

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาภูมิทัศน์ทะเลสาบสงขลา

เล่มที่ 6

ศิลปวัฒนธรรม - การท่องเที่ยว - องค์กร

โดย

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

มหาวิทยาลัยทักษิณ

มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

กุมภาพันธ์ 2548

โครงการจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

เล่มที่ 6 ศิลปวัฒนธรรม – การท่องเที่ยว – องค์กร

ISBN 974 - 644 - 631 - 2

บรรณาธิการ

วิวัฒน์ สุทธิวิภากร

ฉัตรไชย รัตนไชย

จัดทำโดย

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

มหาวิทยาลัยทักษิณ

มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

พิมพ์ที่

ห้างหุ้นส่วนสามัญนโธ พ้อยท์

1/59 ถนนราษฎร์อุทิศ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา 90110

โทร. 0 7442 5561-2

คำนำ

แผนแม่บทการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา จัดทำขึ้นตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 17 ธันวาคม 2545 โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อใช้เป็นกรอบในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ให้เกื้อหนุนความอุดมสมบูรณ์มากที่สุด เกิดความสมดุลระหว่างการพัฒนาและการอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่ และใช้เป็นฐานในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนได้อย่างยั่งยืน

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้ว่าจ้าง มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ และมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา เป็นผู้ศึกษา โดยมีขั้นตอน กระบวนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ทั้งราชการส่วนกลาง ผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ และประชาชนในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ตั้งแต่เริ่มต้น ได้แก่ การพิจารณาขอบเขตการศึกษา การพิจารณารายงาน และการประชุมเพื่อระดมความคิดเห็นจากทุกฝ่ายทั้งสิ้น 2 ครั้ง ทั้งนี้ในแต่ละขั้นตอนการศึกษา มีคณะกรรมการ กำกับการศึกษา ที่มีผู้แทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งผู้แทนจากภาคประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ ร่วมกันพิจารณาให้ข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ และครอบคลุมประเด็นต่างๆ ทำให้แผนแม่บทฉบับนี้มีความครบถ้วน สมบูรณ์ มีความเป็นไปได้ทางปฏิบัติ และเป็นที่ยอมรับ ซึ่งจะนำไปสู่ผลจากการแปลงแผนแม่บท ไปสู่การปฏิบัติเกิด ผลเป็นรูปธรรมที่น่าพอใจ ตามวัตถุประสงค์ที่รัฐบาลกำหนดไว้ทั้งในระยะสั้น ระยะปานกลาง และระยะยาว

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ขอขอบคุณ ศาสตราจารย์ ประชัช เปี่ยมสมบูรณ์ ในฐานะประธานคณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และคณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาทุกท่าน ที่ได้ให้คำแนะนำในเชิงนโยบายเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาซึ่งทำให้แผนแม่บทฯ มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

แผนแม่บทการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ฉบับนี้ได้กำหนดเป้าหมายยุทธศาสตร์ มาตรการ และแนวทางในการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา รวมทั้งแนวคิดในการจัดทำโครงการเพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ตามยุทธศาสตร์ เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สามารถนำไปใช้เป็นกรอบในการดำเนินงานพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาอย่างบูรณาการ ให้เกิดผลประโยชน์สูงสุดในการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาสืบไป

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

กุมภาพันธ์ 2548

*****หน้าี่ว่าง 1 หน้า*****

คำนำจากคณะผู้ศึกษา

คณะผู้ศึกษา ประกอบด้วยบุคลากรจากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ และมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา มีความยินดีที่จะนำเสนอ รายงานฉบับสมบูรณ์ ของโครงการจัดทำแผนแม่บทการพัฒนา
ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ซึ่งคณะผู้ศึกษาดำเนินการให้แก่สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อม โดยได้มีการลงนามในสัญญาเมื่อวันที่ 27 สิงหาคม 2546 รายงานนี้ประกอบด้วยเอกสาร 7 เล่ม และ
CD 2 แผ่น ดังนี้

- (1) รายงานสรุปสำหรับผู้บริหารภาษาไทย และภาษาอังกฤษ
- (2) รายงานหลัก
- (3) แผนแม่บท
- (4) ทรัพยากรป่า – ประมง – การใช้ที่ดิน – พลังงาน
- (5) ทรัพยากรน้ำ
- ⇒ (6) ศิลปวัฒนธรรม – การท่องเที่ยว – องค์กร
- (7) คู่มือการใช้ฐานข้อมูลสารสนเทศภูมิศาสตร์
- (8) ฐานข้อมูลสารสนเทศภูมิศาสตร์ (CD)
- (9) บันทึกการประชุมเวทีการมีส่วนร่วมและประชาสัมพันธ์ (CD)

จุดเด่นของการศึกษาครั้งนี้ คือการให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นอย่างมาก กระบวนการศึกษานอกจากจะประกอบด้วยขั้นตอนการจัดทำแผนตามปกติ อันได้แก่ การรวบรวมข้อมูลพื้นฐาน ทบทวนการศึกษาวิจัย แผนงาน/โครงการ เพื่อต่อสภาพอดีตสู่ปัจจุบัน เพื่ออธิบายสถานการณ์และประเด็นปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในกลุ่มน้ำ คณะผู้ศึกษายังได้ดำเนินการด้านประชาสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยจัดให้มีการประชุมชุมชนในพื้นที่เพื่อประเมินความต้องการ ความห่วงใยในปัญหาต่างๆ ของชุมชนในพื้นที่รวม 10 พื้นที่ รวมทั้งได้จัดประชุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) 1 ครั้ง

ข้อมูลความต้องการและความห่วงใยในปัญหาต่างๆ ของชุมชน ที่ได้จากการประชุมได้ถูกนำมาสังเคราะห์ร่วมกับองค์ความรู้ ข้อมูลทางวิชาการและประสบการณ์ของคณะผู้ศึกษา บูรณาการ กลั่นกรองเป็นร่างแผนแม่บทที่จะฟื้นฟูทะเลสาบ ให้ดำรงอยู่เป็นทรัพยากรที่สามารถรองรับการดำเนินชีวิตของชุมชนในกลุ่มน้ำในกรอบของการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

ต่อจากนั้น คณะผู้ศึกษาได้จัดประชุมชุมชนในพื้นที่ขึ้นอีก เป็นรอบที่สอง ใน 10 พื้นที่เดิม และจัดประชุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอีก 1 ครั้ง เพื่อพิจารณาแผนแม่บทข้างต้น เพื่อรับทราบความเห็นและข้อห่วงกังวล และนำมาปรับปรุงให้ตรงกับความต้องการของชุมชนและหลักวิชาการที่ถูกต้อง แล้วยังได้จัดประชุมสรุปอีก 2 ครั้ง ที่จังหวัดพัทลุง 1 ครั้ง และที่จังหวัดสงขลา 1 ครั้ง เพื่อรายงานแผนแม่บทที่ได้จัดทำขึ้น เมื่อรวมการประชุมเปิดโครงการ นับเป็นการประชุมชุมชนอย่างเป็นทางการในการศึกษาครั้งนี้ รวมทั้งสิ้น 25 ครั้ง ทั้งนี้ยังไม่รวมถึงการประชุมเฉพาะประเด็นและประชุมกลุ่มย่อยอีกเป็นจำนวนมาก

สิ่งที่ปรากฏชัดจากการศึกษาครั้งนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จากการที่ได้ไปประชุมชุมชนในพื้นที่นอกเหนือจากการได้รับทราบประเด็นปัญหาของชุมชน และการยืนยันข้อมูลภาคสนามต่างๆ แล้ว ได้แก่ความตื่นตัวของชุมชนในอันที่จะมีส่วนร่วมในการวางแผน ซึ่งเป็นสัญญาณที่น่ายินดี มิติของการมีส่วนร่วม ซึ่งหลายฝ่ายเคยเป็นห่วงว่าจะสร้างกระบวนการดังกล่าวอย่างไร กลับกลายเป็นเรื่องที่ได้รับการตอบรับอย่างดีจากชุมชน กลายเป็นจุดแข็งของกลุ่มน้ำฯ ในอันที่จะช่วยผลักดันให้การจัดทำแผนเป็นไปอย่างตรงกับความต้องการของชุมชน และช่วยให้การแปลงแผนไปสู่การปฏิบัติประสบความสำเร็จ สามารถยืนยันได้อย่างมั่นใจว่า ขณะนี้ชุมชนมีความตื่นตัวสูง มีความตระหนัก มีความพร้อมที่จะร่วมกันเดินไปข้างหน้าใน เส้นทางของการพัฒนาที่ยั่งยืน และกลายเป็นชุมชน ที่สะท้อนคำถามกลับมายังรัฐ ว่า รัฐพร้อมหรือยัง

คณะผู้ศึกษาใคร่ขอขอบคุณผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทั้งคณะกรรมการกำกับการศึกษาของสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชนที่เกี่ยวข้อง และที่สำคัญยิ่งคือชุมชนในกลุ่มน้ำฯ ที่ได้สละเวลาเข้าร่วมประชุมให้ข้อมูล ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่างๆ อันเป็นองค์ประกอบสำคัญยิ่งต่อกระบวนการจัดทำแผน

คณะผู้ศึกษา

กุมภาพันธ์ 2548

สำนักงานโครงการจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

คณะกรรมการสิ่งแวดล้อม

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา

โทรศัพท์ 0 7428 6839 โทรสาร 0 7442 9758, 0 7421 2904

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	(1)
คำนำจากคณะผู้ศึกษา	(3)
สารบัญ	(5)
1 ศิลปวัฒนธรรม แหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดี	1
1.1 พัฒนาการทางประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	2
1.1.1 สมัยก่อนประวัติศาสตร์	2
1.1.2 สมัยกึ่งก่อนประวัติศาสตร์	3
1.1.3 สมัยประวัติศาสตร์	5
1.2 ข้อมูลพื้นฐานและการเปลี่ยนแปลงของแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดี	10
1.2.1 แหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดี	10
1.2.2 การประเมินสภาพของแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดี	15
1.3 ข้อมูลพื้นฐานและการเปลี่ยนแปลงด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและศิลปวัฒนธรรม	26
1.3.1 เอกลักษณ์ทางด้านศิลปวัฒนธรรม	32
1.3.2 การประเมินสภาพของศิลปวัฒนธรรม	42
1.3.3 สาเหตุและความเปลี่ยนแปลงของศิลปวัฒนธรรม	43
1.4 ข้อมูลพื้นฐานและการเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาชาวบ้าน	44
1.4.1 บ่อขุดเพาะภูมิปัญญาชาวบ้านลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	44
1.4.2 ภูมิปัญญาชาวบ้านในบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	46
1.4.3 การเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาชาวบ้าน	51
1.5 เครือข่ายการเชื่อมโยงข้อมูลด้านศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และ โบราณคดี	52
1.6 การประชุมระดมสมองเพื่อรับฟังความคิดเห็นจากชุมชน	58

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
2 การส่งเสริมและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว	67
2.1 แหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	67
2.2 กรอบแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	77
2.3 ศักยภาพและขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวหลักบริเวณ ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	79
2.3.1 การประเมินศักยภาพและขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยว	79
2.3.2 การประเมินความเสี่ยงต่อผลกระทบจากการท่องเที่ยว	79
2.4 กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน	115
2.5 สถิติการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	119
2.6 การระดมสมองเพื่อกำหนดแนวทางส่งเสริมและบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	122
2.7 แนวทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว	126
2.7.1 แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ	126
2.7.2 แหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม	127
2.8 การกำหนดกลยุทธ์การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	129
2.9 มาตรการในการควบคุมและลดความเสี่ยงของผลกระทบต่อระบบนิเวศ วิถีชีวิตชุมชน วัฒนธรรมและ ประเพณีของชุมชนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	133
3 แหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรมและธรรมชาติ	209
4 การมีส่วนร่วมของชุมชน บทบาทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	393
4.1 คุณภาพชีวิตของประชากรในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	394
4.2 การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	413
4.2.1 แนวคิด และระบบการมีส่วนร่วมของประชาชน	413
4.2.2 ระดับ และขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชน	414
4.3 บทบาทและทัศนคติต่อการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในการพัฒนาลุ่มน้ำ	432
4.3.1 ขอบเขตข้อมูลที่ทำการศึกษา	432
4.3.2 วิธีการศึกษา	433
4.3.3 ผลการศึกษาผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (กลุ่มตัวอย่าง) ที่ทำการศึกษา	433

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

บทที่

4 การมีส่วนร่วมของชุมชน บทบาทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ต่อ)	
4.3.4 การพึ่งพาทรัพยากรของกลุ่มอาชีพ	436
4.3.5 ผลการศึกษา	439
4.3.6 ข้อเสนอแนะประเด็นสำคัญต่อการบริหารจัดการทะเลสาบสงขลา	459
4.4 บทบาทขององค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นและประเด็นด้านกฎหมายในการพัฒนา	463
ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	
4.4.1 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	463
4.4.2 ปัญหา และอุปสรรคในการดำเนินงานทางด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ	475
และสิ่งแวดล้อม	
4.4.3 ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาบทบาทด้านการบริหารจัดการทรัพยากร	477
ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	
4.4.4 กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	478
5 กลไกในการบริหารจัดการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	499
5.1 การศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	500
5.2 รูปแบบการบริหารองค์กรในลุ่มน้ำ	502
5.3 การบริหารลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในปัจจุบัน (2547)	520
5.4 แนวทางการปรับปรุงการบริหารจัดการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	527
5.4.1 แนวทางที่ 1 (เสนอโดยมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์)	529
5.4.2 แนวทางที่ 2 ตามแนวคิดของคณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ	532
5.4.3 แนวทางที่ 3 ตามความคิดของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	534
5.5 ข้อเสนอแนะในการปรับเปลี่ยนกลไกการบริหารในปัจจุบัน	545
คณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	(i)
คณะกรรมการกำกับโครงการจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	(ii)
คณะผู้ศึกษา	(iii)

1

ศิลปวัฒนธรรม แหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดี

ก้านวน นวลสนอง และคณะ*

ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเป็นดินแดนที่มีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านศิลปวัฒนธรรมมายาวนาน ตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ มนุษย์เริ่มเข้ามาตั้งถิ่นฐานตามป่าเขาและถ้ำหินปูนทางด้านทิศตะวันตก ต่อมาได้เคลื่อนย้ายลงสู่ที่ราบริมลำคลองและริมฝั่งทะเล มีการติดต่อสัมพันธ์กับอินเดียและอาหรับ และพัฒนาเป็นชุมชนเมืองท่าบริเวณคาบสมุทรสทิงพระ ประมาณพุทธศตวรรษที่ 12 - 18 (ศรีศักร, 2527) เรียกว่า “เมืองสทิงพาราณสี” หรือ “เมืองสทิงพระ” เมื่อเมืองสทิงพระเสื่อมอำนาจลง ได้เกิดเมืองพัทลุงขึ้นทางฝั่งตะวันตกของทะเลสาบสงขลา ประมาณพุทธศตวรรษที่ 19 - 20 และเกิดเมืองสงขลาทางด้านฝั่งตะวันออกของทะเลสาบสงขลาประมาณพุทธศตวรรษที่ 21 - 22 การที่เมืองสงขลาเป็นเมืองท่าค้าขายกับนานาชาติ และเมืองพัทลุงเป็นเมืองท่าภายในทะเลสาบ ทำให้ดินแดนบริเวณรอบๆ ทะเลสาบสงขลามีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านเศรษฐกิจ-สังคม และศิลปวัฒนธรรมเป็นศูนย์กลางการติดต่อสัมพันธ์กับชนชาติต่างๆ ที่หลากหลายวัฒนธรรม เช่น วัฒนธรรมไทย จีน มลายู และวัฒนธรรมตะวันตก เป็นต้น วัฒนธรรมเหล่านี้ได้ผสมผสาน หล่อหลอมวิถีชีวิตผู้คน ให้อยู่ร่วมกันเกิดเป็นวัฒนธรรมจนกลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นที่ตกทอดเป็นมรดกของแผ่นดินบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา จวบจนถึงปัจจุบัน

* ก้านวน นวลสนอง ชัยวุฒิ พิชะกุล คุณิศ รัศม์ทอง สมพร ชุมทอง เถลิงรัฐ ขนอม สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ

1.1 พัฒนาการทางประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

พัฒนาการทางประวัติศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา พอจะแยกช่วงสมัยอย่างกว้างๆ ออกได้พอสังเขป คือสมัยก่อนประวัติศาสตร์ สมัยก่อนประวัติศาสตร์ และสมัยประวัติศาสตร์ ซึ่งแต่ละสมัยสรุปได้ดังนี้

1.1.1 สมัยก่อนประวัติศาสตร์

การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ในบริเวณพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ได้พบหลักฐานว่า เริ่มมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ (ประมาณ 6,000 ปีมาแล้ว) ทางด้านตะวันตกของทะเลสาบมีคนก่อนประวัติศาสตร์เข้ามาอาศัยในพื้นที่สูงและที่ราบ ได้พบหลักฐานกระดูกมนุษย์ ขวานหินขัด หินดู และชิ้นส่วนเครื่องปั้นดินเผาหลายเชือก ทาบและหม้อแบบ 3 ขา เป็นจำนวนมาก ตลอดจนพบหลักฐานขวานหินขัดสมัยหินใหม่ไม่ต่ำกว่า 100 ชิ้น หลักฐานส่วนใหญ่พบตามภูเขาและถ้ำหินปูน แต่หลักฐานที่แสดงให้เห็นว่าเกิดชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์อย่างแท้จริงคือเศษเครื่องปั้นดินเผาในถ้ำล่องลมเขาชัยสน อ.เขาชัยสน จ.พัทลุง และถ้ำลำเลียง ต.บ้านนา กิ่ง อ.ศรีนครินทร์ จ.พัทลุง ซึ่งพบเป็นจำนวนมาก แสดงว่าเมื่อประมาณ 6,000 ปีมาแล้ว คนก่อนประวัติศาสตร์ได้อาศัยอยู่ที่นี่อย่างชัดเจน แต่น่าเสียดายว่าหลักฐานส่วนใหญ่ถูกทำลายเกือบหมดแล้ว (ชัยวุฒิ, 2525; คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารจดหมายเหตุ, 2545ข)

พื้นที่ทางฝั่งตะวันออกและตอนใต้ของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ซึ่งเป็นพื้นที่ของจังหวัดสงขลาในปัจจุบัน พบว่ามนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อนเช่นกัน หลักฐานส่วนใหญ่พบตามป่าและภูเขาที่สำคัญเช่น การพบภาชนะดินเผาแบบหม้อสามขา ภาชนะดินเผาหลายเชือกทาบ ขวานหินขัด โครงกระดูกมนุษย์และสัตว์ในสมัยหินใหม่ ฝังอยู่ในถ้ำและเพิงหินทางทิศเหนือของเขารักเกียรติ ต.กำแพงเพชร อ.รัตภูมิ จ.สงขลา และพบภาชนะดินเผาหลายเชือกทาบสมัยหินใหม่จำนวนมาก ที่ถ้ำเขาลูกช้าง ต.ปาดังเบซาร์ อ.สะเดา จ.สงขลา เป็นต้น (อมรา, 2540) นอกจากนี้ ยังได้พบขวานหินขัดที่บ้านสวนตุล อ.เมือง จ.สงขลา และคาบสมุทรสทิงพระ แสดงให้เห็นว่าคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ที่มีชีวิตแบบสังคมล่าสัตว์หาของป่าในพื้นที่ป่าเขาทางด้านทิศตะวันตกและทิศใต้ของจังหวัดสงขลา ได้เริ่มอพยพลงสู่ที่ราบริมน้ำเมื่อประมาณ 5,000 - 3,000 ปีมาแล้ว เปลี่ยนไปเป็นการดำรงชีวิตอยู่ด้วยการเพาะปลูกและการจับสัตว์น้ำบริเวณทะเลสาบสงขลาและทะเลอ่าวไทย นอกจากนี้ คนสมัยก่อนประวัติศาสตร์บางส่วนได้อพยพลงสู่บริเวณที่ราบริมทะเลสาบสงขลาและทะเลอ่าวไทยบริเวณ อ.จะนะ จ.สงขลา ดังได้พบหลักฐานกลองมโหระทึกหล่อด้วยสำริด ซึ่งบ่งบอกให้เห็นถึงการติดต่อกับชุมชนภายนอกเมื่อประมาณ 3,000 - 2,000 ปีมาแล้ว โดยเฉพาะชาวอินเดียและจีน ซึ่งได้นำวัฒนธรรมเกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ เข้ามาเผยแพร่และผสมผสานกับวัฒนธรรมดั้งเดิม จากนั้นจึงได้พัฒนาเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ทำให้ชุมชนค่อยๆ เจริญขึ้น เป็นชุมชนเมืองท่าในบริเวณคาบสมุทรสทิงพระ เริ่มตั้งแต่สมัยประวัติศาสตร์ตอนต้น (พุทธศตวรรษที่ 12 - 18) เป็นต้นมา (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารจดหมายเหตุ วัฒนธรรม จังหวัดสงขลา, 2545ค)

1.1.2 สมัยกึ่งก่อนประวัติศาสตร์

ชุมชนบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ในสมัยกึ่งก่อนประวัติศาสตร์ ได้เริ่มพัฒนาขึ้นบริเวณคาบสมุทรสทิงพระ ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 และเจริญรุ่งเรืองเป็นชุมชนเมืองโบราณตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 15 - 18 ช่วงสมัยนี้ดินแดนบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีการติดต่อสัมพันธ์กับนานาชาติ ได้แก่ จีน อินเดีย และอาหรับ โดยเฉพาะอินเดียได้นำพุทธศาสนาและศาสนาฮินดู เข้ามาเผยแพร่จนเป็นรากฐานแห่งความเจริญรุ่งเรือง ทำให้เกิดชุมชนที่สำคัญขึ้นหลายแห่ง ชุมชนโบราณที่สำคัญ (ธราพงศ์, 2528) ได้แก่

- **ชุมชนโบราณปะโอ** เป็นชุมชนโบราณที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ริมคลองปะโอ ต.วัดขนุน อ.สิงหนคร จ.สงขลา ซึ่งเป็นบริเวณทางน้ำเก่า ไหลลงสู่ทะเลสาบสงขลาและทะเลอ่าวไทย มีเนินดินซึ่งพบเศษเครื่องปั้นดินเผา และแหล่งเครื่องปั้นดินเผาแบบกุ่มจีและกุ่มโท อีกทั้งยังพบชิ้นส่วนของเทวรูป นอกจากนี้ ยังมีแนวสันทรายที่มีสระน้ำขนาดใหญ่ตั้งเรียงรายอยู่หลายแห่ง บริเวณนี้จึงเหมาะที่จะเป็นท่าจอดเรือได้ดีในยุคต้นๆ ก่อนการขุดคลองเชื่อมทะเลสาบกับทะเลภายนอก
- **ชุมชนโบราณสทิงพระ** เป็นชุมชนโบราณที่ตั้งอยู่ ต.จะทิ้งพระ อ.สทิงพระ จ.สงขลา เป็นบริเวณที่พบวัตถุโบราณหลายยุคหลายสมัยปะปนกัน และสืบเนื่องกันมาจนเป็นเมืองใหญ่
- **ชุมชนโบราณเขาควหา – เขาพะโคะ** เป็นชุมชนโบราณที่ตั้งอยู่ ต.ชุมพล อ.สทิงพระ จ.สงขลา ซึ่งมีสระน้ำขนาดใหญ่ที่เนื่องในพิธีกรรมทางศาสนา และถ้าที่เป็นเทวสถาน บริเวณแห่งนี้จะเป็นศูนย์กลางของพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์
- **ชุมชนโบราณสีหยัง** เป็นชุมชนโบราณที่ตั้งอยู่ ต.บ่อตรุ อ.ระโนด จ.สงขลา ปรากฏหลักฐานว่ามีสถูปก่ออิฐโบราณและฐานน้ำคันดินรอบอาณาบริเวณที่ตั้งวัดสีหยังในปัจจุบัน

ในบรรดาชุมชนโบราณทั้ง 4 ชุมชนข้างต้น ชุมชนโบราณสทิงพระเป็นชุมชนสำคัญที่มีพัฒนาการต่อเนื่องมาเป็นเมืองใหญ่ มีลักษณะเป็นเมืองที่ชัดเจน สันนิษฐานว่าศูนย์กลางเมืองอยู่บริเวณหมู่ที่ 5 บ้านจะทิ้งพระ ต.จะทิ้งพระ อ.สทิงพระ จ.สงขลา ปัจจุบันเรียกว่า “โนเมือง” (เป็นที่ตั้งโรงเรียนในเมือง) ซึ่งยังปรากฏร่องรอยของคูน้ำคันดิน เป็นเมืองที่มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยม มีกำแพงและคูเมืองล้อมรอบ 4 ด้าน ด้านทิศเหนือกว้าง 280 ม. ทิศใต้กว้าง 275 ม. ทิศตะวันออกกว้าง 270 ม. และทิศตะวันตกกว้าง 305 ม. (กรมศิลปากร, 2522) เมืองสทิงพระได้กำเนิดขึ้นเมื่อใดและมีพัฒนาการมาอย่างไรไม่ปรากฏหลักฐานทางเอกสารที่ชัดเจน มีแต่เอกสาร *พจนานุกรมเลื้อยขาว* ได้เรียกชื่อเมืองสทิงพระว่า “กรุงสทิงพาราณสี” เป็นหลักฐานที่ชี้ให้เห็นว่าเมืองสทิงพระมีความเจริญมากและเป็นเมืองขนาดใหญ่ที่ได้รับวัฒนธรรมจากอินเดีย มีความเจริญทางพระพุทธศาสนาเทียบได้กับเมืองพาราณสีในอินเดีย เมืองสทิงพระเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 - 18 (ชัยวุฒิ, 2538) ในช่วงสมัยศรีวิชัย เมืองสทิงพระได้ปกครองดูแลเมืองเล็กเมืองน้อยที่ตั้งอยู่รอบทะเลสาบสงขลาและริมคลองที่ไหลลงทะเลสาบสงขลา (ประทุม, 2531) เมืองสทิงพระได้เสื่อมอำนาจลงประมาณพุทธศตวรรษที่ 18 หลังจากนั้นได้เกิดเมืองพัทลุงและเมืองสงขลา รูปที่ 1.1 แสดงหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของชุมชนบริเวณคาบสมุทรสทิงพระ สมัยประวัติศาสตร์ตอนต้น (พุทธศตวรรษที่ 12 - 18) ที่ยังหลงเหลืออยู่บ้าง

(ก) เนินดินที่พบเศษเครื่องปั้นดินเผาจำนวนมาก
ที่ชุมชนโบราณปะโอ

(ข) เทวสถานที่ใช้ประกอบพิธีกรรมในศาสนาฮินดู
ที่ชุมชนโบราณเขาคูหา - เขาพะโคะ

(ค) ฐานสลุปก่ออิฐที่ชุมชนโบราณสีหยัง

(ง) ศิวลึงค์ ในศาสนาฮินดู ที่ชุมชนโบราณสีหยัง

รูปที่ 1.1 หลักฐานทางประวัติศาสตร์ของชุมชนบริเวณคาบสมุทรสทิงพระ สมัยประวัติศาสตร์ตอนต้น
(พุทธศตวรรษที่ 12 – 18)

1.1.3 สมัยประวัติศาสตร์

เมื่อเข้าสู่พุทธศตวรรษที่ 19 ดินแดนบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเริ่มมีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยมีศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่เมืองพัทลุงทางด้านฝั่งตะวันตก และเมืองสงขลาทางด้านฝั่งตะวันออกของทะเลสาบสงขลา ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

(1) **ประวัติศาสตร์เมืองพัทลุง** เมื่อเมืองสทิงพระเริ่มเสื่อมอำนาจลงประมาณพุทธศตวรรษที่ 18 ซึ่งสันนิษฐานว่าอาจเนื่องมาจากการรุกรานของโจรสลัดชาว - สุมาตรา ได้มีการย้ายที่ตั้งเมืองไปอยู่อีกฝั่งหนึ่งของทะเลสาบ คือเมืองพัทลุง ซึ่งตั้งอยู่ฝั่งตะวันตกของทะเลสาบ หลักฐานที่ปรากฏในเพลานางเลื้อยขาว ระบุว่าเจ้าพระยาคุณกรมกับนางเลื้อยขาวได้อพยพผู้คนจากชุมชนบ้านพระเกิด (บ้านพระเกิด ต.ฝาละมี อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง) หรือเมืองพระเกิดที่ส่วยข้างของเมืองสทิงพระ ไปตั้งเมืองพัทลุงขึ้นใหม่ที่บางแก้ว พร้อมกับการสร้างพระพุทธรูปวัดเขียนบางแก้ว วัดสทิง และวัดสทิงพระ ประมาณพุทธศตวรรษที่ 19 - 20 เมืองพัทลุงที่บางแก้วได้พัฒนาขึ้นเป็นเมืองสำคัญ และมีอำนาจเหนือชุมชนรอบลุ่มน้ำทะเลสาบ แทนเมืองสทิงพระ แต่ขณะเดียวกันเมืองพัทลุงก็อยู่ภายใต้อำนาจเมืองนครศรีธรรมราช ต่อมาเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 20 เมืองพัทลุงจึงขึ้นต่อกรุงศรีอยุธยา แต่ก็อยู่ในความควบคุมดูแลของเมืองนครศรีธรรมราชในฐานะหัวเมืองเอกทางปักษ์ใต้ (ชัยวุฒิ, 2538)

ต่อมา เมืองพัทลุงที่บางแก้วเสื่อมโทรมลง เนื่องจากทำเลที่ตั้งของเมืองพัทลุงอยู่ลึกเข้าไปในทะเลสาบ เป็นจุดอับ ไม่สะดวกต่อการค้าขาย และมีการรบกวนของโจรสลัดมาเลย์ ที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งในบริเวณหัวเมืองแถบนี้ในยุคสมัยที่กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีของไทย จึงทำให้มีการโยกย้ายเมืองหรือศูนย์กลางการปกครองเมืองพัทลุงไปยังพื้นที่ต่างๆ หลายแห่ง สมัยก่อนถือว่า “จวน” หรือวังเจ้าเมืองตั้งที่ไหน ที่นั่นคือเมือง จากการสำรวจพื้นที่ พบหลักฐานการย้ายศูนย์กลางการปกครองเมืองพัทลุงในสมัยกรุงศรีอยุธยาหลายแห่ง ได้แก่ โกลเมืองบางแก้ว เมืองพระรถ เมืองบ้านควนแร่ และเมืองพัทลุงที่เขาเมืองหรือเขาชัยบุรี ครั้นถึงสมัยกรุงธนบุรี ก็มีการย้ายเมืองพัทลุงอีกถึง 4 ครั้ง คือ เมืองพัทลุงที่บ้านปรานหรือบ้านท่าเสม็ด (ปัจจุบันตั้งอยู่ที่ ต.ท่าเสม็ด อ.ชะอวด จ.นครศรีธรรมราช) เมืองพัทลุงที่บ้านควนมะพร้าว เมืองพัทลุงที่บ้านม่วง และเมืองพัทลุงที่บ้านโคกลุง (อ.เมือง จ.พัทลุง)

ครั้นถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2332) ได้มีการย้ายเมืองพัทลุงจากโคกลุงไปตั้งใหม่ที่ริมทะเลสาบในบริเวณที่เรียกว่า “ศาลาไต่ะวัค” ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกของเมืองเดิมเล็กน้อย หรือบริเวณฝั่งขวาของคลองลำปำ ต่อมาเมื่อมีการเปลี่ยนเจ้าเมือง ก็ได้ย้ายเมืองพัทลุงจากศาลาไต่ะวัคไปตั้งใหม่ทางฝั่งซ้ายของคลองลำปำ ไม่ไกลจากที่เดิมนัก และตั้งจวนเจ้าเมืองบริเวณที่เรียกว่า “บ้านสวนดอกไม้” ในทุกวันนี้ และเมื่อถึง พ.ศ. 2468 จึงย้ายเมืองพัทลุงจากตำบลลำปำไปตั้งที่ ต.คูหาสวรรค์ อ.เมือง จ.พัทลุง จนถึงปัจจุบัน (ชัยวุฒิ, 2525)

(ก) พระธาตุเจดีย์วัดเขียนบางแก้ว

(ข) พระพุทธรูปสองพี่น้อง เมืองเก่าพัทลุง ที่โคกลุง

(ค) วังเจ้าเมืองเก่าพัทลุงที่ลำปำ

(ง) กำแพงเมืองเก่าพัทลุง ที่เขาชัยบุรี

รูปที่ 1.2 หลักฐานทางประวัติศาสตร์ของชุมชนเมืองพัทลุง สมัยประวัติศาสตร์ (ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19)

(2) **ประวัติศาสตร์เมืองสงขลา** พัฒนาการของเมืองสงขลาได้เริ่มต้นอย่างแท้จริงประมาณพุทธศตวรรษที่ 22 โดยมีศูนย์กลางการปกครองหรือสถานที่ตั้งเมือง 3 แห่ง ได้แก่ เมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดง เมืองสงขลาฝั่งแหลมสน และเมืองสงขลาฝั่งบ่อยาง ซึ่งแต่ละสมัยมีพัฒนาการดังนี้

- **เมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดง** (พุทธศตวรรษที่ 22 ถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 23) ชุมชนเมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดงที่เป็นชุมชนมีมาก่อนพุทธศตวรรษที่ 22 เนื่องจากพบหลักฐานเจดีย์ก่ออิฐขนาดใหญ่บนเขาน้อยกำหนดอายุได้ไม่น้อยกว่าพุทธศตวรรษที่ 17-18 เมืองสงขลาที่ตั้งขึ้นบริเวณฝั่งหัวเขาแดงนี้ปรากฏชื่อในเอกสารตะวันตกเรียกชื่อเมืองสงขลาแตกต่างกันหลายชื่อ เรียกว่า Singora บ้าง Singor บ้าง ในจดหมายเหตุของอาหรับประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ 21 เรียกว่า “สิงกูร” หรือ “สิงขรา” ส่วนคนพื้นเมืองออกเสียงเป็น “สิง-ซอน” หรือ “สิง-ขอ-ระ” ซึ่งเป็นคำที่ตรงกับคำว่า สิงขร สิงคะ แปลว่า จอม ที่สูงสุดยอดเขา หรือภูเขา เป็นความหมายที่สอดคล้องกับที่ตั้งเมืองสงขลาบริเวณฝั่งหัวเขาแดง ซึ่งบางส่วนของเมืองตั้งอยู่บนภูเขา ได้แก่ เขาแดง เขาค่ายม่วง และเขาน้อย (สกรรจ์ และสงข, 2534)

นอกจากนี้ ในจารึกสุสานสุลัยมานภาษามลายู เรียกชื่อเมืองสงขลาว่า “นคริมลาซงโมรา” (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารจดหมายเหตุ, 2545ค) อย่างไรก็ตาม ชื่อเมืองสงขลาปรากฏในเอกสารของไทยในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา กล่าวถึงเมืองสงขลาว่า เป็นเมืองหนึ่งในเมืองพระยาประเทศราช 16 เมืองที่ขึ้นกับกรุงศรีอยุธยาสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 หรือสมัยพระเจ้าอู่ทอง

เรื่องราวของเมืองสงขลาที่หัวเขาแดงในสมัยกรุงศรีอยุธยา ได้ปรากฏในเอกสารของชาวต่างประเทศหลายฉบับ กล่าวถึงเมื่อ ตะโตะ โมกอลได้ตั้งเมืองสงขลาขึ้นที่บริเวณเขาแดง เขาค่ายม่วง และเขาน้อยประมาณปี พ.ศ. 2153 - 2155 ในระยะแรก เจ้าเมืองสงขลาขอรับในอำนาจของกรุงศรีอยุธยา ซึ่งตรงกับสมัยพระเอกาทศรถ (อมร, 2540) และได้ดำเนินการชักชวนพ่อค้านานาชาติเข้ามาค้าขายที่เมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดงหรือเมืองสิงขรอย่างมากมาย เช่น พ่อค้าดัทซ์ (เนเธอร์แลนด์) อังกฤษ ฝรั่งเศส เป็นต้น ต่อมาผู้ปกครองเมืองสงขลาที่สำคัญคนหนึ่งที่มีนามว่าสุลต่านสุลัยมาน ได้เริ่มแข็งเมืองกับกรุงศรีอยุธยา เนื่องจากในปี พ.ศ. 2173 สมเด็จพระเจ้าปราสาททองได้เสด็จขึ้นครองราชย์ หลังจากตั้งประหารรัชทายาทที่ชอบธรรมถึง 2 พระองค์จึงทำให้เมืองสงขลาไม่ยอมรับอำนาจ เมืองสงขลาได้สร้างป้อม ภู ประตุ หอรบอย่างแข็งแรงแน่นหนาได้ชักชวนพ่อค้าทั้งหลายให้ไปทำการค้าขายในเมืองมากมาย กรุงศรีอยุธยายกทัพมาปราบหลายครั้ง แต่ก็พ่ายกลับไปทุกครั้ง และสุลต่านสุลัยมานก็ตั้งตัวเป็นกษัตริย์เรียกกันว่า พระเจ้าเมืองสงขลา (อมร, 2540)

เมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดงดำเนินนโยบายเป็นอิสระจากกรุงศรีอยุธยาตลอดสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง จนกระทั่งสิ้นรัชกาล ครั้นสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเสด็จขึ้นครองราชย์กรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. 2199 เมืองสงขลาที่ยังตั้งแข็งเมือง เมื่อสุลต่านสุลัยมานหรือพระเจ้าเมืองสงขลาสิ้นพระชนม์ บุตรชายชื่อ มุสตาฟฟาร์ (หรือมุสตาฟไฟร์) ได้ขึ้นครองเมืองสงขลา เจ้าเมืองสงขลาคนใหม่ได้เตรียมการรักษาเมืองอย่างเข้มขันมีกำแพงเมือง มีป้อมปืน 13 ป้อม คือป้อมที่พื้นที่ราบ 5 ป้อม ริมทะเลอ่าวไทย 3 ป้อม หัวเขาแดง 1 ป้อม บนเขาค่ายม่วง 3 ป้อม และเชิงเขาน้อย 1 ป้อม (ชัยวุฒิ, 2529)

การโจมตีเมืองสงขลาโดยกรุงศรีอยุธยาเป็นไปตามการคาดการณ์ของเจ้าเมืองสงขลา โดยในปี พ.ศ. 2223 สมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้ส่งกองทัพเรือลงมาปราบปราม โดยใช้เรือรบจำนวนมากมาตั้งประชิดเมืองสงขลา เจ้าเมืองสงขลาได้ต่อสู้อย่างสุดความสามารถ แต่ในที่สุดทัพกรุงศรีอยุธยาได้บุกเข้าไปในเมืองจับตัวเจ้าเมืองไปได้ ป้อม ภู ประตุหอรบ และบ้านเรือนได้ถูกทำลาย ชาวสงขลา บุตรหลานของสุลต่านพร้อมด้วย

ข้าราชการถูกกวาดต้อนไปไว้ที่ อ.ไชยา จ. สุราษฎร์ธานี ในบริเวณที่เรียกว่าบ้านสงขลามาจนทุกวันนี้ ซึ่งบุคคลเหล่านี้ได้สืบเชื้อสายเป็นเจ้าเมืองไชยาและเจ้าเมืองพัทลุงในเวลาต่อมา เมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดงหลังจากถูกทำลายแล้วก็มีการสร้างกำแพงหรือขอบเขตของเมืองด้วยไม้ แต่ประชาชนส่วนใหญ่ได้ย้ายไปอยู่บริเวณฝั่งแหลมสนซึ่งอยู่ทางปากเขาอีกด้านหนึ่ง ชุมชนบริเวณนี้ต่อมาได้พัฒนาเป็นเมืองสงขลาฝั่งแหลมสน (ชัยวุฒิ, 2529)

- **เมืองสงขลาฝั่งแหลมสน** (ปลายพุทธศตวรรษที่ 23 ถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 24) เมืองสงขลาฝั่งแหลมสนได้พัฒนาขึ้นหลังจากเมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดงได้ถูกทำลายเมื่อ พ.ศ. 2223 และเมืองสงขลาถูกลดความสำคัญเป็นเมืองบริวารหรือเมืองขึ้นของเมืองพัทลุง ต่อมา พ.ศ. 2310 กรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าครั้งที่ 2 ทำให้บ้านเมืองระส่ำระสาย ขุนนางและเชื้อพระวงศ์ต่างตั้งตัวเป็นอิสระ ทางหัวเมืองปักษ์ใต้ พระปลัด (หนู) ผู้รักษาราชการเมืองนครศรีธรรมราช ได้ตั้งตัวเป็นอิสระเรียกว่า “ขุนนุมนเจ้านคร” ปกครองหัวเมืองปักษ์ใต้ทั้งหมด สำหรับเมืองสงขลาฝั่งแหลมสนนั้น เจ้านคร (หนู) ได้ส่งญาติคนหนึ่งชื่อ “วิเถียน” มาปกครอง ครั้นต่อมา พ.ศ. 2312 สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ยกกองทัพมาปราบปรามเจ้านครได้สำเร็จ รวมทั้งเมืองสงขลาด้วย แล้วได้ตั้งชาวเมืองสงขลาคนหนึ่งชื่อ “โยม” เป็นพระสงขลา เจ้าเมืองสงขลา ครั้งนั้นมีชาวจีนคนหนึ่งชื่อนายเหยียง แซ่เฮ่า ชาวเมืองเจียงจีวู มณฑลฝูเจี้ยน ได้ทำบัญชีทรัพย์สินสิ่งของ บุตรภรรยา ข้าทาส กับยาแดง 50 หีบ ถวายสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี และขอพระราชทานผูกขาดอากรรังนกเกาะสีเกาะห้า ถวายเงินปีละ 50 ชั่ง จึงได้รับโปรดเกล้าฯ ให้เป็นหลวงอินทศิริสมบัติ นายอากรรังนกเกาะสีเกาะห้า ต่อมา พระสงขลา (โยม) หย่อนสมรรถภาพในการปฏิบัติราชการ จึงโปรดเกล้าฯ ให้หลวงอินทศิริสมบัติ (เหยียง) เป็นหลวงสุวรรณคีรีสมบัติ เจ้าเมืองสงขลา (ตัวเมืองซึ่งเป็นที่ตั้งจวนของเจ้าเมืองสงขลาตั้งอยู่ที่ ม. 1 ต.หัวเขา อ.สิงหนคร จ.สงขลา ปัจจุบันเรียกว่า “ที่วัง”)

เมื่อหลวงสุวรรณคีรีสมบัติถึงแก่กรรม เมื่อ ปี พ.ศ. 2322 มีเจ้าเมืองสงขลาสืบต่อมาอีกหลายคน ได้แก่

- เจ้าพระยาอินทศิริศรีสมุทรสงครามภักดีอภัยพิริยบรากรมพาหุ (บุญห่วย) เป็นบุตรของหลวงสุวรรณคีรีสมบัติ (เหยียง) พ.ศ. 2322 - 2355
- พระยาสงขลา (เถียนจ้ง หรือ เถียนจ้อง) เป็นบุตรพระยานครนันทสมบัติ (บุญเฮี้ยว) น้องชายเจ้าพระยาสงขลา (บุญห่วย) ปี พ.ศ. 2355 - 2360
- พระยาสงขลา (เถียนเส้ง) เป็นบุตรพระยาสงขลา (เถียนจ้ง) ปี พ.ศ. 2360 - 2390 ซึ่งต่อมารัชกาลที่ 2 โปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนเป็นพระยาวิเชียรคีรีศรีสมุทรวิสุทธิศักดิ์คามหาพิชัยสงครามรามภักดีอภัยพิริยบรากรมพาหุ ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา

- **เมืองสงขลาฝั่งบ่อยาง** (ปลายพุทธศตวรรษที่ 24 ถึงปัจจุบัน) เมืองสงขลาที่มีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นตามลำดับ มีประชากรเพิ่มมากขึ้น ทำให้พื้นที่ฝั่งแหลมสนที่มีพื้นที่ราบน้อย ไม่เหมาะต่อการพัฒนาและขยายเมืองให้ใหญ่โตได้เพราะมีภูเขากั้นอยู่ ส่วนพื้นที่ฝั่งตรงข้ามปากทางเข้าทะเลสาบสงขลา คือ บริเวณฝั่งบ่อยางหรือตำบลบ่อยางนั้น พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบ มีภูเขาน้อย สามารถขยายตัวเมืองให้กว้างขวางขึ้นได้ และประชาชนบางส่วนได้อพยพไปตั้งบ้านเรือนอยู่ฝั่งบ่อยางมากขึ้น รัชกาลที่ 3 จึงทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้พระยาวิเชียรคีรี (เถียนเส้ง) ย้ายเมืองสงขลาไปตั้งใหม่ที่ตำบลบ่อยาง (สงขลาปัจจุบัน) ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2379 เป็นต้นมา เมื่อพระยาวิเชียรคีรี (เถียนเส้ง) ถึงแก่กรรม พ.ศ. 2390 ก็มีเชื้อสายของท่านเป็นเจ้าเมืองสืบต่อกันมาอีกหลายคนได้แก่

- เจ้าพระยาวิเชียรคีรี (บุญสังข์) พ.ศ. 2390 - 2408
- เจ้าพระยาวิเชียรคีรี (เม่น) พ.ศ. 2408 - 2427
- พระยาวิเชียรคีรี (หุ้ม) พ.ศ. 2427 - 2431
- พระยาวิเชียรคีรี (ชม) พ.ศ. 2431 - 2446

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 พระองค์ทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีการปฏิรูปการปกครองจากระบบกินเมืองเป็นระบบมณฑลเทศาภิบาลตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2435 จึงทำให้พระยาวิเชียรคีรี (ชม) ถูกลดอำนาจลงให้ขึ้นตรงกับข้าหลวงใหญ่ประจำมณฑลนครศรีธรรมราช คือพระยาสุโขทัยวินิจ (ปั้น สุขุม) จนกระทั่ง ปี พ.ศ. 2444 ทางราชธานีจึงให้พระยาวิเชียรคีรี (ชม) ดำรงตำแหน่งผู้กำกับราชการเมืองสงขลา จึงถือว่าพระยาวิเชียรคีรี (ชม) เป็นเจ้าเมืองสงขลาในตระกูล ณ สงขลา คนสุดท้าย

(ก) เจดีย์ที่วัดสุวรรณคีรี เมืองสงขลาเก่าฝั่งแหลมสน

(ข) ประตูแบบเก๋งจีน เมืองเก่าสงขลาฝั่งแหลมสน

(ง) กำแพงเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อหยาง

(ค) ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ที่ศาลาฤๅษีวัดตันตวัน
วัดมณีมาวาส อ. เมือง จ. สงขลา ซึ่งขณะนี้
อยู่ในสภาพที่ลบเลือนไปจากเดิมมาก

รูปที่ 1.3 หลักฐานทางประวัติศาสตร์ของชุมชนเมืองสงขลา สมัยประวัติศาสตร์ (ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19)

1.2 ข้อมูลพื้นฐานและการเปลี่ยนแปลงของแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดี

แหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามีจำนวนมาก ตั้งกระจายตัวอยู่บริเวณรอบๆ ทะเลสาบสงขลา แต่ยังคงการศึกษาอย่างเจาะลึกจากนักวิจัยทางด้านนี้ และการศึกษาเพื่อการจัดทำแผนแม่บทครั้งนี้ ก็เป็นเพียงการรวบรวมข้อมูลพื้นฐานที่เป็นข้อมูลทุติยภูมิ เพื่อให้เห็นภาพรวมและนำมาประเมินสภาพ สาเหตุ และการเปลี่ยนแปลงของแหล่งต่างๆ ที่เห็นว่าสำคัญ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1.2.1 แหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดี

แหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่ถือได้ว่าเป็นโบราณสถานที่สำคัญของชาติในพื้นที่ลุ่มน้ำประกอบด้วย ชุมชนโบราณ เมืองโบราณ วัดโบราณ เจดีย์สถาน ถ้ำ เตาเผาโบราณ ฯลฯ หลักฐานเหล่านี้พบเป็นจำนวนมากในบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา แหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีแต่ละประเภทมีรายละเอียด ดังนี้

(1) **เมืองและชุมชนโบราณ** แหล่งเมืองโบราณและชุมชนโบราณ พบว่ามีการกระจายตัวบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ในแหล่งที่เคยเป็นที่ตั้งศูนย์กลางการปกครองทั้งในระดับเมืองใหญ่หรือเมืองหลัก ได้แก่ เมืองพัทลุง และเมืองสงขลา และระดับเมืองรองหรือเมืองบริวาร ได้แก่ เมืองพระเก็ด เมืองชรัด เมืองศรีขนา เมืองสทัง เมืองพะโคะ เมืองพังยาง เมืองสทิงพระ เป็นต้น เมืองเหล่านี้เคยเจริญรุ่งเรือง ได้ทั้งหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีไว้มากมาย เช่น คูน้ำ คันดิน ป้อมปราการ เป็นต้น แต่บางแหล่งก็ไม่พบหลักฐาน คูน้ำและคันดิน ที่เป็นขอบเขตเมืองหรือชุมชนโบราณมีรายละเอียดแสดงไว้ในตารางที่ 1.1

(2) **วัดและเจดีย์สถาน** ศาสนสถานประเภทวัดและเจดีย์สถานพบจำนวนมากในบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ที่เป็นวัดโบราณซึ่งเป็นแหล่งศูนย์กลางความเชื่อและความศรัทธาของชุมชน ภายในวัด ประกอบด้วยเจดีย์ อุโบสถ วิหาร ศาลาการเปรียญ พระพุทธรูป และกุฏิ ที่พระสงฆ์ใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและเป็นที่พักอาศัย วัดและเจดีย์มีรายละเอียดแสดงไว้ในตารางที่ 1.2

(3) **โบราณสถาน** แหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีประเภทถ้ำบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาพบได้ทั่วไปบริเวณภูเขาหินปูน ซึ่งเป็นแหล่งพำนักและที่ฝังศพของคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ และในสมัยประวัติศาสตร์ ถ้ำหลายแห่งถูกพัฒนาให้เป็นศาสนสถาน หรือสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของชุมชนบริเวณใกล้เคียง จึงทำให้ถ้ำเป็นแหล่งรวมหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีได้เป็นอย่างดี แต่บางแห่งหลักฐานต่างๆ ถูกทำลายไปหมดแล้ว แหล่งถ้ำที่สำคัญมีรายละเอียดแสดงไว้ในตารางที่ 1.3

ตารางที่ 1.1 แหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีประเภทเมืองและชุมชนโบราณ บริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ลำดับ	เมืองโบราณ / ชุมชนโบราณ	ที่ตั้ง		หลักฐานสำคัญ
		อำเภอ	จังหวัด	
1	เมืองโบราณโคกเมือง	เขาชัยสน	พัทลุง	พระพุทธรูป เนินดิน เศษภาชนะดินเผา วัด
2	เมืองพระรถ	เมือง	พัทลุง	คูน้ำ คันดิน เครื่องปั้นดินเผา เนินดิน
3	เมืองพัทลุง บ้านควนแร่	เมือง	พัทลุง	คูน้ำ คันดิน วัด เจดีย์
4	เมืองพัทลุงเขาชัยบุรี	เมือง	พัทลุง	คูน้ำ คันดิน วัด เจดีย์ พระพุทธรูป
5	เมืองพัทลุง บ้านพญาขัน	เมือง	พัทลุง	โคกเนิน บ่อน้ำ วัด สระน้ำ
6	เมืองพัทลุงบ้านม่วง	เมือง	พัทลุง	เนินดิน
7	เมืองพัทลุงบ้านโคกลุง	เมือง	พัทลุง	เนินดิน
8	เมืองพัทลุงบ้านศาลาไธวัค	เมือง	พัทลุง	เนิน ดิน
9	เมืองพัทลุงบ้านลำปำ	เมือง	พัทลุง	วังเจ้าเมือง วัด เสือเมือง
10	ชุมชนโบราณบ้านควนถบ-ควนสาร	เมือง	พัทลุง	คูน้ำ คันดิน วัด พระพุทธรูป
11	ชุมชนโบราณบ้านพระเกิด	ปากพะยูน	พัทลุง	วัด พระพุทธรูป เครื่องถ้วยชาม
12	เมืองสงขลาฝั่งแหลมสน	เมือง	สงขลา	วัด เจดีย์ พระพุทธรูป
13	เมืองสงขลาฝั่งบ่อยาง	เมือง	สงขลา	กำแพงเมือง วัด เจดีย์ พระพุทธรูป หลักเมือง
14	เมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดง	สิงหนคร	สงขลา	ป้อม กำแพงเมือง คูเมือง เนินดิน วัดโบราณ เจดีย์
15	ชุมชนโบราณปะโอ	สิงหนคร	สงขลา	เตาเผาโบราณ
16	ชุมชนโบราณสทิงหม้อ	สิงหนคร	สงขลา	วัด พระพุทธรูป สระน้ำ
17	เมืองสทิงพระ	สทิงพระ	สงขลา	คูน้ำ คันดิน สระน้ำ วัด เจดีย์ พระพุทธรูป
18	ชุมชนโบราณเขาพะโละ- เขาคูหา	สทิงพระ	สงขลา	วัด เจดีย์ พระพุทธรูป เทวรูป ศิวลึงค์ สระน้ำ ถ้ำ พระโพธิสัตว์
19	ชุมชนโบราณชะแม - ดิหลวง	สทิงพระ	สงขลา	วัด เจดีย์ พระพุทธรูป สระน้ำ
20	ชุมชนโบราณบ้านเถียงพง - โลกทอง	ระโนด	สงขลา	วัด พระพุทธรูป เทวรูป เนินดิน
21	เมืองพังยาง	ระโนด	สงขลา	คูน้ำ คันดิน วัด พระพุทธรูป เจดีย์
22	ชุมชนโบราณสีหยัง	ระโนด	สงขลา	วัด เจดีย์ คูน้ำ พระพุทธรูป พระโพธิสัตว์ สระน้ำ
23	ชุมชนโบราณโคกเมือง	บางกล่ำ	สงขลา	วัด โลกเนินดิน โยนีโทรณะ ¹
24	ชุมชนโบราณเกาะใหญ่	กระแสสินธุ์	สงขลา	วัด พระพุทธรูป

¹ โยนีโทรณะ คือ ฐานของศิวลึงค์

ตารางที่ 1.2 แหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีประเภทวัด และเจดีย์สถาน บริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ลำดับ	วัด / เจดีย์สถาน	ที่ตั้ง		หลักฐานสำคัญ
		อำเภอ	จังหวัด	
1	วัดเขียนบางแก้ว	เขาชัยสน	พัทลุง	พระมหาธาตุเจดีย์ อุโบสถ พระพุทธรูปหินทรายแดง โลกเนิน โบราณสถาน
2	วัดสทังน้อย	เขาชัยสน	พัทลุง	พระพุทธรูปหินทรายแดง สระน้ำ
3	วัดพระเกิด	ปากพะยูน	พัทลุง	พระพุทธรูปปูนปั้น ตะโพนขนาดใหญ่
4	วัดทุ่งขุนหลวง	ปากพะยูน	พัทลุง	พระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่
5	วัดหัวเตย	ปากพะยูน	พัทลุง	อุโบสถ เครื่องถ้วยชาม ภาพพระบฏ
6	วัดรัตนาราม	ปากพะยูน	พัทลุง	พระพุทธรูปไสยาสน์
7	วัดวิหารเบิก	เมือง	พัทลุง	อุโบสถ จิตรกรรมฝาผนัง เจดีย์ พระพุทธรูป
8	วัดคูหาสวรรค์	เมือง	พัทลุง	อุโบสถ ถ้ำพระ เจดีย์ พระพุทธรูป
9	วัดยาง	เมือง	พัทลุง	อุโบสถ พระพุทธรูป
10	วัดป่าขอม	เมือง	พัทลุง	พระพุทธรูป เจดีย์ อุโบสถ
11	วัดป่าลิไลยก์	เมือง	พัทลุง	อุโบสถ พระพุทธรูป เจดีย์
12	วัดเขา	เมือง	พัทลุง	เจดีย์ พระพุทธรูป
13	วัดวิหารสูง	เมือง	พัทลุง	อุโบสถ พระพุทธรูป เจดีย์
14	วัดควนปรัง	เมือง	พัทลุง	เจดีย์ พระพุทธรูป
15	วัดวัง	เมือง	พัทลุง	อุโบสถ พระพุทธรูป จิตรกรรมฝาผนัง เจดีย์
16	วัดภูผาภิมุข	เมือง	พัทลุง	อุโบสถ พระพุทธรูป พระมหาธาตุเจดีย์ พิพิธภัณฑ
17	เจดีย์เขากอกทะเล	เมือง	พัทลุง	เจดีย์ตั้งอยู่บนยอดเขากอกทะเล 1 องค์
18	เจดีย์เขาแดง	เมือง	พัทลุง	เจดีย์ตั้งอยู่เชิงเขาแดง (เขาหลักไก่อ) 1 องค์
19	เจดีย์ถ้ำมาลัย	เมือง	พัทลุง	เจดีย์ตั้งอยู่เชิงเขากอกทะเล (ถ้ำมาลัย) 1 องค์
20	วัดสุนทราวาส	ควนขนุน	พัทลุง	อุโบสถ จิตรกรรม ฝาผนัง พระพุทธรูป พิพิธภัณฑ
21	วัดเขาอ้อ	ควนขนุน	พัทลุง	อุโบสถ เจดีย์ พระพุทธรูป ภูมิทรงไทย
22	วัดดอนศาลา	ควนขนุน	พัทลุง	อุโบสถ จิตรกรรมฝาผนัง พระพุทธรูป
23	วัดบ้านสวน	ควนขนุน	พัทลุง	อุโบสถ เจดีย์พระมหาธาตุ พระพุทธรูป
24	วัดพะโคะ	สติงพระ	สงขลา	พระมหาธาตุเจดีย์ อุโบสถ พระพุทธรูปไสยาสน์ จิตรกรรมฝาผนัง พิพิธภัณฑ
25	วัดจะทิ้งพระ	สติงพระ	สงขลา	อุโบสถ พระมหาธาตุเจดีย์ วิหาร และ พระพุทธรูปไสยาสน์ และ หอระฆัง
26	วัดนางเหล้า	สติงพระ	สงขลา	เจดีย์ อุโบสถ พระพุทธรูป พระโศภิต์ควนอม
27	วัดดีหลวง	สติงพระ	สงขลา	อุโบสถ เจดีย์ พระพุทธรูป หลวงพ่อทวด
28	วัดสี่หยัง	ระโนด	สงขลา	อุโบสถ เจดีย์ พระพุทธรูป ถูน้ำ
29	วัดเจดีย์งาม	ระโนด	สงขลา	พระมหาธาตุเจดีย์ พระพุทธรูป
30	วัดพังยาง	ระโนด	สงขลา	พระพุทธรูป เจดีย์
31	วัดสูงเกาะใหญ่	กระแสสินธุ์	สงขลา	พระพุทธรูป อุโบสถ
32	วัดเอก	กระแสสินธุ์	สงขลา	พระพุทธรูป อุโบสถ

ตารางที่ 1.2 แหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีประเภทวัด และเจดีย์สถาน บริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา (ต่อ)

ลำดับ	วัด / เจดีย์สถาน	ที่ตั้ง		หลักฐานสำคัญ
		อำเภอ	จังหวัด	
33	เจดีย์เขารัษฎน	กระแสดินธุ์	สงขลา	เจดีย์ตั้งบนยอดเขาวัชรขุ่น
34	วัดแหลมจาก	สิงหนคร	สงขลา	อุโบสถ พระพุทธรูปไสยาสน์
35	วัดเขาน้อย	สิงหนคร	สงขลา	พระมหาธาตุ เจดีย์ พระพุทธรูป
36	วัดสุวรรณคีรี	สิงหนคร	สงขลา	อุโบสถ จิตรกรรม เจดีย์ หอระฆัง พระพุทธรูป
37	วัดบ่อทรัพย์	สิงหนคร	สงขลา	อุโบสถ พระพุทธรูป บ่อน้ำ
38	วัดชะแล้	สิงหนคร	สงขลา	วิหาร พระมหาธาตุ เจดีย์ พระพุทธรูป
39	เจดีย์องค์ขาวองค์ดำ	สิงหนคร	สงขลา	เจดีย์ 2 องค์ ตั้งอยู่บนยอดเขาแดง
40	วัดมัทธมมาวาส	เมือง	สงขลา	พระอุโบสถ พระเจดีย์ พระวิหาร ศาลาการเปรียญ พระพุทธรูป พิพิธภัณฑ จิตรกรรมฝาผนัง
41	วัดโพธิ์ปฐมมาวาส	เมือง	สงขลา	อุโบสถ จิตรกรรมฝาผนัง เจดีย์ พระพุทธรูป หอระฆัง
42	วัดชัยมงคล	เมือง	สงขลา	พระมหาธาตุเจดีย์ พระพุทธรูป อุโบสถ
43	วัดเพชรมงคล	เมือง	สงขลา	อุโบสถ เจดีย์พระธาตุ พระพุทธรูป หอระฆัง
44	วัดเกาะถ้ำ	เมือง	สงขลา	อุโบสถ พระพุทธรูป เจดีย์ หอระฆัง
45	เจดีย์เขารูปช้าง	เมือง	สงขลา	เจดีย์ตั้งบนยอดเขารูปช้าง
46	เจดีย์เขาแก้วแสง	เมือง	สงขลา	เจดีย์ตั้งบนยอดเขาแก้วแสง
47	วัดบ่อห้วย	ควนเนียง	สงขลา	อุโบสถ พระพุทธรูป เจดีย์
48	วัดคงคาเลียบ	บางกล่ำ	สงขลา	พระพุทธรูป เจดีย์
49	วัดโคกสมานคุณ	หาดใหญ่	สงขลา	พระพุทธรูป อุโบสถ มณฑป
50	วัดคูเต่า	หาดใหญ่	สงขลา	อุโบสถ จิตรกรรมฝาผนัง พระพุทธรูป เจดีย์
51	วัดคลองเปต	หาดใหญ่	สงขลา	พระมหาธาตุเจดีย์
52	วัดเขาพระ	รัตภูมิ	สงขลา	พระพุทธรูปไสยาสน์
53	วัดเขาจิ้งโหล่น	รัตภูมิ	สงขลา	พระพุทธรูป พระพุทธรูปบาทจำลอง
54	วัดเขาพระทอง	ชะอวด	นครศรีฯ	พระพุทธรูป
55	วัดท่าเสม็ด	ชะอวด	นครศรีฯ	พระพุทธรูป
56	วัดพัทธสีมา	หัวไทร	นครศรีฯ	พระพุทธรูป หอไตรปิฎก ศาลา
57	วัดบ่อโพรง	หัวไทร	นครศรีฯ	อุโบสถ พระพุทธรูป
58	วัดหัวลำพู	หัวไทร	นครศรีฯ	พระพุทธรูป
59	วัดหัวค่าย	หัวไทร	นครศรีฯ	อุโบสถ ศาลาการเปรียญ

ตารางที่ 1.3 แหล่งประวัติศาสตร์และ โบราณคดีประเภทถ้ำที่พบบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ลำดับ	ชื่อถ้ำ	ที่ตั้ง		หลักฐานสำคัญ
		อำเภอ	จังหวัด	
1	ถ้ำพระเขาเจียก	เมือง	พัทลุง	พระพุทธรูปไสยาสน์ พระพุทธรูปปางต่างๆ
2	ถ้ำคูหาสวรรค์	เมือง	พัทลุง	พระพุทธรูปไสยาสน์ พระพุทธรูปปางต่างๆ พระพิมพ์ดินดิบ พระปรมาภิไธย (ร.5, ร.7, ร.9 และ สก.)
3	ถ้ำพระเขาชัยบุรี	เมือง	พัทลุง	พระพุทธรูปไสยาสน์
4	ถ้ำพระเขาอัน	เมือง	พัทลุง	พระพุทธรูปปางต่างๆ
5	ถ้ำพระเขากัง	เมือง	พัทลุง	พระพุทธรูปปางต่างๆ
6	ถ้ำเขาหลักโค	เมือง	พัทลุง	เครื่องปั้นดินเผา ขวานหินขัด
7	ถ้ำฉัททันต์เขือ	ควนขนุน	พัทลุง	พระพุทธรูปปางต่างๆ
8	ถ้ำเขาไฉ่นุญ	ควนขนุน	พัทลุง	พระพุทธรูปปางต่างๆ
9	ถ้ำพระเขาพังอิฐ	ควนขนุน	พัทลุง	พระพุทธรูปปางต่างๆ
10	ถ้ำพระเขากลาง	ควนขนุน	พัทลุง	พระพุทธรูป (ถูกทำลายหมดแล้ว เหลือแต่ฐานพระ) จิตรกรรมบนเพิงหิน
11	ถ้ำควายเขาชัยสน	เขาชัยสน	พัทลุง	กระดูกคน เครื่องปั้นดินเผา สมัยก่อนประวัติศาสตร์
12	ถ้ำพระเขาชัยสน	เขาชัยสน	พัทลุง	พระพุทธรูปปางต่างๆ
13	ถ้ำล่องลมเขาชัยสน	เขาชัยสน	พัทลุง	เครื่องปั้นดินเผา ขวานหินขัด กระดูกมนุษย์และกระดูกสัตว์
14	ถ้ำพระเขาลำเลียง	กิ่ง อ.ศรี- นครินทร์	พัทลุง	กระดูกคน เครื่องปั้นดินเผาสมัยก่อนประวัติศาสตร์
15	ถ้ำพระเขาปู่	ศรีบรรพต	พัทลุง	พระพุทธรูปปางต่างๆ
16	ถ้ำขุดเขาคูหา	สทิงพระ	สงขลา	เทวรูป ศิวลึงค์ โยนิโทระณะ
17	ถ้ำพระเขาจังโหล่น	รัตภูมิ	สงขลา	พระพุทธรูปปางต่างๆ
18	ถ้ำเขารักเกียรติ	รัตภูมิ	สงขลา	ขวานหินขัด เครื่องปั้นดินเผาสมัยก่อนประวัติศาสตร์
19	ถ้ำเขาลูกช้าง	สะเตา	สงขลา	พระพุทธรูปปางต่างๆ
20	ถ้ำพระเขาพระทอง	ชะอวด	นครศรีฯ	พระพุทธรูปปางต่างๆ

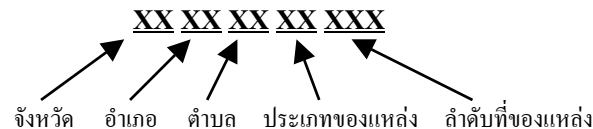
1.2.2 การประเมินสภาพของแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดี

ข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวกับแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาตั้งกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นถึงภาพรวมอย่างกว้างๆ ดังปรากฏหลักฐานจำนวนมาก มีคุณค่าต่อการศึกษาค้นคว้าทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสาร ตลอดจนการประชุมสัมมนาร่วมกันของหน่วยงานต่างๆ และประชาชนในท้องถิ่นพบว่า แหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดี มีการกระจายตัวครอบคลุมพื้นที่บริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยมีความหนาแน่นในบริเวณที่เคยเป็นเมืองเก่าหรือชุมชนโบราณ เช่น บริเวณคาบสมุทรสทิงพระ บริเวณเมืองเก่าสงขลาฝั่งบ่อยาง (ที่ตั้งตัวจังหวัดสงขลาปัจจุบัน) บริเวณวัดเขียนบางแก้ว อ.เขาชัยสน จ.พัทลุง และบริเวณ ต.ลำปำ อ.เมือง จ.พัทลุง เป็นต้น แต่จะเบาบางในบริเวณที่เป็นชุมชนเกิดใหม่ เช่น บริเวณตัวเมืองหาดใหญ่ บริเวณที่ตั้งตัวจังหวัดพัทลุง บริเวณเขาควหาสวรรค์ จ.พัทลุง เป็นต้น ซึ่งพื้นที่เหล่านี้ถูกพัฒนาแบบทันสมัยที่เน้นกิจกรรมทางเศรษฐกิจ มีแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีหลายแห่งได้เสื่อมโทรมไปตามธรรมชาติ หลายแห่งถูกทำลายโดยคน เช่น การขุดทำลายพระพุทธรูปไสยาสน์ในถ้ำหัวช้าง อ.ตะโหมด จ.พัทลุง และการขุดทำลายพระพุทธรูปไสยาสน์ในถ้ำพระเขาชัยบุรี อ.เมือง จ.พัทลุง บ้างก็ถูกทำลายโดยโครงการของรัฐ เช่น การสร้างสถานที่ราชการในบริเวณเมืองพระรถ อ.เมือง จ.พัทลุง เป็นต้น อย่างไรก็ตาม มีแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีหลายแห่งได้รับการบูรณะจากหน่วยงานที่รับผิดชอบ โดยเฉพาะกรมศิลปากรได้บูรณะแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีหลายแห่ง เช่น เจดีย์วัดพระโคะ เจดีย์วัดเขียนบางแก้ว เจดีย์วัดจะทิ้งพระ เมืองสงขลาเก่าฝั่งหัวเขาแดง กำแพงเมืองสงขลา อุโบสถวัดวิหารเบิก วัดเจ้าเมืองพัทลุง เป็นต้น แต่ก็จำกัดอยู่เฉพาะโบราณสถานที่ยังมีสภาพดีอยู่เท่านั้น และประชาชนในท้องถิ่นไม่ค่อยได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการ

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สผ.) กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้มอบหมายให้ ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง เป็นผู้ดำเนินการศึกษา “โครงการสนับสนุนการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา: การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมที่ควรอนุรักษ์” โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามีฐานข้อมูลแหล่งสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมที่มีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์ ที่ทุกภาคส่วนสามารถนำไปใช้ในการวางแผนและการจัดการ และเพื่อให้เครือข่ายในท้องถิ่นได้รับการถ่ายทอดความรู้และความเข้าใจในด้านการบริหารจัดการ อนุรักษ์ คัดลอก และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม และได้รับการพัฒนาศักยภาพด้านกระบวนการเรียนรู้และประสบการณ์จัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม (สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, 2547) ผลการศึกษาในส่วนที่กล่าวถึงสถานการณ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ซึ่งมีสาระสำคัญหลายประการที่เกี่ยวข้องกับการประเมินสภาพของแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดี โดยรายงานดังกล่าวได้นำเสนอไว้ใน 4 ประเด็นคือ (1) การจำแนกประเภทของแหล่งศิลปกรรม (2) ลักษณะทางกายภาพและการใช้ประโยชน์ของแหล่งสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ซึ่งประกอบด้วย ลักษณะกายภาพ การสงวนคุ้มครอง (3) การประเมินคุณค่าและความสำคัญ (4) สภาพปัญหาหรือภัยคุกคาม รวมทั้งความเร่งด่วนในการคุ้มครองป้องกัน ซึ่งจะนี้เป็นพื้นฐานในการกำหนดมาตรการแนวทางในการอนุรักษ์ พอสรุปได้ดังนี้

(1) การจำแนกประเภทของแหล่งศิลปกรรม รายงานดังกล่าวพบว่าสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมในพื้นที่ศึกษารวม 174 แห่ง และเพื่อให้การกำหนดรหัสของแหล่งศิลปกรรมมีความเชื่อมโยงกับตำแหน่งที่ตั้งและขอบเขตการปกครอง เพื่อสะดวกในการจัดทำแผนบูรณาการ จึงได้เสนอให้กำหนดรหัสอ้างอิงเป็นตัวเลขทั้งหมด 11 หลัก โดย 6 หลักแรกเป็น “จังหวัด อำเภอ และตำบล” สองหลักถัดไปเป็น “ประเภท” ของแหล่งศิลปกรรม และ 3 หลักสุดท้ายเป็น “ลำดับที่” ของแหล่งศิลปกรรม (สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, 2547)

ตัวอย่างเช่น แหล่งศิลปกรรม ที่มีรหัส 93011303004 จะทำให้ทราบว่าแหล่งศิลปกรรมนั้น

93 - อยู่ในจังหวัดพัทลุง

01 - อำเภอเมือง

13 - ตำบลเขาชัยบุรี

03 - อยู่ในประเภทศาสนสถาน

004 - เป็นลำดับที่ 4 ของศาสนสถานที่เป็นแหล่งศิลปกรรมในตำบลเขาชัยบุรี

โดยรายงานดังกล่าวได้แบ่งประเภทของแหล่งศิลปกรรม (ตัวเลขหลักที่ 7 - 8) เป็น 6 ประเภทได้แก่

01 สิ่งก่อสร้างหรืออาคารสำคัญทางประวัติศาสตร์ หมายถึง แหล่งศิลปกรรมนี้ยังมีอาคารหรือสิ่งก่อสร้างอื่นที่มีลักษณะเฉพาะ (Character) และมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ของชาติ

02 ปูนียสถาน อนุสรณ์สถาน หรือปูชนียวัตถุ หมายถึง สถานที่ที่มีการก่อสร้างสิ่งที่ทำให้ระลึกถึงเหตุการณ์หรือบุคคล หรือเพื่อพิธีกรรม

03 ศาสนสถาน หมายถึง สถานที่ที่ใช้ดำเนินกิจกรรมทางศาสนาไม่ว่าจะเป็นศาสนาใดๆ และ ยังมีการดำเนินกิจกรรมอยู่ ไม่มีการทิ้งร้าง

04 ชุมชน ย่านประวัติศาสตร์ หมายถึง พื้นที่ที่มีการพัฒนาเป็นชุมชนอยู่อาศัยที่มีลักษณะเฉพาะ และมีความต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

05 ปูนียสถานกับแหล่งโบราณคดี หมายถึง สิ่งก่อสร้างที่สร้างเพื่อระลึกถึงเหตุการณ์หรือบุคคล หรือเพื่อพิธีกรรม ที่มีความสัมพันธ์กับพื้นที่ธรรมชาติ ซึ่งพื้นที่ธรรมชาติดังกล่าวมักพบว่าเป็นแหล่งโบราณคดีด้วย

06 รอยชุมชนโบราณ หมายถึง แหล่งที่มีหลักฐานทางโบราณคดีที่ทำให้ทราบว่าแต่เดิมเป็นชุมชนหรือสถานที่ที่แสดงถึงความรุ่งเรือง แต่ปัจจุบันไม่มีความต่อเนื่องกับความรุ่งเรืองดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม พบว่าแหล่งศิลปกรรมแหล่งเดียวอาจเป็นได้หลายประเภท เช่น วัด ซึ่งเป็นศาสนสถาน จะมีสิ่งก่อสร้างที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และมีปูชนียสถานที่สำคัญอยู่ด้วย ดังนั้น ในรายงานดังกล่าวจึงได้กำหนดให้แหล่งศิลปกรรมมีทั้งลักษณะที่เป็นประเภทหลักและประเภทรอง

(2) **ลักษณะทางกายภาพและการใช้ประโยชน์ของแหล่งสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม** โดยพิจารณาลักษณะสภาพการใช้งาน รูปแบบ และสถานะของการอนุรักษ์ของอาคารและสิ่งก่อสร้าง สภาพพื้นที่ และภูมิทัศน์โดยรอบ ตลอดจนกิจกรรมทางสังคมและเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปใช้ในการประเมินคุณค่า รายงานข้างต้นได้นำข้อมูลเหล่านี้มาวิเคราะห์ โดยพิจารณาถึงวิธีการในการอนุรักษ์ เนื่องจากพบว่า แหล่งศิลปกรรมบางแห่งยังคงรักษาลักษณะเดิมที่เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ไว้ได้ ในขณะที่บางแห่งมีการสร้างสิ่งก่อสร้างขึ้นมาใหม่ และบางแห่งไม่หลงเหลือเค้าโครงหรือหลักฐานให้เห็นแล้ว และสรุปลักษณะทางกายภาพโดยวิเคราะห์ในเชิงของความเป็นของแท้ (Authenticity) ตามหลักเกณฑ์ของยูเนสโก และการใช้วิธีการในการตีความหมาย (Interpretation) ให้ประชาชนได้เข้าใจถึงความสำคัญเชิงวัฒนธรรมของแหล่งศิลปกรรม พบว่าสามารถแบ่งแหล่งศิลปกรรมออกได้เป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 การคงสภาพของแหล่งศิลปกรรม มีการอนุรักษ์ที่ยังคงลักษณะเฉพาะ (Character) และยังคงมีความเป็นของแท้ ในด้านวัสดุ ฝีมือช่าง รูปแบบ และสภาพแวดล้อมโดยรอบ ซึ่งทำให้แหล่งศิลปกรรมนี้มีคุณสมบัติเป็นหลักฐานในเชิงประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่สำคัญของพื้นที่ได้อย่างดี สมควรใช้วิธีการอนุรักษ์แบบบูรณะหรือสงวนรักษาแหล่งศิลปกรรมแล้วแต่กรณี พร้อมทั้งการควบคุมการพัฒนาโดยรอบเพื่อรักษาความแท้ทางด้านสภาพแวดล้อม แหล่งศิลปกรรมในกลุ่มนี้ เช่น วัดคูหาสวรรค์ วัดเขียนบางแก้ว ถ้าพระเข้านวังเก่า วังใหม่ ใน จ.พัทลุง หอวิเชียรเทวดารัง วัดคูเต่า ใน จ.สงขลา และ วัดควนชะลิก ใน จ.นครศรีธรรมราช

กลุ่มที่ 2 การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของแหล่งศิลปกรรม และได้มีการพัฒนาสิ่งก่อสร้างใหม่ โดยสิ่งก่อสร้างใหม่นี้สร้างขึ้นเพื่อส่งเสริมความสำคัญทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ของแหล่งศิลปกรรม วิธีการอนุรักษ์ในกลุ่มนี้ คือการรักษาสภาพแวดล้อมให้มีความเหมาะสม อาจมีการสร้างสิ่งก่อสร้างเพิ่มเติมเพื่อให้การตีความชัดเจนมากขึ้น และควรส่งเสริมทางด้านการให้ข้อมูล ให้การศึกษาแก่สังคม ตัวอย่างแหล่งศิลปกรรมในกลุ่มนี้ ได้แก่ สุสานพระยาแขก

กลุ่มที่ 3 การเปลี่ยนแปลงแหล่งศิลปกรรมที่ไม่เหลือเค้าโครงหรือหลักฐาน หรือโดยการทำลายหลักฐานไปแล้วและมีการสร้างขึ้นมาใหม่โดยไม่มีลักษณะเฉพาะ หรือไม่มีการตีความหมายที่สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าและความสำคัญทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี แหล่งศิลปกรรมในกลุ่มนี้พบค่อนข้างมาก ในกรณีของวัดที่ได้มีการทุบสิ่งก่อสร้างเดิมทิ้งแล้วสร้างใหม่โดยใช้รูปแบบ วัสดุ การตกแต่ง สี ฯลฯ แบบสมัยใหม่ โดยหลักการแล้ว ควรรื้อทำลายสิ่งก่อสร้างเหล่านี้ แล้วพัฒนาสิ่งใหม่ให้มีการตีความหมายใหม่ให้เหมาะสม แต่ในทางปฏิบัติเป็นสิ่งกระทำได้ไม่มากนัก เนื่องจากได้มีการลงทุนในสิ่งก่อสร้างเหล่านี้ไปมาก และงบประมาณในการปรับปรุงก็มักจะสูง วิธีที่ประนีประนอมที่สุด คือการใช้วิธีการให้ข้อมูลเกี่ยวกับความสำคัญทางวัฒนธรรมของพื้นที่ และต้องชี้แจงให้สังคมเห็นว่าสิ่งก่อสร้างที่มีอยู่นั้นเป็นของใหม่ ไม่ได้สะท้อนให้เห็นถึงหลักฐานทางประวัติศาสตร์แต่อย่างใด ทั้งนี้เพื่อป้องกันการเข้าใจผิดและการบิดเบือนการสื่อความหมาย

กลุ่มที่ 4 การขาดลักษณะสำคัญหรือหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่าเป็นแหล่งศิลปกรรม หมายถึงการขาดความต่อเนื่องของการพัฒนาแหล่งศิลปกรรม จนได้มีการพัฒนาในลักษณะอื่นเข้ามาแทนที่เป็นเวลาช้านาน และในปัจจุบันแม้จะมีหลักฐานทางด้านเอกสาร แต่ยังไม่ได้มีการดำเนินการใดๆ ทางกายภาพในพื้นที่ที่ทำให้ทราบว่าพื้นที่นั้นคือแหล่งศิลปกรรม ส่วนมากได้แก่ ชุมชนโบราณ (ที่คูเมืองไม่มีให้เห็นแล้ว) วิธีการอนุรักษ์ในกรณีนี้คือ ต้องมีการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดีเพิ่มเติม และควรมีการควบคุมการพัฒนาแบบสาธารณูปโภคหรือโครงสร้างพื้นฐานไม่ให้ผ่านหรืออยู่ใกล้เคียงแหล่งศิลปกรรมในกลุ่มนี้ และควรมีการให้ข้อมูลในพื้นที่หลังจากการขุดค้นทางโบราณคดีแล้ว เพื่อใช้มาตรการคุ้มครองที่เหมาะสม (เช่น ขึ้นทะเบียนโบราณสถาน) ต่อไป

ในส่วนของการสงวนภาพการสงวน คุ่มครอง และการป้องกันอนุรักษ์ พบว่าแหล่งศิลปกรรมในพื้นที่ศึกษาได้รับการสงวน คุ่มครอง และป้องกันต่างวิธีการและรูปแบบ และพบว่าในหลายกรณีไม่มีการคุ้มครองใดๆ ซึ่งทำให้เกิดความเสี่ยงต่อการสูญสลายไปได้ การคุ้มครองป้องกันการเสื่อมสลายของแหล่งศิลปกรรมมีหลายระดับที่เคร่งครัดที่สุดและต้องใช้ความพยายามสูงในการคุ้มครอง คือ การขึ้นทะเบียนโบราณสถาน ซึ่งการอนุรักษ์จะอยู่ในความรับผิดชอบของกรมศิลปากร นอกจากนี้ ก็ยังมีการคุ้มครองโดยใช้กฎหมายอื่นๆ ซึ่งไม่ได้มีผลต่อแหล่งศิลปกรรมโดยตรงแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังมีผลไปสู่การควบคุมการพัฒนาโดยรอบด้วยกฎหมายอื่นๆ เช่น พรบ. การผังเมือง พรบ. ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พรบ. ควบคุมอาคาร และกฎหมายท้องถิ่นที่ออกตามพระราชบัญญัติต่างๆ ดังกล่าว เป็นที่น่าเสียดายว่า ในพื้นที่ศึกษายังไม่พบว่ามีการใช้กฎหมายอื่นในการคุ้มครองแต่อย่างใด

การคุ้มครองอีกลักษณะหนึ่ง คือ การขึ้นบัญชีเป็นแหล่งศิลปกรรมโดยหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่น ซึ่งบัญชีทั้งหมดทั่วประเทศจะมีการรวบรวมโดยสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สผ.) แต่การขึ้นบัญชี มิได้หมายความว่าจะมีการคุ้มครอง สงวน ป้องกันได้อย่างดี เนื่องจากการขึ้นบัญชีแหล่งศิลปกรรมกับหน่วยอนุรักษ์ ไม่ได้มีกฎหมายรองรับ แต่เป็นหนทางที่จะนำไปสู่การใช้มาตรการอื่นๆ สนับสนุนให้มีการอนุรักษ์ได้เท่านั้น

(3) การประเมินคุณค่าและความสำคัญ รายงานข้างต้นเสนอให้แยกหัวข้อคุณค่าความสำคัญของแหล่งศิลปกรรม² เป็น 7 ประเด็น ได้แก่ 1) การมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ 2) ลักษณะพิเศษหรือเหลือน้อยในพื้นที่ 3) การใช้สอยที่สืบเนื่องเกี่ยวพันจากอดีต 4) ความเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์หรือบุคคลสำคัญ 5) การยังคงรักษาความแท้ 6) ความประทับใจด้านอารมณ์ ความรู้สึกและ 7) ความกลมกลืนและสัมพันธ์กับแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ

(4) สภาพปัญหาหรือภัยคุกคาม ในประเด็นของภัยคุกคาม รายงานข้างต้นพบว่าในระดับภาพรวมมีปัญหาที่เกี่ยวข้องกับความอยู่รอดของแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณคดี และสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม พอจำแนกได้ 6 ประการ ดังนี้

1) ภัยจากธรรมชาติ ทั้งที่เป็นการเสื่อมสลายตามธรรมชาติของแหล่งศิลปกรรมเอง เช่น การสึกกร่อนของผิววัสดุ รวมทั้งโครงสร้าง และภัยจากธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม การชะล้างของน้ำฝน การเติบโตของพืชพันธุ์ต่าง ๆ ในแหล่งศิลปกรรม และปัญหาจากแมลงต่างๆ ตัวอย่างเช่น

- การเกิดฟ้าผ่าเจดีย์เขากทะเล อุ.เมือง จ.พัทลุง การที่คลื่นซัดตลิ่งพังที่เมืองเก่าสงขลาพังหัวเขาแดง ทำให้ป้อมเมืองเก่าได้รับความเสียหาย และการพังทลายของเจดีย์วัดสี่หยัง อ.ระโนด จ. สงขลา เป็นต้น

- อุโบสถวัดป่าตอ อ.ควนขนุน จ.พัทลุง ซึ่งเป็นอุโบสถสร้างด้วยไม้ทรงโถง ศิลปะแบบท้องถิ่นภาคใต้ หน้บ้านทั้ง 2 ด้าน มีลวดลายไม้จำหลักสวยงาม ได้เกิดเพลิงไหม้ขึ้นในปี พ.ศ. 2545 สาเหตุจากไฟฟ้าลัดวงจร ทำให้อุโบสถเสียหายทั้งหลัง

² **คุณค่าความสำคัญ** เป็นข้อมูลเชิงคุณภาพและมีลักษณะเป็นนามธรรม อีกทั้งยังขึ้นอยู่กับผู้ประเมิน ดังนั้นจึงใช้วิธีการสรุปว่าแต่ละแห่งมีคุณค่าในหัวข้อใดบ้างเท่านั้น และหากมีข้อโต้แย้งหรือมีข้อมูลเพิ่มเติมในภายหลังก็สามารถเปลี่ยนแหล่งได้ง่ายไม่ซับซ้อน

- ศาลาโรงธรรม วัดทุ่งขุนหลวง อ.ป่าบอน จ.พัทลุง ซึ่งกรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานเมื่อปี พ.ศ. 2478 ต่อมาได้เกิดพายุพัดต้นไม้หักล้มลงทับพระพุทธรูปองค์ใหญ่พระเศียรหัก ชาวบ้านได้ช่วยกันซ่อมแซมขึ้นใหม่ แต่รูปทรงไม่สวยงามเหมือนเดิม เนื่องจากขาดหลักวิชาการในการซ่อมแซม

- จิตรกรรมฝาผนัง อุโบสถหลายแห่งของวัดต่างๆ มีการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องราวทางพุทธศาสนา ซึ่งมีคุณค่าทางด้านศิลปกรรม ได้ถูกทำลายจากน้ำฝนที่เกิดจากหลังคาอุโบสถรั่ว เช่น จิตรกรรมวัดวัง จิตรกรรมวัดวิหารเบิก จิตรกรรมวัดสุทธาวาส จ.พัทลุง จิตรกรรมวัดสุวรรณคีรี จิตรกรรมวัดมัทธนิมมาวาส จิตรกรรมวัดโพธิ์ปฐมวาส จ.สงขลา เป็นต้น จากสาเหตุที่น้ำฝนรั่วนี้เองทำให้ภาพเขียนจิตรกรรมฝาผนังจำนวนมากลบเลือนไป บางแห่งลบไปเกือบหมด เช่น ภาพจิตรกรรมฝาผนังอุโบสถวัดสุวรรณคีรี ภาพเขียนลบไปเกือบทั้งหมด เหลือเฉพาะด้านหลังพระประธานเพียงเล็กน้อย เป็นต้น

2) การบูรณปฏิสังขรณ์ ขุดค้น ขโมย และการถือครองแหล่งศิลปกรรมโดยมิชอบ จากการสำรวจโดยคณะผู้ศึกษาพบว่า ยังมีคนบางคน หรือบางกลุ่ม ที่มีการผสมผสานการนับถือศาสนากับความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับผีสวนเทวดาและไสยศาสตร์ เช่นนับถือพุทธศาสนาในฐานะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นเหตุให้มิอาจชี้พหุส่วนหนึ่งเข้าไปขุดทำลายพระพุทธรูป พระเจดีย์ อุโบสถ เพื่อหาเครื่องรางของขลังและทรัพย์สินสมบัติที่เชื่อว่าฝังอยู่ในโบราณสถาน ซึ่งพอประมวลได้ดังนี้

- มีร่องรอยการขุดทำลายพระพุทธรูปไสยาสน์ในถ้ำเขาหัวช้าง อ.ตะโหมด จ.พัทลุง การขุดทำลายพระพุทธรูปไสยาสน์ ในถ้ำเขาพระชัยบุรี อ.เมือง จ.พัทลุง

- มีร่องรอยการเข้าไปขุดทำลายฐานเจดีย์วัดควนปรัง อ.เมือง จ.พัทลุง การขุดทำลายฐานเจดีย์บนยอดเขาอกทะลุและยอดเขาจิ้ง อ.เมือง จ.พัทลุง และการขุดองค์เจดีย์บนยอดเขารูปช้างและเจดีย์ยอดเขาเก้าเส้ง อ.เมือง จ.สงขลา เจดีย์สถานเหล่านี้ล้วนแต่ถูกทำลายเพราะความต้องการหาทรัพย์สินมีค่าทั้งสิ้น

3) ภัยจากการพัฒนาและปรับปรุงแหล่งศิลปกรรมโดยขาดความรู้และความเข้าใจ ทั้งจากหน่วยงานท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับแหล่งศิลปกรรม นอกจากนี้ ยังมีสาเหตุมาจากการขาดการประสานงานที่เหมาะสมระหว่างหน่วยงานดังกล่าวด้วยกันและระหว่างหน่วยงานดังกล่าวกับผู้ถือครองหรือดูแลแหล่งศิลปกรรมนั้นๆ ด้วย ภัยจากการกระทำดังกล่าวปรากฏชัดเจนในลักษณะ คือ

- ภัยที่เกิดกับแหล่งศิลปกรรม โดยเฉพาะในแหล่งศิลปกรรมประเภทศาสนสถาน และปูชนียสถานกับแหล่งธรรมชาติ เช่น การรื้อถอนแหล่งศิลปกรรมและสร้างอาคารใหม่ทดแทน การซ่อมแซมการปรับเปลี่ยนรูปแบบและวัสดุตามสมัย รวมทั้งการต่อเติมโครงสร้างหรือสิ่งก่อสร้างเพื่อความสะดวกสบายและความปลอดภัยมากขึ้น เช่น อาคารทางเข้า ถ้ำ ศาลา หรือเหล็กค้ำ ฯลฯ

- ภัยที่เกิดในบริเวณแวดล้อมแหล่งศิลปกรรม เช่น การขยายตัวของชุมชนที่ตั้งอยู่ใกล้เคียง การสร้างถนน ที่จอดรถในบริเวณใกล้เคียงกับแหล่งศิลปกรรม การขุดคลองเชื่อมต่อโครงข่ายของระบบชลประทาน ทำให้สภาพแวดล้อมแหล่งศิลปกรรมเปลี่ยนไป

4) ภัยจากการใช้ประโยชน์ของแหล่งศิลปกรรมที่ไม่เหมาะสม หรือสอดคล้องกับตัวแหล่ง

ศิลปกรรมเองและสภาพแวดล้อมแหล่งศิลปกรรม เช่น การระเบิดหินภูเขา การขุดตักดินภูเขาจากการได้รับสัมปทาน การจัดสรรที่ดินเพื่อพาณิชย์กรรมและเกษตรกรรม ตัวอย่างเช่นจากการรื้อกำแพงพื้นที่บริเวณริมคูเมืองพัทลุงเก่าเขาชัยบุรี เพื่อใช้เป็นพื้นที่ทำนา ทำให้ซากอิฐของป้อมถูกทำลายไปด้วย หรือในส่วนของชาวบ้านได้เข้าไปจับจองพื้นที่วัดในขอ (ร้าง) กลางเมืองพัทลุงเก่าเขาชัยบุรี เพื่อใช้เป็นที่พักของพารา ทำให้มีการขุดรื้อฐานอิฐที่เป็นฐานอุโบสถเดิมออกทั้งหมด เป็นต้น

5) ความแตกต่างและขัดแย้งของชุมชนท้องถิ่นในการดูแลรักษา และขาดความตระหนักและเข้าใจในความสำคัญของแหล่งศิลปกรรม

โดยเฉพาะประเด็นที่เกิดจากความแตกต่างทางด้านศาสนา เชื้อชาติ และวัฒนธรรมของผู้อาศัยในชุมชนนั้นๆ เอง นอกจากนี้ อิทธิพลวัฒนธรรมตะวันตกที่ล้นหลามเข้าสู่สังคมไทยที่เน้นการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยตามแบบอย่างตะวันตกก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่ง การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่ส่วนใหญ่จะเน้นการเพิ่มผลผลิตและผลิตภาพของประเทศ ทำให้มีการปรับเปลี่ยนจากเกษตรกรรมเพื่อยังชีพไปเป็นเกษตรกรรมเพื่อการค้าในระบบทุนนิยม การก่อสร้างสาธารณูปโภคต่างๆ เช่น ถนน สะพาน ไฟฟ้า และประปา ได้รับการพัฒนาอย่างรวดเร็ว บ้างก็ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและทำลายแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีหลายแห่ง มีการตัดถนนเข้าไปในบริเวณแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีเช่น การตัดถนนผ่านเมืองเก่าสทิงพระ อ.สทิงพระ จ.สงขลา การตัดถนนผ่านโคกเมือง อ.บางกล่ำ จ.สงขลา เป็นต้น บางแห่งมีการสร้างสถานที่ราชการบนแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีเช่น การสร้างโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์พัทลุงและบ้านพักครูบนเมืองพระรถ อ.เมือง จ.พัทลุง การสร้างโรงเรียนบ้านจะทิ้งพระลงบนเมืองเก่าสทิงพระ อ.สทิงพระ จ.สงขลา เป็นต้น นอกจากนี้กระแสวัตถุนิยมที่ส่งผลให้ท้องถิ่นหันไปนิยมสิ่งก่อสร้างใหม่ๆ และทำลายสิ่งเก่าๆ ที่คิดว่าเป็นสิ่งล้าสมัย มีการรื้อถอนสิ่งก่อสร้างที่เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีเช่น การรื้อถอนกำแพงเมืองสงขลาเก่าฝั่งบ่อยางไปสร้างถนน การรื้อถอนจากเมืองพัทลุงเก่าเขาชัยบุรีไปสร้างบ้านเรือน เป็นต้น

6) การขาดการประชาสัมพันธ์แหล่งศิลปกรรม

ในขณะที่แหล่งศิลปกรรมที่ถูกทิ้งร้าง ทำให้การเข้าถึงแหล่งศิลปกรรมเป็นไปด้วยความยากลำบาก ไม่เอื้อต่อการเข้าสำรวจและการดูแลรักษา ทำให้แหล่งศิลปกรรมชำรุดทรุดโทรม นอกจากนี้ ยังทำให้ขาดการบันทึกหลักฐาน/ข้อมูลที่ถูกต้องครบถ้วน

พบว่าแหล่งศิลปกรรมแต่ละแห่งอาจมีปัญหาเพียงประการเดียวหรือหลายประการ แต่ละปัญหาไม่สาเหตุได้หลายรูปแบบ แต่ส่งผลกระทบต่อแหล่งศิลปกรรมใน 3 ลักษณะ คือ สูญหาย ทรุดโทรม และการบิดเบือนคุณค่า ซึ่งมีผลต่อมรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่เป็นอันมาก

โดยอาศัยเกณฑ์การประเมินคุณค่าและภัยคุกคามข้างต้น รายงานดังกล่าวได้ประเมินและจัดลำดับความเร่งด่วนในการอนุรักษ์แหล่งศิลปกรรมในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ได้ผลสรุปได้ดังนี้

(1) ประเมินคุณค่าความสำคัญ เมื่อนำข้อมูลจำนวนประเด็นคุณค่าความสำคัญ (โดยใช้เกณฑ์ 7 หัวข้อคุณค่าความสำคัญของแหล่งศิลปกรรมข้างต้น) มารวมกันในแต่ละแหล่งศิลปกรรมแล้วมาเรียงลำดับ พบว่าสามารถจัดกลุ่มแหล่งศิลปกรรมทั้งหมด 174 แหล่ง ในแง่ของคุณค่าความสำคัญต่อมรดกทางวัฒนธรรมได้ 3 กลุ่ม (ตารางที่ 1.4 แสดงรายชื่อแหล่งศิลปกรรมที่มีคุณค่ามากกว่า 5 หัวข้อขึ้นไป) คือ

- กลุ่มที่มีคุณค่ามากกว่า 5 หัวข้อขึ้นไป มี 44 แหล่ง
- กลุ่มที่มีคุณค่า 3 - 4 หัวข้อ มี 84 แหล่ง
- กลุ่มที่มีคุณค่า 1 - 2 หัวข้อ มี 46 แหล่ง

(2) ประเมินภัยคุกคาม เมื่อนำข้อมูลจำนวนประเด็นภัยคุกคาม (โดยใช้เกณฑ์ 6 หัวข้อภัยคุกคามของแหล่งศิลปกรรมข้างต้น) มารวมกันในแต่ละแหล่งศิลปกรรม แล้วมาเรียงลำดับ พบว่าสามารถจัดกลุ่มแหล่งศิลปกรรมทั้งหมด 174 แหล่ง ออกเป็น 4 กลุ่ม ตามจำนวนประเด็นของปัญหา (ตารางที่ 1.5 แสดงรายชื่อแหล่งศิลปกรรมที่มีภัยคุกคามมากกว่า 5 ประเด็น และ 3 - 4 ประเด็น) ดังนี้

- กลุ่มที่มีประเด็นปัญหามากกว่า 5 ประเด็น ถือเป็นกลุ่มที่ปัญหาที่มีความซับซ้อนมากที่สุด นั่นคือ มีโอกาสที่จะสูญสลายหรือไม่สามารถเป็นตัวแทนแสดงถึงหลักฐานมรดกทางวัฒนธรรมได้สูง จึงต้องการความเร่งด่วนในการคุ้มครองและป้องกันมาก ในกลุ่มนี้มีแหล่งศิลปกรรม 11 แหล่ง

- กลุ่มที่มีประเด็นปัญหาในแต่ละแหล่งจำนวน 3-4 ประเด็น ซึ่งกลุ่มนี้นับว่ายังมีโอกาสสูญสลายหรือถูกทำลายสูง และต้องการความเร่งด่วนในการคุ้มครองป้องกันสูงเช่นกัน กลุ่มนี้มีแหล่งศิลปกรรม 47 แหล่ง

- กลุ่มที่มีประเด็นปัญหาในแต่ละแหล่ง 1-2 แหล่ง ซึ่งปัญหาดังกล่าวมีความซับซ้อนในแง่ของประเด็นน้อยกว่า แต่ในทางปฏิบัติอาจต้องพิจารณาปัญหาในรายละเอียด เช่น ประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับความแตกต่างทางวัฒนธรรมระหว่างชุมชนปัจจุบันกับชุมชนที่เหลือแต่ร่องรอยหลักฐานทางโบราณคดี แม้มีประเด็นเดียว แต่ก็ยังเป็นประเด็นที่แก้ไขได้ยาก ต้องใช้เวลาและความพยายาม ความร่วมมือในการสร้างความเข้าใจหลายฝ่ายหลายองค์กร ในกลุ่มนี้มีแหล่งศิลปกรรมอยู่เป็นจำนวนมากคือ 101 แหล่ง

- กลุ่มที่พบปัญหาจากการสำรวจอย่างรวดเร็ว หรือ ไม่มีข้อมูลเพียงพอที่จะรับทราบปัญหาได้ เช่นมีแหล่งศิลปกรรมบนเกาะหมากบางแหล่งที่ไม่สามารถเข้าถึงได้ เนื่องจากกำลังมีการก่อสร้างถนน ในกลุ่มนี้มีแหล่งศิลปกรรม 15 แห่ง และเนื่องจากไม่ได้รับข้อมูลในช่วงสำรวจเพียงพอ จึงมิได้นำมาใช้ในการตัดสินใจในการประเมินความเร่งด่วนในการคุ้มครองและป้องกัน

เมื่อพิจารณาประเด็นคุณค่าและภัยคุกคามมาพิจารณาร่วมกัน ก็สามารถจัดลำดับความเร่งด่วนในการกำหนดมาตรการอนุรักษ์ได้

ตารางที่ 1.4 แหล่งศิลปกรรมที่มีคุณค่ามากกว่า 5 หัวข้อขึ้นไป

ลำดับที่	ชื่อแหล่งศิลปกรรม	ที่ตั้ง
1	ถนนนครนอกและนครใน	ต.บ่อ่าง อ.เมือง จ.สงขลา
2	เจดีย์หลวงเขาดังกวน	ต.บ่อ่าง อ.เมือง จ.สงขลา
3	วัดราชประดิษฐฐาน (พะ โคะ)	ต.ชุมพล อ.สทิงพระ จ.สงขลา
4	วัดคูเต่า	ต.คูเต่า อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา
5	วัดสุวรรณคีรี	ต.หัวเขา อ.สิงหนคร จ.สงขลา
6	เจดีย์สององค์เขาค่ายม่วง	ต.หัวเขา อ.สิงหนคร จ.สงขลา
7	วัดเขียนบางแก้ว	ต.จองถนน อ.เขาชัย จ.พัทลุง
8	วัดสุนทราวาส	ต.บันเต อ.ควนขนุน จ.พัทลุง
9	วัดควนชะลิก	ต.ควนชะลิก อ.หัวไทร จ.นครศรีธรรมราช
10	ศาลากลางเก่า	ต.บ่อ่าง อ.เมือง จ.สงขลา
11	วัดมณีมาวาส	ต.บ่อ่าง อ.เมือง จ.สงขลา
12	วัดสทิงพระ	ต.จะทิงพระ อ.สทิงพระ จ.สงขลา
13	ถ้ำเขาคูหาและสิวลึงค์	ต.ชุมพล อ.สทิงพระ จ.สงขลา
14	วัดสี่หยัง	ต.บ่อตรู อ.ระโนด จ.สงขลา
15	วัดวัง	ต.ลำปำ อ.เมือง จ.พัทลุง
16	วัดบ่อทรัพย์	ต.หัวเขา อ.สิงหนคร จ.สงขลา
17	วัดภูผาเบิก	ต.หัวเขา อ.สิงหนคร จ.สงขลา
18	ซุ้มประตูบ่อเก้ง	ต.หัวเขา อ.สิงหนคร จ.สงขลา
19	ป้อมของพระยาแขก	ต.หัวเขา อ.สิงหนคร จ.สงขลา
20	วัดยางงาม	ต.ลำปำ อ.เมือง จ.สงขลา
21	ถ้ำพระเขาเมือง	ต.ชัยบุรี อ.เมือง จ.พัทลุง
22	ถ้ำพระเขาชัยสน	ต.เขาชัยสน อ.เขาชัยสน จ.พัทลุง
23	วัดหรั่งแคบ	ต.คอนทราย อ.ควนขนุน จ.พัทลุง
24	วัดเขาลำป่อ	ต.เขาพระทอง อ.ชะอวด จ.นครศรีธรรมราช
25	รูปปั้นนางเหงือก	ต.บ่อ่าง อ.เมือง จ.สงขลา
26	วัดศาลาหัวยาง	ต.บ่อ่าง อ.เมือง จ.สงขลา
27	วัดแจ้ง	ต.บ่อ่าง อ.เมือง จ.สงขลา
28	วัดดีหลวง	ต.ดีหลวง อ.สทิงพระ จ.สงขลา
29	วัดพังยาง	ต.พังยาง อ.ระโนด จ.สงขลา
30	วัดสูงเกาะใหญ่	ต.เกาะใหญ่ อ.กระแสสินธุ์ จ.สงขลา

ตารางที่ 1.4 แหล่งศิลปกรรมที่มีคุณค่ามากกว่า 5 หัวข้อขึ้นไป (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อแหล่งศิลปกรรม	ที่ตั้ง
31	วัดบางทิ้ง	ต.บางเหริยง อ.ควนเนียง จ.สงขลา
32	วัดศิริวรรณาวาส	ต.หัวเขา อ.สิงหนคร จ.สงขลา
33	ถ้ำพระเขาคูหาสวรรค์	ต.คูหาสวรรค์ อ.เมือง จ.พัทลุง
34	วัดควนปรัง	ต.ท่ามิหรำ อ.เมือง จ.พัทลุง
35	ถ้ำพระเขื่อน	ต.ปรางหมุ่ อ.เมือง จ.พัทลุง
36	วัดเก่า	ต.ลำปำ อ.เมือง จ.พัทลุง
37	วังใหม่	ต.ลำปำ อ.เมือง จ.พัทลุง
38	วัดวิหารเบิก	ต.ลำปำ อ.เมือง จ.พัทลุง
39	ชุมชนฝั่งเหนือคลองลำปำ	ต.ลำปำ อ.เมือง จ.พัทลุง
40	ชุมชนโบราณเขาชัยบุรี	ต.ชัยบุรี อ.เมือง จ.พัทลุง
41	วัดเขา (ร้าง)	ต.ชัยบุรี อ.เมือง จ.พัทลุง
42	นายโคบาล	ต.พญาขัน อ.เมือง จ.พัทลุง
43	วัดพังกึ่ง	ต.ชะรัด อ.กงหรา จ.พัทลุง
44	บ้านบางแก้ว	ต.ท่ามะเดื่อ อ.บางแก้ว จ.พัทลุง

ตารางที่ 1.5 แหล่งศิลปกรรมที่มีภัยคุกคามมากกว่า 5 ประเด็น และ 3-4 ประเด็น

ลำดับที่	ชื่อแหล่งศิลปกรรม	ที่ตั้ง
กลุ่มที่ 1 มีประเด็นปัญหามากกว่า 5 ประเด็น ต้องมีมาตรการคุ้มครองป้องกันอย่างเร่งด่วนมาก มี 47 แหล่ง		
1	ชุมชนโบราณเขาชัยบุรี	ต.ชัยบุรี อ.เมือง จ.พัทลุง
2	เมืองโบราณบางแก้ว	ต.จองถนน อ.เขาชัยสน จ.พัทลุง
3	ถ้ำพระเขากัง	ต.คูหาสวรรค์ อ.เมือง จ.พัทลุง
4	ชุมชนโบราณสทิงพระ	ต.จะทิ้งพระ อ.สทิงพระ จ.สงขลา
5	ชุมชนเมืองพระรถ	ต.ควนมะพร้าว อ.เมือง จ.พัทลุง
6	วัดเขา (ร้าง)	ต.ชัยบุรี อ.เมือง จ.พัทลุง
7	ชุมชนบ้านควนสาร	ต.พญาขัน อ.เมือง จ.พัทลุง
8	ชุมชนโบราณพญาขัน	ต.พญาขัน อ.เมือง จ.พัทลุง
9	วัดเขียนบางแก้ว	ต.จองถนน อ.เขาชัยสน จ.พัทลุง
10	ถ้ำเขาหัวช้าง	ต.ตะโหมด อ.ตะโหมด จ.พัทลุง
11	ชุมชนบ้านอ่าวท่ายาง	ต.เกาะหมาก อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง
กลุ่มที่ 2 มีประเด็นปัญหา 3-4 ประเด็น ต้องมีมาตรการคุ้มครองป้องกันอย่างเร่งด่วนเช่นกัน มี 47 แหล่ง		
1	ซากเรือสมเด็จหลวงพ่อ	ต.เกาะใหญ่ อ.กระแสสินธุ์ จ.สงขลา
2	คูเมืองหัวเขาแดง	ต.หัวเขา อ.สิงหนคร จ.สงขลา
3	ที่ฝังศพต้นตระกูล ณ สงขลา	ต.หัวเขา อ.สิงหนคร จ.สงขลา
4	ป้อมของพระยาแขก	ต.หัวเขา อ.สิงหนคร จ.สงขลา
5	วัดภูผากิมุข	ต.คูหาสวรรค์ อ.เมือง จ.พัทลุง
6	ถ้ำพระเขากัง	ต.คูหาสวรรค์ อ.เมือง จ.พัทลุง
7	เจดีย์เขากทะเล	ต.คูหาสวรรค์ อ.เมือง จ.พัทลุง
8	ชุมชนบ้านโคกลุง	ต.ลำปำ อ.เมือง จ.พัทลุง
9	ถ้ำแม่วขาว	ต.ชะรัด อ.กงหรา จ.พัทลุง
10	ทวดโหม	ต.หัวเขา อ.สิงหนคร จ.สงขลา
11	วัดสทิงใหญ่	ต.หวนโพธิ์ อ.เขาชัยสน จ.พัทลุง
12	วัดบ่อโพรง	ต.บ้านราม อ.หัวไทร จ.นครศรีธรรมราช
13	หอวีเชียรเทวดำรง	ต.บ่อทราย อ.เมือง จ.สงขลา
14	วัดศาลาหัวยาง	ต.บ่อทราย อ.เมือง จ.สงขลา
15	วัดโพธิ์ปฐมवास	ต.บ่อทราย อ.เมือง จ.สงขลา
16	ถนนนครนอกนครใน	ต.บ่อทราย อ.เมือง จ.สงขลา

ตารางที่ 1.5 แหล่งศิลปกรรมที่มีภัยคุกคามมากกว่า 5 ประเด็น และ 3-4 ประเด็น (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อแหล่งศิลปกรรม	ที่ตั้ง
17	เจดีย์หลวงเวียงจันทน์	ด.บ่อข่าง อ.เมือง จ.สงขลา
18	เจดีย์หอเขารูปช้าง	ด.เขารูปช้าง อ.เมือง จ.สงขลา
19	เจดีย์เขาแก้ว	ด.เขารูปช้าง อ.เมือง จ.สงขลา
20	เจดีย์เขากุฎี	ด.เกาะยอ อ.เมือง จ.สงขลา
21	ถ้ำเขาคูหาและสิวลึงค์	ด.ชุมพล อ.เมือง จ.สงขลา
22	วัดสูงเกาะใหญ่	ด.เกาะใหญ่ อ.เมือง จ.พัทลุง
23	เจดีย์เขารูปช้าง	ด.เชิงแส อ.กระเสาะสิงห์ จ.สงขลา
24	พระพุทธบาทจำลองเขาจิ้งโหล่น	ด.กำแพงเพชร อ.รัตภูมิ จ.สงขลา
25	โคกเมืองเมืองโบราณ	ด.บางเหรียง อ.ควนเนียง จ.สงขลา
26	วัดบ่อทรัพย์	ด.หัวเขา อ.สิงหนคร จ.สงขลา
27	ซุ้มประตูบ่อแก้ว	ด.หัวเขา อ.สิงหนคร จ.สงขลา
28	เจดีย์เขาน้อย	ด.หัวเขา อ.สิงหนคร จ.สงขลา
29	วัดควนปรัง	ด.ท่ามิหรำ อ.เมือง จ.พัทลุง
30	ถ้ำพระเขาอื่น	ด.ปรางหมุ่ อ.เมือง จ.พัทลุง
31	วัดป่าขอม	ด.ลำปำ อ.เมือง จ.พัทลุง
32	เมืองเก่าบ้านควนแร่	ด.ควนมะพร้าว อ.เมือง จ.พัทลุง
33	ถ้ำพระเขาเมือง	ด.ชัยบุรี อ.เมือง จ.พัทลุง
34	ลาพระ	ด.ชัยบุรี อ.เมือง จ.พัทลุง
35	วัดในขอ (ร้าง)	ด.ชัยบุรี อ.เมือง จ.พัทลุง
36	วัดควนมะพร้าว	ด.ควนมะพร้าว อ.เมือง จ.พัทลุง
37	ถ้ำยี่ควนสาร	ด.พญาขัน อ.เมือง จ.พัทลุง
38	วัดพังกึ่ง	ด.ชะรัด อ.กงหรา จ.พัทลุง
39	ถ้ำพระเขาชัยสน	ด.เขาชัยสน อ.เขาชัยสน จ.พัทลุง
40	โคกพระคูลา	ด.จองถนน อ.เขาชัยสน จ.พัทลุง
41	โคกเมืองเก่า	ด.จองถนน อ.เขาชัยสน จ.พัทลุง
42	วัดสุนทรวาส	ด.ปันแต อ.ควนขนุน จ.พัทลุง
43	วัดหรั่งแคบ	ด.คอนทราย อ.ควนขนุน จ.พัทลุง
44	ถ้ำพระเขาอ้อ	ด.มะกอกเหนือ อ.ควนขนุน จ.พัทลุง
45	ในดึก	ด.มะกอกเหนือ อ.ควนขนุน จ.พัทลุง
46	วัดพระเกิด	ด.ฝ่าละมี อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง
47	วัดสวนราตาม (ร้าง)	ด.นาปะขอ อ.บางแก้ว จ.พัทลุง

1.3 ข้อมูลพื้นฐานและการเปลี่ยนแปลงด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและศิลปวัฒนธรรม

ศิลปวัฒนธรรมบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาได้ก่อเกิดมาพร้อมกับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ที่มีมาเป็นเวลายาวนานบนพื้นฐานของคติความเชื่อดั้งเดิมและคติความเชื่อทางศาสนา บริเวณนี้เป็นวัฒนธรรมที่สำคัญของภาคใต้ มีการพบหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีในชุมชนหลายแห่งหลายยุคสมัยมาตั้งแต่สมัยตามพรลิงค์ (นครศรีธรรมราช) และสมัยศรีวิชัย เช่น ชุมชนเขาพะโคะ-เขาควหา ชุมชนสทิงพระ ชุมชนสทิงหม้อ-คลองปะโอ ชุมชนเขาควหาสวรรค์-เขากทะเล เป็นต้น แหล่งชุมชนเหล่านี้ได้รับเอาวัฒนธรรมอินเดียอันเนื่องจากศาสนาฮินดู พุทธศาสนา ทั้งนิกายหินยานและมหายาน เข้ามามีอิทธิพลเป็นรากเหง้าของผู้คนในบริเวณแถบนี้ และสืบทอดมาอย่างยาวนานทั้งในแง่ของศาสนวัตถุ ศาสนบุคคล ศาสนธรรม และศาสนพิธี (สุริวงค์, 2536) ตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมา วัฒนธรรมขวา-มลายู อันเนื่องจากศาสนาอิสลามค่อยๆ เข้ามามีอิทธิพลในภาคใต้ ประมาณพุทธศตวรรษที่ 21 ศาสนาอิสลามเข้ามามีอิทธิพลบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา กลุ่มมุสลิมจากหมู่เกาะอินโดนีเซีย ได้สถาปนาเมืองสงขลาขึ้นบริเวณฝั่งหัวเขาแดงเป็นเมืองท่าค้าขายกับนานาชาติ เช่น ฮอลันดา อังกฤษ เป็นต้น ทำให้วัฒนธรรมตะวันตกเริ่มเข้ามาเผยแพร่ในเมืองสงขลาด้วย เมื่อถึงสมัยรัตนโกสินทร์ วัฒนธรรมจีนเริ่มเข้ามามีอิทธิพลบริเวณเมืองสงขลาและเมืองพัทลุง ทำให้บริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเป็นบ่้าหลอมรวมวัฒนธรรมต่างๆ เข้าด้วยกัน และมีการปรับเปลี่ยนเป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น ซึ่งปรากฏให้เห็นได้ในรูปของวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรม ศิลปหัตถกรรม และการละเล่นพื้นบ้าน ตลอดจนวิถีการผลิตของท้องถิ่น

วิถีชีวิตของผู้คนบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาส่วนใหญ่ผูกพันกับพุทธศาสนาและคติความเชื่อดั้งเดิม ด้วยเหตุนี้จึงพบว่า ทุกหมู่บ้านทุกตำบลจะมีวัด หรือศาสนสถาน เป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นสถานที่อบรมบ่มเพาะทางพุทธศาสนา และเป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียนของบุตรหลานชาวบ้าน เพื่อสร้างคุณธรรมและจริยธรรมแก่สังคม นอกจากนี้ วัดยังเป็นแหล่งรวมศิลปกรรมแขนงต่างๆ ตลอดจนเป็นศูนย์รวมการปกครอง ประเพณี พิธีกรรมท้องถิ่น เช่น ประเพณีการบวช ประเพณีวันสารทไทย ประเพณีชักพระ (ลากพระ) ประเพณีสมโภชพระมหาธาตุ วัดเขียนบางแก้ว จ.พัทลุง ประเพณีสมโภชพระพุทธรูปเจ้าแม่อยู่หัว วัดเจ้าแม่อยู่หัว จ.สงขลา ประเพณีรำโนราโรงครูวัดท่าแค จ.พัทลุง เป็นต้น ประเพณีและพิธีกรรมเหล่านี้สร้างระบบความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนและนอกชุมชน ซึ่งต่างก็ยึดเอาหลักธรรมทางพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติในระบบบุญกุศลหรือบุญ-บาป และเชื่อในกฎแห่งกรรม ประชาชนจึงทำบุญในพระพุทธศาสนาในรูปแบบต่างๆ เช่น สร้างพระพุทธรูป สร้างหนังสือ สร้างอุโบสถ ฟังเทศน์มหาชาติ ทอดผ้าป่า ทอดกฐิน ฟังลูกนิมิต เป็นต้น ผู้สร้างบุญดังกล่าวมีความคาดหวังและต้องการที่จะดำรงชีวิตอยู่ในโลกนี้อย่างมีความสุข และหวังผลเพื่อบรรลुพระโพธิญาณหรือพระนิพพาน และโลกของพระศรีอริยเมตไตรย หลักฐานในหนังสือบุญเรื่องพระอภิธรรมฉบับวัดธาราสดิษฐ์ (วัดเต่า) จ.พัทลุง ได้จารไว้ว่า

“เขียนจบ ณ วัน ๓ เดือน ๑ ขึ้น ๕ ค่ำ ปีมะ พระพุทธศักราชล่วงแล้วได้ ๒๔๕๓ พรรษา ข้าพระเจ้าได้สร้างไว้ในพระศาสนา ขอให้ข้าพระเจ้าได้ทันพระศรีอริย์เมตไตร เมื่อตรัสรู้เป็นองค์พุทธภูมิ ขอให้ได้ตรัสรู้แก่พระสรเพชญ พุทธรัตนะ อานาวะญาณในอนาคตกาลภายภาคหน้าโน้นแล”

นอกจากนี้ พุทธศาสนิกชนบริเวณรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลายังให้ความเคารพนับถือต่อพระภิกษุสงฆ์ในฐานะศูนย์กลางแห่งความดี โดยเฉพาะพระอริยสงฆ์ผู้สร้างคุณงามความดีให้แก่ชุมชนทั้งในอดีตและปัจจุบัน เช่น สมเด็จพระเจ้าพะโคะ (วัดพะโคะ) สมเด็จพระเจ้าเกาะใหญ่ (วัดสูงเกาะใหญ่) สมเด็จพระเจ้าเกาะข่อย (ที่พัทลุงเขาเกตุ) สมเด็จพระเจ้าจอมทอง (วัดเขาอ้อ) พระครูวิจารณ์ศีลคุณ (ชู) (วัดจะทิ้งพระ) พระราชศีลสังวร (ช่วง) (วัดมัทนิมมาวาส) พระธรรมปัญญาบดี (เพียร) (วัดคูหาสวรรค์) เป็นต้น พระภิกษุสงฆ์เหล่านี้เป็นผู้นำพระพุทธศาสนาหรือทางจิตวิญญาณที่ชุมชนยอมรับ จนบางครั้งกลายเป็นศูนย์รวมของชุมชนในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ทุกคนในชุมชนร่วมกันประกอบกิจกรรมทางพุทธศาสนาและการพัฒนาท้องถิ่น เช่น การประกอบพิธีกรรมสมโภชสมเด็จพระเจ้าเกาะข่อยในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ของทุกปี บริเวณยอดเขาเกตุ ต.เกาะข่อย อ.เมือง จ.สงขลา การพัฒนาการศึกษาพุทธศาสนาของพระธรรมปัญญาบดี (เพียร) วัดคูหาสวรรค์ อ.เมือง จ.พัทลุง ซึ่งเป็นการสร้างและพัฒนาคน พร้อมกับการจรรโลงพุทธศาสนา สร้างคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่ชุมชนอย่างกว้างขวาง เป็นต้นทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างวัดกับพุทธศาสนิกชน ในการนำหลักธรรมไปสู่การปฏิบัติและแก้ปัญหาชุมชนได้เป็นอย่างดี นอกจากจะยึดหลักธรรมทางพุทธศาสนาแล้ว ชุมชนบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ยังให้ความสำคัญกับคติความเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับผีसांगเทวดาอารักษ์ ความเชื่อเกี่ยวกับเวทย์มนต์คาถา ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม ความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้า ความเชื่อเกี่ยวกับทวด เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติที่ผู้คนให้ความเคารพนับถือ มีการบูชาบวงสรวงเพื่อให้พลังศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้ช่วยคุ้มครองป้องกันและให้บรรลุลสิ่งที่ต้องการ สิ่งเหนือธรรมชาติเหล่านี้ได้กระจายอยู่ในชุมชนต่างๆ มากมาย เช่นความเชื่อเรื่องครุหมอนโนรา-หนังตะลุง ความเชื่อเรื่องทวดหัวเขาแดง จ. สงขลา ความเชื่อเรื่องแม่โพสพ ความเชื่อเรื่องเจ้าแม่อยู่หัววัดท่าคูระ และความเชื่อเรื่องปู่เจ้าเขาเขียว จ.สงขลา ความเชื่อเรื่องต้นยางเงิน-ยางทอง ของชาวบ้านพญาขัน อ.เมือง จ.พัทลุง ความเชื่อเรื่องทวดนางเรียน บริเวณคลองนางเรียน อ.ควนขนุน จ.พัทลุง เป็นต้น ความเชื่อเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างคน สัตว์ และสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ อันแสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติในบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ส่วนระบบความสัมพันธ์ของผู้คนพบว่า ผู้คนในบริเวณนี้มีระบบความสัมพันธ์ทั้งในระดับครอบครัว เครือญาติ และบุคคลภายนอก ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของการเอื้ออาทร พึ่งพาซึ่งกันและกัน ซึ่งเห็นได้จากการให้ความเคารพนับถือต่อบิดามารดา ครูบาอาจารย์ และญาติพี่น้องเพื่อนฝูง หรือระบบการออกปากกินวาน หรือการลงแขกเกี่ยวข้าว การออกปากสร้างบ้าน สร้างถนน เป็นต้น ซึ่งชาวบ้านจะช่วยเหลือกันทำงานโดยไม่คิดค่าแรงงาน เพียงแต่เจ้าภาพเลี้ยงอาหารการกินเท่านั้น ตัวอย่างที่เห็นชัดได้แก่การบูรณะเจดีย์วัดพะโคะ ของพระอธิการแก้ว พุทฺธมณี อดีตเจ้าอาวาสวัดดีหลวง อ.สทิงพระ จ.สงขลา ในสมัยรัชกาลที่ 6 โดยพระอธิการแก้ว พุทฺธมณี ได้ออกปากชาวบ้านบริเวณคาบสมุทรสทิงพระ มาช่วยงานขนทรายจากทะเลอ่าวไทยขึ้นไปบนเขาพะโคะ ชาวบ้านแต่ละหมู่บ้านจะผลัดเปลี่ยนกันมาขึ้นเรียงแถวจากริมทะเลสาบจนถึงเขาพะโคะ แล้วขนทรายส่งต่อๆ กัน ไปจนถึงเขาพะโคะ จนงานสำเร็จด้วยดีเพราะได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านอย่างพร้อมเพรียง

ในส่วนของระบบความสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกพบว่า ผู้คนบริเวณลุ่มน้ำฯ มีความสัมพันธ์ระบบผูกคองหรือระบบเกลอหรือเพื่อนเกลอ เป็นการผูกโยงสาวย่านที่คอยให้ความช่วยเหลือปกป้องคุ้มครองซึ่งกันและกัน อันเป็นวัฒนธรรมที่เอื้ออาทรกันในชุมชน ก่อให้เกิดความพร้อมเพรียงและสามัคคีธรรม ระบบการผูกเกลอจึงเป็นทั้งวิถีและพลังวัฒนธรรมที่ผูกโยงคนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สามารถนำไปสู่การป้องกันและพัฒนาชุมชนได้เป็นอย่างดี ดังที่พระรัตนธัชมุนี (จู) ได้เล่าถึงชีวิตในวัยหนุ่มของท่านไว้ว่า ครั้นเป็นหนุ่มใหญ่ขึ้นสามารถ

เที่ยวไปตามอำเภอและจังหวัดต่างๆ เช่น จ.สงขลา จ.พัทลุง จ.นครศรีธรรมราช จนกระทั่งราษฎรทั้ง 3 จังหวัดนี้รู้จักโดยมาก ในการท่องเที่ยวนี้จำเป็นต้องมีศัสตราอาวุธติดไม้ติดมือไปด้วยสำหรับป้องกันตัว ที่เที่ยวไปเพื่อจะคบมิตรให้มาก เพื่อป้องกันตัวเองและทรัพย์สินในบ้าน ในการเที่ยวไปเช่นนี้ถึงกับท่านผู้เฒ่าที่มีความกรุณาห้ามว่า “...เจ้าอย่าเที่ยวให้มากนักจะเสียคน” ได้ตอบกับท่านว่า “ผมไปเที่ยวอย่างคนดีๆ ไม่ใช่เที่ยวอย่างคนบ้าหรือคนจี้เมาที่จะทำให้เสียคน” เมื่อท่านผู้เฒ่าเหล่านั้นห้ามไม่ฟังแล้ว ไปบอกให้โยมผู้ชายห้ามเสียเองบ้าง แต่โยมผู้ชายกลับยินดีและตอบไปว่า “ช่างเขาเถอะ ลูกผู้ชายถ้าไม่ตายก็กลับบ้านเอง ให้เที่ยวให้รู้จักเพื่อนให้มากๆ จะได้ป้องกันตัวและทรัพย์สินสมบัติในเกาะ (เกาะช่อ) ด้วย” พวกชาวบ้านในเกาะถ้าถูกขโมยวัวออกนอกเกาะแล้วไม่เคยติดตามได้เลย เมื่อรู้จักเพื่อนมากทั่วไปบางที่วัวที่หายไม่ต้องตามก็ได้ ส่งเพื่อนไปก็ตามมาให้เอง...” (พระศรีธรรมประสาธน์, 2523)

วิถีชีวิตของผู้คนที่สัมพันธ์กับระบบความเชื่อทางศาสนา และระบบบรรพชนชาติแวดล้อม ได้หล่อหลอมให้เกิดวิถีปฏิบัติทางด้านขนบธรรมเนียมประเพณีในท้องถิ่นอย่างหลากหลาย ซึ่งพบว่าประเพณีต่างๆ ล้วนแต่เนื่องมาจากศาสนาและคติความเชื่อดั้งเดิม เช่น ประเพณีงานศพ ประเพณีบวชนาค ประเพณีชักพระ (ลากพระ) ประเพณีสารทเดือน 10 ประเพณีวันว่างหรือวันสงกรานต์ ประเพณีถือศีลอด ประเพณีการเข้าสู่หนัด เป็นต้น ประเพณีเหล่านี้ผู้คนได้ร่วมกันปฏิบัติอย่างพร้อมเพรียง ดังเห็นได้จากประเพณีสารทเดือน 10 หรือประเพณีชิงเปรต ที่คนในชุมชนถือว่าเป็นการทำบุญอุทิศให้กับบรรพชนของตน พ่อแม่ญาติพี่น้องที่อยู่ต่างถิ่น เมื่อถึงวันแรม 1 ค่ำ และวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 ของทุกปี ต้องมาร่วมกันทำบุญที่วัดใกล้บ้านหรือวัดที่เก็บอัฐิของบรรพชน ทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีงามระหว่างเครือญาติและบุคคลในชุมชน เป็นการแสดงถึงพลังสามัคคีที่เกิดจากความกตัญญูต่อบรรพชน จึงพบว่าบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาที่มีวัดจำนวนมากที่จัดกิจกรรมดังกล่าวอย่างใหญ่โต สร้างศรัทธาให้กับชุมชนอย่างกว้างขวาง เช่น วัดพะโคะ วัดเจ้าแม่อยู่หัว วัดจะทิ้งพระ จ.สงขลา วัดรัตนาราม วัดเขียนบางแก้ว วัดตะโหมด วัดภูหาสวรรค์ วัดสุวรรณวิชัย จ.พัทลุง วัดพัทลุง วัดท่าเสม็ด จ.นครศรีธรรมราช เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังมีประเพณีบางอย่างที่เกิดจากความเชื่อความศรัทธาของผู้คนต่อพระพุทธรูปบางองค์ จนก่อให้เกิดประเพณีและพิธีกรรมการบูชาที่ชุมชนต้องปฏิบัติร่วมกัน เช่น ประเพณีบวชนาคเก็บนวลวงพ่อเดิม (ชื่อพระพุทธรูป) วัดเอก อ.กระเสสันธุ์ จ.สงขลา ประเพณีสงฆ์เจ้าแม่อยู่หัว (ชื่อพระพุทธรูป) วัดเจ้าแม่อยู่หัว อ.สทิงพระ จ.สงขลา ประเพณีรำโนราถวายพระเกิด (ชื่อพระพุทธรูป) วัดพระเกิด อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง เป็นต้น ประเพณีเหล่านี้เป็นการสร้างพลังสามัคคี และระบบความสัมพันธ์ของผู้คนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา ซึ่งผู้คนกระทำไปเพื่อความอยู่รอด ความปลอดภัย และชีวิตที่ผาสุกของตนเองและชุมชน

วิถีชีวิตของผู้คนบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลายังเกี่ยวข้องกับวิถีการละเล่น เพื่อให้เกิดความสนุกสนาน ความบันเทิงใจ ถือว่าเป็นการพักผ่อนของชีวิตด้วย จึงทำให้เกิดการละเล่นที่เด่นๆ หลายอย่าง เช่น หนังตะลุง โนรา ลิเกป่า แข่งโปงลาง ชักต้อม เป็นต้น การละเล่นเหล่านี้เป็นสื่อพื้นบ้านที่ศิลปินพยายามถ่ายทอดความคิด คติธรรม จริยธรรมสู่ผู้คนผ่านการละเล่นในเชิงบันเทิง จึงพบว่าในสมัยก่อนผู้คนบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาให้ความนิยมยกย่องและชอบรับการละเล่นหนังตะลุงและโนราค่อนข้างมากกว่าการละเล่นอื่น ซึ่งมีคณะหนังตะลุงและโนราที่มีชื่อเสียงโด่งดังมากมายคน เช่น หนังปาดบอด อ.หัวไทร จ.นครศรีธรรมราช หนังเอี่ยมเกาะช่อ อ.เมือง จ.สงขลา หนังจันทร์แก้ว อ.หัวไทร จ.นครศรีธรรมราช หนังก้น ทองหล่อ จ.สงขลา หนังพร้อมอัศวิน อ.รัตภูมิ จ.สงขลา หนังอิมหัวยี่ก จ.พัทลุง หนังเอี่ยมปากพล จ.พัทลุง โนราพุ่มท้าว (ขุนอุปถัมภ์นรากร) จ.พัทลุง โนรายก จ.สงขลา เป็นต้น

ในส่วนของการผลิตของชุมชนบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในสมัยก่อน ทำการผลิตเพื่อการยังชีพ ตามระบบการแลกเปลี่ยนโดยอาศัยธรรมชาติเป็นหลัก ดังเห็นได้จากการทำประมง การทำนาทำไร่ โดยเฉพาะการทำนาทำไร่ ที่พึ่งพิงน้ำฝนจากธรรมชาติหรือการชักน้ำจากลำน้ำลำคลองในระบบกั้นทำนบ และแบ่งปันน้ำอย่างเป็นระบบ เช่น ทำนบหลวงคลองท่าแค หรือคลองลำปำ จ.พัทลุง ทำนบคลองนาท่อม ทำนบคลองเมือง จ.พัทลุง เป็นต้น จึงทำให้เกิดวัฒนธรรมการใช้น้ำและการอนุรักษ์ลำน้ำลำคลอง นอกจากนี้ประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการทำนา หรือวัฒนธรรมข้าว ทำให้เห็นถึงพลังอำนาจชุมชน เกี่ยวกับวัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนข้าว ระบบรูปแบบ ความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมดั้งเดิมของวัฒนธรรมข้าวกับพลังอำนาจอันเนื่องมาจากเทคโนโลยีและภูมิปัญญาใหม่ ซึ่งส่งผลกระทบให้เห็นถึงพลังอำนาจวัฒนธรรมข้าวกับพลังอำนาจของวัฒนธรรมนาถุ้ง และพลังวัฒนธรรมข้าวกับพลังอำนาจชุมชนทั้งที่เป็นปรากฏการณ์จากภายในและภายนอกชุมชน

จากกรณีศึกษาเรื่องวัฒนธรรมข้าวและพลังอำนาจชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา (วิมล, 2544) ได้กล่าวถึงสภาพที่ดินซึ่งเหมาะสำหรับปลูกข้าวว่า ต้องเป็นพื้นดินที่มีความอุดมสมบูรณ์โดยธรรมชาติ เป็นพื้นที่น้ำเค็มเข้าไปไม่ถึง และเมื่อมีฝนตกต้องตามฤดูกาลจะมีน้ำท่วมถึงและสามารถกักเก็บน้ำไว้ใช้ในการทำนาปลูกข้าวได้เป็นอย่างดี ชุมชนชาวนารอบทะเลสาบสงขลาได้ที่ดินอันอุดมสมบูรณ์มาด้วยวิธีการต่างๆ หลายวิธี เช่น การจับจองที่ดินว่างเปล่า การหักร้างป่าให้เป็นนาและทางราชการมอบให้ เป็นต้น ดังปรากฏหลักฐานในเอกสารของทางราชการหลายยุคหลายสมัย ตัวอย่างพระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อคราวเสด็จประพาสภาคใต้ในปี พ.ศ. 2449 ความตอนหนึ่งเกี่ยวกับพื้นที่ในบริเวณนี้ว่า

“ถึงปากแพรกซึ่งเป็นแม่น้ำ 2 แยก ๆ หนึ่งเลียบไปตามทะเลถึงตำบลทุ่งพังไกล ซึ่งเป็นที่นาอุดมดี ข้างจีนกล่าวกันว่าดีกว่านาคลองรังสิต และมีที่นาว่างเหลืออยู่มาก จะทำนาขึ้นได้ใหม่กว่านี้อีก 10 เท่า นาทั้งมณฑลนครศรีธรรมราชไม่มีที่ไหนสู้”

ประชาชนจะเลือกพื้นที่ทำนาที่เป็นดินร่วนสีดำ มีการทำนาปีละ 1 ครั้ง เพื่อจะได้สะสมสารอาหารไว้ในดินอย่างเพียงพอ มีความสมดุลทางธรรมชาติพร้อมที่จะรองรับการทำนาปลูกข้าวให้มีความอุดมสมบูรณ์ได้ ปีต่อปีโดยที่ผืนดินไม่เสื่อมคุณภาพ พื้นที่นาดอนจะปลูกพันธุ์ข้าวเบา พื้นที่นาลิกจะปลูกพันธุ์ข้าวหนัก หากในปีใดมีน้ำน้อยก็จะแก้ไขปัญหาโดยการนำพันธุ์ข้าวเบาไปปลูกในพื้นที่นาดอน แต่โดยทั่วไปแล้วชุมชนรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาใช้ประโยชน์จากพื้นที่นาลิกหรือนาลุ่มสำหรับปลูกข้าวได้มากกว่าและดีกว่าพื้นที่นาดอนหรือนาดิน จึงพอใจพื้นที่นาลุ่มหรือนาลิกมากกว่าพื้นที่นาดอนหรือนาดิน ซึ่งส่วนใหญ่แล้วการทำนาแต่ละครอบครัวประมาณ 10-20 ไร่ ซึ่งเป็นการทำนาแต่พอกิน และพอควรแก่แรงงานภายในครอบครัว

น้ำฝนเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งต่อวิถีชีวิตของชุมชนชาวนารอบทะเลสาบสงขลา และด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้าน ตั้งแต่การรู้จักสังเกตธรรมชาติ ปรากฏการณ์ธรรมชาติ เพื่อคาดคะเนช่วงเวลาฝนตก ฝนแล้ง ปริมาณน้ำฝน การกักเก็บและการใช้น้ำฝน เพื่อการดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างผสมกลมกลืนกับธรรมชาติดังตัวอย่างการกักเก็บน้ำฝน ประกอบด้วย วิธีการกักเก็บน้ำฝนในผืนนา มีการกักเก็บไว้ในนาโดยมีคันนาขนาดเล็กสูงหรือขนาดใหญ่แบบกั้นรอบด้าน มีคูนาเก็บน้ำ มีหนองน้ำ มีบ่อน้ำ มีร่องน้ำ สามารถปิด-เปิดได้ตามความต้องการ และวิธีการกักเก็บน้ำฝนไว้นอกผืนนา จะมีการกักเก็บไว้ในพื้นที่สาธารณะ เช่น ลำคลอง ลำนาบ และหนองกลาง จะมีทำนบกั้นมิให้น้ำเค็มเข้า มีช่องทางสัญจรทางเรือ มีช่องปิดและเปิดน้ำเมื่อคราวจำเป็น และมักจะมีคูน้ำเล็กๆ ขุดเชื่อมต่อ

กับลำคลองหรือลำน้ำเพื่อช่วยถ่ายเทและกักเก็บน้ำเข้าไปไว้ในผืนนาเป็นระยะๆ ความพยายามที่จะกักเก็บน้ำฝนเพื่อการอุปโภคและบริโภคนอกจากการดำเนินงานของชุมชนแล้ว รัฐบาลก็พยายามจะกักเก็บน้ำฝนไว้ในแม่น้ำลำคลองแล้วปันน้ำไปให้ชุมชนอย่างกว้างขวางเช่นกัน ดังที่อุปราชมณฑลพิษณุได้มีใบบอกที่ 127/668 กรุงเทพฯ แผนกเลขานุการมณฑลนครราชสีมา วันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2462 บอกมายังเสนาบดีกระทรวงเกษตรธิการ ความตอนหนึ่งมีดังนี้

“... อนึ่ง อุปราชเห็นโอกาสดีที่เจ้าพนักงานจะได้ตรวจลำคลองนี้โดยตลอด เพราะเป็นใจกลางของที่ทำนาในมณฑลพิษณุได้ อุปราชกำหนดจะให้เดินทางดังต่อไปนี้ จากกลางจ.นครราชสีมา ตรวจคลองปากพระยาไปจนถึงคลองบางจาก คูที่ทำนบ แล้วตรวจตามลำคลองสุขุมไปออกปากพ่วง ซึ่งเป็นทางพ่วงน้ำจืดไป จากปากพ่วง ตรวจสอบมาตามคลองใน ผ่าน อ.หัวไทร มาออกที่กิ่ง อ.ระโนด แขวง จ.สงขลา ที่ออกทะเลสาบมาเมืองพัทลุง ในคลองนี้เป็นที่น้ำดี และยังเป็นที่เป็นที่ปลูกข้าวเป็นที่ทำนาได้อีก ...”

การกักเก็บน้ำฝนและการผันน้ำเข้านาโดยการใช้อนุภูมิปัญญาชาวบ้านก็ยังมีอยู่จนถึงปัจจุบัน กรณีการใช้เหมืองฝายก็เช่นเดียวกัน แต่ที่เห็นความแตกต่างได้ชัดเจนก็คือพื้นที่นาซึ่งอยู่ในเขตชลประทาน จะมีการสร้างเหมืองฝายและคลองส่งน้ำที่เป็นแบบสมัยใหม่ และอีกอย่างหนึ่งที่เห็นได้ชัดก็คือ การทำนบกั้นน้ำส่วนใหญ่จะสร้างเป็นแบบถาวร ด้วยการใช้อิฐก่อเสริมเหล็ก มีช่องทางเปิด-ปิด น้ำได้สะดวก

ในปัจจุบันพื้นที่นาเกือบทั้งหมดเป็นพื้นที่เกษตรกรรมเก่าแก่ที่สืบทอดมาตั้งแต่เดิมและมีอยู่บ้างที่มีการเปลี่ยนแปลงจากที่นาไปประกอบอาชีพอย่างอื่น ดังกรณีของการเปลี่ยนพื้นที่ทำนาข้าวไปเป็นพื้นที่ทำนากุ้งซึ่งมีอยู่มากในบางพื้นที่ของ อ.หัวไทร อ.ชะอวด จ.นครศรีธรรมราช อ.ระโนด อ.สทิงพระ อ.กระแสสินธุ์ อ.สิงหนคร จ.สงขลา อ.ปากพะยูน อ.เขาชัยสน อ.บางแก้ว จ.พัทลุง การทำนากุ้งหรือการเลี้ยงกุ้งเป็นโครงสร้างการผลิตใหม่ เป็นการผลิตเพื่อการขาย ทำให้อาชีพการเพาะเลี้ยงกุ้งได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง ชาวนาหลายรายหันมาประกอบอาชีพการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ จาก 15 ปีที่ผ่านมาได้มีการเปลี่ยนจากพื้นที่ทำนาข้าวไปเป็นพื้นที่ทำนากุ้งเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ ทำให้พื้นที่ทำนาใน ต.เกาะเพชร ต.หน้าสตน ของ อ.หัวไทร จ.นครศรีธรรมราช ต้องกลายเป็นพื้นที่ทำนากุ้งหมดทั้งตำบล ส่วนพื้นที่ในตำบลอื่นๆ ก็มีการขยายตัวของการทำนากุ้งเพิ่มขึ้นบางส่วน เช่นพื้นที่ ต.หัวไทร ต.เขาพังไกร ต.ท่าขอม ต.บ้านราม อ.หัวไทร จ.นครศรีธรรมราช เป็นต้น ในขณะเดียวกันที่ทุ่งระโนด ได้มีบริษัทต่างๆ เข้ามาทำนากุ้งกุลาดำในเขต อ.ระโนด จำนวน 14 บริษัท การเปลี่ยนจากพื้นที่ทำนาไปปลูกยางพารานั้นมีอยู่บ้างแต่ก็ไม่มากนัก เช่น อ.ปากพะยูน อ.บางแก้ว และ อ.เขาชัยสน จ.พัทลุง เป็นต้น และยังมีอยู่บ้างที่มีการเปลี่ยนจากพื้นที่นาไปปลูกผัก เนื่องจากมีตลาดที่ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา เป็นตลาดขนาดใหญ่ที่รองรับการประกอบอาชีพการปลูกผักได้เป็นอย่างดี ซึ่งการเปลี่ยนจากพื้นที่นาไปปลูกผักจะพบใน อ.หาดใหญ่ อ.ควนเนียง และ อ.บางกล่ำ จ.สงขลา

การประกอบอาชีพทำนาในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในปัจจุบันมีพื้นที่การปลูกข้าวที่ไม่เพิ่มไปจากเดิมและมีอยู่บ้างที่เปลี่ยนพื้นที่นาไปประกอบอาชีพอย่างอื่นดังกล่าวแล้ว แต่อย่างไรก็ตามในบริเวณพื้นที่เดิมที่มีดินและน้ำอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำนา ผู้ประกอบอาชีพทำนาก็มีความพึงพอใจที่จะทำนาอยู่ในระดับสูง เช่น ชาวนาในทุ่งระโนด อ.รัตภูมิ อ.ควนเนียง จ.สงขลา และใน อ.ควนขนุน อ.เมือง อ.เขาชัยสน จ.พัทลุง

ตลอดจนใน อ.ชะอวด จ.นครศรีธรรมราช เป็นต้น ซึ่งพื้นที่เหล่านี้ส่วนใหญ่จะได้รับการดูแลและสนับสนุนเกี่ยวกับการจัดการน้ำจากชลประทาน อย่างไรก็ตาม พบว่าพื้นที่การทำนาโดยเฉลี่ยแล้วไม่เพิ่มขึ้น และมีอยู่บ้างในบางพื้นที่ที่ปรับเปลี่ยนไปทำอาชีพอย่างอื่น ในขณะที่ในช่วงเวลา 30 ปี ที่ผ่านมา ประชากรของประเทศเพิ่มขึ้นเป็นเท่าตัว สมาชิกในครอบครัวชานาบางครอบครัว ได้เข้ามาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมซึ่งมีอยู่จำนวนมากพอสมควรในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และการใช้แรงงานก็ลดน้อยลงเนื่องจากมีการใช้เครื่องจักรช่วยเหลือในกระบวนการทำงาน

ส่วนวิธีการผลิตเครื่องมือเครื่องใช้ต้องอาศัยฝีมือความคิดสร้างสรรค์เป็นวิธีแห่งหัตถกรรม เช่น เครื่องจักสาน เครื่องทอผ้า เครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น หัตถกรรมที่มีชื่อเสียง เช่น การสานกระจูดทะเลน้อย จ.พัทลุง การทอผ้าบ้านแพรกหา จ.พัทลุง การทำเครื่องปั้นดินเผาเกาะข่อ การทำเครื่องปั้นดินเผาสตงหม้อ จ.สงขลา การทอผ้าเกาะข่อ จ.สงขลา เป็นต้น การผลิตสิ่งของเหล่านี้ต้องอาศัยทรัพยากรที่มีในท้องถิ่น ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดของการผลิตในท้องถิ่นอีกประการหนึ่ง คือผลิตผลจากตาลโดนด ซึ่งมีเป็นจำนวนมากบริเวณคาบสมุทรสทิงพระ ที่ผู้คนแถบนี้มีส่วนต่างๆ ของต้นตาลมาผลิตเป็นอาหาร และเครื่องมือเครื่องใช้ เช่น การผลิตน้ำตาลแว่น น้ำผึ้งเหลว น้ำตาลดิบ เส้นใยสานหมวกและภาชนะอย่างอื่น ทางและใบโดนดใช้ทำรั้วบ้าน ลำต้นใช้ก่อสร้าง เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ วิถีชีวิตของผู้คนแถบคาบสมุทรสทิงพระ จึงมีความสัมพันธ์เป็นอย่างมากกับต้นตาลโดนด จนกลายเป็นวัฒนธรรมตาลโดนดที่ควรได้รับการพัฒนาเป็นอาชีพหลักที่ยั่งยืนต่อไป

วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำ สถานการณ์ภัยแล้งในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ความรุนแรงของภัยแล้งในช่วงหน้าแล้งมีอยู่แต่ไม่มากนัก หากประชาชนมีการจัดการน้ำที่ดี และความเหมาะสมของการทำนาในบางพื้นที่ก็ควรทำเพียงครั้งเดียว โดยเฉพาะในเขต อ.สทิงพระ อ.ระโนด อ.กระเสสินธุ์ จ.สงขลา แต่หากจะมีการทำนา 2 ครั้ง ก็ควรจะอยู่ในเขตพื้นที่ของกรมชลประทานและควรจะต้องฟังข้อมูลการเฝ้าระวังเรื่องปริมาณน้ำของชลประทานในส่วนที่รับผิดชอบด้วย เอกวิทย์ (2541) ได้กล่าวถึงการจัดน้ำเพื่อไว้ใช้สำหรับอุปโภคและบริโภคของชาวลุ่มน้ำทะเลสาบไว้ที่น่าสนใจ ซึ่งมีสาระสำคัญกล่าวคือ การขุดสระพังและบ่อน้ำ เพื่อให้ได้น้ำจืดใสสะอาดไว้กินไว้ใช้ตลอดปี จริงอยู่ภาคใต้มีปริมาณฝนมากกว่าภาคอื่นๆ และมีแม่น้ำลำคลองน้อยใหญ่จำนวนมากทั้งฝนและสายน้ำเหล่านี้อำนวยความสะดวกในการเกษตรกรรมและการสัญจรไปในที่ต่างๆ แต่น้ำสะอาดสำหรับดื่มกินหรือบริโภคประจำวัน ในอดีตชาวใต้ต้องอาศัยน้ำบ่อหรือน้ำพัง (สระพัง) เช่นเดียวกับภาคเหนือและภาคอีสาน ประกอบกับแม่น้ำ - สายน้ำต่างๆ ในภาคใต้อยู่ใกล้ทะเลยามน้ำขึ้นน้ำเค็มจะเอ่อเข้ามาในแผ่นดินมากจะอาศัยน้ำอาบกินก็ยาก การเสาะหาน้ำจืดสนิทจึงเป็นสิ่งจำเป็น ในกรณีของคาบสมุทรสทิงพระ (อ.สทิงพระ อ.กระเสสินธุ์ อ.ระโนด อ.เมือง จ.สงขลา) ชาวใต้ในท้องถิ่นนั้นนิยมขุดสระพัง หรือพังกันมากดังปรากฏว่า มีสระพังอยู่ดาษดื่นถึง 200 กว่าแห่งและมีมานานแล้วหลายร้อยปี น้ำสระพังมีประโยชน์นานาประการคือ สำหรับดื่ม อาบ เพาะปลูก ประมง เป็นอยู่เรือ และบางแห่งสำหรับออกทะเล และบางแห่งเป็นแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ เช่น “พังชืออก” “พังชือตัก” “พังพระ” “พังแขกชี” “พังไทร” เป็นต้น อนึ่ง ชื่อของสระพังเหล่านี้ยังมีความหมายน่าสนใจอีกด้วย ส่วนใหญ่บ่งบอกลักษณะที่เป็นคุณทางการทำมาหากิน หรือบอกลักษณะเฉพาะ ตัวอย่างเช่น พังตุม พังพักทอง พังบัวหลวง พังผักนึ่ง พังทลาย พังหัว พังเคย พังบวบ พังนางหงส์ พังนกทูง พังช้างเล่น เป็นต้น ในบริเวณรอบๆ พังเหล่านี้ปรากฏหลักฐานร่องรอยของชุมชนโบราณเป็นเอกลักษณ์คือขุดได้ถ้วยโถโอชาม เครื่องสังคโลก ขวานหินขัดสมัยใหม่ พระพุทธรูปศิลาสีปะปูนปั้น ภาชนะดินเผาสมัยศรีวิชัย ถ้วยชามจีนสมัยราชวงศ์ซ้อง ราชวงศ์หยวน ราชวงศ์หมิง ลูกประคำห้อยคอช้าง ฯลฯ

สำหรับบริเวณตั้งหลักแหล่งที่เป็นสันทรายและดินปนทรายน้ำไม่ท่วมขังรวมไปถึงเกาะใหญ่ๆ มีการขุดบ่อน้ำไว้ใช้เป็นอันมาก ความรู้ภูมิปัญญาในการหาทำเลขุดบ่อน้ำ ชาวใต้ได้สั่งสมความรู้ถ่ายทอดประสบการณ์กันไว้เกี่ยวกับวิธีการสังเกตบริเวณที่มีตาน้ำดังนี้:

- บริเวณที่มีหญ้าขึ้นเขียวจีในฤดูแล้ง
- บริเวณที่มีต้นกะพ้อขึ้น (กะพ้อเป็นพืชใบเลี้ยงเดี่ยว มีแต่รากฝอยเหมือนหญ้า เป็นพืชชอบน้ำมาก ที่ใดขาดน้ำในฤดูแล้ง กะพ้อจะไม่ขึ้น)
- บริเวณที่มีต้นมะเดื่อปล้องขึ้น (เป็นพืชที่ใช้น้ำเปลืองมาก ทั้งลำต้นและลูกจะคายน้ำประอะได้ต้นที่ใดขาดแคลนน้ำในหน้าแล้ง มะเดื่อปล้องจะไม่ออก)
- บริเวณที่มีจอมปลวก (ปลวกจะสร้างจอมปลวกจากดินที่มีความชื้น)
- บริเวณที่ชาวบ้านเรียกว่า “โหด” ถือเป็นทีลุ่ม บริเวณรอบนอกเป็นดอนหรือเนินสูงขึ้นไป ณ จุดรวมลักษณะเชื่อว่า ตาน้ำอยู่ไม่ลึก ได้แก่ ใช้กะลามะพร้าวซีกกัน ไปคว่ำไว้ตามจุดที่สงสัยว่ามีตาน้ำอยู่ต้น ทิ้งไว้ตลอดคืนเมื่อหงายดู ถ้าพบว่าจะลามีหยดน้ำจับอยู่มากเชื่อได้ว่าตาน้ำอยู่ไม่ลึก เพราะน้ำระเหยจากใต้ดิน อีกวิธีหนึ่งคือจุดเทียนไขเดินขนานไปตามพื้นผิวของบริเวณที่สงสัยว่าจะมีตาน้ำอยู่ต้น โดยให้เทียนอยู่ใกล้พื้นดินมากที่สุดแล้วสังเกตเปลวไฟที่เทียน ถ้าเปลวไฟลูกกลิ้งผิดปกติ ณ ที่ใดเชื่อว่าตาน้ำอยู่ตรงนั้นไม่ลึก (ต้องทำการทดสอบตอนกลางคืนยามลมสงบ) อนึ่ง การเสาะแสวงหาหรือสังเกตแหล่งตาน้ำให้ทำในฤดูแล้ง เพราะตาน้ำที่พบในฤดูแล้งย่อมบ่งบอกความตื้นลึกได้แม่นยำ

จากการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับสถานการณ์ภัยแล้งในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาพบว่า ชุมชนซึ่งอาศัยอยู่ใกล้กับป่าต้นน้ำบริเวณเทือกเขาบรรทัด ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาด้านทิศตะวันตก ในเขต อ.ป่าบอน อ.ตะโหมด และ อ.งขลาของ จ.พัทลุง ชุมชนได้รวมกันแก้ปัญหาภัยแล้งโดยใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านด้วยการจัดทำโครงการธนาคารน้ำ มีการเก็บน้ำไว้เป็นตอนๆ ในส่วนที่เป็นลำธาร ลำห้วย และสายน้ำขนาดเล็กก่อนที่จะรวมกันเป็นลำคลองแล้วไหลออกสู่ทะเลสาบสงขลา ซึ่งมีลักษณะคล้ายเขื่อนแม้วในภาคเหนือ ในการดำเนินการที่ผ่านมาจะมีพระสงฆ์เป็นผู้ประสานงานสำคัญอยู่ 2 รูปได้แก่ พระครูสุนทรกิจจานุโชคและพระครูสังฆรักษ์วิชาญ ปสนจิตโต แห่งวัดตะโหมด อ.ตะโหมด จ.พัทลุง และยังมีผู้นำชุมชนเข้าร่วมโครงการเป็นจำนวนมากทั้งผู้นำชุมชนในเขต อ.ตะโหมด อ.ป่าบอน และ อ.งขลาของ จ.พัทลุง

1.3.1 เอกลักษณ์ทางด้านศิลปวัฒนธรรม

กลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีเอกลักษณ์ทางด้านศิลปวัฒนธรรม เป็นสิ่งดึงดูดที่มีลักษณะโดดเด่นหรือลักษณะเฉพาะตัว ในทางศิลปวัฒนธรรมอยู่หลายอย่างที่โดดเด่นประกอบด้วยเอกลักษณ์ด้านศาสนาและความเชื่อ ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ด้านศิลปะและหัตถกรรม ด้านการละเล่นพื้นบ้าน ภาษาและวรรณกรรม มีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

(1) **เอกลักษณ์ด้านศาสนาและความเชื่อ** กลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเป็นดินแดนที่เก่าแก่ ในยุคแรกเริ่มประชาชนมีความเชื่อแบบดั้งเดิมที่เกี่ยวกับผีสงเทวดาและสิ่งเหนือธรรมชาติ ต่อมาเมื่ออิทธิพลของศาสนาและพิธีกรรมจากอินเดียได้เผยแพร่เข้ามา ชาวกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาได้รับนับถือศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ

ส่วนศาสนาอิสลามได้เผยแพร่เข้ามาทางหัวเมืองมลายูและหมู่เกาะอินโดนีเซีย ซึ่งเข้ามาภายหลังศาสนาอื่นๆ ทำให้เกิดการผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิม ศาสนาพราหมณ์ ศาสนาพุทธ และศาสนาอิสลาม กลายเป็นวิถีชีวิตที่ร่วมกันในสังคม ศาสนาที่สำคัญและประชาชนนับถือมากที่สุดได้แก่ศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม ส่วนที่เหลือจำนวนไม่มากนักนับถือคือศาสนาอื่นๆ มีรายละเอียดพอสังเขปดังนี้

• **ศาสนาพุทธ** พุทธศาสนาได้เผยแพร่เข้ามาสู่บริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 และในพุทธศตวรรษที่ 19 พุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ได้เข้ามาเผยแพร่บริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา (อดิศักดิ์ และสุริวงศ์, 2542) ทำให้เกิดวัดสำคัญขึ้นหลายแห่ง ซึ่งชาวเมืองสติงพระและชาวเมืองพัทลุงได้สร้างขึ้น เช่น วัดเขียนบางแก้ว วัดสทัง วัดสทิงพระ (วัดจะทิ้งพระ) และวัดพะโคะ เป็นต้น ปัจจุบัน บริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีพระอารามหลวงชั้นตรีชนิดสามัญจำนวน 4 วัด ได้แก่ วัดมัชฌิมาาราม วัดโคกสมานคุณ วัดชัยมงคล จ.สงขลา และวัดคูหาสวรรค์ จ.พัทลุง โดยมีวัด/สำนักสงฆ์ทั่วไปประมาณ 580 วัด

พุทธศาสนาบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามีลักษณะเด่นบางประการคือ เป็นพุทธศาสนาเน้นพุทธาคม ไสยศาสตร์ และโหราศาสตร์ มีการผสมผสานของความเชื่อในศาสนาพราหมณ์และความเชื่อในท้องถิ่นเกี่ยวกับผีสงเทวดา จึงมีความเชื่อเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูป เช่น พระพุทธรูปพระเกิด พระพุทธรูปแม่ทวด พระพุทธรูปหลวงพ่อดำ และพระพุทธรูปสมเด็จพระเจ้าเกาะขอม เป็นต้น นับถือความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูป เช่น พระสังกัจจายน์ พระสิวลี พระภควัมบดี เป็นต้น ความศักดิ์สิทธิ์ของภิกษุผู้มีบุญบารมี เช่น สมเด็จพระเจ้าพะโคะ สมเด็จพระเจ้าเกาะขอม สมเด็จพระเจ้าเกาะใหญ่ สมเด็จพระเจ้าจอมทอง เป็นต้น และมีการบูชาเจ้าแม่อยู่หัวและเจ้าแม่กวนอิม นอกจากนั้นแล้ว พุทธศาสนานับถือคติธรรมในงานบุญกุศลที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา เช่น งานวันเข้าพรรษาและวันออกพรรษา งานวันสารทไทย งานสมโภชพระมหาเจดีย์วัดเขียนบางแก้ว วัดจะทิ้งพระ วัดพะโคะ งานเทศน์มหาชาติ เป็นต้น ดังนั้น งานบุญกุศลในพุทธศาสนาจึงเป็นจุดรวมที่จะก่อให้เกิดความสามัคคีในชุมชน โดยมีวัดและพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้นำ ด้วยเหตุนี้งานพัฒนาชุมชนต่างๆ หากมีพระสงฆ์ที่ประชาชนเคารพนับถือ ก็จะทำงานนั้นสำเร็จอย่างรวดเร็ว

• **ศาสนาอิสลาม** เป็นศาสนาที่ประชาชนในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลานั้นนับถือมากที่สุด รองมาจากศาสนาพุทธ ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ใน อ.เมือง อ.หาดใหญ่ อ.สิงหนคร อ.จะนะ อ.สะเดา ของ จ.สงขลา และใน อ.เมือง อ.ปากพะยูน อ.กงหรา อ.ตะโหมด อ.เขาชัยสน ของ จ.พัทลุง ใน อ.ชะอวด และ อ.หัวไทร ของ จ.นครศรีธรรมราช ก็มีผู้นับถืออยู่เป็นจำนวนมาก

ศาสนาอิสลามได้เผยแพร่เข้ามาสู่บริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ที่เมืองสงขลาพบหลักฐานว่าเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2150 ในรัชสมัยพระเอกาทศรถแห่งกรุงศรีอยุธยา ตะโตะ โมกอลล์ (หรือ โมกุล) จากเมืองสาละย ซึ่งนับถือศาสนาอิสลาม ได้ขอที่พระราชทานบริเวณหัวเขาแดง ซึ่งปัจจุบันคือ ต.หัวเขาแดง อ.สิงหนคร จ.สงขลา เพื่อสร้างบ้านเมืองขึ้น มุสลิมจากที่ต่างๆ จึงอพยพเข้ามาสมทบตั้งถิ่นฐานรวมกับกลุ่มที่มาพร้อมกับ ตะโตะ โมกอลล์ ตั้งเมืองสงขลาขึ้นที่บริเวณหัวเขาแดง ต่อมาผู้ปกครองเมืองสงขลาที่สำคัญคนหนึ่งที่มีนามว่า สุลต่านสุลัยมาน ซึ่งต่อมามีการแข็งเมืองไม่ยอมรับอำนาจของกรุงศรีอยุธยา ทำให้กรุงศรีอยุธยามาปราบปรามและทำลายในปี พ.ศ. 2223 และได้อพยพโยกย้ายมุสลิมที่เมืองสงขลาหัวเขาแดงไปยังเมืองพัทลุง และเมืองไชยา และได้กลายไปเป็นกลุ่มมุสลิมผู้นำชุมชนที่นั่น ส่วนชาวมุสลิมที่พัทลุงพบว่าเจ้าเมืองพัทลุงในสมัยอยุธยาที่นับถือศาสนาอิสลาม ได้แก่ พระยาราชบังสัน (ตะตา) ระหว่าง พ.ศ. 2291 - 2306

และพระกัณโศกเสนา ระหว่าง พ.ศ. 2306 - 2310 ในสมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น พระยาแก้วไกรพิชัย (ขุน) เจ้าเมืองพัทลุง ระหว่าง พ.ศ. 2313 - 2331 เป็นผู้นับถือศาสนาอิสลามมาก่อนแล้วเปลี่ยนมานับถือศาสนาพุทธและในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นมีการอพยพชาวเมืองไทรบุรีมาไว้ที่เมืองพัทลุงหลายครั้ง ดังเห็นได้จากภายหลังการปราบกบฏเมืองไทรบุรี ในสมัยรัชกาลที่ 3 ที่เกิดขึ้น 2 ครั้ง คือ พ.ศ. 2374 และ พ.ศ. 2381 ได้มีการนำชาวเมืองไทรบุรีที่นับถือศาสนาอิสลามจำนวนหลายร้อยคนไปไว้ที่บ้านชะรัด อ.งหวรา จ.พัทลุง นอกจากนี้ ยังมีชาวไทยมุสลิมจากท้องถิ่นอื่นๆ ได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองพัทลุงเรื่อยๆ ส่วนใหญ่จะมาตั้งบ้านเรือนบริเวณริมน้ำของทะเลสาบสงขลา

ศาสนาอิสลามได้กำหนดศาสนพิธีให้มุสลิมทุกคนได้ถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดเช่น พิธีการละหมาดวันละ 5 เวลา พิธีเข้าสูหนัต พิธีการถือศีลอดในเดือนรอมฎอน การประกอบพิธีฮัจญ์ที่นครเมกกะห์ พิธีตรุษหรือวันฮารีรายอ พิธีวันเมาลิด เป็นต้น ศาสนาพิธีเหล่านี้เป็นพิธีกรรมที่ชาวไทยมุสลิมในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาปฏิบัติร่วมกัน โดยไปประกอบพิธีละหมาดที่มัสยิดหรือสุเหร่าซึ่งอยู่ใกล้บ้าน อย่างไรก็ตาม วัฒนธรรมดั้งเดิมมีผลต่อวิถีชีวิตของชาวไทยมุสลิมในกลุ่มน้ำทะเลสาบอยู่บ้าง กล่าวคือ ผู้ที่หันไปนับถือศาสนาอิสลามใหม่นั้น ผู้ที่เป็นอิสลามซึ่งอพยพเข้ามาใหม่ก็ดี ส่วนกลายเป็นชาวไทยมุสลิมแบบกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ซึ่งส่วนลึกแล้วจะมีความต่างกับมุสลิมสากลอยู่บ้าง มีขนบประเพณีที่ประสมประสานเป็นลักษณะใหม่ มีความรู้สึกที่เป็นคนไทยเต็มเปี่ยมมีชีวิตอย่างเรียบง่าย ชัดเจนในขนบนิยมนั้น

• **ศาสนาพราหมณ์** เป็นศาสนาหนึ่งที่ชาวลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลานั้นนับถือมาช้านานเป็นศาสนาที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยผสมกลมกลืนกับพุทธศาสนาและเชื่อดั้งเดิม ซึ่งศาสนาพราหมณ์ได้เข้ามาเผยแพร่ในเมืองพัทลุงมาช้านานแล้ว ตามตำนานเล่าว่าในสมัยที่พระเจ้าอโศกมหาราชได้ปราบปรามแคว้นกัณโศกในอินเดีย ทำให้ชาวเมืองต่างๆ ได้รับความเดือดร้อนเพราะภัยสงคราม เป็นเหตุให้ชาวอินเดียส่วนหนึ่งอพยพมายังแหลมมลายู ส่วนหนึ่งขึ้นฝั่งที่เมืองปะเหลียน ซึ่งเรียกชื่อในสมัยนั้นว่า “ปะแลนด้า” หรือ “ปะลันดา” แล้วเดินทางทางบกข้ามคาบสมุทรมาลัยมาเมืองพัทลุงทางช่องเขาตระ ด.ตะโหมด อ.ตะโหมด จ.พัทลุง แล้วเดินทางต่อเรือมาทางลำน้ำฝาละมี ขึ้นตั้งถิ่นฐานครั้งแรกที่ “บ้านทิดครุ” ต.หารเทา อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง ชาวอินเดียเหล่านี้ได้นำศาสนาพราหมณ์มาเผยแพร่แก่ชาวพื้นเมือง จนแพร่หลายไปทั่วดินแดนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และพบหลักฐาน ทางโบราณวัตถุ โบราณสถาน ที่แสดงให้เห็นถึงการเข้ามาของศาสนาพราหมณ์ในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ส่วนใหญ่พบทางฝั่งตะวันออกของทะเลสาบ หรือบริเวณที่เรียกว่า “คาบสมุทรสทิงพระ” เทวสถานที่สำคัญและเก่าแก่ที่สุดในคาบสมุทรสทิงพระได้แก่ “ถ้ำคูหา” ซึ่งอยู่ที่เขาคูหาใกล้กับวัดพะโคะ ต.ชุมพล อ.สทิงพระ จ.สงขลา ซึ่งเป็นถ้ำที่ขุดเข้าไปในภูเขาเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 12 - 14 นอกจากนั้น ทางฝั่งตะวันตกของทะเลสาบได้พบหลักฐานของศาสนาพราหมณ์ในบริเวณวัดเขียนบางแก้ว อ.เขาชัยสน จ.พัทลุง ได้แก่ โบสถ์พราหมณ์ ซึ่งยังคงหลงเหลือร่องรอยของเนินดิน ซากอิฐฐานประติมากรรม หินทราย ชิ้นส่วนสลักและฐานโยนิโทรณะหินทรายจำนวนหลายชิ้นในบริเวณนี้

• **ศาสนาคริสต์** เป็นศาสนาหนึ่งที่เข้าเผยแพร่ในบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาและมีประชาชนจำนวนหนึ่งยอมรับนับถือ แม้เป็นส่วนน้อยก็ตาม เฉพาะใน จ.สงขลา มีโบสถ์คริสต์ถึง 10 แห่ง ซึ่งสันนิษฐานว่าคริสต์ศาสนาได้เข้ามาในบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา โดยพวกสอนศาสนาชาวโปรตุเกส ฮอลันดา และสเปน แต่ยังมีโบสถ์อย่างจริงจัง การประดิษฐานของคริสต์ศาสนาเริ่มขึ้นเมื่อปลายพุทธศตวรรษที่ 25

• **ความเชื่อ** นอกจากศาสนาต่างๆ ที่ประชาชนในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลานั้นถือปฏิบัติกันแล้วมา แล้วข้างต้น ก็ยังมีความเชื่อดั้งเดิมที่เข้ามาประสมประสานในการประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน จนบางอย่างได้ เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของขนบธรรมเนียมประเพณีและพิธีกรรมของชุมชน ความเชื่อเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่มี อิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งส่งผลให้คนมีพฤติกรรมต่างๆ สอดคล้องกับความเชื่อนั้นๆ ซึ่งความเชื่อนั้นเป็นสิ่งที่ยอมรับว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งมีอยู่จริง และมีอำนาจที่จะบันดาลให้เกิดผลดีหรือผลร้ายต่อการ ดำรงชีวิตของมนุษย์ สำหรับความเชื่อของคนในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลานั้นมีความหลากหลาย เป็นลักษณะของ ความเชื่อที่ประสมประสานระหว่างความเชื่อในลัทธิดั้งเดิม ศาสนาพราหมณ์ (ฮินดู) ศาสนาพุทธ และความเชื่อ ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลาม รวมทั้งคติความเชื่อที่ยึดถือปฏิบัติสืบเนื่องกันมาของชาวไทยเชื้อสายจีน อาทิ ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องชาติ ภพ สวรรค์ และนรก ความเชื่อเกี่ยวกับผีसांगและเทวดา ความเชื่อเกี่ยวกับไสยศาสตร์ ความเชื่อเกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติ ความเชื่อเกี่ยวกับยากลางบ้านหรือความเชื่อเกี่ยวกับสมุนไพร ความเชื่อ เกี่ยวกับฤกษ์ยาม และวันดี วันร้าย ความเชื่อเกี่ยวกับคนและสัตว์ เป็นต้น

ตัวอย่างความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องชาติ ภพ สวรรค์ และนรก ที่ได้รับอิทธิพลจากศาสนา พราหมณ์หรือฮินดูที่แทรกอยู่ในศิลปะการแสดงที่เรียกว่า “โนรา” มาเนิ่นนานแล้ว ดังตัวอย่างบทร้องของโนรา:

ไหว้พระอิศวรพ่อทองเนื้อนิล	ท่านเป็นผู้ตั้งแผ่นดินตั้งแผ่นฟ้า
ตั้งแผ่นดินเท่าลูกหมากม้า	ตั้งแผ่นฟ้ามันใหญ่เท่าใบบอน
พ่อตั้งยานาคเอาไว้ก่อน	แต่หญ้าเจ็ดมอนตั้งไว้เมื่อภายหลัง
ตั้งดินตั้งฟ้าป่าชะมว	พ่อได้ปลูกบังนาปลูกบัวคลั่ง
เจ็ดมอนตั้งไว้เมื่อภายหลัง	ได้ตั้งดวงอาทิตย์ดวงพระจันทร์
พระจันทร์รักษาในตอนค่ำคืน	พระอาทิตย์ยามขึ้นเดินกลางวัน
ตั้งดวงอาทิตย์และดวงพระจันทร์	สว่างอันทั่วโลกโลกา
พ่อมาตั้งสิ้นมาตั้งสุด	ตั้งพวกมนุษย์ไว้ได้เหล่า
พ่อตั้งหญิงคนชายคน	แต่มันเป็นพืชเป็นผลสืบต่อมา
ต่อมาอาทิตย์และดวงพระจันทร์	ตั้งปีตั้งเดือนตั้งคืนวันถนัดนั้นมา

(พิทยา, 2537)

ตัวอย่างความเชื่อเกี่ยวกับผีอารักษ์ (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารจดหมายเหตุ วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญา จ.สงขลา, 2545ก) ซึ่งเป็นผีทำหน้าที่ดูแล ประจำสถานที่บุคคลและสิ่งของตลอดจนอาศัยในสถานที่นั้น ผีพวกนี้จะเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของชาวบ้าน โดยตรง ชาวบ้านนับถือหรือบวงสรวงผีพวกนี้ตามวาระและโอกาสอันเหมาะสม เพื่อความปลอดภัยและบริบูรณ์ ของชีวิตและสินทรัพย์ ผีอารักษ์มีหลายประเภทดังนี้

แม่ซื้อ เป็นผีประจำเด็กทารกในพิธีทำขวัญเด็ก จะบูชาแม่ซื้อเพื่อไม่ให้แม่ซื้อหลอกเด็ก ให้ช่วยคุ้มครองดูแล เพื่อเด็กจะได้มีขวัญดี ไม่ให้ตกใจ และเลี้ยงง่าย

แม่โพสพ เป็นผีประจำข้าว เมื่อชาวบ้านเริ่มลงมือเก็บข้าว จะทำขวัญแม่โพสพ เรียกว่า “รวบข้าว” เมื่อเก็บข้าวขึ้นยุ้งฉางเรียบร้อยแล้วจะทำขวัญอีกครั้งหนึ่ง อาจทำบนยุ้งข้าว หรือทำรวมกันที่วัดเรียกว่า “ทำขวัญใหญ่” วัตถุประสงค์ก็เพื่อของอำนาจจากแม่โพสพให้คุ้มครองข้าว ทำให้ข้าวไม่เสียหาย และทำนาได้ผลสมบูรณ์

ผีประจำวัว ควาย มีพญาทรพา พญาทรพี นางคูรา ซึ่งเป็นต้นตระกูลของวัวควาย และเจ้าขุนแกลงซึ่งเป็นผู้คอยหว่านยาทำลายวัวควาย การบูชาผีเหล่านี้ก็เพื่อให้วัวควายปลอดภัยจากสัตว์ร้าย โรคภัย ยาพิษ ให้วัวควายเชื่อง เลี้ยงง่าย และตกถูกคอก

ผีเมย่านางและนางไม้ทั้งหลาย เป็นผีประจำเรือ เมื่อจะทำเรือและออกเรือครั้งแรกต้องทำขวัญบูชาผีเหล่านี้ เพื่อให้คุ้มครองเรือ เพื่อให้ปลอดภัยจากคลื่นลม ไจรัสลัด และทำมาค้าขายได้คล่อง

ผีเจ้าที่หรือพระภูมิ มีที่ทั่วกรุงพาลีเป็นหัวหน้า มีบริวาร 16 องค์ รักษาที่ต่างๆ กันไป เช่น นางธรณีรักษาแผ่นดิน แม่เมขลารักษาน้ำน้ำ ท้าวชัยมงคลรักษาที่เรือน ท้าวมิกษารักษาว่าดวอาาราม ท้าวธรรมโอฬารักษาที่สวนที่นา ท้าวเพชรคนธรรพรักษาศาลเจ้า ท้าวบริวารรักษาเส้นทาง ท้าวนาครักษาบาดาล เป็นต้น

ในความเชื่อทั้งที่เป็นความเชื่อดั้งเดิมและความเชื่อเนื่องจากศาสนา การแสดงออกของผู้ที่มีความเชื่อนั้นๆ สามารถเห็นได้จากการประกอบพิธีกรรม ซึ่งมีทั้งที่เกิดขึ้นในรอบปีและในรอบชีวิตของแต่ละบุคคล

(2) **เอกลักษณ์ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น** พื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นเวลายาวนาน ผู้คนมีความเชื่อที่ผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับความเชื่อทางศาสนา ผู้คนในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาพบปะสังสรรค์กับผู้คนในพื้นที่อื่นทั้งในและนอกภาคได้ ทำให้วัฒนธรรมของชาวลุ่มน้ำฯ โดยเฉพาะขนบธรรมเนียมประเพณี มีทั้งความคล้ายคลึงกับภูมิภาคอื่น และมีลักษณะเฉพาะอันเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง กล่าวพอเป็นสังเขปดังนี้:

- **การแต่งกาย** แต่เดิม การแต่งกายของผู้ชายที่เป็นชาวไทยพุทธ นิยมนุ่งผ้าพื้นโจกกระเบน หรือไม้กึ่งนุ่งผ้าถุง ห่มด้วยผ้าขาวม้า (ใช้พาดบ่า) ส่วนผู้หญิงนั้นแต่เดิมนิยมนุ่งผ้าพื้นโจกกระเบน ถ้าผู้หญิงที่มีฐานะดีจะนิยมผ้าลายในบางโอกาส ใช้ผ้ารัดอกไม่นิยมสวมเสื้อ เว้นแต่เวลาอาบน้ำหรือเกี่ยวข้าวเพื่อป้องกันความร้อนจากแสงแดด ส่วนผมนิยมตัดสั้นอย่างผู้ชาย แต่มักไว้ไว้ริมผมด้วย ปัจจุบัน การแต่งกายทั้งของผู้ชายและผู้หญิงได้เปลี่ยนแปลงเป็นแบบสากลเกือบหมดแล้ว และเป็นไปตามกระแสแฟชั่นนิยมในสังคม ส่วนการแต่งกายแบบเดิมนั้น อาจะพบในผู้สูงอายุที่อยู่นอกเขตเมือง

การแต่งกายของผู้ชายที่เป็นชาวไทยมุสลิม จะมีการแต่งกายประยุกต์แบบพื้นเมืองผสมกับแบบสากล และต้องยึดหลักปฏิบัติของศาสนาเป็นสำคัญ จะปกปิดอวัยวะสำคัญที่เห็นว่าไม่เหมาะสมที่จะเปิดเผย สมัยก่อนนิยมนุ่งผ้าโสร่งใส่เสื้อ สวมหมวกหนึบหรือหมวกทรงมะนาวตัด หรือใช้ผ้าโพกศีรษะ และการแต่งกายของผู้หญิงนิยมนุ่งผ้าโสร่งปาเต๊ะยาวรวบเท้า สวมเสื้อดอกและมีผ้าคลุมศีรษะ ส่วนการแต่งกายในพิธีกรรมก็จะเป็นไปตามประเพณีนิยมของมุสลิม อย่างไรก็ตาม การแต่งกายของชาวไทยมุสลิมในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาจะไม่ค่อยเคร่งครัดมากนัก เปลี่ยนแปลงไปตามแฟชั่นนิยมมากขึ้น

- **การกินอยู่** มีลักษณะเรียบง่าย รับประทานอาหารเจ้าเป็นอาหารหลัก ชอบอาหารที่มีรสจัด คือ เปรี้ยวจัด เผ็ดจัด ถ้าเป็นแกงก็มักจะใส่กะทิและเครื่องแกงจะใส่ขมิ้น จึงมีสีเหลืองจัดและคนสมัยก่อนเชื่อว่าขมิ้นเป็น “ยาแก้ยา” หรือ “พญายา” คือทำให้บรรดาเวทย์มนต์คาถา หรือคุณไสยต่างๆ ผู้อื่นกระทำเพื่อป้องกัน

ให้เลื่อมสุญ ทั้งยังเป็นสมุนไพรแก้โรคได้หลายชนิด อาหารแต่ละมื้อจึงมีรสเผ็ด เช่น แกงคั่ว แกงไตปลา และแกงส้ม เป็นต้น บางมื้อหากไม่มีแกงเผ็ดก็จะใช้น้ำพริก ผักจิ้มแทน นอกจากนั้น ก็ยังมีอาหารพื้นเมืองหลายชนิดที่นิยมกันอย่างกว้างขวาง ได้แก่ ขนมหิน ข้าวขำ แกงพุงปลา (แกงไตปลา) ญูดู จิ้งจิ้ง หนาง ข้าสาหร่าย ผักสดที่นิยมกันแพร่หลาย ได้แก่ ลูกเนียง ลูกเหริย สะตอ ยอดมะม่วงหิมพานต์ ขนมหวานที่นิยมกันมากได้แก่ ขนมหโค ขนมหเท็บ (ลวดช่องน้ำกะทิ) ขนมหเม็ดข้าว (ขนมหปลากริม) กาละแม พุริยนกวน เป็นต้น เนื่องจากพื้นที่ในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามีประชาชนที่มีเชื้อสายจีนมาตั้งถิ่นฐานอยู่เป็นเวลานานและนำเอาตำราอาหารบางประเภทเข้ามาด้วย ซึ่งจะมีอยู่มากใน จ.สงขลา เช่น ขนมหจิบ ซาลาเปา หมั่นโถ แต่เดิมนั้น (คิมซัม) เป็นต้น และที่คิดประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่ เช่น เต้าคั่ว ข้าวสตู ข้าวมันไก่บ้าน และไข่ครอบ เป็นต้น

• **ประเพณีท้องถิ่น** ผู้คนที่อาศัยอยู่ในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาจะประกอบไปด้วยบุคคลหลายกลุ่มที่สำคัญ คือ คนไทยที่นับถือศาสนาพุทธ คนไทยที่นับถือศาสนาอิสลาม และคนไทยเชื้อสายจีน แต่ละกลุ่มจะมีประเพณีที่แตกต่างกันออกไป อันเนื่องมาจากมีความเชื่อ การนับถือศาสนา และประวัติความเป็นมาที่แตกต่างกันแต่ละกลุ่มจะมีประเพณีที่สำคัญ กล่าวคือ

ประเพณีท้องถิ่นของคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธ ในรอบปีจะมีประเพณีที่สำคัญคือ ประเพณีวันว่างหรือวันสงกรานต์ ประเพณีทำบุญเดือน 10 ประเพณีลากพระหรือประเพณีชักพระ นอกจากนั้นก็มีประเพณีในรอบชีวิตของแต่ละบุคคลที่สำคัญ ได้แก่ ประเพณีการเกิด ประเพณีแต่งงาน ประเพณีงานศพ

ประเพณีท้องถิ่นของคนไทยที่นับถือศาสนาอิสลาม ในรอบปีจะมีประเพณีที่สำคัญคือ ประเพณีทำบุญอาซูเราะ ประเพณีวันเมาลิด ประเพณีซียาเราะห์กูโบร์ ประเพณีการถือศีลอดในเดือนรอมฎอน ประเพณีวันตรุษอีดิลฟิฏรี ประเพณีวันตรุษอีดิลอัฎฐา นอกจากนั้น ก็จะมีประเพณีที่เกิดขึ้นในรอบปีของแต่ละบุคคล ซึ่งจะต้องปฏิบัติตามหลักของศาสนาได้แก่ ประเพณีการเกิด ประเพณีการเข้าสู่หนัด ประเพณีคัมมัต-กรูอาน ประเพณีแต่งงาน ประเพณีการไปประกอบพิธีฮัจญ์

ประเพณีคนไทยเชื้อสายจีน มีประเพณีที่สำคัญได้แก่ เทศกาลตรุษจีน เทศกาลหงวนเซียว เทศกาลเซ่งเหม็ง เทศกาลขนมจ๊วง เทศกาลสารทจีน เทศกาลไหว้พระจันทร์ เทศกาลกินเจ และเทศกาลไหว้เจ้าประจำปี

(3) **เอกลักษณ์ด้านศิลปะและหัตถกรรม** ในบริเวณกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีโบราณสถานและโบราณวัตถุปรากฏให้เห็นอยู่มากมาย ดังได้กล่าวไว้แล้วในประเด็นของข้อมูลพื้นฐานทางด้านประวัติศาสตร์และ โบราณคดี ในที่นี้จะกล่าวถึงข้อมูลพื้นฐานทางด้านศิลปวัฒนธรรมเกี่ยวกับศิลปะและหัตถกรรมที่มีเอกลักษณ์โดดเด่น ดังนี้:

- **ด้านศิลปกรรม** ที่เป็นเอกลักษณ์และมีลักษณะโดดเด่น มีดังนี้:

ถ้ำขุดที่เขาคูหา เป็นสถาปัตยกรรมของ จ.สงขลา ที่เก่าแก่ที่สุดและมีลักษณะโดดเด่นและกล่าวได้ว่ามีเพียงแห่งเดียวในประเทศไทย ตั้งอยู่ใกล้ๆ กับเขาพะโคะ ใน ต.ชุมพล อ.สทิงพระ จ.สงขลา เป็นถ้ำที่เกิดจากการสลักเขาให้เป็นถ้ำ มีการใช้สถานที่ภายในถ้ำเป็นสัดส่วน และพบประติมากรรมสำริดรูปพระอัครมุขจากข้อมูลเบื้องต้น นักโบราณคดีสันนิษฐานว่า ถ้ำขุดที่เขาคูหานี้สร้างขึ้นเมื่อพุทธศตวรรษที่ 12 – 14 โดยใช้เป็นศาสนสถานในศาสนาฮินดู (ธราพงศ์, 2528; อมรา, 2540)

เจดีย์ทรงลังกาฐานปะการัง ในคาบสมุทรสทิงพระส่วนใหญ่เป็นชุมชนชาวพุทธที่เจริญรุ่งเรืองสูงสุด ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา พบเห็นได้ที่สถูปเจดีย์สำคัญรุ่นแรกๆ ของวัดในคาบสมุทรสทิงพระ อาทิ สถูปเจดีย์ วัดสี่หยัง ต.บ่อตรุ อ.ระโนด จ.สงขลา พระมาลิกเจดีย์ศรีรัตนมหาธาตุ วัดราชประดิษฐ์ (วัดพะโคะ) ต.ชุมพล อ.สทิงพระ จ.สงขลา และที่ก่อด้วยปะการังเกือบทั้งองค์ คือเจดีย์พระมหาธาตุ วัดเจดีย์งาม ต.บ่อตรุ อ.ระโนด จ.สงขลา

อุโบสถ-วิหารแบบโถงหลังคาชั้นเดียว ซึ่งอาจสร้างเป็นรูปแบบของอุโบสถ (โบสถ์) วิหาร รวมถึงศาลาการเปรียญ มีลักษณะแบบอาคารโถงกั้นที่บิณฑบาตตอนหลังสุดเท่านั้น เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปประธานในโบสถ์หรือวิหารไม่สร้างทรงสูงเหมือนโบสถ์หรือวิหารในภาคกลาง กระเบื้องมุงหลังคาและปูพื้นมักใช้กระเบื้องสงขลา ซึ่งช่วยเสริมเอกลักษณ์ของอุโบสถ-วิหาร ให้เป็นแบบของกลุ่มน้ำทะเลสาบมากขึ้น นอกจากนี้หลักการประดับตกแต่งหน้าบ้าน กรอบประตูหน้าต่าง ใช้ศิลปะผสมทั้งไทย ปะปนกันไป ตัวอย่างอุโบสถ-วิหารแบบโถงหลังคาชั้นเดียว และต่อมามีการพัฒนาไปเป็นปิดรอบหมด ได้แก่ วัดบางเขียด วัดโลกราบ วัดหนองหอย วัดม่วงงาม วัดสลักป่าเก่า ใน อ.สิงหนคร จ.สงขลา วัดเพชรมงคล วัดแจ้ง วัดโพธิ์ปฐมาวาส วัดศาลาหัวยางใน อ.เมือง จ.สงขลา และวัดท่านางหอม อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา

เรือนเครื่องผูกและเรือนเครื่องสับ มีเอกลักษณ์ที่สำคัญคือ เรือนเครื่องผูก ใช้วิธีการปลูกโครงสร้างแบบทั้งหมดด้วยเชือกเถาวัลย์ใช้เป็นเรือนพักแบบครั้งคราว ชาวบ้านในพื้นที่เรียก “หนา” (มาจากคำว่า ขน้า) ส่วนเรือนเครื่องสับนั้นพัฒนามาจากเรือนเครื่องผูก แต่มีวิธีการประกอบด้วยการบาก เเจาะ ใส่สลัก จะมีลักษณะเป็นเรือนแบบถาวร

ตึกจีนผสมฝรั่งย่านนครนอก - นครใน เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่นิยมสร้างกันในสมัยรัชกาลที่ 4 และที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นตึกจีนผสมฝรั่งที่ถนัดนครนอก - นครใน เขตเทศบาลนครสงขลา เป็นการผสมผสานลักษณะทางสถาปัตยกรรม 3 อย่างเข้าด้วยกัน คือ ไทยพื้นเมืองสงขลา วัฒนธรรมจีนโพ้นทะเล และแบบศิลปกรรมยุคอาณานิคมที่รับอิทธิพลมาจากปิ่น ลิงคโปร้ มะละกา โดยใช้วัสดุท้องถิ่นและวัสดุจากต่างประเทศที่เป็นที่นิยมในสมัยนั้นประกอบกันเข้า

มหาธาตุเจดีย์บางแก้ว ตั้งอยู่ที่วัดเขียนบางแก้ว ต.จองถนน อ.เขาชัยสน จ.พัทลุง เป็นเจดีย์ก่ออิฐ ฐานแปดเหลี่ยม วัดโดยรอบยาว 16.50 ม. สูงถึงยอด 22 ม. รอบพระมหาธาตุบริเวณฐานมีซุ้มพระพุทธรูปโค้งมน 3 ซุ้ม ภายในมีพระพุทธรูปปูนปั้นปางสมาธิ เหนือซุ้มพระมีเจดีย์ทรงสี่เหลี่ยม ด้านทิศตะวันออกมีบันไดสู่ฐานทักษิณ เหนือบันไดทำเป็นซุ้มยอดแบบจีน มุมบันไดสองข้างมีซุ้มโค้งแหลม ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นนูนสูงปางสมาธิ นั่งขัดสมาธิเพชรฐานทักษิณและฐานรองรับองค์ระฆังเป็นรูปแปดเหลี่ยม เหนือฐานทักษิณมีเจดีย์ตั้งอยู่ที่มุมทั้งสี่มุม องค์ระฆังเป็นแบบโอคว่ำ ถัดไปเป็นบัลลังก์สี่เหลี่ยมจัตุรัสที่สี่มุมของบัลลังก์มีรูปการปูนปั้นมุมละ 1 ตัว หมายถึงสมณศักดิ์ของคณะสงฆ์ทั้ง 4 ถัดไปเป็นเสาหาญ ระหว่างเสามีพระพุทธรูปสาวกปูนปั้นนูนสูงประจำ 8 ทิศ (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารจดหมายเหตุ วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาชาวบ้าน จังหวัดพัทลุง, 2545ข)

การหล่อพระพุทธรูปทรงเครื่อง เป็นการหล่อพระพุทธรูปที่มีเครื่องประดับ มีขลุ่ย มงกุฎ ซึ่งมีลักษณะคล้ายเทริดของโนราเช่น พระพุทธรูปริดท้ายวัง ต.ชะมวง อ.ควนขนุน จ.พัทลุงและพระพุทธรูปริดคำแค อ.เมือง จ.พัทลุง เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะของศิลปกรรมของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาฝั่งตะวันตก

• **ด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน** ในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีเอกลักษณ์ด้านหัตถกรรมทางช่างฝีมือที่สำคัญ ได้แก่

การทอผ้าเกาะยอ เป็นการทอผ้าแบบพื้นเมืองของชาวตำบลเกาะยอ อ.เมือง จ.สงขลา เป็นผ้าที่มีชื่อเสียงมากเพราะมีความประณีตและสีสันลวดลายต่างๆ สวยงาม เริ่มแรกใช้กี่ทอเป็นกึ่งมือ และใช้เครื่องมือแบบที่ชาวบ้านเรียกว่า “ตรน” แทนกระสวย ใช้ฝ้ายจากต้นฝ้ายที่ปลูกกันเอง ย้อมฝ้ายเอง โดยใช้สีที่ได้จากธรรมชาติตามแบบพื้นบ้าน เช่น สีแดงได้มาจากรากข่อยและอิฐ สีทองได้จากเกล็ด (มะพูด) เป็นต้น ในระยะแรกทอเป็นผ้าพื้นบ้าง ผ้ายดอกลวดลายต่างๆ บ้าง มีชื่อหลายเรียกกันง่ายๆ เช่น ลายไก่เกี่ยม (ชื่อผู้ที่เป็นต้นคิดลาย) ลายดอกขี้ไก่ (ผกากรอง) เป็นต้น และที่มีชื่อเสียงมากที่สุดคือผ้าลายราชวัตร กล่าวกันว่าได้รับพระราชทานจากองค์พระมหากษัตริย์ แต่ไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่าเป็นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวหรือพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ในอดีตผ้าทอเกาะยอ ชาวบ้านทอกันเพื่อใช้เอง หรือแลกเปลี่ยนซื้อขายกันเฉพาะในท้องถิ่น จนกระทั่งปี พ.ศ. 2516 สมาคมนักธุรกิจและวิชาชีพแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชินูปถัมภ์ สาขาจังหวัดสงขลา โดยคุณหญิงชื่นจิตร สุขุม นายกสมาคม ได้เข้ามาส่งเสริมฟื้นฟูการทอผ้าของชาวเกาะยอ และได้เสนอยุทธศาสตร์เข้ามาทดแทนฝ้ายในปัจจุบันมีหลายลวดลายที่นิยมกัน เช่น ลายราชวัตร ลายดอกพิกล ลายดอกรสสุคนธ์ ลายดอกพยอม ลายดอกกรัก ลายเทพพนม ลายลูกแก้ว ลายหมากรุก ลายกากบาท ลายข้าวหลามตัด เป็นต้น ผ้าทอเกาะยอจึงได้รับความนิยมมากขึ้น และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถทรงสนับสนุนผ้าทอเกาะยอ ทรงฉลองพระองค์ด้วยผ้าทอเกาะยอในบางโอกาส ทำให้พระราชวงศ์ เจ้านายชั้นสูง ข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน ตามอย่างพระราชนิยมและให้ความสนใจผ้าทอเกาะยอมากขึ้น (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารจดหมายเหตุ วัฒนธรรม สงขลา, 2545ค)

ผ้าทอเมืองนคร เป็นผ้าทอพื้นเมืองของชาวนครศรีธรรมราช ที่มีชื่อเสียงในอดีต โดยเฉพาะ “ฝ้ายกทอง” มีหลักฐานว่าชาวนครศรีธรรมราชได้แบบอย่างการทอผ้ามาจากชาวมืองไทรบุรี เมื่อคราวที่เมืองไทรบุรีเป็นกบฏ พระยานคร (น้อย) เจ้าเมืองนครศรีธรรมราช ได้ยกกองทัพไปปราบปราม ขากลับได้กวาดต้อนครอบครัวเชลยเข้ามายังเมืองนครศรีธรรมราชเป็นจำนวนมาก ได้พวกช่างมาไว้หลายพวก เช่น ช่างหล่อโลหะ ประสม ช่างทอง ช่างเงิน และช่างทอผ้า สำหรับพวกช่างทอผ้าให้อยู่บริเวณทางด้านตะวันตกของตัวเมือง คือใน ต.มะม่วงสองต้น อ.เมือง และ ต.นาสาร อ.พระพรหม จ.นครศรีธรรมราช ต่อมา ช่างพวกนี้ได้ถ่ายทอด และแลกเปลี่ยนความรู้แก่กันกับช่างพื้นเมืองที่มีอยู่ก่อน ทำให้การทอผ้าในสมัยนั้นพัฒนาขึ้นกว่าสมัยก่อนๆ มาก

จากหลักฐานจดหมายเหตุในสมัยรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ประมาณปี พ.ศ. 2357 ระบุว่าได้มีการผลิตฝ้ายกทองในเมืองนครศรีธรรมราชตั้งแต่สมัยนั้นแล้ว จดหมายเหตุดังกล่าวระบุถึงเพลงกล่อมเด็กที่สื่อให้ทราบว่าได้มีการทอผ้าอย่างเป็นล่ำเป็นสันที่เมืองนครศรีธรรมราช มาเป็นเวลานานแล้ว นอกจากนั้นในหนังสือวรรณคดีไทยเรื่องขุนช้างขุนแผนก็ยังได้กล่าวถึงฝ้ายกนครไว้เช่นเดียวกัน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าในอดีตนครศรีธรรมราชคงมีฝีมือทางการทอผ้ามาก

ฝ้ายกนคร ทอได้หลายชนิด แต่ละชนิดจะยกดอกงดงามอันเป็นแบบฉบับของตนเองอย่างนี้เรียกว่า “ผ้าดา” ซึ่งด้านชายผ้าทอเป็นแถบลายทองลายเงิน การทอผ้าหรือการทอหูกที่เมืองนครศรีธรรมราชแต่เดิมนั้นมีอยู่ในทุกท้องถิ่น แหล่งทอผ้าหรือทอหูกที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันดีก็คือ บ้านนาสาร บ้านมะม่วงขาว บ้านมะม่วงสองต้น และในตัวเมือง ในปัจจุบันหาได้ยากขึ้น ที่ยังพอมีอยู่บ้างก็โดยการสนับสนุนส่งเสริมของกรมราชทัณฑ์ และกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย (วิเชียร, 2542)

กระเบื้องดินเผาเมืองสงขลา เป็นกระเบื้องที่มีชื่อเสียง ได้รับความนิยมน้อย่างกว้างขวางมาเป็นเวลานาน มีรูปแบบและคุณสมบัติเหมาะสมกับสภาพดินฟ้าอากาศของภาคใต้ มีความทนทาน เล่ากันว่า ชาวจีนอพยพเป็นผู้ริเริ่ม ต่อมาคนไทยจึงมีการรับช่วงและได้ขยายการส่งออกไปยังกว้างขวาง จนเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายในพื้นที่ภาคใต้ กรุงเทพฯ และประเทศมาเลเซียได้ มีความเจริญแพร่หลายมาตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น แหล่งผลิตบริเวณชายฝั่งทะเลสาบทางทิศตะวันตกของตัวเมืองสงขลา ตั้งแต่บริเวณท่าอิฐ ท่าสะพาน ขึ้นไปจนถึงบริเวณบ้านท่านางหอม ต.น้ำน้อย อ.หาดใหญ่ บริเวณบ้าน โคกเปี้ยว ต.เกาะข่อย อ.เมือง และบ้านบางโหนด ต.คูเต่า อ.หาดใหญ่ ซึ่งทั้งหมดตั้งอยู่ในบริเวณ จ.สงขลา ซึ่งเคยมีเตาเผาอยู่ในบริเวณดังกล่าวไม่น้อยกว่า 200 เตา (สุภาภย์ และสงบ, 2542) แต่ในปัจจุบันมีโรงกระเบื้องแบบดั้งเดิมอยู่เพียงแห่งเดียวคือที่บ้านท่านางหอม อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา

ภาชนะดินเผาสทิงหม้อ เป็นหัตถกรรมสำคัญของชาวบ้านสทิงหม้อ ต.สทิงหม้อ อ.สิงหนคร จ.สงขลา เป็นเครื่องปั้นดินเผาที่ได้รับความนิยมมาเป็นเวลาช้านาน เพราะมีรูปทรงและเนื้อดินดี นำไปใช้และทนทาน มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง การทำหม้อที่นี่ทำมาตั้งแต่บรรพบุรุษหลายชั่วคน จนมีคำกล่าวกันติดปากว่า “ทั้งทำหม้อ เกาะข่อยทำอ่าง บ่อหย่างทำเคย” ที่ผลิตกันมาตั้งแต่ครั้งอดีตมี 7 ประเภทคือ หม้อ เพล้ง หวด (สวด) อ่างหุ้งข้าว ครกตำพริก (ครกดิน) และกระทะ ส่วนที่ผลิตขึ้นมาภายหลังคือ กระถาง แจกัน กระปุกออมสิน ภาชนะชุดสำหรับเด็กเล่น ลูกตุ้มถ่วงเล่น ลูกตุ้มถ่วงอวน ที่เขี่ยบุหรี่ และรางขนมครก ส่วนลวดลายที่เกิดจากตีลายด้วยไม้ตีลาย บนภาชนะ 3 ประเภท คือ หม้อ เพล้ง และหวด (สวด) ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของสทิงหม้อโดยเฉพาะ ได้แก่ ลายก้านจากคู่ และลายก้านจากหยักคู่และถี่ ลายนี้นาง ลายก้านแย่ง ลายลูกพริก (ท่าแนะ) ลายลูกแก้ว ลายลูกคลื่น ลายดอกพิกุล เป็นต้น นอกจากลายดีแล้วมีลายชุด-ขีด ลายฉลุ และลายกด เป็นต้น อย่างไรก็ตามในสภาวะการณปัจจุบันการทำเครื่องปั้นดินเผาสทิงหม้อ ต้องประสบปัญหาหลายประการ โดยเฉพาะความเจริญทางเทคโนโลยี ที่นำเอาผลิตภัณฑ์โลหะและพลาสติกเข้ามาแทนที่ ทำให้เครื่องปั้นดินเผาสทิงหม้อ ซึ่งเคยมีบทบาทครอบคลุมภาคใต้ฝั่งตะวันออกของทุกจังหวัด ได้เสื่อมความนิยมลงไปจนผู้ประกอบการเครื่องปั้นดินเผาดึงหันไปประกอบอาชีพอื่น เหลือชาวบ้าน 1 - 3 ครอบครัวเท่านั้นที่ยังยึดอาชีพนี้อยู่ (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารจดหมายเหตุ, 2545ค)

ผลิตภัณฑ์จากเสื่อกระจูด หัตถกรรมกระจูดนิยมนำกันมากที่ ต.ทะเลน้อยและ ต.พนางดุง อ.ควนขนุน จ.พัทลุง โดยทั่วไปจะรู้จักในนามการสานเสื่อกระจูดบ้านทะเลน้อย แต่เดิมมีการสานเสื่อกระจูดเพียงอย่างเดียว แต่ในปัจจุบันมีการรวมตัวของประชาชนในท้องถิ่น และมีการประดิษฐ์คิดค้นด้วยการนำเสื่อกระจูดไปดัดแปลงเป็นรูปแบบเพื่อประโยชน์ใช้สอยอย่างอื่นที่หลากหลาย เช่น หมวก กระเป๋า และของที่ระลึกต่างๆ เป็นต้น และสามารถมีรายได้ให้แก่ผู้ประกอบการเป็นอย่างดี

หัตถกรรมกะลามะพร้าว การผลิตหัตถกรรมจากกะลามะพร้าวในจังหวัดพัทลุงที่เป็นการผลิตเพื่อขายอย่างเป็นล่ำเป็นสันเกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2525 โดยการริเริ่มของ นายปลื้ม ชูคง ชาวบ้านคอกวัว ต.ชัยบุรี อ.เมือง จ.พัทลุง โดยเริ่มสร้างงานผลิตภัณฑ์จากกะลามะพร้าวภายในครอบครัว ซึ่งสามารถจำหน่ายเป็นสินค้าและสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัวเป็นอย่างดี ต่อมาได้ชักชวนให้ประชาชนในหมู่บ้านได้หันมาประกอบอาชีพนี้ด้วย ใน ปี พ.ศ. 2546 มีเพื่อนบ้านประกอบอาชีพหัตถกรรมจากกะลามะพร้าวเป็นอาชีพเสริมถึง 450 คน กระจายอยู่ใน 12 หมู่บ้าน ของ ต.ชัยบุรี อ.เมือง จ.พัทลุง มีการส่งไปจำหน่ายทั้งในและต่างประเทศ

การแกะรูปหนังตะลุง เป็นหัตถกรรมพื้นบ้านประเภทหนึ่ง นิยมแกะกันด้วยหนังวัว ควาย แต่เดิมที่แกะด้วยหนังเสือ กวาง และกระเจงกีมี่ ในจังหวัดพัทลุงมีนายช่างแกะรูปหนังตะลุงอยู่ในหลายอำเภอ ที่มีชื่อเสียงมากที่สุดคือ นายอิม จันทรชุม ซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ อ.บางแก้ว จ.พัทลุง และใน จ. สงขลามีนายช่างแกะรูปหนังตะลุงอยู่ที่ อ.ควนเนียง หัตถกรรมแกะรูปหนังตะลุงเป็นงานสร้างสรรค์ทางศิลปะที่มีความประณีตสวยงาม เป็นที่นิยมและต้องการของคนทั่วไป

(4) **เอกลักษณ์ด้านการละเล่นพื้นบ้าน** เป็นผลผลิตทางด้านวัฒนธรรมของกลุ่มชนเช่นเดียวกับ วัฒนธรรมด้านอื่นๆ ที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของตนเองและสังคม การละเล่นพื้นบ้าน ในบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาโดยสังเขปมีดังนี้:

- **การละเล่นพื้นบ้านของเด็ก** เป็นกิจกรรมต่างๆ ที่เด็กได้แสดงออกเพื่อเป็นเครื่องสนองความอยากรู้อยากเห็น ให้โอกาสได้ไต่จินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ เสริมสร้างความสามารถและพัฒนาการทั้งทางร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม อาทิ การเล่นวันดูส้ม เล่นหมาชิงเสา เสือกินวัว การเล่นซ่อนหา เล่นหมากขุม เป็นต้น

- **การละเล่นพื้นบ้านของผู้ใหญ่** จะมีลักษณะเฉพาะถิ่นและลักษณะร่วมกับคนไทย กลุ่มอื่นในภาคใต้ อาจจะแบ่งได้เป็น 4 ประเภทคือ

กีฬาพื้นบ้าน ได้แก่ ชนไก่ ชนวัว กัดปลา ว่าว สะบ้า ซัดตัม แข่งโปง

ดนตรีพื้นบ้าน ได้แก่ โคน กาหลอ

เพลงพื้นบ้าน ได้แก่ เพลงกล่อมเด็ก เพลงปลอบเด็ก และเพลงประกอบการละเล่นของเด็ก

การแสดงพื้นบ้าน ที่มีชื่อเสียงและนิยมเล่นกันมาก ได้แก่ หนังตะลุง โนรา ลิเกป่า ลีละ และลิเกมหาชาติทรงเครื่อง

(5) **เอกลักษณ์ด้านภาษาและวรรณกรรม** ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามีภาษาถิ่นและวรรณกรรมท้องถิ่นที่เป็นลักษณะโดดเด่น ที่ประชาชนแถบนี้ใช้ในการสื่อสาร ถ่ายทอดเรื่องราวต่างๆ ความนึกคิด ความปรารถนาและความรู้สึกระหว่างกัน เป็นสิ่งแสดงออกถึงภูมิปัญญา อารยธรรม เอกลักษณ์ และเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวกลุ่มไว้ด้วยกัน ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามีผู้คนหลายวัฒนธรรมอยู่ร่วมกัน ดังนั้น จึงมีภาษาและวรรณกรรมที่หลากหลาย ปรากฏอยู่ในรูปของจารึก ภาษาถิ่น คำาน คำา วรรณกรรมพื้นบ้าน ทั้งที่เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะและวรรณกรรมลายลักษณ์ สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่มีลักษณะเฉพาะถิ่น ซึ่งจะกล่าวถึงพอสังเขป ดังนี้:

- **ภาษาถิ่น** โดยทั่วไป ผู้ที่อาศัยอยู่ในบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาใช้ภาษาถิ่นในชีวิตประจำวันซึ่งมีลักษณะบางประการที่แตกต่างจากภาษาไทยกลาง โดยเฉพาะเสียงวรรณยุกต์และสำเนียงในการพูด นอกจากนั้นแล้วยังมีคำที่ใช้เฉพาะถิ่น และคำที่ได้อิทธิพลจากภาษาอื่น

- **จารึก** เป็นบันทึกลายลักษณ์อักษรวิสดูถาวร เช่น ศิลา แผ่นโลหะ แผ่นอิฐ เป็นต้น จารึกจึงเป็นคุณค่าสำคัญที่ไขไปสู่ความกระจ่างของประวัติศาสตร์ ทั้งยังเป็นสิ่งยืนยันความสำคัญในอดีตของชุมชนจารึกในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาที่สำคัญ เช่น จารึกสุสานสุลต่านสุลัยมาน จารึกถ้ำเขาจิงโหลน ศิลาจารึกสำโรง และอุโบสถวัดสุนทรवास เป็นต้น

- **ตำนาน** เป็นเรื่องราวที่มีการบอกเล่าต่อๆ กันมา และรวบรวม เรียบเรียงขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษรไม่ว่าจะเป็นตำนานหรือนิทานอธิบายสถานที่ เช่น นิทานเรื่องเกาะหนู เกาะแมว ห้วยนางแรง เขาปู่เขาย่า เขากทะเล นางสิบสอง เชื้อขุนทา (ขุนศรีศรัทธา ครูดั้นของโนรา) ประวัติความเป็นมาของเมือง ปุชนิยวัตถุบุคคลสำคัญ เช่น ตำนานนางเลื่อมขาว ตำนานโนรา ตำนานสิทธิเรือรี เป็นต้น

- **วรรณกรรมท้องถิ่นหรือวรรณกรรมพื้นบ้าน** เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง ที่สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้น ทั้งนี้เพราะวรรณกรรมเป็นเครื่องแสดงออกของสังคม วรรณกรรมชี้ให้เห็นถึงสังคมทั้งในมิติกว้างและมิติลึก แสดงให้เห็นถึงชีวิตในแง่มุมต่างๆ รวมถึงความเจริญของสังคมหรือชาติบ้านเมือง วรรณกรรมบันทึกแนวคิด สภาพความเป็นอยู่ จารีตประเพณี ความเชื่อ ค่านิยมต่างๆ ตลอดจนความต้องการของสังคมไว้เป็นหลักฐาน ขณะเดียวกัน สังคมก็เป็นบ่อเกิดแห่งวรรณกรรม เงื่อนไขและปัจจัยต่างๆ ของสังคมจึงส่งผลถึงรูปและเนื้อหาของวรรณกรรม วรรณกรรมท้องถิ่นหรือวรรณกรรมพื้นบ้านแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะคือวรรณกรรมมุขปาฐะและวรรณกรรมลายลักษณ์

- **วรรณกรรมมุขปาฐะ** หมายถึง เรื่องราวหรือคติชนวิทยาประเภทที่ใช้ถ้อยคำ ซึ่งถ่ายทอดด้วยวิธีการบอกเล่าสืบต่อกันมา ไม่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรในชั้นแรก เช่น เพลงบอก เพลงประกอบการละเล่นของเด็ก เพลงกล่อมเด็ก ภาษิตสำนวน คำพังเพย ปริศนาคำทาย และนิทานชาวบ้าน เป็นต้น วรรณกรรมลายลักษณ์ เป็นวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ที่เป็นตัวเขียน ด้วยการใช้อักษรไทยหรืออักษรขอม “จาร” ลงในใบลานหรือบันทึกลงในสมุดข่อย ซึ่งชาวภาคใต้เรียกว่า “บุด” มี 2 ประเภท คือ บุดคำ และบุดขาว บุดคำเป็นหนังสือที่บันทึกด้วยอักษรสีขาว สิริง (เหลือง) สีทอง ลงบนกระดาษสีดำ ส่วนบุดขาว เป็นการบันทึกด้วยอักษรสีดำหรือสีน้ำตาลลงบนกระดาษสีขาว หนังสือบุดเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า หนังสือเพลง วรรณกรรมท้องถิ่นประเภทลายลักษณ์จำแนกตามประเภทลักษณะของเนื้อหาได้คือ วรรณกรรมประเภทศาสนา นิทาน ตำนาน กฎหมาย ความเชื่อ ภาษิต และคำสอน และเบ็ดเตล็ด

1.3.2 การประเมินสภาพของศิลปวัฒนธรรม

ศิลปวัฒนธรรมบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ส่วนใหญ่เป็นไปตามปัจจัยจากสภาพทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ และอิทธิพลจากภายนอกผสมผสานเข้าด้วยกัน ทำให้เกิดศิลปวัฒนธรรมหลายแขนงหรือสาขาต่างๆ มากมาย ซึ่งล้วนแต่เป็นสิ่งที่ตอบสนองความต้องการพื้นฐานของผู้คนในบริเวณนี้ ทั้งตอบสนองในด้านจิตใจ และทางด้านกายภาพ แม้ว่าศิลปวัฒนธรรมบริเวณนี้จะเจริญรุ่งเรืองมายาวนาน แต่การศึกษาค้นคว้าทำวิจัยเพื่อให้ได้สารัตถะที่แท้จริงยังมีน้อย ตลอดจนการอนุรักษ์ พื้นฟูบูรณะ เพื่อใช้ประโยชน์หรือเพื่อพัฒนาไปสู่ระบบสากล พบว่ายังมีอยู่น้อยมาก จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนต้องให้ความสำคัญต่อการพัฒนาทางด้านศิลปวัฒนธรรมบนพื้นฐานการตอบสนองต่อความต้องการ และการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น เพื่อเป็นการขจัดความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นในชุมชนให้หมดไป ซึ่งต้องอาศัยวัฒนธรรมดั้งเดิมที่สั่งสมซับซ้อนฝังรากลึกในจิตใจของผู้คนในแถบนี้ เช่น ระบบการผูกคอง ผูกเกลอ การลงแขก ออกปากกินวาน เป็นต้น วัฒนธรรมเหล่านี้มีความเข้มแข็งในตนเองและเป็นสิ่งที่เอื้อประโยชน์ต่อการปกครอง และพัฒนาชุมชนอย่างแท้จริง

1.3.3 สาเหตุและความเปลี่ยนแปลงของศิลปวัฒนธรรม

สาเหตุและความเปลี่ยนแปลงของศิลปวัฒนธรรมบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มาจากสาเหตุหลายประการที่สำคัญ กล่าวคือ

(1) **นโยบายของรัฐกับการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศ** ด้วยการกำหนดไว้อย่างชัดเจนในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จากแผนพัฒนาฉบับที่ 1 – 8 สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ช่วง ช่วงแรกแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 – 4 (ปี พ.ศ. 2504 – 2524) การพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศยังกระจุกตัวอยู่บริเวณกรุงเทพฯ และจังหวัดใกล้เคียงยังไม่กระจายไปสู่ส่วนภูมิภาค ถึงแม้รัฐบาลจะมีนโยบายกระจายอุตสาหกรรมไปสู่ส่วนภูมิภาคให้มากขึ้น นโยบายของรัฐบาลในช่วงแรกได้ส่งผลต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมในบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาไม่มากนัก แต่ก็ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนปัจจัยพื้นฐานทางด้านอุตสาหกรรมมากพอสมควร เช่น การสร้างถนน ไฟฟ้า ประปา มีการก่อสร้างสะพานดินสุสานนท์ เพื่อการคมนาคมทางชายฝั่งทะเลด้านตะวันออกของภาคใต้ได้สะดวกและคล่องตัวมากขึ้น ในช่วงที่ 2 ของการพัฒนาอุตสาหกรรมตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 – 8 (ปี พ.ศ. 2525 – 2544) โรงงานอุตสาหกรรมในบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาเกิดขึ้นจำนวนมาก โดยเฉพาะใน จ. สงขลา บริเวณ อ.เมืองสงขลา อ.หาดใหญ่ อ.รัตภูมิ อ.จะนะ และ อ.สะเดา จะเป็นโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่ต่อเนื่องจากภาคเกษตรกรรมจำพวกสัตว์น้ำและยางพารา ประเภทของอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ได้แก่ อาหารทะเลกระป๋อง อาหารทะเลแช่แข็งและห้องเย็น ปลาป่นและผลิตภัณฑ์อาหารสัตว์ ยางแผ่นรมควัน ผลิตน้ำยางข้น ถูมือยาง ผลิตเฟอร์นิเจอร์และชิ้นส่วนเฟอร์นิเจอร์จากไม้ยางพารา และผลิตแผ่นปาร์ติเคิลบอร์ด จากไม้อัดประสานจากยางพารา จากข้อมูลของสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดสงขลา ปี พ.ศ. 2547 พบว่ามีผู้ใช้แรงงานทำงานอยู่ในภาคอุตสาหกรรม ประมาณ 73,000 คน เงินทุน 35.5 ล้านบาท มีการเคลื่อนย้ายแรงงานจากเกษตรกรรมเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมจำนวนมากขึ้นทั้งใน จ.สงขลา จ.พัทลุง และ จ.นครศรีธรรมราช

การเกิดขึ้นของโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตที่ดำรงอยู่เดิมหลายประการ เช่น ผู้ที่ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมมีอาการเจ็บป่วยขึ้นบ่อยครั้ง พบมากในอาการปวดศีรษะ ไข้หวัด และอาการแพ้ต่างๆ ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวและเพื่อนบ้านมีน้อยลงและการเข้าร่วมกับประเพณีท้องถิ่นที่มีอยู่เดิมน้อยลง เป็นต้น

(2) **ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี** ทำให้มีการพึ่งพาธรรมชาติน้อยลง ส่งผลให้ความเข้มแข็งในจิตวิญญาณที่มนุษย์ให้กับธรรมชาติน้อยลงไปด้วย รถไถนาที่เป็นรถแทรกเตอร์ขนาดใหญ่สามารถไถนาได้วันละหลายสิบไร่ กรมส่งเสริมการเกษตรก็มีความสามารถปรับปรุงพันธุ์ข้าวให้ดีขึ้น ในท้องตลาดมียาปราบศัตรูพืชที่หลากหลาย มีปุ๋ยวิทยาศาสตร์ที่มีคุณภาพ มีเครื่องจักรที่สามารถเกี่ยวข้าวได้วันละหลายสิบเกวียนหรือเครื่องเลื่อยมือสามารถตัดต้นไม้ขนาดใหญ่เพื่อปรับพื้นที่ในการเพาะปลูกได้วันละหลายสิบต้น ความสามารถในการทำงานของเทคโนโลยีสมัยดังกล่าว ได้ทำให้ระบบความเชื่อที่มีอยู่เดิมมีความสำคัญลดน้อยลง

(3) สังคมและวัฒนธรรมภายนอกได้เข้ามามีบทบาทต่อวิถีชีวิตของชุมชน เนื่องจากปัจจุบันชุมชนมีการติดต่อสื่อสารหรือรับข้อมูลข่าวสารจากภายนอกได้มากขึ้น ซึ่งเป็นส่วนที่เข้ามามีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงวิถีคิดและพฤติกรรมของผู้คน ตลอดจนถึงศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

1.4 ข้อมูลพื้นฐานและการเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาชาวบ้าน

1.4.1 บ่อบ่มเพาะภูมิปัญญาชาวบ้านลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง วิธีการจัดการ วิธีการชี้นำ และการริเริ่มเสริมต่อของนักปราชญ์ในท้องถิ่นของแต่ละกลุ่มชน ภูมิปัญญาชาวบ้านล้วนสั่งสมงอกงามขึ้นจากความรอบรู้ ประสบการณ์ ผนวกกับญาณทัศนะ (ความเลียบคมในการหยั่งเห็นที่ลุ่มลึกกว่าวิสัยทัศน์) ภูมิปัญญาชาวบ้านบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีบริบทสำคัญที่เป็นบ่อบ่มเพาะอย่างน้อย 4 ประการ ได้แก่ สภาพะธรรมชาติ ภาวะสร้างสรรค์ คติความเชื่อเกี่ยวกับโลกและจักรวาล และคติความเชื่อและความศรัทธาอันเนื่องมาจากศาสนา” (สุริวงค์, 2540) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

(1) **สภาพะธรรมชาติ** หมายถึง สภาพแวดล้อมที่เป็นและที่มีอยู่ และที่เปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ ได้แก่ สภาพทางภูมิศาสตร์ ภูมิอากาศ ทรัพยากรธรรมชาติ และสภาพแวดล้อม เมื่อรวมกันเป็นระบบนิเวศของสังคมรวมถึงสภาวะการณ์หรือเหตุการณ์ที่เป็นไปตามธรรมชาติที่กลุ่มชนบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาต้องประสบซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาภูมิปัญญา เนื่องจากชาวบ้านนิยมเลือกที่ตั้งบ้านเรือนตามคติที่ว่า “ແ່ບໍ່ ແຕ່ທ່າ ແຄ່ນາ ແຄ້ວັດ” คือต้องเป็นสถานที่ที่ใกล้แหล่งน้ำจืดเพื่อให้อุปโภคบริโภค (ແ່ບໍ່) ต้องใกล้ทำนน้ำ คือ ลำน้ำลำคลอง หรือริมฝั่งทะเล เพื่อสะดวกในการสัญจรและใช้แหล่งน้ำทำกิน (ແຕ່ທ່າ) ต้องใกล้น้ำเพื่อประกอบอาชีพการประมง (ແຄ່ນາ) และใกล้วัดเพื่อสะดวกในการทำบุญและอยู่ใกล้ศาสนา (ແຄ້ວັດ) จึงพบว่าชุมชนบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเป็นไปตามคติดังกล่าว เช่น ชุมชนโบราณบริเวณคาบสมุทรสทิงพระ จ.สงขลา ซึ่งเป็นที่ตั้งของ อ.ระโนด อ.กระเสาะสิงรุ อ.สทิงพระ และ อ.สิงหนคร จ.สงขลา ชุมชนโบราณทางฝั่งตะวันตกของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ซึ่งเป็นที่ตั้งของ อ.ปากพะยูน อ.เมือง อ.เขาชัยสน จ.พัทลุง เป็นต้น ชุมชนเหล่านี้ล้วนมีลักษณะແ່ບໍ່ ແຕ່ທ່າ ແຄ່ນາ และແຄ້ວັດ

สภาวะภูมิอากาศ บริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือและลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ มีผลต่อการบ่มเพาะภูมิปัญญา เช่น การเข้าใจสภาวะของฤดูกาล บริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือและมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ การแปรปรวนของดินฟ้าอากาศได้สร้างภูมิปัญญาและคติทางสถาปัตยกรรม การปลูกบ้านที่เหมาะสมกับท้องถิ่น และการมีคตินิยมปลูกเรือนขวางตะวัน เพราะจะขวางทางลม ทรงหลังคาจั่วเพื่อให้ฝนไหลเร็ว ระหว่างพื้นบ้านกับพื้นระเบียง และระหว่างแนวฝากับหลังคานิยมให้มี “ร่องแมว” และ “ร่องลม” เพื่อช่วยให้ลมลอดผ่านและระบายความร้อน ซึ่งถือเป็นภูมิปัญญาที่ปรากฏในงานสถาปัตยกรรม เป็นต้น

จากสภาวะภูมิอากาศที่มีฝนชุก อากาศชุ่มชื้น ทำให้ภาคใต้และพื้นที่ตั้งชุมชนบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติอันเกื้อกูลต่อวัฒนธรรมการอุปโภคและบริโภค เมื่อได้เหลือกินเหลือใช้ จึงทำให้เกิดการเรียนรู้ในการจัดการเป็นภูมิปัญญาในการถนอมอาหาร เพื่อไว้กินไว้ใช้ในเวลาที่ขาดแคลน เช่น การตากแห้ง การคองหรือการหมัก การเชื่อมด้วยน้ำตาล การกวน เป็นต้น ผลิตภัณฑ์เด่นของพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบมี เช่น กุ้งส้ม ปลาเค็ม ปลาแห้ง จิ้งจก ปูเค็ม หนู แป้งแดง ปลาข่าง ผักเสี้ยนคอง สะตอคอง เป็นต้น

(2) **ภาวะสร้างสรรค์** หมายถึง สิ่งที่บรรพชนและกลุ่มชนบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลากระทำขึ้น หรือเป็นกลไก เงื่อนไขให้เกิดขึ้น เพื่อกำกับควบคุมธรรมชาติและผู้คน เพื่อนำส่วนที่เป็นปัจจัยมาใช้ประโยชน์ หรือเพื่อชนะข้อจำกัดต่างๆ ที่ต้องเผชิญ สิ่งเหล่านี้คือยา สังคมจนตกผลึกเป็นโลกทัศน์ เป็นเครื่องชี้นำวิถีคิด และพฤติกรรมร่วม เกิดเป็นรูปแบบ และสมาชิกส่วนใหญ่ของกลุ่มชนพากันคิดยึดอย่างกว้างขวางและเหนียวแน่น

ภูมิปัญญาในการจัดการ การสร้างสรรค์ของคนรุ่นก่อนๆ ได้กลายเป็นบ่อบ่มเพาะให้ความรู้และประสบการณ์แก่คนรุ่นต่อๆ มา จนเกิดการแตกต่อแต่งเติม ตกทอด สืบเนื่องมาเรื่อยๆ เช่น ภูมิปัญญาของแต่ละอาชีพ ช่างตีเหล็กรู้ว่า ถ่านไม้เทียมเผาเหล็กดีกว่าถ่านไม้อื่นๆ ผู้ทำอาชีพตาลโตนด รู้ว่าการนำสะเก็ดไม้เคี้ยวใส่ในกระบอกตาลให้พอเหมาะ ความฝาดของเนื้อไม้ชนิดนี้จะช่วยให้น้ำตาลสดได้นานขึ้น เป็นต้น

ภูมิปัญญาในการสร้างขยายและพิทักษ์ฐานอำนาจของบรรพชนบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เน้นทางด้านผูกญาติ ผูกมิตร เพื่อผนึกกำลังเพิ่ม เพิ่มแรงงานตามวัฒนธรรมสังคมพึ่งพาและสังคมเกษตรกรรม เพื่อร่วมพิทักษ์รักษาชีวิตทรัพย์สิน ศักดิ์ศรี และอำนาจของกันและกัน เช่น ประเพณีการ “ผูกคอง” และ “เกลอย่าน พัทลุง” ตลอดจนประเพณีการรำโนราโรงครู ที่เรียกว่า “ตายาย่าน” ที่ทำคุระ อ.สทิงพระ จ.สงขลา ตลอดจน การพึ่งพาของกลุ่มสังคมเกษตรกรรมเป็นการพึ่งแรงงานกัน เรียกว่า “แชร์แรงงาน” ทั้งหมดเป็นภูมิปัญญาในการจัดสรรในการอยู่ร่วมกันของสังคมชุมชน เป็นต้น

(3) **คติความเชื่อเกี่ยวกับโลกและจักรวาล** หมายถึง ทุกสิ่งที่เป็นระบบความเชื่อและตัวความเชื่อที่เป็น คติสืบต่อกันมา เกี่ยวกับการเกิดขึ้น องค์ประกอบ การดำรงอยู่ และพลังอำนาจในโลกและจักรวาลที่มนุษย์ได้รับ ผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น คติความเชื่อที่ว่าโลกประกอบด้วยธาตุ 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ คติความเชื่อ เรื่องอำนาจของดวงดาวที่มีต่อ ดวงชะตา หรือดวงเมือง เป็นต้น

ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการอยู่ร่วมกันไม่ว่าจะเป็นคน สัตว์ ต้นไม้ ถ้าปรับธาตุให้เกื้อกูลแก่กัน ก็จะอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข ให้ลูกแก่กัน เช่น หญิงธาตุน้ำแต่งงานกับชายธาตุไฟก็จะช่วยพยุงต่อกัน การทำสวนผสมผสานโดยปลูกพืชธาตุไฟ เช่น พุริณ ไว้ใกล้กับพืชธาตุน้ำ เช่น มังคุด ก็จะเอื้อประโยชน์ต่อกันมากกว่า จะเป็นโทษแก่กัน ภูมิปัญญาเหล่านี้ก่อให้เกิดวัฒนธรรมการรู้ถ่ายรู้แก่ รู้จักประสานประโยชน์ และก่อให้เกิดความรอบคอบถี่ถ้วน ในการคิดและการกระทำทั้งปวง ดังกรณี หรน หมดหลี่ ผู้มีภูมิปัญญาการจัดการปลูกพืชเกษตรธาตุ 4 หลุมเดียว 4 ต้น ที่ ต.เขาพระ อ.รัตภูมิ จ.สงขลา ภูมิปัญญาในการรักษาโรคโดยการกินอาหารตามธาตุ กินพืชผักตามฤดูกาลเพื่อช่วยธาตุ “ล้างเนื้อชอบล้างยา”

ภูมิปัญญาที่แตกต่างจากคติความเชื่อเกี่ยวกับโลกและจักรวาล ได้แตกแขนงเป็นภูมิปัญญาย่อยๆ นานาประการ เช่น การเดินเรือที่เสี่ยงอันตรายโคดเคี้ยวกลางคลื่นลมก็ได้พึ่ง “แม่ย่านางเรือ” เป็นเครื่องบำรุงขวัญ ไม่ประมาท คติเรื่อง “ขวัญข้าว” ช่วยให้เกิดเห็นคุณค่าประหยัคความละเอียดถี่ถ้วน ฝึกกิริยามารยาท เช่น ห้ามคำข้าวให้สากระเทกกรก ทำให้ข้าวหกละเป็นขวัญข้าว ห้ามกินข้าวเหลือแล้วเททิ้งจะเป็นขวัญข้าว ห้ามพูดหยาบคายขณะกินข้าวจะเป็นขวัญข้าว ใครพูดจากระทำ “ผิดเรต ผิดรอย” ถือกันว่าทำให้กระเทบ “ขวัญข้าวขวัญน้ำ” จะทำให้ข้าวหน้าน้อยใจจะทำมาหากินยาก ตกอับฝืดเคือง เป็นต้น ภูมิปัญญาเหล่านี้ได้กลายเป็นเครื่องอบบ่มบ่มเพาะ ก่อให้เกิดจริยธรรม ความเชื่อ ประเพณี และคติทางโลกน่านปการ

(4) **คติความเชื่อและความศรัทธาอันเนื่องมาจากศาสนา** ทุกศาสนามีผลต่อการบ่มเพาะภูมิปัญญา ชุมชนบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาส่วนใหญ่นับถือศาสนาพราหมณ์ ศาสนาพุทธ และศาสนาอิสลาม ศาสนิกชนของศาสนาใดก็มักจะถูกบ่มเพาะด้วยหลักการของศาสนานั้นๆ โดยเฉพาะชุมชนพื้นที่รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ถูกบ่มเพาะด้วยคำสอนของศาสนาพุทธ อิสลาม และความคิดของชาวไทยเชื้อสายจีน เป็นชุมชนที่มีลักษณะของการผสมผสานเกิดประเพณี พิธีกรรมการเช่นไหว้ของแต่ละศาสนา ที่ส่งผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรม และการผลิตอาหารคาวหวานอันเนื่องในพิธีกรรมเหล่านั้น ที่เป็นแนวปฏิบัติสืบต่อกันมา

1.4.2 ภูมิปัญญาชาวบ้านในบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่สำคัญในบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีดังนี้

(1) **ภูมิปัญญาด้านการทำมาหากินหรือการประกอบอาชีพ** ความรู้ทางด้านการประกอบอาชีพของชาวบ้านลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมเป็นอย่างดี เนื่องจากสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อระบบความคิด เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมให้มีการสร้างสรรค์ความรู้ขึ้นเพื่อการแก้ปัญหา จึงเกิดความคิดในการประดิษฐ์คิดค้นเลือกใช้เครื่องมือในการประกอบอาชีพที่สำคัญดังนี้ (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารจดหมายเหตุ วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาชาวบ้าน จังหวัดนครศรีธรรมราช, 2545ก)

- **การทำนา** เป็นอาชีพหลักที่มีความสำคัญยิ่งต่อชาวบ้านแถบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาที่มีการทำสืบต่อกันมาเป็นเวลาช้านาน เนื่องจากสภาพภูมิศาสตร์ที่ประกอบด้วยที่ราบลุ่มกว้างขวางมีลำคลองและทะเลสาบไหลผ่านเป็นปัจจัยหลักที่เอื้ออำนวยต่อการทำนา โดยเฉพาะจังหวัดพัทลุง ที่ประกอบไปด้วยพื้นที่ราบลุ่มเป็นส่วนใหญ่ จึงมีการประกอบอาชีพทำนามากที่สุด รองลงมาคือนครศรีธรรมราชและสงขลา ตามลำดับ มรดกทางภูมิปัญญาชาวบ้านที่ใช้ในการทำนา คือเครื่องมือเครื่องใช้เพื่ออำนวยความสะดวกในการใช้งาน แบ่งได้เป็นหลายประเภทดังนี้

- **แคะ** หรือเครื่องมือเก็บข้าว ชาวบ้านบางท้องถิ่นเรียกว่า “มัน” ตาแคะ หรือคมแคะ ทำจากเหล็ก ส่วนกระดานแคะทำจากไม้เนื้อแข็ง เวลาใช้จะเอาแคะใส่เข้าไปประหว่งนิ้วกลางกับนิ้วนาง ใช้นิ้วชี้กับนิ้วหัวแม่มือจับรวงข้าวมาทาบกับคมแคะ จะตัดได้รวงข้าวที่ละรวงตามต้องการ

- **กระด้ง** เป็นภาชนะจักสานลักษณะแบน มีหลายชนิด นิยมใช้ในการผัดร่อนข้าว ทำจากไม้ไผ่และหวาย กระด้งมี 2 ลักษณะคือ “ด้งมอน” มีลักษณะเป็นรูปกลมรีเหมือนรูปไข่ และ “ด้งฝัด” มีลักษณะเป็นรูปรีปลายมนแหลม

- **ครกถีบหรือครกเหยียบ** เป็นเครื่องมือตำข้าวที่ชาวบ้านนิยมใช้กัน เพราะประหยัดแรงงานกว่าตำด้วยไม้ตะลุมพุก วิธีใช้ เอาข้าวเปลือกที่ตากแดดแล้วใส่ลงในครกถีบ ใช้เท้าเหยียบคันโยก และยกเท้าออกเดือยครกถีบจะลงไปกระทบข้าว ตำไปเรื่อยๆ จนได้ข้าวสารตามต้องการ

ในอดีต ชาวบ้านใช้สัตว์ในการไถนา โดยใช้วัวคู่ เริ่มตั้งแต่ไถคราด ปักดำ จนถึงเวลาเก็บเกี่ยว และการลำเลียงข้าวมาเก็บไว้ที่ลอมข้าวหรือฉางข้าง นำข้าวไปนวด และตำข้าว แล้วนำมาหุงหรือแปรสภาพเป็นแป้งเพื่อทำประโยชน์อย่างอื่น ชาวบ้านจึงให้ความสำคัญต่อข้าวที่ทำให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ ทำให้เกิดความเชื่อเกี่ยวกับข้าวว่าเป็นธัญญาหารที่มีพระคุณต่อมนุษย์ อีกทั้งยังแสดงถึงการเคารพบูชาข้าว ด้วยพิธีกรรมต่างๆ

เช่น การทำขวัญข้าว การบูชาแม่โพสพ พิธีการทำบุญกองข้าวเลี้ยง (คือการนำข้าวเปลือกมาถวายวัด) เป็นต้น การแสดงออกดังกล่าว นอกจากจะเป็นการเคารพต่อพืชที่มีคุณค่าแล้ว ยังเป็นการสร้างความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจกัน ก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีต่อกัน เป็นพลังที่ทำให้สังคมเข้มแข็งอีกด้วย

- **การทำสวน** นอกเหนือจากการทำนาแล้ว ชาวบ้านยังมีการทำสวนผลไม้ที่อาศัยการพึ่งพาธรรมชาติเป็นหลัก โดยการทำสวนแบบผสมผสาน หรือ “สวนสมรม” การทำสวนดังกล่าวนี้จะประกอบด้วย ผลไม้หลัก 2 - 3 ชนิด เช่น จำปาตะ พุริณ ละมุด ซึ่งเป็นผลไม้พันธุ์พื้นเมืองที่มีมานานแล้ว จากนั้นก็ปลูกพืชอื่นๆ เข้าเสริมในพื้นที่ว่างของสวน เช่น ลางสาด มะละกอ กล้วย ส้มโอ เป็นต้น การทำสวนลักษณะนี้ทำให้ชาวบ้านที่ปลูกมีการดูแลพืชพันธุ์ในสวนอย่างสม่ำเสมอตามฤดูกาลที่ผลไม้แต่ละชนิดให้ผลผลิต อีกทั้งยังเป็นการรักษาดินมิให้เสื่อมสภาพจากการปลูกพืชชนิดเดียวอีกด้วย ซึ่งแตกต่างจากการทำสวนแผนใหม่ที่เน้นการปลูกพืชชนิดเดียว และต้องมีการดูแลทุกขั้นตอน

- **การทำไร่** ชาวบ้านมีการทำไร่สองลักษณะ คือ การทำไร่ที่ปลูกพืชชนิดเดียวบนที่ดินว่างซึ่งไม่มีพืชชนิดใดๆ ปลูกอยู่เลย เช่น การทำไร่มัน ไร่พริก ไร่ฮ้อย เป็นต้น กับอีกลักษณะหนึ่งคือการทำไร่ในขณะที่พืชหลัก เช่น พุริณ เงาะ ขางพารา เป็นต้น ยังไม่ให้ผลผลิต ชาวบ้านจะนำพืช เช่น ถั่ว มะเขือ สับปะรด หรือพืชชนิดอื่น มาปลูกลงในพื้นที่ว่างระหว่างแถวของพืชสวนเหล่านั้น ทำให้ชาวบ้านสามารถใช้พื้นที่ของตนในการปลูกพืชให้ได้ประโยชน์สูงสุดในขณะที่พืชหลักยังไม่ให้ผลผลิต

- **การประมง** ชุมชนจะมีการตั้งถิ่นฐานที่แตกต่างกันตามสภาพภูมิศาสตร์ เช่น ชายทะเล ที่ราบริมทะเลสาบ เนื่องจากบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามีสภาพพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรแหล่งน้ำ ซึ่งได้แก่ทะเลสาบสงขลาอันอุดมสมบูรณ์ไปด้วยสัตว์น้ำนานาชนิด ดังนั้น การที่จะได้มาซึ่งสัตว์น้ำต่างๆ นั้น ชาวบ้านจึงต้องมีความรู้ในการเรียนรู้ธรรมชาติของสัตว์น้ำอย่างเข้าใจ จึงก่อให้เกิดอาชีพประมงซึ่งปรากฏอยู่ทั่วไปรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ในการจับสัตว์น้ำ ชาวบ้านได้ประดิษฐ์เครื่องมือต่างๆ ที่ใช้จับสัตว์น้ำ เช่น ขนาง โม่ระ อวน โพงพาง แคน พุน จมวก เบ็ด สวิง ลัน ไช สุ่ม ฯลฯ โดยใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น ได้แก่ ไม้ไผ่ หวาย เป็นต้น อีกสิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญในการทำประมงคือเรือ ซึ่งมีตั้งแต่เรือขุดจากต้นไม้ จนถึงเรือที่ได้จากการทำโครงแล้วนำไม้แผ่นมาประกอบกัน ส่วนมากจะใช้ไม้เนื้อแข็งที่มีความแข็งแรงทนทาน ก่อนนำเรือออกไปใช้งาน จะมีคติความเชื่อเกี่ยวกับโชคกลาง เช่น การนำเรือลงน้ำครั้งแรกห้ามนำลงวันพุธ เชื่อว่าจะเกิดเหตุร้าย ควรนำลงวันเสาร์ เพราะเป็นวันมงคลสำหรับการทำมาหากินทางน้ำ แม้แต่การต่อเรือก็ให้ความสำคัญแก่วันที่ต่อด้วย เช่น เริ่มต่อวันจันทร์มีลาภ วันพฤหัสบดีจะมีชัย วันศุกร์จะสำราญ วันเสาร์จะทำมาค้าขึ้นหากินสะดวก เป็นต้น

- **หัตถกรรม** งานหัตถกรรมเป็นงานฝีมือที่มีการสืบทอดมาอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลายาวนาน ที่ปรากฏในรูปแบบของ การปั่น การแกะสลัก การถักทอ หรือการสาน ซึ่งเป็นผลผลิตที่ได้จากธรรมชาติผสมผสานกับภูมิปัญญาชาวบ้าน ตัวอย่างผลงานด้านหัตถกรรม มีดังนี้:

- **งานถักทอ** เป็นงานที่อาศัยความประณีตในการผลิตและมีความสำคัญต่อการดำรงชีพของชาวบ้าน เนื่องจากชาวบ้านจะทอผ้าใช้กันเองภายในครัวเรือน แล้วมีอีกส่วนหนึ่งนำไปแลกเปลี่ยนจำหน่ายในท้องถิ่น ดังนั้น ในครัวเรือนจึงมีเครื่องทอผ้า สามารถทอผ้าได้หลายชนิด เช่น ผ้าถุง ผ้าซิ่นน้ำอับ ผ้าห่ม ผ้าตัดเสื้อ เป็นต้น การทอผ้าถือว่าเป็นงานที่แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาของท้องถิ่นได้อย่างดี แหล่งที่มีการทอผ้าด้วยกรรมวิธีแบบดั้งเดิมได้แก่ กลุ่มแม่บ้านตำบลแพรกหา อ.ควนขนุน จ.พัทลุง กลุ่มหัตถกรรมผ้าทอเกาะยอเป็นแหล่ง

หัตถกรรมทอผ้าพื้นบ้านที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีความประณีต และมีสีสันลวดลายต่างๆ สวยงาม ซึ่งในอดีตชาวบ้านจะปลูกฝ้ายใช้ทอผ้าเพื่อความสะดวก

- **งานจักสาน** ชาวบ้านนิยมใช้พืชที่มีอยู่ในธรรมชาตินำมาใช้ประโยชน์โดยการสานเป็นเครื่องใช้ต่างๆ โดยใช้ภูมิปัญญาในการสร้างสรรค์ เช่น การสานกระจูด แห่ที่ทำนิยมนำต้นกระจูดมาสานเป็นผลิตภัณฑ์ประเภทต่างๆ คือบ้านทะเลน้อย ต.พนาตุง อ.ควนขนุน จ.พัทลุง ซึ่งชาวบ้านได้ปลูกต้นกระจูดขึ้นใช้เองในทะเลสาบ เมื่อก่อนชาวบ้านมักสานกระจูดใช้กันภายในครัวเรือน ส่วนมากจะสานเป็นสาด (เสื่อ) กระสอบ หมวก สอบนึ่ง สอบนอน สอบหมาก เป็นต้น ต่อมาได้พัฒนารูปแบบขึ้นเพื่อนำไปจำหน่ายเป็นของใช้ต่างๆ เช่น กระเป๋าสตรี หมวกแก๊ป ที่ใส่ของจดหมาย แฟ้มใส่เอกสาร เป็นต้น

- **งานผลิตภาชนะและเครื่องใช้** ชาวบ้านได้นำวัสดุธรรมชาติในท้องถิ่นมาประดิษฐ์เป็นผลงาน เช่น หม้อ ไห โอ่ง ถ้วย ขาม เพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวัน วัสดุที่ใช้ในการทำคือดิน แหล่งที่มีวัตถุดิบสำคัญในการผลิตคือบ้านสทิงหม้อ ที่มีประวัติการทำเครื่องปั้นดินเผามาเป็นเวลานานนับร้อยปี ส่วนมากจะผลิตสิ่งของเครื่องใช้ประเภท หม้อ สวด (ใช้นั่งข้าว) ไห ในอดีตมักจะผลิตไว้ใช้ในครัวเรือนและจำหน่าย ต่อมาได้พัฒนารูปแบบเป็นกระถางต้นไม้ กระปุกออมสิน ที่ทับกระดาษ เป็นต้น อีกที่หนึ่งที่มีการทำเครื่องปั้นดินเผาประเภท กระเบื้องเคลือบปลา กระเบื้องปูพื้น คือที่บ้านท่านางหอม ต.น้ำน้อย อ.หาดใหญ่ เป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือนที่สืบทอดภูมิปัญญาการทำมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ

(2) **ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการรักษาพยาบาล** ในการดำรงชีพของมนุษย์ สิ่งที่สำคัญยิ่งไม่ได้คือการเจ็บไข้ได้ป่วย ดังนั้น มนุษย์จึงค้นคว้าศึกษาหาวิธีการต่างๆ ที่จะมารักษาป้องกันโรคภัยไข้เจ็บเหล่านั้นโดยใช้สมุนไพรที่ผ่านการสังสรรค์และสืบทอดกันมาเพื่อรักษาผู้ป่วย แล้วเก็บบันทึกไว้เป็นตำรา เรียกว่าตำรายากลางบ้าน ซึ่งสามารถจำแนกที่มาได้ 3 แหล่ง คือ พืชวัตถุ ได้แก่ พรรณไม้ หญ้า ราก แก่น กระพี้ เมล็ด เปลือก หรือส่วนที่เป็นเนื้อไม้ สัตว์วัตถุ ได้แก่ อวัยวะสัตว์ ดี หนัง นอ งา ดิน เนื้อ กระดุก น้ำผึ้ง ขี้ผึ้ง เป็นต้น ธาตุวัตถุ ได้แก่ การบูร ดินประสิว กำมะถัน พรอท จุนสี เป็นต้น ยกกลางบ้าน สามารถแบ่งเป็นประเภทตามกรรมวิธีและนำไปใช้แตกต่างกันดังนี้

- **ยาลูกกลอน** คือ ยาที่บดผสมกับน้ำผึ้ง ปั้นเป็นก้อนกลม ใช้น้ำกลืน
- **ยาผง** คือ ยาที่บดละเอียด ใช้ทา ป้าย หรือนวด
- **ยาต้ม** คือ ยาที่นำเครื่องยามาต้มเป็นท่อนใส่หม้อดินต้มกับน้ำ เวลากินต้องอุ่นให้ร้อนก่อน
- **ยาดอง** คือ ยาที่แช่ด้วยน้ำข่าหรือสุรา ใช้รักษาเฉพาะส่วนที่เป็นน้ำกิน
- **ยาตั้ง** คือ ยาที่เป็นแท่ง ใช้ทาตรงบาดแผล สามารถใช้ดูดพิษได้
- **ยาเหน็บ** คือ ยาที่เป็นก้อนหรือแท่ง ใช้เหน็บรักษาบาดแผลในช่องทวาร มักใช้กับ

โรคริดสีดวงทวาร

- **ยาอม** คือ ยาที่เป็นเม็ดใช้อมทำให้ชุ่มคอ แก้อาการเป็นไข้หรือร้อนใน
- **ยาขง** คือ ยาที่ใช้ความร้อนขงให้ละลาย คั้นเพื่อบำรุงร่างกาย
- **ยาทา** คือ ยาที่มีลักษณะเป็นครีมหรือผง ใช้ทาภายนอก
- **ยาต้ม** คือ ยาที่ใช้กลืนระเหยในการรักษา ใช้คั้นกลืนยาที่ระเหยออกมา
- **ยารม** คือ ยาที่ต้องเผาไฟ และใช้ไอรรมตามส่วนที่ป่วย

- **ยาอาบ** คือ ยาที่ผสมน้ำ แล้วนำด้วยยาที่ละลายกับน้ำใช้อาบ
- **ยาแช่** คือ ยาที่ผสมด้วยน้ำ แล้วลงไปแช่ให้ด้วยยาซึมผ่านผิวหนัง
- **ยามวน** คือ ยาที่ใช้สูบเอาควัน
- **ยาประคบ** คือ ยาที่ใช้ห่อกับผ้า นำไปนั่ง ใช้ประคบตามร่างกายแก้ปวดเมื่อย
- **ยาสูม** คือ ยาที่ละลายกับน้ำ ชุบด้วยผ้าให้ชุ่มไปพอกตรงจุดที่เจ็บ เพื่อให้เกิดความเย็น

วิธีการใช้ยากกลางบ้าน ผู้ใช้จะต้องรู้จักถึงคุณสมบัติของยา วิธีใช้ยา เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการบำบัดรักษาโรค หากใช้ยาผิดหรือใช้ยาเกินขนาดอาจมีอันตรายถึงชีวิต จึงต้องมีผู้เชี่ยวชาญในการจ่ายยา คือ หมอกลางบ้าน ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้เรื่องยาเป็นอย่างดี ซึ่งในการใช้ยาแต่ละครั้ง หมอยาจะใช้ยาประกอบการใช้ยาได้แก่ การใช้เวทย์มนตร์ คาถา เพื่อผลทางจิตวิทยา เป็นการสร้างกำลังใจแก่ผู้ป่วย ให้รู้สึกว่ายานั้นมีความขลังสามารถรักษาโรคภัยไข้เจ็บได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ปัจจุบัน ผู้เชี่ยวชาญทางการแพทย์พื้นบ้านต่างให้ความสำคัญต่อการแพทย์แผนโบราณเป็นอย่างมาก ถือว่าเป็นมรดกทางภูมิปัญญาที่มีค่ายิ่งควรค่าแก่การสืบสานอนุรักษ์ให้คงอยู่ มีการจัดการแพทย์แผนโบราณ ต่อมาเปลี่ยนเป็นการแพทย์แผนไทย โดยตระหนักถึงคุณค่าของวิทยาการทางการแพทย์แผนโบราณที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญ เป็นภูมิปัญญาแห่งการพึ่งพาตนเองที่ได้รับการถ่ายทอด และวิวัฒนาการมาพร้อมกับความก้าวหน้าด้านอื่นๆ ของบ้านเมือง แม้การแพทย์แผนปัจจุบันที่ใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์รักษาโรค จะเข้ามาแทนที่และมีบทบาทมากขึ้น แต่ก็ยังมีชาวบ้านจำนวนไม่น้อยที่ยังเชื่อมั่นในการแพทย์แผนไทยรักษาโรคต่อไป

(3) **ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านโภชนาการ** อาหารเป็นปัจจัยที่สำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์โดยการนำผลผลิตจากธรรมชาติทั้งพืชและสัตว์มาคัดสรรปรุงแต่งให้เกิดรสชาติ ใส่เครื่องเทศ สมุนไพร ทำให้อาหารมีประโยชน์ นำรับประทาน เป็นการแสดงออกถึงความรู้ความสามารถในด้านโภชนาการที่มีการสืบทอดต่อกันมาจนเป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน สามารถจำแนกได้ดังนี้:

- **การกิน** ชาวบ้านแถบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีวัฒนธรรมการกินเช่นเดียวกับภาคใต้ทั่วไป คือจะรับประทานข้าวเจ้าเป็นหลัก ส่วนข้าวเหนียวจะใช้ประกอบเป็นของหวาน ชาวบ้านจะรับประทานข้าวเป็นอาหารหลัก 2 มื้อต่อวัน คือเช้าและเย็น ยกเว้นฤดูทำนา ผู้ที่ทำงานจะทานข้าวในตอนเที่ยงโดยมักทานกับข้าว 2 อย่าง ส่วนรสชาติอาหารชาวบ้านจะนิยมอาหารที่มีรสค่อนข้างจัด ส่วนใหญ่จะเป็นอาหารประเภทแกง ดังนี้

- **แกงเคยปลา** เป็นแกงที่ใช้น้ำเคยในการประกอบอาหารเหมือนแกงกะทิ แต่จะใช้ตะไคร้และพริกไทยมากกว่า หากต้องการรสชาติให้เข้มข้นจะใส่พริกขี้หนูแห้งและกะปิเพิ่ม โดยมากจะใช้กะปิปลาหรือเคยปลา

- **แกงเลียงเคย** เป็นแกงที่ใช้เครื่องปรุงสำคัญ ได้แก่ เคยกุ้ง (กะปิกุ้ง) กับผักสดที่หาได้ตามท้องถื่นนำมาต้มจนผักสุกแล้วรับประทานพร้อมข้าว บางท้องถื่นจะทูนหัวหอมแดงใส่เข้าไปในขณะต้มน้ำและใส่แกงเลียงเพื่อเพิ่มรสชาติ

- **แกงพุงปลา** หรือแกงไตปลา เป็นแกงเผ็ดที่มีรสชาติออกไปทางเค็ม ส่วนประกอบที่สำคัญคือ ไตปลา หรือ พุงปลา ปลาขี้ตัง และผักต่างๆ ที่หาได้ในท้องถื่น

- **แกงส้ม** เป็นอาหารยอดนิยมของชาวปักษ์ใต้ เป็นแกงที่มีรสเปรี้ยว ใช้เนื้อปลาเนื้อสัตว์ และผักเกือบทุกชนิดในการประกอบอาหาร มักใช้รับประทานกับข้าวสวยร้อนๆ กับเครื่องเคียงต่างๆ ที่มีในแต่ละท้องถิ่น

นอกจากแกงแล้ว ชาวบ้านจะนิยมอาหารประเภทข้าวต้ม ถือว่าเป็นอาหารประจำภาคที่มีรสชาติเปรี้ยว ถูกปากชาวภาคใต้ โดยทั่วไปจะนิยมใส่มะม่วงเบา ซึ่งเป็นพืชท้องถิ่น ราดกับน้ำเค็ม หรือชาวบ้านเรียกว่า “น้ำเค็มข้าวต้ม” พร้อมกับกุ้งป่นใส่ลงในข้าวแล้วคลุกให้เข้ากันพร้อมรับประทาน เป็นอาหารพื้นบ้านที่ใช้ภูมิปัญญาในการปรุงอาหาร โดยใช้พืชผักที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาใช้ให้เกิดประโยชน์

• **การถนอมอาหาร** ชาวบ้านในภาคใต้รู้จักวิธีถนอมอาหารตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ เป็นวิธีการที่จะช่วยยืดอายุของอาหารไว้บริโภคได้นานๆ โดยอาหารนั้นไม่บูดเน่า เป็นการแสดงออกถึงภูมิปัญญาในการนำอาหารที่เหลือจากการบริโภคไปดัดแปลงเพื่อเก็บไว้บริโภคครั้งต่อไป วิธีการถนอมอาหารของชาวบ้านแถบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีความคล้ายคลึงกับวิธีการของชาวบ้านท้องถิ่นอื่นๆ แต่อาจมีข้อแตกต่างอยู่บ้างตามลักษณะของวัฒนธรรมและสภาพภูมิอากาศ วิธีการถนอมอาหารสามารถแบ่งได้ดังนี้

- **การควบคุมอุณหภูมิและความชื้น** เป็นการถนอมอาหารโดยการควบคุมอุณหภูมิและความชื้นให้อยู่สภาพปกติหรือมีการเปลี่ยนแปลงน้อยที่สุด เช่น การนำลูกเนียง หรือลูกเหรียง ใส่ในภาชนะบรรจุทราย แกลบ หรือขี้เถ้า สามารถเก็บไว้ได้นานเป็นเดือน

- **วิธีตากแห้ง** เป็นวิธีถนอมอาหารที่นิยมกันมากที่สุด โดยมักจะนิยมใช้เนื้อสัตว์ กุ้ง ปลา ในการตากสามารถเก็บไว้ได้นานหลายสัปดาห์

- **วิธีรมควัน** เป็นวิธีการถนอมอาหารที่ทำให้อาหารแห้งแล้วควันยังช่วยให้สามารถเก็บอาหารได้นานยิ่งขึ้น อาหารที่นิยมรมควันส่วนมากจะเป็นพวกปลา กุ้ง และกล้วย เป็นต้น

- **การเชื่อมหรือกวน** เป็นการถนอมอาหารโดยใช้น้ำตาลเป็นตัวช่วยถนอมอาหารมิให้เสียเร็ว สิ่งที่นิยมนำมาเชื่อม เช่น กล้วย ลูกตาล ขนุน เป็นต้น

(4) **ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านที่อยู่อาศัย** การสร้างที่อยู่อาศัยของชาวบ้านในแถบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาได้คำนึงถึงปัจจัยสำคัญหลายประการ เช่น สภาพลมฟ้าอากาศ วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ความจำเป็นและประโยชน์ใช้สอย เป็นต้น การสร้างบ้านส่วนใหญ่จะนิยมสร้างภายในชุมชนหรือหมู่บ้านใกล้เคียงกัน ไม่มีรั้วบ้านถาวร แต่มีคันไม้ขนาดเล็กเป็นแนวกัน เช่น คันขบา กระถิน หรืออาจมีรั้วกันเป็นแนวเตี้ยๆ เท่านั้น มีประตูเชื่อมต่อกัน สามารถเดินเชื่อมโยกกันได้ทั้งหมู่บ้าน ส่วนรูปแบบของตัวบ้านจะยกเสาเรือนสูงจากพื้นดินราว 2 ม. มีใต้ถุนสามารถใช้ประโยชน์ได้ หลังคาหน้าจั่ว มีชานบ้านระหว่างตัวอาคาร ซึ่งมีเรือนนอนและเรือนครัว มีบันไดพาดตรงกลางชานบ้าน โดยทั่วไปลักษณะเรือนจะมีอยู่ 2 แบบดังนี้

• **เรือนเครื่องผูก** เป็นเรือนที่สร้างขึ้นมาอย่างง่าย ไม่สลักซับซ้อน โดยใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น เช่น ไม้ไผ่ ไม้หมาก ไม้สาธุ และใช้เชือกผูกบ้านเข้าด้วยกัน แล้วใช้ใบจาก หรือใบสาธุ มุงหลังคา

• **เรือนเครื่องสับ** เป็นเรือนที่มีโครงสร้างที่สลักซับซ้อนมากขึ้น ใช้ทุนการสร้างสูงชัน ส่วนมากผู้ที่จะมีเรือนลักษณะนี้ต้องเป็นผู้ที่มีฐานะ ซึ่งวิธีการสร้างจะใช้วิธีการ คามไม้ ต่อไม้ การเข้าลิ้น การบากหน้าไม้ การเข้าสลักหรือลิ่ม หลังคาหน้าจั่ว มุงด้วยกระเบื้องดินเผา

การสร้างที่อยู่อาศัยของชาวบ้านเป็นการแสดงออกให้เห็นถึงภูมิปัญญาที่มีการถ่วงรื้อสืบทอดต่อกันมาอย่างเป็นระบบ ดังเห็นได้จากตัวบ้านที่ยกใต้ถุนสูง เป็นการจัดสรรพื้นที่ให้สอยให้เกิดประโยชน์สามารถใช้เป็นที่เก็บข้าว สิ่งของเครื่องใช้ หรือใช้เป็นที่พบบะของครอบครัวได้อีกด้วย ลักษณะการสร้างเรือนที่เป็นเรือนเครื่องผูกหรือเครื่องสับ มีประโยชน์ในด้านการประกอบตัวบ้านที่สามารถทำได้โดยใช้แรงงานที่ไม่มาก หากเกิดเหตุที่ต้องย้ายบ้านก็สามารถถอดประกอบเรือนหรือยกเรือนย้ายได้ นอกจากนี้ การสร้างที่อยู่อาศัยยังมีเรื่องของคติความเชื่อเรื่องฤกษ์ยามที่สืบทอดต่อกันมาเข้ามาเกี่ยวข้อง เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่มุ่งเน้นถึงสภาพจิตใจของผู้อยู่อาศัย เป็นการต้องการให้ผู้อาศัยได้อยู่อย่างมีความสุข มีความเจริญก้าวหน้า ปราศจากภัยอันตรายต่างๆ เป็นต้น (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารจดหมายเหตุวัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญา จังหวัดพิจิตร, 2545ข)

(5) **ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม** จากสภาพภูมิศาสตร์บริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาที่เป็นทะเลสาบ มีแม่น้ำลำคลองและป่าชายเลน ทำให้พื้นที่แถบลุ่มน้ำฯ อุดมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลาย ทั้ง สัตว์บก สัตว์น้ำ สัตว์ปีก และพรรณพืช เป็นต้น ดังนั้น ภูมิปัญญาชาวบ้านในการที่จะรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในอดีต จึงปรากฏในลักษณะของความพยายามที่จะบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้นไว้ให้นานที่สุด เพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์สูงสุดชั่วลูกชั่วหลาน ภูมิปัญญาเหล่านี้ได้สะท้อนออกมาในรูปแบบการศึกษาสภาพธรรมชาติและสภาพแวดล้อม ประหนึ่งว่าธรรมชาติเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตที่ต้องร่วมชีวิตอยู่ด้วยกันอย่างเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ซึ่งได้แก่การรู้จักกับสภาพลมฟ้าอากาศ รู้จักสังเกตทิศทางลม เพื่อคว่าฤดูใดควรหรือไม่ควรออกรเรือ หรือการสังเกตปรากฏการณ์ธรรมชาติที่เกี่ยวกับ ดิน ฟ้า อากาศ ทำให้สามารถคาดเดาได้ว่าถ้าออกทะเลจะจับกุ้งหรือปลาจะได้อะไรหรือไม่ การสั่งสมและถ่ายทอดภูมิปัญญาในลักษณะเช่นนี้ เป็นเครื่องบ่งชี้ให้เห็นว่าชาวบ้านแถบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา รู้จักใช้ฤดูกาลที่เหมาะสมในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมได้เป็นอย่างดี และยังเป็นการอนุรักษ์ธรรมชาติอีกทางหนึ่ง หมายถึงการควบคุมจำนวนสัตว์น้ำมิให้ลดลงอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะลูกปลาดักเล็ก ซึ่งเป็นอาหารของนกต่างๆ ในแถบนั้นที่เป็นนกกินปลา เช่น กูด นกยาง เป็นต้น ให้ได้กินกันอย่างทั่วถึง และยังเป็นการอนุรักษ์พันธุ์นกในท้องถิ่นอีกด้วย

1.4.3 การเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาชาวบ้าน

วิถีชีวิตของชาวบ้านแถบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีความผูกพันกับธรรมชาติมาตั้งแต่ครั้งอดีต มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่นนำมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์สอดคล้องกับการดำเนินชีวิต โดยที่สิ่งแวดล้อมและสภาพธรรมชาติยังคงอยู่อย่างสมบูรณ์ไม่เสียหาย ซึ่งวิถีการดำเนินชีวิตเช่นนี้ ได้สืบทอดคงอยู่มาหลายชั่วอายุคน จนกลายเป็นภูมิปัญญาที่ชาวบ้านยึดถือปฏิบัติกันตลอดมา แต่สภาพสังคมในปัจจุบันที่มีการพัฒนาขึ้น สังคมอุตสาหกรรมเข้ามาแทนที่สังคมเกษตรกรรมที่มุ่งเน้นในเรื่องของการค้าขายเป็นสำคัญ การผลิตที่เน้นปริมาณที่มากตอบสนองความต้องการของตลาดที่มีขนาดใหญ่ ระบบของการตลาดและระบบของเงินตราเข้ามามีบทบาทต่อวิถีชีวิตมากขึ้น จนทำให้สภาวะทางเศรษฐกิจ เกษตรกรรมที่ใช้ยังชีพในชุมชน ต้องเปลี่ยนไปสู่เศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรมที่มุ่งแต่ปริมาณการผลิตจำนวนมากเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด ซึ่งนับวันยิ่งทวีความมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมาโดยเฉพาะด้านภูมิปัญญาชาวบ้าน

1.5 เครือข่ายการเชื่อมโยงข้อมูลด้านศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และโบราณคดี

ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามีหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนที่มีความรับผิดชอบและการรวบรวมข้อมูล เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และโบราณคดี ในส่วนของภาครัฐที่สำคัญได้แก่ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานศิลปากรที่ 13 สงขลา สำนักงานศิลปากรที่ 14 นครศรีธรรมราช หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่น จ.พัทลุง จ.นครศรีธรรมราช และ จ.สงขลา สถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษาที่ตั้งอยู่ในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ทั้งที่เป็นมหาวิทยาลัยของรัฐและของเอกชน ซึ่งมีการกิจหลักที่สำคัญอย่างหนึ่งคือ การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา โดยเฉพาะ มหาวิทยาลัยทักษิณได้จัดตั้งสถาบันทักษิณคดีศึกษาให้มีการกิจหลักที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมโดยเฉพาะ มีหน้าที่ในการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องราวของทักษิณคดี มีการรวบรวม วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลไว้อย่างเป็นระบบ มีสารสนเทศข้อมูลในรูปของพิพิธภัณฑ์คหิณวิทยา สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ วรรณกรรมท้องถิ่น เอกสารท้องถิ่น ภาพ เสียง และฐานข้อมูลที่ใช้เทคโนโลยี เช่น ฐานข้อมูลของระบบคอมพิวเตอร์ ซีดีรอม และอินเทอร์เน็ต เป็นต้น รวมทั้งการปกครองส่วนท้องถิ่นที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ซึ่ง ได้แก่ องค์กรบริหารส่วนตำบลและเทศบาล

นอกจากองค์กรในภาครัฐแล้ว ยังมีการจัดตั้งองค์กรที่มีการทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนในรูปแบบของพหุภาคี ซึ่งมีคณะทำงานที่เป็นตัวแทนจากหน่วยงานของทางราชการ นักวิชาการ นักธุรกิจ และปราชญ์ชาวบ้าน ที่มีอยู่ในทุกจังหวัดได้แก่ สภาวัฒนธรรมจังหวัด/อำเภอ/ตำบล และการจัดตั้งอาสาสมัครท้องถิ่นในการดูแลมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติ (อสม.ส.) ของกรมศิลปากร มีการดำเนินงานมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2532 โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นได้มีความรู้ ความเข้าใจในการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรมเบื้องต้น สร้างความรู้สึกร่วมกันเป็นเจ้าของทางศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นของชาติและให้ประชาชนที่อยู่ใกล้ชิดโบราณสถานหรือแหล่งวัฒนธรรมได้ช่วยกันดูแลรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชาติ แต่เดิมสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดเป็นผู้ประสาน และเมื่อมีการจัดตั้งกระทรวงวัฒนธรรม กรมศิลปากรได้เข้าไปสังกัดในกระทรวงนี้ และได้มีการจัดตั้งสำนักวัฒนธรรมจังหวัดขึ้น ภารกิจการดำเนินงานกิจกรรมของอาสาสมัครท้องถิ่นในการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติ (อสม.ส.) จึงได้มอบหมายให้สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเป็นผู้ดำเนินการ ในปัจจุบันอาสาสมัครกลุ่มดังกล่าวของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลายังมีการเคลื่อนไหวในการดำเนินกิจกรรมอยู่ จังหวัดสงขลามีอยู่ใน 3 อำเภอ ได้แก่ อ.เมือง อ.สิงหนคร และ อ.ระโนด จ.พัทลุงมีอยู่ใน 3 อำเภอ ได้แก่ อ.เมือง อ.เขาชัยสน และ อ.ควนขนุน นอกจากนั้นแล้วยังมีหน่วยงาน/องค์กรในภาคเอกชนที่มีความตระหนักและเห็นความสำคัญของเรื่องดังกล่าว ซึ่งมีการดำเนินงานอยู่ในรูปแบบของมูลนิธิ ชมรม เครือข่ายหรือกลุ่ม เช่น กลุ่มธรรมชาติ มุลนิธิรักษ์บ้านเกิด ชมรมรักษาป่าต้นน้ำเทือกเขาบรรทัด ชมรมหงส์ทะเลจังหวัดสงขลา เครือข่ายการเรียนรู้ของพระสงฆ์ในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เป็นต้น หน่วยงาน/องค์กรเหล่านี้ได้ดำเนิน กิจกรรม และรวบรวมข้อมูลของแต่ละท้องถิ่นไว้เป็นจำนวนมาก

ตารางที่ 1.6 หน่วยงาน/องค์กร ที่มีการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม แหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ที่	หน่วยงาน/องค์กร	ที่ตั้ง	การดำเนินงาน
1	สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสงขลา	ที่ว่าการอำเภอเมืองสงขลา ถ.ราชดำเนิน ต.บ่อทราย อ.เมือง จ.สงขลา	ศึกษา สำรวจ ค้นคว้า วิจัย สนับสนุนและบริหารจัดการข้อมูล บริการข้อมูล เผยแพร่และประชาสัมพันธ์การดำเนินงาน ส่งเสริมสนับสนุนและประสานการดำเนินงาน แหล่งเรียนรู้ จัดกิจกรรมการดำเนินงานด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรม สืบสานจารีตประเพณีภูมิปัญญาไทย และพัฒนาเครือข่ายการดำเนินงานด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรม
2	สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง	ศาลากลางจังหวัดพัทลุง ถ.รามสวร์ ต.คูหาสวรรค์ อ.เมือง จ.พัทลุง	ศึกษา สำรวจ ค้นคว้า วิจัย สนับสนุนและบริหารจัดการข้อมูล บริการข้อมูล เผยแพร่และประชาสัมพันธ์การดำเนินงาน ส่งเสริมสนับสนุนและประสานการดำเนินงาน แหล่งเรียนรู้ จัดกิจกรรมการดำเนินงานด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรม สืบสานจารีตประเพณีภูมิปัญญาไทย และพัฒนาเครือข่ายการดำเนินงานด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรม
3	สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช	ศาลากลางจังหวัดนครศรีธรรมราช อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช	ศึกษา สำรวจ ค้นคว้า วิจัย สนับสนุนและบริหารจัดการข้อมูล บริการข้อมูล เผยแพร่และประชาสัมพันธ์การดำเนินงาน ส่งเสริมสนับสนุนและประสานการดำเนินงาน แหล่งเรียนรู้ จัดกิจกรรมการดำเนินงานด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรม สืบสานจารีตประเพณีภูมิปัญญาไทย และพัฒนาเครือข่ายการดำเนินงานด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรม
4	ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสงขลาที่มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา	มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา ถ.กาญจนนิช ต.เขารูปช้าง อ.เมือง จ.สงขลา	ศูนย์ส่งเสริม สนับสนุน และอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม จังหวัดสงขลา
5	ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสงขลาที่สถาบันทักษิณคดีศึกษา	สถาบันทักษิณคดีศึกษา ถ.สงขลา-ระโนด ต.เกาะยอ อ.เมือง จ.สงขลา	ศูนย์ส่งเสริม สนับสนุน และอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม จังหวัดสงขลา
6	สภาวัฒนธรรมจังหวัด/อำเภอจังหวัดสงขลา	สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสงขลา ที่ว่าการอำเภอเมืองสงขลา ถ.ราชดำเนิน อ.เมือง จ.สงขลา	ส่งเสริม สนับสนุนเสนอแนวทางการจัดทำแผนงาน/โครงการ และร่วมจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม
7	สภาวัฒนธรรมจังหวัด/อำเภอ จังหวัดพัทลุง	สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง ศาลากลางจังหวัดพัทลุง อ.เมือง จ.พัทลุง	ส่งเสริม สนับสนุน เสนอแนวทางการจัดทำแผนงาน/โครงการ และร่วมจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม

ตารางที่ 1.6 หน่วยงาน/องค์กร ที่มีการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม แหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา (ต่อ)

ที่	หน่วยงาน/องค์กร	ที่ตั้ง	การดำเนินงาน
8	สภาวัฒนธรรมจังหวัด/อำเภอ จังหวัดนครศรีธรรมราช	สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด นครศรีธรรมราช ศาลากลางจังหวัด นครศรีธรรมราช อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช	ส่งเสริม สนับสนุน เสนอแนวทางการจัดทำแผนงาน/โครงการ และร่วมจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม
9	สำนักงานศิลปากรที่ 13 สงขลา	ต.สิงโค อ.สิงหนคร จ.สงขลา	อนุรักษ์ฟื้นฟูบูรณะแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดี
10	สำนักงานศิลปากรที่ 14 นครศรีธรรมราช	ถ.ราชดำเนิน อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช	อนุรักษ์ฟื้นฟูบูรณะแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดี
11	มหาวิทยาลัยสงขลา นครินทร์ วิทยาเขต หาดใหญ่	อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา	ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม
12	มหาวิทยาลัยทักษิณ	อ.เมือง จ.สงขลา	ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม
13	มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา	อ.เมือง จ.สงขลา	ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม
14	มหาวิทยาลัยหาดใหญ่	อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา	ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม
15	สถาบันทักษิณคดีศึกษา	บ้านอ่าวทราย ม.1 ต.เกาะยอ อ.เมือง จ.สงขลา	รวบรวมข้อมูล วิจัย จัดพิพิธภัณฑ์ศึกษา ส่งเสริมเผยแพร่ เกี่ยวกับวัฒนธรรม โดยเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับทักษิณคดี
16	อาสาสมัครท้องถิ่นในการ ดูแลมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติ (อ.ส.ม.ช.) ของกรมศิลปากร	สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สงขลาและพัทลุง	ให้ประชาชนในท้องถิ่นได้มีความรู้ ความเข้าใจในการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรมเบื้องต้น สร้างความรู้สึกร่วมกันเป็นเจ้าของ ให้ประชาชนที่อยู่ใกล้ชิดโบราณสถานหรือแหล่งวัฒนธรรมได้ช่วยกันดูแลรักษามรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นและของชาติ โดยกรมศิลปากรได้มอบหมายให้สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเป็นผู้ดำเนินการ ในปัจจุบันอาสาสมัครกลุ่มดังกล่าว (อ.ส.ม.ช.) ในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามีการเคลื่อนไหวในการดำเนินกิจกรรมอยู่ จังหวัดสงขลามีอยู่ใน 3 อำเภอ ได้แก่ อ.เมืองสงขลา สิงหนคร และระโนด จังหวัดพัทลุงมีอยู่ใน 4 อำเภอ ได้แก่ อ.เมืองพัทลุง ควนขนุน เขาชัยสน และบางแก้ว

ตารางที่ 1.6 หน่วยงาน/องค์กร ที่มีการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม แหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา (ต่อ)

ที่	หน่วยงาน/องค์กร	ที่ตั้ง	การดำเนินงาน
17	มูลนิธิรักบ้านเกิด	132/2 ถ.ราษฎร์อุทิศ ซ.10 อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา	ให้คนในท้องถิ่นห่วงใยโลกและรักท้องถิ่นของตนมีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ทำงานร่วมกับเครือข่ายอื่น และจัดตั้งกองทุนรักบ้านเกิดภาคใต้ เพื่อส่งเสริมการพัฒนาอาชีพ การศึกษา และศิลปวัฒนธรรม อนามัย และสิ่งแวดล้อม
18	หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมจังหวัดสงขลา	มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา ถ.กาญจนวนิช ต.เขารูปช้าง อ.เมือง จ.สงขลา	อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมในท้องถิ่น
19	หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมจังหวัดพัทลุง	โรงเรียนสตรีพัทลุง ถ.รามสวรค์ ต.คูหาสวรรค์ อ.เมือง จ.พัทลุง	อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมในท้องถิ่น
20	ชมรมธรรมชาติเพื่อทะเลสาบสงขลา	132/2 ซอย 10 ถ.ราษฎร์อุทิศ ต.หาดใหญ่ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา	เน้นการใช้หลักศาสนาธรรมมาเชื่อมโยงกับการแก้ปัญหา โดยเน้นเชื่อมโยงจิตวิญญาณระหว่างมนุษย์ ชุมชน เข้ากับธรรมชาติและศาสนาธรรม ต้องการประยุกต์การปฏิบัติธรรม และพิธีกรรมทางจิตวิญญาณที่สมสมัย สอดคล้องกับธรรมเนียมและประเพณีท้องถิ่น เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ของทุกฝ่ายที่สนใจปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อม ที่มีผลกระทบต่อทะเลสาบและลุ่มน้ำ ซึ่งจะโน้มนำให้พัฒนาความรู้ ความเข้าใจอย่างถูกต้องเพื่อแก้ปัญหาอย่างสันติวิธี
21	ชมรมรักษัคลองอู่ตะเภา	วัดดอน ต.วัดดอน ม.8 ต.คูเต่า อ. หาดใหญ่ จ. สงขลา	ฟื้นฟูประเพณีดั้งเดิมของชุมชนริมคลองอู่ตะเภาและพื้นที่ใกล้เคียง และต่อต้านการทิ้งน้ำเสียลงลำคลอง
22	กลุ่มพัฒนาหมู่บ้าน	48/1 หมู่ที่ 2 ต. พนางคง อ. ควนขนุน จ. พัทลุง	รณรงค์ให้สมาชิกทำงานร่วมกัน และร่วมมือทำงานกับองค์กรอื่นๆ อย่างมีประสิทธิภาพ ให้สมาชิกรู้จักแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน
23	ชมรมคนรักหมู่บ้านออกเขา	19/10 ถ.บ้านออกเขา หมู่ที่ 3 ต.เขารูปช้าง อ.เมือง จ.สงขลา	มีแนวร่วมกันในการพัฒนาชุมชนทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมในหมู่บ้านของตนเอง และเพื่อปลูกฝังให้เยาวชนในหมู่บ้านรักบ้านเกิดของตนเองให้การสนับสนุนและร่วมมือในกิจกรรมของชมรมทุกประเภท เพื่อให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์

ตารางที่ 1.6 หน่วยงาน/องค์กรที่มีการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม แหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา (ต่อ)

ที่	หน่วยงาน/องค์กร	ที่ตั้ง	การดำเนินงาน
24	ศาลาณวัดตะโหมด	วัดตะโหมด หมู่ที่ 3 ต.ตะโหมด อ.ตะโหมด จ.พัทลุง	กำหนดแนวทาง วางแนวคิด จัดทำแผน/โครงการ ร่วมกันของชุมชน โดยใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนา ดำเนินกิจกรรมร่วมกันโดยมีเป้าหมายเพื่อประโยชน์ของ ชุมชนเป็นสำคัญทั้งด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม การพัฒนาชุมชน และศิลปวัฒนธรรม
25	กลุ่มหัตถกรรมกะลา มะพร้าว ชัยบุรี	42/1 หมู่ที่ 1 ต.ชัยบุรี อ.เมือง จ.พัทลุง	เกิดจากแนวคิดของนายปลื้ม ชูคง ผู้นำชุมชนบ้าน ชัยบุรี ที่ได้นำกะลามะพร้าวมาประดิษฐ์เป็นเครื่องใช้ สอยในครัวเรือนและจำหน่ายได้ผลดี จึงชักชวนสมาชิก ของชุมชนจัดตั้งเป็นกลุ่ม และจำหน่ายได้ทั้งภายใน ประเทศและต่างประเทศ
26	กลุ่มทอผ้าบ้านทอนขมกู่	ต.ชุมพล กิ่ง อ.ศรีนครินทร์ จ.พัทลุง	การผลิต ปรับปรุง และพัฒนาผ้าทอพื้นบ้าน
27	กลุ่มศิลปาชีพ บ้านหัวป่าเขียว	ม.7 ต.ทะเลน้อย อ.ควนขนุน จ.พัทลุง	ส่งเสริมและพัฒนาหัตถกรรมพื้นบ้าน
28	กลุ่มแพทย์แผนไทย	โรงเรียนปัญญาวุฒ ม.5 ต.แพรกหา อ.ควนขนุน จ.พัทลุง	รักษาโรคและผลิตยาสมุนไพร และมีการถ่ายทอด ความรู้แก่ผู้อื่น
29	สมาคมแพทย์แผนไทยศรี บรรพต	ม.9 ต.เขาปู่ อ.ศรีบรรพต จ.พัทลุง	รักษาโรคและผลิตยาสมุนไพร และมีการถ่ายทอด ความรู้แก่ผู้อื่น
30	ศูนย์ศิลปหัตถกรรมแกะ รูปหนังตะลุง	ม.1 ต.ท่ามะเค็ด อ.บางแก้ว จ.พัทลุง	แกะหนังตะลุงเพื่อจำหน่ายเป็นของที่ระลึกและมีการ ถ่ายทอดความรู้แก่ผู้อื่น โดยมีนายอ้อม จันทรู่ม ผู้นำ ชุมชนเป็นบุคลากรหลักในการดำเนินงาน
31	สมาคมหนังตะลุง จังหวัดสงขลา	ม. 5 ต.เกาะยอ อ.เมือง จ.สงขลา	เป็นการรวมตัวของนายหนังตะลุงของจังหวัดสงขลา เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้พึ่งพาอาศัย แลกเปลี่ยน ประสบการณ์และสืบทอดการแสดงหนังตะลุงในจังหวัด สงขลา
32	กลุ่มทอผ้าเกาะยอ	ม. 3 ต.เกาะยอ อ.เมือง จ.สงขลา	มีการถ่ายทอดความรู้ สืบสาน อนุรักษ์ และฟื้นฟูผ้า ทอเกาะยอ พัฒนาฝีมือการผลิต เสริมรายได้ และเสริม สร้างความเป็นเอกภาพ เอกลักษณ์และความเข้มแข็งให้ แก่ชุมชน

ตารางที่ 1.6 หน่วยงาน/องค์กรที่มีการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม แหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา (ต่อ)

ที่	หน่วยงาน/องค์กร	ที่ตั้ง	การดำเนินงาน
33	กลุ่มผลิตภัณฑ์จากตาลโดนด	ม.7 ต.ดีหลวง อ.สทิงพระ จ.สงขลา	มีการรวมกลุ่มเพื่อผลิตและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากตาลโดนด
35	ศูนย์ฝึกกีฬาโนราห์ บ้านคลองเนียด	ม. 6 ต.คลองหอยโข่ง อ.คลองหอยโข่ง จ.สงขลา	มีศูนย์การฝึกกีฬาโนราห์ ฝึกเล่นดนตรีให้แก่เยาวชนและผู้สนใจ
36	กลุ่มศิลปินพื้นบ้านศรีวิชัย	ม.7 ต.รัตภูมิ อ.รัตภูมิ จ.สงขลา	มีการฝึกสอนการแสดงหนังตะลุง การเล่นดนตรี ฝึกสอนการแกะหนังตะลุง และมีการแกะหนังตะลุงเพื่อจำหน่ายเป็นของที่ระลึก
37	มหาวิทยาลัยศิลปินพื้นบ้านศรีวิชัย	ต.หัวไทร อ.หัวไทร จ.นครศรีธรรมราช	ส่งเสริม พัฒนา และถ่ายทอดความรู้และฝึกหัดเกี่ยวกับการละเล่นพื้นบ้าน
38	สำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติดังหวัดสงขลา	วัดแจ้ง ต.บ่อয়ง อ.เมือง จ.สงขลา	ส่งเสริม สนับสนุน พื้นฟู และเรียนรู้หลักธรรมและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา
39	สำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติดังหวัดพัทลุง	ศาลากลางจังหวัดพัทลุง	ส่งเสริม สนับสนุน พื้นฟู และเรียนรู้หลักธรรมและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา
40	เครือข่ายการเรียนรู้ของพระสงฆ์ในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	สถาบันทักษิณคดีศึกษา บ้านอ่าวทราย หมู่ที่ 1 ต.เกาะยอ อ.เมือง จ.สงขลา	เป็นการเรียนรู้และทำกิจกรรมร่วมกันของพระสงฆ์ นักพัฒนากับการพัฒนาชุมชนในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

สถานภาพทางด้านข้อมูลของศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และโบราณคดีในบริเวณกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในปัจจุบันมีอยู่จำนวนมากพอสมควร แต่การนำข้อมูลที่มีอยู่มาใช้ประโยชน์ต่องานพัฒนาและการใช้ข้อมูลร่วมกันของแต่ละหน่วยงาน/องค์กรยังมีไม่มากนัก เนื่องจากการประสานงานและการเชื่อมโยงข้อมูลเข้าด้วยกันยังไม่ดีเท่าที่ควร คณะผู้ศึกษาจึงใคร่ขอเสนอให้มีการศึกษาและมีการสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงข้อมูลด้านศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และโบราณคดีจากแหล่งต่างๆ ในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเข้าด้วยกัน ในระยะเริ่มแรกควรให้หน่วยงานที่มีศักยภาพและความพร้อมมากมีการดำเนินการก่อน โดยมีสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สำนักพุทธศาสนาจังหวัด สำนักงานศิลปากรที่ 13 สงขลา สำนักงานศิลปากรที่ 14 นครศรีธรรมราช จัดตั้งเป็นกลุ่มเครือข่าย มีการกำหนดทิศทางในการทำงาน มีการวางแผนจัดทำโครงการ/แผนงานที่เกี่ยวข้องกับข้อมูล และมีการเชื่อมโยงข้อมูลเพื่อการใช้ประโยชน์ต่อการเรียนรู้และการพัฒนาาร่วมกัน และมีการพัฒนาเครือข่ายการเชื่อมโยงข้อมูลด้านศิลปวัฒนธรรมประวัติศาสตร์และโบราณคดีให้เกิดขึ้นกับทุกหน่วยงาน/องค์กรในกลุ่มน้ำทะเลสาบอย่างต่อเนื่องและครอบคลุม

1.6 การประชุมระดมสมองเพื่อรับฟังความคิดเห็นจากชุมชน

นอกเหนือจากการจัดประชุมชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ในภาพรวมของคณะผู้ศึกษา 10 ครั้ง ที่ได้เป็นเวทีให้ชุมชนได้สามารถแสดงความคิดเห็น ความต้องการ และแนวคิดต่อแนวทางฟื้นฟูทะเลสาบสงขลาในภาพรวมทุกประเด็น ตลอดจนสามารถพิจารณาพิจารณาผังแม่บท แผนงาน/โครงการ ต่างๆ ในภาพมหภาค ในส่วนของคณะผู้ศึกษาด้านศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้จัดการประชุม การประชุมเชิงระดมสมองเพิ่มเติม โดยเน้นเฉพาะด้านศิลปวัฒนธรรม 2 ครั้ง ครั้งแรก วันที่ 12 – 13 มกราคม 2547 มีบุคลากรที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมประชุม 65 คน และครั้งที่ 2 วันที่ 9 – 10 กันยายน 2547 มีบุคลากรที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมประชุม 66 คน สาระสำคัญจากการประชุม พอสรุปได้ดังนี้

(1) ผู้เข้าร่วมประชุมได้เสนอข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่ควรแก่การอนุรักษ์ ฟื้นฟูบูรณะ และการใช้ประโยชน์

- แหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดี ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดีมาเป็นเวลานาน นับตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์เมื่อประมาณ 6,000 ปี เป็นต้นมา องค์ความรู้ที่มีอยู่เป็นเพียงหลักฐานที่เป็นศาสนสถานหรือโบราณสถานที่ยังคงเหลืออยู่ และโบราณวัตถุที่ส่วนใหญ่ราษฎรเป็นผู้เก็บได้และใช้หลักฐานต่าง ๆ เหล่านี้เป็นเครื่องยืนยัน โดยไม่มีการศึกษาค้นคว้าอย่างจริงจัง หลักฐานที่ยังคงเหลืออยู่ในปัจจุบันมีอัตราการเสื่อมสภาพค่อนข้างเร็ว อันเนื่องจากลักษณะแวดล้อมของดินแดนแถบนี้ที่อยู่ในเขตร้อนชื้น และลักษณะของวัสดุที่ใช้ในการทำหรือก่อสร้างนอกจากนี้การขยายตัวของประชากร ชุมชน และพื้นที่ทำกินของราษฎรก็ยังก่อให้เกิดการบุกรุก ทำลาย หรือทำให้เกิดความเสื่อมค่าของมรดกทางศิลปวัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมของมรดกทางศิลปวัฒนธรรม โดยขาดการอนุรักษ์ตามกระบวนการอนุรักษ์ที่ถูกต้อง และได้จัดกลุ่มแหล่งแหล่งประวัติศาสตร์ และโบราณคดี โดยใช้เขตพื้นที่ในการแบ่งกล่าวคือ

- จังหวัดสงขลา

ก) กลุ่มเมืองสงขลาเก่า เขาแดง - แหลมสน ที่สำคัญประกอบด้วย ป้อมปราการเมืองสงขลาเก่า พระเจดีย์บนเขาน้อย พระเจดีย์บนเขาค่ายม่วง สุสานตระกูล ณ สงขลา วัดภูผาเบิก วัดศิริวรรณาวาส วัดบ่อทรัพย์ วัดสุวรรณคีรี สุสานสุลัยมาน (ชาวบ้านเรียกว่า ทวดหุ่ม หรือ มรหุ่ม) บ่อเก้ง ฯลฯ

ข) กลุ่มเมืองสงขลาฝั่งบ่อทราย ที่สำคัญประกอบด้วย วัดมัชฌิมาวาส วัดโพธิ์ปฐมาวาส พระตำหนักเขาน้อย ศาลหลักเมือง พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสงขลา ป้อมปากน้ำแหลมทราย

ค) กลุ่มเมืองสทิงพระ - วัดพะโคะ - เขาควหา ที่สำคัญประกอบด้วยชุมชนโบราณเขาควหา ชุมชนโบราณสทิงพระ วัดพะโคะ ชุมชนโบราณปะโอ ชุมชนโบราณเกาะใหญ่ ชุมชนโบราณสีหยัง - เจดีย์งาม

ง) กลุ่มโบราณสถานลุ่มน้ำอู่ตะเภา - บางกล่ำ ที่สำคัญประกอบด้วย วัดคูเต่า วัดอู่ตะเภา วัดบางทิง วัดบางเหริย ฯลฯ

- จังหวัดพัทลุง

ก) กลุ่มเมืองเก่าชัยบุรี - ความขุน ที่สำคัญประกอบด้วย เมืองพัทลุงเก่าเขาชัยบุรี ถ้าพระเจ้ากั๋ง ถ้าพระเจ้าอ้อ ถ้าเขาโพกเพรง วัดบ้านสวน วัดคอนศาลา วัดสุนทราวาส วัดคูหาสวรรค์ วัดภูผาภิมุข เจดีย์เขากทะเล เจดีย์ถ้ำมาลัย ถ้าพระเจ้าพังอิฐ ถ้าเขาโต๊ะบุญ เจดีย์ วัดเขาแดง

ข) กลุ่มลำปำ - ความมะพร้าว ที่สำคัญประกอบด้วย วัดป่าลิไลยก์ วัดวิหารเบิก วัดยางงาม วัดเจ้าเมืองพัทลุง วัดวัง วัดป่าขอม วัดวิหารสูง วัดควนแร่ เมืองพระรถ ชุมชนโบราณบ้านควนสาร

ค) กลุ่มเขาชัยสน ที่สำคัญประกอบด้วย วัดเขียนบางแก้ว วัดสทังน้อย เมืองโบราณ โลกเมือง ถ้าพระเจ้าชัยสน

ง) กลุ่มเขาเจ็ยก ที่สำคัญประกอบด้วย ถ้าพระวัดเขาเจ็ยก วัดควนปรัง

- จังหวัดนครศรีธรรมราช

ก) กลุ่มหัวไทร - ชะอวด ที่สำคัญประกอบด้วย วัดควนชะลิก วัดพัทสีมา วัดโคกสูง วัดบ่อโพง วัดรักจิตวัน

• สถานการณ์ของแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ในความเห็นของชุมชน สรุปว่าปัจจุบันเกิดปัญหาที่สำคัญ 4 ประการคือ ไม่มีการศึกษาค้นคว้าวิจัยอย่างจริงจัง มีการเสื่อมสภาพทรุดโทรม มีการบุกรุกทำลาย ขาดการบริหารจัดการที่ดี (โดยเฉพาะความร่วมมือของท้องถิ่นในการดูแลรักษา) จึงเสนอแนะให้มีการศึกษาค้นคว้าวิจัย นำความรู้ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ทางการศึกษา เศรษฐกิจสังคม กำหนดแนวทางการพัฒนาพื้นที่กลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาที่ไม่มีผลกระทบต่อศิลปวัฒนธรรมและเป็นการเพิ่มแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีในพื้นที่ที่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม

แนวทางในการดำเนินงานมีการเสนอให้มีโครงการสำรวจเพื่อขยายฐานความรู้เกี่ยวกับแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ศึกษาการตั้งถิ่นฐานของชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ให้มีการสำรวจและขุดค้นแหล่งโบราณคดีที่สำคัญ 3 แหล่งได้แก่ (1) แหล่งโบราณคดีถ้าเขาชัยสน (2) แหล่งโบราณคดีเมืองพระรถ (3) แหล่งโบราณคดีเมืองพัทลุงเก่าเขาชัยบุรี

ให้เร่งดำเนินการอนุรักษ์ / บูรณะแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดี ด้วยการสำรวจออกแบบดำเนินการอนุรักษ์/ บูรณะ รวมทั้งการรวบรวมข้อมูลด้วยการจัดทำเป็นจดหมายเหตุ ที่ควรเร่งดำเนินการช่วงระยะแรก 12 แหล่ง ได้แก่ (1) บูรณะพระอุโบสถวัดพังก อ.สทิงพระ จ.สงขลา (2) บูรณะและปรับปรุงภูมิทัศน์พระนอน วัดแหลมจาก อ.สิงหนคร จ.สงขลา (3) อนุรักษ์และพัฒนาเจดีย์สมเด็จพระเจ้าเอกทัศ (เขากุฎี) อ.เมือง จ.สงขลา (4) บูรณะวัดสี่หยัง อ.ระโนด จ.สงขลา (5) บูรณะวัดสูงเกาะใหญ่ อ.กระแสดินธุ์ จ.สงขลา (6) บูรณะวัดท้ายขอ อ.เมือง จ.สงขลา (7) บูรณะวัดบ่อทรัพย์ อ.สิงหนคร จ.สงขลา (8) บูรณะวัดภูผาเบิก อ.เมือง จ.พัทลุง (9) บูรณะวัดวัง อ.เมือง จ.พัทลุง (10) บูรณะวังเจ้าเมืองพัทลุง อ.เมือง จ.พัทลุง (11) บูรณะวัดสุนทราวาส อ.ควนขนุน จ.พัทลุง (12) บูรณะวัดควนชะลิก อ.หัวไทร จ.นครศรีธรรมราช

จัดทำโครงการนำร่องที่เป็นโครงการขนาดใหญ่ ในแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่มีศักยภาพสูง เช่นมีหลักฐานที่ค่อนข้างสมบูรณ์ มีคุณค่าด้านมรดกศิลปกรรม และสามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ได้ เป็นต้น ได้แก่ โครงการอุทยานประวัติศาสตร์เมืองสงขลาเก่าเขาแดง - แหลมสน โครงการอุทยานประวัติศาสตร์เมืองเก่าพัทลุงเขาชัยบุรี โครงการปรับปรุงและพัฒนาพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสงขลา ให้เป็นแหล่งเรียนรู้และท่องเที่ยวรวมทั้งมีการบริหารจัดการแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่มีประสิทธิภาพ ด้วยการจัดตั้งองค์กรที่มีรูปแบบของการบริหารจัดการที่ชัดเจน โดยให้ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน มีการอบรมอาสาสมัคร อบรมยุวมัคคุเทศก์และมัคคุเทศก์ท้องถิ่น รวมทั้งเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และโบราณคดีของท้องถิ่นนั้นๆ

- **ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาชาวบ้าน** สังคมที่ยาวนานของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาได้มีการสร้างสรรค์ สะสม สืบทอดศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาชาวบ้าน เพื่อประโยชน์ต่อการยังชีพไว้มากมาย ที่ประชุมได้กล่าวถึงประเด็นที่สำคัญดังนี้

- **ศาสนาและความเชื่อ** ชุมชนบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เป็นชุมชนเมืองโบราณที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ มีการติดต่อสัมพันธ์กับนานาชาติ โดยเฉพาะอินเดียได้นำศาสนาพุทธและศาสนาฮินดูเข้ามาเผยแพร่จนเป็นรากฐานแห่งความเจริญรุ่งเรือง และต่อมาศาสนาอิสลามก็เข้ามามีอิทธิพลในดินแดนแถบนี้ด้วย รวมทั้งความเชื่อของคนไทยเชื้อสายจีน และความเชื่อของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และธรรมชาติซึ่งมีอยู่เดิม ดังนั้นคติความเชื่อและความศรัทธาอันเนื่องมาจากศาสนาทุกศาสนา รวมทั้งความเชื่อแบบดั้งเดิม ย่อมมีผลต่อการบ่มเพาะให้เกิดภูมิปัญญาที่จะให้สังคมมีวิถีชีวิตในการอยู่ร่วมกันด้วยการใช้ความเชื่อ ความศรัทธา และหลักธรรมของศาสนาเป็นแนวทางปฏิบัติ

ปัจจุบันคติความเชื่อและความศรัทธาทางศาสนาลดน้อยลงไปมาก บางกิจกรรมได้สูญหายไปจากวิถีชีวิตของชุมชนในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา อันเนื่องมาจากอิทธิพลของวัฒนธรรมใหม่ๆ อีกทั้งประชาชนไม่เข้าใจหลักคำสอนทางศาสนา จึงไม่สามารถนำหลักธรรมคำสอนทางศาสนามาปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง การปฏิบัติธรรมเพื่อคาดหวังการตอบแทนทางวัตถุมากเกินไป มุ่งเน้นการพัฒนาทางด้านวัตถุเป็นส่วนมากจนลืมการพัฒนาทางด้านจิตใจซึ่งเป็นหลักสำคัญของชีวิต ทำให้เกิดการแข่งแย่งชิงดิ้นรน เมื่อเกิดปัญหาที่แก้ไขด้วยการใช้กำลังทรัพย์และกำลังกายมากกว่าการใช้เหตุผลและสติปัญญา สังคมโดยภาพรวมของปัจจุบันจึงอยู่กันแบบแบ่งพรรคแบ่งพวก เกิดทิฐิฐานะเห็นแก่ตนเอง เอาเปรียบซึ่งกันและกัน จนลืมเหลียวมองศีลธรรม จริยธรรม และคุณธรรม ทำให้ขาดความรัก ความสามัคคี และความสงบสุขทั้งในส่วนตัว และสังคมโดยรวม มีความเป็นอยู่อย่างหวาดระแวง ขาดความมั่นคงทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ

จึงเห็นสมควรให้ประชาชนในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ได้ตระหนักถึงความสำคัญและยึดมั่นในหลักคำสอนของศาสนา ด้วยการตั้งใจศึกษาเรียนรู้และปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง เพื่อเป็นหลักในการดำเนินชีวิต โดยให้ผู้นำทางศาสนาหรือผู้ทรงภูมิรู้เรื่องศาสนาจัดให้มีการส่งสอนอบรมศีลธรรม จริยธรรม คุณธรรม แก่เยาวชนและประชาชน หรือจัดตั้งเป็นศูนย์หรือชมรม โดยมีเป้าหมายในการส่งเสริมด้านศาสนาและความเชื่อ ด้วยการกำหนดเอาศาสนาเป็นแกนหลักในการดำเนินการ ส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา สนับสนุนให้มีการเรียนธรรมศึกษาในโรงเรียน และส่งเสริมให้การแสดงพื้นบ้าน เช่น หนังตะลุง มโนราห์ และเพลงบอก เป็นต้น ให้มีการสอดแทรกเนื้อหาสาระของหลักคำสอนทางศาสนาในเรื่องที่นำเสนอ

- **ประเพณีท้องถิ่น** ความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีที่ทันสมัย เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมทางตะวันตกเข้ามามีบทบาทในท้องถิ่นมากขึ้น ทำให้ขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นบางเรื่องถูก ลืมเลือนไป การจัดงานประเพณีในบางครั้งก็ถูกบิดเบือนจากเจตนารมณ์เดิมมักจะมุ่งเน้นในเรื่องของธุรกิจ ประโยชน์มากกว่าการจัดกิจกรรมที่จะให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมและเห็นคุณค่าของกิจกรรม ทำให้เยาวชนคนรุ่นใหม่ไม่เข้าใจถึงแก่นแท้ของกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณี เช่นประเพณีวันสงกรานต์ (วันว่าง) วันสารท (ทำบุญเดือน 10) และชักพระ เป็นต้น ในแต่ละท้องถิ่นจึงควรมีการศึกษาความเป็นมา ขั้นตอนของกิจกรรม และคุณค่าของประเพณีที่มีอยู่ในท้องถิ่น สร้างจิตสำนึกให้เกิดขึ้นแก่ชุมชนจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีใน กลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาให้เหมาะสมกับยุคและสมัยปัจจุบัน

- **การละเล่นพื้นบ้าน** หนังตะลุงมโนราห์เป็นการละเล่นพื้นบ้านที่เป็นเอกลักษณ์ของ ภาคใต้โดยเฉพาะในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ความเจริญรุ่งเรืองของหนังตะลุงและมโนราห์ได้เสื่อม และอยู่คู่ วิถีชีวิตของชาวบ้านมาเป็นเวลาช้านาน ซึ่งปัจจุบันกระแสสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป สื่อและความบันเทิงใน รูปแบบต่างๆ ได้เข้ามามีบทบาทต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านมากขึ้น ผู้คนหนังตะลุงมโนราห์ลดน้อยลง จึงเห็นสมควร ให้มีการส่งเสริม อนุรักษ์ พื้นฟู และสืบทอดการละเล่นพื้นบ้าน จึงเห็นสมควรให้มีโครงการหรือกิจกรรมเพื่อ ถ่ายทอดความรู้ด้านการแสดงหนังตะลุงหรือมโนราห์เกี่ยวกับการว่ากลอน การเล่นดนตรีและลูกคู่ รวมทั้งการ แคะสลักตัวหนังตะลุง และการดัดเย็บเครื่องแต่งกายแก่เยาวชน มีการรวบรวมข้อมูลและจัดทำทำเนียบศิลปิน อย่างเป็นระบบ ศึกษาประวัติความเป็นมา ขั้นตอนของการแสดง เครื่องดนตรี การแกะหนังตะลุง หรือเครื่อง แต่งกายเพื่อนำข้อมูลเสนอในรูปแบบของคอมพิวเตอร์ หรือนำเสนอข้อมูลสู่สาธารณะชนในรูปแบบอื่น เช่น แผ่นพับ ซีดี (CD) ดีวีดี (DVD) ให้ประชาชนทราบและเกิดความภาคภูมิใจในการละเล่นพื้นบ้านของท้องถิ่น ให้มี การจัดสร้างศูนย์การถ่ายทอดและมีการเรียนรู้ด้วยตนเองได้ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนควรส่งเสริมให้ศิลปินพื้นบ้าน ได้มีโอกาสเปิดการแสดงในวาระหรือโอกาสต่างๆ ให้มากขึ้น

- **ภาษาและวรรณกรรม** เป็นวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญา เอกลักษณ์ และความ เจริญรุ่งเรืองของสังคมนั้นๆ ภาษาเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการสื่อความหมาย บันทึกเรื่องราว ถ่ายทอดความคิด ตลอดจนแนวทางในการดำรงชีวิตของคนในสังคม ภาษาไทยถิ่นในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เป็นภาษาถิ่นที่มี เอกลักษณ์เฉพาะซึ่งมีความแตกต่างจากภาษาไทยถิ่นอื่นทั้งด้านศัพท์ สำนวน เสียงวรรณยุกต์ ท่วงทำนอง และ สำเนียงในการพูด

สภาพในปัจจุบันเห็นได้ว่าสังคมไทยภาคใต้ให้ความสำคัญในการใช้ภาษาไทยถิ่นได้ลดน้อย ลงสังเกตเห็นได้จากชุมชนเมืองและชนบทจะนิยมให้บุตรหลานใช้ภาษาไทยมาตรฐานในชีวิตประจำวันหรือนำศัพท์ ภาษาไทยมาตรฐานมาใช้แทนศัพท์ภาษาไทยถิ่นได้ ซึ่งทำให้ความสำคัญของภาษาถิ่นลดลงอีกทั้งวรรณกรรม ท้องถิ่นซึ่งมีทั้งที่เป็นวรรณกรรมลายลักษณ์และวรรณกรรมมุขปาฐะก็มีบทบาทต่อสังคมน้อยลง เพื่อเป็นการ ส่งเสริม อนุรักษ์ และฟื้นฟู ให้ภาษาไทยถิ่นได้และวรรณกรรมท้องถิ่นให้คงอยู่สืบไป จึงควรให้ครอบครัว ชุมชน หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ได้ช่วยกันรณรงค์ส่งเสริมให้มีการใช้ภาษาไทยถิ่นได้ และรวบรวม ศึกษา ค้นคว้า วิจัยวรรณกรรมท้องถิ่นในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเพื่อดำรงไว้ซึ่งคุณค่าและเอกลักษณ์ของชุมชนสืบไป

(2) **วิเคราะห์สถานการณ์ของชุมชน** เป็นการวิเคราะห์ถึงประเด็นปัญหา ปัจจัยเกื้อหนุน และปัจจัยที่เป็นอุปสรรค ด้วยการใช้ข้อมูลจากงานวิจัย เอกสารที่เกี่ยวข้อง การรับฟังความคิดเห็นจากเวทีชาวบ้าน การประชุมเชิงปฏิบัติการเฉพาะกลุ่ม และการออกสำรวจข้อมูลภาคสนาม สรุปได้ดังนี้

- **ประเด็นปัญหา**

- ไม่มีการกำหนดนโยบายพัฒนาจิตสำนึกของประชาชน ที่ทำให้เกิดความตระหนักเห็นคุณค่าและความสำคัญของแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาชาวบ้านทำให้ผู้คนขาดความรู้และความเข้าใจ

- การบริหารจัดการยังไม่มีดี จึงมีการบุกรุกและทำลาย
- การเสื่อมสภาพของแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดี
- ขาดการสืบทอดในกระบวนการเรียนรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาชาวบ้าน
- ข้อมูลและองค์ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และโบราณคดี ขาดการ
- เชื่อมโยงและถ่ายทอดการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

- **ปัจจัยเกื้อหนุน**

- มีองค์กรและเครือข่ายทางศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาชาวบ้าน
- มีความหลากหลายทางศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาชาวบ้าน
- มีความหลากหลายของบุคลากรและผู้รู้ในท้องถิ่น
- สถาบันทางการศึกษาให้ความสนใจ
- องค์กรและเครือข่ายทางศิลปวัฒนธรรม
- นโยบายของรัฐบาลมีการกำหนดชัดเจน

- **ปัจจัยที่เป็นอุปสรรค**

- องค์กร / หน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือรับผิดชอบขาดความเป็นเอกภาพในการดำเนินงาน
- ขาดจิตสำนึกในความรับผิดชอบร่วมกัน
- ขาดการสืบทอดและการบริหารจัดการที่ดี
- ขาดงบประมาณสนับสนุน

(3) **การกำหนดแนวทางกลยุทธ์ การอนุรักษ์ พื้นฟูบูรณะ และใช้ประโยชน์จากศิลปวัฒนธรรม** ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และภูมิปัญญาชาวบ้าน จากการศึกษาและการรับฟังความคิดเห็นจากเวทีชาวบ้าน และการประชุมเชิงปฏิบัติการเฉพาะด้านศิลปวัฒนธรรม สามารถสร้างกรอบในการวางกลยุทธ์ การอนุรักษ์ พื้นฟูบูรณะ และการใช้ประโยชน์ได้ดังนี้

- การอนุรักษ์ พื้นฟูบูรณะ และการใช้ประโยชน์จากแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดี ด้วยการหยุดการขุดและทำลายแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดี มีการบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวดและจริงจัง หยุดการขุดหาสมบัติและสิ่งมีค่า หยุดการขุดกรุพื้นที่ และกิจกรรมที่นำมาซึ่งความเสื่อมโทรม และให้ประชาชน / องค์กรภาคเอกชน องค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่นเข้าไปมีส่วนร่วมในการสร้างมาตรการเพื่อดูแลรักษา ดำรวจแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดี มีการกำหนดเขตชัดเจนเป็นที่ยอมรับของประชาชน จัดทำและพัฒนาฐานข้อมูล จัดทำแผนงาน / โครงการ จัดกิจกรรมตามแผนงาน / โครงการที่กำหนด ส่งเสริม สนับสนุนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนรู้ อนุรักษ์ พื้นฟูบูรณะ ท้องถิ่น / ชุมชนรู้จักใช้ประโยชน์ในการเรียนรู้การท่องเที่ยวจากแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณคดี และสิ่งแวดล้อมด้านศิลปกรรม

- การอนุรักษ์ พื้นฟู และการใช้ประโยชน์จากศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาชาวบ้านด้วยการสำรวจข้อมูลด้านศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาชาวบ้าน จัดทำและพัฒนาระบบฐานข้อมูล จัดทำแผนงาน / โครงการอนุรักษ์ พื้นฟู และการใช้ประโยชน์ จัดกิจกรรมตามแผนงาน / โครงการส่งเสริม สนับสนุนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนรู้ อนุรักษ์และพื้นฟู และให้ชุมชน / ท้องถิ่นใช้ประโยชน์จากศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาชาวบ้าน

- พัฒนาเครือข่ายเชื่อมโยงข้อมูลด้านศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และภูมิปัญญาชาวบ้าน จัดให้มีการสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงข้อมูล ด้วยการสำรวจและรวบรวมข้อมูล / องค์ความรู้ ประสานงานกับองค์กรหรือหน่วยงานรวมทั้งนักวิชาการและปราชญ์ ท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง สร้างเครือข่าย เผยแพร่และบริการข้อมูล พัฒนางค์กรและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ส่งเสริมและสนับสนุนความเข้มแข็งขององค์กรและเครือข่าย มีการพัฒนาข้อมูล / องค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการเผยแพร่และบริการข้อมูลที่มีประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารจดหมายเหตุ. 2545ก. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และ
ภูมิปัญญา จังหวัดนครศรีธรรมราช. กรมศิลปากร.
- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารจดหมายเหตุ. 2545ข. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และ
ภูมิปัญญาจังหวัดพัทลุง. กรมศิลปากร.
- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารจดหมายเหตุ. 2545ค. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และ
ภูมิปัญญา จังหวัดสงขลา. กรมศิลปากร.
- ชัยวุฒิ พิชะกุล. 2538. “การศึกษาเพลานางเลื้อยขาว ฉบับวัดเขียนบางแก้ว อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง”
ปริญญาพนธ์ ศศ.ม.สงขลา. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา.
- ชัยวุฒิ พิชะกุล. 2525. โบราณวิทยาเมืองพัทลุง. พัทลุง: ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง
- ชัยวุฒิ พิชะกุล. 2529. “เจดีย์งาม,วัด” ในสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้พ.ศ.2529. เล่ม2. หน้า 841-842.
- ธราพงศ์ ศรีสุชาติ. 2528. “ชุมชนโบราณสมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์บริเวณวัดพะโคะและใกล้เคียง” ใน
ประวัติศาสตร์และโบราณคดีคาบสมุทรสทิงพระ. หน้า 32 – 45.
- ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์. 2531. “เมืองพัทลุงในสมัยโบราณ” ในประวัติศาสตร์และโบราณคดีเมืองพัทลุง.
- พิทยา บุษรารัตน์. 2537. รายงานการวิจัยโนราโรงครูวัดท่าคูระ ตำบลคลองรี อำเภอสะทิงพระ จังหวัดสงขลา.
โครงการอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (สำเนา)
- พระศรีธรรมประสาธน์. 2523. รวมประวัติสามพระรัตนธัชมุนี.นครศรีธรรมราช: วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร
นครศรีธรรมราช.
- สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง. 2547. โครงการสนับสนุนการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น
ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา:
การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมที่ควรอนุรักษ์: สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อม.
- วิเชียร ณ นคร. 2542. “ฟ้าทอเมืองนคร” ในสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ. 2542. เล่ม 10 หน้า 4722-4727.
- วิมล คำศรี. 2544. วัฒนธรรมข้าวและพลังอำนาจชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
กรุงเทพฯ.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. 2527. “สทิงพระและลังกาสุกะ,” ในเมืองโบราณ. 10(1): 23-29. 2527.
- ศิลปากร,กรม. 2522. รายงานทางวิชาการเรื่องการศึกษากภาพแวดล้อมบริเวณแหล่งขุดค้น โบราณคดีสทิงพระ
และการสำรวจแหล่งโบราณคดีข้างเคียง. โครงการโบราณคดีสทิงพระ หน่วยศิลปากรที่ 9 สงขลา
(สำเนา).
- สกรรจ์ จันทรัตน์ และสงบ ส่งเมือง. 2534. การเริ่มต้นและพัฒนาการทางประวัติศาสตร์โบราณคดีเมืองสงขลาเก่า.
กรุงเทพฯ.
- สุภาภย์ อินทองคง และสงบ ส่งเมือง. 2542. “กระเบื้องดินเผาเมืองสงขลา”, ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้
พ.ศ. 2542. เล่ม 1. หน้า 90-99.
- สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. 2540. “ภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้”, วารสารทักษิณคดีศึกษา. 4 (3)21-4. 2540.

- สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์. 2536. “ข้อจำกัดและปัจจัยทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาชุมชนรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา”, *ทักษิณคดี*. 3 (1) 55-56.; ตุลาคม-มีนาคม.
- อมรา ศรีสุชาติ. 2540. รายงานการวิจัยเชิงปฏิบัติการเรื่องอดีต-ปัจจุบันของเตาเผาเครื่องปั้นดินเผาโบราณและพื้นที่เมืองภาคใต้ กรมศิลปากร, สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 10 สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (สำเนา)
- อดิศักดิ์ ทองบุญ และสุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์. 2542. “ศาสนาพุทธในภาคใต้”, ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้* พ.ศ. 2542. เล่ม 15. หน้า 7372-7392.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. 2541. *ภูมิปัญญาชาวบ้าน : วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้แก้ปัญหาของชาวบ้านไทย*.

หน้าว่าง

2

การส่งเสริมและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว

ปาริชาติ วิสุทธิสมาจาร และคณะ*

ปัจจุบัน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลายังคงมีความอุดมสมบูรณ์ในระดับที่จะตอบสนองแนวทางการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในด้านต่างๆ ได้ดีพอสมควร รวมทั้งการส่งเสริมและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาได้ โดยถือได้ว่าลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามีทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรม การวางกลยุทธ์ในการส่งเสริมและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำฯ จะต้องกำหนดทิศทางที่ประสานการพัฒนาับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อันจะนำไปสู่การวางฐานรากที่สำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable development for tourism)

2.1 แหล่งท่องเที่ยวในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวในบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามีความหลากหลาย และกระจายตัวครอบคลุมพื้นที่จังหวัดสงขลา พัทลุง และนครศรีธรรมราช จากการสำรวจ สามารถจัดแบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรม ดังนี้

* ปาริชาติ วิสุทธิสมาจาร อรสา คงทอง คณะการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
กำพล มีสวัสดิ์ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
อภิรมย์ พรหมจรรยา คณะอุตสาหกรรมบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

(1) แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ มีจำนวนรวม 79 แห่ง จำแนกออกได้เป็นกลุ่มย่อยตามลักษณะของสถานที่ ได้แก่ ภูเขา น้ำตก หาดทราย พื้นที่ชุ่มน้ำ เกาะ จำนวน 54 แห่ง (ตารางที่ 2.1) และ ถ้ำ จำนวน 25 แห่ง เป็นต้น (ตารางที่ 2.2)

(2) แหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรม มีจำนวนรวม 133 แห่ง ได้แก่ ศาสนสถาน จำนวน 76 แห่ง (ตารางที่ 2.3) เมืองและชุมชนโบราณ ที่มีจุดเด่นสำคัญ เช่น เจดีย์ วัด ถ้ำโบราณ เป็นต้น จำนวน 22 แห่ง (ตารางที่ 2.4) และโบราณสถานอื่นๆ จำนวน 35 แห่ง (ตารางที่ 2.5)

ตารางที่ 2.1 แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ลำดับ	แหล่งท่องเที่ยว	ที่ตั้ง		ลักษณะ
		อำเภอ	จังหวัด	
1	เกาะหนู-เกาะแมว	เมือง	สงขลา	เกาะ
2	เกาะขย	เมือง	สงขลา	เกาะ
3	เขาดังกวน	เมือง	สงขลา	ภูเขา
4	เขาน้อย	เมือง	สงขลา	ภูเขา
5	เขาเก้าเส้ง	เมือง	สงขลา	ภูเขา
6	หาดเก้าเส้ง	เมือง	สงขลา	หาดทราย
7	หาดสมิหลา	เมือง	สงขลา	หาดทราย
8	แหลมสนอ่อน	เมือง	สงขลา	หาดทราย
9	สะพานหินสุสานนท์	เมือง	สงขลา	สะพานและภูมิทัศน์โดยรอบ
10	สวนป่าเปรม	เมือง	สงขลา	สวนสาธารณะ
11	สวนสมุนไพร	เมือง	สงขลา	สวนสาธารณะ
12	สวนสัตว์สงขลา	เมือง	สงขลา	สวนสัตว์
13	หาดทรายแก้ว	สิงหนคร	สงขลา	หาดทราย
14	หาดม่วงงาม	สิงหนคร	สงขลา	หาดทราย
15	แหลมเจ้า	กระเสสินธุ์	สงขลา	พื้นที่ชุ่มน้ำ
16	อ่าวทุ่งบัว	กระเสสินธุ์	สงขลา	อ่าว
17	แหลมหาด	กระเสสินธุ์	สงขลา	พื้นที่ชุ่มน้ำ
18	แหลมคูลา	กระเสสินธุ์	สงขลา	พื้นที่ชุ่มน้ำ
19	แหลมยาง	กระเสสินธุ์	สงขลา	พื้นที่ชุ่มน้ำ
20	แหลมควายราบ	กระเสสินธุ์	สงขลา	พื้นที่ชุ่มน้ำ
21	เกาะใหญ่	กระเสสินธุ์	สงขลา	เกาะ
22	เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ	สติงพระ	สงขลา	พื้นที่ชุ่มน้ำ
23	หาดมหาราช	สติงพระ	สงขลา	หาดทราย
24	น้ำตกโตนปลิว	รัตภูมิ	สงขลา	น้ำตก

ตารางที่ 2.1 แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา (ต่อ)

ลำดับ	แหล่งท่องเที่ยว	ที่ตั้ง		ลักษณะ
		อำเภอ	จังหวัด	
25	น้ำตกโตนงาช้าง	หาดใหญ่	สงขลา	น้ำตก
26	แหลมโพธิ์	หาดใหญ่	สงขลา	หาดทราย
27	สวนสาธารณะหาดใหญ่	หาดใหญ่	สงขลา	สวนสาธารณะ
28	ป่าผาดำ	คลองหอยโข่ง	สงขลา	ป่าและน้ำตก
29	อ่างเก็บน้ำสะเดา	สะเดา	สงขลา	อ่างเก็บน้ำและภูมิทัศน์โดยรอบ
30	อุทยานแห่งชาติเขาน้ำค้าง	สะเดา	สงขลา	ภูเขา
31	เขากทะเลลู	เมือง	พัทลุง	ภูเขา
32	หาดแสนสุขลำปำ	เมือง	พัทลุง	หาดทราย
33	น้ำตกเขาคราม	เมือง	พัทลุง	น้ำตก
34	น้ำตกบ้านโตน	เมือง	พัทลุง	น้ำตก
35	เกาะสี่ เกาะห้า	ปากพะยูน	พัทลุง	เกาะ
36	เกาะหมาก	ปากพะยูน	พัทลุง	เกาะ
37	บ้านเขาชัน	ปากพะยูน	พัทลุง	ภูมิทัศน์
38	บ้านอ่าวท่ายาง	ปากพะยูน	พัทลุง	ภูมิทัศน์
39	อุทยานนกน้ำทะเลน้อย	ควนขนุน	พัทลุง	พื้นที่ชุ่มน้ำ
40	น้ำตกตะโหนด (น้ำตกหม่อมจ้อย)	ตะโหนด	พัทลุง	น้ำตก
41	อ่างเก็บน้ำชลประทานท่าเขียด	บางแก้ว	พัทลุง	อ่างเก็บน้ำและภูมิทัศน์โดยรอบ
42	น้ำตกหูแร่	บางแก้ว	พัทลุง	น้ำตก
43	แก่งหูแร่	บางแก้ว	พัทลุง	ธารน้ำ
44	บ่อน้ำร้อนธารน้ำเย็น	เขาชัยสน	พัทลุง	บ่อน้ำ
45	แหล่งน้ำทะเลพระ	เขาชัยสน	พัทลุง	แหล่งน้ำ
46	แหลมจองถนน	เขาชัยสน	พัทลุง	หาดทราย
47	น้ำตกบ้านไร่เหนือ	กงหรา	พัทลุง	น้ำตก
48	น้ำตกนกรำ	กงหรา	พัทลุง	น้ำตก
49	น้ำตกไพรวัลย์	กงหรา	พัทลุง	น้ำตก
50	บ่อน้ำร้อนโลหะจังกระ	กงหรา	พัทลุง	บ่อน้ำร้อน
51	น้ำตกมโนราห์	กงหรา	พัทลุง	น้ำตก
52	น้ำตกลาดเดย	ป่าบอน	พัทลุง	น้ำตก
53	น้ำตกเขาชัน	ป่าบอน	พัทลุง	น้ำตก
54	อุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่า	ศรีบรรพต	พัทลุง	ภูเขา

ตารางที่ 2.2 แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติประเภทถ้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ลำดับ	แหล่งท่องเที่ยว	ที่ตั้ง		จุดเด่นที่สำคัญ
		อำเภอ	จังหวัด	
1	ถ้ำขุดเขาควหา	สติงพระ	สงขลา	-
2	ถ้ำเขารูปช้าง	สะเดา	สงขลา	-
3	ถ้ำเขารักเกียรติ	รัตภูมิ	สงขลา	-
4	ถ้ำพระเจ้าจิงโหล่น	รัตภูมิ	สงขลา	-
5	ถ้ำพระเจ้าเจียก	เมือง	พัทลุง	-
6	ถ้ำคูหาสวรรค์	เมือง	พัทลุง	-
7	ถ้ำพระเขากัง	เมือง	พัทลุง	-
8	ถ้ำพระเขาชัยบุรี	เมือง	พัทลุง	-
9	ถ้ำพระเขาหลักโค	เมือง	พัทลุง	-
10	ถ้ำพระเขานัน	เมือง	พัทลุง	-
11	ถ้ำมัจฉา	เมือง	พัทลุง	-
12	ถ้ำมาลัยเทพนิมิตร	เมือง	พัทลุง	-
13	ถ้ำเขาโต๊ะบุญ	ควนขนุน	พัทลุง	-
14	ถ้ำนัตรพันต์เขาอ้อ	ควนขนุน	พัทลุง	-
15	ถ้ำพระเขากลาง	ควนขนุน	พัทลุง	-
16	ถ้ำพระเขาพังอิฐ	ควนขนุน	พัทลุง	-
17	ถ้ำเขาหัวช้าง	ตะโหมด	พัทลุง	-
18	ถ้ำพระเขาชัยสน	เขาชัยสน	พัทลุง	-
19	ถ้ำควายเขาชัยสน	เขาชัยสน	พัทลุง	-
20	ถ้ำล่องลมเขาชัยสน	เขาชัยสน	พัทลุง	-
21	ถ้ำแม่วขาว	กงหรา	พัทลุง	-
22	ถ้ำพุทธโคดม	กงหรา	พัทลุง	-
23	ถ้ำพระเขาลำเลียง	กิ่ง อ. ศรีนครินทร์	พัทลุง	-
24	ถ้ำพระเขาปู่	ศรีบรรพต	พัทลุง	-
25	ถ้ำพระเขาพระทอง	ชะอวด	นครศรีธรรมราช	-

ตารางที่ 2.3 แหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรมประเภทศาสนสถานในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ลำดับ	แหล่งท่องเที่ยว	ที่ตั้ง		จุดเด่นที่สำคัญ
		อำเภอ	จังหวัด	
1	มัสยิดอุสาสนอิสลาม	เมือง	สงขลา	เป็นที่เคารพบูชาของประชาชนในท้องถิ่น
2	วัดมัทธมิมาวาสวรวิหาร	เมือง	สงขลา	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
3	วัดเกาะถ้ำ	เมือง	สงขลา	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
4	วัดชัยมงคล	เมือง	สงขลา	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
5	วัดดินเมรุศรีสุदारาม	เมือง	สงขลา	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
6	วัดท้ายยอ	เมือง	สงขลา	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
7	วัดเพชรมงคล	เมือง	สงขลา	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
8	วัดโพธิ์ปฐมवास	เมือง	สงขลา	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
9	วัดแหลมทราย	เมือง	สงขลา	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
10	วัดเขาน้อย	สิงหนคร	สงขลา	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
11	วัดชะแล้	สิงหนคร	สงขลา	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
12	วัดบ่อทรัพย์	สิงหนคร	สงขลา	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
13	วัดภูผาเบิก	สิงหนคร	สงขลา	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
14	วัดศิริวรรณवास	สิงหนคร	สงขลา	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
15	วัดสุวรรณคีรี	สิงหนคร	สงขลา	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
16	วัดแหลมจาก	สิงหนคร	สงขลา	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
17	วัดสูงเกาะใหญ่	กระแสดินธุ์	สงขลา	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
18	วัดทุ่งบัว	กระแสดินธุ์	สงขลา	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
19	วัดเอกเชิงแส	กระแสดินธุ์	สงขลา	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
20	วัดท่าคูระ	สทิงพระ	สงขลา	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
21	วัดศีลาถอย (วัดกระ)	สทิงพระ	สงขลา	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
22	วัดจะทิงพระ	สทิงพระ	สงขลา	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
23	วัดนางเหล้า	สทิงพระ	สงขลา	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
24	วัดพะโคะ	สทิงพระ	สงขลา	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
25	วัดดีหลวง	สทิงพระ	สงขลา	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
26	วัดชะแม	สทิงพระ	สงขลา	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
27	วัดหัวเก็ด (วัดโลกทอง)	ระโนด	สงขลา	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
28	วัดเจดีย์งาม	ระโนด	สงขลา	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
29	วัดเจียงฟง	ระโนด	สงขลา	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
30	วัดพังยาง	ระโนด	สงขลา	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
31	วัดลีหยัง	ระโนด	สงขลา	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ

ตารางที่ 2.3 แหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรมประเภทศาสนสถานในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบ
สงขลา (ต่อ)

ลำดับ	แหล่งท่องเที่ยว	ที่ตั้ง		จุดเด่นที่สำคัญ
		อำเภอ	จังหวัด	
32	วัดคงคาดี	ควนเนียง	สงขลา	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
33	วัดควนเนียง	ควนเนียง	สงขลา	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
34	วัดบ่อหว่า	ควนเนียง	สงขลา	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
35	วัดบางทิง	ควนเนียง	สงขลา	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
36	วัดบางเหรียง	ควนเนียง	สงขลา	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
37	วัดคงคาเลียบ	บางกล่ำ	สงขลา	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
38	วัดโคกเมือง	บางกล่ำ	สงขลา	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
39	วัดคลองเปล	หาดใหญ่	สงขลา	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
40	วัดคูเต่า	หาดใหญ่	สงขลา	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
41	วัดโคกสมานคุณ	หาดใหญ่	สงขลา	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
42	วัดอู่ตะเภา	หาดใหญ่	สงขลา	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
43	วัดเขาจิ้งโหล่น	รัตภูมิ	สงขลา	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
44	วัดถ้ำเขาพระ	รัตภูมิ	สงขลา	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
45	วัดเขาแดงตก	เมือง	พัทลุง	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
46	วัดเขาแดงตะวันออก	เมือง	พัทลุง	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
47	วัดควนปรัง	เมือง	พัทลุง	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
48	วัดคูหาสวรรค์	เมือง	พัทลุง	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
49	วัดป่าขอม	เมือง	พัทลุง	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
50	วัดป่าลิไลยก์	เมือง	พัทลุง	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
51	วัดภูผาภิมุข	เมือง	พัทลุง	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
52	วัดยาง	เมือง	พัทลุง	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
53	วัดวัง	เมือง	พัทลุง	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
54	วัดวิหารเบิก	เมือง	พัทลุง	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
55	วัดวิหารสูง	เมือง	พัทลุง	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
56	วัดทุ่งขุนหลวง	ปากพะยูน	พัทลุง	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
57	วัดพระเกิด	ปากพะยูน	พัทลุง	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
58	วัดรัตนาราม	ปากพะยูน	พัทลุง	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
59	วัดห้วยลึก	ปากพะยูน	พัทลุง	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
60	วัดหัวเตย	ปากพะยูน	พัทลุง	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
61	วัดแหลมกรวด	ปากพะยูน	พัทลุง	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
62	วัดเขาอ้อ	ควนขนุน	พัทลุง	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
63	วัดดอนศาลา	ควนขนุน	พัทลุง	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ

ตารางที่ 2.3 แหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรมประเภทศาสนสถานในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา (ต่อ)

ลำดับ	แหล่งท่องเที่ยว	ที่ตั้ง		จุดเด่นที่สำคัญ
		อำเภอ	จังหวัด	
64	วัดบ้านสวน	ควนขนุน	พัทลุง	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
65	วัดสุนทราวาส	ควนขนุน	พัทลุง	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
66	วัดช่างทอง	บางแก้ว	พัทลุง	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
67	วัดรัตนาวาราม	บางแก้ว	พัทลุง	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
68	วัดสวนตาราม	บางแก้ว	พัทลุง	เป็นศาสนสถานที่ศักดิ์สิทธิ์
69	วัดเขียนบางแก้ว	บางแก้ว	พัทลุง	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
70	วัดโพธิญาณวาราม	เขาชัยสน	พัทลุง	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
71	วัดสะทังน้อย	เขาชัยสน	พัทลุง	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
72	วัดสะทังใหญ่	เขาชัยสน	พัทลุง	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
73	วัดห่านโพธิ์	เขาชัยสน	พัทลุง	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
74	วัดเกษตรนิคม	กิ่ง อ.ศรีนครินทร์	พัทลุง	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
75	วัดพังกึ่ง	กงหรา	พัทลุง	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
76	วัดป่าบาก	ป่าบอน	พัทลุง	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ

ตารางที่ 2.4 แหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรมประเภทเมืองโบราณและชุมชนโบราณ ในพื้นที่
ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ลำดับ	แหล่งท่องเที่ยว	ที่ตั้ง		จุดเด่นที่สำคัญ
		อำเภอ	จังหวัด	
1	เมืองสงขลาฝั่งแหลมสน	เมือง	สงขลา	วัด เจดีย์ พระพุทธรูป
2	เมืองสงขลาฝั่งบ่อยาง	เมือง	สงขลา	กำแพงเมือง วัด เจดีย์ พระพุทธรูป หลักเมือง
3	เมืองสงขลาฝั่งเขาแดง	สิงหนคร	สงขลา	ป้อม กำแพงเมือง คูเมือง โคกเนิน วัดโบราณ เจดีย์
4	ชุมชนโบราณสทิงหม้อ-ปะโอ	สิงหนคร	สงขลา	วัด พระพุทธรูป สระน้ำ เตาเผา
5	ชุมชนโบราณเกาะใหญ่	กระแสสินธุ์	สงขลา	วัด พระพุทธรูป
6	เมืองสทิงพระ	สทิงพระ	สงขลา	สระน้ำ วัด เจดีย์ พระพุทธรูป
7	ชุมชนโบราณเขาพะโคะ-เขาคูหา	สทิงพระ	สงขลา	วัด เจดีย์ พระพุทธรูป เทวรูป สระน้ำ ถ้ำ พระโพธิสัตว์
8	ชุมชนโบราณชะแม - ดิหลวง	สทิงพระ	สงขลา	วัด เจดีย์ พระพุทธรูป สระน้ำ
9	ชุมชนโบราณโคกเมือง	บางกล่ำ	สงขลา	วัด โลกเนินดิน
10	เมืองพังยาง	ระโนด	สงขลา	วัด พระพุทธรูป เจดีย์
11	ชุมชนโบราณสีหยัง-เจดีย์งาม	ระโนด	สงขลา	วัด เจดีย์ คูน้ำ พระพุทธรูป พระโพธิสัตว์ สระน้ำ
12	ชุมชนโบราณบ้านเจียงพง - โลกทอง	ระโนด	สงขลา	วัด พระพุทธรูป เทวรูป โลก เนินดิน
13	เมืองโบราณโคกเมือง	เขาชัยสน	พัทลุง	พระพุทธรูป เนินดิน เศษภาชนะดินเผา วัด
14	เมืองพระรถ	เมือง	พัทลุง	เครื่องปั้นดินเผา เนินดิน
15	เมืองพัทลุงบ้านควนแร่	เมือง	พัทลุง	วัด เจดีย์
16	เมืองพัทลุงเขาชัยบุรี	เมือง	พัทลุง	วัด เจดีย์ พระพุทธรูป ร่องรอยประวัติศาสตร์ เลื้อเมือง
17	เมืองพัทลุงบ้านพญาขัน	เมือง	พัทลุง	โคกเนิน บ่อน้ำ วัด สระน้ำ
18	เมืองพัทลุงบ้านม่วง	เมือง	พัทลุง	โคกเนินดิน
19	เมืองพัทลุงบ้านศาลาไต่ะวัก	เมือง	พัทลุง	โคกเนิน ดิน
20	เมืองพัทลุงบ้านลำปำ	เมือง	พัทลุง	วังเจ้าเมือง วัดเลื้อเมือง
21	ชุมชนโบราณบ้านควนถบ ควนसार	เมือง	พัทลุง	วัด พระพุทธรูป
22	ชุมชนโบราณบ้านพระเกิด	ปากพะยูน	พัทลุง	วัด พระพุทธรูป เครื่องถ้วยชาม

ตารางที่ 2.5 แหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรมประเภทอื่นๆ ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ลำดับ	แหล่งท่องเที่ยว	ที่ตั้ง		จุดเด่นที่สำคัญ
		อำเภอ	จังหวัด	
1	เจดีย์เขารูปช้าง	เมือง	สงขลา	เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์
2	เจดีย์บันยอชวดเขาภู	เมือง	สงขลา	เป็นโบราณสถาน
3	เจดีย์บันยอชวดเขาแก้ว	เมือง	สงขลา	เป็นโบราณสถาน
4	เจดีย์บรรจุพระบรมธาตุวัดชัยมงคล	เมือง	สงขลา	เป็นโบราณสถาน
5	ป้อมปืนปากน้ำแหลมทราย	เมือง	สงขลา	เป็นโบราณสถาน
6	พระเจดีย์หลวงบนยอดเขาดังกวน	เมือง	สงขลา	เป็นโบราณสถาน
7	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสงขลา	เมือง	สงขลา	เป็นแหล่งเก็บรวบรวมหลักฐานทางประวัติศาสตร์
8	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสงขลา	เมือง	สงขลา	เป็นแหล่งเก็บรวบรวมหลักฐานทางประวัติศาสตร์
9	ศาลหลักเมือง	เมือง	สงขลา	เป็นโบราณสถาน
10	ศาลาศึกษาจารึก	เมือง	สงขลา	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
11	สถาบันทักษิณคดีศึกษา	เมือง	สงขลา	เป็นแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมวิทยาท้องถิ่น
12	ป้อมเมือง	เมือง	สงขลา	เป็นโบราณสถาน
13	กำแพงเมืองเก่า	สิงหนคร	สงขลา	เป็นโบราณสถาน
14	คูเมือง	สิงหนคร	สงขลา	เป็นโบราณสถาน
15	เจดีย์บันยอชวดเขาน้อย	สิงหนคร	สงขลา	เป็นโบราณสถาน
16	เจดีย์ 2 องค์บนยอดเขาค่ายม่วง	สิงหนคร	สงขลา	เป็นโบราณสถาน
17	บ่อแก้ว	สิงหนคร	สงขลา	เป็นโบราณสถาน
18	ที่ฝังศพต้นตระกูล ณ สงขลา	สิงหนคร	สงขลา	เป็นโบราณสถาน
19	ที่ฝังศพพระยาแขก	สิงหนคร	สงขลา	เป็นโบราณสถาน
20	ป้อมพระยาแขก	สิงหนคร	สงขลา	เป็นโบราณสถาน
21	ศาลาหลบเสือ	สิงหนคร	สงขลา	เป็นโบราณสถาน
22	เจดีย์เขารัตนปุณ	กระแสนันธุ์	สงขลา	เป็นโบราณสถาน
23	บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์วัดแหลมบ่อท่อ	กระแสนันธุ์	สงขลา	เป็นโบราณสถาน
24	โคกเมือง	บางกล่ำ	สงขลา	เป็นโบราณสถาน
25	พระพุทธรูปเขาพระ	รัตภูมิ	สงขลา	เป็นที่เคารพบูชาของประชาชนในท้องถิ่น
26	พระพุทธรูปบนเขารักเกียรติ	รัตภูมิ	สงขลา	เป็นที่เคารพบูชาของประชาชนในท้องถิ่น
27	เจดีย์เขาแดง	เมือง	พัทลุง	เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์
28	เจดีย์เขาอกทะลุ	เมือง	พัทลุง	เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์
29	เจดีย์ถ้ำมาลัย	เมือง	พัทลุง	เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์
30	ควนเจดีย์	ปากพะยูน	พัทลุง	เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์

ตารางที่ 2.5 แหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรมประเภทอื่นๆในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา (ต่อ)

ลำดับ	แหล่งท่องเที่ยว	ที่ตั้ง		จุดเด่นที่สำคัญ
		อำเภอ	จังหวัด	
31	พระบรมธาตุเจดีย์สถานทิพย์พิมาน เขานางฟ้า	ปากพะยูน	พัทลุง	เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์
32	โคกพระคูลา	เขาชัยสน	พัทลุง	เป็นปูชนียสถานที่สำคัญ
33	โคกพระสองพี่น้อง	เขาชัยสน	พัทลุง	เป็นโบราณสถาน
34	โคกเมืองเก่า	เขาชัยสน	พัทลุง	เป็นโบราณสถาน
35	หลักเมืองเก่า	เขาชัยสน	พัทลุง	เป็นโบราณสถาน

นอกจากนี้ ยังมีการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับหัตถกรรมพื้นบ้านและประเพณีท้องถิ่น ที่สำคัญในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ที่มีศักยภาพในการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ดังนี้

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับหัตถกรรมพื้นบ้าน เช่น

- การทอผ้าเกาะยอ ของชาว ต. เกาะยอ อ. เมือง จ.สงขลา
- เครื่องปั้นดินเผาสทิงหม้อ ซึ่งเป็นหัตถกรรมสำคัญของชาวบ้านสทิงหม้อ ต.สทิงหม้อ อ.สิงหนคร

จ. สงขลา

- กระเบื้องดินเผาเมืองสงขลา ปัจจุบัน มีโรงกระเบื้อง แบบดั้งเดิมอยู่เพียงแห่งเดียว คือที่บ้านท่านางหอม อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา

- การสานเสื่อกระจูด ต.ทะเลน้อย และ ต.พนางตุง อ.ควนขนุน จ.พัทลุง
- การแกะรูปหนังตะลุง อ.ควนเนียง จ.สงขลา
- หัตถกรรมกะลามะพร้าว กระจายอยู่ใน ต.ชัยบุรี อ.เมือง จ.พัทลุง

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีท้องถิ่น เช่น

- ประเพณีแข่งเรือยาว อ. บางกล่ำ จ.สงขลา
- ประเพณีวันว่างหรือวันสงกรานต์
- ประเพณีทำบุญเดือน 10
- ประเพณีลากพระหรือประเพณีชักพระ

2.2 กรอบแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

หัวข้อนี้จะกล่าวถึงการกำหนดกรอบแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาให้เกิดความสอดคล้องกับการวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำฯ ทั้งนี้เพื่อเป็นการสร้างโอกาสและทางเลือกที่จะให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยว เพื่อประโยชน์ในการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรมและครอบคลุมชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำฯ ต่อไป

จากการสำรวจข้อมูลสภาพแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา พบว่าทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาจำแนกได้ดังนี้

- ธรรมชาติของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา น้ำ และเกาะแก่งต่างๆ
- เขตป่าเขาและต้นน้ำ สัตว์ป่าและความหลากหลายทางชีวภาพ
- แหล่งประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม
- วิถีชีวิตชุมชน เช่นในพื้นที่ อบต.เกาะยอ อบต.ท่าหิน พื้นที่บริเวณเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ

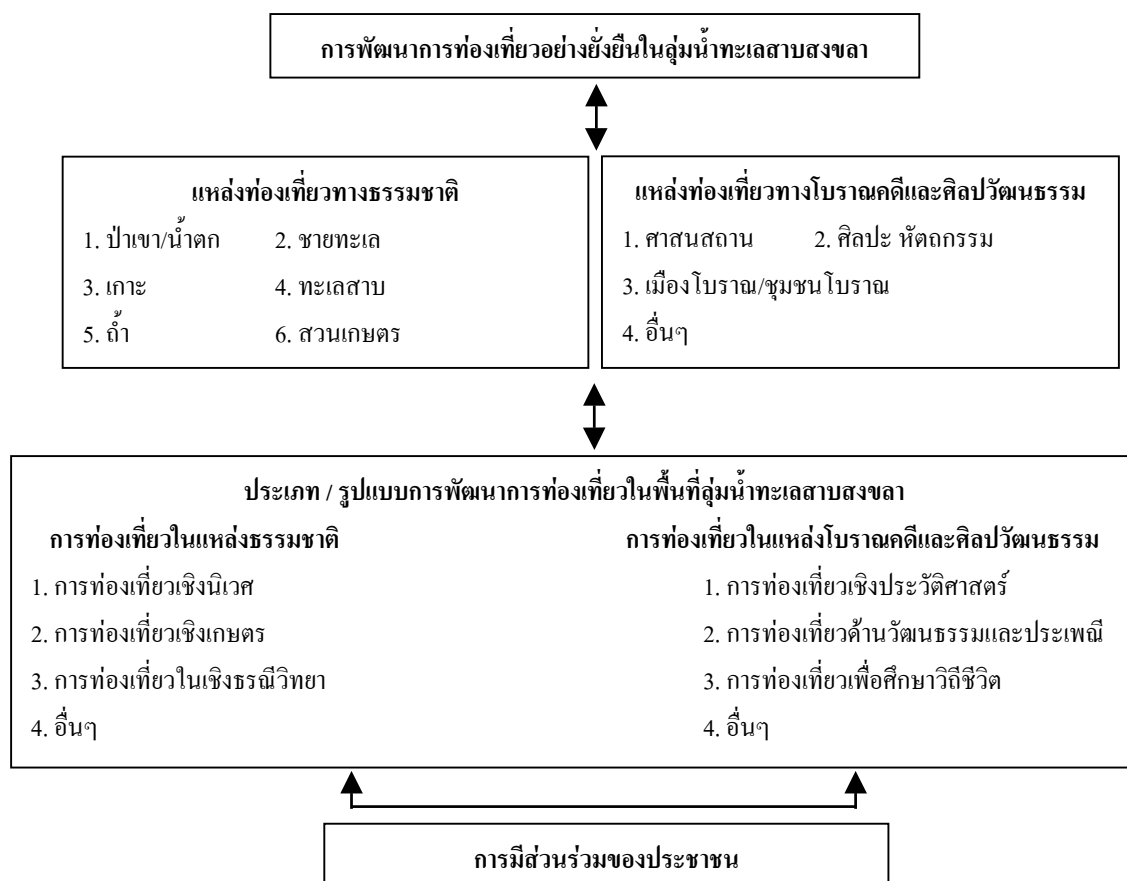
และในพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ประเพณีท้องถิ่นและวัฒนธรรม เช่น วัฒนธรรมตาลโตนดบนคาบสมุทรสติงพระ ได้แก่ การผลิตน้ำตาลโตนดและที่เกี่ยวข้อง การทำหัตถกรรมไขตาล และการเพาะเมล็ดตาล ซึ่งมีศักยภาพสูงเพียงพอที่จะนำมาเป็นรากฐานในการพัฒนาคนและชุมชนในพื้นที่นี้ ทั้งนี้เพราะตาลโตนดซึ่งเป็นพืชพื้นบ้านตระกูลปาล์มใบพัด มีการปลูกกระจายอยู่ทุกอำเภอในจังหวัดสงขลาเกือบ 3 ล้านต้น นับเป็นจังหวัดที่มีต้นตาลโตนดมากที่สุดในประเทศ (พรณีภาและคณะ, 2547)

ในการดำเนินงานตามกรอบแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา (รูปที่ 2.1) อันจะนำไปสู่การกำหนดกิจกรรมการท่องเที่ยว การวางรูปแบบและจัดประเภทของการท่องเที่ยวที่แตกต่างกันออกไปตามศักยภาพและทรัพยากรของพื้นที่ ซึ่งท้ายที่สุดจำเป็นจะต้องมีการขับเคลื่อนโดยองค์กรและหน่วยงานในพื้นที่เพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติ แต่สภาพปัจจุบันของพื้นที่ท่องเที่ยวในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาขาดความชัดเจนและความต่อเนื่องในการส่งเสริมและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งประเด็นปัญหาหลักได้แก่

- การกำหนดเขตการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวในพื้นที่
- ความรู้ความเข้าใจและการตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวโดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรม
- การบริหารจัดการและการวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
- การประสานความร่วมมือ/เครือข่ายในระดับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในและนอกพื้นที่

จากประเด็นปัญหาในภาพรวมของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาข้างต้น ส่วนหนึ่งเกิดจากปัญหาที่สืบเนื่องมาจากอดีต การวางแผนในการส่งเสริมและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวจึงมีการนำประเด็นปัญหาในพื้นที่มาวิเคราะห์พิจารณา โดยคำนึงถึงศักยภาพและขีดความสามารถในการรองรับของทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยว คุณค่าและองค์ประกอบของทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยว ความเสี่ยงของผลกระทบของ

แหล่งท่องเที่ยว โดยกำหนดเป็นประเด็นพิจารณาหรือเกณฑ์ในการประเมินที่มีความสอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ อันจะก่อให้เกิดความชัดเจนในการกำหนดมาตรการ แผนงาน ทางเลือกในการสร้างโอกาสในมิติของการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานโดยชุมชนที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริงและเกิดประโยชน์สูงสุดกับประชาชนในพื้นที่ลุ่มน้ำฯ ภายใต้แนวทางการพัฒนาที่ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

รูปที่ 2.1 กรอบแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

2.3 ศักยภาพและขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

คณะผู้ศึกษาได้กำหนดแนวทางการประเมินศักยภาพและขีดความสามารถ ในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ดังนี้

- (1) ประเมินศักยภาพและขีดความสามารถ ในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรม
- (2) วิเคราะห์แนวทางของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยกำหนดค่าคะแนนในการประเมินแต่ละประเด็นตามลำดับความสำคัญ เพื่อประโยชน์ในการวางแผนงาน กำหนดมาตรการ สร้างรูปแบบ/ประเภท/กิจกรรมของการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำฯ ในลำดับถัดไป

2.3.1 การประเมินศักยภาพและขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยว

การประเมินศักยภาพและขีดความสามารถ ในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีประเด็นหลักที่ใช้ในการพิจารณา ได้แก่

- สิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยว
- คุณค่าและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว
- การบริหารจัดการ
- ความพร้อมในการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว
- การมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรอื่นๆ
- ความสะดวกและการบริการด้านการท่องเที่ยว

แต่ละประเด็นถูกนำมาพิจารณาค่าคะแนนศักยภาพของทั้งพื้นที่ในการเป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยแหล่งท่องเที่ยวที่ประเมินได้ตั้งแต่ร้อยละ 60 ขึ้นไปถือว่าเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูง (H_p) แหล่งท่องเที่ยวที่มีค่าคะแนนอยู่ระหว่างร้อยละ 40-59 ถือได้ว่าเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวที่มีศักยภาพปานกลาง (M_p) และแหล่งท่องเที่ยวที่มีค่าคะแนนต่ำกว่าร้อยละ 40 ถือได้ว่าเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวที่มีศักยภาพต่ำ (L_p) ตามลำดับ (ดูรายละเอียดในภาคผนวก 2 ค)

2.3.2 การประเมินความเสี่ยงต่อผลกระทบจากการท่องเที่ยว

การศึกษาและประเมินความเสี่ยงต่อผลกระทบจากการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรม จะพิจารณาถึงความเสี่ยงที่เกิดขึ้นในพื้นที่และความเสี่ยงที่อาจจะเกิดตามมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยว ซึ่งมีประเด็นหลักที่ใช้ในการพิจารณาได้แก่

- ความเสี่ยงต่อผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม
- ความเปราะบางของแหล่งท่องเที่ยว
- ความเสี่ยงต่อผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชนท้องถิ่น

แต่ละประเด็นถูกนำมาพิจารณาคะแนนความเสี่ยงต่อผลกระทบของแหล่งท่องเที่ยว โดยแหล่งท่องเที่ยวที่ประเมินได้ตั้งแต่ร้อยละ 60 ขึ้นไปถือว่าเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวที่มีความเสี่ยงสูง (H_r) แหล่งท่องเที่ยวที่มีคะแนนอยู่ระหว่างร้อยละ 40-59 ถือได้ว่าเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวที่มีความเสี่ยงปานกลาง (M_r) และแหล่งท่องเที่ยวที่มีคะแนนต่ำกว่าร้อยละ 40 ถือได้ว่าเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวที่มีความเสี่ยงต่ำ (L_r) ตามลำดับ (ดูรายละเอียดในภาคผนวก 2ค)

การประเมินศักยภาพและขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวและการประเมินความเสี่ยงของผลกระทบ ของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรม ทางคณะผู้ศึกษาได้ทำการคัดเลือกแหล่งท่องเที่ยวเพื่อใช้เป็นตัวแทน โดยจำแนกเป็นแหล่งท่องเที่ยวหลัก รอง และแหล่งท่องเที่ยวในระดับพื้นที่ จำนวน 147 แหล่ง จาก 212 แหล่ง ในส่วนของแหล่งท่องเที่ยวที่เหลือ จำนวน 65 แหล่ง จัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีการกระจายตัวอยู่ทั่วไปในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ตารางที่ 2.6 – 2.11 แสดงรายละเอียดการประเมินศักยภาพและขีดความสามารถในการรองรับและการประเมินระดับความเสี่ยงผลกระทบของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ตารางที่ 2.12 – 2.20 แสดงรายละเอียดของการประเมินแหล่งท่องเที่ยวที่คัดเลือกโดยคณะผู้ศึกษา เพื่อใช้เป็นตัวแทนในการประเมินศักยภาพและขีดความสามารถในการรองรับ และเพื่อใช้ประเมินระดับความเสี่ยงผลกระทบของแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรม (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในภาคผนวก 2ค)

ตารางที่ 2.6 การประเมินศักยภาพและขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

ที่	แหล่งท่องเที่ยว	อำเภอ	จังหวัด	ประเด็นการศึกษา						ระดับศักยภาพ	
				1. สิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยว	2. คุณค่าและความสำคัญ	3. การบริหารจัดการ	4. ความพร้อมในการส่งเสริม	5. การมีส่วนร่วมของชุมชน/องค์กร	6. ความสะดวกและการบริการ	คะแนน	ศักยภาพ
				25%	20%	20%	15%	15%	5%	100%	
1	เกาะหนู – เกาะแมว	เมือง	สงขลา	6.2	10.7	16.8	9.4	10.8	2.8	56.6	ปานกลาง
2	เกาะยอ	เมือง	สงขลา	13.3	14.0	12.3	8.8	9.5	2.8	60.7	สูง
3	เขาดังกวน	เมือง	สงขลา	3.7	10.7	14.9	9.8	9.8	5.0	53.8	ปานกลาง
4	เขาน้อย	เมือง	สงขลา	1.7	9.3	8.5	6.8	6.5	1.7	34.5	ต่ำ
5	เขาเก้าเส้ง	เมือง	สงขลา	3.2	13.3	10.4	8.2	8.0	2.8	45.9	ปานกลาง
6	หาดเก้าเส้ง	เมือง	สงขลา	2.5	10.7	9.9	9.2	8.0	3.8	44.0	ปานกลาง
7	หาดสมิหลา	เมือง	สงขลา	10.8	18.0	12.0	10.0	10.8	3.7	65.3	สูง
8	แหลมสนอ่อน	เมือง	สงขลา	10.8	12.0	9.9	8.0	7.5	3.6	51.8	ปานกลาง
9	สะพานหินสุสานนท์	เมือง	สงขลา	17.2	12.0	9.9	10.2	9.8	3.1	62.1	สูง
10	สวนป่าเปรม	เมือง	สงขลา	12.5	10.7	12.5	8.8	9.8	4.5	58.8	ปานกลาง
11	สวนสมุนไพร	เมือง	สงขลา	7.5	10.7	10.7	7.2	8.3	3.9	48.2	ปานกลาง
12	สวนสัตว์สงขลา	เมือง	สงขลา	16.4	14.0	19.0	11.2	9.5	4.8	74.8	สูง
13	หาดทรายแก้ว	สิงหนคร	สงขลา	10.8	15.3	10.4	7.4	8.5	3.9	56.4	ปานกลาง
14	หาดม่วงงาม	สิงหนคร	สงขลา	8.3	13.3	7.5	6.0	7.0	1.7	43.8	ปานกลาง
15	แหลมเจ้า	กระเส็นสุ	สงขลา	7.7	7.3	4.8	6.8	6.0	2.0	34.6	ต่ำ
16	อ่าวทุ่งบัว	กระเส็นสุ	สงขลา	6.0	9.3	8.0	7.2	8.5	3.5	42.5	ปานกลาง
17	แหลมหาด	กระเส็นสุ	สงขลา	7.7	7.3	4.8	6.8	6.0	2.0	34.6	ต่ำ
18	แหลมตูลา	กระเส็นสุ	สงขลา	7.8	7.3	4.3	6.2	7.0	1.9	34.6	ต่ำ
19	แหลมยาง	กระเส็นสุ	สงขลา	7.8	7.3	4.3	6.2	7.0	1.9	34.6	ต่ำ
20	แหลมควายราบ	กระเส็นสุ	สงขลา	10.0	18.0	7.5	7.2	8.5	2.8	54.0	ปานกลาง
21	เกาะใหญ่	กระเส็นสุ	สงขลา	12.8	14.7	12.0	9.2	12.0	2.5	63.2	สูง
22	เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ	สติงพระ	สงขลา	16.8	20.0	16.0	10.0	11.0	3.8	77.6	สูง
23	หาดมหาราช	สติงพระ	สงขลา	8.3	14.0	7.5	7.2	7.3	1.6	45.8	ปานกลาง
24	น้ำตกโดนปลิว	รัตภูมิ	สงขลา	10.8	12.0	14.4	8.4	11.0	4.3	60.9	สูง
25	น้ำตกโดนงาช้าง	หาดใหญ่	สงขลา	17.5	20.0	16.0	9.4	10.8	4.3	77.9	สูง
26	แหลมโพธิ์	หาดใหญ่	สงขลา	10.8	15.3	5.1	7.4	8.5	3.9	51.1	ปานกลาง
27	สวนสาธารณะหาดใหญ่	หาดใหญ่	สงขลา	13.1	9.3	10.4	7.8	6.8	3.8	51.1	ปานกลาง
28	ป่าผาดำ	คลองหอยโข่ง	สงขลา	18.7	12.0	8.7	6.4	8.5	1.3	55.5	ปานกลาง

ตารางที่ 2.6 การประเมินศักยภาพและขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ (ต่อ)

ที่	แหล่งท่องเที่ยว	อำเภอ	จังหวัด	ประเด็นการศึกษา						ระดับศักยภาพ	
				1. สิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยว	2. คุณค่าและความสำคัญ	3. การบริหารจัดการ	4. ความพร้อมในการส่งเสริม	5. การมีส่วนร่วมของชุมชน/องค์กร	6. ความสะดวกและการบริการ	คะแนน	ศักยภาพ
				25%	20%	20%	15%	15%	5%	100%	
29	อ่างเก็บน้ำสะเดา	สะเดา	สงขลา	7.5	12.0	5.3	5.2	9.5	1.3	40.9	ปานกลาง
30	อุทยานแห่งชาติเขาน้ำค้าง	สะเดา	สงขลา	15.8	16.7	10.9	8.0	8.0	2.5	61.9	สูง
31	เขากทะเล	เมือง	พัทลุง	13.3	8.0	8.3	6.4	7.0	1.3	44.3	ปานกลาง
32	หาดแสนสุขลำปำ	เมือง	พัทลุง	8.3	18.0	11.2	10.2	10.5	2.3	60.6	สูง
33	น้ำตกเขาคราม	เมือง	พัทลุง	10.8	13.3	11.2	7.6	8.5	1.8	53.3	ปานกลาง
34	น้ำตกบ้านโดน	เมือง	พัทลุง	11.2	13.3	11.7	8.0	9.5	2.1	55.8	ปานกลาง
35	เกาะสี่ เกาะห้า	ปากพะยูน	พัทลุง	20.5	20.0	12.5	6.8	10.0	3.5	73.3	สูง
36	เกาะหมาก	ปากพะยูน	พัทลุง	6.9	7.6	12.0	9.4	9.0	4.0	48.9	ปานกลาง
37	บ้านเขาชัน	ปากพะยูน	พัทลุง	12.7	13.3	8.8	7.2	8.0	1.6	51.6	ปานกลาง
38	บ้านอ่าวท่ายาง	ปากพะยูน	พัทลุง	16.5	15.3	9.6	6.4	6.8	2.0	56.6	ปานกลาง
39	อุทยานนกน้ำทะเลน้อย	ควนขนุน	พัทลุง	22.0	20.0	13.6	10.8	12.8	3.8	82.9	สูง
40	น้ำตกตะโหนด (น้ำตกหม่อมจุ้ย)	ตะโหนด	พัทลุง	6.3	10.7	6.9	7.4	8.8	2.5	42.6	ปานกลาง
41	อ่างเก็บน้ำชลประทานท่าเรือ	บางแก้ว	พัทลุง	10.8	14.0	6.4	6.2	8.0	1.6	47.0	ปานกลาง
42	น้ำตกหุแระ	บางแก้ว	พัทลุง	9.0	14.0	10.1	8.0	8.3	3.3	52.6	ปานกลาง
43	แก่งหุแระ	บางแก้ว	พัทลุง	10.2	16.0	11.7	8.0	8.3	3.3	57.4	ปานกลาง
44	บ่อน้ำร้อนธารน้ำเย็น	เขาชัยสน	พัทลุง	13.3	16.7	16.0	10.6	9.0	3.8	69.4	สูง
45	แหล่งน้ำทะเลพระ	เขาชัยสน	พัทลุง	8.3	6.7	8.5	6.4	6.0	1.8	37.7	ต่ำ
46	แหลมจองถนน	เขาชัยสน	พัทลุง	5.8	14.0	11.7	7.2	7.0	2.3	48.0	ปานกลาง
47	น้ำตกบ้านไร่เหนือ	กงหรา	พัทลุง	8.7	14.0	9.6	8.8	9.3	3.0	53.3	ปานกลาง
48	น้ำตกนกกร้า	กงหรา	พัทลุง	10.8	13.3	12.0	8.0	8.0	2.8	54.9	ปานกลาง
49	น้ำตกไพรวัลย์	กงหรา	พัทลุง	12.6	11.3	9.6	8.0	7.3	3.8	52.5	ปานกลาง
50	บ่อน้ำร้อนโละจิงกระ	กงหรา	พัทลุง	5.8	8.0	7.5	5.8	6.3	2.3	35.6	ต่ำ
51	น้ำตกมโนราห์	กงหรา	พัทลุง	10.8	13.3	12.0	8.0	8.0	2.6	54.7	ปานกลาง
52	น้ำตกลาดเคย	ป่าบอน	พัทลุง	10.8	16.0	12.8	8.0	9.0	2.5	59.1	ปานกลาง
53	น้ำตกเขาชัน	ป่าบอน	พัทลุง	11.5	15.3	11.2	8.0	9.0	2.6	57.6	ปานกลาง
54	อุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่า	ศรีบรรพต	พัทลุง	22.5	20.0	14.7	10.8	6.8	4.2	78.9	สูง

ตารางที่ 2.7 การประเมินความเสี่ยงผลกระทบของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

ที่	แหล่งท่องเที่ยว	อำเภอ	จังหวัด	ประเด็นการศึกษา			ระดับความเสี่ยง	
				1. ความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นต่อระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม	2. ความเปราะบางของแหล่งท่องเที่ยว	3. ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชนท้องถิ่น	คะแนน	ความเสี่ยง
				55%	25%	20%	100%	
1	เกาะหนู-เกาะแมว	เมือง	สงขลา	20.2	10.0	4.0	34.2	ต่ำ
2	เกาะยอ	เมือง	สงขลา	23.8	20.0	6.2	50.1	ปานกลาง
3	เขาดังกวน	เมือง	สงขลา	26.3	20.0	9.8	56.1	ปานกลาง
4	เขาน้อย	เมือง	สงขลา	9.2	5.0	4.0	18.2	ต่ำ
5	หาดเก้าเส้ง	เมือง	สงขลา	20.2	10.0	4.0	34.2	ต่ำ
6	หาดสมิหลา	เมือง	สงขลา	23.8	20.0	10.0	53.8	ปานกลาง
7	แหลมสนอ่อน	เมือง	สงขลา	27.5	20.0	14.2	61.7	สูง
8	สะพานหินสุสานนท์	เมือง	สงขลา	23.2	20.0	10.2	53.4	ปานกลาง
9	สวนป่าเปรม	เมือง	สงขลา	26.9	10.0	12.0	48.9	ปานกลาง
10	สวนสมุนไพร	เมือง	สงขลา	20.8	5.0	8.0	33.8	ต่ำ
11	เขาเก้าเส้ง	เมือง	สงขลา	19.6	6.7	8.0	34.2	ต่ำ
12	สวนสัตว์สงขลา	เมือง	สงขลา	27.9	15.0	12.0	54.9	ปานกลาง
13	หาดทรายแก้ว	สิงหนคร	สงขลา	26.9	13.3	9.8	50.0	ปานกลาง
14	หาดม่วงงาม	สิงหนคร	สงขลา	19.6	13.3	8.4	41.3	ปานกลาง
15	แหลมเจ้า	กระแสสินธุ์	สงขลา	14.1	5.0	4.0	23.1	ต่ำ
16	อ่าวทุ่งบัว	กระแสสินธุ์	สงขลา	15.9	3.3	4.0	23.2	ต่ำ
17	แหลมหาด	กระแสสินธุ์	สงขลา	14.1	5.0	4.0	23.1	ต่ำ
18	แหลมคูลา	กระแสสินธุ์	สงขลา	15.3	5.0	4.0	24.3	ต่ำ
19	แหลมยาง	กระแสสินธุ์	สงขลา	15.3	5.0	4.0	24.3	ต่ำ
20	แหลมควายราบ	กระแสสินธุ์	สงขลา	17.7	5.0	4.0	26.7	ต่ำ
21	เกาะใหญ่	กระแสสินธุ์	สงขลา	20.8	15.0	7.1	42.9	ปานกลาง
22	เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ	สติงพระ	สงขลา	25.1	20.0	7.3	52.4	ปานกลาง
23	หาดมหาราช	สติงพระ	สงขลา	24.4	13.3	8.0	45.8	ปานกลาง
24	น้ำตกโดนปลิว	รัตภูมิ	สงขลา	31.2	20.0	7.3	58.5	ปานกลาง
25	น้ำตกโดนงช้าง	หาดใหญ่	สงขลา	40.3	20.0	7.3	67.7	สูง
26	แหลมโพธิ์	หาดใหญ่	สงขลา	26.9	20.0	9.8	56.7	ปานกลาง
27	สวนสาธารณะหาดใหญ่	หาดใหญ่	สงขลา	26.6	10.0	9.3	45.9	ปานกลาง
28	ป่าผาดำ	คลองหอยโข่ง	สงขลา	28.1	25.0	5.8	58.9	ปานกลาง
29	อ่างเก็บน้ำสะเดา	สะเดา	สงขลา	12.2	10.0	5.8	28.0	ต่ำ

ตารางที่ 2.7 การประเมินความเสี่ยงผลกระทบของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ (ต่อ)

ที่	แหล่งท่องเที่ยว	อำเภอ	จังหวัด	ประเด็นการศึกษา			ระดับความเสี่ยง	
				1. ความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นต่อระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม	2. ความเหมาะสมของแหล่งท่องเที่ยว	3. ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชนท้องถิ่น	คะแนน	ความเสี่ยง
				55%	25%	20%	100%	
30	อุทยานแห่งชาติเขาน้ำค้าง	สะเดา	สงขลา	28.7	20.0	10.7	59.4	ปานกลาง
31	เขากทะเลลู	เมือง	พัทลุง	22.0	10.0	10.7	42.7	ปานกลาง
32	หาดแสนสุขลำปำ	เมือง	พัทลุง	23.2	20.0	11.1	54.3	ปานกลาง
33	น้ำตกเขาคราม	เมือง	พัทลุง	21.4	15.0	6.0	42.4	ปานกลาง
34	น้ำตกบ้านโตน	เมือง	พัทลุง	23.2	15.0	7.3	45.6	ปานกลาง
35	เกาะสี่ เกาะห้า	ปากพะยูน	พัทลุง	37.3	25.0	8.0	70.3	สูง
36	เกาะหมาก	ปากพะยูน	พัทลุง	29.3	12.5	14.0	55.8	ปานกลาง
37	บ้านเขาชัน	ปากพะยูน	พัทลุง	22.0	16.7	11.1	49.8	ปานกลาง
38	บ้านอ่าวท่ายาง	ปากพะยูน	พัทลุง	26.9	16.7	11.1	54.7	ปานกลาง
39	อุทยานนกน้ำทะเลน้อย	ควนขนุน	พัทลุง	42.2	25.0	11.1	78.3	สูง
40	น้ำตกตะโหนด (น้ำตกหม่อมจุ้ย)	ตะโหนด	พัทลุง	20.2	15.0	6.0	41.2	ปานกลาง
41	อ่างเก็บน้ำชลประทาน ท่าเชียด	บางแก้ว	พัทลุง	13.4	10.0	8.0	31.4	ต่ำ
42	น้ำตกหูแร่	บางแก้ว	พัทลุง	22.0	15.0	7.3	44.3	ปานกลาง
43	แก่งหูแร่	บางแก้ว	พัทลุง	23.8	15.0	7.3	46.2	ปานกลาง
44	บ่อน้ำร้อนน้ำเย็น	เขาชัยสน	พัทลุง	23.2	20.0	7.3	50.6	ปานกลาง
45	แหล่งน้ำทะเลพระ	เขาชัยสน	พัทลุง	25.1	15.0	7.3	47.4	ปานกลาง
46	แหลมจองถนน	เขาชัยสน	พัทลุง	17.7	13.3	7.3	38.4	ต่ำ
47	น้ำตกบ้านไร่เหนือ	กงหรา	พัทลุง	23.8	15.0	10.0	48.8	ปานกลาง
48	น้ำตกนกกร้า	กงหรา	พัทลุง	20.2	15.0	10.0	45.2	ปานกลาง
49	น้ำตกไพรวัลย์	กงหรา	พัทลุง	25.7	15.0	2.3	43.0	ปานกลาง
50	บ่อน้ำร้อนโละจิงกระ	กงหรา	พัทลุง	22.0	10.0	10.0	42.0	ปานกลาง
51	น้ำตกมโนราห์	กงหรา	พัทลุง	20.2	15.0	10.0	45.2	ปานกลาง
52	น้ำตกลาดเคย	ป่าบอน	พัทลุง	22.0	15.0	10.0	47.0	ปานกลาง
53	น้ำตกเขาชัน	ป่าบอน	พัทลุง	23.2	16.7	7.3	47.2	ปานกลาง
54	อุทยานแห่งชาติ เขาปู่-เขาย่า	ศรีบรรพต	พัทลุง	40.3	20.0	6.0	66.3	สูง

จากผลการวิเคราะห์การประเมินศักยภาพและขีดความสามารถในการรองรับ และการประเมินความเสี่ยง ผลกระทบของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติประเภท ภูเขา น้ำตก พื้นที่ชุ่มน้ำ และเกาะ ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบ สงขลา สามารถวิเคราะห์โดยจำแนกลำดับความสำคัญตามระดับศักยภาพและความเสี่ยงของผลกระทบได้ ดังนี้

ตารางที่ 2.8 การจัดลำดับความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

ที่	แหล่งท่องเที่ยว	อำเภอ	จังหวัด	การจัดลำดับความสำคัญ	
				ศักยภาพ	ความเสี่ยง
1	เกาะหนู – เกาะแมว	เมือง	สงขลา	ปานกลาง	ต่ำ
2	เกาะยอ	เมือง	สงขลา	สูง	ปานกลาง
3	เขาดังกวน	เมือง	สงขลา	ปานกลาง	ปานกลาง
4	เขาน้อย	เมือง	สงขลา	ต่ำ	ต่ำ
5	เขาเก้าเส้ง	เมือง	สงขลา	ปานกลาง	ต่ำ
6	หาดเก้าเส้ง	เมือง	สงขลา	ปานกลาง	ปานกลาง
7	หาดสมิหลา	เมือง	สงขลา	สูง	สูง
8	แหลมสนอ่อน	เมือง	สงขลา	ปานกลาง	ปานกลาง
9	สะพานหินสุสานนท์	เมือง	สงขลา	สูง	ปานกลาง
10	สวนป่าเปรม	เมือง	สงขลา	ปานกลาง	ต่ำ
11	สวนสมุนไพร	เมือง	สงขลา	ปานกลาง	ต่ำ
12	สวนสัตว์สงขลา	เมือง	สงขลา	สูง	ปานกลาง
13	หาดทรายแก้ว	สิงหนคร	สงขลา	ปานกลาง	ปานกลาง
14	หาดม่วงงาม	สิงหนคร	สงขลา	ปานกลาง	ปานกลาง
15	แหลมเจ้า	กระเสถียนธุ์	สงขลา	ต่ำ	ต่ำ
16	อ่าวทุ่งบัว	กระเสถียนธุ์	สงขลา	ปานกลาง	ต่ำ
17	แหลมหาด	กระเสถียนธุ์	สงขลา	ต่ำ	ต่ำ
18	แหลมคูลา	กระเสถียนธุ์	สงขลา	ต่ำ	ต่ำ
19	แหลมยาง	กระเสถียนธุ์	สงขลา	ต่ำ	ต่ำ
20	แหลมควายราบ	กระเสถียนธุ์	สงขลา	ปานกลาง	ต่ำ
21	เกาะใหญ่	กระเสถียนธุ์	สงขลา	สูง	ปานกลาง
22	เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ	สติงพระ	สงขลา	สูง	ปานกลาง
23	หาดมหาราช	สติงพระ	สงขลา	ปานกลาง	ปานกลาง
24	น้ำตกโดนปลิว	รัตภูมิ	สงขลา	สูง	ปานกลาง
25	น้ำตกโดนงาช้าง	หาดใหญ่	สงขลา	สูง	สูง
26	แหลมโพธิ์	หาดใหญ่	สงขลา	ปานกลาง	ปานกลาง
27	สวนสาธารณะหาดใหญ่	หาดใหญ่	สงขลา	ปานกลาง	ปานกลาง
28	ป่าผาดำ	คลองหอยโข่ง	สงขลา	ปานกลาง	ปานกลาง

ตารางที่ 2.8 การจัดลำดับความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ (ต่อ)

ที่	แหล่งท่องเที่ยว	อำเภอ	จังหวัด	การจัดลำดับความสำคัญ	
				ศักยภาพ	ความเสี่ยง
29	อ่างเก็บน้ำสะเดา	สะเดา	สงขลา	ปานกลาง	ต่ำ
30	อุทยานแห่งชาติเขาน้ำค้าง	สะเดา	สงขลา	สูง	ปานกลาง
31	เขาคอกทะเล	เมือง	พัทลุง	ปานกลาง	ปานกลาง
32	หาดแสนสุขลำปำ	เมือง	พัทลุง	สูง	ปานกลาง
33	น้ำตกเขาคราม	เมือง	พัทลุง	ปานกลาง	ปานกลาง
34	น้ำตกบ้านโดน	เมือง	พัทลุง	ปานกลาง	ปานกลาง
35	เกาะสี่ เกาะห้า	ปากพะยูน	พัทลุง	สูง	สูง
36	เกาะหมาก	ปากพะยูน	พัทลุง	ปานกลาง	ปานกลาง
37	บ้านเขาชัน	ปากพะยูน	พัทลุง	ปานกลาง	ปานกลาง
38	บ้านอ่าวท่ายาง	ปากพะยูน	พัทลุง	ปานกลาง	ปานกลาง
39	อุทยานนกน้ำทะเลน้อย	ควนขนุน	พัทลุง	สูง	สูง
40	น้ำตกตะโหนด (น้ำตกหม่อมจุ้ย)	ตะโหนด	พัทลุง	ปานกลาง	ปานกลาง
41	อ่างเก็บน้ำชลประทานท่าเชียด	บางแก้ว	พัทลุง	ปานกลาง	ต่ำ
42	น้ำตกหูแร่	บางแก้ว	พัทลุง	ปานกลาง	ปานกลาง
43	แก่งหูแร่	บางแก้ว	พัทลุง	ปานกลาง	ปานกลาง
44	บ่อน้ำร้อนธารน้ำเย็น	เขาชัยสน	พัทลุง	สูง	ปานกลาง
45	แหล่งน้ำทะเลพระ	เขาชัยสน	พัทลุง	ต่ำ	ปานกลาง
46	แหลมจองถนน	เขาชัยสน	พัทลุง	ปานกลาง	ต่ำ
47	น้ำตกบ้านไร่เหนือ	งหรา	พัทลุง	ปานกลาง	ปานกลาง
48	น้ำตกนกกร้า	งหรา	พัทลุง	ปานกลาง	ปานกลาง
49	น้ำตกไพรวัลย์	งหรา	พัทลุง	ปานกลาง	ปานกลาง
50	บ่อน้ำร้อนโละจิงกระ	งหรา	พัทลุง	ต่ำ	ปานกลาง
51	น้ำตกมโนราห์	งหรา	พัทลุง	ปานกลาง	ปานกลาง
52	น้ำตกลาดเตย	ป่าบอน	พัทลุง	ปานกลาง	ปานกลาง
53	น้ำตกเขาชัน	ป่าบอน	พัทลุง	ปานกลาง	ปานกลาง
54	อุทยานแห่งชาติ เขาปู่-เขาย่า	ศรีบรรพต	พัทลุง	สูง	สูง

จากผลการวิเคราะห์การประเมินศักยภาพและขีดความสามารถ ในการรองรับและการประเมินความเสี่ยง ผลกระทบ ของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติประเภท ภูเขา น้ำตก หาดทราย พื้นที่ชุ่มน้ำ และเกาะในพื้นที่ลุ่มน้ำ ทะเลสาบสงขลา สามารถวิเคราะห์โดยจำแนกลำดับความสำคัญตามระดับศักยภาพและความเสี่ยงของผลกระทบได้ ดังนี้

(1) **กลุ่มศักยภาพสูงและความเสี่ยงสูง** มี 5 แหล่ง ได้แก่ หาดสมิหลา น้ำตกโดนงาช้าง เกาะสี่ เกาะห้า อุทยานนกน้ำทะเลน้อย และอุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่า จัดเป็นกลุ่มของแหล่งท่องเที่ยวที่มีความโดดเด่นด้านคุณค่า และความสำคัญทางด้านระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพ จึงมีความเปราะบางและอ่อนไหว (มีความเสี่ยงสูง) ต่อการถูกรุกทำลายจากกิจกรรมและการพัฒนาการท่องเที่ยวได้ง่าย

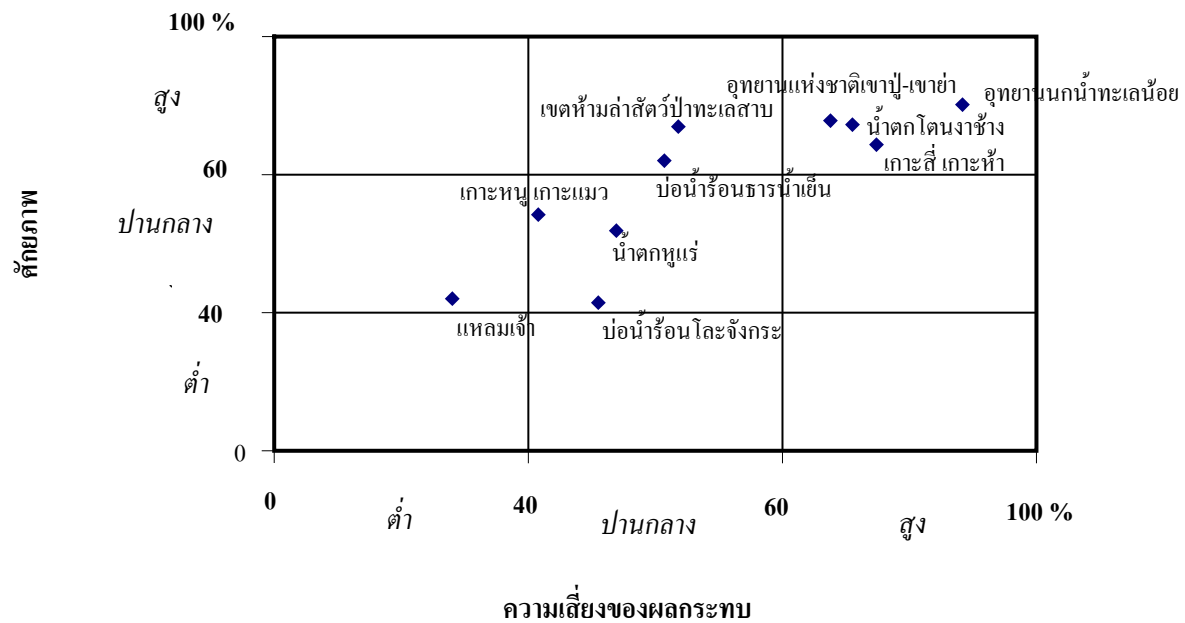
(2) **กลุ่มศักยภาพสูงและความเสี่ยงปานกลาง** มีจำนวน 9 แหล่ง ได้แก่ เกาะขอม สะพานดินสุลาลัย สวนสัตว์สงขลา เกาะใหญ่ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ น้ำตกโดนปลิว อุทยานแห่งชาติเขาน้ำค้าง หาดแสนสุขลำปำ และ บ่อน้ำร้อนธารน้ำเย็น แหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มนี้ โดยส่วนใหญ่เป็นแหล่งท่องเที่ยวหลักในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบ สงขลาและมีการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง มีจุดขายเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ค่อนข้างชัดเจน การคมนาคมสะดวก และมีโครงสร้างพื้นฐานที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้จำนวนมาก จึงเป็นสาเหตุที่จะก่อให้เกิดความเสื่อมโทรม ขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวได้ หน่วยงานและผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่จึงควรมีการกำหนดมาตรการในการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวเพื่อเป็นแนวทางลดความเสี่ยงของผลกระทบที่จะเกิดขึ้น

(3) **กลุ่มศักยภาพปานกลางและความเสี่ยงปานกลาง** มีจำนวน 24 แหล่ง ได้แก่ เขาดังกวน หาดเก้าเส้ง แหลมสนอ่อน หาดทรายแก้ว หาดม่วงงาม หาดมหาธารา แหลมโพธิ์ สวนสาธารณะหาดใหญ่ ป่าผาดำ เขากทะเล เกาะหมาก บ้านเขาชัน บ้านอ่าวท่ายาง น้ำตกตะโหมด (น้ำตกหม่อมจุ้ย) น้ำตกหูแร่ แก่งหูแร่ น้ำตกบ้านไร่เหนือ น้ำตกกรร่า น้ำตกไพรวัลย์ น้ำตกมโนราห์ น้ำตกลาดเตย น้ำตกเขาชัน น้ำตกเขาคราม และ น้ำตกบ้านโดน กลุ่มนี้ จัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวในระดับชุมชน หรือเป็นแหล่งท่องเที่ยวรองในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ซึ่งมีโอกาสและ แนวโน้มที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวหลักในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาได้

(4) **กลุ่มศักยภาพปานกลางและความเสี่ยงต่ำ** มีจำนวน 9 แหล่ง ได้แก่ เกาะหนู – เกาะแมว เขาเก้าเส้ง สวนป่าเปรม สวนสมุนไพร อ่าวทุ่งบัว แหลมควายราบ อ่างเก็บน้ำสะเดา อ่างเก็บน้ำชลประทานท่าเหิย และ แหลมจองถนน กลุ่มนี้จัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวในระดับชุมชน เช่นเดียวกับกลุ่มที่ 3 เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มี สภาพธรรมชาติมาก การรุกรุกทำลายจากกิจกรรมการท่องเที่ยวจึงอยู่ในระดับต่ำ

(5) **กลุ่มศักยภาพต่ำและความเสี่ยงปานกลาง** มีจำนวน 2 แหล่ง ได้แก่ แหล่งน้ำทะเลพังพระ และ บ่อน้ำร้อนโล๊ะจิงกระ

(6) กลุ่มศักยภาพต่ำและความเสี่ยงต่ำ มีจำนวน 4 แหล่ง ได้แก่ เขาน้อย แหล่มเจ้า แหล่มหาด แหล่มคูลา และ แหล่มยาง

รูปที่ 2.2 การจัดลำดับความสำคัญของตัวแทนแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ตารางที่ 2.9 การประเมินศักยภาพและขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติประเภทถ้ำ

ที่	แหล่งท่องเที่ยว	อำเภอ	จังหวัด	ประเด็นการศึกษา						ระดับศักยภาพ	
				1. สิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยว	2. คุณค่าและความสำคัญ	3. การบริหารจัดการ	4. ความพร้อมในการส่งเสริมฯ	5. การมีส่วนร่วมของชุมชน/องค์กร	6. ความสะดวกและการบริการ	คะแนน	ศักยภาพ
				25%	20%	20%	15%	15%	5%		
1	ถ้ำขุนเขาภูเขา	สติงพระ	สงขลา	11.1	10.3	7.5	7.6	6.5	0.5	43.5	ปานกลาง
2	ถ้ำเขารูปช้าง	สะเดา	สงขลา	10.8	12.0	14.4	8.4	11.0	4.0	60.6	สูง
3	ถ้ำเขารักเกียรติ	รัตภูมิ	สงขลา	7.2	14.0	4.8	7.2	7.5	1.3	42.1	ปานกลาง
4	ถ้ำพระเจ้าจิงโหล่น	รัตภูมิ	สงขลา	11.7	11.3	5.1	6.8	7.0	1.5	43.4	ปานกลาง
5	ถ้ำพระเจ้าเจียก	เมือง	พัทลุง	8.9	7.6	9.6	7.2	7.0	1.3	41.6	ปานกลาง
6	ถ้ำคูหาสวรรค์	เมือง	พัทลุง	12.8	17.0	5.6	7.6	8.5	2.2	53.7	ปานกลาง
7	ถ้ำพระเจ้ากั๋ง	เมือง	พัทลุง	7.2	10.3	4.5	5.2	4.5	0.9	32.7	ต่ำ
8	ถ้ำพระเจ้าชัยบุรี	เมือง	พัทลุง	10.6	15.0	7.5	8.0	9.5	1.3	51.9	ปานกลาง
9	ถ้ำพระเจ้าหลักโค	เมือง	พัทลุง	5.6	8.0	4.0	3.8	4.3	0.8	26.4	ต่ำ
10	ถ้ำมัจฉา	เมือง	พัทลุง	10.9	6.7	8.5	8.0	6.8	0.9	41.8	ปานกลาง
11	ถ้ำมาลัยเทพนิมิต	เมือง	พัทลุง	13.2	11.3	11.2	9.6	7.8	1.6	54.6	ปานกลาง
12	ถ้ำเขาโต๊ะบุญ	ควนขนุน	พัทลุง	7.2	7.3	2.9	3.2	5.5	1.3	27.4	ต่ำ
13	ถ้ำฉัตรพันต์เขาอ้อ	ควนขนุน	พัทลุง	12.2	13.3	8.8	8.0	6.5	2.3	51.2	ปานกลาง
14	ถ้ำพระเจ้ากลาง	ควนขนุน	พัทลุง	10.0	11.6	3.2	5.0	7.5	0.9	38.2	ต่ำ
15	ถ้ำพระเจ้าพังอิฐ	ควนขนุน	พัทลุง	8.3	10.2	4.0	6.4	9.5	1.2	39.6	ต่ำ
16	ถ้ำเขาหัวช้าง	ตะโหมด	พัทลุง	6.3	10.7	10.7	11.2	11.0	2.5	52.4	ปานกลาง
17	ถ้ำพระเจ้าชัยสน	เขาชัยสน	พัทลุง	8.3	13.8	16.0	8.6	7.5	3.3	57.5	ปานกลาง
18	ถ้ำควายเขาชัยสน	เขาชัยสน	พัทลุง	8.8	6.7	3.5	5.2	7.0	1.7	32.8	ต่ำ
19	ถ้ำถ้องลมเขาชัยสน	เขาชัยสน	พัทลุง	5.0	9.0	5.6	6.8	7.5	1.2	35.1	ต่ำ
20	ถ้ำแมวขาว	กงหรา	พัทลุง	4.2	6.2	6.4	6.2	7.0	1.7	31.7	ต่ำ
21	ถ้ำพุทธโคดม	กงหรา	พัทลุง	6.1	8.0	8.5	5.6	9.0	2.8	40.1	ปานกลาง

ตารางที่ 2.10 การประเมินความเสี่ยงผลกระทบของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติประเภทถ้ำ

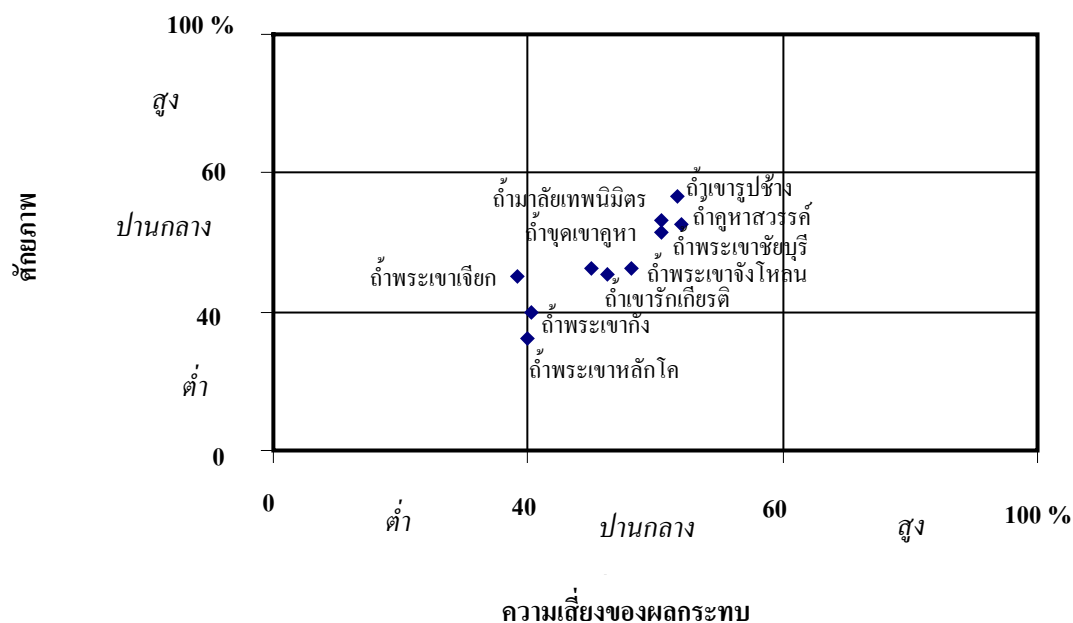
ที่	แหล่งท่องเที่ยว	อำเภอ	จังหวัด	ประเด็นการศึกษา			ระดับความเสี่ยง	
				1. ความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นต่อระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม	2. ความเหมาะสมของแหล่งท่องเที่ยว	3. ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชนท้องถิ่น	คะแนน	ความเสี่ยง
				55%	25%	20%	100%	
1	ถ้ำขุนเขาคูหา	สติงพระ	สงขลา	22.0	10.0	9.3	41.3	ปานกลาง
2	ถ้ำเขารูปช้าง	สะเดา	สงขลา	25.1	13.3	14.0	52.4	ปานกลาง
3	ถ้ำเขารักเกียรติ	รัตภูมิ	สงขลา	20.2	11.7	11.6	43.4	ปานกลาง
4	ถ้ำพระเจ้าจิงโหล่น	รัตภูมิ	สงขลา	22.0	15.8	8.4	46.3	ปานกลาง
5	ถ้ำพระเจ้าเจียก	เมือง	พัทลุง	15.9	5.0	10.7	31.6	ต่ำ
6	ถ้ำคูหาสวรรค์	เมือง	พัทลุง	24.4	18.3	10.2	53.0	ปานกลาง
7	ถ้ำพระเจ้ากั๋ง	เมือง	พัทลุง	13.4	8.3	11.6	33.3	ต่ำ
8	ถ้ำพระเจ้าชัยบุรี	เมือง	พัทลุง	20.2	16.7	13.3	50.2	ปานกลาง
9	ถ้ำพระเจ้าหลักโค	เมือง	พัทลุง	16.5	6.7	9.8	33.0	ต่ำ
10	ถ้ำมัจฉา	เมือง	พัทลุง	14.1	15.0	11.6	40.6	ปานกลาง
11	ถ้ำมัลลยเทพนิมิต	เมือง	พัทลุง	22.0	16.7	11.6	50.2	ปานกลาง
12	ถ้ำเขาโต๊ะบุญ	ควนขนุน	พัทลุง	19.1	9.2	8.0	36.2	ต่ำ
13	ถ้ำฉัตรพันต์เขือ	ควนขนุน	พัทลุง	22.0	11.7	9.8	43.5	ปานกลาง
14	ถ้ำพระเจ้ากลาง	ควนขนุน	พัทลุง	19.0	16.7	8.9	44.6	ปานกลาง
15	ถ้ำพระเจ้าพังอิฐ	ควนขนุน	พัทลุง	24.9	17.5	9.8	52.2	ปานกลาง
16	ถ้ำเขาหัวช้าง	ตะโหมด	พัทลุง	20.2	16.7	10.0	46.8	ปานกลาง
17	ถ้ำพระเจ้าชัยสน	เขาชัยสน	พัทลุง	20.8	20.0	10.0	50.8	ปานกลาง
18	ถ้ำควยเขาชัยสน	เขาชัยสน	พัทลุง	23.8	15.0	11.6	50.4	ปานกลาง
19	ถ้ำล่องลมเขาชัยสน	เขาชัยสน	พัทลุง	20.8	13.3	6.2	40.3	ปานกลาง
20	ถ้ำแม่วา	กงหรา	พัทลุง	18.3	6.7	10.0	35.0	ต่ำ
21	ถ้ำพุทธโคดม	กงหรา	พัทลุง	18.3	6.7	9.3	34.3	ต่ำ

ตารางที่ 2.11 การจัดลำดับความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติประเภทถ้ำ

ที่	แหล่งท่องเที่ยว	อำเภอ	จังหวัด	การจัดลำดับความสำคัญ	
				ศักยภาพ	ความเสี่ยง
1	ถ้ำขุนเขาภูเขา	สทิงพระ	สงขลา	ปานกลาง	ปานกลาง
2	ถ้ำเขารูปช้าง	สะเดา	สงขลา	สูง	ปานกลาง
3	ถ้ำเขารักเกียรติ	รัตภูมิ	สงขลา	ปานกลาง	ปานกลาง
4	ถ้ำพระเจ้าจันโหล่น	รัตภูมิ	สงขลา	ปานกลาง	ปานกลาง
5	ถ้ำพระเจ้าเจียก	เมือง	พัทลุง	ปานกลาง	ต่ำ
6	ถ้ำคูหาสวรรค์	เมือง	พัทลุง	ปานกลาง	ปานกลาง
7	ถ้ำพระเจ้าก้ง	เมือง	พัทลุง	ต่ำ	ต่ำ
8	ถ้ำพระเจ้าชัยบุรี	เมือง	พัทลุง	ปานกลาง	ปานกลาง
9	ถ้ำพระเจ้าหลักโค	เมือง	พัทลุง	ต่ำ	ต่ำ
10	ถ้ำมัจฉา	เมือง	พัทลุง	ปานกลาง	ปานกลาง
11	ถ้ำมาลัยเทพนิมิต	เมือง	พัทลุง	ปานกลาง	ปานกลาง
12	ถ้ำเขาไต้บุญ	ควนขนุน	พัทลุง	ต่ำ	ต่ำ
13	ถ้ำฉัตรพันต์เข้อ	ควนขนุน	พัทลุง	ปานกลาง	ปานกลาง
14	ถ้ำพระเจ้ากลาง	ควนขนุน	พัทลุง	ต่ำ	ปานกลาง
15	ถ้ำพระเจ้าพังอิฐ	ควนขนุน	พัทลุง	ต่ำ	ปานกลาง
16	ถ้ำเขาหัวช้าง	ตะโหมด	พัทลุง	ปานกลาง	ปานกลาง
17	ถ้ำพระเจ้าชัยสน	เขาชัยสน	พัทลุง	ปานกลาง	ปานกลาง
18	ถ้ำควายเขาชัยสน	เขาชัยสน	พัทลุง	ต่ำ	ปานกลาง
19	ถ้ำล่องลมเขาชัยสน	เขาชัยสน	พัทลุง	ต่ำ	ปานกลาง
20	ถ้ำแม่วาว	กงหรา	พัทลุง	ต่ำ	ต่ำ
21	ถ้ำพุทธโคดม	กงหรา	พัทลุง	ปานกลาง	ต่ำ

จากผลการวิเคราะห์การประเมินศักยภาพและขีดความสามารถ ในการรองรับและการประเมินความเสี่ยง ผลกระทบของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติประเภท ถ้าในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาสามารถวิเคราะห์โดยจำแนก ลำดับความสำคัญตามระดับศักยภาพและความเสี่ยงของผลกระทบได้ ดังนี้

- (1) กลุ่มศักยภาพสูงและความเสี่ยงปานกลาง มีจำนวน 1 แหล่ง ได้แก่ ถ้าเขารูปช้าง
- (2) กลุ่มศักยภาพปานกลางและความเสี่ยงปานกลาง มีจำนวน 10 แหล่ง ได้แก่ ถ้าขุดเขาควหา ถ้าเขารักเกียรติ ถ้าพระเจ้าจิงโหล่น ถ้าคูหาสวรรค์ ถ้าพระเจ้าชัยบุรี ถ้ามัจฉา ถ้ามัลลยเทพนิมิตร ถ้าฉัตรทันต์เขาอ้อ ถ้าเขาหัวช้าง และถ้าพระเจ้าชัยสน
- (3) กลุ่มศักยภาพปานกลางและความเสี่ยงต่ำ มีจำนวน 2 แหล่ง ได้แก่ ถ้าพระเจ้าเจียก และ ถ้าพุทธโคดม
- (4) กลุ่มศักยภาพต่ำและความเสี่ยงปานกลาง มีจำนวน 4 แหล่ง ได้แก่ ถ้าพระเจ้ากลาง ถ้าพระเจ้าพังอัฐ ถ้าควายเขาชัยสน และถ้าล่องลมเขาชัยสน
- (5) กลุ่มศักยภาพต่ำและความเสี่ยงต่ำ มีจำนวน 4 แหล่ง ได้แก่ ถ้าพระเจ้ากั๋ง ถ้าพระเจ้าหลักโค ถ้าเขาโต๊ะบุญ และถ้าแมวขาว

รูปที่ 2.3 การจัดลำดับความสำคัญของตัวแทนแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติประเภทถ้ำ

ตารางที่ 2.12 การประเมินศักยภาพและขีดความสามารถในการรองรับของตัวแทนแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดี และศิลปวัฒนธรรมประเภทศาสนสถาน

ที่	แหล่งท่องเที่ยว	อำเภอ	จังหวัด	ประเด็นการศึกษา						ระดับศักยภาพ	
				1. สิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยว	2. คุณค่าและความสำคัญ	3. การบริหารจัดการ	4. ความพร้อมในการส่งเสริม	5. การมีส่วนร่วมของชุมชน/องค์กร	6. ความสะดวกและการบริการ	คะแนน	ศักยภาพ
				25%	20%	20%	15%	15%	5%	100%	
1	วัดมณีมาวาสวรวิหาร	เมือง	สงขลา	20.8	20.0	14.1	10.4	10.0	2.7	78.0	สูง
2	วัดท้ายขอ	เมือง	สงขลา	14.2	14.7	6.9	6.8	7.0	1.4	51.0	ปานกลาง
3	วัดสุวรรณคีรี	สิงหนคร	สงขลา	22.5	20.0	10.1	9.6	8.0	1.8	72.0	สูง
4	วัดแหลมจาก	สิงหนคร	สงขลา	16.7	16.0	5.6	6.2	4.5	1.3	50.3	ปานกลาง
5	วัดสูงเกาะใหญ่	กระแสสินธุ์	สงขลา	15.0	18.0	3.2	3.2	5.0	0.9	45.3	ปานกลาง
6	วัดจะทิ้งพระ	สทิงพระ	สงขลา	15.0	18.0	7.5	5.0	7.5	2.2	55.1	ปานกลาง
7	วัดพะโคะ	สทิงพระ	สงขลา	20.8	20.0	13.6	11.4	9.3	2.9	78.0	สูง
8	วัดเจดีย์งาม	ระโนด	สงขลา	15.0	16.7	6.9	6.2	6.3	1.8	52.9	ปานกลาง
9	วัดคลองเป็ด	หาดใหญ่	สงขลา	13.3	8.0	9.1	9.2	10.0	4.3	53.9	ปานกลาง
10	วัดโลกสมานคุณ	หาดใหญ่	สงขลา	20.0	13.3	9.9	10.4	9.5	4.0	67.1	สูง
11	วัดเขาจิ้งโหลน	รัตภูมิ	สงขลา	20.0	16.0	4.8	5.6	5.5	1.9	53.8	ปานกลาง
12	วัดควนปรัง	เมือง	พัทลุง	11.7	16.0	2.7	3.8	5.5	1.6	41.2	ปานกลาง
13	วัดปาลิไลยก์	เมือง	พัทลุง	16.7	18.0	4.8	5.6	6.5	1.3	52.9	ปานกลาง
14	วัดวัง	เมือง	พัทลุง	13.3	16.0	6.7	6.0	7.0	1.3	50.3	ปานกลาง
15	วัดเขียนบางแก้ว	บางแก้ว	พัทลุง	20.8	20.0	14.9	10.0	10.5	1.8	78.1	สูง

ตารางที่ 2.13 การประเมินความเสี่ยงผลกระทบของตัวแทนแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรม
ประเภทศาสนสถาน

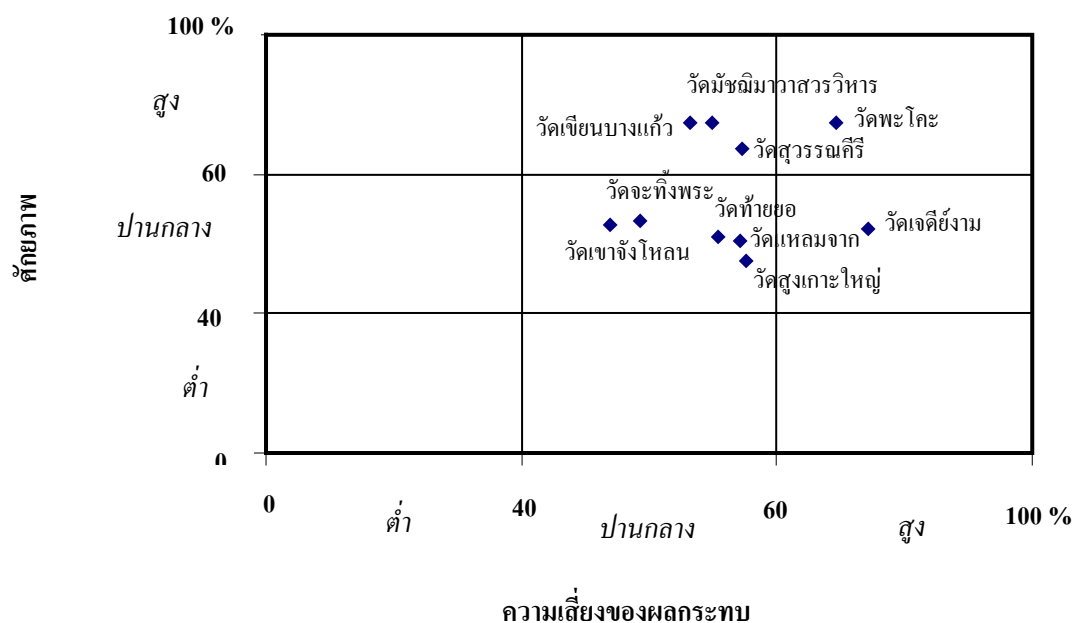
ที่	แหล่งท่องเที่ยว	อำเภอ	จังหวัด	ประเด็นการศึกษา			ระดับความเสี่ยง	
				1. ความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นต่อระบบ นิเวศและสิ่งแวดล้อม	2. ความเปราะบางของแหล่ง ท่องเที่ยว	3. ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชน ท้องถิ่น	คะแนน	ความเสี่ยง
				55%	25%	20%	100%	
1	วัดมณีมาวาสวรวิหาร	เมือง	สงขลา	26.89	20	10.67	57.56	ปานกลาง
2	วัดท้ายขอ	เมือง	สงขลา	31.78	15	11.56	58.34	ปานกลาง
3	วัดสุวรรณคีรี	สิงหนคร	สงขลา	33	20	8.44	61.44	สูง
4	วัดแหลมจาก	สิงหนคร	สงขลา	36.67	16.67	8	61.34	สูง
5	วัดสูงเกาะใหญ่	กระเส็นผู้	สงขลา	35.44	20	6.67	62.11	สูง
6	วัดจะทรงพระ	สทิงพระ	สงขลา	22	20	6.22	48.22	ปานกลาง
7	วัดพะโคะ	สทิงพระ	สงขลา	40.33	20	13.33	73.66	สูง
8	วัดเจดีย์งาม	ระโนด	สงขลา	48.89	25	4	77.89	สูง
9	วัดคลองเปล	หาดใหญ่	สงขลา	34.22	6.67	9.78	50.67	ปานกลาง
10	วัดโลกสมานคุณ	หาดใหญ่	สงขลา	39.11	10	9.78	58.89	ปานกลาง
11	วัดเขาจิ้งโหล่น	รัตภูมิ	สงขลา	19.56	20	4.89	44.45	ปานกลาง
12	วัดควนปรัง	เมือง	พัทลุง	15.89	20	5.33	41.22	ปานกลาง
13	วัดปาลิไลยก์	เมือง	พัทลุง	26.89	15	7.56	49.45	ปานกลาง
14	วัดวัง	เมือง	พัทลุง	23.22	15	7.56	45.78	ปานกลาง
15	วัดเขียนบางแก้ว	บางแก้ว	พัทลุง	26.89	20	8	54.89	ปานกลาง

ตารางที่ 2.14 การจัดลำดับความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรมประเภทศาสนสถาน

ที่	แหล่งท่องเที่ยว	อำเภอ	จังหวัด	การจัดลำดับความสำคัญ	
				ศักยภาพ	ความเสี่ยง
1	วัดมัทธมวาสารวิหาร	เมือง	สงขลา	สูง	ปานกลาง
2	วัดท้ายขอ	เมือง	สงขลา	ปานกลาง	ปานกลาง
3	วัดสุวรรณคีรี	สิงหนคร	สงขลา	สูง	สูง
4	วัดแหลมจาก	สิงหนคร	สงขลา	ปานกลาง	สูง
5	วัดสูงเกาะใหญ่	กระแสสินธุ์	สงขลา	ปานกลาง	สูง
6	วัดเจ้ทั้งพระ	สทิงพระ	สงขลา	ปานกลาง	ปานกลาง
7	วัดพะโคะ	สทิงพระ	สงขลา	สูง	สูง
8	วัดเจดีย์งาม	ระโนด	สงขลา	ปานกลาง	สูง
9	วัดคลองเป็ด	หาดใหญ่	สงขลา	ปานกลาง	ปานกลาง
10	วัดโคกสมานคุณ	หาดใหญ่	สงขลา	สูง	ปานกลาง
11	วัดเขาจิ้งโหล่น	รัตภูมิ	สงขลา	ปานกลาง	ปานกลาง
12	วัดควนปรัง	เมือง	พัทลุง	ปานกลาง	ปานกลาง
13	วัดป่าลิไลยก์	เมือง	พัทลุง	ปานกลาง	ปานกลาง
14	วัดวัง	เมือง	พัทลุง	ปานกลาง	ปานกลาง
15	วัดเขียนบางแก้ว	บางแก้ว	พัทลุง	สูง	ปานกลาง

จากผลการวิเคราะห์การประเมินศักยภาพและขีดความสามารถในการรองรับและการประเมินความเสี่ยงผลกระทบของแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรมประเภทศาสนสถานในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา สามารถวิเคราะห์โดยจำแนกลำดับความสำคัญตามระดับศักยภาพและความเสี่ยงของผลกระทบได้ ดังนี้

- (1) กลุ่มศักยภาพสูงและความเสี่ยงสูง มีจำนวน 2 แห่ง ได้แก่ วัดสุวรรณคีรี และวัดพะโคะ
- (2) กลุ่มศักยภาพสูงและความเสี่ยงปานกลาง มีจำนวน 3 แห่ง ได้แก่ วัดมัทนิมาวาสวรวิหาร วัดโคกสมานคุณ และ วัดเขียนบางแก้ว
- (3) กลุ่มศักยภาพปานกลางและความเสี่ยงสูง มีจำนวน 3 แห่ง ได้แก่ วัดแหลมจาก วัดสูงเกาะใหญ่ และวัดเจดีย์งาม
- (4) กลุ่มศักยภาพปานกลางและความเสี่ยงปานกลาง มีจำนวน 7 แห่ง ได้แก่ วัดท้ายขอ วัดจะทิ้งพระ วัดคลองเปล วัดเขาจิ้งโหล่น วัดควนปรัง วัดป่าลิไลยก์ และวัดวัง

รูปที่ 2.4 การจัดลำดับความสำคัญของตัวแทนแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรมประเภทศาสนสถาน

ตารางที่ 2.15 การประเมินศักยภาพและขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและ
ศิลปวัฒนธรรมประเภทชุมชนโบราณ

ที่	แหล่งท่องเที่ยว	อำเภอ	จังหวัด	ประเด็นการศึกษา						ระดับศักยภาพ	
				1. สิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยว	2. คุณค่าและความสำคัญ	3. การบริหารจัดการ	4. ความพร้อมในการส่งเสริม	5. การมีส่วนร่วมของชุมชน/องค์กร	6. ความสะดวกและการบริการ	คะแนน	ศักยภาพ
				25%	20%	20%	15%	15%	5%		
1	เมืองสงขลาฝั่งแหลมสน	เมือง	สงขลา	16.7	16.0	9.3	7.2	8.0	2.0	59.2	ปานกลาง
2	เมืองสงขลาฝั่งบ่อยาง	เมือง	สงขลา	18.3	18.0	6.1	6.4	8.0	1.2	58.0	ปานกลาง
3	เมืองสงขลาฝั่งเขาแดง	สิงหนคร	สงขลา	16.7	18.0	6.9	6.0	7.5	1.7	56.8	ปานกลาง
4	ชุมชนโบราณสทิงหม้อ-ปะโอ	สิงหนคร	สงขลา	13.3	7.3	4.0	4.4	7.5	1.2	37.7	ต่ำ
5	ชุมชนโบราณเกาะใหญ่	กระแสสินธุ์	สงขลา	11.7	10.7	4.3	5.4	8.0	1.3	41.3	ปานกลาง
6	เมืองสทิงพระ	สทิงพระ	สงขลา	16.7	16.0	11.2	8.0	7.5	1.8	61.2	สูง
7	ชุมชนโบราณเขาพะโละ- เขาคูหา	สทิงพระ	สงขลา	13.3	16.0	8.0	7.2	6.5	1.3	52.3	ปานกลาง
8	ชุมชนโบราณชะแม-ดีหลวง	สทิงพระ	สงขลา	10.0	8.0	6.9	8.8	4.8	2.3	40.7	ปานกลาง
9	ชุมชนโบราณโคกเมือง	บางกล่ำ	สงขลา	13.3	10.0	8.0	9.0	6.8	2.1	49.2	ปานกลาง
10	เมืองพังยาง	ระโนด	สงขลา	11.7	9.3	5.9	5.2	5.3	0.9	38.2	ต่ำ
11	ชุมชนโบราณสี่หยัง-เจดีย์งาม	ระโนด	สงขลา	20.0	16.0	4.8	7.4	7.5	1.5	57.2	ปานกลาง
12	ชุมชนโบราณบ้านเฉียงพง – โลกทอง	ระโนด	สงขลา	8.3	5.3	2.3	2.6	3.3	0.6	22.4	ต่ำ
13	เมืองโบราณโคกเมือง	เขาสัสน	พัทลุง	10.0	5.3	3.5	2.0	4.8	0.8	26.3	ต่ำ
14	เมืองพระรถ	เมือง	พัทลุง	6.7	8.0	2.1	2.2	4.0	1.5	24.5	ต่ำ
15	เมืองพัทลุงบ้านควนแร่	เมือง	พัทลุง	15.0	12.0	4.0	4.0	4.5	0.9	40.4	ปานกลาง
16	เมืองพัทลุงเขาชัยบุรี	เมือง	พัทลุง	20.0	18.0	8.8	8.0	7.0	1.3	63.1	สูง
17	เมืองพัทลุงบ้านพญาขัน	เมือง	พัทลุง	8.3	14.0	4.3	6.0	6.5	1.7	40.8	ปานกลาง
18	เมืองพัทลุงบ้านม่วง	เมือง	พัทลุง	2.5	2.7	2.0	3.4	3.8	0.5	14.8	ต่ำ
19	เมืองพัทลุงบ้านศาลาไต่ะวัค	เมือง	พัทลุง	3.3	8.0	2.4	1.4	4.0	0.8	20.0	ต่ำ
20	เมืองพัทลุงบ้านลำปำ	เมือง	พัทลุง	12.5	14.0	6.4	6.4	6.0	1.2	46.5	ปานกลาง
21	ชุมชนโบราณบ้านควนถบ ควนสาร	เมือง	พัทลุง	5.0	10.7	3.5	4.4	5.5	0.7	29.7	ต่ำ
22	ชุมชนโบราณบ้านพระเกิด	ปากพะยูน	พัทลุง	10.0	13.3	4.0	4.8	6.5	0.5	39.1	ต่ำ

ตารางที่ 2.16 การประเมินความเสี่ยงผลกระทบของแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรมประเภท
ชุมชนโบราณ

ที่	แหล่งท่องเที่ยว	อำเภอ	จังหวัด	ประเด็นการศึกษา			ระดับความเสี่ยง	
				1. ความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นต่อระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม	2. ความเปราะบางของแหล่งท่องเที่ยว	3. ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชนท้องถิ่น	คะแนน	ความเสี่ยง
				55%	25%	20%	100%	
1	เมืองสงขลาฝั่งแหลมสน	เมือง	สงขลา	29.3	13.3	11.6	54.2	ปานกลาง
2	เมืองสงขลาฝั่งบ่อยาง	เมือง	สงขลา	30.6	16.7	11.1	58.3	ปานกลาง
3	เมืองสงขลาฝั่งเขาแดง	สิงหนคร	สงขลา	31.8	16.7	9.8	58.2	ปานกลาง
4	ชุมชนโบราณสทิงหม้อ-ปะโอ	สิงหนคร	สงขลา	30.6	20.0	8.0	58.6	ปานกลาง
5	ชุมชนโบราณเกาะใหญ่	กระแสดินธุ์	สงขลา	28.1	16.7	9.8	54.6	ปานกลาง
6	เมืองสทิงพระ	สทิงพระ	สงขลา	34.2	20.0	4.9	59.1	ปานกลาง
7	ชุมชนโบราณเขาพะโละ-เขาคูหา	สทิงพระ	สงขลา	26.9	13.3	8.4	48.7	ปานกลาง
8	ชุมชนโบราณชะเม-ดีหลวง	สทิงพระ	สงขลา	31.8	13.3	10.2	55.3	ปานกลาง
9	ชุมชนโบราณโคกเมือง	บางกล่ำ	สงขลา	35.4	16.7	6.7	58.8	ปานกลาง
10	เมืองพังยาง	ระโนด	สงขลา	31.8	20.0	4.0	55.8	ปานกลาง
11	ชุมชนโบราณสีหยัง-เจดีย์งาม	ระโนด	สงขลา	29.3	16.7	7.6	53.6	ปานกลาง
12	ชุมชนโบราณบ้านเชียงพง – โลกทอง	ระโนด	สงขลา	33.0	25.0	6.2	64.2	สูง
13	เมืองโบราณโคกเมือง	เขายี่สาร	พัทลุง	20.8	13.3	8.9	43.0	ปานกลาง
14	เมืองพระรถ	เมือง	พัทลุง	37.9	20.0	4.4	62.3	สูง
15	เมืองพัทลุงบ้านควนแร่	เมือง	พัทลุง	22.0	15.0	5.8	42.8	ปานกลาง
16	เมืองพัทลุงเขายี่สาร	เมือง	พัทลุง	28.1	22.5	8.0	58.6	ปานกลาง
17	เมืองพัทลุงบ้านพญาขัน	เมือง	พัทลุง	24.4	13.3	4.4	42.2	ปานกลาง
18	เมืองพัทลุงบ้านม่วง	เมือง	พัทลุง	29.3	6.7	8.0	44.0	ปานกลาง
19	เมืองพัทลุงบ้านศาลาไค้ะวิก	เมือง	พัทลุง	36.7	20.0	7.1	63.8	สูง
20	เมืองพัทลุงบ้านลำปำ	เมือง	พัทลุง	22.0	13.3	6.7	42.0	ปานกลาง
21	ชุมชนโบราณบ้านควนถบควนสาร	เมือง	พัทลุง	26.9	16.7	8.9	52.5	ปานกลาง
22	ชุมชนโบราณบ้านพระเกิด	ปากพะยูน	พัทลุง	25.7	20.0	7.6	53.2	ปานกลาง

ตารางที่ 2.17 การจัดลำดับความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรมประเภทชุมชนโบราณ

ที่	แหล่งท่องเที่ยว	อำเภอ	จังหวัด	การจัดลำดับความสำคัญ	
				ศักยภาพ	ความเสี่ยง
1	เมืองสงขลาฝั่งแหลมสน	เมือง	สงขลา	ปานกลาง	ปานกลาง
2	เมืองสงขลาฝั่งบ่อยาง	เมือง	สงขลา	ปานกลาง	ปานกลาง
3	เมืองสงขลาฝั่งเขาแดง	สิงหนคร	สงขลา	ปานกลาง	ปานกลาง
4	ชุมชนโบราณสทิงหม้อ-ปะโอ	สิงหนคร	สงขลา	ต่ำ	ปานกลาง
5	ชุมชนโบราณเกาะใหญ่	กระแสดินธุ์	สงขลา	ปานกลาง	ปานกลาง
6	เมืองสทิงพระ	สทิงพระ	สงขลา	สูง	ปานกลาง
7	ชุมชนโบราณเขาพะโคะ-เขาคูหา	สทิงพระ	สงขลา	ปานกลาง	ปานกลาง
8	ชุมชนโบราณชะแม-ดีหลวง	สทิงพระ	สงขลา	ปานกลาง	ปานกลาง
9	ชุมชนโบราณโคกเมือง	บางกล่ำ	สงขลา	ปานกลาง	ปานกลาง
10	เมืองพังยาง	ระโนด	สงขลา	ต่ำ	ปานกลาง
11	ชุมชนโบราณสีหยัง-เจดีย์งาม	ระโนด	สงขลา	ปานกลาง	ปานกลาง
12	ชุมชนโบราณบ้านเลียงพง – โลกทอง	ระโนด	สงขลา	ต่ำ	สูง
13	เมืองโบราณ โลกเมือง	เขาชัยสน	พัทลุง	ต่ำ	ปานกลาง
14	เมืองพระรถ	เมือง	พัทลุง	ต่ำ	สูง
15	เมืองพัทลุงบ้านควนแร่	เมือง	พัทลุง	ปานกลาง	ปานกลาง
16	เมืองพัทลุงเขาชัยบุรี	เมือง	พัทลุง	สูง	ปานกลาง
17	เมืองพัทลุงบ้านพญาขัน	เมือง	พัทลุง	ปานกลาง	ปานกลาง
18	เมืองพัทลุงบ้านม่วง	เมือง	พัทลุง	ต่ำ	ปานกลาง
19	เมืองพัทลุงบ้านศาลาไต่ะวัค	เมือง	พัทลุง	ต่ำ	สูง
20	เมืองพัทลุงบ้านลำปำ	เมือง	พัทลุง	ปานกลาง	ปานกลาง
21	ชุมชนโบราณบ้านควนถบ ควนสาร	เมือง	พัทลุง	ต่ำ	ปานกลาง
22	ชุมชนโบราณบ้านพระเกิด	ปากพะยูน	พัทลุง	ต่ำ	ปานกลาง

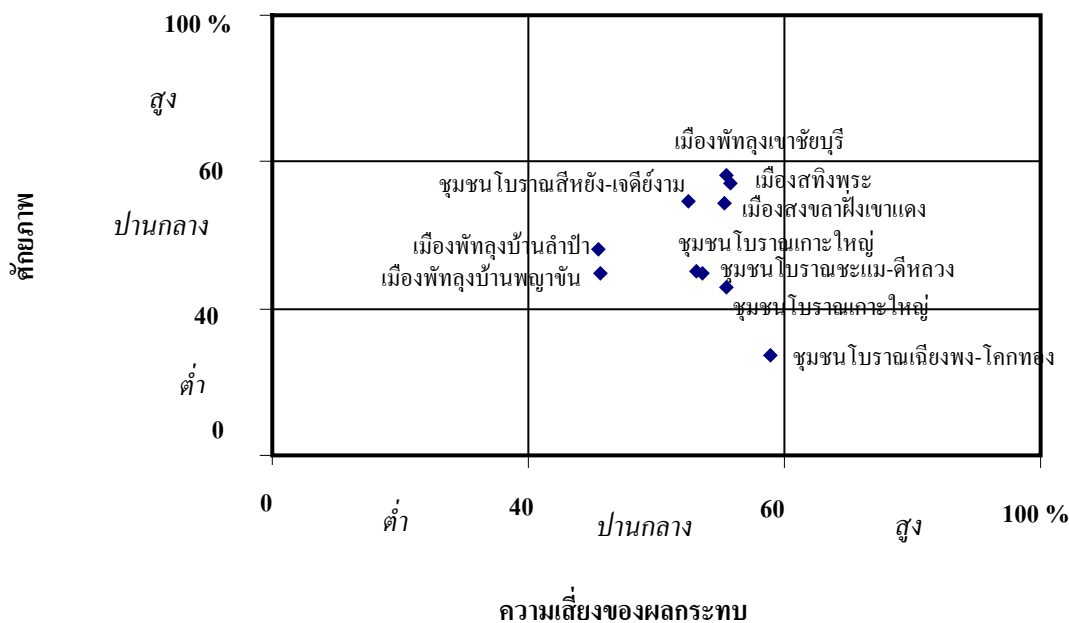
จากผลการวิเคราะห์การประเมินศักยภาพและขีดความสามารถในการรองรับและการประเมินความเสี่ยงผลกระทบของแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรมประเภทชุมชนโบราณในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาสามารถวิเคราะห์โดยจำแนกลำดับความสำคัญตามระดับศักยภาพและความเสี่ยงของผลกระทบได้ ดังนี้

(1) กลุ่มศักยภาพสูงและความเสี่ยงปานกลาง มีจำนวน 2 แหล่ง ได้แก่ เมืองสทิงพระ และเมืองพัทลุงเขาชัยบุรี

(2) กลุ่มศักยภาพปานกลางและความเสี่ยงปานกลาง มีจำนวน 11 แหล่ง ได้แก่ เมืองสงขลาฝั่งบ่อยาง เมืองสงขลาฝั่งแหลมสน เมืองสงขลาฝั่งเขาแดง ชุมชนโบราณเกาะใหญ่ ชุมชนโบราณเขาพะโคะเขาคูหา ชุมชนโบราณชะแม-ดีหลวง เมืองโบราณโคกเมือง ชุมชนโบราณสีหยัง-เจดีย์งาม เมืองพัทลุงบ้านควนแร่ เมืองพัทลุงบ้านพญาขัน และเมืองพัทลุงบ้านลำปำ

(3) กลุ่มศักยภาพต่ำและความเสี่ยงสูง มีจำนวน 3 แหล่ง ได้แก่ ชุมชนโบราณบ้านเฉียงพง-โคกทอง เมืองพระรถ และเมืองพัทลุงบ้านศาลาไต้ะวัก

(4) กลุ่มศักยภาพต่ำและความเสี่ยงปานกลาง มีจำนวน 6 แหล่ง ได้แก่ ชุมชนโบราณสทิงหม้อ-ปะโอ เมืองพังยาง ชุมชนโบราณโคกเมือง เมืองพัทลุงบ้านม่วง ชุมชนโบราณบ้านควนถบ ควนสาร และชุมชนโบราณบ้านพระเกิด

รูปที่ 2.5 การจัดลำดับความสำคัญของตัวแทนแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรมประเภทชุมชนโบราณ

ตารางที่ 2.18 การประเมินศักยภาพและขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและ
ศิลปวัฒนธรรมประเภทอื่นๆ

ที่	แหล่งท่องเที่ยว	อำเภอ	จังหวัด	ประเด็นการศึกษา						ระดับศักยภาพ	
				1. สิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยว	2. คุณค่าและความสำคัญ	3. การบริหารจัดการ	4. ความพร้อมในการส่งเสริมฯ	5. การมีส่วนร่วมของชุมชน/องค์กร	6. ความสะดวกและการบริการ	คะแนน	ศักยภาพ
				25%	20%	20%	15%	15%	5%	100%	
1	เจดีย์เขาวรุฒช้าง	เมือง	สงขลา	5.0	3.3	2.9	2.4	5.3	0.5	19.4	ต่ำ
2	เจดีย์บันยอเคหาภูกุ	เมือง	สงขลา	7.5	8.0	3.7	3.8	6.0	0.8	29.8	ต่ำ
3	เจดีย์บันยอเคหาเก้าเส้ง	เมือง	สงขลา	10.0	9.3	6.1	6.4	7.5	1.3	40.7	ปานกลาง
4	เจดีย์บรรจุพระบรมธาตุ วัดชัยมงคล	เมือง	สงขลา	16.7	16.0	7.2	7.0	9.5	2.5	58.9	ปานกลาง
5	ป้อมปืนปากน้ำแหลมทราย	เมือง	สงขลา	10.0	14.0	5.1	4.8	6.0	1.5	41.4	ปานกลาง
6	พระเจดีย์หลวงบนยอดเขา ดั่งกวน	เมือง	สงขลา	15.0	16.0	9.3	7.2	6.8	2.8	57.1	ปานกลาง
7	พิพิธภัณฑสถานระงศ์	เมือง	สงขลา	16.7	13.3	12.5	6.4	5.8	3.2	57.9	ปานกลาง
8	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สงขลา	เมือง	สงขลา	20.0	18.0	12.7	7.8	5.5	2.3	66.3	สูง
9	ศาลหลักเมือง	เมือง	สงขลา	16.7	10.0	9.9	4.8	6.0	2.7	50.0	ปานกลาง
10	ศาลาตลาดจารึก	เมือง	สงขลา	13.3	16.0	6.7	4.2	7.0	2.0	49.2	ปานกลาง
11	สถาบันทักษิณคดีศึกษา	เมือง	สงขลา	20.0	12.0	8.5	7.4	6.0	2.5	56.4	ปานกลาง
12	ป้อมเมือง	เมือง	สงขลา	6.7	14.0	6.1	4.6	5.8	1.7	38.8	ต่ำ
13	กำแพงเมืองเก่า	สิงหนคร	สงขลา	5.8	16.0	4.5	3.4	4.8	0.9	35.4	ต่ำ
14	คูเมือง	สิงหนคร	สงขลา	5.0	16.0	4.0	3.0	4.5	0.9	33.4	ต่ำ
15	เจดีย์บันยอเคหาน้อย	สิงหนคร	สงขลา	10.0	18.0	3.5	3.8	5.8	1.2	42.2	ปานกลาง
16	เจดีย์ 2 องค์บันยอเคหา ค่ายม่วง	สิงหนคร	สงขลา	11.7	16.7	4.8	5.4	8.0	0.8	47.4	ปานกลาง
17	บ่อแก้ว	สิงหนคร	สงขลา	18.3	16.7	7.2	6.8	8.0	0.9	57.9	ปานกลาง
18	ที่ฝังศพตันตระกู ณ สงขลา	สิงหนคร	สงขลา	15.0	18.0	10.1	6.4	7.5	0.8	57.9	ปานกลาง
19	ที่ฝังศพพระยาแขก	สิงหนคร	สงขลา	7.5	11.3	7.7	5.4	8.0	0.9	40.9	ปานกลาง
20	ป้อมพระยาแขก	สิงหนคร	สงขลา	5.8	11.3	4.5	4.8	6.5	0.9	33.9	ต่ำ
21	ศาลาหลบเสือ	สิงหนคร	สงขลา	6.7	14.0	6.4	6.4	7.0	0.9	41.4	ปานกลาง

ตารางที่ 2.18 การประเมินศักยภาพและขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและ
ศิลปวัฒนธรรมประเภทอื่นๆ (ต่อ)

ที่	แหล่งท่องเที่ยว	อำเภอ	จังหวัด	ประเด็นการศึกษา						ระดับศักยภาพ	
				1. สิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยว	2. คุณค่าและความสำคัญ	3. การบริหารจัดการ	4. ความพร้อมในการส่งเสริมฯ	5. การมีส่วนร่วมของชุมชน/องค์กร	6. ความสะดวกและการบริการ	คะแนน	ศักยภาพ
				25%	20%	20%	15%	15%	5%	100%	
22	เจดีย์เขารัตนปุณ	กระแสดินธุ์	สงขลา	9.2	16.0	7.5	8.0	6.5	0.7	47.8	ปานกลาง
23	บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ วัดแหลมบ่อท่อ	กระแสดินธุ์	สงขลา	6.7	8.7	4.3	3.0	7.3	0.7	30.6	ต่ำ
24	โคกเมือง	บางกล่ำ	สงขลา	4.2	10.7	4.3	2.6	5.3	0.9	27.9	ต่ำ
25	พระพุทธรูปเขาพระ	รัตภูมิ	สงขลา	10.0	12.0	5.9	5.8	5.5	1.5	40.7	ปานกลาง
26	พระพุทธรูปบนเขา รักเกียรติ	รัตภูมิ	สงขลา	11.7	14.0	4.0	5.8	4.5	0.8	40.8	ปานกลาง
27	เจดีย์เขาแดง	เมือง	พัทลุง	5.8	12.0	4.5	5.0	4.0	0.7	32.0	ต่ำ
28	เจดีย์เขากทะเล	เมือง	พัทลุง	10.0	14.0	6.9	6.4	7.0	0.8	45.2	ปานกลาง
29	เจดีย์ถ้ำมาลัย	เมือง	พัทลุง	13.3	12.0	8.0	8.0	7.5	1.4	50.3	ปานกลาง
30	ควนเจดีย์	ปากพะยูน	พัทลุง	3.3	11.3	1.3	1.4	1.3	0.3	19.0	ต่ำ
31	พระบรมธาตุเจดีย์สถาน ทิพย์พิมานเขานางฟ้า	ปากพะยูน	พัทลุง	5.0	9.3	2.9	2.2	4.0	0.5	24.0	ต่ำ
32	โคกพระคูลา	เขาชัยสน	พัทลุง	8.3	10.7	6.1	5.6	5.8	1.0	37.5	ต่ำ
33	โคกพระสองพี่น้อง	เขาชัยสน	พัทลุง	9.2	9.3	5.9	4.8	6.5	0.8	36.4	ต่ำ
34	โคกเมืองเก่า	เขาชัยสน	พัทลุง	5.0	10.7	4.3	4.6	6.3	0.6	31.4	ต่ำ
35	หลักเมืองเก่า	เขาชัยสน	พัทลุง	6.7	13.3	4.0	4.0	6.5	0.7	35.2	ต่ำ

ตารางที่ 2.19 การประเมินความเสี่ยงผลกระทบของแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรมประเภทอื่นๆ

ที่	แหล่งท่องเที่ยว	อำเภอ	จังหวัด	ประเด็นการศึกษา			ระดับความเสี่ยง	
				1. ความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นต่อระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม	2. ความประมาทของแหล่งท่องเที่ยว	3. ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชนท้องถิ่น	คะแนน	ความเสี่ยง
				55%	25%	20%	100%	
1	เจดีย์เขารูปช้าง	เมือง	สงขลา	24.4	6.7	12.0	43.1	ปานกลาง
2	เจดีย์บันยอชเคาภู	เมือง	สงขลา	15.9	10.0	8.9	34.8	ต่ำ
3	เจดีย์บันยอชเคาเก้าเส้ง	เมือง	สงขลา	26.9	6.7	9.8	43.3	ปานกลาง
4	เจดีย์บรรจุพระบรมธาตุวัดชัยมงคล	เมือง	สงขลา	19.6	6.7	8.4	34.7	ต่ำ
5	ป้อมปืนปากน้ำแหลมทราย	เมือง	สงขลา	23.2	10.0	8.0	41.2	ปานกลาง
6	พระเจดีย์หลวงบนยอดเขาตังกวน	เมือง	สงขลา	39.1	13.3	6.2	58.7	ปานกลาง
7	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสงขลา	เมือง	สงขลา	24.4	15.0	8.0	47.4	ปานกลาง
8	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสงขลา	เมือง	สงขลา	20.8	20.0	8.0	48.8	ปานกลาง
9	ศาลหลักเมือง	เมือง	สงขลา	24.4	13.3	9.8	47.6	ปานกลาง
10	ศาลาตลาดจตุรพักตรพิมาน	เมือง	สงขลา	22.0	10.0	8.9	40.9	ปานกลาง
11	สถาบันทักษิณคดีศึกษา	เมือง	สงขลา	18.3	13.3	9.8	41.4	ปานกลาง
12	ป้อมเมือง	เมือง	สงขลา	19.6	15.0	8.9	43.5	ปานกลาง
13	กำแพงเมืองเก่า	สิงหนคร	สงขลา	29.3	13.3	8.9	51.6	ปานกลาง
14	คูเมือง	สิงหนคร	สงขลา	29.3	15.0	8.9	53.2	ปานกลาง
15	เจดีย์บันยอชเคาน้อย	สิงหนคร	สงขลา	28.1	13.3	8.0	49.4	ปานกลาง
16	เจดีย์ 2 องค์บนยอดเขาค่ายม่วง	สิงหนคร	สงขลา	26.9	13.3	8.0	48.2	ปานกลาง
17	บ่อเก็ง	สิงหนคร	สงขลา	29.3	16.7	9.8	55.8	ปานกลาง
18	ที่ฝังศพต้นตระกูล ณ สงขลา	สิงหนคร	สงขลา	31.8	16.7	8.9	57.3	ปานกลาง
19	ที่ฝังศพพระยาแขก	สิงหนคร	สงขลา	36.7	16.7	3.6	56.9	ปานกลาง
20	ป้อมพระยาแขก	สิงหนคร	สงขลา	26.9	20.0	4.9	51.8	ปานกลาง
21	ศาลาหลบเสือ	สิงหนคร	สงขลา	22.0	15.0	9.3	46.3	ปานกลาง
22	เจดีย์เขารูปช้าง	กระแสดินธุ์	สงขลา	13.4	13.3	9.8	36.6	ต่ำ

ตารางที่ 2.19 คะแนนการวิเคราะห์และประเมินความเสี่ยงผลกระทบของแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและ
ศิลปวัฒนธรรมประเภทอื่นๆ (ต่อ)

ที่	แหล่งท่องเที่ยว	อำเภอ	จังหวัด	ประเด็นการศึกษา			ระดับความเสี่ยง	
				1. ความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นต่อระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม	2. ความเปราะบางของแหล่งท่องเที่ยว	3. ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชนท้องถิ่น	คะแนน	ความเสี่ยง
				55%	25%	20%	100%	
23	บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์วัดแหลมบ่อท่อ	กระแสนินธุ์	สงขลา	17.1	10.0	13.3	40.4	ปานกลาง
24	โคกเมือง	บางกล่ำ	สงขลา	24.4	8.3	8.9	41.7	ปานกลาง
25	พระพุทธรูปเขาพระ	รัตภูมิ	สงขลา	20.8	10.0	9.8	40.6	ปานกลาง
26	พระพุทธรูปบนเขารักเกียรติ	รัตภูมิ	สงขลา	22.0	16.7	8.0	46.7	ปานกลาง
27	เจดีย์เขาแดง	เมือง	พัทลุง	13.4	10.0	6.7	30.1	ต่ำ
28	เจดีย์เขากะตุ	เมือง	พัทลุง	22.0	10.0	8.4	40.4	ปานกลาง
29	เจดีย์ถ้ำมาลัย	เมือง	พัทลุง	28.1	13.3	8.0	49.4	ปานกลาง
30	ควนเจดีย์	ปากพะยูน	พัทลุง	34.2	25.0	4.0	63.2	สูง
31	พระบรมธาตุเจดีย์สถานพิทักษ์พืชมานเขานางฟ้า	ปากพะยูน	พัทลุง	17.1	13.3	3.6	34.0	ต่ำ
32	โคกพระคูลา	เขาชัยสน	พัทลุง	18.3	15.0	3.6	36.9	ต่ำ
33	โคกพระสองพี่น้อง	เขาชัยสน	พัทลุง	20.8	10.0	5.3	36.1	ต่ำ
34	โคกเมืองเก่า	เขาชัยสน	พัทลุง	23.2	15.0	6.2	44.4	ปานกลาง
35	หลักเมืองเก่า	เขาชัยสน	พัทลุง	23.2	13.3	7.6	44.1	ปานกลาง

ตารางที่ 2.20 การจัดลำดับความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรมประเภทอื่นๆ

ที่	แหล่งท่องเที่ยว	อำเภอ	จังหวัด	การจัดลำดับความสำคัญ	
				ศักยภาพ	ความเสี่ยง
1	เจดีย์เขารูปช้าง	เมือง	สงขลา	ต่ำ	ปานกลาง
2	เจดีย์บนยอดเขาภู	เมือง	สงขลา	ต่ำ	ต่ำ
3	เจดีย์บนยอดเขาเก้าแสง	เมือง	สงขลา	ปานกลาง	ปานกลาง
4	เจดีย์บรรจุพระบรมธาตุ วัดชัยมงคล	เมือง	สงขลา	ปานกลาง	ต่ำ
5	ป้อมปืนปากน้ำแหลมทราย	เมือง	สงขลา	ปานกลาง	ปานกลาง
6	พระเจดีย์หลวงบนยอดเขาดังกวน	เมือง	สงขลา	ปานกลาง	ปานกลาง
7	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสงขลา	เมือง	สงขลา	ปานกลาง	ปานกลาง
8	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสงขลา	เมือง	สงขลา	สูง	ปานกลาง
9	ศาลหลักเมือง	เมือง	สงขลา	ปานกลาง	ปานกลาง
10	ศาลาพิลาหารึก	เมือง	สงขลา	ปานกลาง	ปานกลาง
11	สถาบันทักษิณคดีศึกษา	เมือง	สงขลา	ปานกลาง	ปานกลาง
12	ป้อมเมือง	เมือง	สงขลา	ต่ำ	ปานกลาง
13	กำแพงเมืองเก่า	สิงหนคร	สงขลา	ต่ำ	ปานกลาง
14	คูเมือง	สิงหนคร	สงขลา	ต่ำ	ปานกลาง
15	เจดีย์บนยอดเขาน้อย	สิงหนคร	สงขลา	ปานกลาง	ปานกลาง
16	เจดีย์ 2 องค์บนยอดเขาค่ายม่วง	สิงหนคร	สงขลา	ปานกลาง	ปานกลาง
17	บ่อเก็ง	สิงหนคร	สงขลา	ปานกลาง	ปานกลาง
18	ที่ฝังศพดินตระกูล ณ สงขลา	สิงหนคร	สงขลา	ปานกลาง	ปานกลาง
19	ที่ฝังศพพระยาแขก	สิงหนคร	สงขลา	ปานกลาง	ปานกลาง
20	ป้อมพระยาแขก	สิงหนคร	สงขลา	ต่ำ	ปานกลาง
21	ศาลาหลบเสือ	สิงหนคร	สงขลา	ปานกลาง	ปานกลาง
22	เจดีย์เขารัดปู	กระเส็นสุ	สงขลา	ปานกลาง	ต่ำ
23	บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์วัดแหลมบ่อท่อ	กระเส็นสุ	สงขลา	ต่ำ	ปานกลาง
24	โลกเมือง	บางกล่ำ	สงขลา	ต่ำ	ปานกลาง
25	พระพุทธรูปเขาพระ	รัตภูมิ	สงขลา	ปานกลาง	ปานกลาง
26	พระพุทธรูปบนเขารักเกียรติ	รัตภูมิ	สงขลา	ปานกลาง	ปานกลาง
27	เจดีย์เขาแดง	เมือง	พัทลุง	ต่ำ	ต่ำ

ตารางที่ 2.20 การจัดลำดับความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรมประเภทอื่นๆ (ต่อ)

ที่	แหล่งท่องเที่ยว	อำเภอ	จังหวัด	การจัดลำดับความสำคัญ	
				ศักยภาพ	ความเสี่ยง
28	เจดีย์เขากทะเล	เมือง	พัทลุง	ปานกลาง	ปานกลาง
29	เจดีย์ถ้ำมาลัย	เมือง	พัทลุง	ปานกลาง	ปานกลาง
30	ควนเจดีย์	ปากพะยูน	พัทลุง	ต่ำ	สูง
31	พระบรมธาตุเจดีย์สถานทิพย์ พิมานเขานางฟ้า	ปากพะยูน	พัทลุง	ต่ำ	ต่ำ
32	โลกพระคูลา	เขาชัยสน	พัทลุง	ต่ำ	ต่ำ
33	โลกพระสองพี่น้อง	เขาชัยสน	พัทลุง	ต่ำ	ต่ำ
34	โลกเมืองเก่า	เขาชัยสน	พัทลุง	ต่ำ	ปานกลาง
35	หลักเมืองเก่า	เขาชัยสน	พัทลุง	ต่ำ	ปานกลาง

จากผลการวิเคราะห์การประเมินศักยภาพและขีดความสามารถ ในการรองรับและการประเมินความเสี่ยงผลกระทบของแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรมประเภทอื่นๆ ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา สามารถวิเคราะห์ โดยจำแนกลำดับความสำคัญตามระดับศักยภาพและความเสี่ยงของผลกระทบได้ ดังนี้

(1) กลุ่มศักยภาพสูงและความเสี่ยงปานกลาง มีจำนวน 1 แหล่ง ได้แก่ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สงขลา

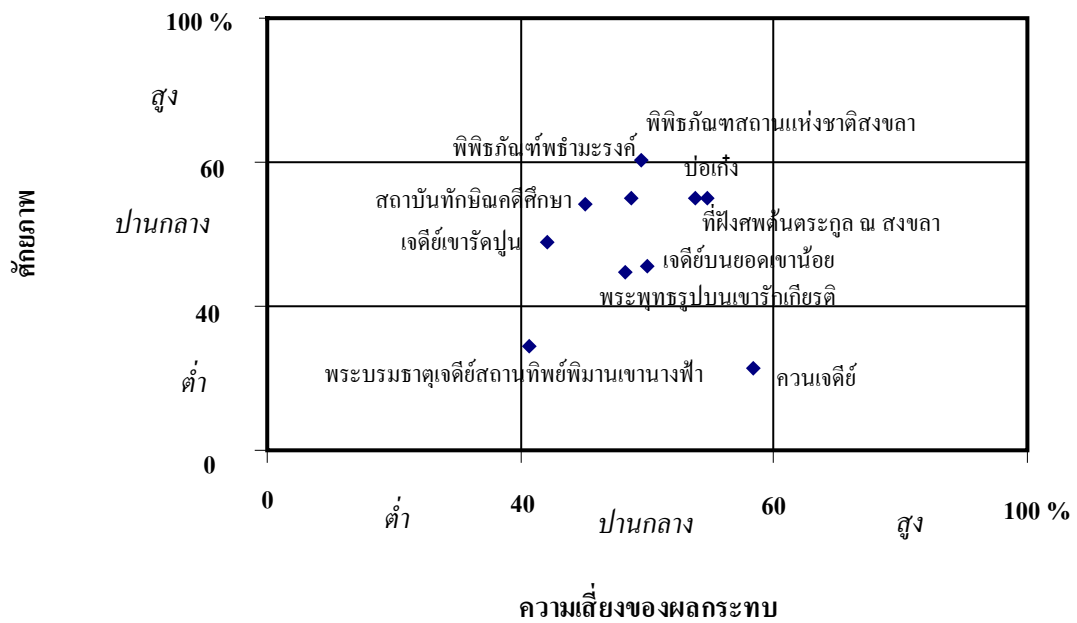
(2) กลุ่มศักยภาพปานกลางและความเสี่ยงปานกลาง มีจำนวน 17 แหล่ง ได้แก่ เจดีย์บนยอดเขาแก้วเสด็จ ป้อมปืนปากน้ำแหลมทราย พระเจดีย์หลวงบนยอดเขาดังกวน พิพิธภัณฑ์พธำมรงค์ ศาลหลักเมือง ศาลาเสนาบดีกรีก สถาบันทักษิณคดีศึกษา เจดีย์บนยอดเขาน้อย เจดีย์ 2 องค์บนยอดเขาค่ายม่วง บ่อเก๋งที่ฝั่งศพตันตระกุล ณ สงขลา ที่ฝั่งศพพระยาแขก ศาลาหลบเสือ พระพุทธรูปเขาพระ พระพุทธรูปบนเขารักเกียรติ เจดีย์เขากทะเล และเจดีย์ถ้ำมาลัย

(3) กลุ่มศักยภาพปานกลางและความเสี่ยงต่ำ มีจำนวน 2 แหล่ง ได้แก่ เจดีย์บรรจุพระบรมธาตุ วัดชัยมงคล และเจดีย์เขารัดปูน

(4) กลุ่มศักยภาพต่ำและความเสี่ยงสูง มีจำนวน 1 แหล่ง ได้แก่ ควนเจดีย์

(5) กลุ่มศักยภาพต่ำและความเสี่ยงปานกลาง มีจำนวน 9 แหล่ง ได้แก่ เจดีย์เขารูปช้าง ป้อมเมืองกำแพงเมืองเก่า คูเมือง ป้อมพระยาแขก บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์วัดแหลมบ่อท่อ โลกเมือง โลกเมืองเก่า และหลักเมืองเก่า

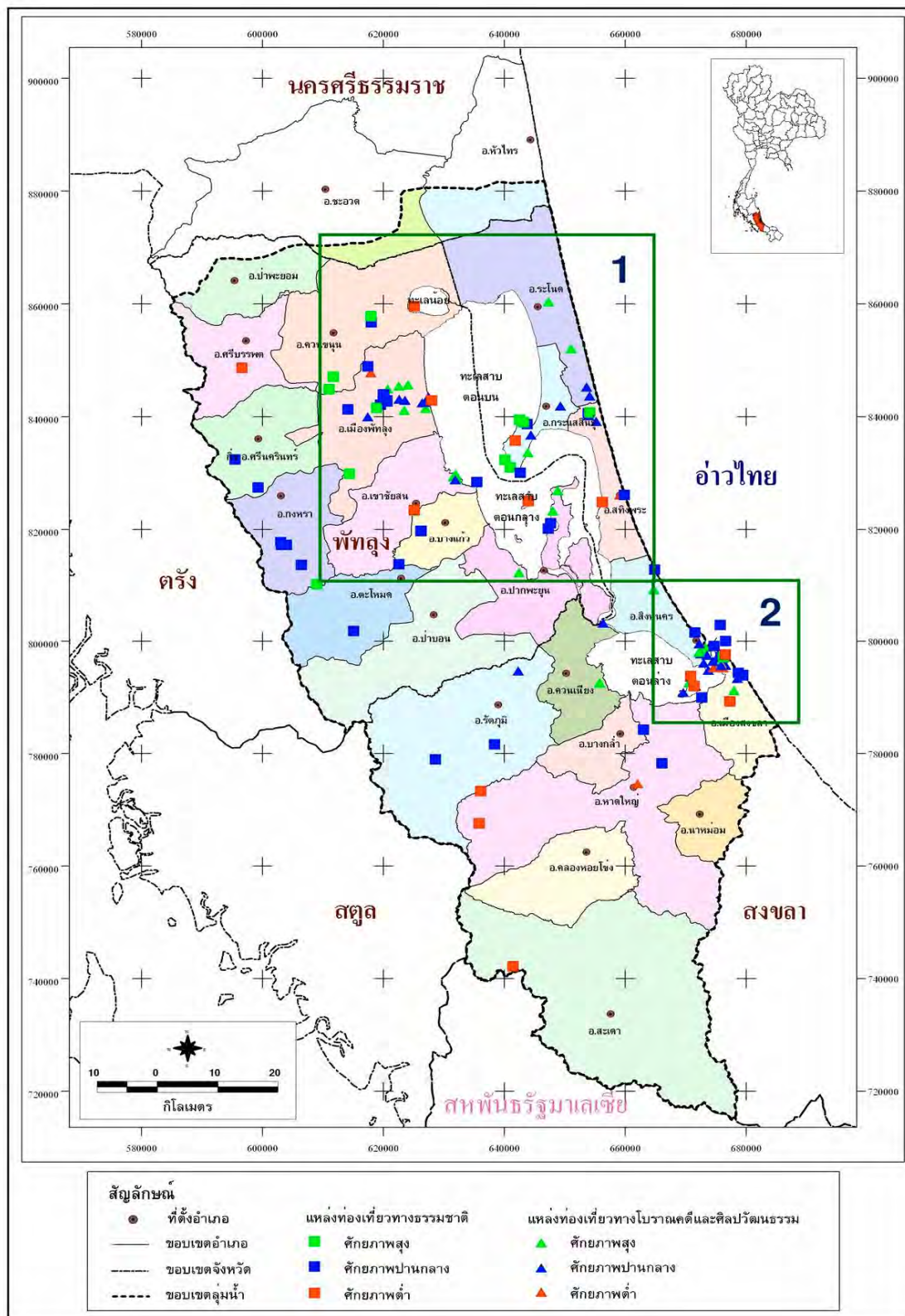
(6) ศักยภาพต่ำและความเสี่ยงต่ำ มีจำนวน 5 แหล่ง ได้แก่ เจดีย์บนยอดเขาภูเจดีย์เขาแดง พระบรมธาตุเจดีย์สถานทิพย์พิมานเขานางฟ้า โลกพระคูลา และโลกพระสองพี่น้อง

รูปที่ 2.6 การจัดลำดับความสำคัญของตัวแทนแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรมประเภทอื่นๆ

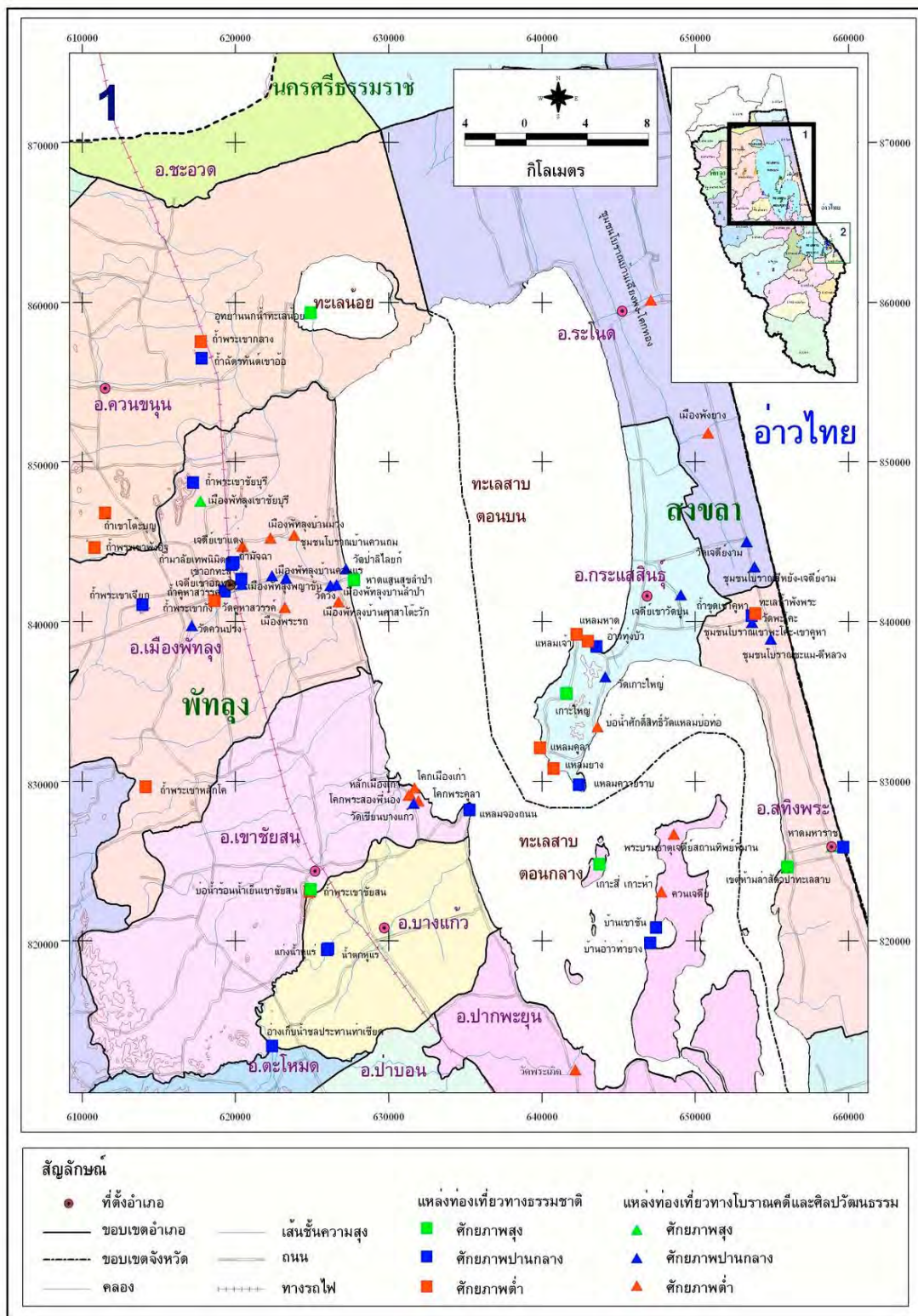
รูปที่ 2.7 - 2.9 แสดงระดับศักยภาพและขีดความสามารถ ในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวทาง ธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

รูปที่ 2.10 – 2.12 แสดงระดับความเสี่ยงของผลกระทบของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

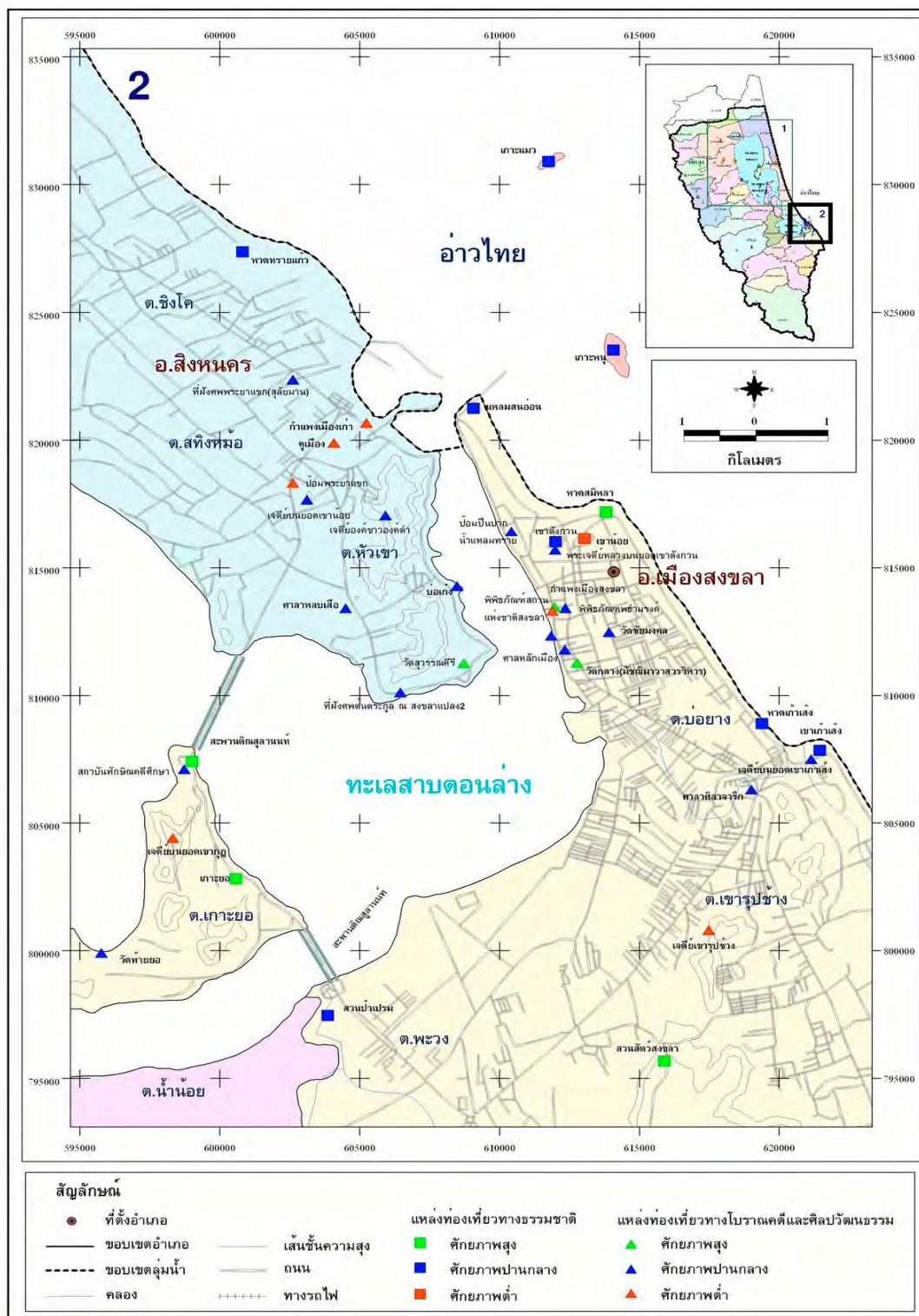
ที่มา : อรสา, 2547

รูปที่ 2.7 ระดับศักยภาพและขีดความสามารถ ในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา แบ่งออกเป็น 2 ส่วนย่อย

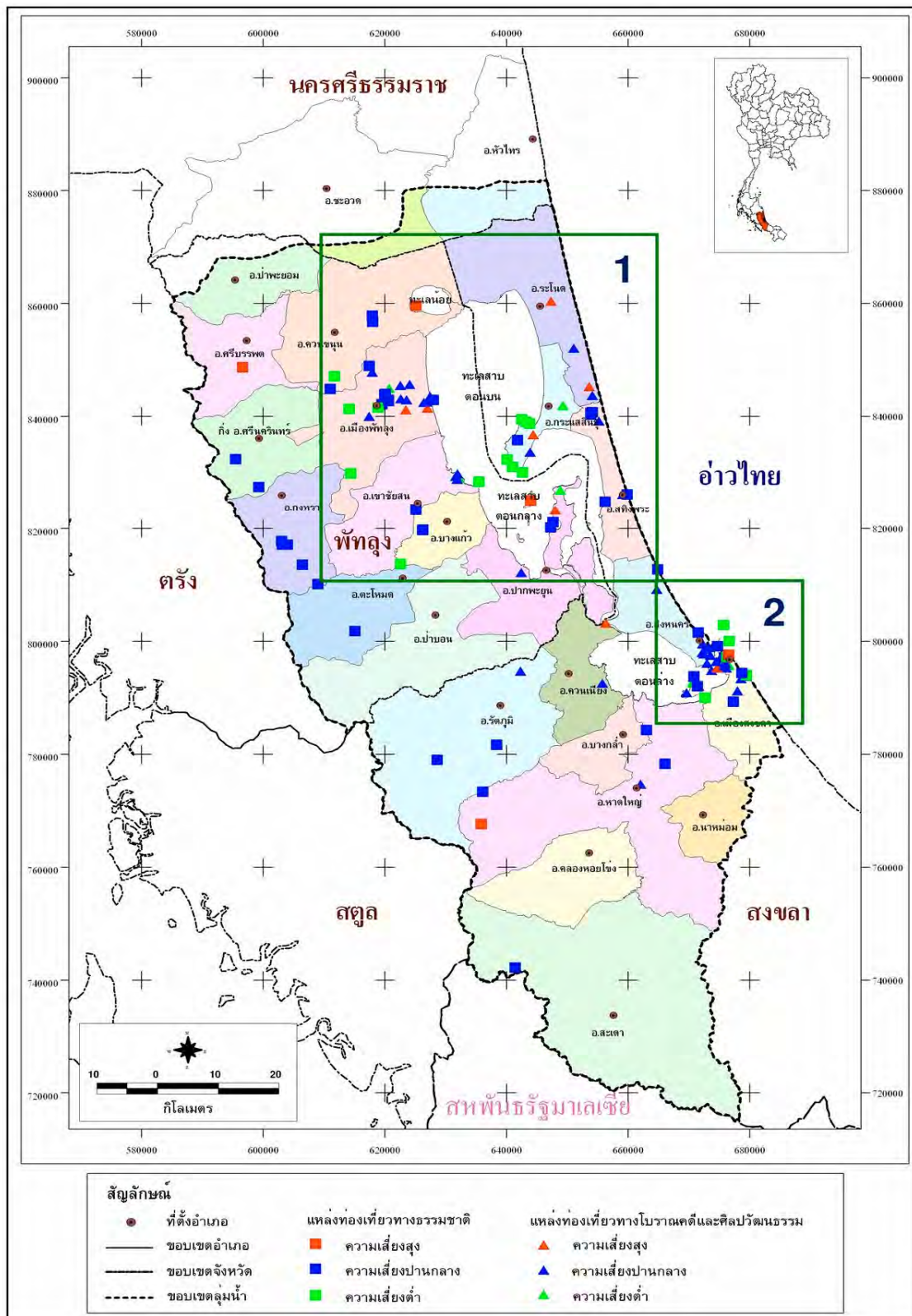
ที่มา : อรสา, 2547

รูปที่ 2.8 ระดับศักยภาพและขีดความสามารถ ในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา แผนที่ขยายส่วนที่ 1 (ดูแผนที่หลักรูปที่ 2.7)

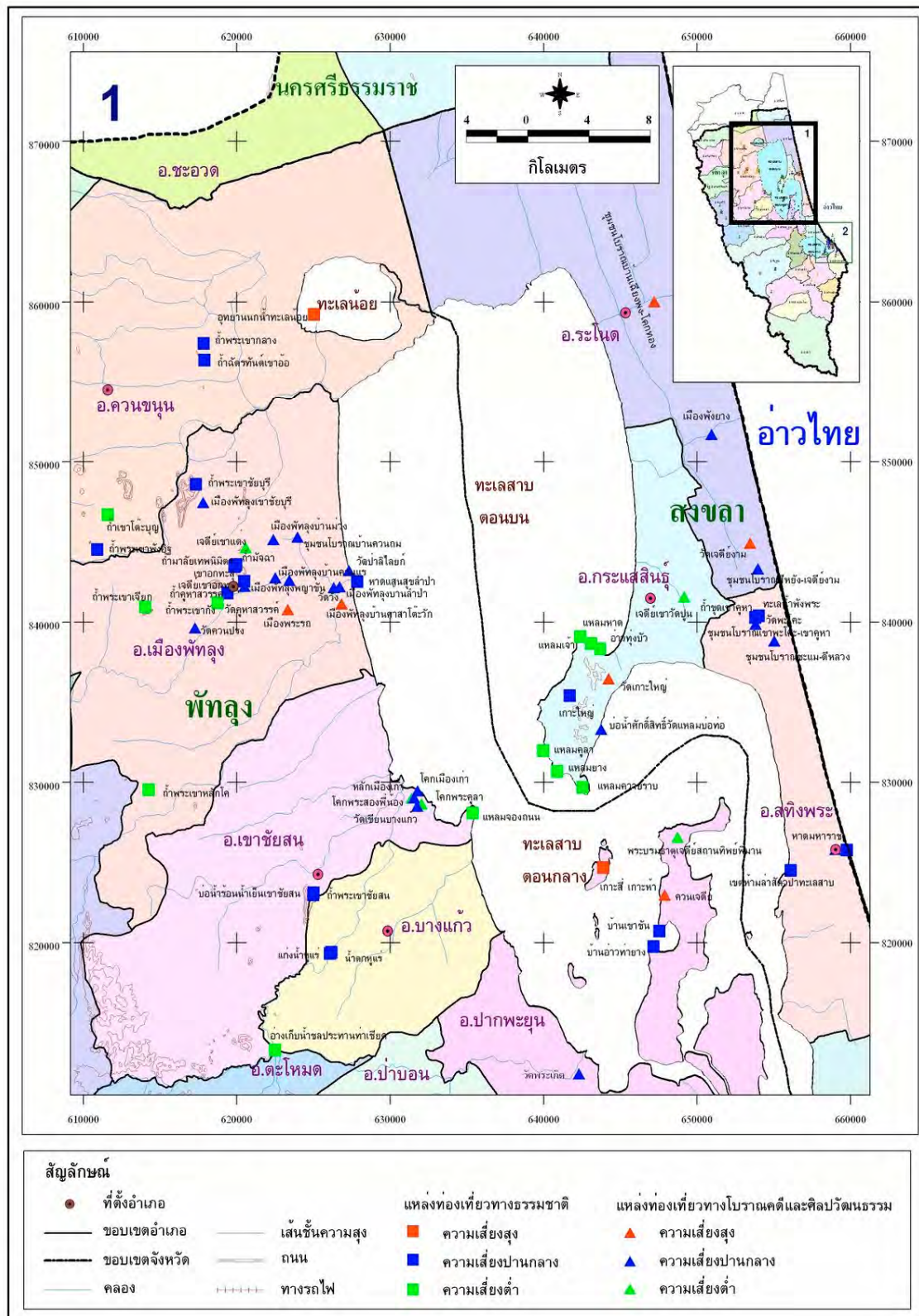
ที่มา : อร์สา, 2547

รูปที่ 2.9 ระดับศักยภาพและขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาแผนที่ขยายส่วนที่ 2 (ดูแผนที่หลักรูปที่ 2.7)

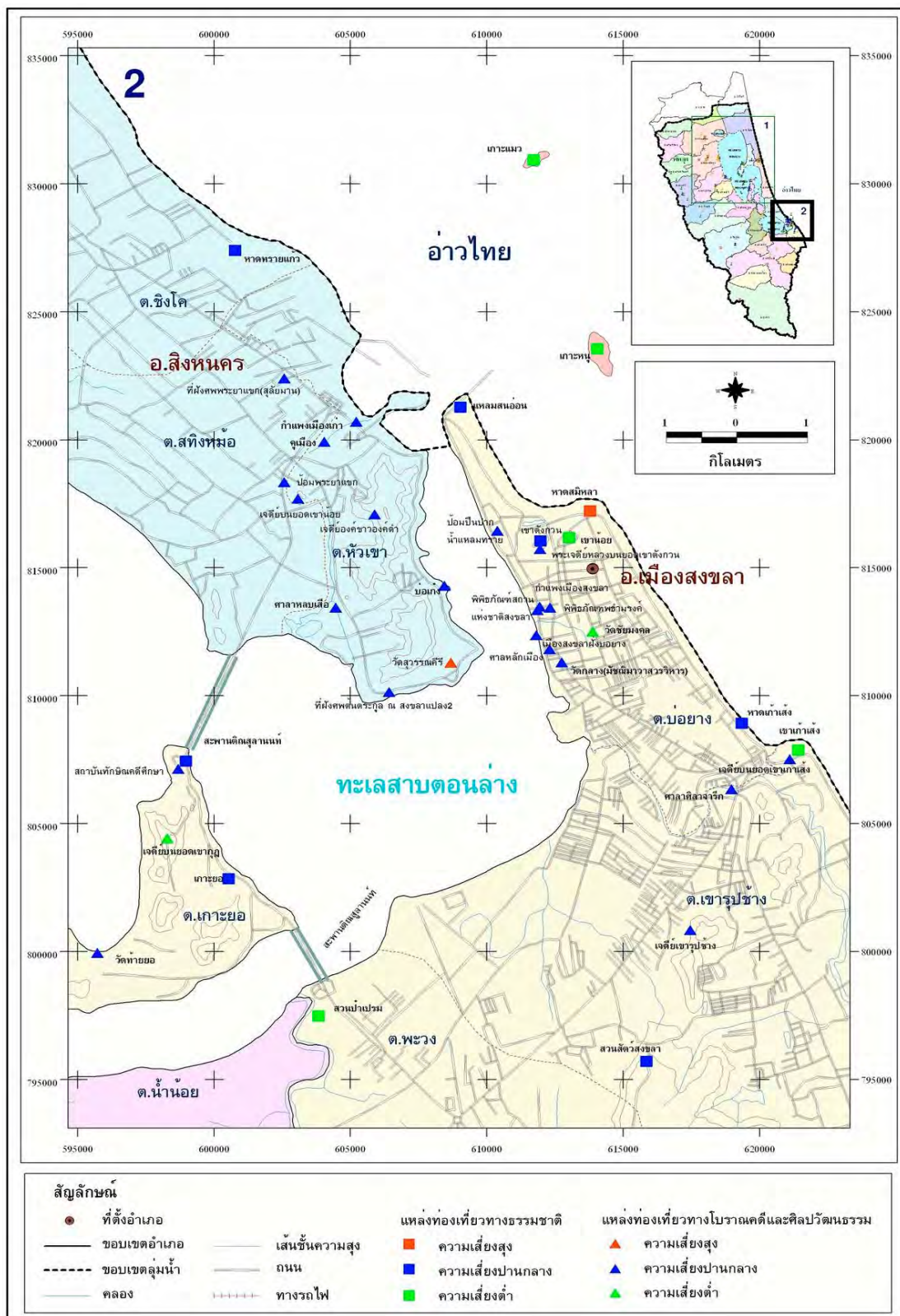
ที่มา : orsa, 2547

รูปที่ 2.10 ระดับความเสี่ยงของผลกระทบของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา แบ่งออกเป็น 2 ส่วนย่อย (รูปที่ 2.10 – 2.12)

ที่มา : orts, 2547

รูปที่ 2.11 ระดับความเสี่ยงของผลกระทบของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา แผนที่ขยายส่วนที่ 1 (ดูแผนที่หลักรูปที่ 2.10)

ที่มา : อรสา, 2547

รูปที่ 2.12 ระดับความเสี่ยงของผลกระทบของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา แผนที่ขยายส่วนที่ 2 (ดูแผนที่หลักรูปที่ 2.10)

จากผลการดำเนินงาน ทางคณะผู้ศึกษาได้ทำการประเมินสภาพของตัวแทนแหล่งท่องเที่ยวประเภทต่างๆ ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ดังนี้

- (1) แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ จำนวน 75 แห่ง จำแนกเป็น
 - แหล่งท่องเที่ยวประเภท ภูเขา น้ำตก หาดทราย พื้นที่ชุ่มน้ำและเกาะ จำนวน 54 แห่ง และ
 - แหล่งท่องเที่ยวประเภทถ้ำจำนวน 21 แห่ง
- (2) แหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรม จำนวน 72 แห่ง จำแนกเป็น
 - แหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรมประเภทศาสนสถาน จำนวน 15 แห่ง
 - แหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรมประเภทชุมชนโบราณ จำนวน 22 แห่ง
 - แหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรมประเภทอื่นๆ จำนวน 35 แห่ง

สามารถสรุปและจัดลำดับความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวที่ทำการประเมินในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาได้ดังนี้

- (1) แหล่งท่องเที่ยวหลัก
 - ทางธรรมชาติ มีจำนวน 15 แห่ง
 - ทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรม จำนวน 8 แห่ง
- (2) แหล่งท่องเที่ยวรอง
 - ทางธรรมชาติ มีจำนวน 45 แห่ง
 - ทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรม จำนวน 40 แห่ง
- (3) แหล่งท่องเที่ยวระดับพื้นที่
 - ทางธรรมชาติ มีจำนวน 15 แห่ง
 - ทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรม จำนวน 24 แห่ง

ตารางที่ 2.21 การจัดลำดับความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละประเภทในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ประเภทแหล่งท่องเที่ยว	หลัก		รอง		ระดับพื้นที่		รวม
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	
ทางธรรมชาติ	15	19.74	45	60	15	19.74	75
ทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรม	8	11.11	40	55.56	24	33.33	72
รวม	23	15.5	85	57.82	39	26.4	147

2.4 กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

คณะผู้ศึกษาได้วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และสิ่งคุกคาม (SWOT: Strength – Weakness – Opportunity – Threat) ในแต่ละพื้นที่ ซึ่งจะก่อให้เกิดการสร้างโอกาสจากรูปแบบและประเภทของการท่องเที่ยว ตามกลุ่มและตามระดับศักยภาพ/ขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยว เพื่อสนองความต้องการในการส่งเสริมและการวางกรอบการพัฒนา ร่วมกับประชาชนและชุมชนในพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรมซึ่งจะช่วยให้สามารถ

- กำหนดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายใต้รูปแบบและประเภทของการท่องเที่ยว
- สร้าง / เปิด โอกาสในการกำหนดและวางแนวทางการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม
- คาดการณ์แนวโน้มการขยายตัวของการท่องเที่ยว ตามกลุ่มของแหล่งท่องเที่ยวและวิเคราะห์ถึงรายได้ที่จะเกิดขึ้น ทั้งในมิติของลำดับความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวและในมิติของการดำเนินงาน/การขับเคลื่อนการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งจะก่อให้เกิดความเชื่อมโยงในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
- กำหนดทิศทางและแนวทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ ในเชิงบูรณาการของพื้นที่ท่องเที่ยวลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ที่จะบ่งบอกถึงมาตรการในการควบคุมและลดความเสี่ยงของผลกระทบเพื่อป้องกันความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนเกิดหลักปฏิบัติร่วมกันทั้งในส่วนของนักท่องเที่ยว หน่วยงาน/องค์กรดำเนินงานในระดับต่างๆ และประชาชน/ชุมชนในพื้นที่เพื่อให้เกิดการขยายผลอย่างเป็นรูปธรรมในการสร้างโอกาสและรายได้โดยเฉพาะเครือข่ายความร่วมมือในระดับท้องถิ่น

ผลการวิเคราะห์ SWOT ของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา จากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในส่วน ของข้อมูลสถิติภูมิที่เกี่ยวกับพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ข้อมูลการดำเนินงาน/แผนการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในระดับต่างๆ และข้อมูลจากการมีส่วนร่วมในเวทีชาวบ้าน ทางคณะผู้ศึกษาได้ทำการวิเคราะห์ SWOT เบื้องต้นเพื่อหา จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และสิ่งคุกคามของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ทั้งนี้เพื่อสร้างกรอบและ เพื่อกำหนดทิศทางการดำเนินงานให้เกิดความสอดคล้อง และเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ตลอดจนสามารถกำหนดแนวทางการจัดการและการวางแผนงานด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาอย่างเป็นระบบในเชิงบูรณาการได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุด

- **จุดแข็ง**
 - แหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามีความโดดเด่นและมีเอกลักษณ์ ทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางด้านธรรมชาติและทางด้าน โบราณคดีและศิลปวัฒนธรรม
 - พื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวที่มีระดับศักยภาพ/จุดขาย ที่แตกต่างกันในการดึงดูดกลุ่ม/ประเภทของนักท่องเที่ยว
 - มีผลิตภัณฑ์ชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีชื่อเสียง
 - พื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตชุมชนที่ควรค่าแก่การศึกษา
 - มีองค์กร หน่วยงานและ เจ้าหน้าที่ในระดับต่างๆในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาที่มีความรู้ความสามารถในการร่วมมือพัฒนาและส่งเสริมงานด้านการท่องเที่ยว

- แหล่งท่องเที่ยวบางส่วนมีสำนักงานของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยดูแลและรับผิดชอบ
- ความพร้อมในการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่
- มีการวางระบบการจัดการทรัพยากรและการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
- มีการกำหนดแนวเขตการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่
- มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับการท่องเที่ยว

• จุดอ่อน

- แหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรมขาดการดูแลและบำรุงรักษาทำให้คุณค่าและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวลดลง
- แหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในบางพื้นที่เกิดความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยว
- การมองข้ามศักยภาพของทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวและขาดการนำศักยภาพที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด
- ชุมชนขาดความรู้ความเข้าใจในการใช้/การพัฒนาทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืน
- การขาดแรงจูงใจในการสร้างโอกาสและ ทางเลือกในการบริหารจัดการและส่งเสริมการท่องเที่ยวในระดับท้องถิ่น
- การขาดจิตสำนึกและรากฐานแนวความคิดในการพัฒนา
- การขาดการคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับ
- ไม่มีการวางรากฐานและการกำหนดแนวทางการพัฒนา
- การขาดเครือข่ายความร่วมมือ/ความเชื่อมโยงในระดับท้องถิ่น องค์กร หน่วยงานภาครัฐและเอกชน
- การขาดงบประมาณ การสนับสนุน การทำงานด้านการท่องเที่ยวทั้งในระดับท้องถิ่น องค์กร หน่วยงานภาครัฐและ เอกชน
- การกระจุกตัวของรายได้เฉพาะกลุ่ม

• โอกาส

- มีความสมบูรณ์ของศักยภาพทางด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวในมุมมองของการวางแผนพัฒนา
- ประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นมีคุณค่าในการส่งเสริมให้มีการศึกษาและเรียนรู้
- ชุมชนในบางพื้นที่มีความกระตือรือร้นในการสร้างโอกาสและทางเลือกจากการส่งเสริมการท่องเที่ยว
- นักท่องเที่ยวส่วนหนึ่งมีความสนใจแหล่งท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรม
- รูปแบบ/ประเภทของกิจกรรมการท่องเที่ยวในบางพื้นที่ สามารถพัฒนาเป็นต้นแบบของการจัดการการท่องเที่ยว ทั้งทางธรรมชาติและทางศิลปวัฒนธรรมในมิติของการดำเนินงานโดยชุมชน
- มีนโยบายของรัฐบาลในการเล็งเห็นถึงความสำคัญในการวางแผนงานด้านการส่งเสริมและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

- **สิ่งคุกคาม**

- รัฐบาลเน้นนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นที่รู้จักมากกว่าแหล่งท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์ในระดับท้องถิ่น
- จิตสำนึกในคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นอยู่ในระดับต่ำ
- การสนับสนุนให้มีการพัฒนาบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในระดับท้องถิ่นมีน้อย ขาดความสนใจและไม่ต่อเนื่อง
- การวางแผนทางการพัฒนาและการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมไม่เป็นระบบและไม่มีประสิทธิภาพ
- การบังคับใช้กฎหมายในการจัดการทรัพยากร/การบุกรุกที่ดิน / การแก้ปัญหาความขัดแย้งในบางพื้นที่ไม่เป็นผลในทางปฏิบัติ
- ขาดงบประมาณในการพัฒนาและดำเนินการด้านการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง

จากโอกาสและแนวโน้มต่อการขยายตัวและการส่งเสริมอาชีพ เพื่อสร้างรายได้จากการท่องเที่ยว

(1) **การส่งเสริมอาชีพเพื่อสร้างรายได้จากการท่องเที่ยว** พิจารณาจากการวิเคราะห์ SWOT ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น พบว่าหากมีการส่งเสริมและการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบ จะเกิดผลดีต่อการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจในภาพรวม เนื่องจากบริเวณพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามีความพร้อมและมีศักยภาพที่ชัดเจนที่จะก่อให้เกิดการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวสู่ชุมชน โดยเฉพาะการประกอบอาชีพของชุมชนโดยรอบทะเลสาบสงขลา กล่าวโดยทั่วไปแล้ว การประกอบอาชีพของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามีลักษณะแบบผสมกันระหว่างการเกษตร การประมง และอุตสาหกรรมในครัวเรือน การเกษตรที่สำคัญคือการทำสวนผลไม้ และสวนยางพารา การประมง และการเลี้ยงปลาในกระชัง สำหรับอุตสาหกรรมในครัวเรือนที่เป็นที่รู้จักกันทั่วไปของชุมชนคือการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากอาหารทะเล และผลิตภัณฑ์พื้นบ้านต่างๆ เป็นต้น

การประกอบอาชีพทางการเกษตรที่สามารถนำมาพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบได้นั้น เช่น ในพื้นที่ ต.เกาะยอ อ.เมือง จ.สงขลา จัดเป็นพื้นที่ที่มีสภาพทางภูมิศาสตร์ที่เอื้อต่อการทำสวนผลไม้ และการทำสวนสมรมซึ่งผลผลิตส่วนใหญ่ที่สร้างรายได้ให้กับชุมชนท้องถิ่นได้แก่ ทุเรียน จำปาตะ ขนุน ลองกอง และเงาะ เป็นต้น นอกจากนี้ บริเวณพื้นที่ราบลุ่มของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในปัจจุบันมีการพัฒนาอาชีพด้านเกษตรเพื่อการค้าเพิ่มจำนวนมากขึ้นเช่น การปลูกผักสวนครัว ผักปลอดสารพิษ เป็นต้น

การประกอบอาชีพทางการเกษตรอื่นๆ เช่น อาชีพการทำนาในปัจจุบันเริ่มลดลงในบางพื้นที่ ทั้งนี้เนื่องจากมีอาชีพและธุรกิจอื่นที่สร้างรายได้ดีกว่าการประกอบอาชีพทางการเกษตรแบบดั้งเดิม เช่น ธุรกิจการทำนากุ้ง ซึ่งในปัจจุบันนับว่าเป็นอาชีพที่มีการกระจายตัวเพิ่มจำนวนอย่างรวดเร็วและเป็นปัญหาสำคัญในการสร้างมลภาวะต่อสภาพแวดล้อม ระบบนิเวศ และต่อสภาพภูมิทัศน์ในมุมมองของการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

การส่งเสริมอาชีพเพื่อสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาอย่างเต็มรูปแบบ ในลักษณะการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่หลากหลาย เช่น การเที่ยวชมสวนผัก สวนผลไม้ เกษตรสมรม เกษตรแบบผสมผสาน การเยี่ยมชมเกษตรปลอดสารพิษ การประมงพื้นบ้าน เป็นต้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นอีกทางเลือกหนึ่ง

ในการเสริมสร้างรายได้ให้กับชุมชนท้องถิ่น และหากมีการพัฒนาโดยมีการรวมกลุ่มจัดตั้งองค์กรเพื่อดำเนินงานจะสามารถเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างชุมชนเข้มแข็งให้เกิดขึ้นในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาได้

(2) **แนวโน้มการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ** การวางแผนงานด้านการส่งเสริมและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวในแผนการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เป้าหมายที่สำคัญประการหนึ่งคือการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีรูปแบบการท่องเที่ยวที่หลากหลายและเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างงาน พัฒนาอาชีพ ส่งเสริมรายได้ให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมและสามารถยกระดับเศรษฐกิจในภาพรวมของพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาให้มีแนวโน้มดีขึ้น

จากสถานะของมูลค่าทางด้านการเศรษฐกิจด้านการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ในปัจจุบัน ส่วนใหญ่เกิดจากการลงทุนในด้านธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงพาณิชย์ การค้าและการบริการที่มีการกระจุกตัวอยู่ในบางพื้นที่เช่น ในพื้นที่ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา การกระจุกตัวของรายได้ดังกล่าวส่วนหนึ่งเป็นผลจากสภาพพื้นที่ที่เอื้อต่อการเป็นศูนย์กลางทางด้านการค้าของภาคใต้ ตลอดจนมีการดำเนินงานในการวางแผนงานด้านการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง และมีการกำหนดกลยุทธ์ทางการตลาดในเชิงรุกที่สามารถรองรับธุรกิจการท่องเที่ยวได้หลากหลายประเภท และสนองตอบต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศได้เป็นอย่างดี

โดยภาพรวมมูลค่าทางด้านการเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีแนวโน้มสูงขึ้น ซึ่งจากการประมาณสถานการณ์ของรายได้พบว่า 80% มีการกระจายตัวอยู่ในธุรกิจการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ได้แก่ ธุรกิจที่พัก ร้านอาหาร การบริการด้านการท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ ร้านจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง และการจ้างงานในลักษณะต่างๆ เช่น ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว ธุรกิจนำเที่ยว เป็นต้น

แนวโน้มที่เพิ่มขึ้นทางด้านเศรษฐกิจจากการพัฒนาการท่องเที่ยว แม้จะส่งผลดีต่อพื้นที่ในภาพรวม แต่ในทางกลับกันอาจก่อให้เกิดผลกระทบได้ในระยะยาว ทางคณะผู้ศึกษาจึงได้ทำการประเมินสถานการณ์ผลกระทบจากการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยเสนอแนะประเด็นที่ควรพิจารณาดังต่อไปนี้

- **การซื้อขายที่ดิน** ปัจจุบัน บริเวณพื้นที่โดยรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเริ่มมีการลงทุนจากนักลงทุนทั้งภายในและภายนอกพื้นที่ โดยเข้ามาประกอบธุรกิจในรูปแบบต่างๆ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านกรรมสิทธิ์ที่ดิน อาจส่งผลให้เกิดปัญหาการอพยพย้ายถิ่น การเปลี่ยนแปลงด้านการประกอบอาชีพ ด้านเศรษฐกิจ สังคมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนท้องถิ่น ทั้งอาจก่อให้เกิดการสูญหายทางศิลปวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิม นอกจากนี้ อาจก่อให้เกิดปัญหาการบุกรุกเข้ามาใช้ประโยชน์ในแหล่งท่องเที่ยว และปัญหาความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวที่ทวีความรุนแรงมากกว่าในปัจจุบัน

- **ผลต่อมาตรฐานการครองชีพและการบริโภค** การเปลี่ยนแปลงที่จะมีผลกระทบในอนาคตต่อประชาชนท้องถิ่นคือ การพัฒนาการท่องเที่ยวจะทำให้สินค้าบางอย่างมีราคาสูงขึ้นตามความต้องการที่เพิ่มขึ้น โดยส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวเป็นผู้ต้องการคุณภาพและมาตรฐานของสินค้าและการบริการสูงกว่ามาตรฐานของคนในท้องถิ่น ซึ่งอาจทำให้ประชาชนกลุ่มที่ประกอบอาชีพเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในท้องถิ่นมีการเก็งกำไรจากการขายสินค้าและบริการ ส่งผลให้มาตรฐานการครองชีพของท้องถิ่นสูงขึ้น ตลอดจนเกิดพฤติกรรมและค่านิยมในการเลียนแบบการบริโภคจากนักท่องเที่ยว ทั้งนี้ หากมีการรับวัฒนธรรมและค่านิยมดังกล่าวเข้ามาจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนท้องถิ่นได้

- **ผลต่อการกระจายรายได้** การพัฒนาการท่องเที่ยวจะทำให้ประชาชนกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการผลิตและการบริการนักท่องเที่ยวมีรายได้สูงขึ้นในอัตราที่เร็วกว่าประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะประชาชนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางด้านรายได้ เศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาได้ ดังนั้น การวางแผนทางเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวจำเป็นต้องพัฒนาการท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการพัฒนาในด้านอื่นๆ

- **ผลต่อการแข่งขันทางธุรกิจและการจ้างแรงงาน** การพัฒนาการท่องเที่ยวจะทำให้ธุรกิจและการจ้างแรงงานใหม่ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับการท่องเที่ยวในท้องถิ่นเพิ่มขึ้น ซึ่งส่งผลให้เกิดปัญหาการแข่งขันและการเอารัดเอาเปรียบในทางธุรกิจ นอกจากนี้ ยังอาจส่งผลให้เกิดการผูกขาดทางธุรกิจ ผู้ประกอบการในระดับล่างไม่มีอำนาจต่อรอง เกิดการกีดกันทางการค้าและการบริการด้านการท่องเที่ยว เป็นต้น จึงควรมีการจัดระบบการดำเนินงานและการกำหนดขอบเขตด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาให้เกิดผลในทางปฏิบัติ

2.5 สถิติการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

(1) **ประมาณการสถิติการท่องเที่ยวในจังหวัดสงขลา** จังหวัดสงขลาเป็นจังหวัดที่มีแหล่งท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติและทางศิลปวัฒนธรรมโบราณคดี เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ มีแหล่งท่องเที่ยวหลักที่มีความสำคัญในการดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเที่ยวชม กระจายอยู่โดยรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ในแต่ละปีพบว่ามีแนวโน้มของจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นๆ ส่งผลให้เกิดการกระตุ้นด้านเศรษฐกิจและเกิดการกระจายรายได้ในภาพรวมในจังหวัดสงขลา

สถิติการท่องเที่ยวของจังหวัดสงขลาสามารถประมาณการแนวโน้มการขยายตัวได้จากสถิติการท่องเที่ยวในอำเภอหาดใหญ่ เนื่องจากอำเภอหาดใหญ่เป็นอำเภอที่มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศหมื่นเวียนเข้ามาท่องเที่ยวตลอดทั้งปี ซึ่งนักท่องเที่ยวหลักที่สำคัญยังคงเป็นชาวมาเลเซีย และชาวสิงคโปร์

ในปี พ.ศ. 2543 มีจำนวนผู้มาเยี่ยมชม³ ในพื้นที่ อ.หาดใหญ่จำนวนประมาณ 2,200,900 คน ลดลงจากปีก่อนหน้านั้นร้อยละ 1.08 เนื่องจากในช่วงเดือนพฤศจิกายนของปีนั้น อ.หาดใหญ่ ประสบอุทกภัยร้ายแรงจึงส่งผลกระทบต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวใน อ.หาดใหญ่ และใน จ.สงขลา อำเภอหาดใหญ่มีจำนวนสถานพักแรมเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว 96 แห่ง มีจำนวนห้องพัก 9,174 ห้อง มีอัตราการเข้าพักเฉลี่ยร้อยละ 47.7 มีวันพักเฉลี่ย 2.14 วัน/คน และมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อคนต่อวัน 2,946 บาท มีรายได้รวมเป็นเงินทั้งสิ้น 12,981 ล้านบาท

ในปี พ.ศ. 2544 มีจำนวนผู้มาเยี่ยมชมในพื้นที่จำนวน 2,299,000 คน มีอัตราการเข้าพักเฉลี่ยร้อยละ 51.4 มีวันพักเฉลี่ย 2.14 วัน และมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อคนต่อวัน 2,990 บาท มีรายได้รวมเป็นเงินทั้งสิ้น 13,800 ล้านบาท

ในปี พ.ศ. 2545 มีจำนวนผู้มาเยี่ยมชมในพื้นที่จำนวน 2,348,330 คน ขยายตัวเพิ่มขึ้นจากปีที่ผ่านมา ร้อยละ 2.15 มีอัตราการเข้าพักเฉลี่ยร้อยละ 52.76 มีวันพักเฉลี่ย 2.16 วัน และมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อคนต่อวัน 3,024 บาท มีรายได้รวมเป็นเงินทั้งสิ้น 14,350 ล้านบาท

³ จำนวนผู้มาเยี่ยมชม = ผลรวมของจำนวนนักท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยว

ในปี พ.ศ. 2546 มีจำนวนผู้มาเยี่ยมชมในพื้นที่ จำนวน 2,339,888 คน มีอัตราการเข้าพักแรมเฉลี่ยร้อยละ 52.21 มีวันพักเฉลี่ย 2.15 วัน และมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อคนต่อวัน 3,012 บาท มีรายได้รวมเป็นเงินทั้งสิ้น 14,210 ล้านบาท

ในปี พ.ศ. 2547 มีจำนวนผู้มาเยี่ยมชมในพื้นที่ (ข้อมูลระหว่างเดือน มกราคม – มีนาคม) ทั้งสิ้นจำนวน 513,488 คน มีจำนวนสถานพักแรมเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว 101 แห่ง มีจำนวนห้องพัก 9,322 ห้อง มีวันพักเฉลี่ย 2.62 วัน และมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อคนต่อวัน 3,168 บาท มีรายได้จากการท่องเที่ยวทั้งสิ้น 4,108 ล้านบาท

(2) **ประมาณการสถิติการท่องเที่ยวในจังหวัดพัทลุง** จังหวัดพัทลุงเป็นจังหวัดที่มีขนาดเล็ก ยังขาดความพร้อมทางด้านสิ่งอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว เช่น ที่พัก จึงทำให้พัทลุงเป็นเมืองผ่านไปยังจังหวัดอื่นในลักษณะไปเช้า-เย็นกลับ

ในปี พ.ศ. 2544 จังหวัดพัทลุงมีจำนวนผู้มาเยี่ยมชมในพื้นที่เป็นจำนวนทั้งสิ้น 336,661 คน มีอัตราการเข้าพักแรมเฉลี่ยร้อยละ 43.40 มีวันพักเฉลี่ย 1.71 วัน และมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อคนต่อวัน 608 บาท มีรายได้รวมเป็นเงินทั้งสิ้น 282.9 ล้านบาท

ในปี พ.ศ. 2545 มีจำนวนผู้มาเยี่ยมชมในพื้นที่เป็นจำนวนทั้งสิ้น 320,439 คน ลดลงจากปีที่ผ่านมา ร้อยละ 4.82 เมื่อพิจารณาในส่วนของสถานที่พักแรม พบว่ามีจำนวนสถานพักแรมเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว 3 แห่ง มีจำนวนห้องพัก 270 ห้อง มีอัตราการเข้าพักแรมเฉลี่ยร้อยละ 32.81 มีวันพักเฉลี่ย 1.86 วัน และมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อคนต่อวัน 600 บาท มีรายได้รวมเป็นเงินทั้งสิ้น 274.4 ล้านบาท

ในปี พ.ศ. 2546 มีจำนวนผู้มาเยี่ยมชมในพื้นที่ จำนวน 362,713 คน มีอัตราการเข้าพักแรมเฉลี่ยร้อยละ 41.01 มีวันพักเฉลี่ย 1.77 วัน และมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อคนต่อวัน 651.90 บาท มีรายได้รวมเป็นเงินทั้งสิ้น 341.09 ล้านบาท

(3) **ประมาณการสถิติการท่องเที่ยวในจังหวัดนครศรีธรรมราช** พื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีแหล่งท่องเที่ยวส่วนหนึ่ง (อ.หัวไทร อ.ชะอวด) อยู่ใน จ. นครศรีธรรมราช ซึ่งถือได้ว่าเป็นจังหวัดที่มีประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม อุทยานแห่งชาติ และสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานสำหรับการท่องเที่ยว

ในปี พ.ศ. 2543 จ.นครศรีธรรมราช มีจำนวนผู้มาเยี่ยมชมในพื้นที่เป็นจำนวนทั้งสิ้น 793,568 คน เพิ่มขึ้นจากปีก่อนหน้านั้น ร้อยละ 0.27 เมื่อพิจารณาในส่วนของสถานที่พักแรม มีอัตราการเข้าพักแรมเฉลี่ยร้อยละ 39 มีวันพักเฉลี่ย 1.96 วัน และมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อคนต่อวัน 1,335 บาท มีรายได้รวมเป็นเงินทั้งสิ้น 1,797 ล้านบาท

ในปี พ.ศ. 2544 มีจำนวนผู้มาเยี่ยมชมในพื้นที่เป็นจำนวนทั้งสิ้น 812,301 คน มีอัตราการเข้าพักแรมเฉลี่ยร้อยละ 39.51 มีวันพักเฉลี่ย 1.98 วัน และมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อคนต่อวัน 1,336 บาท มีรายได้รวมเป็นเงินทั้งสิ้น 1,892 ล้านบาท

ในปี พ.ศ. 2545 มีจำนวนผู้มาเยี่ยมชมในพื้นที่เป็นจำนวนทั้งสิ้น 847,073 คน เพิ่มขึ้นจากปีที่ผ่านมา ร้อยละ 4.28 เมื่อพิจารณาในส่วนของสถานที่พักแรม พบว่ามีจำนวนสถานพักแรมเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว 13 แห่ง มีจำนวนห้องพัก 1,278 ห้อง มีอัตราการเข้าพักแรมเฉลี่ยร้อยละ 44.48 มีวันพักเฉลี่ย 2.03 วัน และมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อคนต่อวัน 1,314 บาท มีรายได้รวมเป็นเงินทั้งสิ้น 1,976 ล้านบาท

ในปี พ.ศ. 2546 มีจำนวนผู้มาเยี่ยมชมในพื้นที่ จำนวน 1,021,955 คน มีอัตราการเข้าพักแรมเฉลี่ยร้อยละ 44.79 มีวันพักเฉลี่ย 1.99 วัน และมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อคนต่อวัน 1,322.33 บาท มีรายได้รวมเป็นเงินทั้งสิ้น 2,413.92 ล้านบาท

ตารางที่ 2.22 ประมาณการสถิติจำนวนผู้มาเยี่ยมชมและรายได้จากการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

จังหวัด	ประมาณการสถิติการท่องเที่ยว							
	2543		2544		2545		2546	
	จำนวนผู้มา เยี่ยมชม	รายได้ (ล้านบาท)	จำนวนผู้มา เยี่ยมชม	รายได้ (ล้านบาท)	จำนวนผู้มา เยี่ยมชม	รายได้ (ล้านบาท)	จำนวนผู้มา เยี่ยมชม	รายได้ (ล้านบาท)
	(คน)		(คน)		(คน)		(คน)	
สงขลา	2,200,902	12,981	2,298,997	13,799	2,348,330	14,350	2,339,888	14,210.08
พัทลุง			336,661	282.9	320,439	274.4	362,713	341.09
นครศรีธรรมราช	793,568	1,797	812,301	1,892	847,073	1,976	1,021,955	2,413.92

จากข้อมูลสถิติการท่องเที่ยวภาพรวมในระดับจังหวัดและในแหล่งท่องเที่ยวหลักบางแห่งในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา (ตารางที่ 2.22 และตารางที่ 2.23) พบว่ามีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวและพักแรมมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ส่งผลดีในการกระตุ้นสถานะทางเศรษฐกิจและรายได้ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา อย่างไรก็ตาม แม้ว่าในบางพื้นที่จะมีการกระจุกตัวของรายได้ค่อนข้างเห็นได้ชัด เช่น ในเขต อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา การวางแผนและวางแนวทางเพื่อกระจายรายได้ลงไปในระดับท้องถิ่นจึงถือเป็นประเด็นสำคัญที่ควรนำมาวิเคราะห์เพื่อให้เกิดผลดีต่อชุมชนโดยรอบพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ตารางที่ 2.23 ประมาณการสถิติการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวหลักของพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ที่	แหล่งท่องเที่ยว	จำนวนนักท่องเที่ยวในแต่ละปี				เฉลี่ย/ คน/วัน
		2543	2544	2545	2546	
1	เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ	135,389	147,785	140,252	137,957	45
2	อุทยานนกน้ำทะเลน้อย		201,415	165,582	111,482	664
3	เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่านกโตนาช้าง			278,095	275,210	1,887
4	อุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่า		32,552	30,631	38,122	167

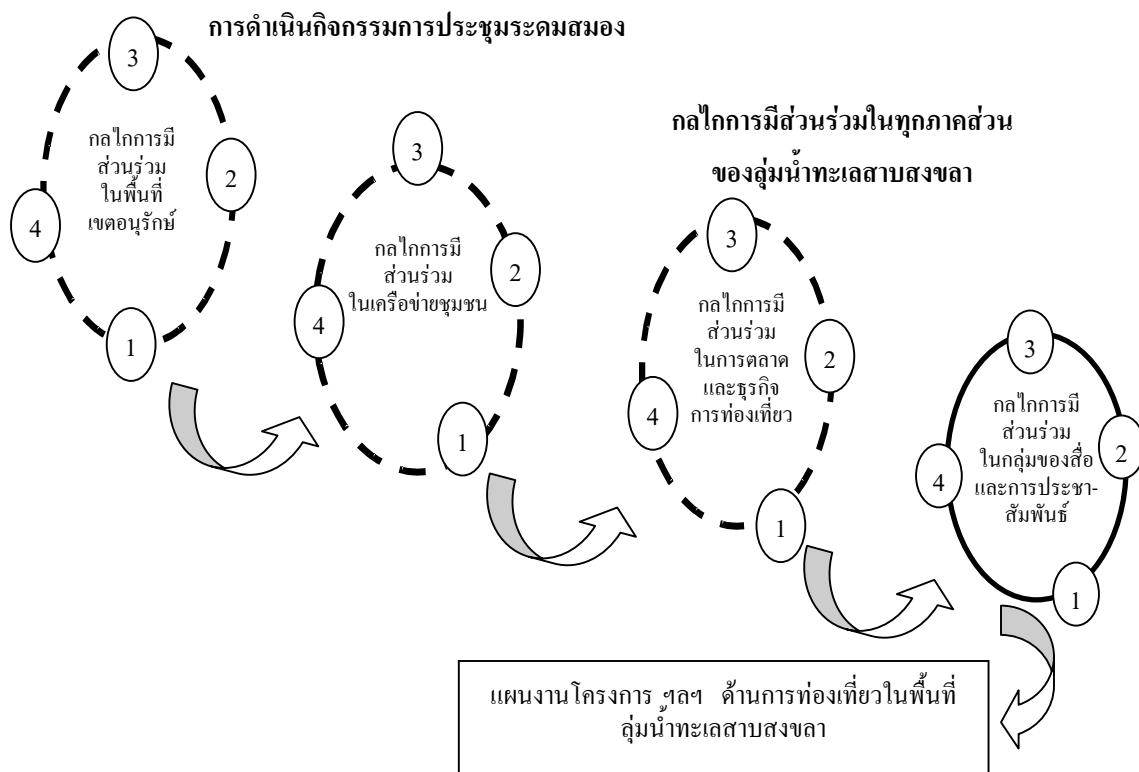
ที่มา: จากการสำรวจ/รวบรวมข้อมูลภาคสนาม ในการศึกษาครั้งนี้

2.6 การระดมสมองเพื่อวางแผนทางส่งเสริมและบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

จากการประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการจัดประชุมระดมสมอง เพื่อการส่งเสริมและบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอผลการดำเนินงานให้ภาคประชาชน มีการกลั่นกรองและเสนอแนะตลอดจนหาข้อสรุปร่วมกันในการบ่งชี้ศักยภาพและข้อจำกัดต่างๆ ในการดำเนินโครงการแผนงานด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ที่ผ่านมาและที่จะเกิดขึ้นในอนาคต โดยได้กำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ พันธกิจ และแนวทางในการจัดการทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความชัดเจนร่วมกัน ซึ่งจะช่วยให้เกิดการขับเคลื่อนเครือข่ายความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

ทางคณะผู้ศึกษาได้รวบรวมประเด็นพิจารณาที่ภาคประชาชนนำเสนอวิเคราะห์ และนำมาเป็นส่วนหนึ่งในการกลั่นกรอง เพื่อกำหนดแผนงานและนำเสนอโครงการตามลำดับความสำคัญและความเร่งด่วนซึ่งจะก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการดำเนินงานและสามารถผลักดันสู่แผนปฏิบัติการ ที่เป็นรูปธรรมและเอื้อประโยชน์ต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในลำดับถัดไป

การประชุมระดมสมองได้จำแนกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและภาคประชาชน หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียออกเป็น 4 กลุ่มหลัก (รูปที่ 2.13)

ที่มา: ดัดแปลงจากสำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, 2545

รูปที่ 2.13 การดำเนินกิจกรรมการประชุมระดมสมองโดยกลไกการมีส่วนร่วมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและประชาชนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

การวิเคราะห์ผลการดำเนินงานในการดำเนินกิจกรรมการประชุมระดมสมอง สามารถสรุปและวิเคราะห์ตามประเด็นพิจารณาได้ดังนี้

(1) **การจัดเก็บค่าธรรมเนียม** ในกรณีแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่อนุรักษ์ มีการเสนอแนะแนวทางในการดำเนินงาน ดังนี้

- การจัดเก็บค่าธรรมเนียมเพื่อเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยว ควรมีอัตราการเก็บที่เหมาะสมกับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว เกิดความคุ้มค่าในการเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับนักท่องเที่ยว
- มีการจัดเก็บที่เกิดความเป็นธรรมทั้งต่อนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศ
- มีความโปร่งใส ชัดเจนในการจัดเก็บค่าธรรมเนียม และสามารถตรวจสอบการดำเนินงานได้
- การบริหารจัดการด้านการจัดเก็บค่าธรรมเนียมควรเล็งเห็นถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นต่อชุมชนและต่อแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่เป็นหลัก

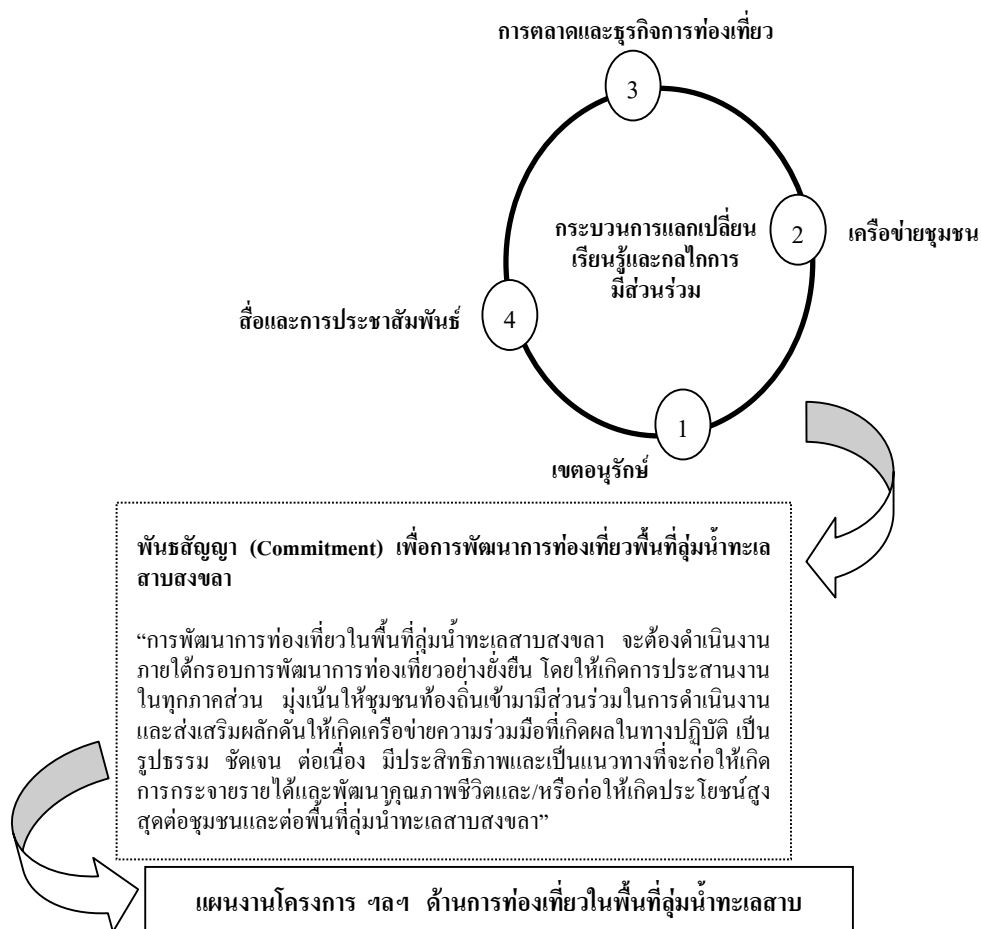
(2) **เครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยว** ชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามีความพร้อมและศักยภาพในการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินงานด้านการท่องเที่ยว การสร้างองค์ความรู้การทำงานในระดับท้องถิ่น การวางแผนการดำเนินงานและกำหนดแผนงานด้วยตัวเอง ตลอดจนการเล็งเห็นถึงการสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวจากอาชีพและทรัพยากรในท้องถิ่น ซึ่งมีความเป็นไปได้ที่จะผลักดันให้การท่องเที่ยวการสร้างรายได้จากอาชีพเสริม และเป็นเครื่องมือในการสร้างชุมชนเข้มแข็งให้เกิดขึ้น ซึ่งการจะดำเนินงานดังกล่าวให้ประสบความสำเร็จได้นั้นจำเป็นต้องพัฒนาองค์ประกอบคือ การสร้างความรู้ความเข้าใจในการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวและเพื่อพัฒนารูปแบบ/ประเภท/กิจกรรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสม การพัฒนาศักยภาพของบุคลากรในระดับท้องถิ่น การสร้างเครือข่ายความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวในระดับชุมชนท้องถิ่นเพื่อขับเคลื่อนสู่แนวทางการดำเนินงานที่ต่อเนื่อง จากการสำรวจพบว่าเครือข่ายความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวกระจายอยู่โดยรอบพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เช่น กลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ท่าหิน ต.ท่าหิน อ.สทิงพระ จ.สงขลา ชมรมการท่องเที่ยวเกษตรเกาะยอ ต.เกาะยอ อ.เมือง จ.สงขลา และชมรมชาวประมง อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง เป็นต้น

(3) **การพัฒนาตลาดและธุรกิจท่องเที่ยว** การพัฒนาตลาดและธุรกิจท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ควรมีการศึกษาถึงแนวโน้มความเป็นไปได้ในการขยายตัวของกลุ่มนักท่องเที่ยว การสร้างความร่วมมือระหว่างผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวกับหน่วยงานหรือเครือข่ายการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำฯ การสร้างความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้าน การสร้างคุณภาพ มาตรฐาน ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยวและการพัฒนาส่วนแบ่งทางการตลาดให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

(4) **บทบาทของสื่อและการประชาสัมพันธ์** สื่อและการประชาสัมพันธ์ถือว่ามีความสำคัญในการสร้างความเชื่อมั่นต่อการลงทุนด้านการท่องเที่ยว การสร้างแรงจูงใจให้กับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ มีส่วนในการผลักดันให้เกิดความต่อเนื่องของการดำเนินงาน ที่ผ่านมาสื่อและการประชาสัมพันธ์มุ่งเน้นการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวหลักเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้ เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวรองและแหล่งท่องเที่ยวระดับอนุภาคขาดจุดขายที่ชัดเจน จึงไม่สามารถประชาสัมพันธ์ได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ การดำเนินงานในระยะต่อไปจึง

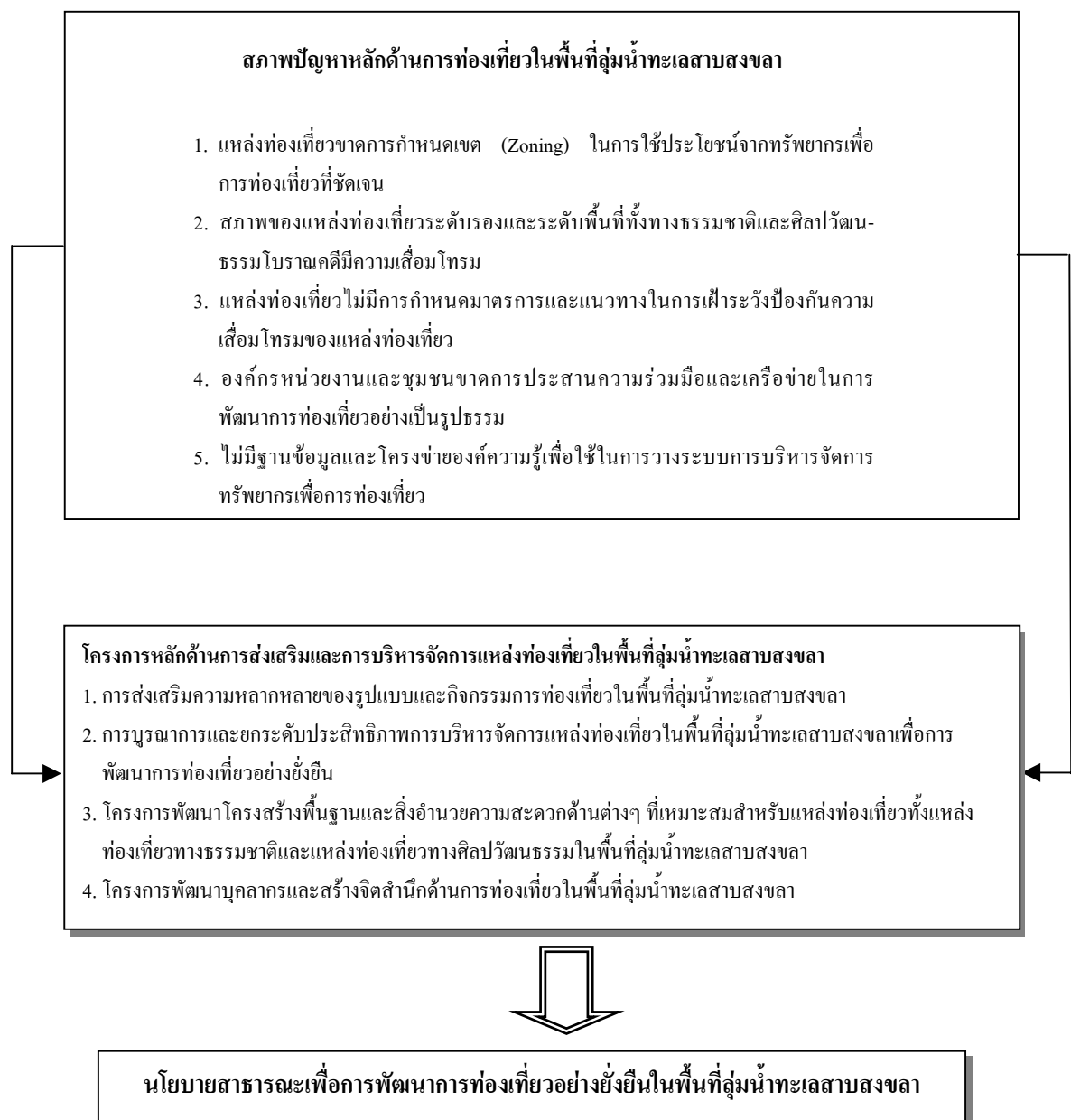
ควรพัฒนาจุดขาย โดยนำเสนอรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลายและสร้างความร่วมมือระหว่างองค์กร หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ตลอดจนชุมชนเพื่อให้เกิดการประสานงานที่ต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ

(5) **พันธสัญญาเพื่อการดำเนินงานพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา** โดยภาพรวมของการดำเนินงาน ทั้งในส่วนของการมีส่วนร่วมของชาวบ้านและการดำเนินกิจกรรมการประชุมระดมสมองเพื่อหาข้อสรุปนั้น ได้มีการร่วมเสนอและกำหนดพันธสัญญาในการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาร่วมกัน เพื่อเป็นการกำหนดกรอบการทำงานและกำหนดทิศทางในการวางแผนงานและโครงการเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในลำดับถัดไป (รูปที่ 2.14)

รูปที่ 2.14 พันธสัญญาเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
(การประชุมระดมสมอง 12 ก.ค. 2547)

(6) **กรอบแผนงาน และโครงการเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา** การดำเนินงานด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ผ่านมาจากความชัดเจน ส่งผลให้ขาดประสิทธิภาพในการกำหนดแผนงาน และขาดความต่อเนื่องในการดำเนินโครงการ ทั้งนี้ หากมีการวิเคราะห์ประเด็นปัญหา จัดลำดับความสำคัญและความเร่งด่วนโดยยึดแนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำเป็นสำคัญจะสามารถบ่งชี้และจำแนกแผนงานหลักในการพัฒนาการท่องเที่ยวออกเป็น 3 ด้าน คือ แผนงานด้านการฟื้นฟูอนุรักษ์ แผนงานด้านการเฝ้าระวังป้องกัน และแผนงานเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยทางทีมผู้ศึกษาได้ทำการวิเคราะห์และคัดเลือกตัวอย่างของแผนงานที่จะขับเคลื่อนสู่การกำหนดโครงการหลักด้านการท่องเที่ยว มีรายละเอียดดังนี้ (รูปที่ 2.15)

รูปที่ 2.15 การวิเคราะห์แผนงานและโครงการด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

2.7 แนวทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติซึ่งส่วนมากเป็นพื้นที่อนุรักษ์ และแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีแนวโน้มขยายตัว ทั้งจำนวนแหล่งท่องเที่ยวใหม่ ปริมาณนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้น และรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลายขึ้น อย่างไรก็ตาม ความตระหนักถึงคุณค่าและความยั่งยืนของระบบนิเวศ ความเป็นประวัติศาสตร์ และเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมประเพณี ยังอยู่ในระดับต่ำ แนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ถูกต้องยังไม่รับรู้กันอย่างแพร่หลาย ทำให้เกิดผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยว โดยทำให้สภาพธรรมชาติ สภาพความเป็นประวัติศาสตร์ และเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมประเพณี เสื่อมโทรม เช่น ระบบนิเวศถูกทำลาย และความหลากหลายทางชีวภาพลดลง โบราณสถานถูกทำลายหรือเปลี่ยนแปลงไปอย่างไม่เหมาะสม ไม่สอดคล้องกับสภาพเดิม และวิถีชีวิตของชุมชนที่เปลี่ยนแปลง ความเป็นเอกลักษณ์สูญหายไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแหล่งท่องเที่ยวหลักและแหล่งท่องเที่ยวรอง ที่มีศักยภาพสูง และศักยภาพปานกลาง แต่มีความเสี่ยงต่อผลกระทบสูง นอกจากนี้การดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยเฉพาะในพื้นที่อนุรักษ์ ยังอาจเกิดความขัดแย้งกับกฎระเบียบข้อบังคับต่างๆ ของพื้นที่อนุรักษ์ด้วย

2.7.1 แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

แนวทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวควรมุ่งเน้นไปยังประเด็นต่างๆ ดังนี้

(1) **การบำรุงดูแลรักษา** ป้องกันและลดผลกระทบต่อระบบนิเวศ และความหลากหลายทางชีวภาพ ให้คงความสวยงามและคุณค่าทางธรรมชาติ ทั้งนี้แนวทางการบริหารจัดการควรให้ความสำคัญกับ

- การจำแนกแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่อนุรักษ์และจัดวัตถุประสงค์การท่องเที่ยว ตามสภาพทางธรรมชาติของแต่ละแห่ง ซึ่งในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาจะประกอบด้วย ป่าเขา น้ำตก ถ้ำ ทะเลสาบ ชายทะเล เกาะ อ่าว ป่าชายเลน พื้นที่ชุ่มน้ำต่างๆ และนกน้ำ

- จัดรูปแบบการท่องเที่ยว ที่ต้องคำนึงถึงความเหมาะสมสอดคล้องตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ถ้าเป็นแหล่งท่องเที่ยวหลัก และแหล่งท่องเที่ยวรอง อาจจะต้องปรับให้สอดคล้องกับรูปแบบของกิจกรรมเดิมที่มีอยู่ หลีกเลี่ยงความขัดแย้งอย่างรุนแรงต่อการท่องเที่ยวรูปแบบอื่นๆ

- การสนับสนุนการประกอบการที่มีมาตรฐานถูกต้อง
- การกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยว
- การกำหนดเขตพื้นที่ท่องเที่ยวที่เหมาะสมในพื้นที่อนุรักษ์ ชกเล็กและหลีกเลี่ยงการท่องเที่ยวในพื้นที่อ่อนไหว ง่ายต่อการถูกกระทบ และพื้นดินไต่ยาก และกำหนดเขตสำหรับการทำกิจกรรมอื่นๆ และสาธารณูปโภค

- การประชาสัมพันธ์ และจัดทำแนวปฏิบัติ (Code of conduct) แก่ผู้เกี่ยวข้องในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างถูกต้อง ส่งเสริมการโฆษณาและการให้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องภายใต้ขอบเขตการพัฒนาที่ยั่งยืน

- การรักษาระเบียบข้อบังคับของพื้นที่อนุรักษ์ โดยใช้กฎหมายต่างๆ ควบคุมดูแล รักษาสภาพแวดล้อมอย่างเคร่งครัด เน้นการแนะนำ ดักเตือน และสร้างวินัยการท่องเที่ยวควบคู่กันไป

(2) การให้ความรู้ พัฒนาจิตสำนึกและความตระหนักต่อคุณค่าของแหล่งธรรมชาติแก่ทั้งชุมชนผู้ประกอบการ และนักท่องเที่ยว

- การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นของประชาชนในพื้นที่มาสื่อความหมายกับนักท่องเที่ยว
- การบริการนำเที่ยว มีการเตรียมตัวนักท่องเที่ยวก่อนเข้าพื้นที่ เช่น ให้ความรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อม การเตรียมตัวในการเดินทาง การปฏิบัติตัวของนักท่องเที่ยวเพื่อลดผลกระทบต่อระบบนิเวศ
- พัฒนามัคคุเทศก์ในท้องถิ่นให้มีคุณภาพ เช่น มีมาตรฐานที่ยอมรับ มีจิตสำนึก มีความรู้เกี่ยวกับพื้นที่เป็นอย่างดี

(3) การมีส่วนร่วม และผลประโยชน์ต่อชุมชนที่แหล่งท่องเที่ยวนั้นตั้งอยู่

- ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่อนุรักษ์ ตั้งแต่ระดับการวางแผนนโยบายท่องเที่ยวในแหล่งของตน ถึงระดับการลงมือปฏิบัติ
- ชุมชนได้ประโยชน์ทดแทนจากการที่ถูกจำกัดการใช้พื้นที่เพื่อประกอบอาชีพอื่น
- การบริหารจัดการให้รายได้จากการท่องเที่ยวกระจายสู่ท้องถิ่นอย่างทั่วถึง
- ละเว้นหรือชะลอการส่งเสริมการตลาดในพื้นที่ที่ยังไม่พร้อม ง่ายต่อการถูกกระทบกระเทือนจากการท่องเที่ยว

(4) การจัดตั้งเครือข่ายการท่องเที่ยวระหว่างท้องถิ่น

- การประสานงานการบริการการท่องเที่ยวเพื่อลดผลกระทบต่อสภาพธรรมชาติของแหล่งท่องเที่ยวแหล่งเดียวกัน หรือแหล่งที่เชื่อมโยงถึงกัน
- สร้างความเชื่อมโยงและสนับสนุนซึ่งกันและกัน
- กำหนดเกณฑ์มาตรฐานการบริการนำเที่ยว มาตรฐานการปฏิบัติตัวของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในลักษณะที่มีความเข้มงวดมากเป็นพิเศษ โดยให้เกิดความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม และเน้นความสำคัญของทรัพยากรเหนือความต้องการส่วนบุคคล

2.7.2 แหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม

จากลักษณะสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ของกลุ่มน้ำ ทำให้พื้นที่ประวัติศาสตร์หลายแห่งมีความเกี่ยวเนื่องกัน โดยเฉพาะบริเวณที่เคยเป็นศูนย์กลางของเมืองและศูนย์กลางของชุมชนโบราณ ทำให้มีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้

อย่างไรก็ตาม แหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์เพียงบางแห่งเท่านั้นที่ได้รับการฟื้นฟูบูรณะ และคงมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์หลงเหลืออยู่ อีกหลายแห่งอยู่ในสภาพทรุดโทรม หรือไม่ปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์หลงเหลืออยู่เลย สภาพพื้นที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นที่อยู่อาศัยของชุมชน พื้นที่เกษตรกรรม และสถานที่ราชการ แนวทางในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวควรชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของบริเวณเหล่านี้ในอดีต และความเป็นมาเกี่ยวเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ในบางพื้นที่ที่ยังมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์หลงเหลืออยู่บ้าง ก็ควรฟื้นฟูบูรณะในอดีตให้ปรากฏขึ้นอีกครั้ง ในบริเวณที่มีการบูรณะปรับปรุงแล้วก็ควรดำเนินการให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพดั้งเดิม

แนวทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม ควรมุ่งเน้นไปยังประเด็นต่างๆ ดังนี้

(1) การบำรุงดูแลรักษา ป้องกันและลดผลกระทบต่อบรรยากาศ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิต ให้คงความดั้งเดิม ความเป็นเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ และคุณค่าทางประวัติศาสตร์

- จัดรูปแบบการท่องเที่ยว โดยคำนึงถึงความเหมาะสมสอดคล้องตามสภาพแวดล้อมทางสังคม และวัฒนธรรมของท้องถิ่น
- การกำหนดเขตพื้นที่ท่องเที่ยว สนับสนุนการพัฒนาพื้นที่ที่มีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ รวมทั้งพื้นที่เอกชน และเขตชุมชน ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- การประชาสัมพันธ์ และจัดทำแนวทางการปฏิบัติ แก่ผู้เกี่ยวข้องในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างถูกต้อง
- การรักษาระเบียบข้อบังคับ โดยใช้กฎหมายควบคุมดูแล รักษาสมบัติและสภาพแวดล้อมของแหล่งโบราณสถานอย่างเคร่งครัด โดยเน้นการแนะนำ ดักเตือน และสร้างวินัยการท่องเที่ยวควบคู่กันไป

(2) การให้ความรู้ พัฒนาจิตสำนึกและความตระหนักต่อคุณค่าของโบราณสถาน วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิต แก่ทั้งชุมชน ผู้ประกอบการ และนักท่องเที่ยว

- มุ่งเน้นความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ การดำรงอยู่ของชาติพันธุ์ และความเป็นอัตลักษณ์
- ปลุกจิตสำนึก ให้รักและหวงแหน และร่วมใจกันพัฒนาศิลปวัฒนธรรมของชุมชนไปให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบันของท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม
- นำเรื่องราว เรื่องเล่า ตำนาน ของท้องถิ่นมาสื่อความหมายกับนักท่องเที่ยว

(3) การมีส่วนร่วม และผลประโยชน์ต่อชุมชนที่แหล่งท่องเที่ยวนั้นตั้งอยู่

- ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว ตั้งแต่ระดับการวางนโยบายท่องเที่ยวในแหล่งของตน ถึงระดับการลงมือปฏิบัติ
- มีการบริหารจัดการให้รายได้จากการท่องเที่ยวกระจายสู่ท้องถิ่นอย่างทั่วถึง
- ละเว้นหรือชะลอการส่งเสริมการตลาดในพื้นที่ที่ยังไม่พร้อม ที่วิถีชีวิตดั้งเดิมจะถูกกระทบกระเทือนจากการท่องเที่ยวได้ง่าย

2.8 การกำหนดกลยุทธ์การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

จากข้อมูลการวิเคราะห์ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษา การวิเคราะห์ประเมินความพร้อมทางด้านการท่องเที่ยวและการวิเคราะห์ SWOT ของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในภาพรวม คณะผู้ศึกษาได้นำมาสร้างกรอบในการวางกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวตามลำดับความสำคัญของศักยภาพและความเสี่ยงของผลกระทบดังนี้

(1) กลยุทธ์ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวของพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีลักษณะเด่นที่สามารถพัฒนาให้เป็นจุดขายทางการตลาดหลายประการ คือ

- เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความงดงามตามธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นหาดทราย (ชายฝั่งทะเลอ่าวไทย อ.ระโนด) น้ำทะเล ป่าเขา เกาะเล็กเกาะน้อย ภายในทะเลสาบสงขลา ตลอดจนวิถีชีวิตของชุมชนลุ่มน้ำทะเลสาบ

- เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสงบ ปลอดภัย และสะดวกสบาย
- เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยังคงไว้ซึ่งประวัติศาสตร์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น
- เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสะดวกในการเดินทางและเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ที่ใกล้เคียง

จากการพิจารณาลักษณะเด่นประการต่างๆ ของพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา สามารถสรุปได้ว่า ลักษณะที่ทำให้พื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเป็นแหล่งท่องเที่ยวพิเศษ แตกต่างกว่าแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ซึ่งสามารถใช้เป็นจุดขายหลักคือ “เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความงดงามตามธรรมชาติและยังคงรักษาไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น” เห็นควรกำหนดกลยุทธ์ดังนี้

- กลยุทธ์ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยว

(ก) กำหนดกรอบการพัฒนาการจัดการทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยว โดยวางแผนทางให้สอดคล้องกับศักยภาพและขีดความสามารถในการรองรับและความเสี่ยงของผลกระทบที่เกิดขึ้นในพื้นที่

(ข) พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติและทางด้านโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรม

(ค) วางแผนการจัดการทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม เช่น มีการกำหนดเขตพื้นที่ท่องเที่ยว เขตสงวนเพื่อการศึกษาและรักษาสีเขียวเขตพื้นฟู เป็นต้น

(ง) สนับสนุนการพัฒนากลุ่มแหล่งท่องเที่ยว เพื่อสร้างรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสม ทั้งนี้ เพื่อเป็นการเสนอทางเลือกและสร้างโอกาสในการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

(จ) สนับสนุนโครงข่ายการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบและเกิดความเชื่อมโยงทั้งในและนอกพื้นที่ เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล ปรับปรุงและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวให้มีคุณภาพต่อไป

- กลยุทธ์ในการบริการนักท่องเที่ยว โดยพิจารณาองค์ประกอบดังนี้

(ก) จัดให้มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานที่เหมาะสมในแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูง

(ข) จัดระบบการเดินทาง การเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยวให้มีความสะดวกตามสมควร และให้เหมาะกับพื้นที่และประเภทของกิจกรรม โดยเน้นด้านความปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยวเป็นหลัก

(ค) จัดให้มีศูนย์และสื่อเพื่อให้บริการด้านข้อมูลข่าวสารแก่นักท่องเที่ยว

(ง) สนับสนุนให้มีการพัฒนาบุคลากรในระดับท้องถิ่น เพื่อมาดำเนินงานด้านการท่องเที่ยว เช่น มัคคุเทศก์ท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ในการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารแก่นักท่องเที่ยว เป็นต้น เพื่อเพิ่มโอกาสการมีส่วนร่วมและการกระจายรายได้ให้กับชุมชนและประชาชนท้องถิ่น

นอกจากนี้ การรู้จักกลุ่มนักท่องเที่ยวเป้าหมายจะช่วยให้สามารถกำหนดกลยุทธ์ในการบริการนักท่องเที่ยวได้ ซึ่งกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาแบ่งเป็น 2 กลุ่มที่สำคัญ คือ

- นักท่องเที่ยวจากภายในประเทศ ได้แก่ นักท่องเที่ยวชาวไทยทั่วไป โดยเน้นกลุ่มเยาวชนและกลุ่มวัยทำงาน ซึ่งมีศักยภาพสูงในการท่องเที่ยว

- นักท่องเที่ยวจากภายนอกประเทศ ได้แก่

(ก) นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศทั่วไป โดยเน้นกลุ่มของนักท่องเที่ยวจากประเทศยุโรป เนื่องจากนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ให้ความสนใจในธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรมเป็นพิเศษ

(ข) นักท่องเที่ยวจากประเทศเพื่อนบ้าน คือ นักท่องเที่ยวที่มาจากประเทศมาเลเซียและสิงคโปร์ รวมทั้งจีนและไต้หวัน

(2) กลยุทธ์ที่เกี่ยวข้องกับโอกาสและสิ่งคุกคามในการพัฒนา การพิจารณาและวิเคราะห์ โอกาสและสิ่งคุกคามของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา จะช่วยให้สามารถกำหนดทิศทางการพัฒนาในภาพรวมที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของพื้นที่ได้ คณะผู้ศึกษาเห็นว่าสิ่งคุกคามที่เกิดขึ้นในการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่เกิดจากประเด็นปัญหาดังที่กล่าวไว้ในข้างต้น และประเด็นที่ควรนำมาพิจารณาเพิ่มเติมเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ผลแยกตามลำดับความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่

- ความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวในด้านต่างๆ ในทิศทางสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
- การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน
- นโยบายของภาครัฐในด้านการท่องเที่ยว
- นโยบายขององค์กรและหน่วยงานท้องถิ่นในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

(3) กลยุทธ์ในการประชาสัมพันธ์เพื่อส่งเสริมการตลาด

• กำกับกับการส่งเสริมตลาดการท่องเที่ยวในทิศทางที่เหมาะสมกับสภาพทรัพยากรและขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยว

• สนับสนุนการตลาดในรูปแบบการประสานการท่องเที่ยวเป็นเครือข่ายทั้งในและนอกพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

- ส่งเสริมการตลาดในรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและเชิงวัฒนธรรม โดยมีการพัฒนาทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวที่เน้นการศึกษาและกิจกรรมเชิงนิเวศ และเชิงวัฒนธรรม เพื่อกระตุ้นให้เกิดการขยายตัวของตลาดการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

- กำหนดเกณฑ์มาตรฐานในการบริการการนำเที่ยว มาตรฐานในการปฏิบัติตัวของนักท่องเที่ยว โดยชี้ให้เห็นความสำคัญของทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยวเป็นประเด็นหลัก

- ส่งเสริมการโฆษณา ประชาสัมพันธ์ และการให้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องแก่นักท่องเที่ยวภายใต้ขอบเขตของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยการใช้สื่อที่หลากหลายและมุ่งพัฒนาให้แหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของนักท่องเที่ยวทั้งในและนอกพื้นที่

(4) กลยุทธ์ทางการตลาด

- วิเคราะห์ด้านตลาดการท่องเที่ยวลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา การพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลานอกจากการพัฒนาและปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับการท่องเที่ยวแล้ว สิ่งที่มีความสำคัญอีกประการหนึ่งคือ การวางแผนการตลาดและการประชาสัมพันธ์

- เป้าหมายทางการตลาด

- (ก) ส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวมากขึ้น
- (ข) สร้างภาพลักษณ์ให้ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความงามทางธรรมชาติ และคงไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น นอกจากนั้น บริเวณโดยรอบลุ่มทะเลสาบสงขลายังเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่ยังคงรักษาสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นไว้ได้อย่างสมบูรณ์

- จุดเด่นเพื่อส่งเสริมการขายทางการท่องเที่ยว

- (ก) เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความหลากหลายทางชีวภาพและทางระบบนิเวศความสมบูรณ์ทางธรรมชาติและวิถีชีวิตท้องถิ่นของคนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

- (ข) เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีวิถีชีวิตท้องถิ่นดั้งเดิมที่เรียบง่าย สงบ

- (ค) เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

- (ง) เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสะดวกในการเดินทางเพื่อเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว

- (จ) นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงหลายแห่งได้ในคราวเดียวกัน จากการวิเคราะห์ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวบริเวณรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาพบว่า มีศักยภาพที่สามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความพิเศษ แตกต่างจากแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ที่เป็นจุดขายหลักของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

- (ฉ) เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความปลอดภัยทั้งต่อนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศ

- (ช) เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีสถานที่พักแรมรองรับนักท่องเที่ยวในหลายระดับได้ มาตรฐานและมีความสะดวกในการเดินทาง

- นักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมาย

(ก) นักท่องเที่ยวภายในประเทศ ได้แก่ นักท่องเที่ยวชาวไทย

(ข) นักท่องเที่ยวภายนอกประเทศ ได้แก่ นักท่องเที่ยวต่างชาติทั่วไป โดยเน้นนักท่องเที่ยวคุณภาพ เช่น นักท่องเที่ยวยุโรป เนื่องจากนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มีความสนใจพิเศษในธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นพิเศษ นอกจากนี้ กลุ่มนักท่องเที่ยวจากประเทศเพื่อนบ้าน เช่น นักท่องเที่ยวชาวมาเลเซีย สิงคโปร์ จีน เกาหลี ไต้หวัน เป็นนักท่องเที่ยวเป้าหมายหลักของพื้นที่ เนื่องจากอยู่ใกล้และสามารถเดินทางมาเยือนได้ง่าย

• **การดำเนินกลยุทธ์ทางการตลาด** การดำเนินงานในการกำหนดกลยุทธ์ทางด้านตลาดการท่องเที่ยวเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายจำเป็นต้องใช้วิธีการกำหนดจากกลุ่มนักท่องเที่ยวและกลุ่มที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

- **กลุ่มของนักท่องเที่ยวท้องถิ่น** หมายถึง นักท่องเที่ยวมาจากพื้นที่โดยรอบลุ่มทะเลสาบสงขลา ควรสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ให้ทราบถึงแผนการพัฒนา การดำเนินกิจกรรมทางการท่องเที่ยวต่างๆ อย่างทั่วถึง และทันต่อสถานการณ์การท่องเที่ยวในปัจจุบัน เพื่อให้เกิดความรู้สึกร่วมในการพัฒนา และเกิดการยอมรับให้ความร่วมมือจากคนในท้องถิ่น นอกจากนี้ ชุมชนในท้องถิ่นยังช่วยสร้างความประทับใจให้เกิดแก่ผู้มาเยือน ซึ่งจะเป็นการสร้างความสัมพันธ์และประชาสัมพันธ์แก่นักท่องเที่ยว

- **กลุ่มนักท่องเที่ยวทั้งภายในและภายนอกประเทศ** ได้แก่ นักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายหลักคือ นักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ ควรส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวรู้จักพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ในฐานะที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความงดงามตามธรรมชาติและคงไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น โดยอาจใช้สื่อการโฆษณาและการประชาสัมพันธ์ การดำเนินงานจะต้องวางแผนให้มีประสิทธิภาพ เป็นไปตามวัตถุประสงค์ กลุ่มเป้าหมาย และลักษณะเด่นของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ใช้สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยภายในและภายนอกประเทศ เป็นช่องทางสำคัญในการดำเนินงานโฆษณาและประชาสัมพันธ์ ตลอดจนจัดกิจกรรมที่น่าสนใจสำหรับนักท่องเที่ยว โดยจัดในลักษณะกิจกรรมประจำ เช่น เทศกาลต่างๆ ตามวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น

- **กลุ่มสื่อมวลชน** ได้แก่ ผู้ปฏิบัติงานด้านสื่อสารมวลชนทุกแขนง โดยครอบคลุมสื่อมวลชนที่ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการท่องเที่ยว การอนุรักษ์ธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรมโดยตรง ควรส่งเสริมให้สื่อมวลชนรู้จักพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีความเข้าใจและรู้สึกที่ดีต่อแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ เพื่อให้เกิดการถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจและความรู้สึกนี้ไปยังสื่อมวลชน โดยให้มีการส่งข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ตลอดจนจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวพิเศษเพื่อแนะนำแหล่งท่องเที่ยว ให้กับสื่อมวลชนเพื่อสามารถนำไปถ่ายทอดได้ชัดเจนขึ้น

2.9 มาตรการในการควบคุมและลดความเสี่ยงของผลกระทบต่อระบบนิเวศ วิถีชีวิตชุมชน วัฒนธรรมและ ประเพณีของชุมชนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

การวางมาตรการจำเป็นจะต้องมีความสอดคล้องกับระดับความเสี่ยงของผลกระทบที่ได้จากการประเมินศักยภาพและขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ท่องเที่ยว

จากผลของการวิเคราะห์ข้อมูลบางส่วนในพื้นที่ท่องเที่ยวลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา คณะผู้ศึกษาได้กำหนดแนวทางในการกำหนดมาตรการควบคุมและลดความเสี่ยงของผลกระทบในภาพรวมในด้านต่างๆ โดยเสนอมาตรการแบ่งตามระดับผลกระทบดังนี้

(1) มาตรการเชิงรุก

- การบังคับใช้กฎหมายข้อบังคับอย่างเข้มงวด
- การประกาศให้พื้นที่ท่องเที่ยว (ทั้งเชิงธรรมชาติและเชิงวัฒนธรรม) ที่เปราะบาง เป็นเขตอนุรักษ์และฟื้นฟู
- การจัดตั้งระบบติดตามตรวจสอบสภาพแวดล้อมของแหล่งธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ตลอดจนทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยว
- การกำหนดจำนวนและกิจกรรมของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในพื้นที่ ไม่ให้เกินกำลังรองรับของสภาพพื้นที่ทั้งพื้นที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรม
- การจัดเก็บค่าเข้าชมในแหล่งท่องเที่ยวอย่างเป็นธรรม เพื่อมาใช้ในการดำเนินงานเพื่อป้องกันความเสื่อมโทรมจากผลกระทบที่เกิดขึ้น

(2) มาตรการในการเฝ้าระวังและป้องกัน

- กำหนดปัจจัยหรือดัชนีชี้วัดผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นเพื่อการติดตามตรวจสอบ
- จัดตั้งระบบติดตามตรวจสอบสภาพแวดล้อมของแหล่งธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมและประสิทธิภาพ ประสิทธิผลของการบริหารจัดการในพื้นที่ท่องเที่ยว

หน้าว่าง

ภาคผนวก 2ก

ประมวลผลงานวิจัยเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
เพื่อนำไปสู่รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

1. งานวิจัยเพื่อกำหนดแนวทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว

• รายงานการศึกษาวิจัยของ สุวัฒนา (2525) ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาทะเลสาบสงขลาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ พบว่าทะเลสาบสงขลาเป็นทะเลสาบที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ในอดีตเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของพื้นที่ลุ่มน้ำ บริเวณที่ราบรอบๆ ทะเลสาบเป็นแหล่งผลิตข้าวที่สำคัญของภาคใต้ จากความสมบูรณ์ของบริเวณนี้จึงทำให้เป็นแหล่งกำเนิดศิลปวัฒนธรรมของภาคใต้ สภาพปัจจุบันเป็นพื้นที่ลุ่มน้ำ ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ยากจน เพราะอาชีพทำนาเพียงครั้งเดียว สวนยางพาราเก่าขนาดเล็ก และการประมงพื้นบ้าน ประกอบกับสัตว์น้ำที่เคยหาได้เองตามแหล่งน้ำทั่วไปขาดแคลนอย่างมาก การจับสัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลาจึงเกิดคุณธรรมชาติ และอยู่ในลักษณะเสื่อมโทรม ทางตอนใต้เป็นพื้นที่ลุ่มน้ำบริเวณเมืองสงขลาและหาดใหญ่ มีศักยภาพในการพัฒนาสูงมาก เนื่องจากเป็นศูนย์กลางหลายๆ ด้านของภาคใต้ ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างเมืองและชนบท ผลที่เกิดตามมาคือการเคลื่อนย้ายของประชากรเข้าสู่เมือง แนวคิดในการแก้ปัญหา คือ การให้อุตสาหกรรมในเมืองหลักเกิดการเชื่อมโยงถดถอย เป็นการสร้างงานในพื้นที่ชนบทประเภทอุตสาหกรรมที่มีลักษณะดังกล่าวมากที่สุด คือ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ทะเลสาบสงขลาเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญในบริเวณพื้นที่ชนบทยากจน และยังสามารถใช้ประโยชน์ไม่เต็มที่ ได้แก่ อุทยานนกน้ำทะเลน้อย อุทยานนกน้ำคูขุด หาดแสนสุขลำปำ เกาะสี่เกาะห้า เกาะขอม และเกาะอื่นๆ ในทะเลสาบ ซึ่งถือเป็นทรัพยากรหน่วยสุดท้าย การใช้ประโยชน์จะต้องระมัดระวังอย่างยิ่ง โดยเฉพาะบางบริเวณที่มีความเปราะบาง ในการพัฒนาทะเลสาบสงขลาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ลดปัญหาความยากจน และความเหลื่อมล้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำ เพื่อนำทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ชุมชน และนำรายได้นั้นกลับไปบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้มียู่อุดไป โดยนำกลยุทธ์การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวดังนี้

- การกำหนดเขตการใช้ที่ดินในแหล่งท่องเที่ยว โดยแบ่งเป็นเขตสงวน เขตอนุรักษ์ และเขตพัฒนา เพื่อป้องกันผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ
- การสร้างระบบชุมชนศูนย์กลางการท่องเที่ยวเพื่อรองรับการกระจายตัวของการท่องเที่ยว บริการข่าวสาร เทคโนโลยี และเงินทุนสู่พื้นที่ยากจน
- การกำหนดเส้นทางท่องเที่ยวให้กระจายมากที่สุด
- การพัฒนาเฉพาะบริเวณ เนื่องจากทะเลสาบสงขลาเป็นอาณาเขตกว้างขวาง จึงเลือกพัฒนาเฉพาะบริเวณที่มีศักยภาพสูงเท่านั้น โดยการกำหนดแนวทางการพัฒนาเป็น 3 แนวทาง คือ แนวทางพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว แนวทางการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และระบบนิเวศ และแนวทางการพัฒนาอาชีพชุมชน

2. งานวิจัยด้านการสำรวจและการประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว

• การประเมินศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยว จากการศึกษาของสุนัยชัยป้าไม้ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (2538) โครงการศึกษาการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ: กรณีภาคใต้ ได้มีการศึกษาถึงตัวแปรที่ใช้ในการวิเคราะห์ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งได้พิจารณาเกณฑ์ในการประเมินศักยภาพ ดังนี้

- เกณฑ์ในการบ่งชี้ศักยภาพของพื้นที่ธรรมชาติสำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยมีเกณฑ์ต่างๆ คือ โอกาสที่จะได้พบเห็นสัตว์ป่า ความเป็นแหล่งรวมสัตว์หายาก ความหลากหลายของสังคมพืช ความอุดมสมบูรณ์

ของสังคมพืช ความโดดเด่นเฉพาะตัวของระบบนิเวศ ความเป็นแหล่งรวมพืชหายาก พืชใกล้สูญพันธุ์ หรือพืชชนิดใหม่ของโลก ความโดดเด่นเฉพาะตัวทางกายภาพของพื้นที่ ลักษณะโดดเด่นทางวัฒนธรรมหรือความเป็นอยู่ของชุมชนที่อยู่อาศัยในพื้นที่ สภาพภูมิทัศน์ สิ่งแวดล้อมทางทะเลและชายฝั่ง ลักษณะโดดเด่นทางโบราณวัตถุ โบราณสถาน ศิลปกรรมในพื้นที่ธรรมชาติ โอกาสในการสร้างจิตสำนึกและให้การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม ความหลากหลายของกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่ ความยากง่ายในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวความปลอดภัย ความสอดคล้องระหว่างการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในปัจจุบัน และ/หรือที่จะพัฒนาในอนาคตกับกิจกรรมท่องเที่ยวในปัจจุบัน

- เกณฑ์ในการประเมินผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้แก่ ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อสัตว์ป่า ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อพืช ผลกระทบต่อวัฒนธรรมและความเป็นอยู่ของชุมชนดั้งเดิมในพื้นที่ ผลกระทบต่อศิลปวัตถุ โบราณสถาน โบราณวัตถุในพื้นที่ธรรมชาติ

- สมชาย (2543) ศึกษาแหล่งทรัพยากรเพื่อการนันทนาการและเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบริเวณทะเลน้อย ทะเลสาบตอนบน และทะเลสาบตอนล่าง รวมทั้งพื้นที่โดยรอบที่อยู่ห่างจากชายฝั่งประมาณ 1 กิโลเมตร ได้สำรวจพบ และทำแผนที่แสดงที่ตั้งของแหล่งทรัพยากรนันทนาการ ได้ 70 แหล่ง เป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการนันทนาการ เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางธรรมชาติ 18 แหล่ง และทางวัฒนธรรม 52 แหล่ง โดยพบกระจายอยู่ในแต่ละบริเวณ ดังนี้ บริเวณทะเลน้อย จำนวน 3 แหล่ง คือชุมชนทะเลน้อย วัดทะเลน้อย และเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย บริเวณทะเลสาบตอนบน 26 แหล่ง คือ สวนพฤกษศาสตร์พัทลุง วัดป่าลิไลยก์ หาดแสนสุขลำปำ วัดวัง วัดวิหารเบิก วัดเจ้าเมืองพัทลุง วัดยางงาม วัดป่าขอม วัดโพเค็ด อ่าวสะทัง วัดสะทังน้อย วัดเขียนบางแก้ว อ่าวงเก แหลมจองถนน ปากคลองปากพล หาดไข่เต่า เกาะสี่เกาะห้า เกาะหมาก เกาะบรรทม วัดแหลมจาก วัดบางเขียด เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ วัดท่าคุระ วัดสูงเกาะใหญ่ แหลมควยราบ และอ่าวทุ่งบัว บริเวณทะเลสาบตอนล่าง 41 แหล่ง คือ วัดโลกราม แหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาสังคยา ที่ฝังศพพระยาแขก (มรหุ่ม) ที่ฝังศพลิ้นดา เมืองสงขลาเก่า เขิงเขาแดง เจดีย์บนยอดเขาแดง วัดเขาน้อย ศาลาแก้ว ศาลาหลบเสือ สุสานตระกูล ณ สงขลา วัดภูผาเบิก วัดศิริวรรณवास วัดบ่อทรัพย์ วัดสุวรรณคีรี เมืองสงขลาฝั่งแหลมสน พระนอน ที่ฝังศพ เจ.วี.ลาร์เซน และศาลา บ่อเก้ง ศาลเจ้าปู่ทวดหัวเขาแดง เจดีย์บนยอดเขาแดง สถาบันทักษิณคดีศึกษา เจดีย์บนเขาภู วัดแหลมพ้อ วัดท้ายขอ สะพานติณสูลานนท์ สวนป่าเปรม พิพิธภัณฑ์ชุมชนแหลมโพธิ์ วัดศาลาหัวยาง วัดโพธิ์ปฐมवास วัดมัญฉิมวาสารวิหาร วัดดอนไผ่ ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสงขลา อาคารเก่าบริเวณถนนนครนอก - นครใน กำแพงเมืองสงขลา พิพิธภัณฑ์พธำมรงค์ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสงขลา วัดแจ้ง ป้อมปากน้ำแหลมทราย พระเจดีย์หลวงและพลับพลา ร.4 บนเขาดังกวน ด่านกวนน้อย เขาน้อย หาดสมิหลา และแหลมสนอ่อน โดยแหล่งทรัพยากรทางนันทนาการทางวัฒนธรรมจะปรากฏมากใน ต.ลำปำ อ.เมือง จ.พัทลุง ต.หัวเขา อ.สิงหนคร และ ต.บ่อยาง อ.เมือง จ.สงขลา ซึ่งเป็นที่ตั้งของตัวเมืองมาแต่อดีต สามารถเข้าถึงง่าย และมีศักยภาพที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางนันทนาการ เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ดี ส่วนแหล่งทรัพยากรนันทนาการฯ ทางธรรมชาติจะปรากฏมากในบริเวณตั้งแต่ตอนกลางจนถึงตอนใต้ของทะเลสาบตอนบน สามารถเข้าถึงและมีศักยภาพที่จะพัฒนาเป็นแหล่งทรัพยากรนันทนาการเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ในระดับปานกลาง

- จากรายงานผลการศึกษาศักยภาพของแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในบริเวณทะเลสาบสงขลาโดย สมชาย (2544) ได้ทำการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทั้งหมด 49 แห่ง พบว่าอยู่ใน จ. สงขลา มากที่สุด 35 แห่ง กระจายอยู่ใน 5 อำเภอ 10 ตำบล โดยพบมากที่สุด ใน ต.หัวเขา อ.สิงหนคร 12 แห่ง และ ต.บ่อยาง

อ.เมือง 11 แห่ง ส่วนใน จ.พัทลุง มีทั้งหมด 14 แห่ง กระจายอยู่ใน 5 อำเภอ 5 ตำบล โดยพบมากที่สุดที่ ต.ลำปำ อ.เมือง 7 แห่ง

- ในการศึกษาเกณฑ์ในการวิเคราะห์ศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษา ต.เกาะขอม อ.เมือง จ.สงขลา ของ ณรงค์ศักดิ์ (2546) พบว่าเกาะขอมมีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สูงในด้านพื้นที่ ด้านการมีส่วนร่วม ศักยภาพปานกลาง ได้แก่ ด้านการจัดการ กิจกรรม และกระบวนการ โดยพิจารณาตามองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ พบว่าจุดท่องเที่ยวสถาบันทักษิณคดีศึกษา ซึ่งมีองค์ประกอบที่มีศักยภาพสูงได้แก่ ด้านพื้นที่และการมีส่วนร่วม องค์ประกอบที่มีศักยภาพปานกลางได้แก่ ด้านการจัดการ การจัดกิจกรรม และกระบวนการ ส่วนจุดท่องเที่ยวกลุ่มทอผ้าราชวดี แหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวทางเกษตร และแหล่งท่องเที่ยววัด คะแนนศักยภาพเท่ากันในแต่ละองค์ประกอบ คือ โดยองค์ประกอบที่มีศักยภาพสูง ได้แก่ ด้านพื้นที่ และการมีส่วนร่วม องค์ประกอบที่มีศักยภาพปานกลางได้แก่ ด้านกิจกรรมและกระบวนการ ส่วนองค์ประกอบที่มีศักยภาพต่ำ ได้แก่ ด้านการจัดการ

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรท้องถิ่นในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

- ธฤชวรรณ (2546) ศึกษาการพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ: กรณีศึกษาป่าชุมชนเขาหัวช้าง ต.ตะโหมด จ.พัทลุง พบว่า การเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชนเกิดจากเงื่อนไข 3 ประการ ตามลำดับดังนี้

- ทุนของชุมชน ได้แก่ ทุนระบบนิเวศ ทุนคน ทุนระบบสังคมและวัฒนธรรม ทุนสติปัญญา และทุนเงินตรา
- พลวัตของปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทุนของชุมชน และการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชน
- การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้แก่สมาชิกในชุมชน สามารถแบ่งการเรียนรู้ได้เป็น 2 ประเภท คือ การเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชนที่พัฒนาจากทุนเดิม และการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชนเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชนตะโหมดเกิดขึ้นกับกลุ่มบุคคล 3 กลุ่ม คือ คณะกรรมการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คณะกรรมการป่าชุมชนเขาหัวช้าง และสมาชิกในชุมชน ตามลำดับ

ภาคผนวก 2ข

**ยุทธศาสตร์ แผนงาน โครงการด้านการท่องเที่ยวขององค์กรและหน่วยงานต่างๆ
ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา**

ยุทธศาสตร์ แผนงาน โครงการด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

จากการสำรวจและรวบรวมข้อมูลด้านยุทธศาสตร์ แผนงาน โครงการด้านการท่องเที่ยวที่มีการนำเสนอ โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานในระดับต่างๆ ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. แผนการท่องเที่ยวขององค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมาก

1.1 แผนการส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบล เกาะหมาก

หลักการและเหตุผล

ตำบลเกาะหมากมีสภาพพื้นที่เป็นเกาะ มีสะพานเชื่อมติดต่อกันระหว่าง ต.เกาะหมาก กับ ต.ปากพะยูน ห่างจาก ที่ว่าการ อ.ปากพะยูน ประมาณ 6 กม.

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	ทะเลสาบสงขลา (อ.ระโนด จ.สงขลา)
ทิศใต้	ติดต่อกับ	อำเภอปากพะยูน
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	ทะเลสาบสงขลา (ต.เกาะนางคำ อ.ปากพะยูน)
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	ทะเลสาบสงขลา (ต.ฝ่าละมี อ.ปากพะยูน)

ตำบลเกาะหมาก มีอาณาบริเวณเป็นพื้นที่เกาะและทะเล มีเนื้อที่ประมาณ 92 ตร.กม. สภาพภูมิประเทศ โดยทั่วไปของ ต.เกาะหมากส่วนใหญ่เป็นเนินเขาสลับกับที่ราบ แล้วลาดลงสู่ทะเล ต.เกาะหมาก แบ่งการปกครอง ออกเป็น 10 หมู่บ้าน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม คือ ทำสวนยางพาราและทำการประมง นอกจากนั้นบริเวณเกาะสี่-เกาะห้า ยังเป็นแหล่งอาศัยของนกนางแอ่น ซึ่ง ต.เกาะหมาก ขายสัมปทานรังนกนางแอ่น มาเป็นรายได้หลักในการพัฒนาในปัจจุบันและในอนาคตต่อไป นอกจากนี้พื้นที่ ต.เกาะหมาก ยังเหมาะสมในการปลูก ยางพารา รวมทั้งมีความได้เปรียบด้านสภาพพื้นที่ที่มีชายฝั่งทะเลโดยรอบ ซึ่งเอื้ออำนวยต่อการประกอบอาชีพ ประมงชายฝั่ง ในส่วนของเกาะสี่ เกาะห้าซึ่งเป็นเกาะร้างก็ นับว่าเป็นแหล่งกำเนิดรังนกนางแอ่นที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศที่นำรายได้มาสู่ จ.พัทลุง นอกจากนั้นบทบาทด้านการท่องเที่ยวของตำบลจะมีบทบาทต่อไปในอนาคต หากได้รับการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวจากหน่วยงานต่างๆ

แผนงานการส่งเสริมการท่องเที่ยว ขององค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมากได้กำหนดวัตถุประสงค์-เป้าหมาย-แนวทางในการดำเนินงานไว้ดังนี้

วัตถุประสงค์

- (1) เพื่อให้ประชาชนใน ต.เกาะหมาก ตระหนักและรับผิดชอบที่จะพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่ในตำบล
- (2) เพื่อให้ประชาชนได้มีรายได้และเพิ่มพูนรายได้ จากการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

เป้าหมาย

พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใน ต.เกาะหมาก จำนวน 4 แหล่ง

ขั้นตอนการดำเนินงาน

- (1) ส่งเสริมให้มีการประชาสัมพันธ์ถึงแหล่งท่องเที่ยว ภายใน ต.เกาะหมาก
- (2) พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่ให้มีศักยภาพที่ดีกว่าเดิม
- (3) ส่งเสริมและสนับสนุนนักลงทุนให้มีการลงทุนอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

1.2 แผนการส่งเสริมการท่องเที่ยวบริเวณเกาะสี่ เกาะห้า

หลักการและเหตุผล

ตามสัญญาสัมปทานรังนกอีแอ่นในพื้นที่จังหวัดพัทลุง จากสัญญาสัมปทานรังนกอีแอ่นในท้องที่จังหวัดพัทลุง ข้อ 11.ระบุว่า การปฏิบัติตามสัญญา นอกจากจะเป็นการปฏิบัติตามเนื้อหาข้ออื่นๆ แล้ว ยังต้องปฏิบัติตามเงื่อนไข กฎหมาย ระเบียบ คำสั่ง และประกาศแนบท้ายสัญญาโดยรายละเอียดในเอกสารแนบท้ายสัญญาสัมปทาน ลงวันที่ 23 กรกฎาคม 2546 เงื่อนไขแนบสัญญาสัมปทานรังนกอีแอ่นจังหวัดพัทลุง ระบุในข้อที่ 1 ว่า “ผู้รับสัมปทาน ต้องยินยอมให้ ถ้ำใหญ่ เกาะหน้าทวดคา และถ้ำน้ำ เกาะท้ายถ้ำดำ เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำหรับบริการแก่นักท่องเที่ยว และใช้เป็นสถานที่เพื่อการศึกษาค้นคว้าวิจัยสำหรับคณะวิจัยของคณะกรรมการพิจารณาจัดเก็บอากร รังนกอีแอ่น จังหวัดพัทลุง ในช่วงพระอาทิตย์ขึ้นถึงพระอาทิตย์ตก โดยผู้รับสัมปทานยังคงสิทธิในการเก็บรังนกอีแอ่นตามสัญญาสัมปทาน”

วัตถุประสงค์

ส่งเสริมการท่องเที่ยวบริเวณเกาะสี่ เกาะห้า

เป้าหมาย

พัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวบริเวณเกาะสี่ เกาะห้า

2. โครงการ ฝึกอบรมอาสาสมัครบริการดูแลนักท่องเที่ยว อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น

หลักการและเหตุผล

จากการที่รัฐบาลได้จัดให้มีการปฏิรูประบบราชการแล้วนั้น ทำให้สังคมส่วนรวมทุกส่วนได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้น เป็นการเอื้อต่อการมีส่วนร่วมระหว่างรัฐและประชาชน ในการร่วมคิด ร่วมทำ ในส่วนของการท่องเที่ยวทางรัฐได้มีนโยบายสนับสนุนการท่องเที่ยว และมีมรดกเทศกในแต่ละท้องถิ่นที่มีสถานที่ท่องเที่ยว ร่วมรักษาผลประโยชน์ของรัฐ และการตรวจสอบซึ่งกันและกันมากขึ้น กอปรกับ ต.เกาะหมาก ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของสถานที่ท่องเที่ยว จึงได้จัดให้มีการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ รังนกอีแอ่น ณ เกาะสี เกาะห้า ม. 2 ต.เกาะหมาก ทำให้เศรษฐกิจโดยรวมของจังหวัดเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน โดยเฉพาะตำบลเกาะหมากจำเป็นต้องจัดให้มีการคุ้มครองดูแล และประสานเรื่องการท่องเที่ยว บริการนักท่องเที่ยว และจัดการการให้มีมรดกเทศกท้องถิ่น เป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยว สร้างรายได้ สร้างความเข้มแข็ง โดยปลอดจากยาเสพติด ผู้มีอิทธิพล และอบาขมุขทุกประเภทให้ได้โดยรวดเร็ว เพื่อนำไปสู่การพัฒนาด้านการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์

- (1) สนับสนุนและส่งเสริมให้มีการจัดสถานที่ท่องเที่ยว มีมรดกเทศกท้องถิ่น เพื่อสนองตามนโยบายของรัฐบาล
- (2) เพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่น รู้จักคุณค่าทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นของตนเอง เช่น แหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ของตำบลเกาะหมาก
- (3) เพื่อให้ประชาชนและอาสาสมัครมีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่ในการบริการนักท่องเที่ยว และคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติ
- (4) เพื่อรองรับกระแสการท่องเที่ยว และพัฒนาทุกภาคส่วนของตำบลเกาะหมาก
- (5) เพื่อสร้างรายได้ในพื้นที่ให้เกิดมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

เป้าหมาย

- (1) เจริญปริมาณ โดยคัดเลือกอาสาสมัครจากทุกหมู่บ้าน จำนวน 60 คน
- (2) เจริญคุณภาพประชาชนตำบลเกาะหมากมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และมีความรักความสามัคคีอันดีต่อกัน

ขั้นตอนการดำเนินงาน**(1) ขั้นเตรียมการ**

- ประชุมหารือกับผู้นำชุมชนและกลุ่มต่างๆ ในตำบล เพื่อระดมแนวความคิด
- ประสานงานกับคณะกรรมการดำเนินการ
- ค้นหาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ร่วมวิเคราะห์งบประมาณที่จะต้องใช้
- เปิดรับอาสาสมัครร่วมโครงการ
- ศึกษาและวิเคราะห์การนำเสนอโครงการ

(2) ขั้นดำเนินการ

- เสนอโครงการ
- ประสานเครือข่าย และขอความร่วมมือวิทยากรที่เกี่ยวข้อง
- ติดต่อประสานงานผู้นำชุมชน อาสาสมัคร ภาครัฐ ภาคเอกชนในพื้นที่ และทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง
- ดำเนินการอบรม
- วิเคราะห์และประเมินผลการฝึกอบรม

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ทำให้ราษฎรอาสาสมัครมีความรู้ ความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับการบริการนักท่องเที่ยวและรู้จักคุณค่าทรัพยากรธรรมชาติ

- (1) ทำให้ชุมชนเป็นชุมชนเข้มแข็ง ปลอดภัยจากยาเสพติด ผู้มีอิทธิพล
- (2) ทำให้ทุกภาคส่วนของตำบลเกาะหมากมีการพัฒนา เพื่อรองรับกระแสการท่องเที่ยว
- (3) เป็นการสร้างรายได้ให้กับราษฎรในพื้นที่

พื้นที่ดำเนินการ

เขตห้ามล่าสัตว์ป่าอ่าวท่าแขก ม. 2 ต.เกาะหมาก อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง

ระยะเวลาดำเนินการ

วันที่ 23 – 25 ตุลาคม 2546

งบประมาณ

งบประมาณเป็นเงิน 70,000 บาท

ผู้รับผิดชอบ

องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมาก และสถานีตำรวจภูธรอำเภอปากพะยูน

3. โครงการพัฒนานวนอุทยานเมืองเก่าชัยบุรี อ.เมือง จ.พัทลุง

หลักการและเหตุผล

วนอุทยานเมืองเก่าชัยบุรี จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 21 สิงหาคม 2544 เนื้อที่ 1,875 ไร่ ในพื้นที่ป่าเขาชัยบุรี และป่าเขาพลู ท้องที่ ต.ชัยบุรี อ.เมือง จ.พัทลุง ซึ่งอยู่ติดกับหมู่บ้านและแหล่งชุมชน เพื่ออนุรักษ์พื้นที่ป่าไม้ไว้เป็นพื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ ศึกษาค้นคว้าทางธรรมชาติของนักเรียน นักศึกษา และประชาชนทั่วไป นอกจากนั้น บริเวณดังกล่าวและชุมชนใกล้เคียงยังคงเป็นที่ตั้งเมืองของพัทลุงในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย

อุทยานเมืองเก่าชัยบุรีเป็นวนอุทยานที่มีตำนานทางประวัติศาสตร์และอยู่ติดกับชุมชน ห่างจากตัว จ. พัทลุง 9 กม. มีความสะดวกในการคมนาคม แต่ยังไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร ทั้งในด้านสิ่งอำนวยความสะดวกและการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในภาพรวมของการพัฒนานวนอุทยานเมืองเก่า ชัยบุรี ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ใกล้เมืองและการปรับปรุงเส้นทางศึกษาธรรมชาติ จุดชมวิวและถ้าให้เป็นที่น่าสนใจ สะดวกและปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวจะสามารถเป็นส่วนหนึ่งในการฟื้นฟูประวัติศาสตร์เมืองเก่าพัทลุงและอนุรักษ์วิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น

วัตถุประสงค์

- (1) เพื่อพัฒนาในวนอุทยานเมืองเก่าชัยบุรี เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่สมบูรณ์
- (2) เพื่อเป็นแหล่งเผยแพร่ความรู้ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- (3) เพื่อเป็นแหล่งประวัติศาสตร์ของเมืองพัทลุง และแสดงวิถีการดำรงชีวิตของชาวชนบทในพื้นที่

เป้าหมาย

- (1) จัดกิจกรรมในการดูแลพื้นที่ จำนวน 1,875 ไร่
- (2) มีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่
 - จัดสร้างศาลาเอนกประสงค์
 - จัดสร้างศูนย์บริการนักท่องเที่ยว
 - จัดสร้างศาลาพักผ่อน สำหรับนักท่องเที่ยว
 - จัดสร้างห้องสุขา
 - ปรับปรุงเส้นทางศึกษาธรรมชาติ 2 เส้นทาง
 - จัดทำป้ายสื่อความหมาย
 - ติดตั้งไฟบริเวณวนอุทยาน
 - จัดทำถนนไปยังถ้ำน้ำ
- (3) มีกิจกรรมบริการนักท่องเที่ยว และเผยแพร่ความรู้

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

พัฒนามวนอุทยานเมืองเก่าชัยบุรี ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ใกล้เมือง ปรับปรุงเส้นทางศึกษาธรรมชาติ จุชมวิวและถ้าให้เป็นที่น่าสนใจ สะดวกและปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น รวมทั้งฟื้นฟูประวัติศาสตร์เมืองเก่าพัทลุง และแสดงวิถีชีวิตของชาวชนบทในพื้นที่ เพื่อรองรับและบริการนักท่องเที่ยว ที่จะมาเที่ยวชมให้เพิ่มขึ้น

พื้นที่ดำเนินการ

วนอุทยานเมืองเก่าชัยบุรี ต.ชัยบุรี อ.เมือง จ.พัทลุง

งบประมาณ

แยกตามประเภทของกิจกรรมดังนี้

- (1) กิจกรรมดูแลพื้นที่ จำนวน 1,875 ไร่
- (2) กิจกรรมพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว
 - จัดสร้างศาลาเอนกประสงค์ จำนวน 1 หลัง เป็นเงิน 500,000 บาท
 - จัดสร้างศูนย์บริการนักท่องเที่ยว จำนวน 1 หลัง เป็นเงิน 1,000,000 บาท
 - จัดสร้างศาลาพักผ่อน สำหรับนักท่องเที่ยว 2 หลัง เป็นเงิน 300,000 บาท
 - จัดสร้างห้องสุขา 1 หลัง เป็นเงิน 200,000 บาท
 - ปรับปรุงเส้นทางศึกษาธรรมชาติ 2 เส้นทาง เป็นเงิน 200,000 บาท
 - จัดทำป้ายสื่อความหมาย เป็นเงิน 200,000 บาท
 - ติดตั้งไฟบริเวณวนอุทยาน เป็นเงิน 500,000 บาท
 - จัดทำถนนไปยังถ้ำน้ำ สันับสนุนโดยองค์การบริหารส่วนจังหวัดพัทลุง (อยู่ในระหว่างดำเนินการ)
- (3) กิจกรรมบริการนักท่องเที่ยว และเผยแพร่ความรู้
 - ค่าจ้างลูกจ้างชั่วคราว ตำแหน่งเจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป นักวิชาการเผยแพร่ นักวิชาการป่าไม้ และคนงานรวมจำนวน 15 คน เป็นเงิน 819,306 บาท
 - ค่าตอบแทนใช้สอยและวัสดุ จำนวน 150,000 บาท

ผู้รับผิดชอบโครงการ

วนอุทยานเมืองเก่าชัยบุรี ต.ชัยบุรี อ.เมือง จ.พัทลุง

4. โครงการพัฒนาพื้นที่ชุ่มน้ำทะเลน้อย ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ระดับสากล

หลักการและเหตุผล

ทะเลน้อยเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีศักยภาพด้านความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นห้องสมุดธรรมชาติขนาดใหญ่ มีความสวยงามจากทะเลบัว ผืนน้ำในทะเลสาบกว้างใหญ่ มีเสน่ห์ความน่ารักจากการเคลื่อนไหวของนกน้ำนานชนิด นับหมื่นตัว ซึ่งคุณค่าระดับโลก แต่การจัดการอนุรักษ์ทรัพยากรในแหล่งนี้ ในวันนี้อยู่ในมาตรฐานต่ำ ไม่เป็นไปอย่างชาญฉลาด เพื่อหาชน ตามความหมายของคำว่าอนุรักษ์ คือ การไม่แตะต้องใดๆกับทะเลน้อยวันนี้ ไม่ใช่ความยั่งยืนและ มีการพัฒนาสิ่งแวดล้อมความสะดวกอันเหมาะสม จึงเป็นกุศโลบายที่จะทำให้ทรัพยากรธรรมชาติคงอยู่ แม้จำนวนปากท้องของประชาชนเพิ่มขึ้น

การปล่อยทะเลน้อยให้เป็นไปตามธรรมชาติ จะทำให้ทะเลน้อยเสื่อมโทรม ชาวบ้านยิ่งยากจน และจะใช้ประโยชน์ทางตรงจากการเก็บหาทรัพยากรธรรมชาติมาบริโภค แทนที่จะใช้ดอกผล แต่เป็นการใช้ต้นทุน ซึ่งนับวันจะหมดไป การป้องกันปราบปรามไม่ให้คนเข้าไปเก็บหาผลประโยชน์ต้องใช้เฉพาะกับคนกลุ่มน้อย แต่เป็นการสร้างความไม่เข้าใจกันระหว่างภาครัฐกับประชาชนส่วนใหญ่

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทะเลน้อย จึงคาดหวังให้เป็น การใช้ประโยชน์จากดอกผล โดยที่ต้นทุนคงอยู่ ไม่เสื่อมคลาย เป็นการจัดการให้มหาชนได้สัมผัสคุณค่าทรัพยากร และอยากรักษาทะเลน้อยไว้ตราบนานเท่านานและ มีการจัดการให้ประชาชนในท้องถิ่นมีรายได้จากนักท่องเที่ยว ทั้งการขายอาหาร สินค้า ของที่ระลึก และบริการด้านการท่องเที่ยว

วัตถุประสงค์

- (1) เพื่อจัดการให้พื้นที่ชุ่มน้ำทะเลน้อยเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ระดับสากล
- (2) เป็นแหล่งจัดประชุม อบรม สัมมนาด้านการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ ปักยิ่วทยา โดยเฉพาะพื้นที่ชุ่มน้ำระดับท้องถิ่น-สากล
- (3) จัดการสิ่งแวดล้อมความสะดวกเพื่อ ความรู้ปัญญา สุขภาพกาย-จิตใจ และรักษาศิลปวัฒนธรรมซึ่ง เกี่ยวเนื่องกับการจัดการลงทุนจากภาครัฐ เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว และรัฐส่งเสริมให้ภาคเอกชนลงทุนด้านการบริการเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจชุมชน สำหรับสิ่งแวดล้อมความสะดวกด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่จะจัดให้มีขึ้น มีหลักการ ดังนี้
 - เพื่อความรู้ ประเทืองปัญญา: เป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ด้านธรรมชาติวิทยา ปรัชญาจากธรรมชาติ จิตสำนึกที่เกิดจากการเรียนรู้ พิพิธภัณฑธรรมชาติวิทยา
 - เพื่อสุขภาพทางจิตใจ: เป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อความเพลิดเพลิน จากธรรมชาติสวยงาม อากาศบริสุทธิ์ สิ่งอำนวยความสะดวกด้าน Eco-tourism ที่สมบูรณ์แบบ
 - เพื่อสุขภาพร่างกาย: เป็นแหล่งออกกำลังกายด้วยกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เช่น การชมธรรมชาติด้วยการเดิน วิ่ง ชมธรรมชาติ ปลูก จี้อกรยาน ภายเรือแคนู ฯลฯ
 - เพื่อเสริมสร้างอารยธรรม: จากกิจกรรมถ่ายทอดความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมของชาติ เช่น การฝึกเรียน (เยาวชน) และการชม (ผู้ปกครอง) การสานกระจุเป็นหัตถกรรม การวาดภาพธรรมชาติ การเพนท์ผ้าบาติก การแสดงหนังตะลุง การรำโนราห์ ฯลฯ

เป้าหมาย

กลุ่มที่ 1 ประชาชน: เสริมธุรกิจดี คุณภาพชีวิตดี มีจิตสำนึกในคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติทะเลน้อย

กลุ่มที่ 2 ทรัพยากรธรรมชาติ: ป่าไม้ สัตว์ป่า สัตว์น้ำ ถูกใช้ประโยชน์ทางตรงลดลง ดินตะกอนมีการจัดการใช้ประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพ ชุมชนเกิดจิตสำนึกต่อการรักษาและฟื้นฟู

ขั้นตอนการดำเนินงาน

ปรัชญาการดำเนินงาน

(1) ประชาชนจะรักษาทรัพยากรธรรมชาติก็ต่อเมื่อได้ใช้ประโยชน์ และตระหนักถึงคุณค่าประชาชนมากขึ้นทุกวัน แต่ทรัพยากรถูกใช้ทางตรง ทำให้ลดลงทุกวันไม่เพียงพอ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นการจัดการให้ได้ประโยชน์แก่ทุกฝ่ายอย่างยั่งยืน

(2) นักท่องเที่ยวมาชม ได้ความรู้ เกิดจิตสำนึกต้องการรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่ทรงคุณค่าไว้นานเท่านาน และมีการใช้จ่ายเพื่อเป็นค่าน้ำ อาหาร ของที่ระลึก ค่าเช่า-บริการต่างๆ

(3) ชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวได้ประโยชน์จากการขายสินค้า และขายบริการให้แก่นักท่องเที่ยว

กิจกรรมเพื่อการพัฒนา Eco-tourism ที่สัมพันธ์กับกลุ่มเป้าหมาย

- (1) การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์: นักท่องเที่ยวระดับท้องถิ่น-ในประเทศ-ต่างประเทศ
- (2) จิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ: เจ้าหน้าที่ ชุมชน เยาวชน และนักท่องเที่ยว
- (3) การอบรม ประชุม สัมมนา: นักเรียน นักศึกษา ผู้ปฏิบัติงาน และผู้สนใจ ด้านปักษีวิทยา และด้านความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ชุ่มน้ำ

กิจกรรมตามความต้องการ ด้านการลงทุนจากรัฐบาล

(1) พัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เพื่อสร้างศูนย์บริการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่สมบูรณ์แบบระดับสากล ประกอบด้วย

- เส้นทางเดินและจักรยานจากฝั่งไปยังควนจีเสียน (Ramsar Site)
- อาคารนิทรรศการโลกใต้ทะเลสาบน้ำจืด
- ลานจอดรถแบบไม่ถมทะเลและทางเดินเชื่อมจากฝั่ง
- ระบบสาธารณูปโภคเพื่อรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ
- สิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการบริการด้านข้อมูลความรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกและความประทับใจ

(พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติวิทยา, หอชมธรรมชาติ ฯลฯ)

(2) พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ระยะเร่งด่วน

กลุ่มเจ้าหน้าที่

- อบรมระดับท้องถิ่น ระดับประเทศ ระดับสากล
- ทุนการศึกษาด้านความหลากหลายทางชีวภาพ ด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา และด้านการพัฒนาชุมชนและสังคม ระดับในประเทศ และต่างประเทศ โดยมีเงื่อนไขผู้ที่ได้รับทุนต้องกลับมาทำงานให้กับทะเลน้อยอย่างน้อย 5 ปี

กลุ่มชุมชน ประชาชน เยาวชน และนักท่องเที่ยว

- อบรม สัมมนา จัดค่ายเยาวชน
- ประชาสัมพันธ์ และสื่อคุณค่าของธรรมชาติด้วยสื่อต่างๆ ระดับประเทศ-โลก

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

คาดว่านักท่องเที่ยวจะเข้าใช้ประโยชน์ทะเลน้อยมากขึ้น ซึ่งจากสถิติ 5 ปีย้อนหลัง นักท่องเที่ยวเฉลี่ยประมาณวันละ 500 คน ปีละ 180,000 คน หลังการลงทุนคาดว่าจะมีนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นเป็นปีละไม่ต่ำกว่า 500,000-1,000,000 คน

ประมาณการขั้นต่ำ: การใช้จ่ายในแหล่งท่องเที่ยวต่อคน เฉลี่ย 300 บาท/คน เม็ดเงินจะเข้าสู่จังหวัดพัทลุงประมาณ 150,000-300,000 บาท ดังนั้น เมื่อการลงทุนเสร็จสมบูรณ์ โดยใช้เงินภาษีประชาชน ก็จะสามารถคืนต้นทุนสู่ประชาชนได้ภายใน 1 ปี

พื้นที่ดำเนินการ

เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย อ.ควนขนุน จ.พัทลุง

งบประมาณ

(1) การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ 180 ล้านบาท เพื่อสร้างศูนย์บริการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่สมบูรณ์แบบระดับสากล ประกอบด้วย

- เส้นทางเดินและจักรยานจากฝั่งไปยังควนจีเลียน (Ramsar Site) 30 ล้านบาท
- อาคารนิทรรศการโลกใต้ทะเลสาบน้ำจืด 50 ล้านบาท
- ลานจอดรถแบบไม่ถมทะเลและทางเดินเชื่อมจากฝั่ง 25 ล้านบาท
- ระบบสาธารณูปโภคเพื่อรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ 25 ล้านบาท
- สิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการบริหารด้านข้อมูลความรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกและความประทับใจ 50

ล้านบาท (พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติวิทยา, หอชมธรรมชาติ ฯลฯ)

(2) พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ระยะเร่งด่วน ในวงเงิน 20 ล้านบาท

หน่วยงานรับผิดชอบ

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จังหวัดพัทลุง

องค์การบริหารส่วนจังหวัดพัทลุง

กระทรวงการท่องเที่ยว กีฬาและนันทนาการ

5. โครงการสืบสานการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

หลักการและเหตุผล

กลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวที่มีความหลากหลาย มีเอกลักษณ์และมีความโดดเด่นทั้งทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีตลอดจนวิถีชุมชน อีกทั้งกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเป็นดินแดนอารยธรรมภาคใต้ มีประวัติศาสตร์อันยาวนานทำให้ประชาชนคนรุ่นใหม่กลับเล็งประวัติศาสตร์ของชุมชน การทำให้ประชาชนได้มีจิตสำนึก รัก ห่วงแหนในประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมประเพณี ตลอดจนวิถีชีวิตชุมชน และมีศักยภาพที่จะทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

วัตถุประสงค์

- (1) เพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูสถานที่ท่องเที่ยวทางด้านวัฒนธรรมในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
- (2) เพื่อสร้างเครือข่ายด้านวัฒนธรรมในท้องถิ่นให้เพิ่มขึ้น
- (3) เพื่อประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวทางด้านวัฒนธรรมในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

เป้าหมาย

เชิงปริมาณ

ระยะที่ 1

- (1) จัดทำเอกสารประวัติความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
- (2) จัดทำ CD ประวัติความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ระยะที่ 2

อบรมให้ความรู้กับเด็ก เยาวชน และเครือข่ายทางด้านวัฒนธรรม ทางด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ใช้เวลาในการอบรม 2 วัน จำนวนผู้เข้าอบรม 150 คน ณ สถาบันทักษิณคดีศึกษา ต.เกาะยอ อ.เมือง จ.สงขลา

กลุ่มเป้าหมายผู้เข้าอบรม ได้แก่

- นักเรียน นักศึกษา
- เยาวชน
- ครู อาจารย์
- ผู้แทนจาก อบต. ที่ดูแลงานด้านการท่องเที่ยว/วัฒนธรรม
- อาสาสมัครดูแล ด้านศิลปวัฒนธรรม
- สภาวัฒนธรรมตำบล/อำเภอ

ระยะที่ 3

- (1) จัดส่งเอกสารประวัติความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา จำนวน 1,000 เล่ม
- (2) จัดทำ CD ประวัติความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา จำนวน 500 แผ่น
- (3) จัดส่งเอกสารและแผ่น CD ให้กับหน่วยงาน สถานศึกษา และผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์

เชิงคุณภาพ

- (1) ชาวชน ประชาชนในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ได้รับความรู้เรื่องความสำคัญเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในบริเวณกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
- (2) ได้เผยแพร่ประวัติความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในบริเวณกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ขั้นตอนการดำเนินงาน**ระยะที่ 1**

- (1) สำรวจแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์กลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ศึกษา รวบรวม ข้อมูลอย่างเป็นระบบ
- (2) จัดทำเอกสารประวัติความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
- (3) จัดทำ CD ประวัติความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ระยะที่ 2

- (1) แจกกลุ่มเป้าหมายเข้าร่วมการอบรม
- (2) ประสานวิทยากรผู้มีความรู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
- (3) จัดอบรมเรื่อง การสืบสานการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ระยะที่ 3

- (1) ประชาสัมพันธ์ เอกสารและแผ่น CD
- (2) ประเมินผลโครงการ ติดตามการจัดกิจกรรมของกลุ่มเครือข่าย

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- (1) สถานที่ท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ได้รับการอนุรักษ์ฟื้นฟูและเผยแพร่ประชาสัมพันธ์
- (2) เครือข่ายทางด้านวัฒนธรรมในท้องถิ่นมีเพิ่มขึ้น และสามารถเป็นผู้นำในการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

(3) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประชาชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีส่วนร่วมในการสร้างความตระหนัก และสืบสานศิลปวัฒนธรรมในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

พื้นที่ดำเนินการ

ในพื้นที่ 12 อำเภอ บริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา จังหวัดสงขลา ได้แก่ อ.สะเตกา อ.ควนเนียง อ.รัตภูมิ อ.บางกล่ำ อ.หาดใหญ่ อ.เมือง อ.นาหม่อม อ.จะนะ อ.สิงหนคร อ.สทิงพระ อ.ระโนด และ อ.กระแสสินธุ์

ระยะเวลาดำเนินการ

กิจกรรม	ระยะเวลาดำเนินการ
(1) สำรวจแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ศึกษา รวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบ	ค.ศ.-พ.ย.47
(2) จัดทำเอกสารประวัติความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	ธ.ค.47-ม.ค.48
(3) จัดทำ CD ประวัติความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมใน ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	ก.พ.48
(4) แจกกลุ่มเป้าหมายเข้าร่วมการอบรม	พ.ค.48
(5) ประสานวิทยากรผู้มีความรู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	พ.ค.48
(6) จัดอบรมเรื่องการสืบสานการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	มิ.ย.48
(7) ประชาสัมพันธ์ เอกสารและแผ่น CD	ก.ค.48
(8) ประเมินผลโครงการ ติดตามการจัดกิจกรรมของกลุ่มเครือข่าย	ส.ค.48

งบประมาณ

กิจกรรม	งบประมาณ
(1) สำรวจแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ศึกษารวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบ	50,000 บาท
(2) จัดทำเอกสารประวัติความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา จำนวน 1,000 เล่ม	200,000 บาท
(3) จัดทำ CD ประวัติความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	70,000 บาท
(4) ค่าตอบแทนวิทยากร วันละ 6 ชั่วโมง จำนวน 2 วัน	7,200 บาท
(5) จัดอบรมเรื่องการสืบสานการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	
- ค่าอาหารว่างผู้เข้ารับการอบรมพร้อมเจ้าหน้าที่ จำนวน 160 คน คนละ 25 บาท จำนวน 4 มื้อ	16,000 บาท
- ค่าอาหารกลางวันผู้เข้ารับการอบรมพร้อมเจ้าหน้าที่ จำนวน 160 คน คนละ 120 บาท จำนวน 2 มื้อ	38,400 บาท
- ค่าพาหนะเหมาจ่ายสำหรับผู้เข้าอบรม จำนวน 150 คน คนละ 100 บาท	15,000 บาท
- ค่าห้องประชุม จำนวน 2 วัน วันละ 2,000 บาท	4,000 บาท
(6) ค่าวัสดุ อุปกรณ์ ในการดำเนินการจัดอบรม	5,000 บาท
รวมงบประมาณทั้งสิ้น	405,600 บาท

ผู้รับผิดชอบโครงการ

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสงขลา

6. โครงการ การส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวอ่าวบางเตง

หลักการและเหตุผล

อ่าวบางเตง เป็นอ่าวที่มีขนาดใหญ่อีกหนึ่งแห่งหนึ่ง พื้นที่ประมาณ 200 ไร่ มีพื้นที่ติดต่อกับ อ.บางแก้ว อ.เขาชัยสน มีอาณาเขตติดทะเลสาบสงขลาตอนใน เป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำกร่อยและน้ำจืดหลายชนิด มีถนนเลียบริมชายฝั่งทะเลเป็นถนนลูกรังยาว 4 กม. จนไปจรดติดต่อกับ ต. ฝ่าละมี ซึ่งมีสัตว์น้ำมากมายหลายชนิด รวมทั้งนกน้ำต่างๆ ในพื้นที่ดังกล่าวเหมาะแก่การชมนกในฤดูวางไข่ อีกทั้งสมควรแก่การอนุรักษ์ไว้เพื่อให้นักท่องเที่ยว ลูกหลานไว้ดูได้ชม และยังสามารถใช้เป็นสถานที่เพื่อการศึกษาเชิงระบบนิเวศ และเชิงอนุรักษ์ในวันข้างหน้าอีกด้วย อีกทั้งยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางทะเลอีกแห่ง แต่เนื่องจากขาดงบประมาณในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ในส่วนนี้องค์การบริหารส่วนตำบลปากพะยูนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ยังขาดงบประมาณในการพัฒนาพื้นที่ดังกล่าว ดังนั้น องค์การบริหารส่วนตำบลปากพะยูนจึงได้จัดทำโครงการนี้ขึ้นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวในเขต ต.ปากพะยูน เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และปรับปรุงแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำให้คงอยู่กับอ่าวบางเตงตลอดไป

วัตถุประสงค์

- (1) เพื่อพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวระดับตำบลและอำเภอ
- (2) เพื่อสร้างรายได้ให้กับประชาชนในพื้นที่และรายได้ให้กับองค์การบริหารส่วนตำบล
- (3) เพื่ออนุรักษ์และปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวให้มีศักยภาพยิ่งขึ้น
- (4) เพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติรวมถึงแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอ
- (5) เพื่อสร้างสถานที่ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และเชิงศึกษาระบบนิเวศ
- (6) เพื่อสร้างแรงจูงใจให้ราษฎรได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ
- (7) มีอาคารอบรมสัมมนาของประชาชนในตำบลและอำเภอ
- (8) มีอาคารที่พักค้างแรม
- (9) มีอาคารจำหน่ายสินค้า OTOP

เป้าหมาย

- (1) ปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
- (2) ดำเนินการจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์เพื่อรณรงค์การท่องเที่ยว
- (3) การมุ่งเน้นการสร้างรายได้ให้กับราษฎรในชุมชน
- (4) สร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนให้ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในพื้นที่

ขั้นตอนการดำเนินงาน

- (1) ดำเนินการประกวดราคาจ้างโครงการตามระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการจัดซื้อจัดจ้างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

- (2) ดำเนินการปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณอ่าวบางเตง
- (3) ทำถนนลาดยางยาว 4 กม. กว้าง 6 ม.
- (4) ก่อสร้างเรียงหินบริเวณแนวถนนคันกั้นน้ำพร้อมฝังท่อตลอดแนวระยะทาง 2 กม.
- (5) ก่อสร้างทางเข้าคอนกรีตยื่นออกไปจากถนนประมาณ 1 ม. พร้อมราวกัน
- (6) ปลูกลำไยดอกไม้ประดับริมถนนบริเวณอ่าวบางเตง
- (7) ติดตั้งโคมไฟเพื่ออำนวยความสะดวกและความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวในยามค่ำคืน
- (8) มีอาคารอบรมสัมมนาและจำหน่ายสินค้า OTOP
- (9) มีอาคารที่พักแรมของนักท่องเที่ยว และร้านอาหาร
- (10) มีเรือบริการนักท่องเที่ยว

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- (1) ประชาชนมีรายได้จากการขายสินค้าแก่นักท่องเที่ยว
- (2) มีสถานที่ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เพื่อการศึกษาเชิงระบบนิเวศ
- (3) ประชาชนมีจิตสำนึกและมีความตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- (4) ประชาชนในพื้นที่พักผ่อน
- (5) ประชาชนมีสุขภาพดีขึ้น

พื้นที่ดำเนินการ

บริเวณอ่าวบางเตง ม. 3 ต.ปากพะยูน อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง (บริเวณด้านหน้าที่ทำการบริหารส่วนตำบลปากพะยูน)

ระยะเวลาดำเนินการ

ปีงบประมาณ 2548

งบประมาณ

ขอรับงบประมาณสนับสนุนจากกระทรวงการจัดการสิ่งแวดล้อม งบประมาณ 25,000,000 บาท

หน่วยงานที่รับผิดชอบ

องค์การบริหารส่วนตำบลปากพะยูน

7. โครงการ การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตำบลตะโหนด (หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของตำบลตะโหนด)

หลักการและเหตุผล

ชุมชนตะโหนดเป็นชุมชนดั้งเดิมชุมชนหนึ่งที่มีวิถีชีวิตผูกพันกับธรรมชาติ มีพื้นที่ตั้งขนานไปกับเทือกเขาบรรทัด โดยมีเขาหัวช้าง เขาหลักไก่อ่ เขาญ้อย เขาตีนป่า เขาพระ กั้นกลางเป็นช่วงๆ สลับกันไปกับสวนยางพารา และสวนผลไม้ของประชาชน ตลอดเวลาการดำรงชีพของชาวตะโหนดต้องใช้แหล่งน้ำจากเทือกเขาบรรทัด ในการเพาะปลูกไม้ยืนต้นเพื่อเลี้ยงชีพตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จากวิถีชีวิตที่มีความผูกพันกับธรรมชาติดังกล่าว ได้ก่อให้เกิดจิตสำนึกร่วมกันของคนในชุมชน ในการที่จะรวมตัวกันต่อต้านการบุกรุกทำลายป่าไม้ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร จึงเป็นที่มาของกลุ่ม/องค์กรต่างๆ มากมาย เช่น กลุ่มลำเนาไพร บ้านโหล๊ะจันกระ (ชาวบ้าน ม. 6 ต.ตะโหนด) กลุ่มพัฒนาเขาหลักไก่อ่ บ้านหัวช้าง (ม. 2 ต.ตะโหนดส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม และในหมู่บ้านมีถ้ำพระของชาวไทยพุทธที่ควรศึกษาและพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์) และคณะกรรมการป่าชุมชนเขาหัวช้าง (ม. 9 ต.ตะโหนด) ซึ่งมีพื้นที่ดูแลรักษาผืนป่าจำนวน 2,000 ไร่ ตาม พรบ.ป่าชุมชน โดยแต่ละกลุ่มขณะนี้มีผลงานและกิจกรรมมากมายจนเป็นที่กล่าวขานของคนทั่วไป ปัจจุบันมีผู้ร่วมอุดมการณ์สมัครเข้าเป็นสมาชิกจัดทำกิจกรรมร่วมกันเป็นวิถึคุณ ควรแก่การยกย่องและสนับสนุนเป็นอย่างยิ่ง (เป็นการเสริมขวัญและกำลังใจ)

ตำบลตะโหนด นอกจากจะมีธรรมชาติที่หลากหลาย (ป่าไม้ น้ำตก ถ้ำ ลำคลอง) และกลุ่มอนุรักษ์แล้ว ยังมีปราชญ์ชาวบ้านต่างๆ มากมาย เช่น นายวรรณ ขุนจันทร์ คนไทยตัวอย่างปี 2527 นายสวาท ทองรักษ์ ผู้นำอาชีพก้าวหน้าปี 2533 กำนันสม อักษรพันธ์ กำนันแหวนทอง ปี พ.ศ. 2543 รวมทั้งวัดตะโหนดที่พระสงฆ์ มีปฏิปทาใช้หลักธรรมทางศาสนาในการพัฒนาสังคมและชุมชนเป็นที่ศรัทธาและเป็นศูนย์รวมใจของพุทธบริษัท คือ พระครูอุทิศกิจจาทร พระครูสุนทรกิจจานุโยค พระครูสังวรภักย์วิชาญ ปสนนจิตโต ต่างได้รวมตัวกันประสานการพัฒนาตำบลตะโหนดร่วมกับชุมชนภายใต้องค์กรที่ชื่อว่า “สภากาลานวัดตะโหนด” ซึ่งประกอบไปด้วยสมาชิกที่มีอาชีพหลากหลาย ปัจจุบัน เป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนการพัฒนาของตำบลตะโหนด จนเป็นที่กล่าวขานของบุคคลภายนอกเสมอมา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

จากศักยภาพของชุมชนที่มีอยู่ ชาวตำบลตะโหนดจึงได้เกิดแนวคิด ที่จะดำเนินการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ได้แนวคิดจากการศึกษาดูงานที่พรุโตะแดงและชุมชนคีรีวงศ์) ให้เป็นหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ประจวบเหมาะกับการในช่วงเวลานี้ ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนเขตที่ 9 โดยนักวิชาการที่เป็นนักวิจัยท้องถิ่น ได้เข้าร่วมทำวิจัยกับชุมชนภายใต้โครงการวิจัยแบบมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งประชาคมตำบลในการกำหนดมาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ให้การสนับสนุนงบประมาณในการถอดบทเรียนในเบื้องต้นจำนวนหนึ่ง ซึ่งจากการที่ชุมชนได้ร่วมกับนักวิจัยท้องถิ่น ทำการสำรวจระบบนิเวศของตำบลตะโหนดเบื้องต้นสรุปได้ว่า การที่จะจัดตั้งระบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของตำบลตะโหนดให้ครบถ้วนสมบูรณ์นั้นจำเป็นต้องใช้งบประมาณส่วนหนึ่งมาสนับสนุน จึงเล็งเห็นว่าในระยะนี้ แหล่งงบประมาณตามมาตรการกระตุ้นทางเศรษฐกิจของรัฐบาล ด้านการท่องเที่ยว เหมาะสมที่สุดที่จะสนองความต้องการตามโครงการนี้ได้ จึงต่างเห็นพ้องให้จัดทำโครงการนี้ขึ้นมา ภายใต้การประสานงานของ สภากาลานวัดตะโหนด ที่จะเป็แกนกลางและขับเคลื่อนโครงการในอนาคต โดยในปัจจุบันสภากาลานวัดตะโหนดมีเครือข่ายที่ร่วมเป็นภาคีการพัฒนา

จำนวน 29 เครือข่าย สมาชิกประมาณ ร่วมพันกว่าคน มีโครงสร้างการทำงานแบ่งฝ่ายภาคีการพัฒนา ออกเป็น 4 ฝ่าย ดังนี้

- (1) ฝ่ายสังคม 8 เครือข่าย
 - เทศบาลตำบลตะโหมด
 - องค์การบริหารส่วนตำบลตะโหมด
 - กำนันผู้ใหญ่บ้าน
 - กรรมการชุมชน 8 ชุมชน
 - หมู่บ้าน 9 หมู่บ้าน
 - ดำรวจชุมชนบ้านตะโหมด
 - กลุ่มผู้สูงอายุสถานาวัดตะโหมด
 - กลุ่มเยาวชนสถานาวัดตะโหมด
- (2) ฝ่ายการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม 7 เครือข่าย
 - วัดตะโหมด
 - มัสยิด
 - โรงเรียนประชาบำรุง
 - โรงเรียนวัดตะโหมด
 - โรงเรียนบ้านคลองใหญ่
 - ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านตะโหมด
 - กลุ่มพุทธศาสน์สถานาวัดตะโหมด
- (3) ฝ่ายเศรษฐกิจ 4 เครือข่าย
 - กลุ่มเกษตรกรทำนาตะโหมด
 - กลุ่มแม่บ้านตะโหมด
 - กลุ่มออมทรัพย์หมู่บ้าน
 - ชมรมไม้ผลบ้านตะโหมด
- (4) ฝ่ายสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว 10 เครือข่าย
 - หน่วยรักษาพันธุ์สัตว์ป่าบ้านตะโหมด (ที่ตั้งน้ำตกลานหม่อมจู้ย)
 - ป่าชุมชนเขาหัวช้าง (ประชาชนหมู่ที่ 9)
 - กลุ่มพัฒนาเขาหลักไก่อ (ประชาชนหมู่ที่ 2)
 - กลุ่มทำช้าง (ประชาชนหมู่ 4,9)
 - สถานีอนามัยบ้านตะโหมด
 - สถานีอนามัยบ้านเกาะเรียน
 - สถานีอนามัยบ้านคลองใหญ่
 - อ.ส.ม. บ้านตะโหมด
 - อ.ส.ม. บ้านเกาะเรียน
 - ชมรมวิ่งเพื่อสุขภาพสถานาวัด

กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้แก่

- ชมประวัติศาสตร์
- ล่องแก่ง
- เส้นทางไกลชมธรรมชาติบนเทือกเขาบรรทัด
- น้ำตก
- จุดชมวิว, นาเขา บนยอดเขาหัวช้าง
- ช้อนยุควิถีชีวิตชาวตะโหนด
- การเล่นพื้นบ้าน
- พักแรม
- ท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ
- ศึกษาธรรมชาติ
- ดูนก
- ส่องสัตว์
- ปีนเขา
- วิถีชีวิตชุมชน
- ประเพณีวัฒนธรรม
- โฮมสเตย์ (Home Stay)

วัตถุประสงค์

- (1) เพื่อส่งเสริมให้มีการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง
- (2) เพื่อจัดระบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของตำบลตะโหนด (มีศูนย์กลางและเครือข่าย)
- (3) เพื่อสร้างมาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยชุมชนเป็นผู้กำหนดมาตรฐาน
- (4) เพื่อสนับสนุนนโยบาย หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ของรัฐบาลให้เป็นรูปธรรม
- (5) เพื่อสร้างงาน สร้างรายได้ให้กับประชาชนในชุมชน
- (6) เพื่อให้ประชาชนนำทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่มาใช้อย่างมีคุณค่า
- (7) เพื่อปรับปรุงและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐานและหลากหลาย
- (8) เพื่อกระตุ้นจิตสำนึกของประชาชนให้เกิดรักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่จะได้ไม่ทำลาย

และร่วมกันอนุรักษ์พัฒนาให้คงอยู่ต่อไป

เป้าหมาย

- (1) จัดตั้งศูนย์บริการการท่องเที่ยวและพัฒนา/บูรณะกิจกรรมของเครือข่ายตามจุดต่างๆ ดังนี้
 - จัดทำภาพและคำบรรยายภาพแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ
 - ตั้งศูนย์วิทยุและจัดซื้อวิทยุมือถือ (ประจำศูนย์บริการนักท่องเที่ยวประจำหมู่บ้านและหน่วยอาสาป้องกันภัยนักท่องเที่ยว)
 - จัดซื้อรถตู้เอนกประสงค์เครื่องยนต์ดีเซลขนาดไม่ต่ำกว่า 2,400 ซีซี จำนวน 1 คัน

- สร้างศูนย์บริการนักท่องเที่ยวประจำหมู่บ้าน จำนวน 9 หมู่บ้าน จำนวน 9 หลัง เพื่อให้มีหน่วยอาสาป้องกันภัยประจำหมู่บ้านพร้อมเป็นสถานที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์ของหมู่บ้าน (หมู่บ้าน 1 ผลิตภัณฑ์)
 - จัดซื้อเต็นท์พักแรมชนิดนอน 3 คน จำนวน 30 เต็นท์
 - จัดฝึกอบรมหน่วยอาสาป้องกันภัยนักท่องเที่ยว จำนวน 1 รุ่น 60 คน จำนวน 3 วัน
- (2) ปรับปรุงและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจำนวน 7 จุดดังนี้
- จุดบ้านหัวช้าง กลุ่มพัฒนาเขาหลักไก่อ เป็นผู้รับผิดชอบเสนอโครงการปรับปรุงการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์
 - จุดน้ำตกลานหม่อมจ้ายหน่วยพิทักษ์ป่าบ้านตะโหมดเป็นผู้รับผิดชอบ ได้เสนอโครงการปรับปรุงน้ำตกลานหม่อมจ้ายเป็นแหล่งที่ฝึกอบรม สัมมนา และศึกษารธรรมชาติ ค่าใช้จ่ายเน้นหนักในเรื่องการปรับปรุงแหล่งที่พัก และอุปกรณ์การประชุมสัมมนาไว้รองรับนักท่องเที่ยวและการฝึกอบรม
 - จุดบ้านโล๊ะจันกระ หมู่ที่ 6 กลุ่มลำเนาไพรเป็นผู้รับผิดชอบ เสนอโครงการปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวบ้านโล๊ะจันกระ
 - จุดศูนย์วัฒนธรรมบ้านตะโหมด ครู นักเรียน กรรมการสถานศึกษาโรงเรียนประชาบำรุงเป็นผู้รับผิดชอบ ได้เสนอโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ศูนย์วัฒนธรรมบ้านตะโหมด
 - จุดวัดตะโหมด คณะกรรมการวัดตะโหมดเป็นผู้รับผิดชอบ เสนอโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์วัดตะโหมดและศูนย์บริการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตำบลตะโหมด
 - จุดศูนย์บริการนักท่องเที่ยว หมู่ที่ 9 กลุ่มแม่บ้านประชาบำรุง
 - จุดป่าชุมชนเขาหัวช้าง คณะกรรมการป่าชุมชนเขาหัวช้างรับผิดชอบ ได้เสนอโครงการปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวป่าชุมชนเขาหัวช้าง งบประมาณเน้นหนัก ในเรื่องเส้นทางศึกษาธรรมชาติ เส้นทางขึ้นจุดชมวิว และสะพานข้ามลำคลอง

ขั้นตอนการดำเนินการ

- (1) ประชุมประชาคมตะโหมดเพื่อชี้แจงแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (20 พ.ย. 44) โดยมีนักวิจัย นักวิชาการ ปราชญ์ชาวบ้าน กลุ่มองค์กรที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมวิเคราะห์ความเป็นไปได้ของโครงการ
- (2) สำรวจระบบนิเวศเพื่อค้นหาศักยภาพ และถอดบทเรียนจำนวน 2 ครั้ง (คือ มีนักวิจัยเข้าร่วมสำรวจด้วย) ระหว่างวันที่ 25-28 ธันวาคม 44 และวันที่ 17-18 มกราคม 2545
- (3) สรุปวิเคราะห์องค์ความรู้จัดทำโครงการ (โดยมีนักวิจัยเป็นที่ปรึกษา) วันที่ 28 ธันวาคม 2544 และวันที่ 19 มกราคม 2545 พร้อมนำเสนอของงบประมาณสนับสนุนจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ถ้าได้รับอนุมัติโครงการ)
- (4) ประชุมประชาคมตะโหมดแจ้งผลการอนุมัติโครงการพร้อมจัดตั้งคณะกรรมการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตำบลตะโหมด (ในเบื้องต้นสถานวัดตะโหมดจะเป็นที่เล็งคอยให้คำปรึกษา) และกำหนดมาตรฐานการท่องเที่ยวพร้อมวางแผนดำเนินงานตามโครงการต่างๆที่ได้รับอนุมัติ
- (5) คณะกรรมการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตำบลตะโหมดจะประสานงานควบคุมติดตามงานของกลุ่มต่างๆ พร้อมเปิดเวทีประชาคมตำบลและรายงานผลการปฏิบัติติดตามความก้าวหน้า เดือนละ 1 ครั้ง เป็นอย่างน้อย

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- (1) ประชาชนมีอาชีพเสริมลดการบุกรุกทำลายป่า
- (2) เศรษฐกิจในภาพรวมของตำบลดีขึ้น
- (3) เป็นการส่งเสริมการทำงานแบบพหุภาคีและเป็นองค์รวมของตำบล
- (4) ต่อยอดโครงการกองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมือง หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ที่รัฐได้ส่งเสริมมาแล้ว

ที่ปรึกษาโครงการ

พระครูสุนทร กิจจัญญ์ รองเจ้าอาวาสวัดตะโหมด/ประธานสภาตำบลตะโหมด

นายวรรณ ขุนจันทร์ คนไทยตัวอย่างปี 2527

นายสวาท ทองรักษ์ เกษตรกรก้าวหน้าปี 2527

นายสม อักษรพันธ์ กำนันตำบลทองคำปี 2543

นายอำเภอตะโหมด

ผู้อำนวยการศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนเขตที่ 9

นายสมบัติ ชนะสิทธิ์ นายกเทศมนตรีตำบลแม่จริ

ประธานองค์การบริหารส่วนตำบลตะโหมด

นายชนะ เขียวจีน นายกเทศมนตรีตำบลตะโหมด

นายทรงภพ สมถวิล (นักวิจัยท้องถิ่น วิชาการศึกษา ศศ.บ.พัฒนาสังคม)

นางสุมาลี ศรีจันทร์งาม (พัฒนาการอำเภอตะโหมด)

นายวินัย ขวัญแก้ว (เกษตรอำเภอตะโหมด)

นายสว่าง รวมจินดา (ผู้อำนวยการโรงเรียนประชารัฐ)

พื้นที่ดำเนินการ

หมู่ที่ 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12 ติดแนวป่าและถนนสายหลัก

งบประมาณ

งบประมาณจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยรวม 17,186,276 บาท

ระยะเวลาดำเนินการ

เมื่ออนุมัติโครงการ ปีงบประมาณ 2545

ผู้รับผิดชอบโครงการ

ประชาคม ต.ตะโหมด (สภาตำบลตะโหมด)

8. โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์วัดตะโหนด และศูนย์บริการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ตำบลตะโหนด

หลักการและเหตุผล

นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยว ก่อให้เกิดผลดีทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน สังคม การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นรูปแบบหนึ่งที่จะดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามายังชุมชน อีกทั้งจะทำให้สามารถนำเงินต่างๆ เข้ามาในชุมชน และไม่ทำให้ชุมชนเสื่อมโทรมจากการท่องเที่ยว

วัดตะโหนด ที่ได้ก่อสร้างคู่กับชุมชนตะโหนดมาช้านานกว่า 100 ปี มีอาณาบริเวณที่กว้างขวาง เป็นแหล่งการเรียนรู้ ศูนย์รวมคน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมกันภูมิใจของชุมชน เป็นวัดพร้อมบริบูรณ์ด้วยศาสนวัตถุที่ได้รับการก่อสร้างที่ปราณีวิจิตรสวยงาม และที่สำคัญยังเป็นวัดที่อยู่ใจกลางชุมชน เป็นแหล่งหนึ่งที่จะเป็นศูนย์บริการ การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของบ้านตะโหนดได้โดดเด่นและเป็นที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว แต่ทางวัดยังขาดการดูแลเรื่องการปรับปรุงภูมิทัศน์ทั่วไปรอบๆบริเวณวัดให้ดูดีขึ้น

วัตถุประสงค์

- (1) เพื่อเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ ของประชาชนและเยาวชนในท้องถิ่นตลอดถึงผู้ที่มาดูงาน นักท่องเที่ยว
- (2) เพื่อรองรับการเป็นศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตำบลตะโหนด
- (3) เพื่อทรงไว้ซึ่งจารีตวัฒนธรรมประเพณีทางพระศาสนาให้เป็นต้นแบบที่ดีของชุมชน
- (4) เพื่อเป็นต้นแบบ ของวัดพัฒนาตัวอย่างดีเด่น ของกรมศาสนาและแหล่งศึกษาปฏิบัติธรรมของพุทธบริษัททั้งในและนอกพื้นที่

เป้าหมาย

- (1) ก่อสร้างเขื่อนกันน้ำเซาะตลิ่งทั้ง 2 ฝั่ง ภายในเขตวัด ทำทางเท้าริมคลอง สวนหย่อมปลูกไม้ดอกไม้ประดับ ไม้ยืนต้น ขาวประมาณ 250 ม.
- (2) ปรับปรุงวิหารและก่อสร้างลานรอบวิหาร “พ่อท่านช่วย” ปูกระเบื้องดินเผา พื้นที่ 1,400 ตร.ม.
- (3) สร้างสวนประวัติพระพุทธรเจ้า โคจรอบอุโบสถ เพื่อให้เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ของพุทธบริษัททั่วไป

ขั้นตอนการดำเนินงาน

- (1) แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการ ได้แก่ วิศวกรโยธาจังหวัด และช่างโยธาเทศบาลตำบลตะโหนด
- (2) ดำเนินงานตามกิจกรรม ได้แก่ การก่อสร้างเขื่อนกันน้ำเซาะตลิ่งทั้ง 2 ฝั่ง การปรับปรุงวิหารและก่อสร้างลานรอบวิหาร และสร้างสวนประวัติพระพุทธรเจ้า

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- (1) ภูมิทัศน์ของวัดตะโหมดสวยงาม เป็นระเบียบเรียบร้อย
- (2) วัดตะโหมดเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้วัฒนธรรมศาสนาแหล่งหนึ่งของจังหวัดพัทลุง
- (3) เสริมภูมิทัศน์ศูนย์บริการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตำบลตะโหมดให้สวยงามมากยิ่งขึ้น

พื้นที่ดำเนินการ

บริเวณวัดตะโหมด หมู่ที่ 3 ต.ตะโหมด อ.ตะโหมด จ.พัทลุง

งบประมาณโครงการ

เป็นเงินทั้งสิ้น 812,000 บาท

ระยะเวลาดำเนินการ

1 ปี (กุมภาพันธ์ 2545-เมษายน 2545)

หน่วยงานที่รับผิดชอบ

คณะกรรมการวัดตะโหมด

9. โครงการ การปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวบริเวณป่าชุมชนเขาหัวช้าง

หลักการและเหตุผล

ด้วยภูเขาหัวช้าง เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์อยู่มาก ไม่ว่าจะเป็นพันธุ์ไม้ สัตว์ป่า และสมุนไพรนานาชนิด และยังเป็นแปลงพื้นที่ดินน้ำลำธาร ที่ไหลลงสู่ชุมชนตลอด จนเป็นเขาที่ชุมชนตะโหมด ถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของตะโหมด ชุมชนจึงให้ความสำคัญกับภูเขาหัวช้างเป็นอย่างมาก ดังนั้น คณะกรรมการ หมู่ที่ 9 ร่วมกับราษฎรในชุมชนตะโหมด ได้ประชุมปรึกษาหารือ เพื่อหาแนวทางในการดูแลทรัพยากรดังกล่าวให้คงอยู่กับชุมชนตะโหมดตลอดไป จึงได้จัดทำโครงการเสนอไปยังกรมป่าไม้ เพื่อขอดูแลป่าภูเขาหัวช้างในรูปแบบของป่าชุมชน เมื่อวันที่ 25 กันยายน 2543 พร้อมกับแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นมาชุดหนึ่ง เพื่อดูแลรับผิดชอบป่าชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติของภูเขาหัวช้าง ที่มีความอุดมสมบูรณ์ เหมาะที่จะใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน ซึ่งประกอบกับศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนเขตที่ 9 ได้เข้ามาทำการศึกษาวิจัยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ป่าชุมชนเขาหัวช้าง ทางคณะกรรมการป่าชุมชนเขาหัวช้างเห็นว่าการศึกษาวิจัยครั้งนี้ จะมีผลดีกับชุมชนโดยเฉพาะเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนี้ สามารถก่อให้เกิดการสร้างงานสร้างรายได้ให้เกิดขึ้นกับชุมชน ตลอดจนเป็นการส่งเสริมให้เศรษฐกิจและความเป็นอยู่ของชุมชนดีขึ้น ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ ทางคณะกรรมการป่าชุมชนเขาหัวช้างจึงได้เสนอโครงการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อของบประมาณสนับสนุนในการพัฒนาป่าชุมชนเขาหัวช้างให้คงอยู่อย่างยั่งยืนสืบต่อไป

วัตถุประสงค์

- (1) เพื่อเป็นการส่งเสริมให้เกิดการสร้างงาน สร้างรายได้ให้กับชุมชน
- (2) เพื่อเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนมีการรวบรวมผลผลิตทางการเกษตร
- (3) เพื่อจัดการให้มีแหล่งศึกษาหาความรู้ของชุมชน ตลอดจนนักท่องเที่ยว
- (4) จัดให้มีสถานที่พักผ่อนของชุมชน และส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- (5) เพื่อเป็นการส่งเสริมและสนับสนุนขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม
- (6) เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนในการนำเอาภูมิปัญญาชุมชนเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- (7) เพื่อเป็นการอนุรักษ์แหล่งน้ำพื้นที่ดินน้ำลำธาร
- (8) เพื่อเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนมีความศรัทธาต่อทรัพยากรป่าไม้ ตลอดจนให้มีความรักหวงแหนที่จะปกป้องและดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้เอาไว้ให้คงอยู่ตลอดไป

เป้าหมาย

- (1) สร้างศาลาจุดพักผ่อน ขนาดกว้าง 4 ม. ยาว 6 ม. สูง 2.50 ม. โครงสร้างไม้มุงกระเบื้อง จำนวน 1 หลัง
- (2) สร้างห้องน้ำขนาด 2 ที่นั่ง ขนาดกว้าง 2 ม. ยาว 4 ม. จำนวน 1 หลัง
- (3) สร้างแท่นบูชารูปสัญลักษณ์รูปเขาหัวช้าง พร้อมหลังคาโครงสร้างไม้มุงกระเบื้อง พื้นปูกระเบื้อง ขนาดกว้าง 3 ม. ยาว 4 ม. สูง 2 ม. จำนวน 1 หลัง

(4) สร้างศาลาที่พักโครงสร้างไม้มุงกระเบื้อง ตามจุดเส้นทางศึกษาธรรมชาติ ขนาดกว้าง 2.50 ม. ยาว 3 ม. สูง 1.50 ม. จำนวน 5 หลัง

(5) สร้างบันไดคอนกรีตขึ้นจุดชมวิว ขนาดกว้าง 1.50 ม. ยาว 500 ม. เป็นเงิน 1,000,000 บาท และสร้างสะพานแขวนขนาดกว้าง 1.50 ม. ยาว 18 ม. สูง 15 ม.

(6) ปรับปรุงเส้นทางศึกษาธรรมชาติระยะทาง 12 กม. พร้อมสร้างสะพานและราวสะพาน จำนวน 5 แห่ง

(7) ปรับปรุงเส้นทางศึกษาธรรมชาติ ระยะทาง 12 กม.

(8) สร้างสะพานตัวที่ 1 ขนาดกว้าง 1.50 ม. ยาว 6 ม. สูง 1.50 ม.

(9) สร้างสะพานตัวที่ 2 ขนาดกว้าง 1.50 ม. ยาว 8 ม. สูง 4 ม.

(10) สร้างสะพานตัวที่ 3 ขนาดกว้าง 1.50 ม. ยาว 5 ม. สูง 3 ม.

(11) สร้างสะพานตัวที่ 4 ขนาดกว้าง 1.50 ม. ยาว 15 ม. สูง 3 ม.

(12) สร้างสะพานตัวที่ 5 ขนาดกว้าง 1.50 ม. ยาว 6 ม. สูง 4 ม.

ขั้นตอนการดำเนินงาน

(1) มีการจัดตั้งคณะกรรมการดำเนินการ

(2) ออกกฎระเบียบภายในชุมชน

(3) ออกกฎควบคุมดูแลในการท่องเที่ยว

(4) มีการขยายเครือข่ายไปยังหมู่บ้านใกล้เคียงให้เข้าร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

พื้นที่ดำเนินการ

ป่าชุมชนเขาหัวช้าง จำนวน 2,000 ไร่ ม.9 ต.ตะโหมด อ.ตะโหมด จ.พัทลุง

ระยะเวลาดำเนินการ

1 ปี (ตุลาคม 2544 - กันยายน 2545)

งบประมาณ

งบประมาณโครงการรวม 2,781,976 บาท

ผู้รับผิดชอบโครงการ

คณะกรรมการป่าชุมชนเขาหัวช้าง

10. โครงการ การปรับปรุงการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์

หลักการและเหตุผล

ด้วยชุมชนเขาหัวช้าง ปัจจุบันเป็นชุมชนมุสลิม เดิมเป็นหมู่บ้านที่เก่าแก่หมู่บ้านหนึ่งพร้อมกับชุมชนบ้านตะโหมด ซึ่งตามหลักฐานเพลาวัดเขียนบางแก้ว ได้อ้างถึงวัดถ้ำเขาหัวช้าง ซึ่งเป็นบ้านหัวช้างในปัจจุบัน และปัจจุบันยังคงมีร่องรอยของโบราณสถานอยู่ เช่น ถ้ำพระ ถ้ำครกบด ถ้ำฝ้าย และวังวัด ที่ชุมชนบ้านหัวช้างได้เรียกขานกันติดปากจนถึงปัจจุบัน และยังเป็นจุดฝังศพทวดหัวช้างที่ชาวพุทธให้ความนับถืออยู่ ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ ชุมชนบ้านหัวช้างนำโดยกลุ่มพัฒนาเขาหลักไก่อได้ร่วมกันพัฒนาซึ่งโบราณสถานดังกล่าว ไว้เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ของชุมชน และเป็นที่ท่องเที่ยวของผู้นิยมโบราณวัตถุตลอดจนเป็นการส่งเสริมให้เกิดความสามัคคีกันระหว่างพี่น้องไทยพุทธและพี่น้องมุสลิมที่อยู่ในชุมชนตะโหมด อีกทั้งเป็นการเพิ่มงานเพิ่มรายได้ให้กับชุมชนอีกทางหนึ่งด้วยทางกลุ่มพัฒนาเขาหลักไก่อ จึงได้ทำโครงการดังกล่าว เพื่อขอสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาโบราณสถานให้คงอยู่คู่กับชุมชนตลอดไป

วัตถุประสงค์

- (1) เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- (2) เพื่อเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
- (3) เพื่อสร้างอาชีพและเพิ่มรายได้ให้ชุมชน
- (4) เพื่อเป็นสถานที่พักผ่อนของชุมชน
- (5) เพื่อเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุเชิงประวัติศาสตร์

เป้าหมาย

มีการดำเนินงาน ดังนี้

- (1) ปรับปรุงถ้ำพระ
- (2) สร้างพระนอน (แทนของเดิมที่ถูกทำลาย) ขนาด 8 ศอก
- (3) ปูกระเบื้องพื้นถ้ำ จำนวน 80 ตร.ม.
- (4) สร้างประตูเหล็ก ปิดปากถ้ำ ขนาดกว้าง 3.0 ม. สูง 2.20 ม. จำนวน 1 ช่วง
- (5) สร้างบันไดลงถ้ำ จำนวน 2 ช่วง โครงสร้างเหล็กเชื่อม ความยาว 35 ม.
- (6) ปูกระเบื้องพื้นถ้ำ จำนวน 250 ตร.ม.
- (7) ปรับปรุงศพทวดเขาหัวช้าง
- (8) สร้างรั้วเสาคอนกรีตราวเหล็กบริเวณศพทวดหัวเขาช้าง ความยาว 80 ม.
- (9) สร้างแท่นศาลพระภูมิ พร้อมหลังคาโครงเหล็ก
- (10) ปรับปรุงเส้นทางเดินเท้า จากถนนใหญ่ถึงจุดประวัติศาสตร์ พื้นคอนกรีตพร้อมหลังคา
- (11) สร้างห้องน้ำ ขนาด 2 ที่นั่ง จำนวน 1 หลัง (ขนาดกว้าง 2.0 ม. ยาว 4.0 ม.)

ขั้นตอนการดำเนินงาน

- (1) มีการจัดตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน
- (2) ออกกฎระเบียบภายในชุมชน
- (3) มีการดำเนินงานตามกิจกรรมที่ได้กำหนด
- (4) ดูแลความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยว

พื้นที่ดำเนินการ

เขาพระ ม. บ้านหัวช้าง ต.ตะโหมด อ.ตะโหมด จ.พัทลุง

ระยะเวลาดำเนินการ

1 ปี (ตุลาคม 2544 - กันยายน 2545)

งบประมาณ

งบประมาณโครงการ รวม 4,074,000 บาท

ผู้รับผิดชอบโครงการ

โครงการกลุ่มพัฒนาเขาหลักไก่

11. โครงการปรับปรุงน้ำตกลานหม่อมจ้อยเป็นแหล่งที่พักรวมสัมนา

หลักการและเหตุผล

บริเวณน้ำตกลานหม่อมจ้อย หน่วยพิทักษ์ป่าบ้านตะโหมด เป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาบรรทัด ซึ่งประกาศจัดตั้งเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ตามพระราชกฤษฎีกาฉบับพิเศษ หน้า 1 ลงวันที่ 22 สิงหาคม 2518 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 92 ตอนที่ 181 ลงวันที่ 4 กันยายน 2518 ครอบคลุมพื้นที่รอยต่อ 4 จังหวัด คือ จังหวัดพัทลุง ตรัง สตูล และสงขลา มีเนื้อที่ประมาณ 805 ไร่

เนื่องจากบริเวณน้ำตกลานหม่อมจ้อย เป็นพื้นที่ที่มีความสวยงามตามธรรมชาติ เหมาะสมที่จะเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ แหล่งศึกษาหาความรู้ทางด้านธรรมชาติวิทยา สำหรับเยาวชน นักเรียน นักศึกษาและประชาชนทั่วไป ประกอบกับเพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในแต่ละปีจะมีนักเรียน นักศึกษามาเข้าค่ายพักแรม และเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานต่างๆเข้ามาใช้สถานที่ในการจัดสัมมนา และมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวเป็นจำนวนมาก

วัตถุประสงค์

- (1) เพื่อให้ความรู้และสร้างจิตสำนึกแก่เยาวชน นักเรียน นักศึกษา และนักท่องเที่ยวทั่วไปให้เกิดความรักและหวงแหน พร้อมทั้งจะปกป้องดูแลและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
- (2) เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- (3) เพื่อสร้างอาชีพเสริมให้แก่ชาวบ้านในท้องที่ อ.ตะโหมด จ.พัทลุง
- (4) เพื่อสร้างรายได้ใหม่ให้แก่ผู้ที่ดำรงชีพด้วยการหาของป่าขาย
- (5) เพื่อลดผลกระทบจากผู้ที่ดำรงชีพด้วยการหาของป่ามาขาย
- (6) เพื่อเป็นแหล่งสัมมนาและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของภาคราชการและประชาชน
- (7) เพื่อเผยแพร่ชื่อเสียง น้ำตกลานหม่อมจ้อย แหล่งท่องเที่ยวของอ.ตะโหมด จ.พัทลุง ให้เป็นที่รู้จักแก่นักท่องเที่ยวต่างถิ่น

เป้าหมาย

- (1) จัดซื้ออุปกรณ์ต่างๆ ในการสัมมนา สื่อเพื่อการประชาสัมพันธ์ เครื่องเสียง โอเวอร์เฮด พร้อมอุปกรณ์เครื่องคอมพิวเตอร์
- (2) สิ่งก่อสร้าง
 - มีการจัดสร้างอาคารที่พัก จำนวน 2 หลัง พร้อมอุปกรณ์ประปา ไฟฟ้า และชุดเครื่องนอนแบบบ้านพัก 4 ครอบครัว ส่วนอนุรักษ์ (กรมป่าไม้)
 - จัดสร้างอนุสาวรีย์ท่านปลัดจ้อย พร้อมบวราร รวม 7 คน
 - จัดสร้างร้านค้าสวัสดิการของหน่วยงาน
 - จัดสร้างสะพานลิง (ประกอบเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติ) จำนวน 2 หน่วย

- จัดสร้างห้องน้ำแฝด (บริเวณลานพักผ่อน) จำนวน 1 หลัง
- จัดสร้างคูระบายน้ำบริเวณลานจอดรถและตามอาคารต่างๆ
- ปรับปรุงสถานที่ต่างๆ ภายในหน่วยฯ
- ปรับปรุงบ้านพัก และทาสีตัวอาคารบ้านพักทั้งภายในและภายนอก (อาคารไม้)ปูกระเบื้องห้องน้ำ

จำนวน 4 หลัง

- จัดซื้อกระจกจำนวน 4 บาน
- ปรับปรุงอาคารศูนย์บริการ ป้ายศูนย์ จำนวน 1 ป้าย ป้ายจัดนิทรรศการแบบขาค้างพิมพ์
- ปรับปรุงลานจอดรถและห้องน้ำ
- ปรับปรุงลานจอดรถ
- เส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติ พร้อมป้ายสื่อ

ขั้นตอนการดำเนินงาน

- (1) สัมภาษณ์ประชาชนตะโหมด
- (2) ประชุมวางแผน
- (3) จัดทำโครงการ
- (4) ดำเนินงานตามโครงการ

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- (1) เยาวชน นักเรียน นักศึกษา และนักท่องเที่ยวเกิดจิตสำนึกรักและหวงแหนพร้อมที่จะปกป้องดูแลทรัพยากรธรรมชาติ
- (2) เกิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- (3) ชาวบ้านในท้องที่ อ.ตะโหมด จ.พัทลุง ได้มีอาชีพเสริม
- (4) ผู้ที่ดำรงชีพด้วยการหาของป่ามาขายได้มีอาชีพใหม่

พื้นที่ดำเนินการ

น้ำตกลานหม่อมจ้อย หน่วยพิทักษ์ป่าบ้านตะโหมด อ.ตะโหมด จ.พัทลุง

หน่วยงานที่รับผิดชอบ

หน่วยพิทักษ์ป่าบ้านตะโหมด

12. โครงการปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวบ้านโละจันกระ

หลักการและเหตุผล

ทรัพยากรธรรมชาติมีความสำคัญยิ่ง ควรมีการส่งเสริมและอนุรักษ์ตลอดจนแนะนำให้รู้จักใช้และหวงแหน เช่น น้ำตก บ่อน้ำร้อน ถ้ำธารตลอดจนป่าไม้ สิ่งเหล่านี้ควรได้รับการจัดการดำเนินการให้ถูกวิธี และให้มีอยู่ยั่งยืนคู่ชุมชน

วัตถุประสงค์

- (1) เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว
- (2) เพื่อเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
- (3) เพื่อสร้างอาชีพและเพิ่มรายได้ให้ชุมชน

เป้าหมาย

- (1) ปรับปรุงบ่อน้ำร้อน
 - ขุดระดับขอบบ่อน้ำร้อน ความสูง 1.30 ม. กว้าง 1 ม. ยาว 3.5 ม. พร้อมปูกระเบื้อง และราวเหล็กล้อมรอบ
 - สร้างห้องน้ำจำนวน 4 ห้อง ขนาดกว้าง 2 ม. ยาว 3 ม. พร้อมมีอ่างสำหรับเก็บน้ำ ปูกระเบื้องทั้งห้อง
 - สร้างส้วมชาย-หญิง จำนวน 2 ที่นั่ง ขนาด 2*3 ม. พร้อมปูกระเบื้อง
 - จัดซื้อปั้มน้ำอัตโนมัติ ขนาด 2 นิ้ว พร้อมทั้ง PVC และติดตั้งพร้อมใช้งาน
 - สร้างสะพาน ค.ส.ล. พร้อมราวเหล็กแป๊ป รอบพรุเหนือบ่อน้ำร้อน ขนาด 1.50*1,800 ม.
- (2) ปรับปรุงน้ำตกโดนใต้
 - สร้างสะพานสายแขวน กว้าง 1.50 ม. ยาว 75 ม.
 - ถังเก็บเศษขยะ จำนวน 1 ที่
 - จัดซื้อเรือยาง จำนวน 1 ลำ
 - จัดซื้อเรือคายัค จำนวน 4 ลำ
- (3) น้ำตกหินลาด
 - บุกเบิกถนนลูกรังบดอัด ขนาด 6*1.50*2,000 ม.
 - สร้างศาลาที่พัก 1 หลัง ขนาด 4*6 ม. พื้นที ค.ส.ล.
 - สร้างห้องน้ำขนาด 2*4 ม. พร้อมปูกระเบื้อง จำนวน 2 ที่นั่ง
 - ถังเก็บเศษขยะ จำนวน 1 ที่

ผลคาดว่าจะได้รับ

- (1) นักท่องเที่ยวจะเข้ามามากและมีความปลอดภัย
- (2) ธรรมชาติไม่ถูกทำลาย
- (3) ชุมชนมีรายได้
- (4) มีอาชีพใหม่เกิดขึ้นในชุมชน
- (5) สามารถทำให้ชุมชนจัดการทรัพยากรที่สมบูรณ์

พื้นที่ดำเนินการ

ม. 6 บ้านโหล๊ะจันกระ

ระยะเวลาดำเนินการ

1 ปี

ผู้รับผิดชอบโครงการ

กลุ่มผู้นำไพร ม.6 ต.ตะโหมด

13. โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ศูนย์วัฒนธรรมบ้านตะโหมด

หลักการและเหตุผล

นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยว ก่อให้เกิดผลดีทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน สังคม การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นรูปแบบหนึ่งที่จะดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามายังชุมชน อีกทั้งจะทำให้สามารถนำเงินต่างๆเข้ามาในชุมชน และไม่ทำให้ชุมชนเสื่อมโทรมจากการท่องเที่ยว

ศูนย์วัฒนธรรมบ้านตะโหมด เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน ที่ได้กล่าวถึงความเป็นมาของชาวบ้านตะโหมด เป็นแหล่งหนึ่งที่จะส่งเสริมให้การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของบ้านตะโหมดได้โดดเด่นและเป็นที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว แต่ยังคงขาดการดูแลเรื่องการปรับปรุงภูมิทัศน์รอบๆ บริเวณศูนย์วัฒนธรรมอยู่

วัตถุประสงค์

- (1) เพื่อปรับปรุงภูมิทัศน์ของศูนย์วัฒนธรรมบ้านตะโหมดให้สวยงามและเป็นระเบียบ
- (2) เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของบ้านตะโหมด
- (3) เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน

เป้าหมาย

ด้านปริมาณ: จัดภูมิทัศน์ของศูนย์วัฒนธรรมบ้านตะโหมด 1 หน่วย

ด้านคุณภาพ: จัดภูมิทัศน์ของศูนย์วัฒนธรรมบ้านตะโหมดให้สามารถรองรับการเยี่ยมชมของนักท่องเที่ยวและเป็นแหล่งเรียนรู้

ขั้นตอนการดำเนินงาน

- (1) ขั้นเตรียมการ
 - จัดการเขียนโครงการเพื่อของบประมาณ
 - ประชุมผู้เกี่ยวข้องและเขียนแผนโครงการ
- (2) ขั้นดำเนินการ
 - ดำเนินการจัดภูมิทัศน์ตามโครงการร่างที่วางไว้
- (3) ขั้นประเมินผล
 - ประเมินผลการดำเนินงาน ตรวจสอบแบบแปลนและการดำเนินงานว่าสอดคล้องกันหรือไม่
- (4) ขั้นพัฒนาและปรับปรุง
- (5) ดำเนินการปรับปรุงแก้ไขและแก้ปัญหาอุปสรรค

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- (1) ภูมิทัศน์ของศูนย์วัฒนธรรมบ้านตะโหมคสวยงาม เป็นระเบียบ
- (2) ศูนย์วัฒนธรรมบ้านตะโหมค เป็นแหล่งท่องเที่ยวและศูนย์การเรียนรู้

พื้นที่ดำเนินการ

โรงเรียนประชารัฐ หมู่ที่ 9 ต.ตะโหมค อ.ตะโหมค จ.พัทลุง

งบประมาณ

40,000 บาท

หน่วยงานที่รับผิดชอบ

โรงเรียนประชารัฐ

14. การส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวของสถานีวิจัยและพัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าทะเลสาบ จังหวัดสงขลา

หลักการและเหตุผล

สถานีวิจัยและพัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าทะเลสาบ จังหวัดสงขลา ส่วนอนุรักษ์สัตว์ป่า สำนักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ กรมป่าไม้ ได้จัดตั้งขึ้นจากคำริขององคมนตรีและรัฐบาล พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ที่ต้องการให้มีหน่วยงานของกรมป่าไม้ มาทำหน้าที่พัฒนาและส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจในเรื่องของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ สัตว์ป่า และสิ่งแวดล้อม ให้กับประชาชนในบริเวณรอบๆทะเลสาบสงขลา สามารถประกอบอาชีพได้โดยไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ สัตว์ป่า และสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งสภาพแวดล้อมของทะเลสาบสงขลาให้คงอยู่ตลอดไป และช่วยปรับปรุงฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ สัตว์ป่า และสิ่งแวดล้อม ที่เสื่อมโทรมให้ดีขึ้น ดังนั้น กรมป่าไม้ โดยฝ่ายพัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่า ส่วนอนุรักษ์สัตว์ป่า ได้ให้เจ้าหน้าที่ของกรมป่าไม้เข้ามาสำรวจพื้นที่โดยรอบทะเลสาบสงขลา เพื่อกำหนดพื้นที่ที่เหมาะสมในการจัดตั้งสถานี ซึ่งพิจารณาแล้วเห็นว่าบริเวณอ่าวบัว อ่าวบ้านไร่ และแหลมควายราบ หมู่ที่ 3 ต.เกาะใหญ่ อ.กระแสสินธุ์ จ.สงขลา ซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณประโยชน์ และพื้นที่ในส่วนของเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา มีความงดงามตามธรรมชาติ มีความหลากหลายทางชีวภาพทั้งพืชและสัตว์ และมีระบบนิเวศน์ที่หลากหลายรูปแบบ เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพเหมาะสมเพียงพอในการจัดตั้งสถานีวิจัยและพัฒนาทะเลสาบ จึงได้จัดตั้งสถานีวิจัยและพัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าทะเลสาบ จังหวัดสงขลา หมู่ที่ 3 ต. เกาะใหญ่ อ.กระแสสินธุ์ จ.สงขลา

วัตถุประสงค์

สถานีวิจัยและพัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าทะเลสาบ จังหวัดสงขลา ตั้งขึ้นมาโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อเป็นหน่วยงานกลางในการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ความรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ สัตว์ป่า และสิ่งแวดล้อม ให้กับกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายมีจิตสำนึกให้ความร่วมมือในการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ สัตว์ป่า และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมสูงสุดแก่ชุมชน ในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ สัตว์ป่า และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนและมีระบบ

ทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวในพื้นที่ ได้แก่

ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ

ลักษณะชุมชนที่อยู่อาศัยบริเวณ และรอบๆ สถานีพัฒนาฯ ทะเลสาบ นับถือศาสนาพุทธทั้งหมด ประเพณีต่างๆ เกิดจากอิทธิพลความเชื่อในพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้อง เช่น ประเพณีงานทำบุญเดือนสิบ งานชักพระงานบวชนาค และมีการละเล่นพื้นเมืองต่างๆ เช่น มโนราห์ หนังตะลุง เพลงบอก และบางชุมชนก็รวมกลุ่มกันเล่นกีฬาพื้นบ้าน เช่น ชนโค กัดปลา ตีไก่ ฯลฯ ในช่วงวันหยุดและงานประเพณีต่างๆ

สถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจ

บริเวณพื้นที่รับผิดชอบของสถานีพัฒนาฯ ทะเลสาบ เป็นพื้นที่ที่มีความงดงามเป็นธรรมชาติและน่าสนใจ ในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ดังนี้ คือ

อ่าวบัว อ่าวบ้านไร่ และเกาะโคบ ช่วงนี้น้ำในทะเลสาบเป็นน้ำจืดจะมีพืชน้ำจืดพวกจูด จาด ลาโพ สาหร่าย และบัวสายชนิดต่างๆ ขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก บนฝั่งจะเป็นทุ่งหญ้าจำพวกหญ้าข้อ หญ้าชันอากาศ ในตอนเช้ามีบัวสายจะออกดอกบานสะพรั่งไปทั้งอ่าว มีทั้งชนิดดอกสีขาว สีขาวเหลืองอมม่วง สีแดง ดอกเล็กและดอกใหญ่ เป็นจำนวนมากและมีบรรดานกน้ำหลายชนิด เช่น เป็ดแดง เป็ดก๊ับแล นกกาน้ำ เป็ดผี ฯลฯ หากินอยู่เป็นฝูงๆ บริเวณพืชน้ำดังกล่าว ฯลฯ

หมู่เกาะสี่ เกาะห้า เป็นภูเขาหินปูน มีถ้ำใหญ่ถ้ำเล็กเป็นจำนวนมากและเป็นที่อยู่อาศัยของนกแอ่นกินรัง ปัจจุบันบริษัทรังนกแหลมทอง จำกัด เป็นผู้รับทำสัมปทานเก็บรังนกนางแอ่นธรรมชาติบริเวณนี้เป็นหน้าผาสูงชัน มีนกหลายชนิด เช่น นกหลุมพวย นกเขาเปล้า ฯลฯ ลิงแสม และอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทุ่งหญ้า ป่าชายเลนและเหล่านกน้ำหลายชนิด บนภูเขาอุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าแคระ เขาหินปูน มีพันธุ์ไม้แคระที่สำคัญหลายชนิด และพืชพวกเฟิร์นอีกหลายชนิด

กิจกรรมในสถานีพัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าทะเลสาบ

ในบริเวณสถานีพัฒนาฯ ทะเลสาบมีพื้นที่ที่ได้จัดไว้สำหรับประกอบกิจกรรมต่างๆ ของสถานีพัฒนาฯ ทะเลสาบ และได้จัดเจ้าหน้าที่ที่ได้รับการอบรมให้มีความรู้ความสามารถเพื่อถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้สนใจ ทั้งในและนอกสถานีพัฒนาฯ ทะเลสาบ โดยกิจกรรมที่ได้ดำเนินการอย่างสม่ำเสมอ ได้แก่

- การจัดค่ายเยาวชน อนุรักษ์ทะเลสาบและกิจกรรมสื่อความหมายให้กับเยาวชนและผู้สนใจทั่วไป
- การออกไปประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ให้ความรู้กับเยาวชนในสถานศึกษาผลิตเปลี่ยนหมอนเวียนไปในพื้นที่เป้าหมาย
- การจัดนิทรรศการในวันสำคัญๆ ตามสถานีต่างๆ เช่น วันคุ้มครองสัตว์ป่า
- การจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติในบริเวณสถานีพัฒนาฯ ทะเลสาบ สำหรับศึกษาด้วยตนเอง จำนวน 2 เส้นทาง ซึ่งเป็นเส้นทางศึกษาธรรมชาติทางบกและเส้นทางศึกษาธรรมชาติทางน้ำ

- กิจกรรมดูแลสำหรับเยาวชน และบุคคลทั่วไป
- การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ชมนกน้ำ เกาะต่างๆ และสภาพภูมิทัศน์ของทะเลสาบสงขลา
- การให้บริการ สถานที่ฝึกอบรมและอุปกรณ์โสตทัศนูปกรณ์ ให้กับหน่วยงานหรือองค์กรใกล้เคียงในท้องถิ่นที่เข้ามาใช้สถานที่

ผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

สถานีพัฒนาทะเลสาบ สามารถให้ผลประโยชน์เมื่อได้ดำเนินกิจกรรมแก่เยาวชนและผู้สนใจ ดังนี้

- (1) เป็นศูนย์กลางในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ความรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ สัตว์ป่า และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนสร้างจิตสำนึกในการร่วมมือ ปกป้องทรัพยากรธรรมชาติให้ยั่งยืน
- (2) เป็นสถานที่ สำหรับฝึกอบรม สัมมนา และเป็นห้องเรียนกลางแจ้งทางธรรมชาติวิทยาแก่ เยาวชน นักเรียน นักศึกษา ประชาชนทั่วไป
- (3) การจ้างแรงงานในพื้นที่ และสร้างรายได้จากการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทางเรือในทะเลสาบ การขายอาหาร และของที่ระลึกกับผู้ที่มาใช้บริการในพื้นที่

15. โครงการด้านการท่องเที่ยวใน ต.เกาะใหญ่ อ.กระเส็นชัง

15.1 โครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

(1) โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์แหล่งท่องเที่ยว ในพื้นที่

พื้นที่ดำเนินการ

วัดสูงทุ่งบัว	พื้นที่ ม. 7 ต.เกาะใหญ่
วัดสูงเกาะใหญ่	พื้นที่ ม. 4 ต.เกาะใหญ่
เขาโหนด	พื้นที่ ต.เกาะใหญ่
แหลมควายราบ	พื้นที่ ม. 3 ต.เกาะใหญ่
หน้าวัดแหลมหาด	พื้นที่ ม. 6 ต.เกาะใหญ่
แหลมพระเทพ	พื้นที่ ม. 1 ต.เกาะใหญ่
สวนเทพรักษ์ หมู่ที่ 3	พื้นที่ ม. 3 ต.เกาะใหญ่

งบประมาณ

พื้นที่ละ 5,000,000 บาท รวมทั้งสิ้น 35,000,000 บาท

(2) โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์หน้าวัดอ่าวบัว

การดำเนินงาน

- ก่อสร้างสะพานคอนกรีต กว้าง 2 ม. ยาว 500 ม. งบประมาณ 7,500,000 บาท
- ก่อสร้างศาลาริมสะพาน กว้าง 6*6 ม. จำนวน 4 หลัง สองข้างสะพาน งบประมาณ 300,000 บาท
- ก่อสร้างศาลากลางน้ำ กว้าง 8*24 ม. จำนวน 1 หลัง มีห้องน้ำ มีไฟฟ้า ประปา โต๊ะเก้าอี้ สำหรับ

ประชุมสัมมนา 300 คน 960,000 บาท

พื้นที่ ดำเนินการ

ม. 2 ต.เกาะใหญ่

งบประมาณ

8,760,000 บาท

(3) โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์วัดอ่าวบัว**การดำเนินงาน**

- ก่อสร้างสะพานคอนกรีต กว้าง 2 ม. ยาว 100 ม. งบประมาณ 1,500,000 บาท
- ก่อสร้างศาลากว้าง 8*8 ม. จำนวน 2 หลัง งบประมาณ 512,000 บาท

พื้นที่ดำเนินการ

ม. 2 ต.เกาะใหญ่

งบประมาณ

513,000,000 บาท

(4) โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์คอกควายนายแรง**การดำเนินงาน**

- ก่อสร้างสะพานคอนกรีต กว้าง 4 ม. ยาว 500 ม. มีศาลาพักผ่อนกว้าง 8*8 ม. จำนวน 1 หลัง

พื้นที่ดำเนินการ

ม. 6 ต.เกาะใหญ่

งบประมาณ

40,000,000 บาท

15.2 โครงการส่งเสริมศิลปประเพณี วัฒนธรรม

(1) โครงการส่งเสริมศิลปประเพณี วัฒนธรรม

การดำเนินงาน

ส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมประเพณีศิลปวัฒนธรรม เช่น ลอยกระทง สงกรานต์ ลากพระ ปีใหม่

พื้นที่ดำเนินการ

ต.เกาะใหญ่

งบประมาณ

500,000 บาท

(2) ส่งเสริมงานศาสนา

การดำเนินงาน

ส่งเสริมการจัดให้มีงานด้านศาสนา เช่น วันเข้าพรรษา ออกพรรษา มาฆบูชา วิสาขบูชา ฯลฯ

พื้นที่ดำเนินการ

ต.เกาะใหญ่

งบประมาณ

500,000 บาท

(3) ส่งเสริมงานศิลปะ

การดำเนินงาน

ส่งเสริมงานด้านศิลปะ เช่น หนังสืงตะลุง มโนราห์ เพลงบอก

พื้นที่ดำเนินการ

ต.เกาะใหญ่

งบประมาณ

500,000 บาท

16. โครงการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

(1) กิจกรรม การจัดให้มีเรือและอุปกรณ์ภายในเรือและเครื่องป้องกันความปลอดภัยทางน้ำ

วัตถุประสงค์

เพื่อนำนักท่องเที่ยวดูสถานที่ต่างๆในบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบ

กลุ่มเป้าหมาย

นักท่องเที่ยวทั่วไปและคนในพื้นที่

เป้าหมาย

เพื่อชมความสวยงามตามธรรมชาติและสิ่งต่างๆในลุ่มน้ำทะเลสาบ

พื้นที่ดำเนินการ

บางจุดของสถานที่ท่องเที่ยวที่มีความเหมาะสม

ระยะเวลา

ปี 47-50

(2) จัดให้มีที่พักแบบ homestay

วัตถุประสงค์

เพื่อรับรองนักท่องเที่ยว

กลุ่มเป้าหมาย

นักท่องเที่ยวทั่วไป

เป้าหมาย

เพื่อให้คนในชุมชนได้รับนักท่องเที่ยวพักผ่อนร่วมกันและเพิ่มรายได้ให้กับคนในชุมชน

พื้นที่ดำเนินการ

ทุกจุดที่มีสถานที่ท่องเที่ยว

ระยะเวลา

ปี 47 - 50

(3) ปรับปรุงสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์**วัตถุประสงค์**

เพื่อฟื้นฟูพื้นที่ประวัติศาสตร์ให้กับคนรุ่นหลังได้รู้จัก

กลุ่มเป้าหมาย

คนในชุมชน ชาวชนและนักท่องเที่ยวทั่วไป

เป้าหมาย

เพื่อเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทั้งศิลปะประเพณีและวัฒนธรรมแต่โบราณ

พื้นที่ดำเนินการ

- วัดสงเขาใหญ่
- วัดสูงทุ่งบัว
- เขาโหนด ม.3
- บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ ม.4
- คอกควายนายแรง
- แหลมเทพ ม.1

ระยะเวลา

ปี 47-50

(4) ปรับปรุงภูมิทัศน์ริมคันกันน้ำ**วัตถุประสงค์**

เพื่อทำเป็นสถานที่ท่องเที่ยวและออกกำลังกาย

กลุ่มเป้าหมาย

คนในชุมชน ชาวชน และนักท่องเที่ยวทั่วไป

เป้าหมาย

เพื่อให้มีสถานที่ท่องเที่ยว ออกกำลังกายและพักผ่อนหย่อนใจ

พื้นที่ดำเนินการ

ม.1 ต.กระแสดินธุ์ อ.กระแสดินธุ์

ระยะเวลา

ปี 47 - 50

(5) กิจกรรมการจัดเก็บประวัติสถานที่ท่องเที่ยวโดยชุมชน

วัตถุประสงค์

เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รู้ถึงที่มาที่ไปของสถานที่นั้นๆ

กลุ่มเป้าหมาย

นักท่องเที่ยวทั่วไปและคนในชุมชน ชาวชน

เป้าหมาย

เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รู้จักความเป็นมาของสถานที่ท่องเที่ยวนั้นๆ

พื้นที่ดำเนินการ

รอบลุ่มน้ำทะเลสาบ

ระยะเวลาดำเนินการ

ปี 47 - 50

(6) จัดให้มีอาคารสถานที่เกี่ยวกับการบรรยายให้ความรู้กับนักท่องเที่ยว พร้อมอุปกรณ์ในการบรรยาย
โต๊ะ เก้าอี้

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ผู้สนใจได้รู้เรื่องเกี่ยวกับความเป็นมาของสถานที่

กลุ่มเป้าหมาย

พื้นที่ทุกจุดที่มีสถานที่ท่องเที่ยว

เป้าหมาย

เพื่อให้คนในชุมชน ชาวชนได้เล่าความเป็นมาของสถานที่นั้นๆ

พื้นที่ดำเนินการ

รอบลุ่มน้ำทะเลสาบ

ระยะเวลาดำเนินการ

ปี 47 - 50

(7) จัดฝึกอบรมคนในชุมชนให้มีความเข้าใจในการท่องเที่ยว ให้บริการกับนักท่องเที่ยว

วัตถุประสงค์

เพื่อให้คนในชุมชนได้มีความเข้าใจถึงสถานที่ท่องเที่ยวและมีความเข้าใจนักท่องเที่ยวในทุกด้าน

กลุ่มเป้าหมาย

คนในชุมชนและเยาวชน

เป้าหมาย

คนในชุมชนจำนวน 100 คน ใน อ.กระเสสินธุ์

พื้นที่ดำเนินการ

อำเภอกระเสสินธุ์

ระยะเวลาดำเนินการ

ปี 47-48

(8) อบรมอาสาสมัครเรื่องที่พัก/Homestay เพื่อบริการนักท่องเที่ยว

วัตถุประสงค์

ให้มีความพร้อม ทำความเข้าใจให้กับอาสาสมัคร

กลุ่มเป้าหมาย

อาสาสมัครผู้สนใจและมีความพร้อมคนในชุมชนจำนวน 100 คน ในพื้นที่ อ.กระเสสินธุ์

เป้าหมาย

เพื่อพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยว

พื้นที่ดำเนินการ

อำเภอกระเสสินธุ์

ระยะเวลาดำเนินการ

ปี 47 - 48

17. แผนการส่งเสริมการท่องเที่ยวตามแผนพัฒนาตำบลขององค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอ

องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอได้จัดให้มีโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวในเกาะยอ ดังนี้

- การจัดเทศกาลผลไม้หวาน อาหารอร่อย
- การจัดสร้างรูปปั้นปลากระพง
- การปรับปรุงศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ระดับตำบล
- การจัดซื้อเรือยนต์เพื่อการท่องเที่ยว
- การจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์
- การก่อสร้างทางเท้าที่ทำการ อบต.
- โครงการถนนสายวัฒนธรรม

หน้าว่าง

ภาคผนวก 2ค

การศึกษาศักยภาพและขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยว
และความเสี่ยงของผลกระทบของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

การวางรากฐานในการส่งเสริมและวางระบบการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา จำเป็นจะต้องมีการศึกษาศักยภาพและขีดความสามารถในการรองรับของทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยว และความเสี่ยงของผลกระทบจากการท่องเที่ยว เพื่อนำมาใช้ประกอบการดำเนินงานในการบ่งชี้สภาพของทรัพยากร และวางแผนทางในการดำเนินงานด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

1. หลักการและขั้นตอนการดำเนินงานเพื่อประเมินศักยภาพและขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวและความเสี่ยงของผลกระทบ

ในการศึกษาในครั้งนี้ ได้ใช้วิธีการให้คะแนนของตัวชี้วัดต่างๆ ที่มีผลต่อศักยภาพและขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยว และตัวชี้วัดที่บ่งชี้ถึงความเสี่ยงของผลกระทบ ที่อาจจะเกิดขึ้นหรือเป็นอยู่ในสภาพปัจจุบันซึ่งจะสามารถพิจารณาและประเมินได้ว่าแหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ มีการถูกรุกทำลายหรือเกิดความเสื่อมโทรมอยู่ในระดับใด จากนั้นนำผลรวมของคะแนนมาเทียบเป็นร้อยละเพื่อจัดลำดับ ศักยภาพฯ และความเสี่ยงของผลกระทบต่อไป มีรายละเอียดดังนี้

1.1 กำหนดตัวชี้วัดเพื่อใช้ในการประเมินศักยภาพฯ และความเสี่ยงของผลกระทบ โดยกำหนดให้มีความสอดคล้องกับสภาพของพื้นที่ ในสภาพปัจจุบัน และนำไปสู่เป้าหมายของแผนแม่บทการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ในประเด็นของการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ และสามารถเป็นแนวทางที่จะขับเคลื่อนการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวในประเด็นอื่นๆ ต่อไป

1.2 กำหนดความหมายและระดับค่าคะแนนของค่าถ่วงน้ำหนัก (W_i) มีการกำหนดระดับค่าคะแนนของค่าถ่วงน้ำหนักทางผู้ศึกษาได้จัดทำเป็นตัวเลขแสดงอยู่ในตารางประเมินโดยกำหนดให้มีระดับ 1, 2, 3, 4 และ 5 โดยตัวชี้วัดแต่ละตัวจะมีการอธิบายความหมายของค่าคะแนนไว้อย่างชัดเจน เช่น

(1) สิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยว

- ทางธรรมชาติ
 - การพบเห็นสัตว์ป่า
 - ก) ไม่สามารถพบเห็นได้เลย
 - ข) พบเห็นได้ยาก เพราะสัตว์ปามีน้อย
 - ค) พบเห็นได้แต่ต้องใช้เวลามากหรือความพยายาม เพราะสัตว์ปามีน้อย
 - ง) พบเห็นได้ในระยะห่าง โดยอาศัยอุปกรณ์ช่วย เพราะสัตว์ปามีไม่คุ้นเคยต่อคน
 - จ) พบเห็นได้ง่ายโดยทั่วไป สัตว์ป่าคุ้นเคยต่อคน เป็นต้น

1.3 การกำหนดค่าความสำคัญของตัวชี้วัด (R_i)

(1) ค่าความสำคัญของตัวชี้วัด (R_i) แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ

3	หมายถึง	ตัวชี้วัดนั้นมีความสำคัญมาก
2	หมายถึง	ตัวชี้วัดนั้นมีความสำคัญปานกลาง
1	หมายถึง	ตัวชี้วัดนั้นมีความสำคัญน้อย

(2) ตัวชี้วัดใดก็ตามที่ไม่ทราบหรือไม่มีในแหล่งท่องเที่ยว จะกำหนดค่าตัวชี้วัดเป็น N (ไม่ทราบ) และตัวชี้วัดนั้นจะไม่นำไปคิดคำนวณ

(3) เพื่อให้เกิดความถูกต้องและเชื่อถือได้สูงสุด การกำหนดค่าความสำคัญของตัวชี้วัด ต้องกระทำโดยผู้ที่มีความรู้ความสามารถ ตรงตามลักษณะหรือประเภทของแหล่งท่องเที่ยว

1.4 วิธีการคำนวณคะแนน วิธีการคำนวณใช้หลักการ Weighting score method (สุรเชษฐ์ เชษฐมาศ, 2538) มาประยุกต์ใช้ร่วมกับการเปรียบเทียบศักยภาพและขีดความสามารถในการรองรับและความเสี่ยงของผลกระทบในระดับเปอร์เซ็นต์ มีรายละเอียดดังนี้

(1) หลักการ Weighting Score method

$$EP = W_1 R_1 + W_2 R_2 + W_3 R_3 + \dots + W_n R_n / W_1 + W_2 + W_3 + \dots + W_n$$

$$EP = \sum_{i=1}^n \frac{W_i R_i}{W_i}$$

หรือ

ทั้งนี้ EP = ระดับศักยภาพในความเป็นแหล่งท่องเที่ยว

R_i = ค่าคะแนนศักยภาพของตัวแปรที่ i (i = 1, 2, 3, ..., n)

W_i = ค่าถ่วงน้ำหนักของตัวแปรที่ i (i = 1, 2, 3, ..., n)

และการคำนวณหาระดับของผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่อาจเกิดขึ้นในพื้นที่ศึกษา เมื่อมีการใช้พื้นที่เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

$$IP = W_1 R_1 + W_2 R_2 + W_3 R_3 + \dots + W_n R_n / W_1 + W_2 + W_3 + \dots + W_n$$

$$IP = \sum_{i=1}^n \frac{W_i R_i}{W_i}$$

หรือ

ทั้งนี้ IP = ระดับของผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่อาจเกิดขึ้นเมื่อมีการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

R_i = ค่าคะแนนผลกระทบของตัวแปรที่ i (i = 1, 2, 3, ..., n)

W_i = ค่าถ่วงน้ำหนักของตัวแปรที่ i (i = 1, 2, 3, ..., n)

(2) การเปรียบเทียบศักยภาพและขีดความสามารถในการรองรับและความเสี่ยงของผลกระทบในระดับเปอร์เซ็นต์ มีหลักการดังนี้

การหาค่าคะแนนสูงสุดที่เป็นไปได้ของ ตัวชี้วัด ของการประเมินศักยภาพ และการประเมินความเสี่ยงของผลกระทบของแหล่งท่องเที่ยว มีวิธีหาโดยการใช้ค่าถ่วงน้ำหนัก (W_i) คูณด้วยค่าความสำคัญของตัวชี้วัด (R_i) แล้วคูณด้วยจำนวนตัวชี้วัดนั้นทั้งหมด ลบด้วยตัวชี้วัด กรณีไม่ทราบ (N) นำผลรวมของคะแนนสูงสุดมาเทียบเป็น 100 เปอร์เซ็นต์ (%) สำหรับกำหนดเป็นเกณฑ์คะแนนเต็ม เพื่อที่จะเปรียบเทียบกับคะแนนที่ได้จากการประเมินจริง

(3) ตัวอย่างการประเมิน

สมมติให้ตัวชี้วัดด้านศักยภาพ มีทั้งหมด 10 ตัวชี้วัด มีการประเมินว่าไม่ทราบ (N) 3 ตัว ดังนั้นตัวชี้วัดที่จะนำมาคำนวณครั้งนี้มีทั้งหมด 7 ตัว และมีความสำคัญของทุกตัวชี้วัด (R_i) มีค่าเท่ากับ 3 และค่าถ่วงน้ำหนัก (W_i) ทุกตัวชี้วัดมีค่าเท่ากับ 5

เพราะฉะนั้นค่าคะแนนสูงสุดที่เป็นไปได้จะเท่ากับ

$$(3 \times 5) \times (10 - 3) = 105 \text{ คะแนน} \quad \text{คิดเป็น } 100 \% \text{ ของคะแนนเต็ม}$$

ถ้าการประเมินแหล่งท่องเที่ยวได้คะแนนรวมของดัชนีชี้วัดด้านศักยภาพ มีค่าเท่ากับ 55 คะแนน

$$\text{ดังนั้นค่าคะแนน (\%)} = (55 \times 100) / 105 = 52.38 \%$$

1.5 เปรียบเทียบระดับคะแนนในตัวชี้วัดต่างๆ เพื่อใช้ตีความ จากข้อ (3) นำผลรวมของค่าคะแนนที่ได้มาพิจารณาจำแนกในแต่ละตัวชี้วัดหลัก ทั้งนี้เพื่อบ่งชี้ระดับศักยภาพฯ และความเสี่ยงของผลกระทบในแต่ละประเด็น ซึ่งจะกำหนดให้มีความสอดคล้องกับแนวทางการดำเนินงาน

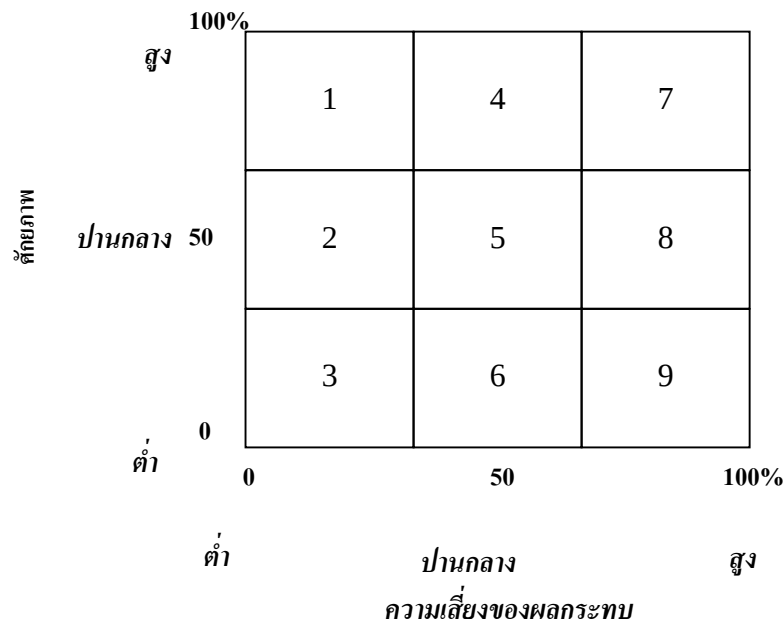
ตารางที่ 2ค.1 แสดงเกณฑ์กำหนดระดับศักยภาพและขีดความสามารถในการรองรับ

ค่าคะแนน (%)	ระดับ
>60%	ศักยภาพสูง (High Potential: H_p)
40-59%	ศักยภาพปานกลาง (Medium Potential: M_p)
<40%	ศักยภาพต่ำ (Low Potential: L_p)

ตารางที่ 2ค.2 แสดงเกณฑ์กำหนดระดับความเสี่ยงของผลกระทบ

ค่าคะแนน (%)	ระดับ
>60%	ความเสี่ยงของผลกระทบสูง (High Risk: H_r)
40-59%	ความเสี่ยงของผลกระทบปานกลาง (Medium Risk: M_r)
<40%	ความเสี่ยงของผลกระทบต่ำ (Low Risk: L_r)

1.6 การจัดลำดับความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว นำคะแนนจากการประเมินศักยภาพและขีดความสามารถในการรองรับและความเสี่ยงของผลกระทบที่ได้มากำหนดลำดับความสำคัญเชิงพื้นที่ เพื่อใช้ในการวางแผนการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยยึดศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเป็นหลักมีสาระสำคัญ ดังนี้

รูปที่ 2ค.1 การจัดลำดับความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อวางแผนการส่งเสริมและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงพื้นที่

แหล่งท่องเที่ยวหลัก คือ แหล่งท่องเที่ยวที่จัดอยู่ในกลุ่ม 1 คือ ศักยภาพสูง/ความเสี่ยงสูง กลุ่ม 4 คือ ศักยภาพสูง/ความเสี่ยงปานกลาง และกลุ่ม 7 คือ ศักยภาพสูง/ความเสี่ยงต่ำ

แหล่งท่องเที่ยวรอง คือ แหล่งท่องเที่ยวที่จัดอยู่ในกลุ่ม 2 คือ ศักยภาพปานกลาง /ความเสี่ยงสูง กลุ่ม 5 ศักยภาพปานกลาง/ความเสี่ยงปานกลาง และกลุ่ม 8 คือ ศักยภาพปานกลาง /ความเสี่ยงต่ำ

แหล่งท่องเที่ยวระดับพื้นที่ คือ แหล่งท่องเที่ยวที่จัดอยู่ในกลุ่ม 3 คือ ศักยภาพต่ำ /ความเสี่ยงสูง กลุ่ม 6 คือ ศักยภาพต่ำ /ความเสี่ยงปานกลาง และกลุ่ม 9 คือ ศักยภาพต่ำ /ความเสี่ยงต่ำ

2. รายละเอียดของตัวชี้วัดในการประเมินศักยภาพและขีดความสามารถในการรองรับและความเสี่ยงของผลกระทบของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

2.1 การประเมินศักยภาพและขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยว การประเมินศักยภาพและขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาทางทีมผู้ศึกษาได้ทำการประเมินศักยภาพฯของแหล่งท่องเที่ยวจากรายชื่อแหล่งท่องเที่ยวที่ได้จากการสำรวจภาคสนามในพื้นที่ลุ่มน้ำ

ทะเลสาบสงขลาทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรม และกำหนดให้มีตัวชี้วัดเพื่อใช้ประเมินศักยภาพฯ ทั้งหมดจำนวน 25 ตัวชี้วัด โดยมีตัวชี้วัดหลัก 6 ตัวชี้วัดซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

(1) **สิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยว** ในประเด็นนี้กำหนดระดับความสำคัญของค่าคะแนนเพื่อใช้ในการประเมินเป็น 25 % ในประเด็นนี้จะเป็นการพิจารณา ถึงลักษณะของแหล่งท่องเที่ยวที่มีความโดดเด่น เป็นเอกลักษณ์ และก่อให้เกิดความน่าประทับใจทั้งในแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นสภาพทางธรรมชาติและทางด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ในการพิจารณาในประเด็นนี้จะคำนึงถึงตัวชี้วัดดังต่อไปนี้

- ทางธรรมชาติ
 - (ก) การพบเห็นสัตว์ป่า/นก
 - (ข) ความเป็นแหล่งรวมสัตว์หายาก/นกและ ไก่ลู่สูญพันธุ์
 - (ค) ความเป็นแหล่งรวมพืชหายากและ ไก่ลู่สูญพันธุ์
 - (ง) ความอุดมสมบูรณ์ของสังคมพืช
 - (จ) ความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์ป่า/นกตามธรรมชาติ
- ความเป็นประวัติศาสตร์ทางศิลปวัฒนธรรม
- สภาพภูมิทัศน์

(2) **คุณค่าและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว** กำหนดระดับความสำคัญของค่าคะแนนเพื่อใช้ในการประเมินเป็น 20 % เป็นการพิจารณาถึงคุณค่าและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว โดยจะคำนึงถึงตัวชี้วัดดังต่อไปนี้

- คุณค่าและความสำคัญทางด้านธรรมชาติและ ทางด้านระบบนิเวศ
- ความเป็นเอกลักษณ์ของระบบนิเวศ
- ความเป็นเอกลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี
- ความเป็นเอกลักษณ์ทาง วิถีชีวิต วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น

(3) **การบริหารจัดการ** กำหนดระดับความสำคัญของค่าคะแนนเพื่อใช้ในการประเมินศักยภาพเป็น 20 % โดยจะวิเคราะห์ถึงประเด็นปัญหาและโอกาสในสภาพปัจจุบันของพื้นที่ ที่เอื้อต่อการวางแผนทาง การจัดการ หลักในการบริหารงานและแผนงานทั้งในสภาพปัจจุบันและที่จะเกิดขึ้นในอนาคต อันจะนำไปสู่ความสำเร็จในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในด้านต่างๆ ภายใต้ กรอบแนวทางของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เพื่อจะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชนโดยรอบลุ่มน้ำ ทะเลสาบสงขลา ในประเด็นดังกล่าวจะคำนึงถึงตัวชี้วัดดังต่อไปนี้

- ความเหมาะสมและ โอกาสของพื้นที่ในการเป็นแหล่งท่องเที่ยว
- การจัดการด้านสิ่งแวดล้อม (มลภาวะต่างๆ)
- การคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับ (Carrying Capacity) ของพื้นที่
- การสร้างมาตรการในการเฝ้าระวัง ป้องกันและ ลดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม
- การบริหารจัดการและ การส่งเสริมด้านเศรษฐกิจชุมชน (เศรษฐกิจ การประกอบอาชีพ

การสร้างอาชีพ กระจายรายได้) เป็นการพิจารณาถึงแนวทางในการส่งเสริมคุณภาพชีวิต กระตุ้นเศรษฐกิจ และ กระจายรายได้ให้กับท้องถิ่น

(4) **ความพร้อมในการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว** กำหนดระดับความสำคัญของค่าคะแนนเพื่อใช้ในการประเมินศักยภาพเป็น 15 % ซึ่งทางทีมผู้ศึกษาเล็งเห็นว่าการดำเนินงานในการส่งเสริมและวางแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา จำเป็นจะต้องมีการพิจารณาและวิเคราะห์ถึงความพร้อมในด้านต่างๆ ของแหล่งท่องเที่ยว เพื่อใช้เป็นพื้นฐานในการวางแผนงานที่ดี มีความเหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในพื้นที่อย่างแท้จริง มีตัวชี้วัดที่จะต้องคำนึงถึงดังนี้

- ประโยชน์และ ความคุ้มค่าในการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยว
- ความพร้อมของหน่วยงานในพื้นที่ในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว
- ความพร้อมของชุมชนในการรองรับรูปแบบของการท่องเที่ยว
- ความพร้อมของพื้นที่ในการรองรับแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในด้านต่างๆ
- ความสอดคล้องระหว่างการท่องเที่ยวในปัจจุบันและ / หรือ ที่จะพัฒนาในอนาคต

(5) **การมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรอื่นๆ** กำหนดระดับความสำคัญของค่าคะแนนเพื่อใช้ในการประเมินศักยภาพเป็น 15 % เนื่องจากการดำเนินงานของโครงการจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มุ่งเน้นให้ประชาชนในพื้นที่โดยรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาฯ ซึ่งทางผู้ศึกษาได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของกระบวนการดังกล่าวโดยได้นำข้อเสนอแนะจากเวทีชาวบ้าน และ ข้อมูลบางส่วนจากการลงสำรวจพื้นที่มาวิเคราะห์และ แยกแยะประเด็นที่จะต้องนำมาพิจารณาเพื่อใช้ในการประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ซึ่งมีตัวชี้วัดที่จะต้องคำนึงถึงดังนี้

- การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม
- การสร้างกลไกความร่วมมือและ เครือข่ายการท่องเที่ยวในระดับท้องถิ่น
- การสร้างความร่วมมือกับองค์กร หน่วยงาน ต่างๆ และ ชุมชน
- การส่งเสริมและ ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว

(6) **ความสะดวกและการบริการด้านการท่องเที่ยว** ในประเด็นของความสะดวกและ การบริการด้านการท่องเที่ยวถือเป็นสิ่งที่ควรนำมาพิจารณาในด้านการส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวแต่มีใช้ประเด็นสำคัญในการวางรากฐานที่ยั่งยืนในการส่งเสริมงานด้านการท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา จึงกำหนดระดับความสำคัญของค่าคะแนนเพื่อใช้ในการประเมินศักยภาพเป็น 5 % มีตัวชี้วัดที่ควรคำนึงถึงดังนี้

- ความง่ายในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว
- สิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน
- การบริการนักท่องเที่ยว
- ความปลอดภัย

ตารางที่ 2ก.3 สรุประดับการให้คะแนนเพื่อบ่งชี้ศักยภาพและขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละตัวชี้วัดหลัก

ค่าคะแนน (%)	ตัวชี้วัดหลัก
25 %	สิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยว
25 %	คุณค่าและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว
20%	การบริหารจัดการ
15%	ความพร้อมในการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว
15%	การมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรอื่นๆ
5%	ความสะดวกและการบริการด้านการท่องเที่ยว

นำแต่ละตัวชี้วัดมาพิจารณาค่าคะแนนศักยภาพของทั้งพื้นที่ในการเป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยใช้เกณฑ์ดังนี้

- (1) ค่าคะแนนของพื้นที่ท่องเที่ยวที่ประเมินได้ตั้งแต่ร้อยละ 60 ขึ้นไปถือว่าเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูง (High Potential: H_p)
- (2) ค่าคะแนนอยู่ระหว่างร้อยละ 40-59 ถือได้ว่าเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวที่มีศักยภาพปานกลาง (Medium Potential: M_p)
- (3) ค่าคะแนนในการประเมินศักยภาพต่ำกว่าร้อยละ 40 ถือได้ว่าเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวที่มีศักยภาพต่ำ (Low Potential: L_p)

2.2 การศึกษาและประเมินระดับความเสี่ยงของผลกระทบจากการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา จะพิจารณาผลกระทบที่เกิดขึ้นในพื้นที่และผลกระทบที่อาจจะเกิดตามมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยว การประเมินดังกล่าวจะช่วยให้ทราบถึงระดับผลกระทบที่จะตามมาทั้งต่อระบบนิเวศ วิถีชีวิตชุมชน วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นของชุมชนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยกำหนดค่าคะแนนเพื่อใช้ในการประเมิน ซึ่งจะช่วยในการวางแผนการจัดการ การกำหนดมาตรการในการเฝ้าระวังและป้องกันความเสื่อมโทรมของพื้นที่ท่องเที่ยว ตลอดจนการวางแผนการใช้ทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและเกิดประสิทธิภาพสูงสุด โดยกำหนดให้มีตัวชี้วัดในการประเมินทั้งหมด 11 ตัวชี้วัด โดยมีตัวชี้วัดหลัก 3 ตัวชี้วัด คือ ความเสี่ยงต่อผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชนท้องถิ่น ความเปราะบางของแหล่งท่องเที่ยวและความเสี่ยงต่อผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

- (1) **ความเสี่ยงต่อผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม** กำหนดระดับความสำคัญของค่าคะแนนเพื่อใช้ในการศึกษาและประเมินผลกระทบเป็น 55 % ทางทีมผู้ศึกษาเล็งเห็นว่าระบบนิเวศและ ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเป็นทุนที่สำคัญของท้องถิ่นที่จำเป็นจะต้องคำนึงถึงเพื่อสร้างความสมดุลในการใช้ทรัพยากรและการพัฒนาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ในประเด็นนี้ได้กำหนดตัวชี้วัดที่สำคัญดังนี้

- ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อสัตว์ป่า/นก
- ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อพืชพรรณในพื้นที่
- ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อระบบนิเวศ
- ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมด้านต่าง ๆ
- สภาพภูมิทัศน์
- จิตความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยว

(2) **ความเปราะบางของแหล่งท่องเที่ยว** กำหนดระดับความสำคัญของค่าคะแนนเพื่อใช้ในการศึกษาและประเมินผลกระทบเป็น 25% จะพิจารณาถึงความอ่อนไหวหรือความไว (Sensitivity) ต่อการถูกรบกวนทำลาย ความอ่อนไหวต่อการเสื่อมโทรมของพื้นที่ท่องเที่ยวจากกิจกรรมการท่องเที่ยว มีตัวชี้วัดที่ใช้ในการพิจารณา คือ

- ทางธรรมชาติ
- ทางศิลปวัฒนธรรม

(3) **ความเสี่ยงของผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชนท้องถิ่น** กำหนดระดับความสำคัญของค่าคะแนนเพื่อใช้ในการศึกษาและประเมินผลกระทบเป็น 20 % เป็นการพิจารณาระดับผลกระทบที่อาจทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชนในด้านต่างๆดังต่อไปนี้

- ทางด้านวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น
- ทางด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่น
- คุณภาพชีวิต

ตารางที่ 2ก.4 สรุประดับการให้คะแนนเพื่อบ่งชี้ความเสี่ยงของผลกระทบของแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละตัวชี้วัดหลัก

ค่าคะแนน (%)	ตัวชี้วัดหลัก
55 %	ความเสี่ยงต่อผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม
25 %	ความเปราะบางของแหล่งท่องเที่ยว
20%	ความเสี่ยงต่อผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชนท้องถิ่น

นำแต่ละตัวชี้วัดมาพิจารณาค่าคะแนนระดับความเสี่ยงของผลกระทบของแหล่งท่องเที่ยว โดยใช้เกณฑ์ดังนี้

(1) ค่าคะแนนความเสี่ยงของผลกระทบของพื้นที่ท่องเที่ยวที่ประเมินได้ตั้งแต่ร้อยละ 60 ขึ้นไปถือว่าเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวที่มีความอ่อนไหวและเปราะบางมากอาจเกิดผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมสูงเมื่อมีการท่องเที่ยว (High Risk: H_r)

(2) ค่าคะแนนความเสี่ยงของผลกระทบอยู่ระหว่างร้อยละ 40-59 ถือได้ว่าเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวที่อาจเกิดผลกระทบสิ่งแวดล้อมในระดับปานกลางเมื่อมีการท่องเที่ยว (Medium Risk: M_r)

(3) ค่าคะแนนความเสี่ยงของผลกระทบต่ำกว่าร้อยละ 40 ถือได้ว่าเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวที่อาจเกิดผลกระทบสิ่งแวดล้อมในระดับต่ำเมื่อมีการท่องเที่ยว (Low Risk: L_r)

หน้าว่าง

ภาคผนวก 2ง

การประชุมระดมสมอง

การประชุมระดมสมอง

การส่งเสริมและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

1. การประชุมสัมมนา เรื่องการส่งเสริมและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
2. ผู้รับผิดชอบโครงการ โครงการจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
คณะกรรมการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
3. หลักการและเหตุผล

ตามที่คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมกำลังดำเนินการจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยมีประเด็นสำคัญเรื่องการบริหารจัดการและส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาทั้งนี้จากการสำรวจพบว่าลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวที่มีความหลากหลาย มีเอกลักษณ์และมีความโดดเด่นทั้งทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีตลอดจนวิถีชีวิตชุมชน ซึ่งทรัพยากรดังกล่าวถือเป็นทุนที่สำคัญในการวางรากฐานการพัฒนาภายใต้กรอบการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อันจะก่อให้เกิดความสมดุลในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่และ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ถึงแม้ว่าทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำฯ จะมีความหลากหลายและโดดเด่น แต่การเล็งเห็นถึงความสำคัญและ ศักยภาพทางการท่องเที่ยวยังมีความไม่ชัดเจน ดังนั้นการแสวงหาและ ดึงศักยภาพที่มีอยู่มาสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวให้เกิดขึ้นในพื้นที่ โดยมีความสอดคล้อง และเหมาะสมกับศักยภาพและขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ ถือเป็นทางเลือกในการสร้างโอกาสให้กับประชาชน ผู้ประกอบการการท่องเที่ยว หน่วยงาน และองค์กรต่างๆ ที่รับผิดชอบในพื้นที่ เพื่อสร้างกรอบแนวคิดและการวางรากฐานที่ดีในการพัฒนาการท่องเที่ยวต่อไปในอนาคต

4. เป้าหมายของโครงการ

ระดมสมองเพื่อกำหนดทิศทางและแนวทางในการส่งเสริมการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

5. วัตถุประสงค์

1. นำเสนอร่างแผนแม่บทการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในประเด็นการส่งเสริมและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว
2. เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการระดมสมองเพื่อกำหนดทิศทางการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาอย่างยั่งยืน

3. เพื่อประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานและองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน ชุมชน และประชาชนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

4. เพื่อสร้างเครือข่ายด้านการท่องเที่ยวให้เกิดขึ้นในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

6. ระยะเวลาดำเนินการ

วันที่จันทร์ ที่ 12 กรกฎาคม 2547 ณ ห้องหาดใหญ่ โรงแรมเจบี อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา ตั้งแต่เวลา 08.30 – 17.00 น.

7. กลุ่มเป้าหมาย

หน่วยงานและองค์กรภาครัฐและเอกชน ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว องค์กรพัฒนาเอกชนชุมชนและประชาชนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

8. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อนำมาปรับปรุงแผนแม่บทการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในประเด็นการบริหารจัดการและส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยว

2. สร้างโอกาสและทางเลือกในการส่งเสริมและพัฒนาด้านการท่องเที่ยวในมิติต่างๆ ให้เกิดขึ้นในพื้นที่ลุ่มน้ำ

3. เกิดเครือข่ายความร่วมมือในการประสานงานด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำ

สรุปประเด็นการอภิปรายและระดมความคิดเห็นรายกลุ่ม

กลุ่มที่ 1 การจัดการแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่เขตอนุรักษ์

ผู้ดำเนินการประจำกลุ่ม: ศศ.ดร.กำพล มีสวัสดิ์

ประเด็นที่ใช้ในการพิจารณาและสรุปความคิดเห็นจากเวที

1.1 การกำหนดเขต (Zoning) ต่อการจัดการทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยว

- ควรมีการกำหนดมาตรฐานในการจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่เขตอนุรักษ์ เพื่อสร้างแนวทางปฏิบัติร่วมกันและกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวให้เหมาะสม และสอดคล้องกับทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวในพื้นที่
- ควรมีการประสานงานในการจัดนำเที่ยว ระหว่างกลุ่มเครือข่ายการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเรื่องการบริหาร การอำนวยความสะดวก และการจัดที่พักค้างแรม เป็นต้น

1.2 ปัญหาและความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยว

- ความไม่เข้าใจกันระหว่างหน่วยงานของรัฐ กับผู้ประกอบการและคนในชุมชนในเรื่องของระเบียบปฏิบัติกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่นกรณีความขัดแย้งในการจัดการ การท่องเที่ยวในพื้นที่เกาะหมาก
- ข้อจำกัดจากกิจกรรมการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวบางประเภทส่งผลให้ ไม่มีความต่อเนื่องของรายได้ตลอดทั้งปี เช่น กิจกรรมการดูนกที่ทะเลน้อย จะสามารถดูนกได้ 3 เดือนใน 1 ปี ฉะนั้นควรมีกิจกรรมเสริมในช่วงที่นักท่องเที่ยวมีน้อย กิจกรรมเสริมเช่น การเดินป่า การชมศิลปวัฒนธรรมวิถีชีวิตชุมชนบริเวณโดยรอบแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ หรือบริเวณโดยรอบทะเลสาบสงขลา
- ควรมีการขยายแหล่งท่องเที่ยวเพิ่มเติมขึ้นในบริเวณใกล้เคียง และเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวบริเวณใกล้เคียง เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เที่ยวชมสถานที่ได้หลากหลายมากขึ้น
- ควรมีการพัฒนาเครื่องอุปโภค สาธารณูปโภค ในเส้นทางท่องเที่ยวให้เหมาะสมและกลมกลืนกับแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละพื้นที่
- ปัญหาการบุกรุกพื้นที่อุทยานที่เป็นสมบัติของชาติ เพื่อเข้าไปทำสวนยางพารา

1.3 ความตื่นตัวของหน่วยงาน และองค์กรภาครัฐต่อการวางแผนงานด้านการท่องเที่ยว

- ควรแบ่งเขตพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวในความรับผิดชอบของแต่ละหน่วยงานให้ชัดเจน เพื่อลดปัญหาการจัดเก็บรายได้ที่ซ้ำซ้อนจากกิจกรรมการท่องเที่ยว
- เจ้าหน้าที่ของภาครัฐปฏิบัติหน้าที่อย่างจริงจังในการลงโทษผู้ที่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ
- รัฐบาลควรระบุหน่วยงานต้นสังกัดว่าหน่วยงานใดมีความรับผิดชอบในงานประเภทใด หรือด้านใดที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทั้งนี้เพื่อให้เกิดความชัดเจนเพื่อลดปัญหาการเกี่ยงภาระหน้าที่ของหน่วยงาน และปัญหาความซ้ำซ้อนในการปฏิบัติหน้าที่ของแต่ละหน่วยงานซึ่งถือเป็นปัญหาที่สำคัญที่ควรได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน

- กำหนดให้มีการขยายพื้นที่เขตอนุรักษ์เพิ่มขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวทางหนึ่งในการดูแลรักษาทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยว
- กำหนดเขต (Zoning) พื้นที่อนุรักษ์ให้ชัดเจน เช่น พื้นที่อนุรักษ์สัตว์น้ำ เพื่อนำไปสู่การกำหนดมาตรการหรือข้อกำหนดเฉพาะพื้นที่นั้นๆ เช่น การห้ามจับสัตว์น้ำในฤดูการวางไข่ ห้ามการรบกวนในพื้นที่การทำรังและการวางไข่ของนก
- รัฐบาลควรจัดสรรงบประมาณด้านการท่องเที่ยวให้แก่ท้องถิ่นในแต่ละด้านอย่างชัดเจน

1.4 มาตรการและแนวทางในการเฝ้าระวังป้องกันเพื่อลดความเสี่ยงของความเสี่ยงของธรรมชาติของทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวที่เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลในทางปฏิบัติ

- ภาครัฐและประชาชนควรร่วมมือกันในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวให้คงความเป็นธรรมชาติมากที่สุด
- ชุมชนในพื้นที่ควรร่วมมืออย่างจริงจังในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ
- ควรมีการขยายพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว พื้นฟูและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ให้มีเพิ่มมากขึ้น
- พื้นฟูศิลปวัฒนธรรมในชุมชน ให้เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนสืบไป
- ควรมีการทำนุบำรุงรักษาทางน้ำธรรมชาติ เนื่องจากหากคลองธรรมชาติตื้นเขินควรมีการขุดลอกบ้าง เพื่อเป็นการระบายน้ำจากแหล่งต้นน้ำ
- ป้องกันการบุกรุกป่าพรุโดยการขุดลอกคลองเดิมให้มีอาณาเขตที่ชัดเจนขึ้น

กลุ่มที่ 2 เครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยว

ผู้ดำเนินการประจำกลุ่ม: อ. อภิรมย์ พรหมจรรยา

ประเด็นที่ใช้ในการพิจารณาและสรุปความคิดเห็นจากเวที

2.1 ความเป็นไปได้ในการนำการท่องเที่ยวโดยชุมชนมาเป็นเครื่องมือในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง การนำการท่องเที่ยวโดยชุมชนมาเป็นเครื่องมือในการสร้างชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีความเป็นไปได้สูงเนื่องจากชุมชนมองเห็นถึงการรวมกลุ่มการทำงาน การสร้างองค์การทำงานในระดับท้องถิ่น การวางแผนการดำเนินงานและกำหนดแผนงานด้วยตัวเอง ตลอดจนการมองเห็นถึงการสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวจากอาชีพของคนในชุมชนเอง เช่น การนำเสนอรูปแบบการท่องเที่ยวในพื้นที่ อ.ระโนด จ.สงขลา โดยเสนอรูปแบบการท่องเที่ยว ดังนี้

- การท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยศึกษารูปแบบและวิถีชีวิตการปลูกข้าว การสูบน้ำ การเที่ยวชมสวนผลไม้ และการท่องเที่ยวในพื้นที่พรุ เป็นต้น
- การเยี่ยมชมกลุ่มอนุรักษ์ควายไทย (ม. 6 และหมู่ 4 ต.บ้าน มีหน่วยงานรับผิดชอบ คือ ชลประทาน อ.ระโนด)
- การเยี่ยมชมการปลูกผักปลอดสารพิษ ที่ ต.บ้านขาว และ ต.วัดสน อ.ระโนด เป็นต้น

• จากตัวอย่างการดำเนินงานทางภาคประชาชนมีความเห็นว่าหากสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวที่ชัดเจน มีจุดดึงดูดนักท่องเที่ยว ทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและทางศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนรูปแบบการท่องเที่ยวจากวิถีชีวิต ที่สอดคล้องในกลุ่มอาชีพ หากมีการดำเนินงานที่ต่อเนื่อง จะสามารถเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งได้

การท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำฯ จะยั่งยืนได้อย่างไร

การท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำฯ จะพัฒนาและนำไปสู่ความยั่งยืนได้นั้นจำเป็นจะต้องแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ เช่น

ในพื้นที่จังหวัดพัทลุงมีปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนา เช่น

- นักท่องเที่ยวและชุมชนขาดจิตสำนึกในการดูแลแหล่งท่องเที่ยว
- ความเสื่อมโทรมของอุทยานนกน้ำทะเลน้อยเนื่องจากมีความตื่นเงิน เต็มไปด้วยวัชพืช และสารพิษ อื่นๆ
- ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวน้อยมาก
- รายได้กระจุกตัวเฉพาะกลุ่ม

นอกจากนั้นปัญหาและอุปสรรคในภาพรวมของการจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำฯ เช่น

- แหล่งท่องเที่ยวมีความเสื่อมโทรมไม่พร้อมต่อการดำเนินงานโดยชุมชน
- ชุมชนขาดงบประมาณในการบูรณะ อนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติและทางศิลปวัฒนธรรม
- ไม่มีหน่วยงานเข้ามาดูแลรับผิดชอบและช่วยเหลืออย่างชัดเจน และต่อเนื่อง
- ขาดบุคลากรที่จะคอยแนะนำการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยว เช่นการวางระบบการบริหารจัดการ

การวางแผนการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง เป็นต้น

- ชุมชนยังขาดความรู้ความเข้าใจในการบริหารงานด้านการท่องเที่ยว
- หน่วยงานที่เข้ามาช่วยแก้ไขปัญหา ขาดการวิเคราะห์สภาพพื้นที่ และความต้องการที่แท้จริงของชุมชน

ทำให้การแก้ไขปัญหาไม่ตรงจุด

สถานภาพของรูปแบบ/ประเภท/กิจกรรมของการท่องเที่ยวที่ดำเนินการโดยชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำฯ

สถานภาพของรูปแบบ/ประเภท/กิจกรรมของการท่องเที่ยวที่ดำเนินการโดยชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำฯ ในปัจจุบันมีความชัดเจนน้อย แต่เป็นสิ่งที่ชุมชนมีความคาดหวังเนื่องจากเล็งเห็นถึงการสร้างโอกาสในการแสวงหารายได้ให้เกิดขึ้น ทั้งนี้เครือข่ายชุมชนมีความคิดเห็นว่า

• หากมีการประสานความร่วมมือในหลายฝ่ายของทุกภาคส่วน ทั้งในส่วนหน่วยงานราชการทั้งในและนอกพื้นที่ ที่จะส่งเสริมงานด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างเต็มรูปแบบ และต่อเนื่อง จะสามารถเป็นตัวขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาได้เป็นอย่างดี

- กิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำมีไม่หลากหลายทั้งนี้เนื่องจากขาดความรู้ความเข้าใจและความพร้อมในการสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดผลในทางปฏิบัติ
- ขาดความต่อเนื่องของชุมชนในการปฏิบัติงาน
- แหล่งท่องเที่ยวในบางพื้นที่มีความเสื่อมโทรม ขาดความปลอดภัย ในการดำเนินกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว

เครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวที่สามารถขับเคลื่อนอย่างเป็นรูปธรรม ต่อเนื่องและเกิดผลในทางปฏิบัติ

- ควรเชิญองค์กรเครือข่ายและผู้ประกอบการภาคเอกชนร่วมประชุม ปรึกษาหารือร่วมกันเพื่อหาข้อสรุปที่จะทำโครงการ โปรแกรมการท่องเที่ยวร่วมกัน
- ทำตัวรณรงค์ โดยให้องค์กรเครือข่ายเข้าไปร่วมปฏิบัติงานทั้งก่อนและหลังการดำเนินงาน ทั้งพื้นที่ของตนเองและพื้นที่อื่น
- ให้ชุมชนวิจัยเรื่องการท่องเที่ยวของชุมชนตัวเองว่ามีปัญหาอะไรบ้าง แล้วนำข้อสรุปนั้นมาทำคู่มือเพื่อเป็นองค์ความรู้สำหรับชุมชนนั้น
- กำหนดบทบาท / หน้าที่ของเครือข่ายชุมชน เช่น
 - สร้างความเข้าใจภายในชุมชน
 - กำหนดขอบเขตของการท่องเที่ยว
 - สนับสนุนกิจกรรมของชุมชน
 - การเชื่อมโยงหน่วยงานของรัฐ / เอกชนที่เกี่ยวข้องให้เชื่อมโยงกัน
 - แลกเปลี่ยนประสบการณ์โดยใช้เวทีแสดงความคิดเห็นร่วมกัน

การท่องเที่ยวกับการกระจายรายได้สู่ชุมชนอย่างเป็นธรรม

การท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นจะส่งผลให้เกิดการกระจายรายได้สู่ชุมชนอย่างเป็นธรรมได้นั้น จะต้อง

- (1) มีองค์กรเข้ามาช่วยเหลือ ในการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยว การสร้างและขยายตลาด
- (2) มีการส่งเสริมการจัดตั้งกองทุนเพื่อบริหารงานด้านการท่องเที่ยวภายในชุมชน
- (3) สร้างงานและสร้างอาชีพจากการพัฒนาการท่องเที่ยวภายในชุมชน เช่น การบริการที่พัก ร้านอาหาร ร้านค้าขายของที่ระลึกของท้องถิ่น โดยให้เหมาะสม กลมกลืน ไม่ขัดต่อความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนทั้งนี้เพื่อไม่ให้รายได้กระจุกตัวอยู่กับกลุ่มหรือองค์กรใดองค์กรหนึ่ง

ข้อเสนอแนะ

ความคาดหวังจากการเข้าร่วมประชุมระดมสมองในกลุ่มเครือข่ายชุมชน

- อยากให้เกิดคณะทำงานติดต่อประสานงานที่แท้จริง เกิดผลในทางปฏิบัติและต่อเนื่อง และเกิดรายได้
อย่างเป็นธรรมให้แก่ชุมชน
- ต้องการคนที่มีความรู้ จริงจัง จริงใจ มาช่วยเหลือชุมชนอย่างจริงจังและต่อเนื่อง
- เราคิดแต่ให้ชุมชนเข้มแข็ง แต่ไม่มีใครเข้าไปช่วยเหลือในด้านสร้างความเข้มแข็งและด้านความร่วมมือ
- ทุกชุมชนมีความพร้อมที่จะดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน แต่หน่วยงานที่รับผิดชอบควรเข้ามา
ช่วยเหลือในการวางแผนเพื่อกำหนดทิศทางการทำงานร่วมกับชุมชนอย่างต่อเนื่องและจริงจัง เพื่อก่อให้เกิดการ
พัฒนาอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน
- ควรมีการพัฒนาข้อมูลข่าวสาร และมีการประชาสัมพันธ์งานด้านการท่องเที่ยว ที่เข้าถึงชุมชนและเกิดผล
ต่อการเรียนรู้ของคนในท้องถิ่น

กลุ่มที่ 3 มุมมองด้านการตลาด และธุรกิจการท่องเที่ยว

ผู้ดำเนินการประจำกลุ่ม: น.ส.อรสา คงทอง

ประเด็นที่ใช้ในการพิจารณาและสรุปความคิดเห็นจากเวที

3.1 ความเป็นไปได้ของการขยายตัวด้านตลาดการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำฯ ถือได้ว่ามีความเป็นไปได้สูง หากพิจารณาจากจุดขายคือทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวที่มีอยู่โดยรอบลุ่มน้ำฯ แต่การขยายตัวในด้านตลาดการท่องเที่ยวอยู่ในระดับสูง หากเป็นแหล่งท่องเที่ยวหลักและอยู่ในระดับปานกลางถึงต่ำในแหล่งท่องเที่ยวรองและแหล่งท่องเที่ยวระดับอนุภาคการวางกลยุทธ์เพื่อสร้างและขยายตลาดการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำฯ จึงถือว่าอยู่ในระดับเริ่มต้นของการดำเนินงาน ซึ่งจากการวิเคราะห์รายกลุ่ม อุปสรรคและปัญหาในการดำเนินงานในประเด็นดังกล่าวเกิดจาก

- จำนวนนักท่องเที่ยวไม่แน่นอน
- แหล่งท่องเที่ยวในแต่ละแห่งขาดจุดดึงดูดใจ (จุดขาย)
- ขาดองค์กรในการจัดการและดำเนินงานที่ชัดเจน แม้ว่าในบางพื้นที่องค์กรการบริหารส่วนตำบลให้ความสำคัญในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวตลอดจนเป็นองค์กรที่ขับเคลื่อนและดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ด้วยตัวเองแต่ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร
- มีข้อจำกัดในด้านข้อมูลและขาดการเชื่อมโยงทางด้านข้อมูลในแต่ละพื้นที่
- การดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนขาดมาตรฐานที่จะรองรับนักท่องเที่ยว เช่นด้านการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว สถานที่พักแรม ร้านอาหาร ห้องน้ำสาธารณะ ความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น

3.2 ความคุ้มค่าของผู้ประกอบการต่อการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำฯ ในสภาพปัจจุบัน อาจกล่าวได้ว่าความคุ้มค่าในการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำฯ โดยผู้ประกอบการมีข้อจำกัด ทั้งนี้ ข้อจำกัดดังกล่าวมีความแตกต่างกันตามสภาพพื้นที่ เงื่อนไขของชุมชน การบริหารจัดการและวิสัยทัศน์ของหน่วยงานที่รับผิดชอบในพื้นที่ ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา เช่น

- อบต. ใช้กลยุทธ์หาผลประโยชน์ทับซ้อนจากผู้ประกอบการ เช่น ใช้การตัดราคาค่าบริการในการท่องเที่ยว
- ความเชื่อมโยงระหว่างจุดท่องเที่ยวในแต่ละแห่ง มีน้อยมาก ทำให้ขาดน้ำเที่ยวและความต่อเนื่องในการสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยว
- ความโปร่งใสในการบริหารจัดการขององค์กรที่รับผิดชอบ
- การจัดเก็บค่าผ่านทางในอัตราที่แตกต่างกัน แต่ไม่ได้นำรายได้ที่จัดเก็บได้มาพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

3.3 มุมมองของผู้ประกอบการกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน (ส่วนแบ่งด้านการตลาด)

- ให้ชุมชนจัดระบบการบริหาร และผู้ประกอบการเป็นตัวเสริม
- การแบ่งสัมปทานพื้นที่ท่องเที่ยวในแต่ละท้องถิ่นโดยควรแยกให้ชัดเจนระหว่างพื้นที่ที่ให้นายทุนสัมปทานกับพื้นที่ที่เป็นของชุมชนและให้ชุมชนเป็นผู้ดูแล
- สนับสนุนมรดกเทศก์ท้องถิ่น และอาหารพื้นบ้านเพื่อเป็นการกระจายรายได้ให้ชุมชน
- ศักยภาพของชุมชนในการบริหารงานการท่องเที่ยวในทุกๆ ด้าน เช่น ชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำส่วนใหญ่ยังมีศักยภาพไม่ดีพอในการบริหารงานการท่องเที่ยว
- ชุมชนต้องมีเอกลักษณ์ อัตลักษณ์เป็นของตนเอง และมีจุดขายที่แน่นอน

ข้อเสนอแนะ

- ประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว โดยทำการวิเคราะห์ SWOT ในทุกๆ ด้าน เช่น ประเภทของแหล่งท่องเที่ยว จุดขาย ความพร้อมของท้องถิ่นในการจัดการ การบริการแก่นักท่องเที่ยว เป็นต้น
- ให้ภาครัฐสนับสนุนอย่างจริงจัง ทั้งในด้านข้อมูล สื่อ และการประชาสัมพันธ์ การสร้างจุดขายในแต่ละพื้นที่ และการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยว
- สำรวจความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว ประเภทของนักท่องเที่ยว ความต้องการของนักท่องเที่ยว

กลุ่มที่ 4 บทบาทของสื่อ และการประชาสัมพันธ์งานด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ผู้ดำเนินการประจำกลุ่ม: ดร.ปาริชาติ วิสุทธิสมาจาร

ประเด็นที่ใช้ในการพิจารณาและสรุปความคิดเห็นจากเวที

4.1 สถานการณ์ปัจจุบันของสื่อและการประชาสัมพันธ์งานด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำ

- สื่อและการประชาสัมพันธ์ไม่ครอบคลุมพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
- แหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่นยังขาดเอกลักษณ์ของตนเอง และจุดขายของตัวเอง
- ภาครัฐยังไม่มีทิศทางในการส่งเสริมและประชาสัมพันธ์ที่ชัดเจน
- ชุมชนไม่มีความชำนาญในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวด้วยตนเอง

วิเคราะห์จุดแข็ง-จุดอ่อนของสื่อในพื้นที่ลุ่มน้ำฯ ต่อการส่งเสริมงานด้านการท่องเที่ยว

จุดแข็ง

1. การส่งเสริมงานด้านการท่องเที่ยวอยู่ในระยะเริ่มต้น ยังสามารถจัดวางระบบการบริหารจัดการได้
- ทันการณ์

จุดอ่อน

1. แหล่งท่องเที่ยวยังขาดจุดขายที่แน่ชัดทำให้สื่อไม่สามารถประชาสัมพันธ์ได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ
2. การสนับสนุนจากภาครัฐไม่ต่อเนื่อง

มุมมองของสื่อต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำฯ

1. ควรมีการกำหนดเขตพื้นที่ (Zoning) แหล่งท่องเที่ยวให้เกิดความชัดเจน เพื่อความสะดวกในการวางแผนพัฒนาและประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว
2. การกำหนดเขตพื้นที่ (Zoning) แหล่งท่องเที่ยวควรมีมาตรการที่ชัดเจนเกิดผลในทางปฏิบัติและก่อให้เกิดความตระหนักถึงคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว
3. ควรมีการจัดทำบทเรียนปลูกฝังเด็กและเยาวชนในชุมชนให้เป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่นที่ดีและสามารถดำเนินงานได้
4. จัดทำหลักสูตรพิเศษเช่นการท่องเที่ยวพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา Destination management
5. สร้างเวทีร่วมระหว่างกลุ่มผู้ประกอบการและ สื่อมวลชนเพื่อกำหนดทิศทางในการดำเนินงานประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

รายชื่อผู้เข้าร่วมประชุมระดมสมอง
การส่งเสริมและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
วันจันทร์ ที่ 12 กรกฎาคม 2547

1. คุณสุนทร	ทองสุวิงค์	ภาคประชาชน
2. คุณวิรัตน์	หุยกทอง	ภาคประชาชน
3. คุณวิวัฒน์	อินชนะ	ภาคประชาชน
4. คุณเนื่อน	สังข์สุวรรณ	ภาคประชาชน
5. คุณทิพย์วิมล	พลรักษ์	ภาคประชาชน
6. คุณอรรณ	สัจโกชน	ภาคประชาชน
7. คุณวิเชียร	เสนานู	64 ม. 3 ต.ท่าเสม็ด อ.ชะอวด จ.นครศรีธรรมราช
8. คุณบุญรินทร์	ทองแก้ว	118 / 1 ม.1 ต.ชะอวด อ.ชะอวด จ.นครศรีธรรมราช
9. คุณเรณูรงค์	ทองแก้ว	1189/1 ม.1 ต.ชะอวด อ.ชะอวด จ.นครศรีธรรมราช
10. คุณทรงเกียรติ	หนูแสน	ผู้ประสานงานคั้นน้ำพัทลุง
11. คุณสุพิศ	กิตติโก	ผู้ประสานงานคั้นน้ำพัทลุง
12. คุณประทีป	ศรีนวลเอียด	อบต.ปากพะยูน อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง
13. คุณกิตธนา	สุบรรพวงศ์	Advance Green 14-16 ถ.พาสว่าง อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา
14. คุณเอกพล	ดำรงจิรธนากร	โรงเรียนสทิงพระวิทยา อ.สทิงพระ จ.สงขลา
15. คุณสมพร	สุวรรณเรืองศรี	โรงเรียนวัดบ้านแหลมกรวด อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง
16. คุณวิชาณี	ศรีคง	โรงเรียนสตรีพัทลุง อ.เมือง จ.พัทลุง
17. คุณชายแดน	เสถียร	เทศบาลนครสงขลา อ.เมือง จ.สงขลา
18. คุณจำเริญ	เจริญวงศ์	ก้านันตำบลกระแสดินธุ์ อ.กระแสดินธุ์ จ.สงขลา
19. คุณนาคิน	แก้วบุญส่ง	เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย ต.ทะเลน้อย อ.ควนขนุน จ.พัทลุง
20. คุณปรีชา	เผือก	ผู้ช่วยเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา ต.คูขุด อ.สทิงพระ จ.สงขลา
21. คุณขวัญชัย	เอื้ออารี	วนอุทยานเขาชัยสน จ.พัทลุง
22. คุณนันทวัน	ศิริ โภคภักดิ์	การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคใต้ เขต1 อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา
23. คุณพาขวัญ	สิงห์เทพ	สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสงขลา อ.เมือง จ.สงขลา
24. คุณสมบูรณ์	พงศ์เลิศนภาพกร	กลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ท่าหิน
25. คุณมานิต	ทองใหญ่	กลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ท่าหิน
26. คุณพูนทรัพย์	ศรีชู	กลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ท่าหิน
27. คุณอาภรณ์	สาสนัย	ชมรมการท่องเที่ยวเกษตรเกาะขอม 19.จ.สงขลา
28. คุณคณิง	สาสนัย	ชมรมการท่องเที่ยวเกษตรเกาะขอม จ.สงขลา
29. คุณสมชาย	ชุมพาที	ชมรมจักรยาน จ.พัทลุง
30. คุณอุสัน	แหละหิม	ชมรมชาวประมง อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง
31. คุณพุทธรักษ์	ฤกษ์ม่วง	บ.หาดใหญ่สมายทัวร์ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา

32. คุณนงนาถ	ผ่องสุวรรณ	บ.หาดใหญ่สมายทาว์ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา
33. คุณกันดิน	สุวรรณ	บ.กรีนสเต จำกัด อ.โคกม่วง จ.สงขลา
34. คุณพิชชาภรณ์	ลิ้มรัตนกุล	ผู้ประกอบการทัวร์
35. คุณชัชวรา	ทิพย์ยุทธ	โรงแรมนีโอบูตดิ โฮเต็ล อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา
36. คุณชนุตเื้อ	แซ่เซ่	ผู้จัดการหาดทองรีสอร์ทแอนด์ทราเวล
37. คุณสำราญ	เพ็ชรพิศาล	หัวหน้าฝ่ายสังคมโรงแรมเจบี อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา
38. คุณทรงพล	สมถวิล	ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนเขตที่ 9
39. คุณพิชัย	สัจจา	สมท.พัทลุง
40. คุณจิตติมา	คองกริช	โทรทัศน์สีช่อง 11
41. ร.ท.จิตติ	ไพโรฑูรย์	โทรทัศน์สีช่อง 5
42. คุณดำรง	เสวตพรหม	ประชาสัมพันธ์จังหวัดพัทลุง อ.เมือง จ.พัทลุง
43. คุณวินิจ	หุมนุรักษ์	คณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อม มอ.
44. คุณวุฒิพงษ์	ตันพานิช	บริษัทจังกัด คายัค อ.เมือง จ.สตูล
45. คุณจรัส	ไชยารม	บริษัทจังกัด คายัค อ.เมือง จ.สตูล
46. คุณปรีชา	ทิตินพงศ์	สถาบันทักษิณคดีศึกษา อ.เมือง จ.สงขลา
47. คุณจาริต	ดิศภักดิ์	ศูนย์ยุโรปจุฬาฯ กรุงเทพฯ
48. ดร.ปาริชาติ	วิสุทธิสมาจาร	ทีมศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
49. ผศ.ดร.กำพล	มีสวัสดิ์	ทีมศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
50. อ. อภิรมย์	พรหมจรรยา	ทีมศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
51. คุณอรสา	คองทอง	ทีมศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
52. คุณศักดิ์ชาย	คองนคร	ทีมศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ประมวลภาพการประชุมระดมสมอง

เอกสารอ้างอิง

- ณรงค์ศักดิ์ สุริยวารกุล. 2546. “การศึกษาเกณฑ์การวิเคราะห์ศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
กรณีศึกษา ตำบลเกาะขอม อ.เมือง จ.สงขลา,” วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการ
สิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. (สำเนา)
- ธฤตวรรณ นนทพุทท. 2546. “การพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษา
ป่าชุมชนเขาหัวช้าง ตำบลตะโหมด อำเภอดงหลวง จ.พัทลุง,” วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขา
สิ่งแวดล้อมศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. (สำเนา)
- พรณิภาและคณะ. 2547. โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการวัฒนธรรมศาลโตนด: กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง
เอกสารประกอบการประชุมปิดโครงการภูมิปัญญาทักษิณ จากระบวนกรรมและพฤติกรรม. สำนักงานกอง
ทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ศูนย์วิจัยป่าไม้ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2538. โครงการศึกษาการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ :
กรณีศึกษาภาคใต้. กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- สมชาย เลี้ยงพรพรรณ. 2544. การศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บริเวณทะเลสาบสงขลา. สงขลา.
- สมชาย เลี้ยงพรพรรณ. 2543. การศึกษาแหล่งทรัพยากรเพื่อการนันทนาการ เพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ บริเวณ
ทะเลน้อย ทะเลหลวง ทะเลสาบสงขลา. สงขลา.
- สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม ร่วมกับ สถาบันทรัพยากรชายฝั่ง มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. 2545. รายงาน
ฉบับสุดท้าย การทำกิจกรรมนำร่องเพื่อหาและทดสอบกลไกการมีส่วนร่วมของประชาชน. สงขลา :
สถาบันทรัพยากรชายฝั่ง มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- สุวัฒนา ธารานิติ. 2525. “แนวทางการพัฒนาทะเลสาบสงขลาเป็นแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ”.
- สุรเชษฐ์ เขษมมาส และคณะ. 2538. โครงการศึกษาการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ กรณีภาคใต้. กรุงเทพฯ: ศูนย์
วิจัยป่าไม้ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- อรสา คงทอง. 2547. คณะการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (ติดต่อส่วนตัว)

3

แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรม

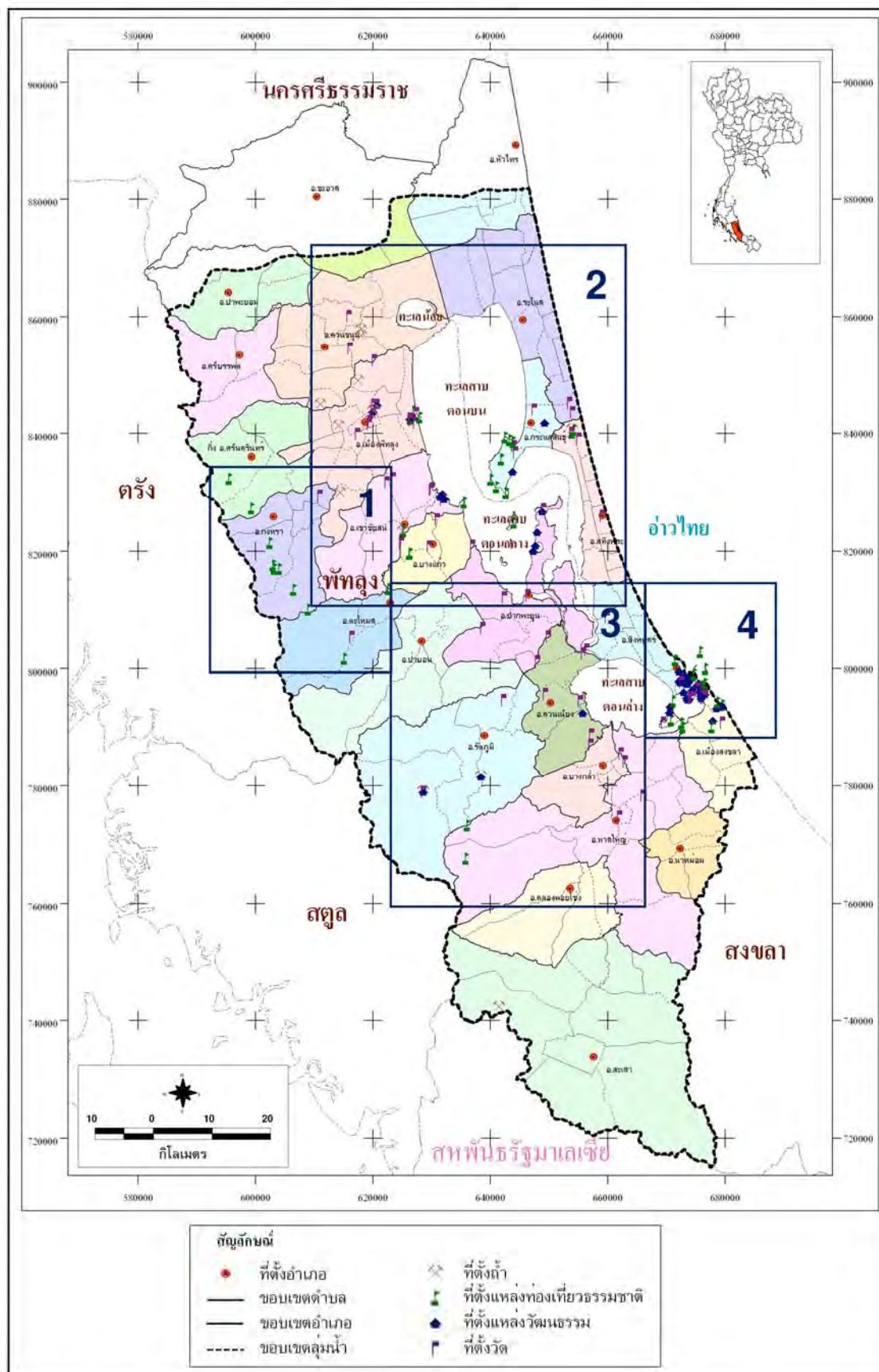
ศักดิ์ชาย กนกนกร และ อรสา กองทอง *

แนวทางที่จะส่งเสริมทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาให้มีการพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพได้นั้น ส่วนหนึ่งจำเป็นที่จะต้องมีการรวบรวมข้อมูลและองค์ความรู้ในระดับพื้นที่เพื่อประโยชน์ในการบ่งชี้ประเภทของทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยว และเพื่อประเมินศักยภาพและขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนความเสี่ยงของผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากกิจกรรมการท่องเที่ยวทั้งนี้ ฐานข้อมูลและองค์ความรู้ดังกล่าวจะขยายผลไปสู่การส่งเสริมความหลากหลายของรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยว การพัฒนากลุ่มท่องเที่ยวและเส้นทางนำเที่ยว การฟื้นฟูบูรณะแหล่งท่องเที่ยว การวางแผนและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ และอยู่ภายใต้กรอบของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

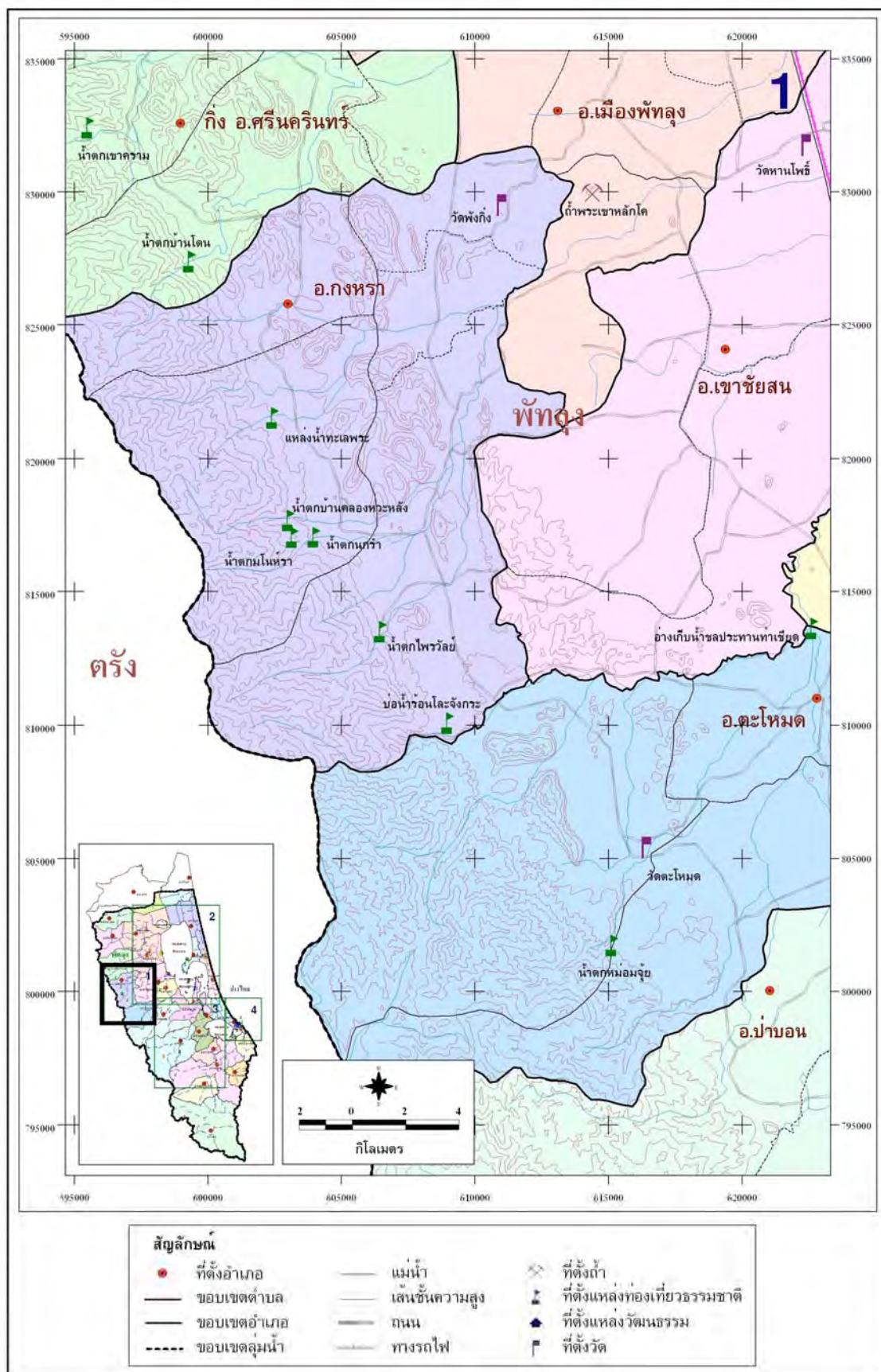
เนื้อหาในบทนี้จะอธิบายถึงข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวสำคัญๆ ในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาทั้งที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรม โดยในมิติของพื้นที่ได้แสดงตำแหน่งทางภูมิศาสตร์ของแหล่งท่องเที่ยว ในรูปข้อมูลสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ไว้ในแผนที่ในรูปที่ 3.1 - 3.5 แหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะกระจุกตัวอยู่บริเวณตอนกลางของกลุ่มน้ำฯ โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรม จะกระจุกตัวในบริเวณตัวเมืองสงขลาและตัวเมืองพัทลุง

เพื่อให้สะดวกในการค้นหา ตารางที่ 3.1 ได้แสดงรายชื่อของแหล่งท่องเที่ยว ตามลำดับตัวอักษร พร้อมทั้งมีการอ้างอิงถึงอำเภอและจังหวัดที่แหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ ตั้งอยู่ ตลอดจนอ้างอิงถึงแผนที่ (รูปที่ 3.1 – 3.5) อันเป็นที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ ถัดจากตารางที่ 3.1 จะเป็นรูปภาพพร้อมคำอธิบายประกอบภาพเกี่ยวกับแต่ละแหล่งท่องเที่ยว โดยสังเขป

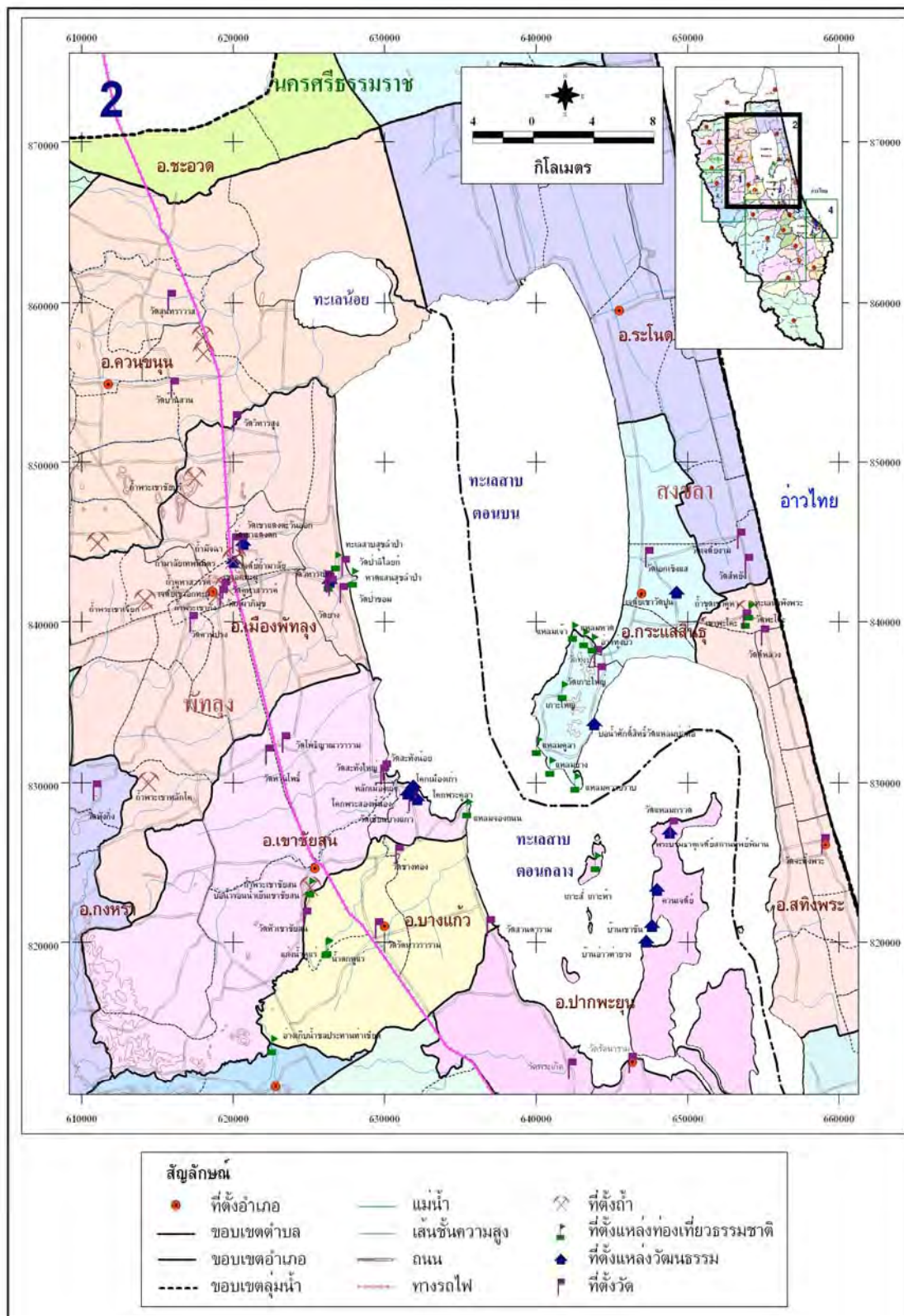
* คณะการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

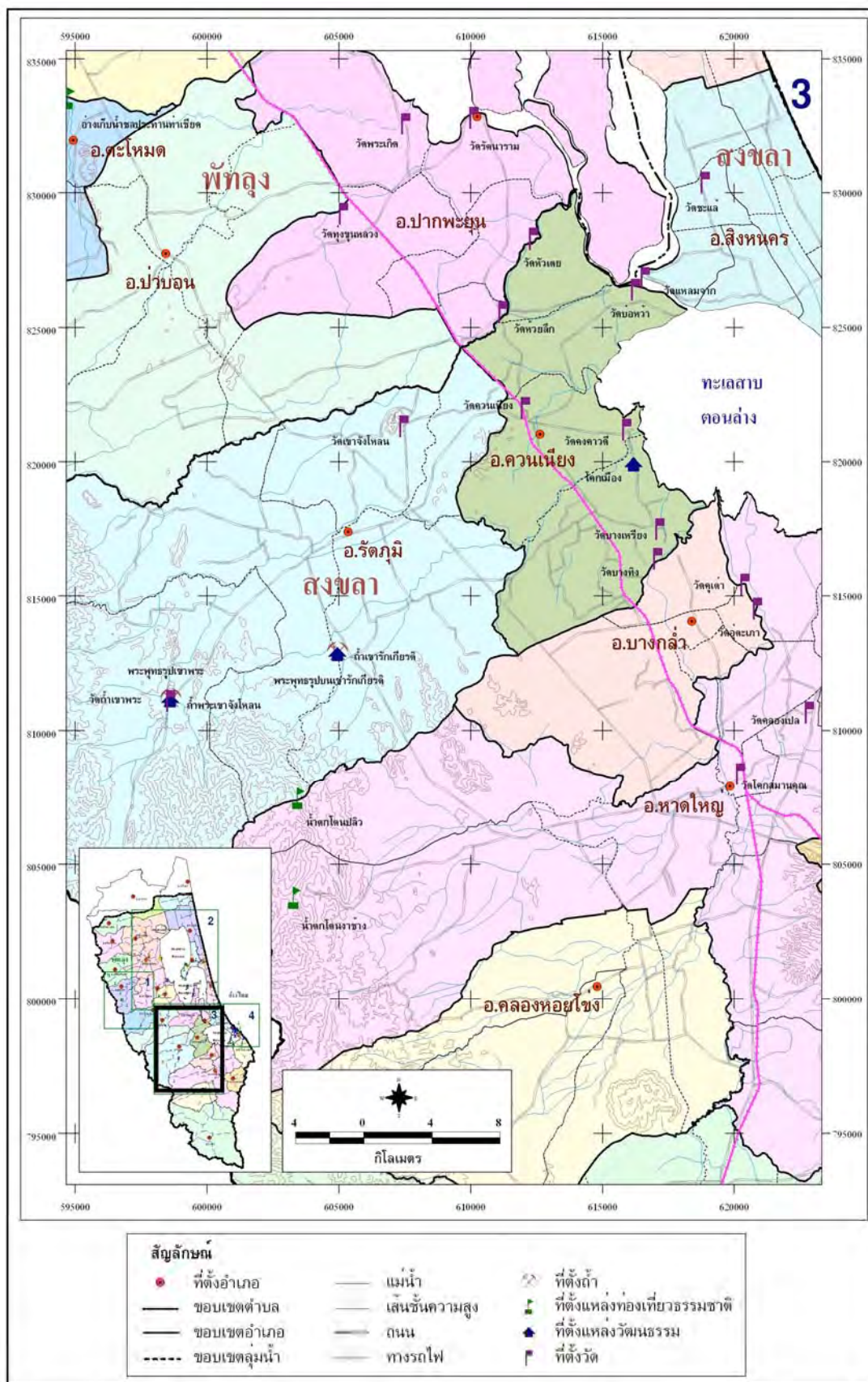
รูปที่ 3.1 แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรม
ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา แบ่งออกเป็น 4 ส่วน (ดังรูปที่ 3.2 – 3.5)

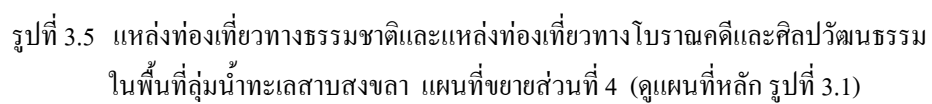
รูปที่ 3.2 แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่
ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา แผนที่ขยายส่วนที่ 1 (ดูแผนที่หลัก รูปที่ 3.1)

รูปที่ 3.3 แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่
ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา แผนที่ขยายส่วนที่ 2 (ดูแผนที่หลัก รูปที่ 3.1)

รูปที่ 3.4 แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรม
ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา แผนที่ขยายส่วนที่ 3 (ดูแผนที่หลัก รูปที่ 3.1)

รูปที่ 3.5 แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรม
ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา แผนที่ขยายส่วนที่ 4 (ดูแผนที่หลัก รูปที่ 3.1)

ตารางที่ 3.1 แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรม
ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ลำดับ	แหล่งท่องเที่ยว	ที่ตั้ง		แผนที่ขยายส่วนที่
		อำเภอ	จังหวัด	
1	กำแพงเมืองเก่า	สิงหนคร	สงขลา	4
2	กำแพงเมืองสงขลา	เมือง	สงขลา	4
3	เกาะขอม	เมือง	สงขลา	4
4	เกาะสี่เกาะห้า	ปากพะยูน	พัทลุง	2
5	เกาะหนูเกาะแมว	เมือง	สงขลา	4
6	เกาะหมาก	ปากพะยูน	พัทลุง	4
7	เกาะใหญ่	กระแสดินธุ์	สงขลา	2
8	แก่งน้ำห่อแร่	บางแก้ว	พัทลุง	2
9	เขากำเส้ง	เมือง	สงขลา	4
10	เขาดังกวน	เมือง	สงขลา	4
11	เขาน้อย	เมือง	สงขลา	4
12	เขาพะโคะ	สติงพระ	สงขลา	2
13	เขากอกทะเล	เมือง	พัทลุง	2
14	คูเมือง	สิงหนคร	สงขลา	4
15	โคกเมือง	ควนเนียง	สงขลา	3
16	โคกเมืองเก่า	เขาชัยสน	พัทลุง	2
17	เจดีย์เขาแดง	เมือง	พัทลุง	2
18	เจดีย์เขารัตน	กระแสดินธุ์	สงขลา	2
19	เจดีย์เขารูปช้าง	เมือง	สงขลา	4
20	เจดีย์เขากอกทะเล	เมือง	พัทลุง	2
21	เจดีย์ถ้ำมาลัย	เมือง	พัทลุง	2
22	เจดีย์บนยอดเขาภู	เมือง	สงขลา	4
23	เจดีย์บนยอดเขากำเส้ง	เมือง	สงขลา	4
24	เจดีย์บนยอดเขาน้อย	สิงหนคร	สงขลา	4
25	เจดีย์บรรจุพระบรมธาตุวัดชัยมงคล	เมือง	สงขลา	4
26	เจดีย์สององค์บนยอดเขาค่ายม่วง	สิงหนคร	สงขลา	4
27	ชุมชนโบราณเกาะใหญ่	กระแสดินธุ์	สงขลา	2
28	ชุมชนโบราณเขาพะโคะ – เขาคูหา	สติงพระ	สงขลา	2
29	ชุมชนโบราณบ้านควนลบ – ควนสาร	เมือง	พัทลุง	2
30	ชุมชนโบราณโคกเมือง	บางกล่ำ	สงขลา	2
31	ชุมชนโบราณเจียงฟง – โคกทอง	ระโนด	สงขลา	2

ตารางที่ 3.1 แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่
ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา (ต่อ)

ลำดับ	แหล่งท่องเที่ยว	ที่ตั้ง		แผนที่ขยายส่วนที่
		อำเภอ	จังหวัด	
32	ชุมชนโบราณชะแม – คีหลวง	สติงพระ	สงขลา	2
33	ชุมชนโบราณบ้านพระเกิด	ปากพะยูน	พัทลุง	2
34	ชุมชนโบราณสติงหม้อ – ปะโอ	สิงหนคร	สงขลา	3
35	ชุมชนโบราณสีหยัง – เจดีย์งาม	ระโนด	สงขลา	2
36	ถ้ำเขาคูหา	สติงพระ	สงขลา	2
37	ถ้ำเขาโต๊ะบุญ	ควนขนุน	พัทลุง	2
38	ถ้ำเขารักเกียรติ	รัตภูมิ	สงขลา	3
39	ถ้ำเขารูปช้าง	สะเดา	สงขลา	3
40	ถ้ำเขาหัวช้าง	ตะโหมด	พัทลุง	1
41	ถ้ำควายเขาชัยสน	เขาชัยสน	พัทลุง	1
42	ถ้ำคูหาสวรรค์	เมือง	พัทลุง	2
43	ถ้ำพระเขากัง	เมือง	พัทลุง	2
44	ถ้ำพระเขาจิ้งโหล่น	รัตภูมิ	สงขลา	3
45	ถ้ำพระเขาเจียก	เมือง	พัทลุง	2
46	ถ้ำพระเขาชัยสน	เขาชัยสน	พัทลุง	2
47	ถ้ำพระเขาหลักโค	เมือง	พัทลุง	1
48	ถ้ำพระเขาอื่น	เมือง	พัทลุง	2
49	ถ้ำพุทธโคดม	กิ่งอ.ศรีนครินทร์	พัทลุง	1
50	ถ้ำมัจฉา	เมือง	พัทลุง	2
51	ถ้ำมัลลย์เทพนิมิต	เมือง	พัทลุง	2
52	ที่ฝังศพต้นตระกูล ณ สงขลา	สิงหนคร	สงขลา	4
53	ที่ฝังศพพระยาแขก (สุลัยมาน)	สิงหนคร	สงขลา	4
54	น้ำตกเขาคราม	เมือง	พัทลุง	1
55	น้ำตกโตนงาช้าง	หาดใหญ่	สงขลา	3
56	น้ำตกโตนปลิว	รัตภูมิ	สงขลา	3
57	น้ำตกนกกร้า	กงหรา	พัทลุง	1
58	น้ำตกบ้านโตน (แพรทอง)	เมือง	พัทลุง	1
59	น้ำตกบ้านไร่เหนือ (วังตอ)	กงหรา	พัทลุง	1
60	น้ำตกไพรวัลย์	กงหรา	พัทลุง	1
61	น้ำตกมโนहरา	กงหรา	พัทลุง	1
62	น้ำตกหม่อมจุ้ย	ตะโหมด	พัทลุง	1
63	บ่อเก้ง	สิงหนคร	สงขลา	4

ตารางที่ 3.1 แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่
ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา (ต่อ)

ลำดับ	แหล่งท่องเที่ยว	ที่ตั้ง		แผนที่ขยายส่วนที่
		อำเภอ	จังหวัด	
64	บ่อน้ำร้อนธารน้ำเย็น	เขาชัยสน	พัทลุง	2
65	บ่อน้ำร้อน โละจังกระ	กงหรา	พัทลุง	1
66	บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์วัดแหลมบ่อท่อ	กระเสสินธุ์	สงขลา	2
67	บ้านเขาชัน	ปากพะยูน	พัทลุง	2
68	บ้านอ่าวท่ายาง	ปากพะยูน	พัทลุง	2
69	ป้อมปืนปากน้ำแหลมทราย	เมือง	สงขลา	4
70	ป้อมพระยาแขก หมายเลข 6 8 และ 9	สิงหนคร	สงขลา	4
71	พระเจดีย์หลวงบนยอดเขาตังกวน	เมือง	สงขลา	4
72	พิพิธภัณฑฯพ้อมระรงค์ (พ้อมระรงค์)	เมือง	สงขลา	4
73	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สงขลา	เมือง	สงขลา	4
74	มัสยิดอุสาสนอิสลาม	เมือง	สงขลา	4
75	เมืองพัทลุงเขาชัยบุรี (เขาเมือง)	เมือง	พัทลุง	2
76	เมืองโบราณโคกเมือง	เขาชัยสน	พัทลุง	2
77	เมืองพัทลุงบ้านควนแร่	เมือง	พัทลุง	2
78	เมืองพระรถ	เมือง	พัทลุง	2
79	เมืองพังยาง	ระโนด	สงขลา	2
80	เมืองพัทลุงบ้านม่วง	เมือง	พัทลุง	2
81	เมืองพัทลุงศาลาโต๊ะวัค	เมือง	พัทลุง	2
82	เมืองพัทลุงบ้านพญาขัน	เมือง	พัทลุง	2
83	เมืองพัทลุงบ้านลำปำ	เมือง	พัทลุง	2
84	เมืองสงขลาฝั่งเขาแดง	สิงหนคร	สงขลา	4
85	เมืองสงขลาฝั่งแหลมสน	สิงหนคร	สงขลา	4
86	เมืองสทิงพระ	สทิงพระ	สงขลา	2
87	วัดเขตรนิคม	กิ่งอ.ศรีนครินทร์	พัทลุง	1
88	วัดเกาะถ้ำ	เมือง	สงขลา	4
89	วัดเขาจิ้งโหล่น	รัตภูมิ	สงขลา	3
90	วัดเขาแดงตก	เมือง	พัทลุง	2
91	วัดเขาแดงตะวันออก	เมือง	พัทลุง	2
92	วัดเขาน้อย	สิงหนคร	สงขลา	4
93	วัดเขาพระ	รัตภูมิ	สงขลา	3
94	วัดเขาอ้อ	ควนขนุน	พัทลุง	2

ตารางที่ 3.1 แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่
ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา (ต่อ)

ลำดับ	แหล่งท่องเที่ยว	ที่ตั้ง		แผนที่ขยายส่วนที่
		อำเภอ	จังหวัด	
95	วัดเขียนบางแก้ว	บางแก้ว	พัทลุง	2
96	วัดคงคาเลียบ	บางกล่ำ	สงขลา	3
97	วัดคงคาવી	ควนเนียง	สงขลา	3
98	วัดคลองเปด	หาดใหญ่	สงขลา	3
99	วัดควนเนียง	ควนเนียง	สงขลา	3
100	วัดควนปรัง	เมือง	พัทลุง	2
101	วัดคูเต่า	บางกล่ำ	สงขลา	3
102	วัดคูหาสวรรค์	เมือง	พัทลุง	2
103	วัดโคกสมานคุณ	หาดใหญ่	สงขลา	3
104	วัดจะทิ้งพระ	สทิงพระ	สงขลา	2
105	วัดเจดีย์งาม	ระโนด	สงขลา	2
106	วัดชะแล้	สิงหนคร	สงขลา	3
107	วัดชัยมงคล	เมือง	สงขลา	4
108	วัดช่างทอง	บางแก้ว	พัทลุง	2
109	วัดดีหลวง	สทิงพระ	สงขลา	2
110	วัดตะโหมด	ปากพะยูน	พัทลุง	1
111	วัดดินเมรุศรีสุदारาม	เมือง	สงขลา	4
112	วัดท้ายขอ	เมือง	สงขลา	4
113	วัดทุ่งขุนหลวง	ปากพะยูน	พัทลุง	3
114	วัดนางเหล้า	สทิงพระ	สงขลา	2
115	วัดบ่อทรัพย์	สิงหนคร	สงขลา	4
116	วัดบ่อหว่า	ควนเนียง	สงขลา	3
117	วัดบางทิง	ควนเนียง	สงขลา	3
118	วัดบางเหรียง	ควนเนียง	สงขลา	3
119	วัดปาลิไลยก์	เมือง	พัทลุง	2
120	วัดพระเกิด	ปากพะยูน	พัทลุง	3
121	วัดพะโคะ	สทิงพระ	สงขลา	2
122	วัดพังกึ่ง	กงหรา	พัทลุง	1
123	วัดเพชรมงคล	เมือง	สงขลา	4
124	วัดโพธิญาณวราราม	เขาชัยสน	พัทลุง	2
125	วัดโพธิ์ปฐมาวาส	เมือง	สงขลา	4

ตารางที่ 3.1 แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่
ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา (ต่อ)

ลำดับ	แหล่งท่องเที่ยว	ที่ตั้ง		แผนที่ขยายส่วนที่
		อำเภอ	จังหวัด	
126	วัดภูผากิมุข	เมือง	พัทลุง	2
127	วัดมัทธิมาวาสวรวิหาร (วัดกลาง)	เมือง	สงขลา	4
128	วัดมัทตมังกการาม (วัดหาดใหญ่ใน)	หาดใหญ่	สงขลา	3
129	วัดยาง	เมือง	พัทลุง	2
130	วัดรัตนาราม	ปากพะยูน	พัทลุง	3
131	วัดรัตนาวาราม	บางแก้ว	พัทลุง	2
132	วัดวัง	เมือง	พัทลุง	2
133	วัดวิหารเบิก	เมือง	พัทลุง	2
134	วัดศีรีวรรณาวาส	สิงหนคร	สงขลา	4
135	วัดสวนธาราม	บางแก้ว	พัทลุง	2
136	วัดสทังน้อย	เขาชัยสน	พัทลุง	2
137	วัดสทังใหญ่	เขาชัยสน	พัทลุง	2
138	วัดสี่หยัง	ระโนด	สงขลา	2
139	วัดสุนทรवास	ควนขนุน	พัทลุง	2
140	วัดสุวรรณคีรี	สิงหนคร	สงขลา	4
141	วัดสูงเกาะใหญ่	กระแสสินธุ์	สงขลา	2
142	วัดห้วยลึก	ปากพะยูน	พัทลุง	3
143	วัดหัวเตย	ปากพะยูน	พัทลุง	3
144	วัดหานโพธิ์	เขาชัยสน	พัทลุง	2
145	วัดแหลมจาก	สิงหนคร	สงขลา	3
146	วัดแหลมทราย	เมือง	สงขลา	4
147	วัดอุตะเกา	หาดใหญ่	สงขลา	3
148	ศาลหลักเมือง	เมือง	สงขลา	4
149	ศาลาศิลาจารึก	เมือง	สงขลา	4
150	ศาลาหลบเสือ	สิงหนคร	สงขลา	4
151	สถาบันทักษิณคดีศึกษา	เมือง	สงขลา	4
152	สวนป่าเปรมและสวนสมุนไพร	เมือง	สงขลา	4
153	สวนสัตว์สงขลา	เมือง	สงขลา	4
154	สวนสาธารณะหาดใหญ่	หาดใหญ่	สงขลา	3
155	สะพานดินสุลต่านนท์ ช่วงที่ 1 และ 2	เมือง	สงขลา	4
156	หาดเก่าแสง	เมือง	สงขลา	4

ตารางที่ 3.1 แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่
ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา (ต่อ)

ลำดับ	แหล่งท่องเที่ยว	ที่ตั้ง		แผนที่ขยายส่วนที่
		อำเภอ	จังหวัด	
157	หาดทรายแก้ว	เมือง	สงขลา	4
158	หาดม่วงงาม	สิงหนคร	สงขลา	3
159	หาดมหาราช	สทิงพระ	สงขลา	2
160	หาดสมิหลา	เมือง	สงขลา	4
161	หาดแสนสุขลำปำ	เมือง	พัทลุง	2
162	แหล่งน้ำทะเลพระ	เขาชัยสน	พัทลุง	1
163	แหลมควายราบ	กระเสสินธุ์	สงขลา	2
164	แหลมคูลา	กระเสสินธุ์	สงขลา	2
165	แหลมจองถนน	เขาชัยสน	พัทลุง	2
166	แหลมเจ้า	กระเสสินธุ์	สงขลา	2
167	แหลมยาง	กระเสสินธุ์	สงขลา	2
168	แหลมสนอ่อน	เมือง	สงขลา	4
169	อ่าวทุ่งบัว	กระเสสินธุ์	สงขลา	2
170	อุทยานนกน้ำคูขุด	สทิงพระ	สงขลา	2
171	อุทยานนกน้ำทะเลน้อย	ควนขนุน	พัทลุง	2
172	อุทยานแห่งชาติเขาปู่ - เขาย่า	ศรีบรรพต	พัทลุง	1

กำแพงเมืองเก่า

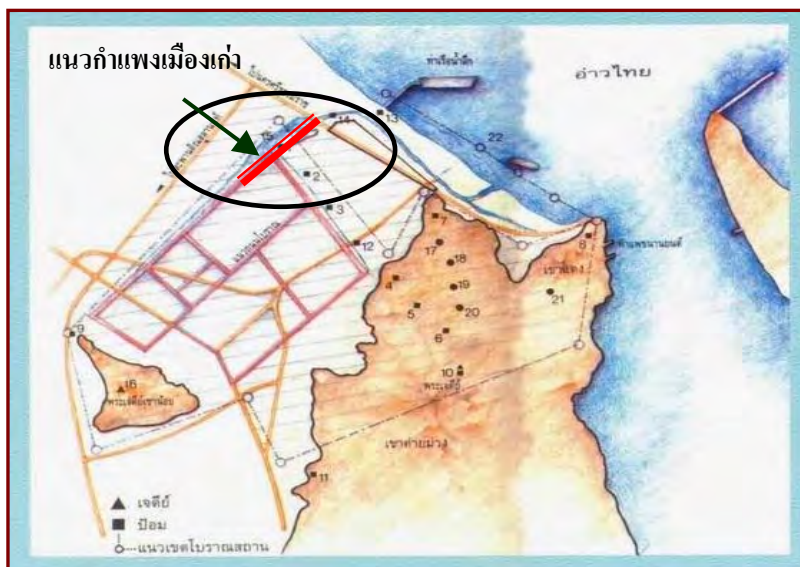
ตั้งอยู่ที่ ต.หัวเขา อ. สิงหนคร จ. สงขลา เริ่มสร้างพร้อมกับคูเมืองเมื่อ พ.ศ. 2185 โดยสุลต่านสุลัยมานชาร์ ตัวกำแพงที่เหลือในปัจจุบันเริ่มจากป้อมหมายเลข 1 ไปทางตะวันออกเฉียงเหนือถึงป้อมหมายเลข 13 มีความยาวประมาณ 12.3 ม. กว้าง 7.5 ม. ก่อด้วยหินดินดานฉาบปูน สภาพพังทลายทั้งหมด บางตอนเห็นเพียงเนินดินมีวัชพืชขึ้นปกคลุม (สถาบันราชภัฏสงขลา, 2543)

กำแพงเมืองเก่าตรงป้อมหมายเลข 1

กำแพงเมืองเก่า ส่วนที่เหลืออยู่จากป้อมหมายเลข 1 ถึงป้อมหมายเลข 13

- ๑.ป้อมหมายเลข ๑
- ๒.ป้อมหมายเลข ๒
- ๓.ป้อมหมายเลข ๓
- ๔.ป้อมหมายเลข ๔
- ๕.ป้อมหมายเลข ๕
- ๖.ป้อมหมายเลข ๖
- ๗.ป้อมหมายเลข ๗
- ๘.ป้อมหมายเลข ๘
- ๙.ป้อมหมายเลข ๙
- ๑๐.เจดีย์สองพี่น้อง (ส่วนบนป้อม)
- ๑๑.ป้อมหมายเลข ๑๑
- ๑๒.ป้อมหมายเลข ๑๒ (เนินดิน)
- ๑๓.ป้อมหมายเลข ๑๓
- ๑๔.แนวกำแพงเมือง (ป้อม)
- ๑๕.คูเมือง

แผนที่แนวกำแพงเมืองเก่า ส่วนที่เหลือจากป้อมหมายเลข 1 ถึงป้อมหมายเลข 13

กำแพงเมืองสงขลา

เริ่มสร้างเมื่อ พ.ศ. 2379 ในสมัยพระยาวิเชียรคีรี (เถี้ยนเส้ง) ทางกรุงเทพฯ มีท้องตราลงมาให้ก่อสร้างกำแพงและป้อม โดยพระราชทานเงินภาษีอากรเมืองสงขลาให้ 200 ชั่ง ก่อกำแพงยังไม่ทันแล้วเสร็จหัวเมืองมลายูเป็นกบฏ (พ.ศ. 2381) ยกทัพมาเผาเมืองจะนะแล้วเลยเข้าตีเมืองสงขลา พระยาวิเชียรคีรี (เถี้ยนเส้ง) รักษาเมืองไว้ จนทัพหลวงจากกรุงเทพฯ ยกลงมาช่วยตีทัพกบฏมลายูแตกกลับไป แล้วช่วยก่อสร้างกำแพงเมืองสงขลาจนสำเร็จเมื่อ พ.ศ. 2385 (สถาบันราชภัฏสงขลา, 2543)

กำแพงเมืองสงขลา ก่อด้วยอิฐสอปูน มีเชิงเทินใบเสมาเป็นรูปป้อม กำแพงทิศเหนืออยู่ริมตามแนวถนนจะนะจดกำแพงด้านตะวันตกตรงถนนนครในและจดกำแพงด้านตะวันออกตรงถนนปละท่า ด้านตะวันออกอยู่ตามริมแนวถนนรามวิถี จดกำแพงด้านทิศใต้ที่ถนนกำแพงเพชร (วัดหัวป้อม) ด้านทิศใต้ตามแนวถนนกำแพงเพชรจดกำแพงด้านตะวันตกที่ถนนนครนอกและกำแพงด้านตะวันตกเฉียงบนถนนนครนอกถึงคลองขวางเลียบแนวคลองขวางขึ้นไปถึงนครในแล้วเลาะแนวถนนนครในไปจดกำแพงด้านทิศเหนือ

กำแพงเมืองสงขลา มีป้อม 8 ป้อม แต่ละป้อมมีปืนใหญ่กระสุน 4 นิ้ว ป้อมละ 3-4 กระบอก ประตุมืองเป็นซุ้มใหญ่ 10 ประตู กับมีประตูเล็กอีก 10 ประตู โดยรอบ ปัจจุบัน (พ.ศ. 2547) ยังคงเหลือแต่กำแพงด้านถนนจะนะ ตรงข้ามพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสงขลา (เรือนจำเก่า) กับที่ถนนนครในเท่านั้น

กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ เมื่อ วันที่ 21 กันยายน พ.ศ. 2519

เกาะยอ

เป็นเกาะที่อยู่กลางทะเลสาบสงขลาตอนล่าง ลึกเข้าไปจากปากทางเข้าทะเลสาบประมาณ 4 กม. ตั้งอยู่ที่ ต.เกาะยอ อ.เมือง จ.สงขลา มีพื้นที่ประมาณ 9,275 ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นไผ่และที่ราบตามเชิงเขา มีลักษณะเป็นเกาะที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในทะเลสาบสงขลา เป็นทางพาดผ่านของสะพานดินสุลต่านนท์และเป็นสถานที่ตั้งของ พิพิธภัณฑ์คัตชินวิทยา และสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ

สะพานดินสุลต่านนท์

สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ

เกาะยอ เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีความสำคัญในจังหวัดสงขลา มีลักษณะโดดเด่นและมีความเป็นเอกลักษณ์ทั้งทางธรรมชาติ ทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรม สืบเนื่องจากในอดีต เกาะยอเป็นที่ตั้งของแหล่งชุมชนที่มีความสำคัญของจังหวัดสงขลาชุมชนหนึ่ง เมื่อประมาณรัชกาลที่ 1 คนในท้องถิ่นและพื้นที่ใกล้เคียงเล่ากันว่า คนที่เข้ามาอาศัยในพื้นที่เกาะยอส่วนหนึ่งคือพวกโจรที่หลบหนีทางการมาพักอาศัยในเกาะยอ และอีกส่วนหนึ่งคือพวกจีนที่เข้ามาตั้งหลักแหล่งทำมาหากินโดยทำอาชีพผลิตเครื่องปั้นดินเผาขายส่งตลาดบ่อพลับ (สงขลา) เพื่อก่อสร้างอาคารทรงจีน เครื่องหุงต้ม และกระเบื้องมุงหลังคาวัด ในขณะนั้นอาจกล่าวได้ว่าเกาะยอเป็นแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่ง ในเวลาต่อมาการประกอบอาชีพดังกล่าวได้เลือนหายไป คนในชุมชนส่วนใหญ่หันมาประกอบอาชีพทอผ้าเพิ่มมากขึ้น จนกลายเป็นแหล่งผลิต “ผ้าทอเกาะยอ” ซึ่งเป็นผ้าทอพื้นเมืองที่สำคัญและสร้าง

ชื่อเสียงให้จังหวัดสงขลา เนื่องจากมีลายผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ เช่น ลายราชนาวี ดอกพิกุล ดอกพะยอม เป็นต้น นอกจากนั้นอาชีพที่ถือว่าเป็นวิถีชีวิตของชุมชนโคยรอบพื้นที่เกาะยอที่มีความสำคัญตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันคือ อาชีพการทำประมงและการเกษตร โดยวิถีชีวิตของชาวเกาะยอผูกพันกับการทำประมงพื้นบ้านมาช้านาน อุปกรณ์ที่ใช้ในการจับสัตว์น้ำ เป็นเครื่องมือที่เกิดจากภูมิปัญญาของท้องถิ่นสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ได้แก่ ไซนั่ง ไซนอน โพงพาง

ตลอดจนเป็นแหล่งเลี้ยงและผลิตปลากะพงขาวในกระชังที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ในด้านการเกษตร เกาะยอมีการทำสวนผลไม้แบบสวนสมรม ทำให้มีผลไม้ผลัดกันให้ผลผลิตตลอดปี เช่น ส้มโอ มะพร้าว ขนุน ผลไม้ที่มีชื่อของเกาะยอคือ จำปาเค้ ลักษณะคล้ายขนุนแต่ลูกเล็กกว่า

การเลี้ยงปลาในกระชังของชาวเกาะยอ

จากลักษณะของสภาพพื้นที่ที่เอื้อต่อการประกอบอาชีพเกษตรกรรมก่อให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงเกษตร มีการจัดตั้งกลุ่มชมรมท่องเที่ยวเชิงเกษตรเกาะยอขึ้น โดยเกิดจากความร่วมมือของกลุ่มเกษตรกรและชุมชน รวมตัวตั้งเป็นชมรมท่องเที่ยวเชิงเกษตรเกาะยอ เพื่อบริหารจัดการและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้เอื้อประโยชน์ต่อคนในชุมชน ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานเกษตรจังหวัดสงขลา กรมส่งเสริมการเกษตร องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอ และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสำนักงานภาคใต้ เขต 1

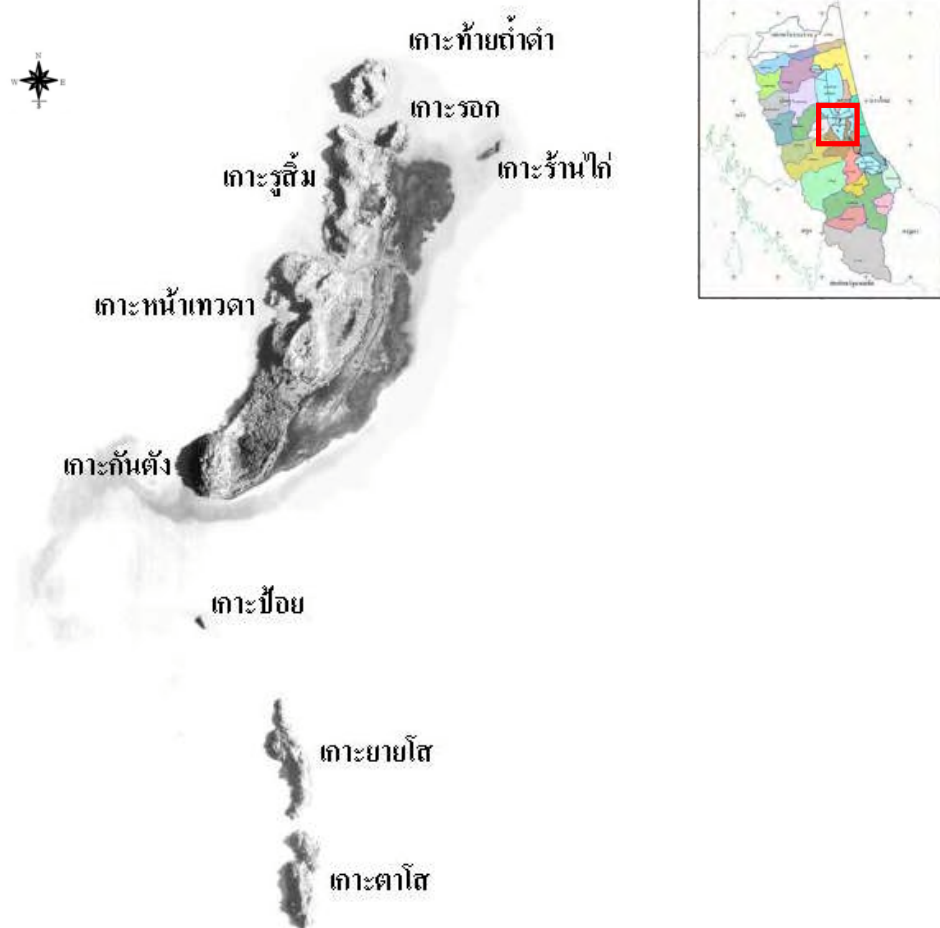

ศูนย์ท่องเที่ยวเชิงเกษตร เกาะยอ

เกาะสี่ เกาะห้า

มีเนื้อที่ประมาณ 2,000 ไร่ เป็นหมู่เกาะหินปูนที่ตั้งอยู่ในทะเลสาบตอนกลาง อยู่ในเขตปกครองของ ต.เกาะหมาก อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง อยู่ห่างจากเกาะหมากไปทางทิศตะวันตกประมาณ 1.6 กม. สาเหตุที่เรียกกันว่า เกาะสี่ เกาะห้า เนื่องจากเมื่อมองจากทิศใต้และทิศเหนือจะเห็นเป็นเกาะสี่เกาะ แต่ถ้ามองจากทิศตะวันตกจะเห็นเป็นเกาะห้าเกาะ ด้วยเหตุนี้จึงเรียกว่าเกาะสี่ เกาะห้า แต่ความจริงแล้วหมู่เกาะสี่ เกาะห้า ประกอบด้วยเกาะเล็กใหญ่มากมาย คือ เกาะกระ เกาะแก้ว เกาะกันตัง เกาะเข้ม เกาะหน้าเทวดา เกาะห้วมวย เกาะร้านไก่ เกาะป๊อย เกาะท้ายถ้ำดำ* เกาะยายโส* และเกาะตาโส (ตาสา)⁴

ลักษณะทางสภาพภูมิศาสตร์โดยทั่วไปของเกาะสี่ เกาะห้า มีภูเขาและเนินสูงอยู่ทั่วไป มีลักษณะพื้นที่ที่เป็นที่ราบน้อย เขาที่สำคัญ คือเขาล้างควาบนเกาะหน้าเทวดา

ภาพถ่ายทางอากาศ แสดงเกาะต่างๆ ของหมู่เกาะสี่เกาะห้า

⁴ เรียกชื่อตามที่อยู่กันใกล้กัน ในท้องถิ่น เรียกเกาะท้ายถ้ำดำว่าเกาะท้ายถ้ำดำ และเกาะยายโส เกาะตาโส เรียกสลับชื่อกัน ซึ่งต่างจากข้อมูลในแผนที่ของทางราชการ

ในเกาะต่างๆ จะมีถ้ำอยู่เป็นจำนวนมาก ประมาณ 200 ถ้ำ ถ้ำเหล่านี้เป็นที่อยู่อาศัยของนกแอ่น ซึ่งรังของนกแอ่นทำรายได้ให้กับประเทศไทยจำนวนมาก เกาะสี่เกาะห้านี้จึงเป็นแหล่งที่มีคุณค่าทางด้านเศรษฐกิจอีกแห่งหนึ่งของประเทศ

ภาพเกาะสี่เกาะห้า เมื่อมองจากฝั่ง จ. พัทลุง

หมู่เกาะสี่เกาะห้าเป็นแหล่งผลประโยชน์ของเมืองสงขลาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลาง ซึ่งปรากฏหลักฐานอยู่ในจดหมายเหตุของชาวฮอลันดา ต่อมาในสมัยกรุงธนบุรีปรากฏหลักฐานในพงศาวดารเมืองสงขลาว่า เมื่อ พ.ศ. 2312 พระเจ้าตากสินยกกองทัพลงมาปราบเมืองนครศรีธรรมราชได้แล้วก็เสด็จลงไปประทับที่เมืองสงขลา ครั้งนั้นจีนเหยียงหรือตัวแปะ นำบัญชีทรัพย์สินของบุตร ภรรยา ข้าทาสกับยาแดง 50 หีบ ถวายพระเจ้าตากสิน และจีนเหยียงขอรับทำอากรรังนกเกาะสี่เกาะห้าถวายเงินปีละ 50 ชั่ง พระเจ้าตากสินทรงคืนทรัพย์สินของนั้นให้แก่จีนเหยียง ทรงรับไว้แต่ยาแดง 50 หีบ แล้วแต่งตั้งให้เป็น หลวงอินทรีสมบัติ นายอากรรังนกเกาะสี่เกาะห้า ต่อมา พ.ศ. 2318 พระเจ้าตากสินโปรดเกล้าฯ ให้หลวงอินทรีสมบัติ (เหยียง) เป็นหลวงสุวรรณคีรีสมบัติ ผู้ว่าราชการเมืองสงขลา ตั้งแต่นั้นมาเมืองสงขลาจึงได้ทำอากรรังนกเกาะสี่เกาะห้า

ต่อมาในปี พ.ศ. 2432 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสแหลมมลายู พระองค์ได้เสด็จประพาสหมู่เกาะสี่เกาะห้า และได้ประทับแรมที่พลับพลาเกาะหน้าเตวคา 2 คืน และยังได้ทรงลงพระปรมาภิไธย จ.ป.ร. ไว้ที่หน้าผาแห่งหนึ่งปรากฏอยู่จนทุกวันนี้

ปัจจุบัน (ปี พ.ศ. 2547) หมู่เกาะสี่เกาะห้าเป็นเขตสัมปทานของบริษัททรังก มีสำนักงานตั้งอยู่ที่หน้าเกาะเตวคา และถือเป็นเขตหวงห้ามของบริษัท มีเวรยามเฝ้ารักษาความปลอดภัยตลอด 24 ชม. ปัจจุบันทางบริษัทที่รับสัมปทานใหม่ได้เปิดให้มีการเที่ยวชม เกาะสี่เกาะห้า โดยร่วมกับชมรมเรือเพื่อการท่องเที่ยวในพื้นที่และหน่วยงานท้องถิ่น จัดให้มีกิจกรรมการเที่ยวชมเกาะรังนกเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการท่องเที่ยวให้เกิดขึ้นเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการกระจายรายได้ให้กับชุมชนท้องถิ่น

นกแอ่น และรังนก บนเกาะสี่เกาะห้า

เกาะหนูเกาะแมว

ถือเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญของจังหวัดสงขลา เป็นเกาะที่ไม่มีผู้คนอาศัยอยู่บนเกาะเนื่องจากสภาพทางภูมิศาสตร์ไม่เอื้ออำนวย แต่จัดเป็นเกาะที่ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยว จึงทำให้ในปัจจุบันมีการให้บริการเรือนำเที่ยวเพื่อเที่ยวชมทัศนียภาพบริเวณโดยรอบเกาะหนูเกาะแมว

จากลักษณะทางกายภาพ เกาะหนู เกาะแมว มีลักษณะเป็นเกาะสองเกาะที่อยู่นอกฝั่งชายหาดสมิหลา โดยอยู่ห่างไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือประมาณ 2 กม. และ 4 กม. ตามลำดับ เกาะหนูมีพื้นที่ 90 ไร่ ส่วนเกาะแมวมีพื้นที่ 30 ไร่ เมื่อมองจากหาดสมิหลา จะเห็นเป็นเกาะทั้งสองอยู่ใกล้กัน มีลักษณะเหมือนหนูและแมวหมอบอยู่บนหาด

เกาะหนูเกาะแมว จากฝั่งแหลมสมิหลา

เกาะหนูเกาะแมว มีประวัติความเป็นมา โดยมีลักษณะเป็นเรื่องเล่าซึ่งอธิบายสถานที่ต่อๆ กันมาว่า “มีพ่อค้าชาวจีนผู้หนึ่งคุมเรือ

สำเภาดินทางมาค้าขายระหว่างจีนกับสงขลาเป็นประจำ วันหนึ่งพ่อค้าผู้นี้ได้ซื้อหมากับแมวลงเรือไปเมืองจีนด้วยหมากับแมวอยู่บนเรือนานๆ เกิดความเบื่อหน่ายจึงปรึกษาวาฬวิธีการที่จะกลับบ้าน หมากับแมวได้ทราบว่พ่อค้ามีความกังวลใจที่ทำไมไม่จมน้ำ แมวจึงคิดอุบายโดยให้หนูไปขโมยแก้ววิเศษของพ่อค้ามา และหนูขอหนีขึ้นฝั่งไปด้วย ทั้งสามว่ายน้ำหนีลงจากเรือโดยที่หนูอมดวงแก้วเอาไว้ในปาก ขณะนั้นหนูก็ขึ้นได้ว่ถ้าถึงฝั่ง หมากับแมวกจะแย่งเอาดวงแก้วไป จึงคิดที่จะหนี ฝ่ายแมวซึ่งว่ายน้ำตามหลังมาก็คิดเช่นกัน จึงว่ายน้ำรี่ไปหาหนู หนูตกใจว่ายน้ำหนีไม่ทันระวังตัว ดวงแก้ววิเศษที่อมไว้จึงตกลงจมหายไปในน้ำ หนูและแมวต่างก็หมดแรงจมน้ำตายกลายเป็นเกาะหนู เกาะแมวอยู่ที่อ่าวหน้าเมือง

ส่วนหมาตะเกียกตะกายว่ายน้ำไปจนถึงฝั่งและสิ้นใจตายด้วยความเหน็ดเหนื่อยกลายเป็นหินบริเวณเขาดังกวนอยู่ริมอ่าวสงขลา ดวงแก้ววิเศษที่หลุดจากปากหนูแตกละเอียดกลายเป็นหาดทรายแก้วอยู่ทางด้านเหนือของแหลมสน” (สารานุกรมภาคใต้, 2542)

เกาะหนู

เกาะแมว

เกาะหมาก

คือ บริเวณ บ้านเก่า บ้านเกาะโคบ บ้านแหลมกรวด บ้านอ่าวท่ายาง บ้านเขาเสือ บ้านเขาชัน

บ้านเก่า มีซากเจดีย์โบราณ 2 องค์ องค์ที่ 1 ตั้งอยู่บนควนเล็กๆ ชาวบ้านเรียกว่า ควนวัด เข้าใจว่าเดิมอาจเป็นวัดมาก่อน องค์เจดีย์พังทลายหมดแล้ว เหลือแต่ฐานก่อด้วยอิฐถือปูน ด้านหน้ามีซุ้มพระพุทธรูปแบบโค้งแหลม ภายในมีพระพุทธรูปปั้นนูนสูง ปางมารวิชัย 1 องค์ ศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์ สองข้างซุ้มมีชิ้นส่วนเจดีย์รูปปั้น 2 องค์เดิมคงเป็นเจดีย์ทิศของเจดีย์องค์ใหญ่ เจดีย์องค์ที่ 2 ตั้งอยู่บนควนอีกลูกหนึ่งทางทิศใต้ไม่ไกลมากนัก ชาวบ้านเรียกว่าควนเจดีย์ องค์เจดีย์ถูกขุดทำลายเหลือฐานรูปสี่เหลี่ยม กว้างยาวประมาณ 5 ม.

เกาะหมาก

บ้านเกาะโคบ มีวัดเกาะโคบ มีเจดีย์ก่อด้วยอิฐถือปูนรูปทรงระฆัง สูงประมาณ 10 ม. สร้างขึ้นเมื่อประมาณ 10 ปี ที่ผ่านมา วัดเกาะโคบมีการขุดพบพระพุทธรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรสำริด 1 องค์ ซึ่งเป็นศิลปะสมัยศรีวิชัย ปัจจุบันได้สูญหายไปแล้ว

เจดีย์ก่ออิฐ

บ้านแหลมกรวด ได้ขุดพบเครื่องปั้นดินเผาสมัยราชวงศ์เหม็งที่วัดบ้านแหลมกรวด ประมาณ 10 ชิ้น ลักษณะเป็นถ้วยชามลายคราม และเขียนสีนอกเคลือบ

บ้านอ่าวท่ายาง มีซากพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ 1 องค์ หน้าตักกว้างประมาณ 2 ม. องค์พระถูกขุดทำลายเหลือแต่พระเศียร บริเวณริมอ่าวได้พบเศษเครื่องปั้นดินเผาสมัยราชวงศ์เซ็ง กระจายอยู่มากมายและยังได้ขุดพบไหสังคโลก 4 หู จำนวน 3 ใบ สิ่งที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่งคือเตาเผาปูนขาวซึ่งตั้งเรียงรายจากบ้านอ่าวท่ายางถึงบ้านเก่าเท่าที่สำรวจพบแล้วมีถึง 30 เตา

เครื่องปั้นดินเผา

บ้านเขาชัน พบพระพุทธรูปสำริดปางห้ามญาติแบบทรงเครื่องใหญ่ ศิลปะสมัยอยุธยาตอนปลายมีขนาดสูงประมาณ 1.50 ม. ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑวัดภูผาภิมุข จังหวัดพัทลุงเกาะหมากจึงเป็นแหล่งที่น่าสนใจทางด้านศิลปะโบราณคดีและเป็นเกาะที่มีคุณค่าทางด้านเศรษฐกิจของจังหวัดพัทลุงอีกแห่งหนึ่งด้วย

เกาะใหญ่

ตั้งอยู่ในพื้นที่ อ.กระเสสินธุ์ จ.สงขลา เกาะใหญ่มีสภาพพื้นที่เป็นเกาะที่ติดต่อกับแผ่นดินใหญ่ อยู่ในทะเลสาบตอนกลาง เป็นเกาะที่ยังคงความเป็นธรรมชาติมีสภาพแวดล้อมที่สวยงาม มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติกระจายอยู่โดยรอบเกาะ เช่น แหลมควายราบ แหลมคูลา แหลมเจ้า แหลมยาง แหลมหาด และจุดชมทัศนียภาพโดยรอบของเกาะใหญ่ซึ่งตั้งอยู่บริเวณอ่าวทุ่งบัว

จุดชมทัศนียภาพโดยรอบของ เกาะใหญ่ บริเวณอ่าวทุ่งบัว

แหลมคูลา

แหลมควายราบ

แก่งน้ำหุแร่

แก่งน้ำหุแร่ ตั้งอยู่ใน อ. บางแก้ว จ. พัทลุง เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีลักษณะเป็นธารน้ำขนาดใหญ่ มีโขดหินระเกะระกะ เป็นสถานที่ท่องเที่ยวอีกแห่งของ จ. พัทลุง ที่ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยว

สภาพทางธรรมชาติของแก่งหุแร่

เขาเก้าเส้ง

เป็นเขาหินอยู่ทางทิศใต้ของหาดสมิหลา มีต้นไม้ขึ้นประปราย ซึ่งแตกต่างจากภูเขาริมทะเลอื่นๆ ของจังหวัดสงขลา มีพื้นที่ติดกับทะเลอ่าวไทย โดยมีก้อนหินขนาดใหญ่ตั้งเด่นอยู่ที่ปลายสุดเหนือโขดหินเป็นสัญลักษณ์สำคัญ บนยอดเขาเก้าเส้งมีโบราณสถาน คือ “พระเจดีย์บนยอดเขาเก้าเส้ง” สร้างเมื่อ พ.ศ. 2372 โดยพระยาวิเชียรคีรี (บุญตั้ง ฌ สงขลา) และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรเมื่อวันที่ 25 สิงหาคม พ.ศ. 2402 พระเจดีย์องค์นี้ พระเจดีย์บนยอดเขาเก้าเส้งจัดเป็นศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นเจดีย์ทรงลังกาฐานสี่เหลี่ยมก่ออิฐถือปูน บนยอดเขาเก้าเส้งหรือบริเวณหินห้วยนางแรง สามารถมองเห็นสภาพทิวทัศน์ที่สวยงามของหาดเก้าเส้ง เกาะหนู และเกาะแมว

พระเจดีย์บนยอดเขาเก้าเส้ง

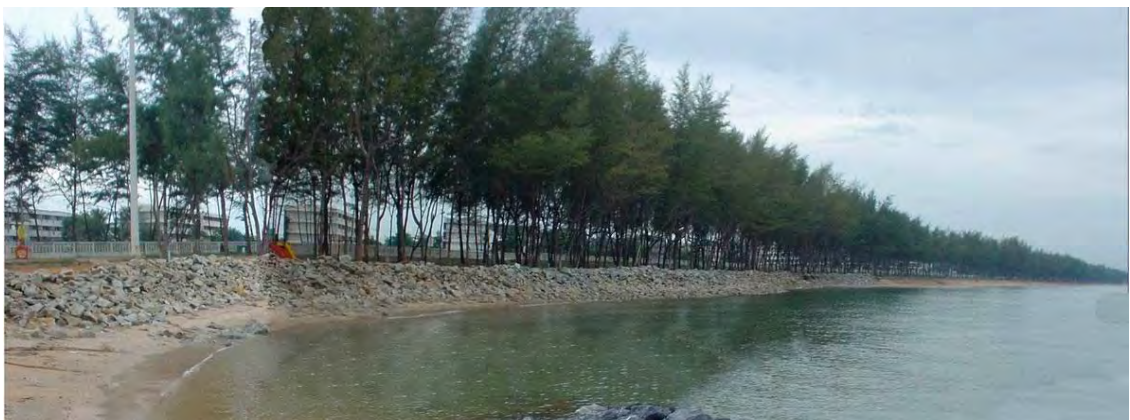
เขาเก้าเส้ง หรือห้วยนางแรง มีตำนานว่า “ครั้งทางเมืองนครศรีธรรมราชกำหนดบรรจุพระบรมสารีริกธาตุในเจดีย์ และจัดงานเฉลิมฉลองใหญ่โต บรรดา 12 หัวเมืองปักษ์ใต้ต่างก็นำเงินทองไปบรรจุในพระบรมธาตุ เมืองที่นายแรงเป็นเจ้าของก็เป็นเมืองขึ้นนครศรีธรรมราชด้วย ประกอบกับนายแรงมีความศรัทธาในพุทธศาสนา จึงขนเงินทองเป็นจำนวนมากถึงเก้าแสนบรรจุเรือสำเภา พร้อมด้วยไพร่พลออกเดินทางไปเมืองนครศรีธรรมราช ขณะกำลังเดินทางเรือสำเภาถูกคลื่นลมซัดรุนแรง จึงเข้าจอดเรือที่ชายฝั่งหาดทรายแห่งหนึ่ง เพื่อซ่อมแซมเรือ ไม่ทันไปช่วยทางเมืองนครศรีธรรมราชบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ นายแรงเสียใจมาก จึงให้ไพร่พลขนเงินทองบรรจุไว้ที่เชิงหน้าผาและอธิษฐานให้มีแรงยกก้อนหินมาปิดไว้ สั่งให้ลูกเรือตัดหัวของตนไปวางไว้ที่ยอดเขา นายแรงกลั้นใจตาย ก่อนตายอธิษฐานไว้อีกว่า ผู้ที่จะเอาทรัพย์สมบัตินี้จะต้องเป็นลูกหลานของนายแรง หรือผู้ที่ต้องการนำไปบูรณะพระธาตุๆ เท่านั้น ลูกเรือต้องจำใจตัดหัวเจ้านายไปวางไว้บนยอดเขาตามคำสั่ง จนปัจจุบันก็ยังไม่มีใครสามารถพลิกก้อนหินนั้นตกหน้าผาได้ เขาภูนี้ภายหลังเรียกว่า “เขาเก้าแสน” ซึ่งว่ากันว่าเป็นมูลค่าของขุมทรัพย์ในตำนานที่ “นายแรง” ได้อธิษฐานแล้วซ่อนไว้ใต้ก้อนหิน และเรียกเพี้ยนเป็น “เก้าเส้ง” ก้อนหินที่ปิดทับเชิงหน้าผาเรียกว่า “ห้วยนางแรง” ชาวบ้านเชื่อว่าดวงวิญญาณของนายแรงยังเป็นปู่โสมเฝ้าทรัพย์มาจนทุกวันนี้”

กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ เมื่อ วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2478

หินห้วยนางแรง เชิงหน้าผาเขาแก้วแสง

หาดแก้วแสง ตั้งอยู่ในพื้นที่ อ.เมือง จ.สงขลา เป็นชายหาดแคบๆ มีโขดหินระเกะระกะ “แก้วแสง” เป็นคำที่เพี้ยนมาจาก “แก้วแสน” ดังตำนานที่กล่าวถึงข้างต้น

สภาพของหาดแก้วแสงในปัจจุบัน

เขาดังกวน

ตั้งอยู่ใน อ.เมือง จ.สงขลา มีลักษณะเป็นเขาเล็กๆ (ยอดเขาสูงประมาณ 90 ม. จากระดับทะเลปานกลาง) ทางขึ้นมีบันได (บันไดนาค) ขึ้นลง 2 ช่วง และลิฟท์ไฟฟ้าขึ้นเขาดังกวน เมื่อถึงยอดเขาสามารถมองเห็นภาพความเป็น “เมืองสองทะเล” คือ ทะเลสาบสงขลา กับ ทะเลอ่าวไทย บนยอดเขาดังกวนเป็นที่ประดิษฐานเจดีย์พระธาตุคู่มือเมืองสงขลา (เจดีย์หลวง หรือ เจดีย์สุดหมอก หรือ เจดีย์เขาดังกวน) เป็นร่องรอยทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญที่สร้างในสมัยอาณาจักรนครศรีธรรมราช เป็นศิลปสมัยทวารวดี โดยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานทรัพย์หลวงให้เป็นทุนในการก่อสร้าง และโปรดเกล้าฯ ให้พระยาวิเชียรคีรี (เม่น) บุรุษปลัดสังฆราชแล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2409 (สถาปนาราชภัฏสงขลา, 2543) และเมื่อวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ. 2539 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้พระราชทานพระบรมสารีริกธาตุให้มาบรรจุในองค์พระเจดีย์ กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ เมื่อวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2478

เจดีย์หลวง หรือ เจดีย์เขาดังกวน

ศาลาวิหาร เป็นตึกฉาบปูนทาสีแดงหรือวิหารแดง เรียกเป็นทางการว่า พลับพลที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยว่าสร้างตามพระราชดำริของพระองค์แต่ยังไม่แล้วเสร็จ ต่อมา พ.ศ. 2432 พระบาท

ศาลาวิหารแดงพลับพลที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสหัวเมืองมลายูได้เสด็จทรงนมัสการเจดีย์บนยอดเขาดังกวน จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างต่อเติมพร้อมบันไดนาคทางขึ้นลงเขาจนเสร็จในปี พ.ศ. 2440 ศาลาวิหารแดงเคยเป็นที่ประดิษฐาน รอยพระพุทธรูปจำลอง แต่ได้หายไประหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ เมื่อวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2478

บันไดนาคทางเดินขึ้นเขาดังกวน

ลิฟท์ไฟฟ้าขึ้นชมทิวทัศน์ของเมืองสงขลาบนยอดเขาดังกวน

ประภาคารเมืองสงขลาหรือกระโจมไฟเขาดังกวน เป็นสิ่งก่อสร้างที่สร้างขึ้นตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในสมัยพระยาวิเชียรคีรี (ชม) เมื่อ พ.ศ. 2440 (สถาบันราชภัฏสงขลา, 2543)

จากยอดเขาดังกวนสามารถมองเห็นทิวทัศน์ของเมืองสงขลาได้โดยรอบ ซึ่งในเดือนตุลาคมของทุกปีจะมีงานพิธีห่มผ้าองค์พระเจดีย์ ประเพณีตักบาตรเทโวและประเพณีชักพระของจังหวัดสงขลา

ประภาคารเมืองสงขลา

เขาน้อย

เป็นภูเขาขนาดเล็ก ตั้งอยู่คู่กันกับเขาดังกวนที่มีขนาดสูงใหญ่กว่า (ยอดเขาน้อยสูงประมาณ 50 ม.จากระดับทะเลปานกลาง) เขาน้อยตั้งอยู่ใน อ.เมือง จ.สงขลา บริเวณยอดเขาน้อยเป็นที่ประดิษฐานของพระรูป “กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์” ซึ่งมีความสำคัญในการปกครองสงขลาในสมัยก่อน บริเวณเชิงเขาด้านทิศตะวันออก (ใกล้กับแหลมสมิหลา) ได้มีการจัดตกแต่งเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ คือ สวนสาธารณะ สวนเสรี ลานดอกแก้ว และสวนสุขภาพ

พระรูปกรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ ที่ประดิษฐานบนยอดเขาน้อย

สวนเสรี สร้าง พ.ศ. 2486

ลานดอกแก้ว

เขาพะโคะ

ตั้งอยู่ที่ อ.สทิงพระ จ.สงขลา และเป็นที่ตั้งของวัดพะโคะที่ตั้งของวัดอยู่ที่ ม.6 ต.ชุมพล อ.สทิงพระ จ.สงขลา เขาพะโคะเดิมมีชื่อว่า เขาเพชรสิงห์ เขาพิพัทธสิงห์ เขาบรรพตพะโคะ เขาพระพุทธรบาท (เนื่องจากมีรอยพระพุทธรบาทเหยียบไว้ที่แท่นหินใหญ่ดังปรากฏอยู่ที่วัดพะโคะในปัจจุบัน)

เขาพะโคะมีสภาพเป็นเนินเขา มีลักษณะเป็นภูเขาหินกรวดมนตั้งอยู่บนแนวสันทรายกลางทุ่งนา ความสูงเฉลี่ยประมาณ 40 ม. ลักษณะบนเนินเขาทางทิศตะวันออก เป็นที่ราบไม่กว้างนัก ลาดต่ำไปทางทิศตะวันตกมีที่ราบเป็นแห่งๆ สามารถประดิษฐานเจดีย์ วิหารอุโบสถได้ นอกจากนั้นบริเวณใกล้เคียงเขาพะโคะยังมีภูเขาอีก 3 ลูก ได้แก่ เขาคูหา เขาผี และเขาน้อย โดยเขาคูหาอยู่ทางทิศเหนือของเขาพะโคะ เขาผีอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเขาพะโคะ และเขาน้อยอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของเขาพะโคะ ในบริเวณดังกล่าวยังเป็นที่ตั้งของชุมชนโบราณเขาคูหา (ชุมชนโบราณเขาคูหา) เป็นชุมชนโบราณสมัยพุทธศตวรรษที่ 12 - 15 จากจำนวนภูเขาทั้ง 4 ลูก นี้มีภูเขา 2 ลูก ที่ได้พบหลักฐานทางโบราณคดีแล้วคือ เขาพะโคะ และเขาคูหา ซึ่งเขาทั้ง 2 ลูก อยู่ห่างกันประมาณ 250 ม. (สำนักงานศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏสงขลา, 2543)

กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ เมื่อ วันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2528

สภาพเขาพะโคะซึ่งเป็นที่ตั้งของวัดพะโคะ

เขากทะเล

เป็นสัญลักษณ์และเป็นเสมือนเสาหลักของจังหวัดพัทลุง ซึ่งตั้งอยู่กลางเมืองพัทลุงมีอาณาเขตครอบคลุมพื้นที่ 3 ตำบล คือ ต.ปรางหมุ่ ต.พญาขัน และ ต.คูหาสวรรค์ อ.เมือง จ.พัทลุง

ลักษณะทางกายภาพของเขากทะเล เป็นเขาหินปูน มีลักษณะพิเศษ คือ มีช่องแลทะลุยอดภูเขาอยู่บริเวณเกือบตอนปลาย เป็นที่มาของชื่อเขากทะเล เขากทะเลมีความสูงประมาณ 250 ม. ตั้งในแนวเหนือ - ใต้ มีความยาวประมาณ 2 กม. ส่วนกว้างที่สุดประมาณ 1 กม. พื้นที่บริเวณโดยรอบเขาเป็นที่ราบ ใช้ทำนาข้าว บนภูเขาอุดมสมบูรณ์ด้วยป่าไม้ บริเวณเชิงเขาเป็นที่ตั้งของชุมชน ด้านทิศตะวันตกและด้านทิศเหนือมีคลองโรงตรวนไหลผ่านโดยไหลไปออกทางด้านทิศตะวันออก ผ่านบ้านม่วงหวาน บ้านม่วง บ้านควนสาร จากนั้นไปรวมกับคลองอื่นๆ ที่บ้านหัวควน เรียกว่าคลองลำปำ แล้วไหลลงสู่ทะเลสาบสงขลาที่บ้านลำปำ ส่วนด้านทิศใต้มีคลองด้านานไหลผ่านเขากทะเล ผ่านบ้านทุ่งไหม บ้านควนมะพร้าว บ้านควนแร่ไปรวมกับคลองโรงตรวนที่บ้านหัวควน

ช่องบนเขากทะเล

เขากทะเลมีประวัติความเป็นมาและความสำคัญที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เนื่องจากเป็นแหล่งชุมชนของมนุษย์สมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์และมีประชาชนอาศัยอยู่เรื่อยมาจนถึงสมัยอยุธยารัตนโกสินทร์

เขากทะเลมีบันไดสำหรับให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินขึ้นยอดเขา เพื่อชมทัศนียภาพโดยรอบของเมืองพัทลุงได้ กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติเมื่อ วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2478

เขากทะเล

บันไดทางขึ้นเขากทะเล

คูเมือง (เมืองสงขลาฝั่งเขาแดง)

ตั้งอยู่ที่ ต.หัวเขา อ.สิงหนคร จ.สงขลา เป็นคูขุดที่สร้างขึ้นใน พ.ศ. 2158 โดยสุลต่านสุลัยมาน ชาร์ มี 2 สาย สายแรกเริ่มจากป้อมหมายเลข 9 ไปทางตะวันตกเฉียงเหนือ ทางป้อมหมายเลข 1 เลี้ยวโค้งที่ป้อมหมายเลข 13 ขนานกับฝั่งทะเลอ่าวไทยไปออกทะเลสาบสงขลาทางตะวันออกเฉียงใต้ของเมือง สายที่สองเริ่มจากร่องเขาแดงเชิงป้อมหมายเลข 4 และ 5 ผ่านทางป้อมหมายเลข 3 และ 2 ตามลำดับ ไปบรรจบคูเมืองสายแรกตรงหน้าป้อมหมายเลข 1 คูเมืองส่วนใหญ่ตื่นเงินหมดสภาพและถูกบุกรุก ปรากฏให้เห็นแนวร่องน้ำแต่เพียงบางตอน ส่วนที่มองเห็นชัดเจนที่สุดอยู่ตรงบริเวณมุมด้านตะวันออก ตามแนวทางหลวงหมายเลข 408 ท่าแพขนานยนต์ – นครศรีธรรมราช

กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ เมื่อ วันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2528

สภาพคูเมืองในปัจจุบัน

แผนผังที่ตั้งโบราณสถานเมืองสงขลาหัวเขาแดง

เจดีย์เขาแดง

เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ตั้งอยู่ในพื้นที่วัดเขาแดงตะวันออก อ.เมือง จ.พัทลุง

เจดีย์เขาแดง

วัดเขาแดงตะวันออก

เจดีย์เขารัดปูน

เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ตั้งอยู่ในพื้นที่ อ.กระแสนันธุ์ จ.สงขลา

เจดีย์เขารัดปูน

เจดีย์และฐานเจดีย์เขารัดปูน

สภาพถนนทางขึ้นไปเจดีย์เขารัดปูน

เจดีย์เขารูปช้าง

ตั้งอยู่บริเวณยอดเขารูปช้างติดกับมหาวิทยาลัยทักษิณ อ.เมือง จ.สงขลา ตามประวัติกล่าวไว้ว่าพระยาวิเชียรคีรี (บุญสังข์ ณ สงขลา) ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา (พ.ศ. 2390 - 2408) เป็นผู้สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 เป็นเจดีย์ก่ออิฐถือปูนตั้งอยู่บนหินสูงประมาณ 3 ม. ฐานเจดีย์เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้างยาวด้านละ 2.50 ม. ฐานสูง 1.36 ม. องค์ระฆังทรงสี่เหลี่ยมแบบย่อมุมไม้สิบสอง ส่วนยอดเจดีย์หักเนื่องจากถูกฟ้าผ่าเมื่อ พ.ศ. 2478 แต่นายบันเทิง พูลศิลป์ อดีตหัวหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสงขลาให้ความเห็นว่ายอดเจดีย์หักเนื่องจากถูกลูกกระสุนปืนของกองทัพญี่ปุ่นที่บุกจังหวัดสงขลา ในวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 เจดีย์องค์นี้เคยถูกขโมยชุดฐานเจดีย์เมื่อ พ.ศ. 2516 แต่ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าขโมยได้นำโบราณวัตถุและของมีค่าอะไรไปบ้าง ปัจจุบันองค์เจดีย์อยู่ในสภาพที่ทรุดโทรมมาก

เจดีย์เขารูปช้าง

กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติตั้งแต่วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2478

สภาพโดยทั่วไปของที่ประดิษฐานเจดีย์เขารูปช้างและสภาพภูมิทัศน์บนยอดเขาซึ่งมองเห็นลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

เจดีย์เขากทะเล

ตั้งอยู่ อ.เมือง จ.พัทลุง บนยอดเขากทะเลด้านทิศใต้ (ดู เขากทะเล) ก่ออิฐถือปูนฐานรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส เมื่อ พ.ศ. 2422 องค์เจดีย์ถูกฟ้าผ่า และใน พ.ศ. 2453 หลวงพ่อน้อยเจ้าอาวาสวัดโลกคีรี ได้บูรณะองค์เจดีย์อีกครั้งแต่ถูกฟ้าผ่า จนปัจจุบันเหลือแต่ฐานเจดีย์

เจดีย์ถ้ำม้าย

ตั้งอยู่ ต.คูหาสวรรค์ อ.เมือง จ.พัทลุง เจดีย์ถ้ำม้ายประดิษฐานอยู่ในพื้นที่ของถ้ำม้ายเทพนิมิตร (คูถ้ำม้ายเทพนิมิตร) ในอดีตถ้ำแห่งนี้ไม่เป็นที่รู้จักของบุคคลทั่วไปมากนัก กระทั่งในปี พ.ศ. 2502 มีพระภิกษุชาวอีสานรูปหนึ่งนามว่า “พระม้าย” ชุลงค์มาถึงสถานที่แห่งนี้ และค้นพบถ้ำโดยบังเอิญ ต่อมาพระม้ายได้สร้างความเลื่อมใสศรัทธาให้กับชาวบ้านแถบนั้น ชาวบ้านจึงพากันเรียกถ้ำนี้ว่า “ถ้ำม้ายเทพนิมิตร” จากนั้นได้มีการจัดตั้งสำนักสงฆ์ และสร้างเจดีย์ขนาดใหญ่ขึ้นบนยอดเขา

เจดีย์ถ้ำม้าย และพระพุทธรูปซึ่งอยู่โดยรอบฐานเจดีย์

เจดีย์บนยอดเขาภูฏิ

ตั้งอยู่ ต.เกาะขอม อ.เมือง จ.สงขลา กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ ตั้งแต่วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2478 พื้นที่โบราณสถานประมาณ 2 งาน 45 ตร.ว. ตามการกำหนดเขต ประกาศในราชกิจจานุเบกษา

เจดีย์บนยอดเขาภูฏิ

เจดีย์บนยอดเขาภูฏิ

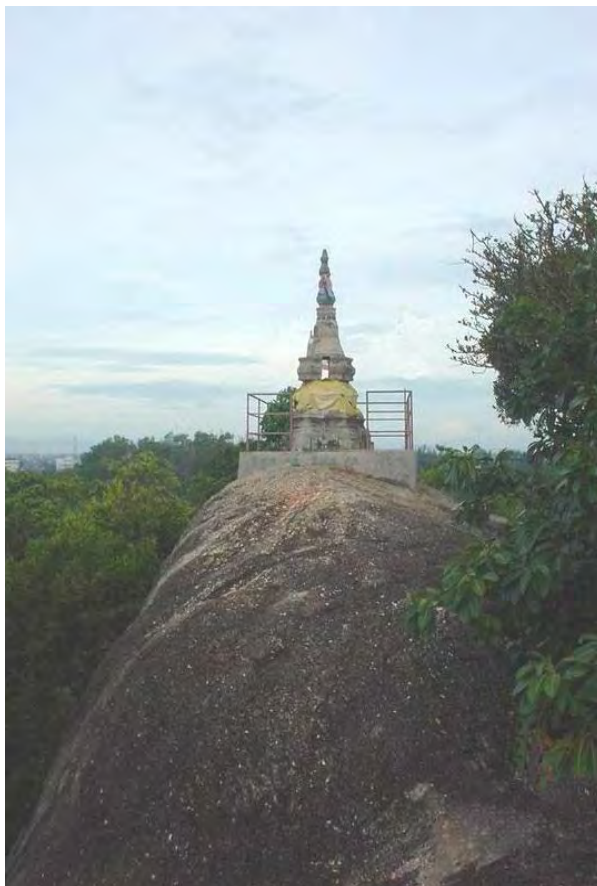

ทิวทัศน์ของเกาะขอมจากยอดเขาภูฏิ

เจดีย์บนยอดเขาเก้าเส้ง

ตั้งอยู่บนเขาเก้าเส้ง ต.เขารูปช้าง อ.เมือง จ.สงขลา ซึ่งเป็นเขาหินอยู่ทางทิศใต้ของหาดสมิหลา บนยอดเขาเก้าเส้งมีโบราณสถานที่ยังสร้างเมื่อ พ.ศ. 2372 โดยพระยาวิชิตภักดี (บุญสังข์ ณ สงขลา) คือ “พระเจดีย์บนยอดเขาเก้าเส้ง” และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรเมื่อวันที่ 25 สิงหาคม พ.ศ. 2402 พระเจดีย์องค์นี้ เป็นศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นเจดีย์ทรงลังกาฐานสี่เหลี่ยมก่ออิฐถือปูน จากบริเวณเขาเก้าเส้งหรือบริเวณหินห้วยนางแรงสามารถชมทิวทัศน์ของ หาดเก้าเส้ง เกาะหนู และเกาะแมว

กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติตั้งแต่วันที่ 17 กันยายน พ.ศ. 2528 พื้นที่โบราณสถานประมาณ 30 ไร่ 1 งาน 7 ตร.ว.

พระเจดีย์บนยอดเขาเก้าเส้ง

เจดีย์บนยอดเขาน้อย

เจดีย์บนยอดเขาน้อย ตั้งอยู่เชิงเขาน้อย ต.หัวเขา อ.สิงหนคร จ.สงขลา เป็นวัดเก่าแก่วัดหนึ่งและวัดเดียวที่อยู่ในบริเวณเมืองสงขลาเก่าฝั่งเขาแดงหรือเขาค่ายม่วง อยู่ห่างจากป้อมเมืองสงขลาป้อมหนึ่ง ที่เรียกว่า “ป้อมเขาน้อย” มาทางทิศใต้ประมาณ 250 ม. เจดีย์เขาน้อยสันนิษฐานว่าสร้างมาตั้งแต่สมัยศรีวิชัย มีพระเจดีย์เป็นโบราณสถานสำคัญที่ภายในบรรจุพระพุทธรูปปั้นปางมารวิชัยไว้ (สำนักงานศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏสงขลา, 2543)

เจดีย์วัดเขาน้อย ปัจจุบันปรักหักพังเหลือเพียงฐานเจดีย์

พระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย

เจดีย์บนยอดเขาน้อย เป็นเจดีย์ก่ออิฐไม่ถือปูน การเรียงอิฐแบบไม่มีระบบ เป็นเทคนิคช่างสมัยศรีวิชัย (ราวพุทธศตวรรษที่ 13 - 18) ฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสย่อมุม กว้างยาว ประมาณ 20 ม. ปัจจุบันองค์เจดีย์ได้หักพังเหลือเพียงฐาน ทั้ง 4 ด้าน ฐานมีซุ้มหลังคาประดับด้วยเจดีย์จำลอง แต่เจดีย์ได้หักพังไปแล้วทั้ง 2 ข้าง และซุ้มคูหาประดับพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ฝีมือช่างท้องถิ่นสมัยอยุธยาตอนต้น 2 องค์ แต่ได้หักพังไปเกือบหมดแล้ว

เจดีย์บนยอดเขาน้อย นอกจากเจดีย์แล้วยังมี ใบเสมาหินทรายแดง 2 ใบ พบที่พระอุโบสถเก่า ปัจจุบันอยู่ที่เจ้าอาวาส 1 ใบ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสงขลาอีก 1 ใบ กับพระพุทธรูปสำริด ขุดพบที่เชิงเขาน้อยตรงบริเวณกุฏิเจ้าอาวาส เป็นพระพุทธรูปปางประทานอภัยประทับยืนบนฐานบัวหงาย

กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติตั้งแต่วันที่ 22 เมษายน พ.ศ. 2529

ซุ้มหลังคาที่ฐานเจดีย์

ป้อมเขาน้อย

เจดีย์บรรจุพระบรมธาตุวัดชัยมงคล

ดู วัดชัยมงคล

เจดีย์สององค์บนยอดเขาค่ายม่วง

เจดีย์สององค์บนยอดเขาค่ายม่วง หรือ เจดีย์สองพี่น้อง (เจดีย์องค์ขาวองค์ดำ)

เขาแดง หรือเขาค่ายม่วงเป็นภูเขาขนาดใหญ่มีป้อมปืนหลายป้อมด้วยกัน ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อให้สังเกตการณ์ข้าศึก ตั้งอยู่กระจัดกระจายทั้งบนเขาแดงและบริเวณโดยรอบ และใกล้ๆ กับป้อมปืนบนยอดเขาแดงยังมีเจดีย์สองพี่น้องหรือเจดีย์องค์ขาวองค์ดำ ดังนี้

เจดีย์สองพี่น้องบนยอดเขาค่ายม่วง

เจดีย์องค์ดำหรือเจดีย์องค์พี่

เจดีย์องค์ขาวหรือเจดีย์องค์น้อง

เจดีย์องค์ดำ ตั้งอยู่บนยอดเขาแดง ต.เขาแดง อ.สิงหนคร จ.สงขลา เป็นเจดีย์องค์ที่ลักษณะเป็นเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง ก่อด้วยหินฉาบปูน ส่วนยอดหักพัง มีสีดำ คนทั่วไปมักเรียกว่า เจดีย์องค์ดำ เจ้าเมืองพระยาคลัง (ดิศ บุนนาค) สมเด็จพระยาของค์ใหญ่ หรือสมเด็จพระยาบรมมหาประยูรสำเร็จ เมื่อ พ.ศ. 2373

เจดีย์องค์ขาว เป็นเจดีย์องค์นี้ลักษณะเป็นเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง ตั้งบนฐานสี่เหลี่ยมเช่นกัน องค์เจดีย์ก่อด้วยอิฐฉาบปูน สีขาว คนส่วนใหญ่มักเรียกว่า เจดีย์องค์ขาว พระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา (ทัต บุนนาค) สมเด็จพระยาของค์น้อย หรือสมเด็จพระยามหาพิชัยญาติ ผู้เป็นน้องร่วมมารดา กับพระยาพระคลังฯ สร้างไว้เป็นที่ระลึกครั้งปราบกบฏไทรบุรี ปัตตานี ปีนัง และมาลายู เมื่อ พ.ศ. 2381 เมื่อปราบกบฏได้แล้วพระยาศรีพิพัฒน์รับราชการเมืองสงขลาอยู่ 2 ปี จึงได้สร้างเจดีย์ไว้บนยอดเขากลางเมืองสงขลาอีกองค์หนึ่งคู่กัน แล้วจึงยกทัพกลับ (ตำนานศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏสงขลา, 2543)

ศาลาเก๋งจีนตั้งอยู่ระหว่างเจดีย์

บนเจดีย์สามารถชมทิวทัศน์เมืองสงขลาได้

ระหว่างเจดีย์ทั้งสองมีศาลาเก๋งจีน ชำรุดเหลือแต่พื้นกับผนังที่เจาะช่องหน้าต่างเป็นวงกลม ปัจจุบันองค์เจดีย์ทั้งสองได้รับการบูรณะบูรณะจากหน่วยศิลปากรที่ 9 สงขลา กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติตั้งแต่วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2478

ชุมชนโบราณเกาะใหญ่

ตั้งอยู่ใน อ.กระแสดินธุ์ จ.สงขลา มีหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับการตั้งถิ่นฐานของชุมชนโบราณในอดีต ทั้งในด้านสถานที่และร่องรอยทางประวัติศาสตร์ ในพื้นที่บริเวณวัดสูงเกาะใหญ่ (ดู วัดสูงเกาะใหญ่)

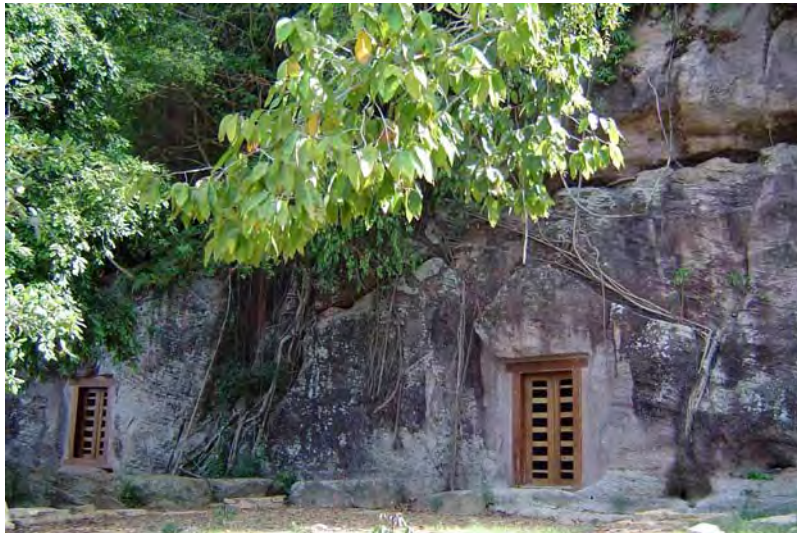
สภาพปัจจุบันและหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของชุมชนโบราณเกาะใหญ่ในพื้นที่ของวัดสูงเกาะใหญ่

ชุมชนโบราณเขาพะโละ - เขาควหา

ชุมชนโบราณเขาพะโละ - เขาควหา อ.สทิงพระ จ.สงขลา มีหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับการตั้งถิ่นฐานของชุมชนโบราณในอดีตทั้งในด้านสถานที่และร่องรอยทางประวัติศาสตร์ เช่น วัดพะโละ (ดู วัดพะโละ) ถ้ำขุดเขาควหา เจดีย์ (ดู ถ้ำขุดเขาควหา) พระพุทธรูป เทวรูป สระน้ำ และพระโพธิสัตว์

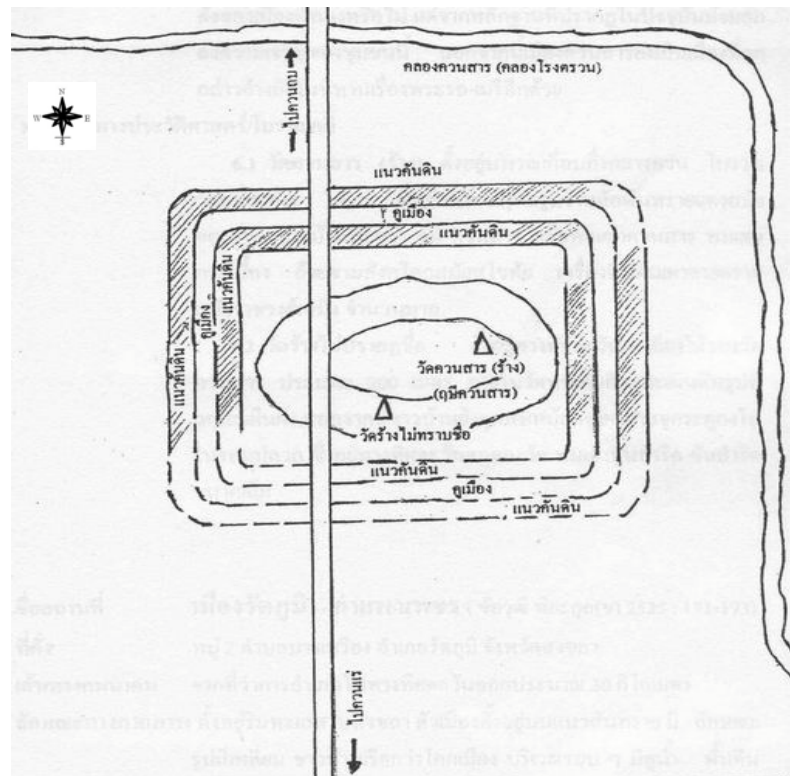
พระเจดีย์องค์ใหญ่ สุวรรณมาลิกเจดีย์ศรีรัตนมหาธาตุ และ
พระพุทธรูปไสยาสน์ (พระพุทธรูปโคตมะ) ที่วัดพะโละ

ถ้ำขุดเขาควหา อยู่ในบริเวณใกล้เคียงกับวัดพะโละ

ชุมชนโบราณควนอบ - ควนสาร

ชุมชนโบราณควนอบ - ควนสาร (ชัยวดี, 2524) ตั้งอยู่ ม. 1 ต.พญาขัน อ.เมือง จ.พัทลุง เส้นทางคมนาคม จากศาลากลางจังหวัด ไปตามถนนสายรามเสวร์ - อภัยบริรักษ์ (พัทลุง - ลำปำ) ทางทิศตะวันออก ประมาณ 5 กม. จากนั้นเลี้ยวทางแยกไปทางทิศเหนือตามถนนสายควนแร่ - ควนอบ ประมาณ 1 กม. แล้วเดินเท้าอีก 200 ม.

แผนผังชุมชนโบราณควนอบ - ควนสาร

ที่มา: ชัยวดี, 2524

ลักษณะทางกายภาพตั้งอยู่บนเนินที่มีลักษณะกลมรี วางอยู่ในแนวตะวันออก - ตะวันตก มีคูน้ำที่ขุดขึ้นมาเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าล้อมรอบเนินดิน คูน้ำนี้ใช้เป็นแนวกำแพงเพื่อป้องกันศัตรู ในปัจจุบันด้านตะวันออกและด้านเหนือมีแนวคันดินที่สมบูรณ์

ประวัติความเป็นมา/ความสำคัญ

ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าเมืองควนสารเคยเป็นที่ตั้งของเมืองพัทลุงหรือไม่ แต่จากหลักฐานที่ปรากฏในปัจจุบันบ่งบอกถึงความเจริญของชุมชนนี้ นอกจากนี้เมืองควนสารยังเป็นเมืองที่ถูกกล่าวอ้างอิงในนิทานเรื่องพระรถเมรีอีกด้วย

หลักฐานทางประวัติศาสตร์/โบราณคดี

วัดควนสาร (ร้าง) ตั้งอยู่บริเวณกึ่งกลางควน โบราณวัตถุที่สำคัญ ได้แก่ ชิ้นส่วนพระพุทธรูปจำหลักหินทรายแดงสมัยอยุธยา ชาวบ้านเรียกว่า ฤาษีควนสาร หรือพ่อเผ่าควนสาร พบเศษกระเบื้อง ถ้วยชาม สังกโลกสมัยสุโขทัย เครื่องปั้นดินเผาหลาย

วัดร้างไม่ปรากฏชื่อ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของวัดควนสาร ประมาณ 200 ม. ภายในวัดพบ เศษอิฐและเนินดินรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า นอกจากนี้ชาวบ้านยังพบหม้อดินเผาบรรจุกระดูก 4 ใบ ในจอมปลวก ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกของวัด พบเตาปูนสำริด ชิ้นสำริดขนาดเล็ก

หลักฐานทางประวัติศาสตร์บ้านควนถบ

หลักฐานทางประวัติศาสตร์บ้านควนสาร

ชุมชนโบราณโคกเมือง

มีศูนย์กลางตั้งอยู่ที่วัดโคกเมือง อ.บางกล่ำ จ.สงขลา มีหลักฐานและร่องรอยทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญปรากฏให้เห็นว่ามีการตั้งถิ่นฐานของชุมชนโบราณในอดีต

วัดโคกเมือง ศูนย์กลางชุมชนโบราณโคกเมืองในอดีต

พระพุทธรูปและสถาปัตยกรรมในอดีตซึ่งเป็นร่องรอยทางประวัติศาสตร์ของชุมชนโบราณโคกเมือง

ชุมชนโบราณเจียงพง – โลกทอง

อยู่ในพื้นที่ อ.ระโนด จ.สงขลา มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญอยู่ในพื้นที่วัดเจียงพง ม.2 ต.ระโนด อ.ระโนด จ.สงขลา ได้แก่ พระพุทธรูปและเทวรูปสร้างจากหินปะการัง เจดีย์เก่า และวัดโลกทอง หรือวัดหัวเตี๋ยซึ่งตั้งอยู่ ม.5 ต.ระโนด อ.ระโนด จ.สงขลา ในปัจจุบัน

บริเวณที่เป็นที่ตั้งของวัดโลกทองในอดีต ปัจจุบันเป็นพื้นที่รกร้างว่างเปล่าชาวบ้านเรียกว่า “โคกวัดร้าง”

สภาพพื้นที่โดยทั่วไปบริเวณวัดเจียงพง

ร่องรอยของพระพุทธรูปที่สร้างจากหินปะการัง

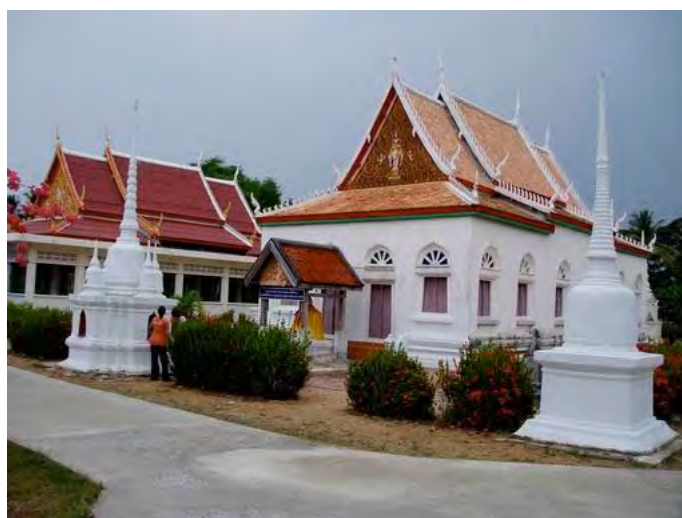

พระพุทธรูปและเทวรูปที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในวัดเจียงพง

ชุมชนโบราณชะแม – ดิหลวง

หรือชุมชนโบราณเขาคูหา – ชะแม เป็นชุมชนโบราณในเขต ต.ชุมพล และ ต.ดิหลวง อ.สทิงพระ จ.สงขลา สภาพพื้นที่ที่เป็นที่ตั้งของชุมชนโดยทั่วไปเป็นเนินเขากลางพื้นที่ราบและเส้นทรายริ้วในที่ลุ่ม ประกอบด้วยแหล่งโบราณคดีสำคัญๆ ได้แก่

- แหล่งโบราณคดีเขาคูหาตั้งอยู่ ม.5 บ.เขาคูหา ต.ชุมพล อ.สทิงพระ จ.สงขลา มีสภาพพื้นที่เป็นเนินเขาหินทรายสลับหินกรวดมน บนพื้นที่ราบนอกสันทรายริ้วใหญ่ตอนใน มีพังพระเป็นแหล่งน้ำสำคัญ
- แหล่งโบราณคดีเขาพะโคะ ม.6 บ.เขาพะโคะ ต.ชุมพล อ.สทิงพระ จ.สงขลา มีสภาพพื้นที่เป็นเนินเขาหินกรวดมน บนพื้นที่ราบนอกสันทรายริ้วใหญ่ตอนใน มีพังพระเป็นแหล่งน้ำสำคัญ
- แหล่งโบราณคดีชะแม บ.ชะแม ต.ดิหลวง อ.สทิงพระ จ.สงขลา ตั้งอยู่บนสันทรายริ้วใหญ่ตอนใน
- แหล่งโบราณคดียางคอกควาย บ.วัดกระ ม.2 ต.ชุมพล อ.สทิงพระ จ.สงขลา ตั้งอยู่บนสันทรายริ้วนอก (ใกล้ทะเลอ่าวไทย) ใกล้แหล่งน้ำพังเวร พังค่าย พังพระ

พระพุทธรูปและลักษณะประติมากรรมของวัดดิหลวง

ชุมชนโบราณพระเกิด

เมืองพระเกิด (ชัยวุฒิ, 2524) ตั้งอยู่บริเวณ บ้านพระเกิด ต.ฝาละมี อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง เส้นทางคมนาคม จากที่ว่าการอำเภอปากพะยูนไปตามถนนสายปากพะยูน - ห้วยทราย ทางทิศตะวันตก ประมาณ 4 กม. . จากนั้นถึงทางแยกไปทางทิศเหนือตามถนนสายฝาละมี – พระเกิด ประมาณ 8 กม.

ลักษณะทางกายภาพ จากการศึกษาจากสภาพปัจจุบัน ไม่อาจทราบลักษณะของเมืองพระเกิดได้แน่ชัด คาดว่าเมืองควรตั้งอยู่ใกล้ๆ กับวัดพระเกิด เพราะบริเวณนี้มีลำน้ำเดิมไหลไปทางทิศใต้ก่อนที่จะบุคคลลงใหม่ไหลออกสู่ทะเลสาบทางทิศใต้ของบ้านบางม่วง พื้นที่ส่วนใหญ่ของเมืองพระเกิดเป็นที่ราบสลับกับเนิน พื้นดินเป็นดินเหนียวและดินทรายละเอียด

ประวัติความเป็นมา/ความสำคัญ

เป็นเมืองหนึ่งที่ปรากฏในเพลานางเลื้อยขาว ซึ่งเป็นที่อยู่ของดาสามโมกับยายเพชร หมอสดำเลี้ยงช้างส่งเจ้าพระยากรุงทองเจ้าเมืองสทิงพระ เมื่อตายเป็นแก่กรรมแล้ว นางเลื้อยขาวและพระกุมารตั้งชื่อสถานที่ว่า “พระเกิด” ต่อมาในสมัยอยุธยารัชกาลพระเพทราชา (โดยประมาณ) ได้เปลี่ยนเป็นชื่อเมืองคชราชา มีอาณาเขตตั้งแต่คลองพระเกิดไปทางทิศเหนือจนถึงตำบลท่ามะเค็ด ในสมัยรัตนโกสินทร์ ปรากฏหลักฐานจากจารึกวัดพระเชตุพน สมัยรัชกาลที่ 3 ระบุว่า เมืองคชราชาซึ่งเป็นเมืองที่อยู่ในความปกครองของพัทลุง ได้ไปอยู่ในความปกครองของสงขลา ครั้นถึงสมัยรัชกาลที่ 5 ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ในจดหมายเหตุเสด็จประพาสแหลมมลายู ร.ศ. 108 ว่าเมืองสงขลาไปปกครองเมืองพระเกิดที่อยู่ในแควล้อมของพื้นที่ปกครองของเมืองพัทลุง ต่อมาใน พ.ศ. 2437 รัชกาลที่ 5 ทรงยกให้ตำบลพระเกิดไปขึ้นกับ อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง

หลักฐานทางประวัติศาสตร์/โบราณคดี

วัดพระเกิด สร้างในสมัยใดไม่ปรากฏ ภายในวัดมีเจดีย์ก่ออิฐถือปูนที่ตั้งอยู่หลังศาลาการเปรียญ ต่อมาทางวัดได้นำอิฐจากเจดีย์ไปใช้ประโยชน์ จึงพบวัตถุโบราณมากมาย พระเกิดเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัยที่ติดกับฝาผนัง เป็นศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

คอกช้าง อยู่ทางทิศตะวันตกของวัดพระเกิด ชาวบ้านกล่าวว่าเป็นคอกช้างช้างของดาสามโมกับยายเพชร ปัจจุบันเป็นเนินดินสูง

โบราณวัตถุ ที่พบในบริเวณนี้และบริเวณใกล้เคียง ได้แก่ ชิ้นส่วนเทวรูปจำหลักหินทรายแดง หิน 4 หู เครื่องสังคโลก เครื่องถ้วยชามจีนมีลักษณะเป็นชามกลีบบัวเคลือบสีเขียวไข่กาสมัยราชวงศ์ซ้อง

ชุมชนโบราณสทิงหม้อ – ปะโอ

ศูนย์กลางอยู่บริเวณ วัดโลการาม อ.สิงหนคร จ.สงขลา ชุมชนโบราณปะโอ เป็นชุมชนโบราณตั้งอยู่ในเขต ต.ม่วงงาม ต.รำแดง (ลำแดง) ต.วัดขนุน ต.หัวเขา ในอ.สิงหนคร จ.สงขลา บริเวณสันทรายริ้วที่ 2 และริ้วในและโคกเนินบริเวณพื้นที่ราบ มีคลองโอหรือปะโอเป็นเส้นทางน้ำสำคัญ

สภาพปัจจุบันและหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของวัดโลการามศูนย์กลางที่ตั้งของชุมชนสทิงหม้อ

หลักฐานทางประวัติศาสตร์/โบราณคดี

- แหล่งโบราณคดีเตาเผาบริเวณริมคลองโอ ต.ม่วงงาม และ ต.วัดขนุน อ.สิงหนคร จ.สงขลา
- แหล่งโบราณคดีบ้านหนองหอย ต.วัดขนุน อ.สิงหนคร จ.สงขลา
- แหล่งโบราณคดีวัดขนุน บ.ขนุน ต.วัดขนุน อ. สิงหนคร จ.สงขลา
- แหล่งโบราณคดีบ้านลำแดง ต.รำแดง (ลำแดง) อ.สิงหนคร จ.สงขลา
- แหล่งโบราณคดีบ้านหัวเขา (ใกล้โรงเรียนปอนาะซอลาฮุดดีน) ต.หัวเขา อ.สิงหนคร จ.สงขลา

คลองโอหรือปะโอในปัจจุบันเป็นเส้นทางน้ำ
สำคัญในอดีต

ร่องรอยของสภาพเตาเผาและภาชนะเครื่องปั้น
ดินเผา ของชุมชนโบราณสทิงหม้อ - ปะโอ

ชุมชนโบราณสีหยัง - เจดีย์งาม

เป็นชุมชนในเขต ต.บ่อตรุ อ.ระโนด จ.สงขลา อยู่บริเวณเส้นทราย ริวใหญ่ตอนใน มีคลองเจดีย์งามเป็นเส้นทางน้ำสำคัญ

หลักฐานทางประวัติศาสตร์/โบราณคดี

- แหล่งโบราณคดีเมืองโบราณคดีเมืองสีหยัง วัดสีหยัง ต.บ่อตรุ อ.ระโนด จ.สงขลา

วัดสีหยัง เป็นวัดเก่าแก่ตั้งแต่สมัยศรีวิชัยภายในวัดมีโบสถ์โบราณ และมีโบราณสถานที่น่าสนใจที่สุด คือ ฐานเจดีย์ ก่อสร้างด้วยอิฐดินเผาและปะการังไม่สอปูน การเรียงอิฐไม่เป็นระเบียบ ฐานเจดีย์เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส สันนิษฐานว่ารูปเจดีย์องค์เดิมคงจะเป็นแบบพระบรมธาตุไชยา ด้านหน้าฐานเจดีย์มีร่องรอยฐานวิหารเป็นเนินดิน รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า อาจเป็นวิหารของเดิมคู่เจดีย์หรือสร้างเพิ่มเติมสมัยอยุธยาาก็เป็นได้ ซึ่งจัดว่าเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่มีความสำคัญแห่งหนึ่งในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

เจดีย์ที่เหลือแต่ฐานเจดีย์

โบสถ์โบราณ

- แหล่งโบราณคดีบ้านเจดีย์งาม วัดเจดีย์งาม ต.บ่อตรุ อ.ระโนด จ.สงขลา

วัดเจดีย์งาม ตั้งอยู่ห่างจากวัดสี่หยัง 2 กม. เป็นวัดขนาดเล็ก มีเจดีย์พระมหาธาตุ วัดเจดีย์งามสร้างขึ้นในสมัยศรีวิชัย มีชื่อเดิมว่า “วัดพระใจดีงาม” โบราณสถานโบราณวัตถุสำคัญที่วัดเจดีย์งาม คือ “เจดีย์พระบรมธาตุ” เป็นเจดีย์ทรงลังกาอย่างเจดีย์พระบรมธาตุนครศรีธรรมราช สูง 20 ม. วิหารพระโพธิสัตว์ อยู่ทิศตะวันออกของเจดีย์พระบรมธาตุ ฐานพระวิหารแต่เดิมก่อด้วยอิฐดินเผาและปะการังไม่ถือปูน กว้าง 7.8 ม. ยาว 14.3 ม. สันนิษฐานว่าสร้างพร้อมเจดีย์พระบรมธาตุ ภายในวิหารมีพระพุทธรูปปูนปั้นปางสมาธิทรงเครื่องแบบกษัตริย์องค์หนึ่งเข้าใจว่าสร้างสมัยอยุธยา ชาวบ้านเรียกว่า พระโพธิสัตว์ศรีอริยมตตาไทรย

เจดีย์พระบรมธาตุ เป็นเจดีย์ทรงลังกา

พระโพธิสัตว์ศรีอริยมตตาไทรย

ลักษณะของสถาปัตยกรรมโบราณ

ถ้ำขุดเขาควหา

ถ้ำขุดเขาควหา ตั้งอยู่ในพื้นที่ อ.สทิงพระ จ.สงขลา เขาควหาเป็นศาสนสถานในศาสนาฮินดูที่เก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งของภาคใต้ มีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากอินเดียที่เรียกว่า “ถ้ำวิหาร” กล่าวคือ การขุดเข้าไปในภูเขาเป็นห้องสี่เหลี่ยมผืนผ้าโค้ง ประกอบด้วยถ้ำทิศเหนือและถ้ำทิศใต้

ถ้ำทิศเหนือมีแท่นประดิษฐานรูปเคารพอยู่ภายใน บริเวณผนังถ้ำสกัดเป็นร่องเรียบผนังด้านทิศเหนือสันนิษฐานว่าเป็นร่องน้ำเพื่อรองน้ำศักดิ์สิทธิ์ในการประกอบพิธีกรรมออกสู่ภายนอกถ้ำ ด้านหน้าถ้ำมีร่องรอยของอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าสันนิษฐานว่าเป็นอาคารไม้มุงกระเบื้องดินเผา จากการขุดค้นทางโบราณคดีพบชิ้นส่วนศิลาแลงฐานรูปเคารพ ชิ้นส่วนพระวิฆณุ ซึ่งถูกทำลายและฝังไว้

ถ้ำทิศใต้ ที่ผนังด้านในมีภาพเขียนสี เชื่อว่าเป็นสัญลักษณ์ของคำว่า “โอม” ย่อมาจาก “อะ อุ มะ” หมายความว่าความถึงเทพเจ้าในศาสนาฮินดู 3 องค์ คือ พระศิวะ พระวิฆณุ และพระพรหม

โบราณสถานเขาควหาสันนิษฐานว่ามีอายุในราวพุทธศตวรรษที่ 12 – 14 ต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยาหรืออยุธยาพุทธศตวรรษที่ 20 จึงถูกทำลายลง

กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนเขาควหาเป็นโบราณสถานแห่งชาติในวันที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2542 และได้ดำเนินการบูรณะปรับปรุงภูมิทัศน์ในปีงบประมาณ 2546

สภาพพื้นที่โดยรอบบริเวณถ้ำขุดเขาควหา ฐานรูปเคารพและชิ้นส่วนศิลาแลง

ร่องน้ำเพื่อรองน้ำศักดิ์สิทธิ์ ในถ้ำทิศเหนือ

ภาพเขียนสีคำว่า “โอม” ในถ้ำทิศใต้

ถ้ำเขาไต่บุญ

ตั้งอยู่ที่เขาไต่บุญ ม.7 ต.พนมวัง อ.กวนขุ่น จ.พัทลุง เขาไต่บุญอยู่ห่างจากเขาพังอิฐไปทางทิศเหนือ ประมาณ 1 กม.

เขาไต่บุญ เป็นเขาหินปูนขนาดเล็กมีความสูงประมาณ 100 ม. ทางเชิงเขาด้านทิศตะวันออก มีเพิงหินพื้นเรียบยาว ประมาณ 15 ม. กว้าง ประมาณ 10 ม. ชาวบ้านเรียกว่า “ถ้ำเขาไต่บุญ” ภายใต้เพิงหินเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นสมัยโบราณจำนวน 5 องค์ เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย หันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก เป็นฝีมือช่างท้องถิ่นสมัยรัตนโกสินทร์ องค์ซ้ายมือสุดของเพิงหินเคยถูกทาบพังหมดทั้งองค์ เพื่อหาทรัพย์สมบัติของขโมย ต่อมาชาวบ้านได้ร่วมมือกันปั้นขึ้นใหม่ เมื่อ พ.ศ. 2510 พระพุทธรูปทั้ง 5 องค์ มีขนาดเท่ากันทุกองค์ คือหน้าตัก กว้าง 1 ม. สูง 1.5 ม. พระพุทธรูปทั้ง 5 องค์ สร้างขึ้นในสมัยที่พระเจ้าศรีธรรมโศกราชสร้างพระบรมธาตุเมืองนครศรีธรรมราช มีตำนานเล่าว่าพระภิกษุรูปหนึ่งได้นำชาวบ้านจำนวนหนึ่ง จากทางทิศใต้ของเมืองพัทลุง นำทรัพย์สิ่งของไปช่วยเหลือในการสร้างพระบรมธาตุเมืองนครศรีธรรมราช แต่เมื่อเดินทางมาถึงเขาไต่บุญได้ทราบข่าวว่าพระบรมธาตุได้สร้างเสร็จแล้วจึงได้สละทรัพย์ที่นำมาสร้างเป็นพระพุทธรูปและนำทรัพย์สมบัติที่เหลือบรรจุไว้ภายในพระพุทธรูปที่ถ้ำเขาไต่บุญ สร้างแล้วจึงเดินทางกลับบ้านเมืองของตน

ที่หน้าถ้ำเขาไต่บุญ ชาวบ้านได้สร้างศาลาไม้ไว้เพื่อใช้เป็นที่ร่วมกันทำบุญสมโภชพระพุทธรูปประจำปี ในวันที่ 15 เมษายน ถือว่าเป็นวันรับเทศกาลใหม่ไทยตามความเชื่อของชาวไทย

ถ้ำเขารักเกียรติ

อยู่เชิงเขารักเกียรติในพื้นที่วัดเขารักเกียรติ ต.กำแพงเพชร อ.รัตนภูมิ จ.สงขลา ภายในวัด มีถ้ำในภูเขา มีทางเดินขึ้นไปบนเขารักเกียรติอันเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปและเทวรูปซึ่งเป็นที่เคารพบูชาของประชาชนในพื้นที่

กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติตั้งแต่วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2478

สภาพทั่วไปบริเวณวัดเขารักเกียรติ และบริเวณปากถ้ำเขารักเกียรติ

สถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปและเทวรูปบนเขารักเกียรติ

ถ้ำเขารูปช้าง

อยู่ใน อ.สะเตกา จ.สงขลา เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และมีความสำคัญทางพระพุทธศาสนา ภายในถ้ำประดิษฐานพระพุทธรูปไว้เพื่อให้ประชาชนทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศได้เข้ามาสักการบูชา

ศิลปกรรมต่างๆ ถ้ำเขารูปช้าง

ถ้ำเขาหัวช้าง

ตั้งอยู่ที่ อ.ตะโหมด จ.พัทลุง ปากถ้ำหันไปทางทิศใต้ เดิมภายในถ้ำมีพระพุทธรูปปูนปั้นปางไสยาสน์ 1 องค์ ขนาดยาวประมาณ 14 ม. ฐานพระมีรูปช้างปูนปั้นโผล่แบกฐาน 7 เชือก และมีพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย และพระพุทธรูปไม้จำหลักอีกหลายองค์ แต่ถูกทำลายไปหมดเมื่อราว พ.ศ. 2484 ในบริเวณใกล้กันมีวัดชื่อว่า “วัดถ้ำหัวช้าง” เป็นวัดร้างสร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาปรากฏหลักฐานในพงศาวดารเขียนบางแก้วว่า เป็นวัดหนึ่งขึ้นอยู่กับคณะป่าแก้ว หัวเมืองพัทลุง

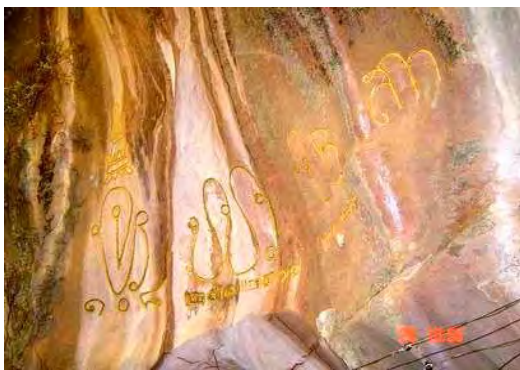
เขาหัวช้าง

ถ้ำคูหาสวรรค์

ตั้งอยู่ที่ ต.คูหาสวรรค์ อ.เมือง จ.พัทลุง หรือถ้ำพระ เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เนื่องจากเป็นสถานที่ที่หลวงปู่ทวดได้มาจำพรรษา และได้สร้างเจดีย์และพระพุทธรูปไว้ภายในถ้ำ กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติตั้งแต่วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2478

บริเวณด้านหน้าถ้ำคูหาสวรรค์

คำจารึกพระปรมาภิไธยภายในถ้ำ

ถ้ำพระเขากัง

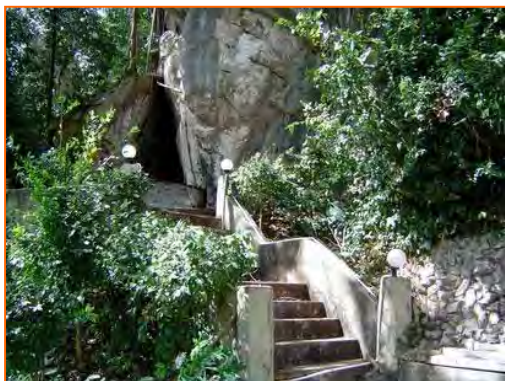
ตั้งอยู่ใน ต.ภูหาสวรรค์ อ.เมือง จ.พัทลุง เขากังเป็นเขาหินปูนขนาดเล็ก สูงประมาณ 50 ม. ตั้งอยู่ในบริเวณโรงพยาบาลประจำจังหวัดพัทลุงอยู่ห่างจากศาลากลางจังหวัดไปทางทิศใต้ประมาณ 300 ม.

คำว่า “เขากัง” เป็นที่มาจากคำว่า “เข้างัง” ซึ่งเป็นคำท้องถิ่นปักษ์ใต้ แปลว่า เกะกะไม่เรียบร้อย หมายถึงพวกคนเลวหัวไม้ หรือพวกพาลเกร ซื่อนี้ได้จากตำนานเขากะทะดูว่า นางบุปผา มีลูกชายคนหนึ่ง ชื่อว่า นายชังกั้ง เมื่อตายไปแล้วชื่อว่า เข้างัง แต่ชาวพัทลุงนิยมเรียกสั้นๆ ว่า เขากัง

ก่อน พ.ศ. 2499 บริเวณเขากังเป็นป่าช้าผีดิบ ผู้เฒ่าผู้แก่เล่าว่าคนตายที่ตายด้วยโรคห่าหรือตายไม่ดีที่เรียกว่า ตายโหง มักจะถูกนำมาฝังไว้หรือค้ำไว้ที่ป่าช้าเขากัง และที่นี่เคยเป็นที่ตั้งสำนักสงฆ์แห่งหนึ่งด้วย แต่ได้รกร้างหาหลักฐานไม่ได้แล้ว ต่อมาเมื่อมีการตั้งโรงพยาบาลและศาลจังหวัดถาวรขึ้นความน่ากลัวต่างๆ ก็หมดไป

สิ่งที่น่าสนใจเขากัง คือ “ถ้ำพระ” ซึ่งอยู่ทางทิศใต้ของเขา แต่ความจริงแล้วถ้ำเขากังเป็นเพียงเพิงหินเล็กๆไม่ถึงกับเป็นถ้ำลึกเข้าไปในภูเขาอย่างถ้ำทั่วไป บริเวณหน้าถ้ำมีศาลาพักร้อนสร้างด้วยไม้ 1 หลัง จากศาลามีบันไดเข้าสู่ปากเพิงหิน หน้าเพิงหินมีบันไดใหญ่ 2 กระบอก เดิมเข้าใจว่ามี 4 กระบอก เพราะมีรอยฐานบันไดใหญ่อีก 2 ฐาน ด้านขวามือของปากถ้ำมีพระพุทธรูปปั้นปางมารวิชัย ฝีมือนายแจ้ง พรหมศรี สร้างเมื่อ พ.ศ. 2469 ด้านซ้ายมือของปากถ้ำเดิมเป็นที่ตั้งศาลเทพารักษ์หรือเจ้าเขา คนทั่วไปเข้าใจผิดว่าเป็นอนุสาวรีย์ของนายคำหั่วแพร ขุนโจรแห่งเมืองพัทลุงในอดีต ปัจจุบันไม่มีแล้ว ภายในถ้ำมีพระพุทธรูปไม้จำหลัก 7 องค์ ฝีมือช่างพื้นบ้าน ที่ผนังถ้ำเป็นรูปปั้นงูโผล่จากช่องหิน ชาวบ้านเรียกว่า ทวดเขากัง และภายนอกถ้ำด้านทิศตะวันออก มีพระพุทธรูปปั้น 2 องค์ ในสภาพชำรุด

กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติตั้งแต่วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2478

สภาพทั่วไปของถ้ำพระเขากัง

บริเวณถ้ำพระเขากัง

ถ้ำพระเขาจ้งโหล่น

ตั้งอยู่ในพื้นที่วัดจ้งโหล่น (ดู วัดจ้งโหล่น) บ้านจ้งโหล่น ต.ภูหาใต้ อ.รัตนภูมิ จ.สงขลา บริเวณถ้ำพระเขาจ้งโหล่นประดิษฐานพระพุทธรูปบนเขาคีใหญ่ พระเพลากว้าง 2 ศอก และมีรอยพระพุทธรูปบาทอื่นเป็นที่เคารพบูชาของประชาชนในพื้นที่

กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติตั้งแต่วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2478

สภาพทั่วไปของถ้ำพระเขาจ้งโหล่นและรอยพระพุทธรูปซึ่งอยู่บริเวณด้านหน้าของถ้ำพระเขาจ้งโหล่น

ถ้ำพระเขาเจ็ยก

อยู่ในพื้นที่วัดเขาเจ็ยก อ.เมือง จ.พัทลุง

กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติตั้งแต่วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2478

สภาพทั่วไปของวัดเขาเจ็ยกและบันไดนาคทางขึ้นถ้ำ

บันไดนาคขึ้นไปยังจุดชม
ทิวทัศน์บนเขาเจ็ยก
จุดชมทิวทัศน์
และทิวทัศน์บนเขาเจ็ยก

ถ้ำพระเขาย้ายสน

ตั้งอยู่ ม.3 ต.เขาย้ายสน อ.เขาย้ายสน จ.พัทลุง เป็นถ้ำอยู่ทางทิศตะวันออกของเขาย้ายสน เขาย้ายสนมีลักษณะเป็นภูเขาหินปูนลูกโดด อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอเขาย้ายสนไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ประมาณ 1 กม. เขาย้ายสนเป็นภูเขาที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีเพราะได้พบหลักฐานการอยู่อาศัยของมนุษย์มาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ สมัยกรุงศรีอยุธยา และกรุงรัตนโกสินทร์ เช่น ขวานหินขัด เครื่องปั้นดินเผา พระพุทธรูป เป็นต้น

ถ้ำพระเขาย้ายสน ชาวบ้านเรียกว่า “ถ้ำพระ” เดิมเป็นส่วนหนึ่งของวัดเขาย้ายสน เป็นวัดที่ขึ้นกับวัดเขียนบางแก้วในสมัยอยุธยา ปัจจุบันเป็นวัดร้าง ภายในถ้ำพระเป็นที่จำพรรษาของพระสงฆ์ ถ้ำแบ่งออกเป็น 2 ตอน ตอนล่างเป็นที่พักสงฆ์ และจากถ้ำตอนล่างมีบันไดนาถขึ้นสู่ถ้ำตอนบน สร้างโดยพระทอง จิวัดปุณโย ส่วนตอนบนของถ้ำเป็นที่ราบได้เพิงหินกว้าง ประมาณ 20 ม. ยาว ประมาณ 30 ม. ได้เพิงหินเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปจำนวน 10 องค์ เป็นพระพุทธรูปเก่าแก่ปั้นด้วยดินเหนียวพอกปูนลงรักปิดทอง เป็นพระปางสมาธิ จำนวน 5 องค์ ได้รับการซ่อมแซมใหม่หลายครั้ง มีขนาดเท่ากันทุกองค์ คือ ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ 50 ซม. สูงประมาณ 1 ม. ได้เพิงหินทางทิศใต้ของพระพุทธรูปยังมีพระพุทธรูปหล่อสำริดปางห้าม

กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติตั้งแต่วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2478

สภาพทั่วไปของถ้ำพระเขาย้ายสน

ถ้ำพระเขาหลักโค

ตั้งอยู่ อ.เมือง จ.พัทลุง

สภาพทั่วไปของถ้ำพระเขาหลักโค

ถ้ำพระเขานัน

ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของเขานัน ม.1 ต.ปรางหมู อ.เมือง จ.พัทลุง เป็นถ้ำขนาดเล็ก ปากถ้ำหันไปทางทิศตะวันออก ถ้ำมีความกว้าง ประมาณ 5 ม. ยาวประมาณ 20 ม. ภายในตอนลึกสุดก่อด้วยปูนยกพื้นสูง มีบันไดเล็กๆ 6 ขั้น ตอนบนประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย 1 องค์ ฝีมือช่างพื้นเมือง ชาวบ้านเรียกว่า “ท่านจอมถ้ำ” ถือว่าเป็นพระประธานของถ้ำ สองข้างบันไดประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นปางสมาธิประทับนั่งบนฐานย่อมุม มีลายผ้าทิพย์ห้อยลงด้านหน้า ชาวบ้านเรียกว่า “ท่านไขดำ” องค์ด้านซ้ายมือเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัยประทับนั่งบนฐานย่อมุมเช่นเดียวกันกับองค์ด้านขวา ชาวบ้านเรียกว่า “ท่านไขแดง” ที่พื้นถ้ำชั้นล่างด้านขวามือได้เพิงหินมีพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย จำนวน 4 องค์ ประทับนั่งบนฐานสี่เหลี่ยมย่อมุม องค์พระพุทธรูปลงรักปิดทองและทาสีชาดฝีมือช่างพื้นเมืองสมัยรัตนโกสินทร์ ตามประวัติพระครูอินทโมฬี (บุญแก้ว) อดีตท่านเจ้าอาวาสวัดปรางหมูนอก (พ.ศ. 2433 – 2461) เป็นผู้สร้างพระพุทธรูปภายในถ้ำเขานัน ต่อมาพระช่วง เขมธมโม วัดปากสระ ต.ชัยบุรี อ.เมือง จ.พัทลุง ได้บูรณะพระพุทธรูปและตกแต่งถ้ำใหม่ เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2510 นอกจากนี้ภายในถ้ำเขานันเคยพบพระพุทธรูปโบราณหลายองค์ และเคยใช้เป็นสถานที่สร้างพระเครื่องรางของขลังของพระครูเนกขัมมภิรมย์ (ดิษฐ์) อดีตเจ้าอาวาสวัดปากสระ เมื่อ พ.ศ. 2483 เพื่อแจกจ่ายให้ทหาร ตำรวจ อาสาสมัครพลเรือนที่ไปราชการสงครามอินโดจีน

ถ้ำพุทโศคม

ตั้งอยู่ในบริเวณสำนักสงฆ์พุทโศคม ในภูเขาลำเลียง ม.7 ต.บ้านนา กิ่งอ.ศรีนครินทร์ จ.พัทลุง ถ้ำพุทโศคมมีลักษณะเป็นถ้ำในภูเขาหินปูนและหินอ่อนที่มีขนาดใหญ่กว้างถึง 2 ถ้ำ เป็นสองชั้น ชั้นล่างเสมอพื้นดินขนาดกว้าง 26 ม. ยาว 180 ม. เพดานถ้ำเรียบเสมอ มีหินงอกสวยงามและชั้นที่สองอยู่บริเวณกึ่งกลางภูเขา มีขนาดกว้าง 40 ม. ยาว 100 ม. นอกจากนี้ยังมีถ้ำขนาดเล็ก อีก 4 ถ้ำ ถ้ำโบสถ์จัดเป็นถ้ำที่มีความสวยงามที่สุดใช้เป็นที่พักปฏิบัติธรรมวิปัสสนาและบริเวณใต้ถ้ำมีธารน้ำไหลตลอดภูเขา มีปลานานาชนิดอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก

ถ้ำมัจฉา

ตั้งอยู่บริเวณใกล้เคียงกับถ้ำมัลลยเทพนิมิตร์ ต.คูหาสวรรค์ อ.เมือง จ.พัทลุง มีลักษณะแอ่งน้ำเชื่อมต่อเข้าไปภายในถ้ำ แอ่งน้ำนี้มีฝูงปลานานาชนิดอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากชาวบ้านจึงเรียกถ้ำนี้ว่า “วังมัจฉา” หรือ “ถ้ำมัจฉา”

เส้นทางไปถ้ำมัจฉา

แอ่งน้ำที่เชื่อมต่อกับถ้ำหรือถ้ำมัจฉา

ถ้ำมัลลยเทพนิมิตร

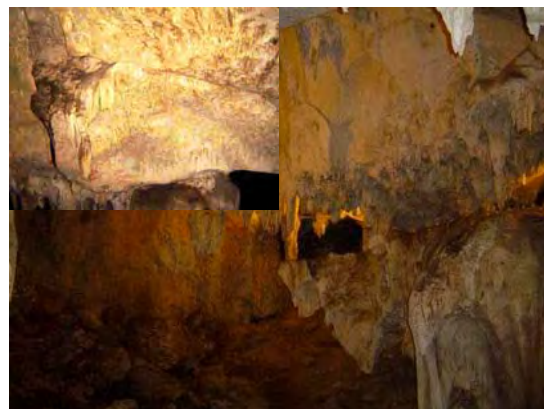
ตั้งอยู่ ต.กุหาสวรรค์ อ.เมือง จ.พัทลุง เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเก่าแก่แห่งหนึ่งของจังหวัดพัทลุง

ปากถ้ำมัลลยเทพนิมิตรและเส้นทางเดินภายในถ้ำ

ประวัติของถ้ำมัลลยเทพนิมิตร เดิมชื่อถ้ำรามะโน เดิมไม่เป็นที่รู้จักกัน กระทั่งในปี พ.ศ. 2502 มีพระภิกษุชาวอีสานรูปหนึ่งนามว่า “พระมัลลย” รุดลงมาถึงสถานที่แห่งนี้และค้นพบถ้ำโดยบังเอิญ ต่อมาพระมัลลยได้สร้างความเลื่อมใสศรัทธาให้กับชาวบ้านแถบนั้น ชาวบ้านจึงเรียกถ้ำนี้ว่า “ถ้ำมัลลยเทพนิมิตร” จากนั้นได้จัดตั้งสำนักสงฆ์และสร้างเจดีย์ขนาดใหญ่ขึ้นบนภูเขา

ลักษณะทั่วไปของถ้ำมัลลยเทพนิมิตร มีลักษณะเป็นถ้ำหินปูนที่มีทั้งหินงอกหินย้อยสวยงามตามธรรมชาติเป็นจำนวนมาก อีกทั้งบริเวณดังกล่าวยังเป็นที่ตั้งของถ้ำกูราและถ้ำเล็กๆ อีกหลายแห่งที่มีความงดงามแตกต่างกันออกไป ภายในถ้ำแต่ละแห่งสามารถเดินติดต่อทะลุถึงกันได้หมด และส่วนบนภูเขาจะมีลานชมวิวที่สามารถมองเห็นทัศนียภาพของเมืองพัทลุงได้เป็นอย่างดี ด้านฐานของภูเขาจะมีแอ่งน้ำลักษณะเป็นถ้ำลอด ภายในมีพื้นที่ขนาดใหญ่ ในช่วงหน้าแล้งสามารถนำเรือเข้าไปเที่ยวชมได้ ระยะทางประมาณ 1 กม.

ลักษณะหินงอกหินย้อยภายในถ้ำมัลลยเทพนิมิตร

ที่ฝังศพต้นตระกูล ณ สงขลา

สุสานต้นตระกูล ณ สงขลา ตั้งอยู่ที่ ต.หัวเขา อ.สิงหนคร จ.สงขลา มีจำนวน 3 แปลง รวมเนื้อที่ประมาณ 59 ไร่ 47 ตร.ว. เป็นพื้นที่โบราณสถานประมาณ 7 ไร่ 4 ตร.ว. แปลงที่ 1 ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 ต.หัวเขา แปลงที่ 2 ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 3 และ 4 ต.หัวเขา และแปลงที่ 3 ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 6 ต.หัวเขา รวมทั้ง 3 แปลง มีสุสานอยู่ 17 สุสาน สุสานที่เก่าที่สุดเป็นสุสานอนุภรรยาของพระยาสงขลา (เหยียง) มาจากสกุล “แซ่จิ่ง” สร้างเมื่อ พ.ศ. 2328 แต่ละสุสานมีคำจารึกเป็นภาษาจีน บริเวณสุสานทั้ง 3 แปลง มีรั้วล้อมรอบ (สำนักงานศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏสงขลา, 2545)

กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติตั้งแต่วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2478 ใช้ชื่อว่า ที่ฝังศพต้นตระกูล ณ สงขลา และกรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2528 ในชื่อ สุสานต้นตระกูล ณ สงขลา

บริเวณสุสานตระกูล ณ สงขลา

ที่ฝังศพพระยาแขก (สุลต่าน)

ที่ฝังศพพระยาแขกหรือสุลต่านสุลต่านสุลต่าน เรียกกันทั่วไปว่า “มรหุ่ม” หรือ “ทวดหุ่ม” คือ พระเจ้าสงขลาที่ 1 ตัวสุสานตั้งอยู่ริมทางหลวงสายสิงหนคร - ระโนด ใกล้กับที่ว่าการ อ.สิงหนคร จ.สงขลา มีลักษณะเป็นศาลาทำครอบสุสานไว้ สุสานจารึกภาษาอาหรับไว้ สุลต่านสุลต่านมีบิดาเชื้อชาติอาหรับ นับถือศาสนาอิสลาม ชื่อว่า คาโตะโมกอลด์ หรือ โมกุล เป็นข้าหลวงของพระเจ้ากรุงสยามแห่งกรุงศรีอยุธยา มารดาเป็นคนพื้นเมืองสงขลา เมื่อวัยหนุ่มเป็นคนใจกว้าง คบค้าสมาคมกับคนทุกเชื้อชาติ ชำนาญการค้าขายทางเรือ เรียนรู้แก่กล้าทางไสยศาสตร์ เป็นนักสู้เก่งกาจ คงกระพัน มีวาจาสัตย์ เป็นที่เกรงขามของพวกโจรสลัดทั้งหลาย เคยเป็นมหาดเล็กในสมัยพระเจ้าทรงธรรม เมื่อบิดาถึงแก่กรรมได้เป็นข้าหลวงสืบต่อมา มีชื่อว่า สุลต่านสุลต่าน ชาร์

สมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ชาวต่างประเทศเข้ามาติดต่อค้าขายที่เมืองสงขลาเป็นอันมากทำให้เกิดเหตุการณ์ไม่สงบ สุลต่านสุลต่านจึงขออนุญาตทางกรุงศรีอยุธยา เพื่อก่อสร้างกำแพงเมือง คูเมือง และป้อมปืนขึ้นที่หัวเขาแดง ภายหลังหัวเขาแดงจึงได้ชื่อว่า เขานครัม หรือ เขานครา หรือ เขาเมือง ต่อมาสุลต่านสุลต่านได้ตั้งตนเป็นกษัตริย์นามว่า พระเจ้าสงขลาที่ 1 และได้ประกาศเอกราชแข็งเมืองไม่ขึ้นต่อกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 2185) พระเจ้าสงขลาที่ 1 ปกครองสงขลาอยู่นาน 26 ปี (ถึง พ.ศ. 2211) มีโอรสนามสุลต่านมูสตอฟาร์ เป็น พระเจ้าสงขลาที่ 2 ปกครองเมืองสงขลานั้น 12 ปี (พ.ศ. 2211 - 2223) จึงถูกกรุงศรีอยุธยากองทัพมาตีแตก

ศพของสุลต่านสุลัยมานและสุลต่านมูस्ताฟาร์ฝังไว้ในสุสานบนหาดทรายฝั่งหัวเขาแดง คนทั้งหลายนับถือเป็น ทวด หรือ เทพเจ้า ดังที่เรียกกันทั่วไปว่า ทวดหุ้ม จนกระทั่งทุกวันนี้ (สำนักงานศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏสงขลา, 2545)

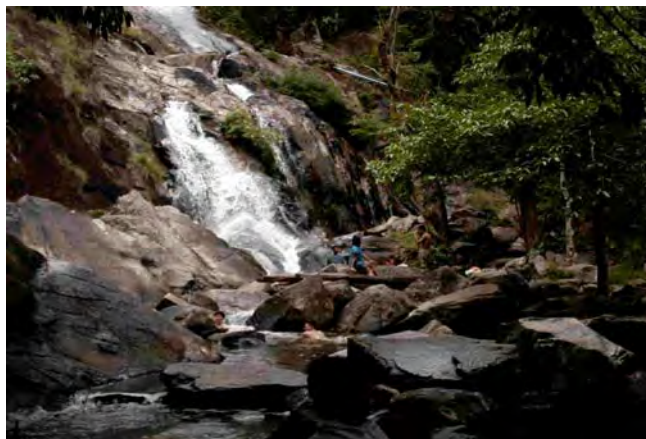
กรมศิลปากร ได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ เมื่อ วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2478

น้ำตกเขาคราม

ตั้งอยู่ใน ม.6 ต.บ้านนา อ.เมือง จ.พัทลุง น้ำตกเขาครามจัดเป็นน้ำตกขนาดกลางมีความเป็นธรรมชาติ และมีความสวยงามแห่งหนึ่งในจังหวัดพัทลุง

น้ำตกโตนงาช้าง

ตั้งอยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า น้ำตกโตนงาช้าง ต.ทุ่งตำเสา อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา เป็นน้ำตกที่สวยงามแห่งหนึ่งในภาคใต้ น้ำตกโตนงาช้างมีทั้งหมด 7 ชั้น ชั้นที่สวยงามที่สุด คือชั้นที่ 3 สายน้ำสีขาวไหลแยกกันมาในลักษณะคล้ายงาช้าง ซึ่งเป็นที่มาของชื่อโตนงาช้าง (โตน เป็นภาษาพื้นเมือง แปลว่า น้ำตก โตนงาช้าง จึงหมายถึง น้ำตกรูปงาช้าง) น้ำตกโตนงาช้างมีน้ำไหลตลอดปี มากน้อยตามฤดูกาล

น้ำตกโตนงาช้าง

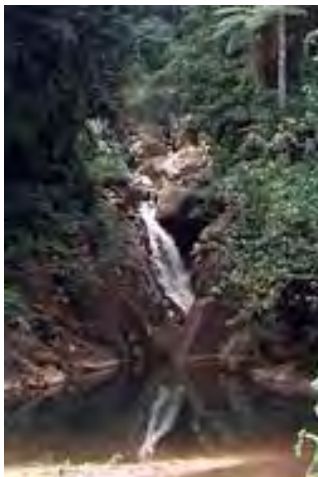
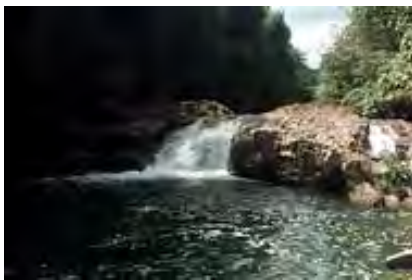
น้ำตกโตนปลิว

ตั้งอยู่ที่ อ.รัตภูมิ จ.สงขลา น้ำตกโตนปลิวอยู่ห่างจากน้ำตกโตนงาช้าง ประมาณ 8.4 กม. น้ำตกโตนปลิวมีความสูงประมาณ 50 ม. มีความอุดมสมบูรณ์ของพรรณไม้ นานาชนิด เป็นน้ำตกที่มีน้ำไหลตลอดทั้งปี บริเวณน้ำตกแวดล้อมไปด้วยพรรณไม้นานาชนิด มีสัตว์ป่าและนก หลากหลายชนิดอาศัยกันอยู่อย่างชุกชุม

น้ำตกนกกร้า

ตั้งอยู่ ม.1 ต.คลองทรายขาว อ.งหรา จ.พัทลุง มีลักษณะเป็นน้ำตกสายเล็กๆ มีธารน้ำไหลลดหลั่นกันเป็นชั้นๆ

น้ำตกนกกร้า เป็น น้ำตกสายเล็กๆ แต่มีเสน่ห์แห่งความงามของสายน้ำจากธรรมชาติ ที่ล่งไหลลงมาจากเทือกเขาบรรทัด น้ำตกนกกร้า เป็นน้ำตกที่มีธารน้ำไหลลดหลั่นกันเป็นชั้นๆ แต่ละชั้นมีความเฉพาะตัว และมีชื่อเรียกแตกต่างกัน เช่น วังหนาว หนานไม้ไผ่ ลานนุ้ย วังใหญ่

น้ำตกนกกร้า

น้ำตกบ้านโตน (แพรทอง)

ตั้งอยู่ ม.5 ต.ลำสินธุ์ อ. เมือง จ.พัทลุง เดินทางจากตัวเมืองถึงได้โดยไปตามทางหลวงหมายเลข 4 ประมาณ 18 กม. มีทางแยก ถนนสายคลองหมวยบ้านกงหรา ระยะทางประมาณ 9 กม. จะถึงทางแยกบ้านโตน ต่อไปทางทิศตะวันตกประมาณ 5 กม. น้ำตกบ้านโตนมีลักษณะเป็นทางน้ำไหลเป็นชั้นๆ ลดหล่นกันลงมา จัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวในระดับท้องถิ่น

น้ำตกบ้านไร่เหนือ

ตั้งอยู่ในเขตบ้านไร่เหนือ ม.4 ต.กงหรา อ.กงหรา จ.พัทลุง สามารถเดินทางถึงได้โดยใช้เส้นทาง – หลวงหมายเลข 4 ถนนเพชรเกษม ห่างจากตัวเมือง 18 กม. แล้วแยกเข้าเส้นทางตามสายคลองหมวย - บ้านกงหราไปอีก 17 กม. ก็ถึงน้ำตก น้ำตกมีลักษณะเป็นชั้นค่อนข้างสูง และไหลลดหล่นลงมาเป็นชั้นๆ มีความสวยงาม มองดูคล้ายผ้าพริ้วตามสายลม จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างว่า "น้ำปลิว"

น้ำตกไพรวัลย์

ตั้งอยู่ที่ ต.คลองเจлим อ.กงหรา จ.พัทลุง ในหน่วยพิทักษ์ป่าบ้านพุด เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาบรรทัด เป็นน้ำตกที่มีขนาดใหญ่ ที่สุดของจังหวัดพัทลุง ธารน้ำตกจะไหลลงมาจากหน้าผาสูงชันและมีความอุดมสมบูรณ์ของต้นไม้พันธุ์หายาก

น้ำตกไพรวัลย์

น้ำตกมโนราห์

ตั้งอยู่ในพื้นที่ บ้านทุ่งนาโพธิ์ อ.งหรา จ.พัทลุง เป็นน้ำตกขนาดกลาง น้ำใสมีสีเขียว ประกอบไปด้วยโขดหิน เกาะแก่งเป็นระยะทางยาว มีสะพานแขวนให้นักท่องเที่ยวเดินชมธรรมชาติ เหมาะอย่างยิ่งในการพักผ่อนและเล่นน้ำ พื้นที่ความรับผิดชอบของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาบรรทัด อยู่ก่อนถึงน้ำตกไพรวัลย์ เมื่อถึงบริเวณลานจอดรถแล้วเดินเท้าเข้าไปอีกประมาณ 500 ม. ทางเดินมีบันไดให้เดินได้อย่างสะดวกสบาย

น้ำตกมโนราห์

น้ำตกหม่อมจ้อย (น้ำตกตะโหนด)

น้ำตกหม่อมจ้อยหรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “น้ำตกตะโหนด” ตั้งอยู่ที่ อ.ตะโหนด จ.พัทลุง เป็นน้ำตกซึ่งอยู่กลางป่าไม่มีความร่มรื่นของพรรณไม้นานาชนิด ลักษณะของน้ำตกจะแบ่งเป็นชั้นๆ แต่ละชั้นมีชื่อเรียกต่างกัน

น้ำตกหม่อมจ้อย (น้ำตกตะโหนด)

บ่อเก้ง

บ่อเก้ง เป็นชื่อบริเวณราชพัสดุที่เป็นแหล่งโบราณสถานและโบราณคดีเมืองสงขลา ฟังแหลมสน ตั้งอยู่ ม.2 ต.หัวเขา อ.สิงหนคร จ.สงขลา เส้นทางเลียบฝั่งทะเลสาบสงขลาระหว่างท่าแหลมสน - ท่าแพขนานยนต์หัวเขาแดง สร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 24 ช่วงที่เมืองสงขลาตั้งอยู่ที่บริเวณฝั่งแหลมสนประกอบด้วย ชุมประตูกุ้งจีน ทางขึ้นลงท่าเรือ ซึ่งเป็นซากสถาปัตยกรรมที่โดดเด่นที่สุดใน กำแพงเมือง ป้อมปืน ซากอาคารก่อด้วยอิฐ เสาหิน บ่อน้ำที่เรียกกันทั่วไปว่า “บ่อเก้ง” มีแท่นนั่งและที่พักน้ำ (สำนักงานศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏสงขลา, 2545)

กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็น โบราณสถานแห่งชาติเมื่อวันที่ 22 มกราคม พ.ศ. 2542

ชุมประตูกุ้งจีนมีทางขึ้นลงท่าเรือ

บ่อน้ำที่อยู่ในบริเวณ ชุมประตูกุ้ง เรียกว่า “บ่อเก้ง”

กำแพงป้อมบ่อเก้ง

บ่อน้ำร้อนธารน้ำเย็น

บ่อน้ำร้อนธารน้ำเย็น ตั้งอยู่ที่ อ.เขาชัยสน จ.พัทลุง เดินทางไปทางใต้ห่างจากตัวเมือง 25 กม. ตามทางหลวงหมายเลข 4 เมื่อถึงบ้านท่านางพรหม จะมีทางแยกซ้ายเข้าทางหลวงหมายเลข 4081 ไป อ.เขาชัยสน ประมาณ 1 กม. ถึงหน้าผาเชิงเขาชัยสน เป็นที่ตั้งของธารน้ำเย็นมีลักษณะเป็นธารน้ำซึ่งไหลออกมาจากใต้เพิงผาบริเวณโดยรอบตกแต่งเป็นสถานที่พักผ่อน เมื่อเลียบเพิงผาต่อไป ผ่านถ้ำพระจะถึงวัดบ่อน้ำร้อน มีแอ่งน้ำร้อนซึ่งเชื่อกันว่าเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ใช้รักษาโรคบางอย่างได้

สภาพโดยทั่วไปบ่อน้ำร้อนธารน้ำเย็น

บ่อน้ำร้อนโนะจังกระ

ตั้งอยู่ อ.กงหรา จ.พัทลุง

บ่อน้ำร้อนโนะจังกระ

บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์วัดแหลมบ่อท่อ

ตั้งอยู่ อ.กระเสสินธุ์ จ.สงขลา

บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์วัดแหลมบ่อท่อ

บ้านเขานัน

ตั้งอยู่ที่ อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง บ้านเขานันมีความสำคัญเนื่องจากเป็นแหล่งของชุมชนโบราณแห่งหนึ่งในพื้นที่จังหวัดพัทลุง มีการค้นพบพระพุทธรูปสำริดปางห้ามญาติแบบทรงเครื่องใหญ่ ศิลปะสมัยอยุธยาตอนปลายมีขนาดสูงประมาณ 1.50 ม. ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติภูเก็ตจังหวัดพัทลุง

บ้านอ่าวท่ายาง

ตั้งอยู่ที่ อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง มีการค้นพบซากพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ 1 องค์ หน้าตักกว้างประมาณ 2 ม. องค์พระถูกขุดทำลายเหลือแต่พระเศียร บริเวณริมอ่าวได้พบเศษเครื่องปั้นดินเผาสมัยราชวงศ์เซ็งกระจายอยู่มากมายและยังได้ขุดพบไหสังคโลก 4 หู จำนวน 3 ใบ สิ่งที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่งคือ เตาเผาปูนขาวซึ่งตั้งเรียงรายจากบ้านอ่าวท่ายางถึงบ้านเก่าเท่าที่สำรวจพบแล้วมีถึง 30 เตา

เครื่องปั้นดินเผา บ้านอ่าวท่ายาง

ป้อมปืนปากน้ำแหลมทราย

หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าป้อมเมืองสงขลา ตั้งอยู่ในบริเวณสำนักงานตำรวจภาค 9 และสถานีตำรวจภูธรเมืองสงขลา ถนนแหลมทราย อ.เมือง จ.สงขลา เลี้ยววัดแหลมทรายไปทางทิศเหนือราว 1 กม.

ป้อมปืนปากน้ำแหลมทราย เป็นป้อมปืนก่อด้วยศิลาทรายทรง 8 เหลี่ยม สูง 5 ศอก กว้างยาว 10 วา พงศาวดารเมืองสงขลาเรียกป้อมนี้ว่า “ป้อมรักษาเขต” ส่วนชื่อในประกาศราชกิจจานุเบกษาเพื่อขึ้นเป็นโบราณสถานเรียกว่า “ป้อมปากน้ำแหลมทราย” ป้อมนี้สร้างโดยเจ้าพระยาวิเชียรคีรี (บุญสังข์ ณ สงขลา) ระหว่าง พ.ศ. 2390 - 2402 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และในสมัยรัชกาลที่ 4 โปรดเกล้าตั้งพระยาวิเชียรคีรี (บุญสังข์ ณ สงขลา) เป็นเจ้าพระยาเมื่อปี พ.ศ. 2403 มีพระบรมราชโองการว่า “บัดนี้เมืองสงขลาที่รุ่งเรืองจำเริญ เป็นที่ไปมาค้าขายของลูกค้าต่างประเทศและลูกค้าในเมืองก็ตั้งตัวทำมา

หากินค้าขายและทำสิ่งของต่างๆ เจริญขึ้นมากกว่าแต่ก่อนและกำแพงเมืองก็ได้สร้างขึ้นและทำนุบำรุงไว้ดีงามสง่ากว่าเมืองปากใต้ทั้งปวง” กรมศิลปากรได้ซ่อมแซมป้อมนี้เมื่อ พ.ศ. 2515 - 2516 และได้นำปืนใหญ่มาติดตั้งไว้เพิ่มอีก 22 กระบอก รวมกับของเก่า 8 กระบอก เป็น 30 กระบอก ครบทุกช่องปืน ปัจจุบันป้อมปืนปากน้ำแหลมทรายได้กลายเป็นโบราณสถานที่สวยงามในอดีต แสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของเมืองสงขลาได้เป็นอย่างดี

กรมศิลปากร ได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ เมื่อ วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2478

บันไดทางขึ้นป้อมปืนปากน้ำแหลมทราย

สภาพโดยทั่วไปของป้อมปืนปากน้ำแหลมทราย

ป้อมพระยาแขก

หรือป้อมเมือง ตั้งอยู่บริเวณเขาแดง อ.สิงหนคร จ.สงขลา เท่าที่ปรากฏมี 14 ป้อม เป็นป้อมที่อยู่บนที่ราบและเชิงเขาสำหรับป้องกันข้าศึก 7 ป้อม เป็นป้อมที่ตั้งอยู่บนเขาและลาดเขาเพื่อสังเกตการณ์ข้าศึก 7 ป้อม ป้อมที่ยังอยู่ในสภาพสมบูรณ์มากที่สุด คือ ป้อมหมายเลข 9 หรือ ป้อมเขาน้อย ตั้งอยู่เชิงเขาน้อย ริมทางหลวงหมายเลข 408 ช่วงสิงหนคร – เกาะขอ ป้อมที่มีสภาพสมบูรณ์รองลงมา คือ ป้อมหมายเลข 8 หรือ ป้อมปากน้ำบนหัวเขาแดง ตั้งอยู่เชิงเขาแดงตรงปากทะเลสาบสงขลา และป้อมหมายเลข 6 บนเขาค่ายม่วง (เขาแดง) (สำนักงานศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏสงขลา, 2545)

กรมศิลปากร ได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ เมื่อ วันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2528

ป้อมหมายเลข 9 หรือป้อมเขาน้อย เป็นป้อมที่มีสภาพสมบูรณ์มากที่สุด

ป้อมหมายเลข 8 หรือป้อมปากน้ำบนบนหัวเขาแดง บนป้อมสามารถชมปากทะเลสาบได้ชัดเจน

ป้อมหมายเลข 6 บนเขาค่ายม่วง (หัวเขาแดง)

พระเจดีย์หลวงบนยอดเขาดังกวน

ตั้งอยู่บนยอดเขาดังกวน (คู เขาดังกวน) ใน อ.เมือง จ.สงขลา ยอดเขาดังกวนเป็นที่ประดิษฐานเจดีย์พระธาตุคูเมืองสงขลา (เจดีย์หลวง หรือ เจดีย์สุดหมอก หรือ เจดีย์เขาดังกวน) เป็นร่องรอยทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญที่สร้างในสมัยอาณาจักรนครศรีธรรมราช เป็นศิลปสมัยทวารวดี โดยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานทรัพย์หลวงให้เป็นทุน โปรดเกล้าให้ พระยาวิเชียรคีรี (เม่น) บุรณะปฏิสังขรณ์แล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2409 และเมื่อวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ. 2539 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้พระราชทานพระบรมสารีริกธาตุให้มาบรรจุในองค์พระเจดีย์ (สำนักงานศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏสงขลา, 2545)

กรมศิลปากร ได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ เมื่อ วันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2528

เจดีย์หลวง หรือ เจดีย์เขาดังกวน

พิพิธภัณฑ์พหามะรงค์ (พะฮามะรง)

ตั้งอยู่ใกล้กับพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสงขลา ตั้งอยู่เลขที่ 1 ถ.จะนะ อ.เมือง จ.สงขลา ก่อสร้างเมื่อวันที่ 25 สิงหาคม พ.ศ. 2530 บนพื้นที่ 143.5 ตารางวา เปิดเมื่อวันที่ 4 กันยายน พ.ศ. 2532 ณ สถานที่เดิมเป็นที่ตั้งบ้านพักของรองอำมาตย์โทขุนวินิจทัศนกรรม (บึ้ง ดินสุลนันท) บิดาของ ฯพณฯ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ อดีตนายกรัฐมนตรีและรัฐบุรุษ และได้จำลองรูปแบบบ้านพักของท่านมาสร้าง พิพิธภัณฑ์ฯ พร้อมกับได้รวบรวมข้าวของเครื่องใช้และประวัตินักศึกของ ท่านมาเก็บรักษาไว้ ณ พิพิธภัณฑ์พหามะรงค์

“พะฮามะรง” เป็นตำแหน่งเก่าแก่ของข้าราชการกรมราชทัณฑ์ เป็นตำแหน่งที่มีมาตั้งแต่กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ควบคู่กับตำแหน่ง “พิศดี” ปรากฏอยู่ในกฎหมายตราสามดวงและพระอัยการลักษณะต่างๆ ตำแหน่งพะฮามะรงได้ใช้ติดต่อกันมาตลอด จวบกระทั่งได้มีประกาศใช้พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พุทธศักราช 2479 ตำแหน่งพะฮามะรงจึงได้ถูกยกเลิกไป

มีหลักฐานปรากฏอยู่ในพระบรมราชโองการพระราชทานนามสกุลของขุนวินิจทัศนกรรม (บึ้ง ดินสุลนันท) และ ฯพณฯ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ มีดำริให้ใช้ชื่อป้ายพิพิธภัณฑ์พหามะรงว่า “พิพิธภัณฑ์พหามะรงค์” ตามที่ปรากฏในพระบรมราชโองการดังกล่าว การจัดทำป้ายพิพิธภัณฑ์จึงใช้ว่า “พิพิธภัณฑ์พหามะรงค์” ตามคำริของ ฯพณฯ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์

สภาพทั่วไปของพิพิธภัณฑ์พหามะรงค์

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สงขลา

ตั้งอยู่ที่ ถ.จะนะ ตัดกับ ถ.วิเชียรชม อ.เมือง จ.สงขลา เป็นสถาปัตยกรรมแบบจีน อายุกว่า 100 ปี ตัวอาคารสร้างขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2421 โดยพระยาสุนทรารักษ์ (เนตร ณ สงขลา) ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลาเป็นบ้านพักส่วนตัว ต่อมา พระวิจิตรวรศาสตร์ (ปิ่น สุชุม) ใช้เป็นจวนพักและว่าราชการ ข้าหลวงพิเศษตรวจราชการเมืองสงขลา เมื่อ พ.ศ. 2437 ซึ่งต่อมาก็คือเจ้าพระยาอมราช (ปิ่น สุชุม) หลังจากนั้นใช้เป็นศาลว่าการมณฑลนครศรีธรรมราชและเป็นศาลากลางจังหวัดจนถึง พ.ศ. 2496

ใน พ.ศ. 2516 กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนอาคารนี้เป็นโบราณสถานและปรับปรุงเป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ และเปิดอย่างเป็นทางการเมื่อ พ.ศ. 2525 เก็บรวบรวมโบราณวัตถุต่างๆ มากมายตั้งแต่ก่อนสมัยประวัติศาสตร์จากบ้านเชียง และสมัยหินกลางหินใหม่จาก กาญจนบุรี และโบราณวัตถุสมัยก่อนประวัติศาสตร์ถึงสมัยศรีวิชัยซึ่งพบที่ภาคใต้ด้วย

สภาพโดยทั่วไปของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สงขลา

มัสยิดอุสาสนอิสลาม

ตั้งอยู่ อ.เมือง จ.สงขลา

มัสยิดอุสาสนอิสลาม

ประวัติความเป็นมา/ความสำคัญ

ปรากฏร่องรอยการอพยพของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ และพัฒนาเป็นชุมชนพร้อมๆ กับชุมชนเขาชัยสนเขา ออทะลุ เขาค้อหาสวรรค์ เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 13 - 14 ได้เจริญเรื่อยมาจนกลายเป็นศูนย์กลางทางการเมืองของพหุลูปประมาณพุทธศตวรรษที่ 22 - 24 ภายใต้การนำของเพริชี่ น้องชายของสุลต่านสุลัยมาน เจ้าเมืองสงขลา จากนั้นชุมชนนี้ถูกใช้เป็นที่ทำการเมืองเรื่อยมาจนสิ้นสุดในสมัยเจ้าเมืองพระภักดีเสนาซึ่งเสียชีวิตในสงครามเสียกรุงครั้งที่ 2 ใน พ.ศ. 2310 และถูกทิ้งร้างไป เพราะเจ้าเมืองคนใหม่ที่ได้รับการแต่งตั้งจากพระเจ้าตากสิน ได้ย้ายที่ทำการเมืองไปอยู่ที่ท่าเสม็ดและได้ย้ายไปอีกหลายแห่ง เมืองพหุลูปที่เขาชัยสนได้ชื่อว่าเป็นเมืองที่มีความแข็งแกร่งยากแก่การเข้าโจมตี เพราะมีภูเขาล้อมรอบทั้ง 4 ด้าน มีทางเข้าออกเพียงด้านเดียว ได้มีการตั้งค่าย คู ประตู หอรบ อย่างมั่นคงและมีการนำเอาปืนใหญ่มาใช้เพื่อป้องกันการรุกรานของข้าศึกศัตรู

หลักฐานทางประวัติศาสตร์/โบราณคดี

บริเวณชุมชนเมืองโบราณเขาชัยสนปรากฏร่องรอยหลักฐานประวัติศาสตร์และโบราณคดีหลายอย่าง คือ กำแพงเมือง แม้จะถูกทำลายไปมาก จากการรื้ออิฐไปสร้างเมืองที่ลำปำในสมัยพระยาพหุลูป (ทับ) ก็ตาม แต่ยังปรากฏร่องรอยแนวกำแพงเมืองทั้ง 3 ด้าน เริ่มทางด้านตะวันออก บริเวณเชิงเขาเมืองทางทิศเหนือ เชื่อมต่อเขาพูลูทางทิศใต้ ความยาวประมาณ 40 ม. ทางด้านเหนือบริเวณเขาเจ็ดยักษ์ผ่านคลองเมือง วัดใหม่ (ร้าง) ไปจนถึงเขาบ่อฟ้า ความยาวประมาณ 1,500 ม. ทางด้านตะวันตก บริเวณทิศใต้ของเขาบ่อฟ้าไปถึงเขาหลัก มีความยาวประมาณ 300 ม.

คูเมือง มี 3 ด้าน เช่นเดียวกับกำแพงเมือง โดยอยู่ด้านนอกกำแพงเมือง เริ่มด้านทิศตะวันออกจากเขามือมนานไปกับเขาพูลูไปทางทิศเหนือจดถนนหน้าโรงเรียนวัดแจ้ง ทางด้านทิศเหนือจากถนนหน้าโรงเรียนวัดแจ้งตรงไปทางทิศตะวันตกผ่านตอนเหนือของเขาบ่อฟ้าด้านทิศตะวันตกแนวคลองต่อจากทางด้านทิศเหนือจากนั้นอ้อมเขาบ่อฟ้าไปทางทิศใต้จดคลองเมืองด้านเหนือเขาหลัก

จวนเจ้าเมือง หรือ “ในดึก” ตั้งอยู่ริมคลองเมืองฝั่งซ้าย มีคูน้ำล้อมรอบ เหลือร่องรอยซากอิฐอยู่บ้าง

พระเสื่อเมือง ตั้งอยู่ระหว่างฝั่งขวาของคลองเมืองกับ “ในดึก” โดยมีคลองกั้น ปัจจุบันเหลือเพียงเนินดินรูปสี่เหลี่ยม มีดินประจุขนาดใหญ่ แต่เดิมมีพระพุทธรูปสำริดประดิษฐานอยู่ใต้ต้นไม้ ปัจจุบันสูญหายไปแล้ว

อุรือ มี 2 แห่ง แห่งหนึ่งอยู่บริเวณทิศตะวันออกเฉียงเหนือของพระเสื่อเมือง ด้านฝั่งซ้ายคลองเมือง อีกแห่งหนึ่งอยู่บริเวณฝั่งซ้ายของคลองเมืองไปทางทิศใต้ของเขาบ่อฟ้า ทั้งสองอุ้งกว้างยาวประมาณ 10 X 80 ม.

บริเวณพระเสื่อเมือง ในเมืองพหุลูปเขาชัยสน

บ้านในเมือง ตั้งเรียงรายอยู่ทางทิศเหนือของเขาลักและทิศตะวันออกของเขาบ่อฟ้า บริเวณริมคลองเมือง

วัดในยอ ตั้งอยู่ในหุบเขาระหว่างเขาลัก เขามือง เขาพลู เป็นวัดเก่าสมัยอยุธยาและเป็นสถานที่ประกอบพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา ปัจจุบันเหลือแต่ซากอิฐของฐานอุโบสถ ฐานโบสถ์ ส่วนโบสถ์อยู่ที่วัดแจ้ง วัดในยอยังมีแท่นท่านยอ ซึ่งเป็นแท่นหินตามธรรมชาติเป็นสถานที่ที่เจ้าอาวาสใช้สอนธรรมะแก่ประชาชนโดยด้านหน้ามีลานดินกว้าง เรียกว่า ลานอโศก ส่วนทางทิศใต้ของแท่นท่านยอมีบ่อน้ำหิน หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า ท่อน้ำไหลออกจากเขาเมืองถือว่าเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ ใช้ในพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา

แท่นท่านยอ วัดในยอ เมืองพัทลุงเขาชัยบุรี

ถ้ำต่างๆ ตามภูเขาที่ล้อมรอบเมือง ซึ่งเป็นเขาหินปูน ถ้ำเหล่านี้เดิมใช้เป็นศาสนสถานในพุทธศาสนา ถ้ำที่สำคัญๆ คือ ถ้ำเขาบ่อฟ้า ภายในถ้ำมีพระพุทธรูปปูนปั้นหลายองค์ แต่ถูกทำลายหมดแล้ว และยังพบด้วยขามจินไห 4 หู เคลือบสีน้ำตาลอ่อนสมัยราชวงศ์เหม็ง พระพุทธรูปสำริด ถ้ำวังโหมด อยู่ทางทิศเหนือของเขามือง พบพระพุทธรูปสำริดหลายองค์ ถ้ำไม้หอม อยู่ทางทิศใต้ของเขามือง เดิมมีพระพุทธรูปปูนปั้นหลายองค์ ปัจจุบันถูกทำลาย และยังพบพระพิมพ์ปิดตาหลายองค์ ราพระ เป็นเพิงหินอยู่ทางทิศใต้ของเขามือง มีพระพุทธรูปปูนปั้นสมัยอยุธยาตอนปลาย 9 องค์ ปัจจุบันถูกทำลาย ถ้ำขาม อยู่ทางทิศตะวันออกของเขามือง พระพุทธรูปสำริดหลายองค์เป็นฝีมือช่างพื้นเมือง ศิลปะอยุธยาตอนปลาย

ถ้ำน้ำ : ทะเลเขาเมือง เมืองพัทลุงเขาชัยบุรี

ถ้ำน้ำ : ทะเลเขาเมือง เป็นสถานที่ประกอบพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาของข้าราชการ มีร่องรอยโบสถ์ ชุกชี พระพุทธรูป ฐานเสมานหินก่ออิฐถือปูนตลอดจนพบหลุมฝังลูกนิมิตและก้อนอิฐจำนวนมากบนรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ซึ่งถ้ำน้ำ: ทะเลเขาเมือง ดังกล่าวมีตำนานเล่าว่า “ใครพลัดหลงเข้าไปในเขาเมืองจะพบกับคนธรรพ์ และพบทะเลซึ่งมีโลงศพทองของพระเดมิย์ลอยน้ำอยู่ และมีกาปากเงิน กาปากทองเกาะอยู่บนโลงศพ”

ประวัติความเป็นมา/ความสำคัญ

จากเอกสารเพลานางเลื้อยขาว ระบุว่าโลกเมืองบางแก้วเป็นที่ตั้งเมืองพัทลุงแห่งแรกเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 15 ในสมัยศรีวิชัย ประกอบกับหลักฐานทางโบราณคดีปรากฏร่องรอยของชุมชนที่นับถือศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนานิกายมหายาน เมืองพัทลุงที่บางแก้วเมื่อแรกตั้งอยู่ภายใต้การปกครองของเมืองสทิงพระ ในสมัยนั้นเรียกว่า กรุงสทิงพาราณสี มีเจ้าพระยากรุงทองเป็นประมุข และได้สร้างวัดเขียนเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ ณ พระมหาธาตุเจดีย์ วัดนี้สร้างสมัยเดียวกับวัดพะโคะ และวัดสทิง ครั้นเมื่อเมืองสทิงพระเสื่อมอำนาจลง เมืองพัทลุงที่บางแก้วพัฒนาเจริญรุ่งเรืองแทนโดยเฉพาะในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 – 22 (สมัยสุโขทัยและอยุธยา) มีอำนาจเหนือชุมชนต่างๆ ในเขตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาแต่ยังอยู่ภายใต้อำนาจของเมืองนครศรีธรรมราช นอกจากนี้ยังเป็นศูนย์กลางพุทธศาสนา มีวัดที่อยู่ในความปกครองของวัดเขียน (เป็นที่ตั้งของคณะป่าแก้ว) เป็นจำนวนถึง 290 วัด ต่อมาได้ย้ายศูนย์กลางอำนาจทางการปกครองของพัทลุงไปอยู่ที่เขาชัยบุรี เพื่อให้ปลอดภัยจากการรุกรานของพวกโจรสลัดที่เข้ามาปล้นสะดมเป็นหลายครั้ง ในที่สุด ชุมชนเมืองพัทลุงที่บางแก้วค่อยๆ เสื่อมลง

หลักฐานทางประวัติศาสตร์/โบราณคดี

คูเมือง หรือคลองบางหลวง เป็นคูเมืองทางด้านทิศใต้ อยู่ระหว่างโลกพระคูมากับโลกเมือง ส่วนคูเมืองด้านอื่นๆ ไม่ปรากฏร่องรอยที่ชัดเจนพอ แต่เข้าใจว่ามีคูเมืองทั้ง 4 ด้าน ในบริเวณคูเมืองด้านทิศใต้เคยพบด้วยลายครามรูปดอกไม้นขนาดใหญ่ 1 ใบ ซึ่งจัดอยู่ในสมัยราชวงศ์เหม็ง

กำแพงเมือง ปัจจุบันไม่พบร่องรอย จากคำบอกเล่าของชาวบ้าน กล่าวว่ายังมีแนวคันดิน ระหว่างวัดเขียนกับโลกเมือง ชาวบ้านเรียกว่า ถนนตลาด เป็นถนนเลียบคูเมืองด้านใต้แล้ววกไปทางด้านเหนือ

พระพุทธรูปสองพี่น้อง อยู่ทางทิศตะวันตกของโลกเมือง เป็นพระพุทธรูปที่อยู่ภายในเมือง พระพุทธรูปนี้จำหลักด้วยหินทรายแดงเป็นศิลปะอยุธยา แต่ต่อมาได้รับการบูรณะใหม่จนไม่ปรากฏร่องรอยของเดิมอยู่เลย

โบราณวัตถุที่พบในโลกเมือง ได้แก่ เศษภาชนะดินเผา ในสมัยราชวงศ์เหม็ง ราชวงศ์เซ็ง เครื่องสังคโลก สมัยสุโขทัย เค้าปูนสำริด เครื่องสำริดคล้ายปืนปึกผม หัวธนูสำริด เหยียนทองคำอาหรับ หินบดยาหรือเครื่องเทศ

วัดเขียน เป็นวัดเก่าแก่ และเป็นศูนย์กลางของชุมชน ภายในวัดมีโบราณสถานที่สำคัญ คือ พระมหาธาตุเจดีย์ อยู่ด้านหลังพระอุโบสถ เป็นเจดีย์แบบศิลปะศรีวิชัย มีขนาดสูง 22 ม. รอบฐานยาว 16.5 ม. ต่อมาได้มีการบูรณะกลายเป็นทรงเจดีย์แบบลังกา (เฉพาะองค์เจดีย์) ลักษณะของพระมหาธาตุเจดีย์นี้ได้รับอิทธิพลศิลปะหลายรูปแบบประสมประสานกัน กล่าวคือ ศิลปะชาวบริเวณชุ่มพระพุทธรูป 3 ชุ่ม ศิลปะปาละบริเวณฐานพระเจดีย์แปดเหลี่ยม ศิลปะแบบลังกาที่องค์เจดีย์ ซึ่งมีหัวของช้างโผล่รอบองค์เจดีย์ ส่วนบริเวณบันไดทำเป็นชุ้มยอดอย่างจีน รอบฐานเจดีย์ 4 ทิศ มีองค์เจดีย์แบบศิลปะศรีวิชัย พระอุโบสถ ฐานพระอุโบสถก่ออิฐถือปูนตัวพระอุโบสถทำด้วยไม้ มีการบูรณะในปี พ.ศ. 2523 กลายเป็นพระอุโบสถก่ออิฐถือปูนทั้งหลัง ภายในพระอุโบสถมีพระประธานปางมารวิชัยปูนปั้น 5 องค์ ด้านหลังพระอุโบสถกันเป็นห้องประดิษฐานพระพุทธรูปไสยาสน์ปูนปั้น 1 องค์ ธรรมศาลา ฐานก่ออิฐถือปูน ตัวอาคารเป็นไม้ ภายในประดิษฐานพระปูนปั้นปางมารวิชัย ฝีมือช่างพื้นเมือง พิพิธภัณฑวัดเขียนบางแก้วเป็นที่รวบรวมศิลปวัตถุโบราณที่พบในโลกเมืองและบริเวณใกล้เคียง ตลอดจนเครื่องมือเครื่องใช้ พระพุทธรูปสำริดปางอุ้มบาตร เป็นศิลปะอยุธยา ชาวบ้านเรียกว่า สมเด็จแม่อยู่หัวเมือง หรือแม่ทวด เดิมประดิษฐานที่ใต้ต้นโพธิ์ริมคลองบางแก้ว ปัจจุบันอยู่ที่กุฏิเจ้าอาวาส โบสถ์พราหมณ์หรือเทวสถาน ชาวบ้านเรียกว่า วัดแขกชี ตัวอยู่ทิศ

ตะวันออกเฉียงเหนือของพระมหาธาตุเจดีย์ มีซากอิฐจุ่มอยู่บนเนินดิน มีชิ้นส่วนของศิลาแลง และฐานโยนิจำหลักหิน รวมทั้งฐานประติมากรรมจำหลักหินทรายแดงรูปทรงกลม วิหารถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของพระมหาธาตุเจดีย์ ปัจจุบันเหลือเพียงเนินดิน และพระพุทธรูปจำหลักหินทรายแดงศิลปะอยุธยาตอนต้น พระแก้วจุลาคริมหาโพธิ์หรือพระจุลา อยู่ในบริเวณใกล้เคียงวิหารถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา เป็นพระพุทธรูปจำหลักหินทรายแดง ปางมารวิชัย ศิลปะอยุธยาตอนต้น สภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบันผ่านการบูรณะเมื่อ พ.ศ. 2505

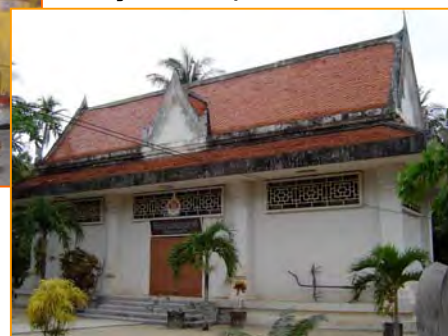

พระมหาธาตุเจดีย์ ตั้งอยู่หลังพระอุโบสถ และธรรมศาลา ในวัดเขียนบางแก้ว

พระประธานปูนปั้นปางมารวิชัย 5 องค์

พระปูนปั้นพระพุทธรูปไสยาสน์

พิพิธภัณฑ์วัดเขียนบางแก้ว

เมืองพัทลุงบ้านควนแร่

เมืองพัทลุงบ้านควนแร่ ตั้งอยู่ในพื้นที่ อ.เมือง จ.พัทลุง มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญอยู่บริเวณ วัดควนแร่ ได้แก่ กำแพงเมือง โขกเนินดิน และสภาพพื้นที่ภายในวัดควนแร่

โขกเนินดินที่ตั้งเมืองในอดีตและแนวกำแพงเมืองควนแร่

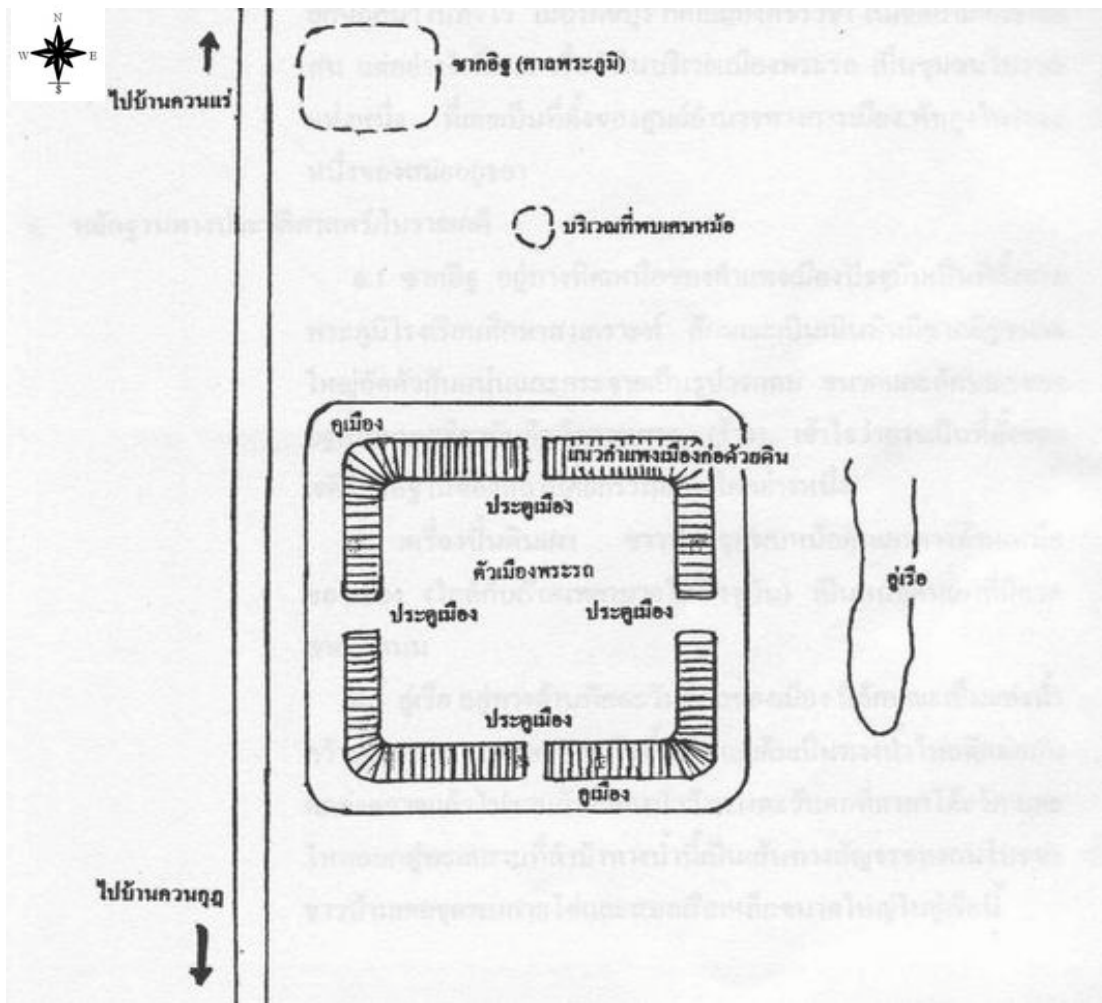

บริเวณวัดโคนแร่

เมืองพระรถ

เมืองพระรถ (ชัยวุฒิ, 2524) ตั้งอยู่ ม.1 ต.ควนมะพร้าว อ.เมือง จ.พัทลุง

เส้นทางคมนาคม จากศาลากลางจังหวัดมุ่งหน้าไปทางทิศตะวันออกตามถนนสายรามศวร์ - อภัยบริรักษ์ (พัทลุง - ลำปำ) ประมาณ 5 กม. จากนั้นเลี้ยวไปทางทิศใต้ที่ทางแยกถนนสายควนแร่ - ควนภูฎิ ประมาณ 1 กม.

ที่มา: ชัยวุฒิ, 2524

ลักษณะทางกายภาพ เป็นชุมชนโบราณรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีกำแพงและคูเมืองล้อมรอบ 4 ด้าน ชาวบ้านเรียกที่คูเมือง กำแพงเมืองก่อด้วยดินขาว 200 ม. สูง 2.2 ม. ส่วนคูเมืองกว้าง 12 ม. มีประตูเมืองทั้ง 4 ด้าน ด้านละ 1 ประตู ประตูซ้อยู่ทางด้านทิศเหนือ ภายในเมืองเป็นดินลูกรังปนดินทรายละเอียดและดินเหนียวชายเลน บริเวณที่ในเมืองปัจจุบันเป็นที่ตั้งของโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์

ประวัติความเป็นมา/ความสำคัญ

เป็นเมืองในสมัยอยุธยาที่มีลักษณะผังเมืองเหมือนกับเมืองจะนะ - เทพา แต่ยังไม่สามารถวิเคราะห์ได้ว่าอยู่ในช่วงระยะใดของสมัยอยุธยา เพราะหลักฐานที่หลงเหลืออยู่น้อย เมืองพระรถนี้เป็นเมืองที่มีความสัมพันธ์กับเรื่องพระรถ - เมรี และมีความเกี่ยวข้องกับนามสถานที่ต่างๆ ในจังหวัดพัทลุง เช่น ควรรสาร ซึ่งเป็นสถานที่ที่พระยาภิเปลี่ยนแปลงข้อความในสาร บ้านสุนทรา เป็นสถานที่ที่ศพนางยักษ์ถูกนำไปทิ้งไว้ เมืองคชบุรี ก็คือเมืองคชราชา ในเขตอำเภอเขาชัยสน แต่อย่างไรก็ตาม เชื่อว่าในบริเวณเมืองพระรถ เป็นชุมชนโบราณแห่งหนึ่ง ที่เคยเป็นที่ตั้งของศูนย์อำนาจทางการเมืองพัทลุงในระยะหนึ่งของสมัยอยุธยา

หลักฐานทางประวัติศาสตร์/โบราณคดี

ซากอิฐ อยู่ทางทิศเหนือของกำแพงเมือง ปัจจุบันเป็นที่ตั้งศาลพระภูมิโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ ลักษณะเป็นเนินหินมีซากอิฐขนาดใหญ่อัดตัวกันแน่นและกระจายเป็นรูปวงกลม ขนาดและลักษณะของอิฐเป็นแบบเดียวกับอิฐวัดควรรสาร (ร้าง) เข้าใจว่าอาจเป็นที่ตั้งของเจดีย์หรือฐานของสถาปัตยกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง

เครื่องปั้นดินเผา ชาวบ้านขุดพบหม้อดินเผาทางด้านเหนือของเมือง (ใกล้กับเรือนพยาบาลในปัจจุบัน) เป็นหม้อดินเผาที่มีลวดลายเทพพนม

อุโมงค์ อยู่ทางด้านทิศตะวันออกของเมือง มีลักษณะเป็นแอ่งน้ำกว้างประมาณ 15 ม. ปัจจุบันตื้นเขินแต่เดิมเป็นทางน้ำไหลติดต่อกับคลองตลาดแล้วไปรวมกับคลองหัววังทางตะวันตกที่ศาลาไต่ะวัค และไหลออกสู่ทะเลสาบที่ลำปำ ทางน้ำนี้เป็นเส้นทางสัญจรของคนโบราณ ชาวบ้านเคยขุดพบสายโซ่และสมอเรือเหล็กขนาดใหญ่ในอุโมงค์นี้

ร่องรอยทางประวัติศาสตร์เมืองพระรถ อยู่ในพื้นที่โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์พัทลุง

เมืองพังยาง

เมืองพังยาง ตั้งอยู่ในพื้นที่ บ้านพังยาง ต.พังยาง อ.ระโนด จ.สงขลา มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญ คือ วัดหน้าเมือง วัดพังยาง บ้านคอก ตระพัง และคลองที่ใช้ในการคมนาคมในอดีต

วัดพังยาง

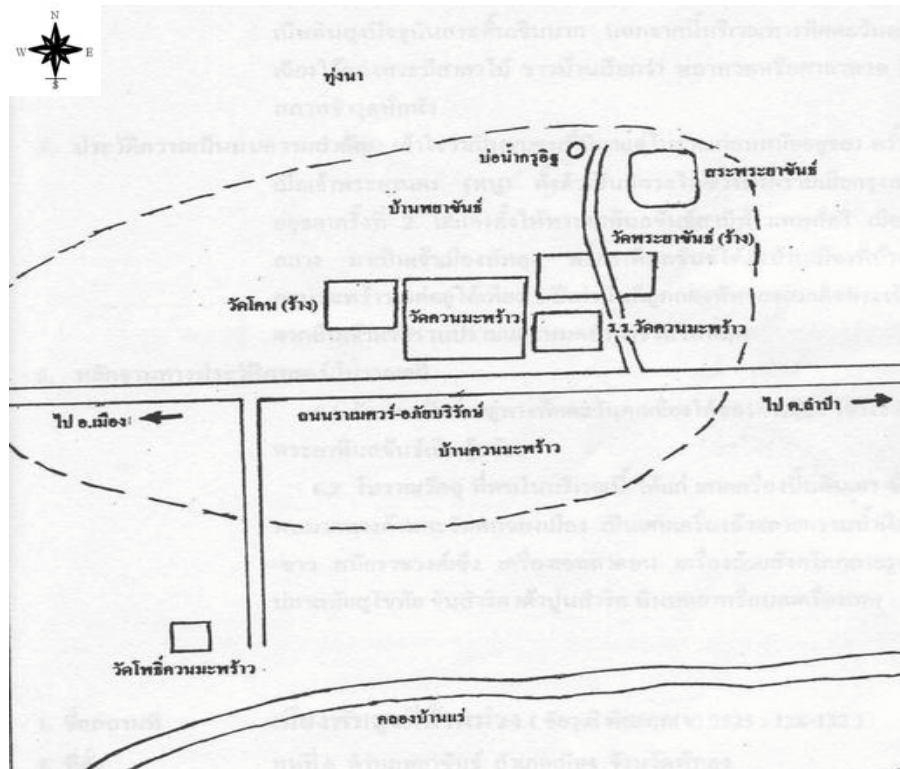

ตระพังน้ำและคลองที่ใช้ในการคมนาคมในอดีต

เมืองพัทลุงบ้านพญาขัน

เมืองพัทลุงบ้านพญาขัน หรือเมืองพัทลุงที่บ้านควนมะพร้าว (บ้านพระยาขันธ) (ชัยวุฒิ, 2524) ตั้งอยู่ ม.2 ต.พระยาขันธ อ.เมือง จ.พัทลุง

เส้นทางคมนาคม จากศาลากลางจังหวัดไปตามถนนสายราเมศวร์ - อภัยบริรักษ์ (พัทลุง - ลำปำ) ทางทิศตะวันออก ประมาณ 4 กม.

ที่มา : ชัยวุฒิ, 2524

ลักษณะทางกายภาพ อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของวัดควนมะพร้าว ตัวเมืองอยู่ริมควนน้ำท่วมไม่ถึง ภายในที่ตั้งเมืองมีสระน้ำรูปวงกลม เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 100 ม. ชาวบ้านเรียก สระพระยาขันธ ขอบสระเป็นเนินดินสูงปัจจุบันสระตื้นเขินมาก นอกจากนี้บริเวณทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของสระมีศาลาไม้ ชาวบ้านเรียกว่า หลาทวด หรือ ศาลาทวด มีสภาพชำรุดหักพัง

ประวัติความเป็นมา/ความสำคัญ

เข้าใจว่าเป็นชุมชนที่มีมาแต่โบราณก่อนสมัยอยุธยา ครั้นเมื่อเจ้าพระยาหนุ ตั้งตัวเป็นอิสระในช่วงสงครามเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ได้แต่งตั้งให้พระยาพิมลจันทร์สามีท้าวเทพกษัตรี เมืองถลาง มาเป็นเจ้าเมืองพัทลุง พระยาพิมลจันทร์ได้ตั้งบ้านเมืองที่บ้านควนมะพร้าว แต่อยู่ได้เพียง 2 ปี เท่านั้นก็ถูกกองทัพของสมเด็จพระเจ้าตากสิน เข้ามาปราบปรามและหมดอำนาจไปในที่สุด

สระพระยาจันทร์ในปัจจุบัน ต้นเงิน

หลักฐานทางประวัติศาสตร์/โบราณคดี

วัดพญาจันทร์ อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของตัวเมือง เข้าใจว่าพระยาพิมลจันทร์เป็นผู้สร้าง

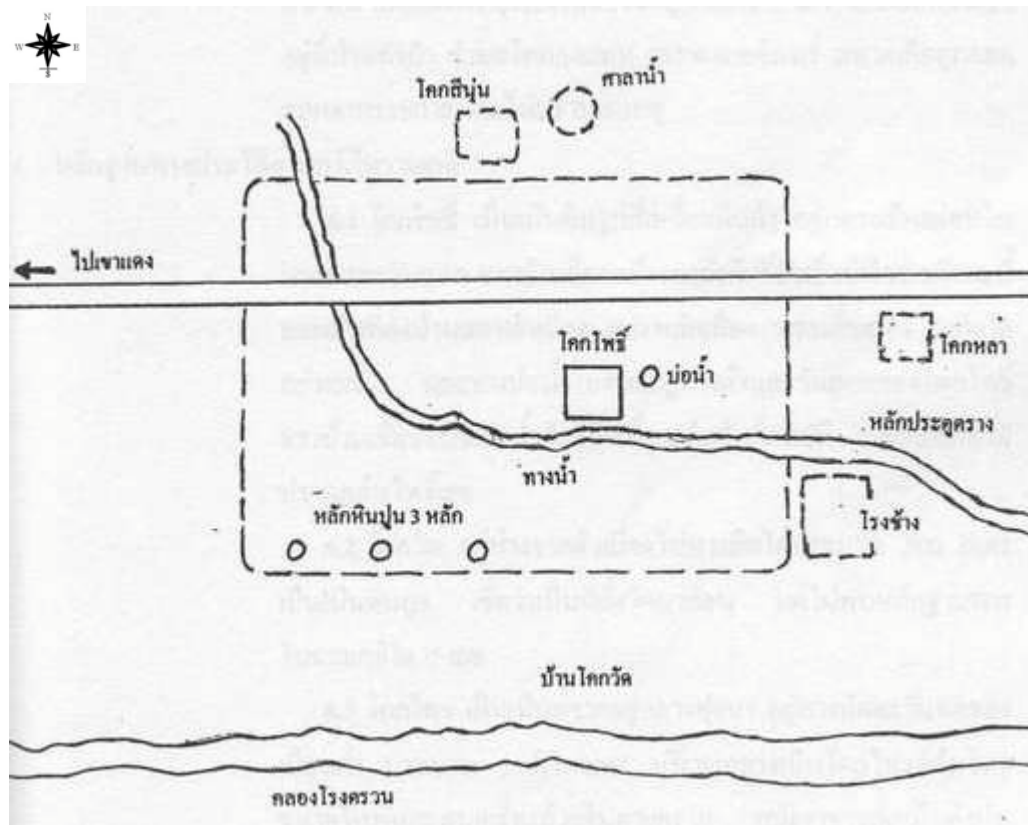
โบราณวัตถุ ที่พบในบริเวณนี้ได้แก่ เศษเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งพบมากทางด้านตะวันตกของเมือง เป็นเศษเครื่องถ้วยลายครามน้ำเงิน - ขาว สมัยราชวงศ์เซ็ง เครื่องเคลือบดินเผา เครื่องถ้วยสังคโลกลายรูปปลาสมัยสุโขทัย ชิ้นสำริด เต้าปูนสำริด หินบดยาหรือบดเครื่องเทศ

หลาหวดหรือศาลาหวดในปัจจุบันหลังการบูรณะ

เมืองพัทลุงบ้านม่วง

เมืองพัทลุงบ้านม่วง (ชัยวุฒิ, 2524) ตั้งอยู่ ม.6 ต.พระยาขันธุ์ อ.เมือง จ.พัทลุง เส้นทางคมนาคมจากศาลากลางจังหวัดไปตามถนนสายราเมศวร์อภัยบริรักษ์ (พัทลุง - ลำปำ) ทางทิศตะวันออก ประมาณ 2 กม. ถึงทางแยกขึ้น ไปทางทิศเหนือประมาณ 3 กม. จากนั้นถึงทางแยกไปทางทิศตะวันออกอีกประมาณ 1 กม.

ที่มา: ชัยวุฒิ, 2524

ลักษณะทางกายภาพ เป็นโคกหรือเนินกลางทุ่งนาระหว่างลำน้ำควนกบและคลองโรงคววนซึ่งไหลไปรวมกับคลองลำปำที่บ้านหัวควนและไหลออกทะเลสาบสงขลาปัจจุบันถูกปรับเป็นพื้นราบ ลักษณะของเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนานกับลำน้ำทั้งสอง ปัจจุบันมีถนนสายเขาแดง - บ้านม่วง ตัดผ่านด้านเหนือของเมือง บริเวณรอบๆ ทุ่งนามีน้ำบริบูรณ์ เหมาะแก่การทำเกษตรกรรมทำนา

ประวัติความเป็นมา/ความสำคัญ

เป็นเมืองศูนย์กลางทางการเมืองพัทลุงสมัย นายจันทร์ มหาดเล็กเป็นเจ้าเมือง ซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากสมเด็จพระเจ้าตากสิน แต่เมืองพัทลุงที่บ้านเมืองอยู่ได้เพียง 3 ปี ก็ได้เคลื่อนย้ายไปอยู่ที่บ้านลำปำ ต.โคกลุง แทน เพราะนายจันทร์ถูกถอดออกจากราชการ โดยไม่ทราบสาเหตุ

สภาพปัจจุบันของเมืองพัทลุงบ้านโคกม่วงซึ่งถูกปรับเป็นพื้นที่ราบ

หลักฐานทางประวัติศาสตร์/โบราณคดี

โคกโพธิ์ เป็นเนินดินรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า อยู่กลางเมืองก่อนไปทางทิศตะวันออก ชาวบ้านถือว่าเป็นแหล่งศักดิ์สิทธิ์ เข้าใจว่าบริเวณนี้อาจเป็นที่ตั้งของเจ้าเมือง พระหลักเมือง พระเสื้อเมือง อย่างใดอย่างหนึ่ง และพบบ่อน้ำโบราณอยู่ทางด้านตะวันออกของโคกโพธิ์ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์และมีทรัพย์สินสมบัติ ข้อสังเกตไม่ปรากฏดินโพธิ์เลย

โคกวัด อยู่ห่างจากตัวเมืองไปทางทิศใต้ประมาณ 300 ม. เป็นเนินดินสูง เชื่อว่าเป็นที่ตั้งวัดมาก่อน แต่ไม่พบหลักฐานทางโบราณคดีใดๆ

โคกไทร เป็นเนินทรายอยู่กลางทุ่งนา อยู่ทางทิศตะวันตกของเมืองเก่า ประมาณ 1 กม. บริเวณกลางเนินโคกไทรมีต้นไทรขนาดใหญ่และพบเครื่องถ้วยจีนลายคราม สมัยราชวงศ์หมิง เต้าปูนสำริด พระหัตถ์พระโพธิสัตว์หรือเทวรูปสำริด 1 ชิ้นมี 4 กร

โคกสินุ่น เป็นเนินดินกลางทุ่งนา อยู่ทางทิศเหนือด้านนอกตัวเมือง ปัจจุบันถูกปรับเป็นพื้นที่ราบ ที่ได้ชื่อว่าโคกสินุ่นเพราะเป็นการเรียกตามชื่อของนายสินุ่น ผู้รับเคราะห์เมืองแล้วถูกไล่ออกจากเมืองมาตั้งบ้านเรือนที่นี่

หลักหินปูน มีขนาดใหญ่อยู่ทางทิศใต้ของตัวเมือง พบจำนวน 3 หลัก แต่ละหลักอยู่ห่างกันประมาณ 50 ม. ปัจจุบันถูกทับถมและสูญหายไป เชื่อว่าอาจเป็นหลักเขตเมือง ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นหินหลักที่ศักดิ์สิทธิ์

หลักประตูระวาง เป็นหลักไม้ปักกลางคูน้ำ ทางทิศตะวันออก ชาวบ้านเล่าว่า เดิมทางน้ำที่หลักไม้ปักไว้เป็นพลี (ทางเดิน) ของชาวบ้านที่เข้าออกเมือง บ้างก็ว่าหลักประตูนี้เกิดขึ้นหลังจากย้ายเมืองพัทลุงไปแล้ว ต่อมาทางพลีกลายเป็นคูน้ำ หลักไม้ก็ยังคงอยู่ เพราะชาวบ้านเชื่อว่าถ้าไปถอนแล้วจะเกิดอาเพศ

โรงช้าง อยู่ทางทิศตะวันออกของตัวเมือง ชาวบ้านเล่าว่าเป็นโรงช้างของเจ้าเมืองพัทลุง และเคยขุดพบสายโซ่เหล็ก ปัจจุบันในบริเวณนี้ถูกชาวบ้านจับจองที่ดิน สร้างบ้านเรือน ยกเว้นในส่วนที่เป็นเนินดินบางแห่งเท่านั้น เพราะเชื่อว่าจะเกิดอาเพศแก่ผู้ที่เข้าไปทำลาย

ศาลาน้ำ อยู่ทางทิศตะวันออกของโคกสินุ่น ประมาณ 30 ม. แต่เดิมเป็นสระน้ำขนาดใหญ่ กลางสระมีศาลาไม้เป็นที่ประกอบสังฆกรรม เคยขุดพบเสาไม้ขนาดใหญ่ และเศษเครื่องปั้นดินเผา ปัจจุบันเป็นที่นาของประชาชน

ประวัติความเป็นมา/ความสำคัญ

เป็นเมืองศูนย์กลางทางการเมืองพัทลุงในช่วงสมัยพระยาแก้วโกมลพิชัย (ขุนคางเหล็ก) เป็นเจ้าเมืองซึ่งอยู่ในรัชสมัยพระเจ้าธนบุรี เมืองนี้ตั้งอยู่ในทำเลที่เหมาะสมสะดวกต่อการติดต่อกับชุมชนอื่นๆ ทั้งภายในและภายนอกตามคลองสายต่างๆ และทะเลสาบสงขลาที่เรือขนาดใหญ่สามารถแล่นถึงตัวเมืองได้ ส่วนข้อเสียของเมืองนี้คือการเกิดน้ำท่วมในฤดูน้ำหลากทำความเสียหายให้แก่ประชาชน และอีกประการหนึ่งคือ ตัวเมืองอยู่ในที่จำกัด ไม่สามารถขยายให้ใหญ่ได้

เมืองพัทลุงบ้านลำปำ เณดินถูกปรับเป็นพื้นราบ

หลักฐานทางประวัติศาสตร์/โบราณคดี

มีวัดคงคาสวัสดิ์อยู่ริมคลองน่วย ทางด้านทิศเหนือของเมือง มีคูน้ำเล็กๆ กั้นอยู่ระหว่างวัดกับโคกสูง วัดนี้สร้างในสมัยใดไม่ปรากฏหลักฐาน เข้าใจว่าอาจสร้างร่วมสมัยเมืองที่โคกสูงหรือในสมัยหลังก็เป็นได้ นอกจากนี้ยังพบเศษกระเบื้องถ้วยชามและอิฐดินเผาบ้าง

วัดคงคาสวัสดิ์อยู่ริมคลองน่วย

คลองน่วย

(2) เมืองพัทลุงที่ฝั่งคลองเหนือคลองลำปำ ตั้งอยู่ ม.4 ต.ลำปำ อ.เมือง จ.พัทลุง เส้นทางคมนาคมจากศาลากลางจังหวัดพัทลุงไปตามถนนรามศวร์ – อภัยอภิรักษ์ (พัทลุง - ลำปำ) ไปทางทิศตะวันออก ประมาณ 7 กม.

ลักษณะทางกายภาพ แบ่งเป็น 2 แห่ง คือ วังสวนดอกไม้ เป็นจวนของพระยาพัทลุง (ทองขาว) ตั้งอยู่ริมคลองลำปำฝั่งซ้ายใกล้กับสะพานข้ามไปวัดป่าขอม ทางด้านเหนือมีต้นโพธิ์ขนาดใหญ่ 1 ต้น อีกแห่งหนึ่งคือ วังเก่า - วังใหม่ เป็นจวนของพระยาพัทลุง (น้อย) และพระยาพัทลุง (เนตร) ตั้งอยู่ ริมคลองลำปำฝั่งซ้ายห่างจากบ้านสวนดอกไม้ไปทางทิศใต้หรือทิศตะวันตกเฉียงใต้ ประมาณ 200 ม

ประวัติความเป็นมา/ความสำคัญ

เป็นที่ตั้งของเมืองพัทลุง ภายหลังจากที่พระยาศรีไกรลาศถึงแก่อนิจกรรม และพระยาพัทลุง (ทองขาว) ได้รับการโปรดเกล้าฯ จากราชกาลที่ 1 ให้เป็นเจ้าเมืองคนต่อมา จึงได้ย้ายที่ทำการมาอยู่ ณ สถานที่นี้ ในบริเวณนี้กลายเป็นที่ทำการของเจ้าเมืองพัทลุงสืบต่อมาก่อนที่จะย้ายไปตั้งอยู่ที่บ้านวังเนียง ในสมัยรัชกาลที่ 6

หลักฐานทางประวัติศาสตร์/โบราณคดี

วังสวนดอกไม้ เป็นเรือนทรงไทย เป็นที่พักและที่ว่าการของพระยาพัทลุง (ทองขาว) และอาจจะเป็นที่ตั้งจวนเมื่อพระยาพัทลุง (ทับ) เป็นเจ้าเมืองด้วย หลังจากนั้น ก็ทรุดโทรมตามกาลเวลา จนไม่ปรากฏร่องรอยในปัจจุบันส่วนที่มาของชื่อวังดอกไม้ ปรากฏในสมัยที่พื้นที่แห่งนี้ตกเป็นมรดกของหลวงราชมนตรี (พ่วง) ท่านได้ทำเป็นสวนดอกไม้ในบริเวณที่ตั้งจวนจึงทำให้ถูกเรียกว่า วังสวนดอกไม้ ปัจจุบันในบริเวณนี้กลายเป็นบ้านเรือนของราษฎรและโรงพยาบาลนครจีน ไม่ปรากฏร่องรอยของอดีตอีกเลย

สภาพปัจจุบันของวังสวนดอกไม้

วังกลาง ตั้งอยู่ระหว่างวังสวนดอกไม้กับวังเก่า ไม่อาจทราบแน่นอนว่าเป็นวังของใคร แต่บุคคลทั่วไปและคนในกลุ่มตระกูล ณ พัทลุง จันทโรจวงศ์ และตระกูลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องเรียกเจ้าของวังกลางว่า ท่านเจ้าคุณวังกลาง

วังเก่าหรือจวนเก่า อยู่ทางทิศตะวันตกของวังกลาง หรือตะวันตกเฉียงใต้ของวังสวนดอกไม้ เป็นบ้านพักและที่ว่าการของพระยาพัทลุง (น้อย) หรือพระยาอภัยบริรักษ์ ลักษณะของจวนประกอบด้วยกลุ่มอาคาร 5 หลัง ประกอบด้วย เครื่องไม้ การต่อไม้ไม่ใช้ตะปู

อาคารหลังที่ 1 ตั้งอยู่หน้าวังหรือทางทิศเหนือ เป็นเรือนไม้ทรงโถง ฝาขัดแตะ ถือบุนมี 2 ห้อง ใช้สำหรับเก็บหัวโขนและเทียนชัย ประชาชนเรียกเรือนหลังนี้ว่า “ศาลาวังหน้า” เคยใช้เป็นสถานที่ประชุมข้าราชการและประกอบพิธีต่างๆ และเป็นที่อยู่เวรยามของพวกนายเวร

อาคารหลังที่ 2 อยู่ทางทิศตะวันออก เป็นเรือนไม้ทรงไทยแฝด 2 หลัง ดัดกันฝาเป็นไม้กระดาน (เป็นอาคารที่เหลืออยู่ในปัจจุบัน)

อาคารหลังที่ 3 อยู่ทางทิศใต้ของอาคารหลังที่ 2 เป็นเรือนไม้ทรงไทยยกพื้นสูงฝาขัดแตะถือบุน มีช่องประตูและระเบียงติดต่อกับเรือนหลังที่ 2 เรียกห้องแม่ทาน หรือเรือนแม่ทาน

อาคารหลังที่ 4 อยู่ทางทิศตะวันตกของเรือนหลังที่ 3 เป็นเรือนไม้ทรงไทยฝาชัดและถื่อปูน ขนาดเล็กกว่าเรือนอื่นๆ มีชานเรือนต่อกับเรือนแม่ทาน เป็นที่พักของพระยาอภัยบริรักษ์ (เนตร) สมัยยังไม่ได้เป็นเจ้าเมืองพัทลุง

อาคารหลังที่ 5 อยู่ทางทิศตะวันตกเป็นเรือนไทย ยกพื้นสูงเปิดหน้า ด้านหลังและด้านข้างเป็นฝาชัดและถื่อปูน ตัวอาคารอยู่ในแนวเหนือ - ใต้ คือ ทิศเหนือติดกับศาลาวังหน้า ทิศใต้ติดกับอาคารหลังที่ 4 ใช้เป็นเรือนครัว ลักษณะของการวางผังอาคารทั้ง 5 หลัง เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าแต่ละอาคารหันหน้าเข้าหากันมีต้นชมพูนขนาดใหญ่ 2 ต้น อยู่ตรงกลาง สภาพปัจจุบันของวังเก่าคงเหลืออยู่เฉพาะอาคารหลังที่ 2 และ 5 เท่านั้น แต่ได้มีการปรับปรุงใหม่

วังใหม่หรือจวนใหม่ อยู่ห่างจวนเก่าไปทางทิศใต้ประมาณ 30 ม. ด้านหนึ่งติดคลองลำปำ ชาวบ้านเรียกอีกชื่อว่า “วังใหม่ชายคลอง” เดิมเป็นที่พักและที่ว่าการสมัพระยาพัทลุง (เนตร) ประกอบด้วยกลุ่มอาคาร 5 หลัง คือ

อาคารหลังที่ 1 เป็นเรือนใหญ่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออก เป็นเรือนพักของพระยาพัทลุง (เนตร) เป็นเรือนทรงไทยแฝด 2 หลัง ติดกัน ยกพื้นสูงเสากลมปักดินไม่มีบาทรองรับเสา พื้นใต้อาคารปูอิฐ หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินเผา หน้าจั่วรูปสามเหลี่ยมเส้นขอบโค้งเล็กน้อย เรียกว่า “ทรงจอมแห” กลางหน้าจั่วทั้ง 2 ด้านเป็นลวดลายแสงอาทิตย์หรือรัศมี ภายในแบ่งเป็น 4 ห้องนอน

อาคารหลังที่ 2 อยู่ทางทิศตะวันตกของเรือนใหญ่อยู่ในแนวเหนือ - ใต้ เป็นเรือนทรงไทย ยกพื้นสูง หลังคามุงกระเบื้องดินเผาไม่เคลือบ หน้าจั่วรูปสามเหลี่ยมไม่มีลวดลายทั้ง 2 ด้าน ฝาผนังเดิมเป็นฝาชัดและ ใช้เป็นที่เก็บเครื่องละครของวังใหม่ ภายในแบ่งเป็น 3 ห้อง

อาคารหลังที่ 3 อยู่ทางทิศเหนือของอาคารหลังที่ 2 ห่างกัน 7 ม. เป็นเรือนไทยยกพื้นสูงมีลักษณะเหมือนกับอาคารหลังที่ 2 มีมุขก่อเป็นกำแพงอิฐถื่อปูนขึ้นไปทางทิศตะวันตก ตรงกลางเจาะเป็นช่อง ภายในแบ่งเป็น 2 ห้อง มีชานเรือนเชื่อมต่อกับอาคารหลังที่ 4 ปัจจุบันใช้เป็นเรือนครัว

อาคารหลังที่ 4 อยู่ทางทิศตะวันออกของอาคารหลังที่ 3 ตัวอาคารเป็นเรือนทรงไทยยกพื้นสูง หันหน้าไปทางทิศใต้มีรูปแบบเดียวกับอาคารหลังที่ 2 แต่มีขนาดเล็กกว่า ภายในแบ่งเป็น 2 ห้อง

อาคารหลังที่ 5 อยู่ทางทิศตะวันออกของอาคารหลังที่ 4 มีชานเรือนติดต่อกัน แต่ปัจจุบันดัดแปลงเป็นห้องน้ำ เดิมอาคารหลังที่ 5 เป็นเรือนทรงไทย ต่อมาทรุดโทรมเมื่อสร้างใหม่เป็นแบบบ้านไม้ธรรมดา

พระเสื้อเมืองพัทลุง อยู่ห่างจากวังเก่าไปทางทิศเหนือประมาณ 300 ม. มีลักษณะเป็นเก๋งจีนหรือโรงพระจีน ก่อด้วยอิฐถื่อปูน เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ภายในแบ่งพื้นที่สำหรับวางรูปเคารพหรือหน้าพระ และที่กราบไหว้บูชา

พระหลักเมืองพัทลุง เป็นเทพารักษ์หรือเทวดารักษาเมือง ชาวพัทลุงเชื่อว่าเขาอกทะลุเปรียบเสมือนหลักเมืองพัทลุง เดิมพระหลักเมืองเป็นเสาไม้ปักอยู่ริมศาลา เจิงสะพานพัทลุง ซึ่งสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงเสด็จมาเปิด แต่เสาหลักเมืองนี้ไม่มีใครสนใจดูแลรักษาทำให้ทรุดโทรมไปตามกาลเวลา

สภาพปัจจุบันของวังเจ้าเมืองพัทลุงหรือ “วังใหม่ชายคลอง”

เมืองพัทลุงบ้านศาลาโต๊ะวัค

เมืองพัทลุงบ้านศาลาโต๊ะวัค (ชัยวุฒิ, 2524) ตั้งอยู่ ม.8 ต.ลำปำ อ.เมือง จ.พัทลุง

เส้นทางคมนาคม จากศาลากลางจังหวัดพัทลุงไปตามถนนสายราเมศวร์ – อภัยบริรักษ์ (พัทลุง - ลำปำ) ไปทางทิศตะวันออกประมาณ 7 กม. จากนั้นมีทางแยกไปทิศใต้อีกประมาณ 2 กม. แล้วเดินเข้าไปอีกประมาณ 300 ม.

ลักษณะทางกายภาพ เป็นเนินดินอยู่ทางทิศตะวันออกหรือฝั่งขวาของคลองห้วยวัง บริเวณกลางเนินชาวบ้านเรียกว่า “โคกพุทธาน” บริเวณพื้นที่รอบๆ เนิน ชาวบ้านเรียกว่า “โคกพุทธานอก” ด้านริมคลองห้วยวังมีเนินสูง เดิมเป็นที่ตั้งของศาลาไม้ เรียกว่า “ศาลาโต๊ะวัค” ซึ่งนายโต๊ะวัคเป็นผู้สร้าง ด้านทิศเหนือของเนินศาลาโต๊ะวัค มีลำน้ำแยกจากคลองห้วยวัง ตรงไปทางทิศตะวันออก จนจดทะเลสาบที่ลำปำ ก่อนถึงทะเลสาบมีลำน้ำแยกไปทางทิศเหนือ ผ่านวัดป่าขอมซึ่งเป็นวัดสมัยอยุธยาแล้วไปออกคลองลำปำที่ท่าเรือ เข้าใจว่าคูเมืองทางทิศเหนือเป็นคูที่ขุดขึ้นเพื่อป้อมแนวคูเมือง

สภาพปัจจุบันเมืองพัทลุงที่ศาลาโต๊ะวัค ซึ่งเดิมเป็นที่ตั้งของศาลาไม้ เรียกว่า ศาลาโต๊ะ

ด้านทิศเหนือของเนินศาลาโตะวั๊ก มีลำน้ำแยกจากคลองหัววัง

ประวัติความเป็นมา/ความสำคัญ

ภายหลังจากที่พระยาแก้วไกรพิชัย (ขุนคางเหล็ก) ถึงแก่อนิจกรรม รัชกาลที่ 1 ทรงโปรดเกล้าให้พระยาศรีไกรลาส (ชาวกรุงเทพฯ) มาเป็นเจ้าเมืองพัทลุงคนต่อมา พระยาศรีไกรลาส ได้ย้ายที่ทำการเมืองจากบ้านลำปำ ตำบลโคกลุงไปอยู่ที่บ้านลำปำ ตำบลศาลาโตะวั๊ก เมืองนี้อยู่ได้เพียง 2 ปีเท่านั้น เพราะเมื่อมีการเปลี่ยนตัวเจ้าเมืองคนใหม่ ได้ย้ายที่ทำการไปอยู่สถานที่อื่น

หลักฐานทางประวัติศาสตร์/โบราณคดี

ขุดพบเศษถ้วยชามจีนสมัยราชวงศ์หมิงและเครื่องสังคโลกจำนวนมากบริเวณวัดป่าขอม ซึ่งเป็นวัดสมัยอยุธยา และบริเวณคูน้ำหน้าวัด

เมืองสงขลาฝั่งเขาแดง

เมืองสงขลาฝั่งเขาแดง ตั้งอยู่บริเวณบริเวณหมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 7 ต.หัวเขาแดง อ.สิงหนคร จ.สงขลา

ประวัติความเป็นมา/ความสำคัญ

ชุมชนเมืองสงขลา หัวเขาแดง หรือ สิงขร (สิง-ชะ-ระ) หรือชิงกอรา ปรากฏชื่อครั้งแรกในสมัย สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง พ.ศ.1893 - 1912) โดยเหตุที่ตั้งเป็นเมืองท่าชายทะเล เพราะมีช่องเดินเรือไปยังชุมชนอื่นๆ ที่อยู่รายรอบทะเลสาบลิเกเข้าไปได้สะดวก จึงเป็นปัจจัยให้ชุมชนขยายตัวอย่างรวดเร็วด้วยนักการค้าชาวต่างชาติ ตั้งแต่ใกล้สุดอย่าง ชาว มลายู ไปจนถึงไกลสุดอย่าง โปรตุเกส ฝรั่งเศส และฮอลันดา ตั้งแต่จากตะวันตกสุดอย่างอังกฤษ กระทั่งถึงตะวันออกไกลอย่างญี่ปุ่น ทำให้ชุมชนสงขลาหัวเขาแดงกลายเป็น เมืองสงขลาที่มีข้าหลวงเชื้อสายอาหรับนามดาโต๊ะโมกอลด์ คอยดูแลต่างพระเนตรพระกรรณพระเจ้ากรุงสยามในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ.2153 – 2173) กระทั่งประกาศเป็นอิสระในปี พ.ศ.2158 โดยบุตรชายของ ดาโต๊ะโมกอลด์ นาม สุลต่าน สุลัยมาน ชาร์ ตั้งตนเป็น พระเจ้าสงขลา ที่ 1 (พ.ศ.2185 – 2211) เมืองสงขลาฝั่งหัวเขาแดง เป็นอิสระมาถึงเพียง พระเจ้าสงขลาที่ 2 นาม สุลต่าน มุสตาฟาร์ (พ.ศ.2211 – 2223) บุตรชายของสุลต่าน สุลัยมาน ชาร์ เท่านั้น ก็ถึงกาลอวสานด้วยกองทัพกรุงศรีอยุธยาในสมัย สมเด็จพระนารายณ์มหาราช เมื่อ พ.ศ. 2223 เมืองสงขลาหัวเขาแดงเป็นเอกราชอยู่นานถึง 38 ปี

หลักฐานทางประวัติศาสตร์/โบราณสถานและแหล่งโบราณคดี

เมืองสงขลาฝั่งเขาแดง เป็นที่ตั้งโบราณสถานและแหล่งโบราณคดีหลายแห่ง คือ หลุมฝังศพสุลต่าน สุลัยมาน สุสานวิลันดา ป้อมเมือง คูเมือง กำแพงเมือง เจดีย์สองพี่น้อง เจดีย์เขาน้อย

เมืองสงขลาฝั่งแหลมสน

ภายหลังการสิ้นสุดของเมืองสงขลาหัวเขาแดง จนทั่วถึงแผ่นดินพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ (พ.ศ. 2275 - 2301) จึงปรากฏชุมชนเมืองสงขลาขึ้นใหม่ที่บริเวณท่าแหลมสน ซึ่งตั้งอยู่คนละด้านกับหัวเขาแดงโดยไม่ปรากฏว่าผู้ใดเป็นเจ้าของ ในขั้นแรกอยู่ในความดูแลของเมืองนครศรีธรรมราช ก่อนที่จะเปลี่ยนไปขึ้นกับกรุงศรีอยุธยา จนกระทั่งหลังเสียกรุงใน พ.ศ. 2310 สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี (พ.ศ. 2310 - 2325) ทรงยึดเมืองสงขลาได้ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ชาวเมืองสงขลาคนหนึ่งเป็นเจ้าของ แต่เพราะเจ้าเมืองสงขลาคนนี้หย่อนสมรรถภาพจึงโปรดเกล้าฯ ให้คนจีนชาวเมืองเจียงจิ๋ว นายอากรรังนกเกาะสีเกาะห้า ชื่อ เขี้ยว แซ่เฮา ผู้มีความดีความชอบเป็นหลวงอินทรีศรีสมบัติ เข้าเมืองสงขลา เมืองสงขลาจึงได้รับการยกฐานะเป็นเมืองเอกขึ้นตรงต่อกรุงธนบุรี

หลวงอินทรีศรีสมบัติ (เขี้ยว แซ่เฮา) เป็นต้นตระกูล ณ สงขลา สืบทายาทมาจนถึงเจ้าเมืองสงขลาคนที่ 3 นามพระยาวิเชียรคีรี (เถี้ยนเส้ง) จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ จากพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้ย้ายเมืองสงขลาจากท่าแหลมสนมาตั้งที่บ้านบ่อยาง คือที่ที่เป็นเมืองสงขลาปัจจุบันเมื่อ พ.ศ. 2385 โดยครั้งแรกมาตั้งหลักเมืองอยู่ที่ถนนนางงามเมืองสงขลา จึงขยายตัวตามลำดับจนมาเป็นจังหวัดสงขลาในปัจจุบันนี้ (สำนักงานศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏสงขลา, 2545)

เมืองสงขลาท่าแหลมสน ตั้งอยู่ที่พิกัด 07-12-07 เหนือ ลองจิจูด 100-33-55 ตะวันออก ถึงละติจูด 07-12-07 เหนือ ลองจิจูด 100-35-06 ตะวันออก และ ละติจูด 07-11-11 เหนือ ลองจิจูด 100-33-55 ตะวันออก ถึงละติจูด 07-11-11 เหนือ ลองจิจูด 100-35-06 ตะวันออก คือ บริเวณที่เป็น หมู่ที่ 2-3-4 และหมู่ที่ 6 ต.หัวเขา อ.สิงหนคร

หลักฐานทางประวัติศาสตร์/โบราณสถานและแหล่งโบราณคดี

เมืองสงขลาท่าแหลมสน เป็นที่ตั้งโบราณสถานและแหล่งโบราณคดีหลายแห่ง คือ สุสานเจ็วลาเซน ชุมประตูป่อเก้ง วัดสุวรรณคีรี วัดบ่อทรัพย์ วัดศิริวรรณवास (วัดร้าง) วัดภูผาเบิก สุสานตระกูล ณ สงขลา และศาลาหลบเสือ โบราณสถานและแหล่งโบราณคดีดังกล่าวนี้นับถึง พ.ศ. 2545 ได้รับการขุดแต่งและบูรณะจากหน่วยศิลปากรที่ 9 สงขลา แล้วทั้งสิ้น เช่นกัน

เมืองสทิงพระ

ตั้งอยู่ใน อ.สทิงพระ จ.สงขลา มีศูนย์กลางการปกครองในอดีตอยู่บริเวณวัดจะตึงพระ

เจดีย์และสภาพทั่วไปของวัดจะตึงพระ

ภาพฝาผนังและพระพุทธรูปในวัดจะตึงพระ

วัดเกษตินิกม

ตั้งอยู่เลขที่ 25 ถนนคลองหมวย - กงหรา ม.1 บ.คลองหมวย ต.ลำสินธุ์ กิ่ง อ.ศรีนครินทร์ จ.พัทลุง สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย พื้นที่ตั้งวัดเป็นที่ราบลุ่มริมคลองหมวย วัดเกษตินิกมสร้างขึ้นเป็นวัดนับตั้งแต่ พ.ศ. 2218 วัดเกษตินิกมเดิมมีชื่อว่า “วัดหมวย” เพราะตั้งอยู่ริมคลองหมวย ได้เปลี่ยนชื่อเป็น “วัดเกษตินิกม” เมื่อ พ.ศ. 2483 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา นับตั้งแต่ พ.ศ. 2415 เขตวิสุงคามสีมา กว้าง 5 ม. ยาว 15 ม. ภายในวัดมีศาสนวัตถุ ได้แก่ อุโบสถขนาด กว้าง 5 ม. ยาว 14 ม. สร้าง พ.ศ. 2415 โครงสร้างเป็นเสาไม้ตะเคียน และ ศาลาการเปรียญขนาด กว้าง 12 ม. ยาว 17 ม. สร้าง พ.ศ. 2499 โครงสร้างพื้นคอนกรีตผนังไม้กระดาน

วัดเกษตินิกมได้เปิดสอนพระปริยัติธรรมตั้งแต่ พ.ศ. 2525 เปิดโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เมื่อ พ.ศ. 2516 ให้ทางราชการจัดสร้างอาคารเรียนของโรงเรียนประถมศึกษาขึ้น ประกอบด้วยอาคารเรียน 4 หลัง โรงอาหาร 1 หลัง บ้านพักครู 2 หลัง และให้สถานที่ตั้งสภาตำบล ประกอบด้วยอาคาร 1 หลัง

วัดเกาะถ้ำ

ตั้งอยู่ในพื้นที่ ต.เขารูปช้าง อ.เมือง จ.สงขลา อยู่ห่างจากสามแยกสำโรง ตามเส้นทางสายสงขลา - นาทวี ประมาณ 2 กม. เป็นวัดเก่าแก่วัดหนึ่ง มีวัตถุโบราณและโบราณสถานที่สำคัญภายในวัด ได้แก่ พระเจดีย์ สร้างบนหิน พระพุทธรูปไสยาสน์ที่สร้างภายในถ้ำ พระพุทธรูปบาทจำลองอยู่บนยอดเขา ดึกขาว และปิ่นโบราณ ติดกับวัดเกาะถ้ำมีวัดแม่จีที่เงียบสงบ สถานที่ร่มรื่น เหมาะสำหรับการทำสมาธิและวิปัสสนา

สภาพทั่วไปของวัดเกาะถ้ำ

วัดเขาจ้งโหลน

วัดเขาอ้อหรือวัดจ้งโหลน ตั้งอยู่ที่ บ้านจ้งโหลน ต.คูหาใต้ อ.รัตภูมิ จ.สงขลา สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย วัดตั้งอยู่เชิงเขาภูเขาจ้งโหลน พื้นที่ที่ตั่งวัดเป็นเนินสูง ประกอบด้วยอาคารเสนาสนะต่างๆ เช่น อุโบสถ กว้าง 8 ม. ยาว 15 ม. สร้าง พ.ศ. 2484 โครงสร้างเป็นคอนกรีตและไม้ ศาลาการเปรียญ กว้าง 10 ม. ยาว 30 ม. สร้าง พ.ศ. 2480 โครงสร้างเป็นคอนกรีต ภูมิสงฆ์ จำนวน 3 หลัง เป็นอาคารครึ่งตึกครึ่งไม้ สำหรับปฐมนิยวัดภูมิ พระประธานในอุโบสถ พระเพลากว้าง 4 ศอก พระประธานในศาลาการเปรียญ พระเพลากว้าง 2 ศอก พระพุทธรูปบนเขาคังใหญ่ พระเพลากว้าง 2 ศอก ประชาชนเรียกว่า “พ่อท่านสมเด็จเจ้าที่เฝ้าฯ” เจดีย์หน้าอุโบสถสูง 15 ม.

วัดจ้งโหลน สร้างตั้งแต่ พ.ศ. 2100 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา วันที่ 24 ตุลาคม พ.ศ. 2482 ทางวัดมีการเปิดให้มีการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมตั้งแต่ พ.ศ. 2482 ซึ่งปัจจุบันนี้มีนักธรรมกว่า 10 รูป กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานเมื่อ วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2478

วัดเขาจ้งโหลน และรอยพระพุทธบาทวัดเขาจ้งโหลน

วัดเขาแดงตก

ตั้งอยู่ในพื้นที่ อ.เมือง จ.พัทลุง บริเวณเชิงเขาด้านทิศตะวันตกของเขาแดง

วัดเขาแดงตะวันตก

วัดเขาแดงตะวันออก

ตั้งอยู่ในพื้นที่ อ.เมือง จ.พัทลุง ตั้งอยู่บริเวณเดียวกับวัดเขาแดงตกแต่อยู่คนละด้านของเขาแดง วัดเขาแดงตะวันออกอยู่บริเวณเชิงเขาด้านทิศตะวันออกของเขาแดง ภายในวัดได้ประดิษฐานเจดีย์บนภูเขาซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “เจดีย์เขาแดงตะวันออก”

เจดีย์เขาแดงตะวันออก ในวัดเขาแดงตะวันออก

วัดเขาน้อย

วัดเขาน้อยเป็นที่ประดิษฐานเจดีย์วัดเขาน้อย (ดู เจดีย์วัดเขาน้อย) วัดเขาน้อยตั้งอยู่เชิงเขาน้อย ม.7 บ.บนเมือง ต.หัวเขา อ.สิงหนคร จ.สงขลา เป็นวัดเก่าแก่วัดหนึ่งและวัดเดียวที่อยู่ในบริเวณเมืองสงขลาเก่าฝั่งเขาแดงหรือเขาค่ายม่วง เจดีย์เขาน้อยสันนิษฐานว่าสร้างมาตั้งแต่สมัยศรีวิชัย มีพระเจดีย์เป็นโบราณสถานสำคัญที่ภายในบรรจุพระพุทธรูปปั้นปางมารวิชัยไว้

กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็น โบราณสถานเมื่อ วันที่ 22 เมษายน พ.ศ. 2529

วัดเขาน้อย และเจดีย์เขาน้อย

วัดเขาพระ

วัดเขาพระ ตั้งอยู่ในพื้นที่ ต.ท่าชะมวง อ.รัตภูมิ จ.สงขลา
กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานเมื่อ วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2478

วัดเขาพระและพระพุทธรูปที่ประดิษฐานอยู่ภายในวัด

วัดเขาอ้อ

วัดเขาอ้อ ตั้งอยู่ ม. 3 ต.มะกอกเหนือ อ.ควนขนุน จ.พัทลุง

เส้นทางคมนาคม จากที่ว่าการอำเภอควนขนุนไปตามเส้นทางสายควนขนุน - ทะเลน้อย ทางทิศตะวันออกประมาณ 6 กม. จากนั้นเลี้ยวที่ทางแยกไปทางทิศเหนือ อีกประมาณ 2 กม.

ลักษณะทางกายภาพ อยู่เชิงเขาอ้อทางทิศใต้ มีคลองเขาอ้อไหลผ่านด้านทิศใต้ตรงหน้าวัด คลองนี้เป็นคลองที่ขุดขึ้นใหม่ แต่เดิมไหลผ่านวัดทางทิศตะวันออกไปรวมกับคลองปากคลอง จากนั้นไหลไปรวมกับคลองปากประ แล้วไหลลงสู่ทะเลสาบ ปัจจุบันคลองอยู่ในสภาพตื้นเขิน รอบๆ วัดเป็นที่ราบลุ่มใช้เป็นที่ทำนา

ประวัติความเป็นมา/ความสำคัญ

ไม่ปรากฏหลักฐานว่าสร้างในสมัยใด สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยอยุธยา เพราะมีหลักฐานการกลาปนากการปฏิสังขรณ์วัดเขาอ้อ

หลักฐานทางประวัติศาสตร์/โบราณคดี

พระอุโบสถ เดิมเป็นอาคารไม้ทรงโถง ต่อมาบูรณะใหม่เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนในสมัยพระอาจารย์ทองเผ่าเป็นเจ้าอาวาส ภายในพระอุโบสถมีพระประธานปูนปั้นก่ออิฐถือปูนปางมารวิชัย 3 องค์ รอบๆ พระอุโบสถมีใบพัทธสีมาหินทรายศิลปะอยุธยา 8 ใบ ปัจจุบันแตกชำรุดและสูญหายไป

กุฏิทรงเรือนไทยปีกยี่ได้ - เครื่องไม้ เป็นเรือนแฝด 3 หลัง มีชานเรือนติดต่อกัน ตั้งอยู่ในแนวตะวันออกตะวันตก 2 หลัง อีกหลังตั้งอยู่ในแนวสกัดทางทิศตะวันตก เล่ากันว่าพระครูสังฆกิจวัตนัตถ์บรรพต (ทองเผ่า) ประกอบอาคารทั้งหลังโดยไม่ใช้ดาบ ในส่วนของหน้าบันของกุฏิหลังทิศใต้ทั้งด้านหน้าและด้านหลัง มีลวดลายปูนปั้น ลึง กิณี ตรงกลางเป็นพระพุทธรูปประทับนั่งพนมมืออยู่เหนือเศียรช้างเอราวัณ 3 เศียร เข้าใจว่าการสร้างพระพุทธรูปลักษณะดังกล่าวเพื่อแสดงให้เห็นว่าพุทธศาสนาเหนือกว่าศาสนาพราหมณ์ ซึ่งไม่ปรากฏเลยในจังหวัดพัทลุง

ศาลาประดิษฐานรูปปั้นพระอาจารย์ทองเผ่า เป็นศาลาคอนกรีตเสริมเหล็ก ทางปีกศาลาด้านตะวันตกมีบัวเก็บบัวของอดีตเจ้าอาวาสวัดเขาอ้อ มีลักษณะก่ออิฐถือปูนแบบขอมุมไม้สิบสองคล้ายเจดีย์ขอมุมไม้สิบสองสมัยอยุธยาตอนปลาย ผิดกันแต่ส่วนยอดที่ทำเป็นรูปบัวตูม

เจ้าฟ้าอ๋ม เจ้าฟ้าดอกมะเดื่อ เป็นชื่อของพระพุทธรูปประทับยืนปางอภัย 2 องค์ หล่อด้วยสำริด พระพุทธรูปทั้งสององค์นี้พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศสมัยอยุธยาตอนปลาย โปรดเกล้าฯ พระราชทานแก่วัดเขาอ้อ

ถ้ำฉัตรพันต์ เป็นถ้ำโบราณคู่กับวัดเขาอ้อ ปากถ้ำหันไปทางทิศใต้ เหตุที่เรียกว่า ถ้ำฉัตรพันต์ เพราะบริเวณเพดานด้านหน้าถ้ำมีหินปูนคล้ายวงช้าง เดิมปากถ้ำก่อด้วยอิฐถือปูนมีบานประตูไม้ 1 ประตู ภายในถ้ำมีพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย 11 องค์ พระสาวกประนมมือ 2 องค์ ส่วนกลางของถ้ำประดิษฐานรูปปั้นพระอาจารย์ทอง ด้านหลังมีรางเขว่นชา รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ในสมัยโบราณการประกอบพิธีทางไสยศาสตร์ของวัดเขาอ้อทำภายในถ้ำ เพราะถือว่าเป็นถ้ำศักดิ์สิทธิ์ นอกจากนี้ยังพบพระพุทธรูปขนาดเล็ก ภายในถ้ำและโพรงหินใกล้ถ้ำหลายองค์ ส่วนใหญ่เป็นพระพุทธรูปหล่อด้วยเงิน เงินขวง สำริด เป็นปางมารวิชัย และปางเปิดโลก นกนิยมนพระเครื่องเรียกว่า พระทึงคิง เป็นฝีมือช่างอยุธยาตอนปลาย

รางแขว่นยา อยู่บนไหล่เขาอ้อเหนือถ้ำถิรพันต์เล็กน้อย ก่อด้วยปูนรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส พระอาจารย์ปาล ปาลธมโม เป็นผู้สร้างเมื่อ พ.ศ. 2496 ใช้ประกอบพิธีแขว่นยา เชื่อว่าเพื่อให้อยู่ยงคงกะพันชาตรีและรักษาโรค

วัดเขียนบางแก้ว

ตั้งอยู่ ม.4 ต.จองถนน อ.เขาชัยสน จ.พัทลุง (ดู เมืองโบราณโลกเมืองบางแก้ว) วัดเขียนบางแก้วตั้งอยู่ริมทะเลสาบตอนกลางเป็นวัดเก่าแก่ที่มีพระธาตุบางแก้ว ซึ่งสร้างแบบเดียวกับพระมหาธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชแต่มีขนาดเล็กกว่า เป็นปูชนียสถานที่เก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งของเมืองพัทลุง เชื่อว่าสร้างตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้น ตามตำนานกล่าวว่า ได้บรรจุสารีริกธาตุ (พระอังคาร) ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สันนิษฐานว่าพื้นที่บริเวณวัดนี้เป็นที่ตั้งของเมืองพัทลุงมาก่อน เนื่องจากพบซากปรักหักพังของศิลาแลง และพระพุทธรูปเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้วัดยังมีพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ซึ่งเก็บรวบรวมพระพุทธรูป เครื่องใช้ด้วยขาม การเข้าชมต้องขออนุญาตจากเจ้าอาวาส วัดเขียนบางแก้วเป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง พ.ศ. 2533 การเดินทางใช้ทางหลวงหมายเลข 4081 เลี้ยว อ.เขาชัยสน ไปประมาณ 7 กม. ในเขตบ้านบางแก้วได้บริเวณกิโลเมตรที่ 14

วัดเขียนบางแก้ว อ. เขาชัยสน จ.พัทลุง

วัดเขียนบางแก้ว ความเป็นมาของชื่อวัดมีชื่อเรียกหลายชื่อ ดังนี้

(1) “ตะเขียนบางแก้ว” อาจเพี้ยนมาจากคำว่า “ตะเคียน” ก็ได้เนื่องจากบริเวณวัดมีต้นตะเคียนอยู่มากมาย แต่ก็มีผู้รู้ภาษาไทยบางท่านได้ให้ความหมายของ “ตะเขียน” ไว้ว่า แยกออกไปหรือห่างไกลออกไป

(2) ตามหนังสือพระกัลปนาวัดหัวเมืองพัทลุงในสมัยอยุธยาเรียกชื่อนี้ว่า “วัดเขียน” และมักเรียกรวมกันว่า “วัดเขียนคชะป่าแก้วหัวเมืองพัทลุง” จึงยังน่าเชื่อถือได้ว่าคำว่าบางแก้วควรจะมาจากคำว่า ป่าแก้ว และในหนังสือ “พจนานุกรมเลื้อยขาว” ใช้ชื่อว่า “วัดเขียนบางแก้ว” ด้วยเช่นกัน

พระบรมธาตุเจดีย์วัดเขียนบางแก้ว

วัดเขียนบางแก้ว ตามประวัติความเป็นมา ได้มีการค้นคว้าถึงประวัติการสร้างวัดไว้หลายกระแสดังนี้

(1) ประวัติวัดเขียนบางแก้วของพระครูสังฆรักษ์ (เพิ่ม) กล่าวว่าเจ้าพระยากรุงทองเจ้าเมืองพัทลุงเป็นผู้สร้างวัดนี้ขึ้นเมื่อ วันพฤหัสบดี เดือน 8 ขึ้น 5 ค่ำ ปีกุน เอกศก พ.ศ. 1982

(2) ตามทำเนียบวัดในจังหวัดพัทลุงของพระครูอริยสังวรณ (เอียด) อดีตเจ้าคณะจังหวัดพัทลุง กล่าวว่าวัดเขียนบางแก้วสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1482

จากหลักฐานนี้แสดงให้เห็นว่า วัดเขียนบางแก้วเป็นวัดที่สร้างขึ้นในสมัยศรีวิชัย (พุทธศตวรรษที่ 13 - 18) เป็นวัดที่มีความเจริญรุ่งเรือง และยังเป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาในบริเวณนี้อีกด้วย

กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ เมื่อ วันที่ 3 มกราคม พ.ศ. 2480

วัดเขียนบางแก้ว เป็นวัดโบราณอายุกว่า 1,000 ปี สร้างขึ้นในสมัยศรีวิชัย (พุทธศตวรรษที่ 13 - 14) ตามตำนาน “เพลาวัด” กล่าวถึงวัดเขียนบางแก้วว่า นางเลียดสาวกับพระยา कुमार เป็นผู้สร้างวัดขึ้น มีกุฏิ วิหาร ศาลาการเปรียญ พระพุทธรูป พระมหาเจดีย์ เสร็จแล้วให้จารึกเรื่องราวการก่อสร้างลงบนแผ่นทองคำเรียกว่า “เพลาวัด” โดยสร้างเสร็จเมื่อปี พ.ศ. 1492 ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 1493 เจ้าพระยา कुमारกับนางเลียดสาว ได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุ จากเกาะลังกามาบรรจุในพระมหาธาตุเจดีย์ อย่างไรก็ตามตำนานการสร้างวัดเขียนบางแก้ว มีประวัติจารึกเรื่องราวไว้หลายตำนาน เช่น ประวัติเขียนบางแก้วของ พระครูสังฆรักษ์ (เพิ่ม) กล่าวว่าเจ้าพระยากรุงทอง เจ้าเมืองพัทลุงเป็นผู้สร้างวัดขึ้น เมื่อวันพฤหัสบดีเดือน 8 ขึ้น 5 ค่ำ ปีกุน เอกศก พ.ศ. 1482 (จ.ศ. 301) พร้อมกับสร้างพระมหาธาตุและก่อพระเชตุพนวิหาร ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา พ.ศ. 1486 ส่วนทำเนียบวัดในจังหวัดพัทลุงของพระครูอรุณธรรม (เอียด) อดีตเจ้าคณะจังหวัดพัทลุงกล่าวว่า วัดเขียนบางแก้วสร้างเมื่อ พ.ศ. 1482 จากหลักฐานทางเอกสารดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า วัดเขียนบางแก้วน่าจะเป็นวัดที่สร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษ 15 - 18 แต่นักโบราณคดีกำหนดอายุจากรูปแบบสถาปัตยกรรมขององค์พระธาตุ เข้าใจว่าสร้างขึ้นในสมัยอยุธยา และได้รับอิทธิพลจากพระบรมธาตุเจดีย์ นครศรีธรรมราช ภายในบริเวณมีโบราณวัตถุสำคัญได้แก่ ศิวลึงค์และฐานโยนิ แสดงว่าบริเวณท้องที่แห่งนี้ มีการติดต่อรับอารยธรรมอินเดียมาตั้งแต่สมัยต้นประวัติศาสตร์ ราวพุทธศตวรรษที่ 12 - 14 และคงเป็นที่ตั้งชุมชนโบราณที่นับถือศาสนาฮินดูลัทธิไศวนิกาย ในสมัยอยุธยาตอนต้น วัดเขียนบางแก้วเป็นวัดที่มีความเจริญมาก เป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนา เป็นที่ตั้งของคณะป่าแก้ว ต่อมาในสมัยอยุธยาตอนกลาง เมืองพัทลุงเกิดสงครามกับพวกโจรสลัดมลายูเสมอๆ บางครั้งพวกโจรสลัดเข้ามาเผาบ้านเรือนราษฎร และวัดเสียหายเป็นจำนวนมากด้วยเหตุนี้วัดเขียนบางแก้วจึงทรุดโทรมเป็นวัดร้างอยู่ช่วงหนึ่ง จนชาวพัทลุงสามารถรวมตัวกันได้ จึงบูรณะวัดขึ้นอีก และเป็นเช่นนี้อยู่หลายครั้ง ดังปรากฏในหนังสือกัลปนาวัดหัวเมืองพัทลุง ในสมัยอยุธยา กล่าวถึงการบูรณะวัดเขียนบางแก้วครั้งใหญ่ 2 ครั้ง ครั้งแรก

พระพุทธรูปปางสมาธิ วัดเขียนบางแก้ว

ราวสมัยอยุธยาตอนกลาง ระหว่าง พ.ศ. 2109 - 2111 ตรงกับแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ผู้นำในการบูรณะ คือ เจ้าอินบุตรปะชาวสนกับ นางเป้า ชาวบ้านสะทัง ตำบลทวนโพธิ์ อำเภอเขาชัยสน และครั้งที่ 2 สมัยพระเพทราชา พ.ศ. 2242 ผู้นำในการบูรณะปฏิสังขรณ์คือ พระครูอินทเมธีศรีญาณสาครบรรณนทราชูปถัมภ์ศรีอุปคิยเถร คณะป่าแก้วหัวเมืองพัทลุง เมื่อได้ทำการบูรณะแล้วจึงเดินทางเข้าไปยังกรุงศรีอยุธยา ขอให้สมเด็จพระวันรัตนำถวายพระ ขอพระบรมราชานุญาตให้ญาติโยมที่ร่วมทำการบูรณะ เว้นเสียส่วยสาอากรให้ทางราชการ ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานให้ตามทูลขอทุกประการ เมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าครั้งที่ 2 พ.ศ. 2310 วัดเขียนบางแก้วกลายเป็นวัดร้างอีก จนมีการบูรณะขึ้นใหม่ในสมัยปลายรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จึงมีพระสงฆ์จำพรรษาอยู่เรื่อยมาตราบจนปัจจุบันพระมหาธาตุเจดีย์บางแก้ว เป็นเจดีย์ก่ออิฐฐานแปดเหลี่ยม วัดโดยรอบ

ยาว 16.5 ม. สูงถึงยอด 22 ม. รอบพระมหาธาตุบริเวณฐานชุกษ์พระพุทธรูปโค้งมน 3 ชุกษ์ กว้าง 1.28 ม. สูง 2.63 ม. ภายในชุกษ์มีพระพุทธรูปปูนปั้นปางสมาธิ รอบพระเศียรมีประภารศมีรูปโค้ง ขนาดหน้าตักกว้าง 0.94 ม. สูง 1.25 ม. ระหว่างชุกษ์พระมีเศียรข้างปูนปั้นโผล่ออกมา เหนือชุกษ์พระมีเจดีย์ทรงสี่เหลี่ยม อิทธิพลศิลปจีน ด้านทิศตะวันออกมีบันไดสู่ฐานทักษิณ เหนือบันไดทำเป็นชุกษ์ยอดอย่างจีน มุมบันไดทั้ง 2 ข้าง มีชุกษ์ลักษณะโค้งแหลม ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นนูนสูง ปางสมาธิ ประทับขัดสมาธิเพชร ฐานทักษิณและฐานรองรับองค์ระฆังเป็นรูปแปดเหลี่ยม มีลวดลายปูนปั้นรูปดอกไม้ แต่เดิมเป็นรูปมารแบก เหนือฐานทักษิณมีเจดีย์ทิศตั้งอยู่ที่มุมทั้งสี่มุม องค์ระฆังเป็นแบบโอคว่ำถัดจากองค์ระฆังเป็นบัลลังก์รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ประดับด้วยถ้วยชาม ทั้งสี่มุมของบัลลังก์มีรูปกาปูนปั้นมุมละ 1 ตัว หมายถึง สมณศักดิ์ของคณะสงฆ์ทั้ง 4 (พระมหาพันธ์ ธรรมนาโถ สร้างไว้เมื่อ พ.ศ. 2515) ส่วนยอดสุดเป็นพานขนาดเล็ก 1 ใบ ภายในมีดอกบัวทองคำ จำนวน 5 ดอก 4 ใบ (ทองคำถูกขโมยไปเมื่อวันที่ 7 กรกฎาคม พ.ศ. 2521) ลักษณะศิลปกรรมได้รับอิทธิพลจากพระบรมธาตุเจดีย์ นครศรีธรรมราช น่าจะสร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนต้น วัดเขียนบางแก้ว กรมศิลปกรประกาศขึ้นทะเบียนในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 54 วันที่ 3 มกราคม พ.ศ. 2480 และประกาศเขตโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 103 ตอนที่ 65 วันที่ 22 เมษายน พ.ศ. 2529 เนื้อที่ประมาณ 22 ไร่ 2 งาน 97 ตร.ว.

วัดคงคาเลียบ

ตั้งอยู่ที่ บ.หนองขวน ม.5 ต.ท่าช้าง อ.บางกล่ำ จ.สงขลา จัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และโบราณสถานที่สำคัญของจังหวัดสงขลาสังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย เขตวัดเป็นที่ราบลุ่มแวดล้อมด้วยหมู่บ้านบนเนื้อที่ 9 ไร่ 2 งาน 93 ตร.ว. วัดคงคาเลียบแรกเริ่มก่อสร้างวัดเมื่อ พ.ศ. 2487 โดยนายไข่ แก้วงาม ได้รับบริจาคที่ดินถวายหลวงพ่อเฟื่อง อินทสุวโณ ต่อมากำนันเรียง ทิพย์มณี ได้ติดต่อต่อทางราชการได้รับการอนุญาตสร้างวัดขึ้นเมื่อวันที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ. 2512 และกระทรวงศึกษาธิการประกาศตั้งเป็นวัดเมื่อวันที่ 22 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ 27 กันยายน พ.ศ. 2519 เขตวิสุงคามสีมา กว้าง 40 ม. ยาว 80 ม. ภายในวัดมีวัดอุสสถานสำคัญ ได้แก่ อุโบสถ ก่อสร้างบนฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้าง 10 ม. ยาว 20 ม. เมื่อ พ.ศ. 2519 วิหารที่ประดิษฐานรูปหล่อหลวงพ่อเฟื่องแบบจตุรมุข และเจดีย์บรรจุอัฐิหลวงพ่อเฟื่อง อินทสุวโณ

วัดคงคาเลียบนี้เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่พุทธศาสนิกชนทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเคารพและนิยมไปนมัสการเพื่อสิริมงคลแก่ตัวเอง

วัดคงคาดี

ตั้งอยู่เลขที่ 127 บ.ปากบางภูมิ ม.3 ต.รัตนภูมิ อ.ควนเนียง จ.สงขลา ที่ตั้งของวัดเป็นพื้นที่ราบด้านหน้ามีคลองไหลผ่าน การเดินทางสะดวกสบายเพราะมีถนนลาดยางตลอดสาย วัดคงคาดีเป็นวัดขนาดเล็ก สังกัด คณะสงฆ์มหานิกาย มีเนื้อที่ทั้งหมด 14 ไร่ 28 ตร.ว. ก่อสร้างตั้งแต่ พ.ศ. 2440 มีนามเดิมว่า “วัดปากบางภูมิ” มีผู้ร่วมสร้างวัด คือ นายเส็ง ศรีประสม นายรุ่ง ธรรมวาโร นายเพชรทอง พุทธสุข และนายคิม สกลหงษ์ ร่วมกันบริจาคที่ดินเพื่อก่อสร้างวัด แต่ท่านอาจารย์ นะจัมมปัญญา วัดคงคาดี ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา พ.ศ. 2455 และได้ผูกพัทธสีมา พ.ศ. 2456 ภายในวัดประกอบไปด้วย โบราณสถานสำคัญ ดังนี้

รูปเหมือนท่านพระครูวิธานุกุล (หลวงพ่อสงค์) เป็นพระที่ชาวบ้านปากบางภูมิและประชาชนทั่วไปให้ความเคารพ เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้าน แม้แต่ชาวมาเลเซียก็ยังเดินทางมากราบไว้ทุกปี

วิหารท่านพระครูวิธานุกุล (หลวงพ่อสงค์) เป็นอาคารคอนกรีตภายในได้ประดิษฐานท่านพระครูวิธานุกุล สร้างเมื่อ พ.ศ. 2512 มีขนาดกว้าง 4 ม. ยาว 6 ม. สูง 8 ม. สร้างโดย พระอธิการลำควน

อุโบสถวัดคงคาดี เป็นสถานที่บวชนาค สัมภรณ์ของพระสงฆ์ สร้างเมื่อ พ.ศ. 2540 วางศิลาฤกษ์โดย Mr. Sam ชาวสิงคโปร์ มีขนาดกว้าง 6 ม. ยาว 21 ม.

หอระฆัง เป็นหอระฆังที่ชาวบ้านช่วยกันบริจาคปัจจัยทานในการสร้าง

พระอุโบสถวัดคงคาดี

วัดคลองเปล

วัดคลองเปล (วัดน้ำผุด) ตั้งอยู่ บ.คลองเปล อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา มีประวัติความเป็นมาเกี่ยวข้องกับและเชื่อมโยงกับตำนานบ้านคลองเปล (น้ำผุด)

ประวัติวัดคลองเปล (วัดน้ำผุด)

บ้านคลองเปล (น้ำผุด) เป็นหมู่บ้านเก่าแก่ สมัยก่อนเป็นสถานที่เลี้ยงช้าง วัว ควาย เพราะเป็นสถานที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์มาก ชาวบ้านจากพื้นที่ใกล้เคียงเข้ามาจับจองที่ทำกิน ในบริเวณนี้มีคลองเล็กๆ ไหลผ่าน และมีตำนานเล่าว่า มีผู้หญิงสาวคนหนึ่ง ชื่อ นางเลียดขาวหรือนางผมหอม อาศัยอยู่ในถ้ำเชิงเขาบันไดนาง ทุกๆ เช้า นางออกจากถ้ำมาใส่บาตรพระสงฆ์เป็นประจำ พอเที่ยงวันนางไปอาบน้ำ จากนั้นนางจะเดินทางกลับมานั่งเล่นที่เปลที่ผูกไว้ริมคลอง (ปัจจุบันเป็นส่วนสาธารณะ) ด้วยเหตุนี้จึงเรียกว่าบ้านคลองเปล ส่วนน้ำผุดนั้นมาจากบริเวณที่ตั้งวัด มีน้ำผุดขึ้นมาจากพื้นดินตลอดทั้งปี ภายหลังนางได้หายสาบสูญไป นางได้ทิ้งสมบัติมหาศาลไว้ในที่แห่งนี้ จนบัดนี้ไม่มีใครพบเห็นและนำทรัพย์สินนี้ไปได้

วัดคลองเปล เดิมเป็นที่พักสงฆ์ เรียกว่า หุ่น้ำผุด โดยมีเจ้าพระคุณโสภณพิทยาคณ (หลวงปู่ฮุย) ได้ปกครองถือธุดงค์ อดีตผู้ใหญ่บ้านกงแก้ว จังหวัด และชาวบ้านได้ถวายที่ดินจำนวน 25 ไร่ เพื่อสร้างวัด โรงเรียน ป่าช้า หลังจากนั้นพัฒนามาจนถึง ปี พ.ศ. 2520 พระสมปอง อชิโต ได้รับผิดชอบสำนักนี้ โดยมีอดีตผู้ใหญ่บ้านผด อุไรรัตน์ ได้ดำเนินการทำหลักฐานกับเจ้าหน้าที่ที่ดินเพื่อขอจัดตั้งเป็นวัดจนสมบูรณ์ เมื่อปี พ.ศ. 2525 พระสมปอง อชิโต ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสรูปแรก และมีสมณศักดิ์ เป็นพระอธิการสมปอง อชิโต

ประวัติพระบรมธาตุเจดีย์ทักษิณเจดีย์ศรีโสภณ (เจดีย์แห่งเทพนิมิต)

ยามใกล้รุ่งของวันที่ 2 มกราคม พ.ศ. 2520 ท่านพระครูโสภณคุณาทร ได้มีนิมิตภาพเจดีย์ 9 ยอด ลอยลงมาตรงที่ข้างศาลาทางทิศใต้ของวัดคลองเปล เมื่อตื่นท่านทบทวนความฝันและคิดจะสร้างถาวรวัตถุพร้อมๆ กับได้ตั้งปณิธานไว้ว่า “ความฝันยังอยู่ไกล แต่ต้องไปให้ถึง” ท่านจึงเสนอโครงการพัฒนาสาธิตกิจสงเคราะห์ต่อ เจ้าคณะอำเภอหาดใหญ่และเจ้าคณะจังหวัดสงขลา

ในปี พ.ศ. 2525 ได้เดินทางเพื่อเข้าอบรมธรรมทายาทขณะร่วผ่านสามแยกปากท่อจังหวัดราชบุรี มองเห็นเจดีย์ตามที่เคยฝัน จึงหยุดรถเพื่อลงนมัสการ เมื่อถามถึงการสร้าง เจ้าอาวาสเล่าว่า “หลวงพ่อนุญ อิสโร อดีตเจ้าอาวาส สร้างโดยแรงบันดาลใจเหมือนกัน” พระครูโสภณคุณาทรจึงขอแปลนเจดีย์แต่ถูกปฏิเสธ

ปี พ.ศ. 2527 ท่านได้มีโอกาสอธิษฐานจิตต่อหน้าศพหลวงพ่อนุญ อิสโร ด้วยศรัทธาแห่งปณิธานที่ตั้งใจไว้ จึงคลำใจให้เจ้าอาวาสมอบแปลนเจดีย์แห่งเทพนิมิตตามเจตนาที่ต้องการ

พระบรมธาตุทักษิณเจดีย์ศรีโสภณ

ปี พ.ศ. 2531 กำหนดวางศิลาฤกษ์ เนื่องในวโรกาสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระชนมายุครบ 60 พรรษา

ในปี พ.ศ. 2533 ข้าราชการสร้างอุโบสถเจดีย์ทราบถึงประเทศศรีลังกา กอปรกับเจดีย์ที่นั่นพังลง พระมหาเถรประเทศศรีลังกาจึงได้นำมาถวายวัดคลองเปลเพื่อบรรจุในพระบรมธาตุ ด้วยพระครูสมุห์ดวง เป็นผู้ติดต่อ

พ.ศ. 2539 นำโดยคุณศิริวิไล พุทธพันธ์ ได้รวบรวมพระธาตุ รวม 19,999 องค์ บรรจุในยอดเจดีย์ทองคำ วัดคลองเปลได้เป็น “วัดพัฒนาตัวอย่าง” จากกรมศาสนาได้รับโล่จากสำนักนายกรัฐมนตรีในฐานะผู้อุปถัมภ์การศึกษา ได้รับคัดเลือกจากจังหวัดสงขลาให้เป็นวัดอุทยานการศึกษา ได้รับเกียรติคุณจากกระทรวงวิทยาศาสตร์ และได้รับโล่จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติและจังหวัดสงขลาในฐานะผู้อนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น

สถานที่สำคัญภายในวัดคลองเปล

สถานที่สำคัญภายในวัดคลองเปล ได้แก่ พระบรมธาตุทักษิณเจดีย์ศรีโสภณ พระบัวเข็ม ศาลเจ้าแม่กวนอิม หอศิลป์ และอุทยานการศึกษา เป็นพื้นที่ที่มีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ มีนกนานาชนิด มีข้อมูลของวัดที่จารึกลงหินอ่อน ศึกษาศิลปะรวมยุคจากพระบรมธาตุทักษิณเจดีย์ศรีโสภณ เป็นสถานที่สำหรับศึกษาพุทธประวัติ สุสานกระดูก มีการจัดนิทรรศการเพื่อศึกษาพระบรมสารีริกธาตุ ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น (มโนราห์ – หนังตะลุง) ภาพเจดีย์มรดกโลกทั่วประเทศไทย ภาพลำดับความเป็นมาของหมู่บ้านและวัด ภาพและประวัติผู้สร้างพระบรมธาตุทักษิณเจดีย์ศรีโสภณ

วัดควนเนียง

ตั้งอยู่ที่ ต.รัตภูมิ อ.ควนเนียง จ.สงขลา

สภาพทั่วไปภายในวัดควนเนียง

วัดควนปรัง

ตั้งอยู่ที่ ม.2 บ.ควนปรัง ต.ท่ามิหรำ อ.เมือง จ.พัทลุง ได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ ตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2478

กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ เมื่อ วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2478

สภาพทั่วไปภายในวัดควนปรัง

วัดคูเต่า

ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 1 ม.3 บ.แม่athom ต.แม่athom อ.บางกล่ำ จ.สงขลา สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย พื้นที่วัดเป็นที่ราบลุ่มริมคลองอยู่ตะเภาใกล้ทะเลสาบสงขลาตอนล่าง วัดคูเต่าเป็นวัดที่สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2299 บนที่ดินของนายสาม เดิมวัดตั้งอยู่ที่บ้านหนองหิน แต่บริเวณวัดเป็นที่ลุ่มไม่สะดวกต่อการสัญจรในฤดูฝน ต่อมาได้ย้ายเสนาสนะสร้างขึ้นที่ริมคลองอยู่ตะเภา วัดคูเต่าได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อ พ.ศ. 2433 เขตวิสุงคามสีมา มีขนาดกว้าง 19 ม. ยาว 32 ม. ผูกพัทธสีมา ประมาณ พ.ศ. 2434 ภายในวัดมีโบราณวัตถุต่างๆ ได้แก่ อุโบสถ ขนาดกว้าง 9 ม. ยาว 14 ม. สร้างเมื่อ พ.ศ. 2446 โครงสร้างก่ออิฐถือปูน ภายในมีจิตรกรรมรูปพระเวสสันดรชาดก พระประธานในอุโบสถปางสมาธิ หล่อด้วยสัมฤทธิ์ สร้างเมื่อ พ.ศ. 2447 พระพุทธรูปประทับยืนสูง 2 ม. สร้างเมื่อ พ.ศ. 2300 และศาลาการเปรียญขนาดกว้าง 14.5 ม. ยาว 21.3 ม. สร้างเมื่อ พ.ศ. 2480

กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ เมื่อ วันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2528

พระอุโบสถ วัดคูเต่า

วัดถ้ำคูหาสวรรค์

หรือวัดคูหาสวรรค์ ตั้งอยู่ ต.คูหาสวรรค์ อ.เมือง จ.พัทลุง ใกล้กับตัวตลาดพัทลุงจะมีทางเลี้ยวซ้ายไปเขาหัวแดงเพื่อเข้าสู่วัด วัดถ้ำคูหาสวรรค์สร้างเมื่อ พ.ศ. 2112 - 2133 ในสมัยพระมหาธรรมราชาแห่งกรุงศรีอยุธยา ต่อมาได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นอารามหลวงแห่งแรกในจังหวัดพัทลุง ภายในถ้ำมีพระพุทธรูปปางไสยาสน์องค์ใหญ่ พระพุทธรูปนั่งประดิษฐานอยู่ตามผนังถ้ำ และบริเวณหน้าถ้ำมีจารึกพระปรมาภิไธยย่อของพระมหากษัตริย์และเชื้อพระวงศ์หลายพระองค์

วัดถ้ำคูหาสวรรค์

พระปรมาภิไธยย่อของพระมหากษัตริย์และ
เชื้อพระวงศ์หลายพระองค์

วัดโลกสมานคุณ

ตั้งอยู่ ม.1 ต.หาดใหญ่ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา อยู่ห่างที่ว่าการอำเภอหาดใหญ่ประมาณ 1 กม. เป็นพระอารามหลวงที่สำคัญของชาวหาดใหญ่ และชาวสงขลา เดิมเป็นวัดร้างเรียกว่า วัดโลกเสม็ดขุ่น พระอุปัชฌาย์ปาน วัดคลองเรือน ได้เป็นผู้ริเริ่มสร้างขึ้นเพื่อเป็นที่พำนักสงฆ์ในสมัยก่อน เนื่องจากพระภิกษุสงฆ์ทางภาคใต้ที่เดินทางไปมาต้องลงรถไฟที่สถานีชุมทางหาดใหญ่เวลามีค้ำ เมื่อพักแรมแล้วจะได้เดินทางไปวัดอื่นในวันรุ่งขึ้น ความทราบถึงกรมหลวงลพบุรีราเมศวร์อุปราชมณฑลปักษ์ใต้สมัยนั้น จึงได้มีบัญชาให้แยกที่ดินวัดร้างออกมา เพื่อยกฐานะวัดร้างขึ้นเป็นวัด และใช้ชื่อว่า วัดโลกเสม็ดขุ่น ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น วัดโลกสมานคุณ เมื่อ พ.ศ. 2480 พื้นที่ของวัดมีรูปคล้าย กงฉากของช่างไม้ มีเนื้อที่ประมาณ 27 ไร่

ในปี พ.ศ. 2520 พระเทพมุนีครั้งดำรงสมณศักดิ์พระราชรัตนดิลกเจ้าอาวาสวัดโลกสมานคุณ ได้มีการก่อสร้างพระอุโบสถ และได้ถวายพระพรทูลเชิญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ เสด็จมาทรงยกช่อฟ้าในวันที่ 23 กันยายน พ.ศ. 2520 ในการนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงถวายพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ เป็นจำนวน 25,000 บาท พร้อมทั้งมีพระราชดำรัสว่า “บำรุงวัดหลวง” วัดนี้จึงได้เป็นพระอารามหลวงมาแต่ครั้งนั้น สิ่งที่น่าสนใจในวัดนี้นอกจากพระอุโบสถ ศาลาเฉลิมพระเกียรติแล้ว ยังมีสวนวรรณคดี ที่สร้างขึ้นตามเนื้อเรื่องในวรรณคดีเรื่องพระเจ้าชัยทศด้วย

พระปรางค์วัดโลกสมานคุณ เป็นพระปรางค์ 3 ยอด การสร้างพระปรางค์ เริ่มจากพระครูสมานคุณากร (จันทร์ จนทวโส) ได้อันเชิญพระบรมสารีริกธาตุ จำนวน 3 องค์ จากประเทศศรีลังกา เมื่อ พ.ศ. 2522 จึงสร้างพระปรางค์เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุเมื่อ พ.ศ. 2532 พระปรางค์มาจากการผสมผสานผลงานสถาปัตยกรรมหลายแห่ง คือ จากยอดปราสาทพระที่นั่งบางปะอิน ตัวองค์พระปรางค์มาจากพระบรมมหาราชวัง

พระประธาน เป็นพระปางสะดุ้งมาร (ปางมารวิชัย) ช่างสร้างคือ นายอู๊ด บ้านขมิ้น ชนบุรี ตกกลงให้สร้าง ถือกัณณะพระพุทธรูปราช ได้ประทานพระนามว่า “พระพุทธสมานคุณ”

พระปรางค์ วัดโลกสมานคุณ

วัดเจ้ทั้งพระ

ตั้งอยู่ริมทางหลวงสงขลา - นครศรีธรรมราช ม.4 บ.จะทั้งพระ ต.จะทั้งพระ อ.สทิงพระ จ.สงขลา ห่างจากที่ว่าการอำเภอสทิงพระประมาณ 200 ม. เดิมเรียกว่า “วัดสทิงพระ” เป็นวัดสมัยศรีวิชัยคู่เมืองสทิงพาราณสี (สทิงพระ) ตำนานนางเลื้อยขาว กล่าวว่า พระยากรุงทอง เจ้าเมืองสทิงพาราณสี สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1542 เคยถูกทำลายโดยพวกโจรสลัดมลายู (อุซงมตะ) สมัยเดียวกับวัดพะโคะ บูรณะปฏิสังขรณ์ครั้งหนึ่งสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ หนังสือกลปนาวัดหัวเมืองพัทลุง กล่าวว่า สมัยนั้นวัดจะทั้งพระมีเป็น 2 วัด คือ วัดจะทั้งพระ กับวัดพระมหาเจดีย์องค์ใหญ่ มีกำแพงกันกลาง ต่อมาสมัย รัชการที่ 5 ทรงให้รื้อกำแพงกันกลางรวมเป็นวัดเดียวกัน ภายในวัดมีโบราณสถานซึ่งเป็นศิลปะสมัยศรีวิชัยที่น่าสนใจ เช่น เจดีย์พระมหาธาตุ วิหารพระพุทธไสยาสน์ หอระฆังโบราณ

วัดจะทั้งพระ

เจดีย์พระมหาธาตุ เป็นเจดีย์ทรงลังกาค่อด้วยอิฐดินเผาและแผ่นปะการังสอดหิน ฐานเดิมเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขาวด้านละ 17 ม. เจดีย์สูง 20 ม. พระยากรุงทองทรงสร้างพร้อมวัด วัดจะทั้งพระมีงานสมโภชน์พระพุทธไสยาสน์และพระเจดีย์ เป็นประจำปีทุกปี ในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 6

เจดีย์องค์เล็ก เป็นเจดีย์ทรงลังกา ฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขาวด้านละ 5 ม. เจดีย์สูง 10 ม. อยู่ทางทิศใต้ของเจดีย์พระมหาธาตุ เจดีย์องค์เดิมตั้งแต่องค์ระฆังขึ้นไปพังทลายหมดแล้วปัจจุบันได้รับการบูรณะขึ้นใหม่

วิหารพระพุทธไสยาสน์ เข้าใจว่าสร้างสมัยอยุธยา ในสมัยรัชการที่ 5 พระครูวิจารณ์ศีลคุณ (ชู) ได้บูรณะครั้งหนึ่ง ตัววิหารมีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมสูง ภายในมีพระพุทธไสยาสน์ก่ออิฐถือปูนยาว 14 ม. สูง 2 ม. ชาวบ้านเรียกว่า พ่อเผ่านอน และมีภาพวาดฝาผนังเกี่ยวกับพุทธประวัติที่ยังคงความสมบูรณ์อยู่มาก

หอระฆัง ฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขาวด้านละ 3 ม. สูง 9 ม. สร้างในรัชการที่ 5 มีลวดลายปูนปั้นศิลปะหนังตะลุง

กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ เมื่อ วันที่ 21 กรกฎาคม พ.ศ. 2518

เจดีย์พระมหาธาตุ วัดเจ้ทั้งพระ

ภาพวาดฝาผนังพุทธประวัติในวิหารพระพุทธไสยาสน์

พระพุทธไสยาสน์หรือพ่อด่านอน

วัดเจดีย์งาม

ตั้งอยู่ริมทางหลวงสายสงขลา – นครศรีธรรมราช ที่ ม.2 บ.เจดีย์งาม ต.บ่อตรุ อ.ระโนด จ.สงขลา อยู่ห่างจากวัดสี่หยัง 2 กม. เป็นวัดขนาดเล็ก แต่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ควรชมโดยเฉพาะอย่างยิ่งเจดีย์พระมหาธาตุ วัดเจดีย์งามสร้างขึ้นในสมัยศรีวิชัย มีชื่อเดิมว่า “วัดพระใจดีงาม” โบราณสถานโบราณวัตถุสำคัญคู่วัดเจดีย์งาม คือ

เจดีย์พระบรมธาตุ วัดเจดีย์งาม

เจดีย์พระบรมธาตุ เป็นเจดีย์ทรงลังกาอย่างเจดีย์พระบรมธาตุนครศรีธรรมราช สูง 20 ม. เจดีย์องค์เดิมน่าจะเป็นแบบศรีวิชัยอย่างพระบรมธาตุไชยา เจดีย์พระบรมธาตุมีเจดีย์บริวาร 8 องค์ กับเจดีย์ทักษิณฐานทักษิณอีก 4 องค์ ตามคติพุทธศาสนาฝ่ายมหายานเจดีย์ทิศ 4 องค์ หมายถึง อริยสัจ 4 และเจดีย์บริวาร 8 องค์ หมายถึง มรรค 8 สำหรับองค์เจดีย์พระบรมธาตุ หมายถึง พระนิพพาน จึงหมายความว่า เมื่อบุคคลถึงมรรค 8 และอริยสัจ 4 แล้ว ก็เข้าถึงซึ่งพระนิพพาน นั่นเอง

วิหารพระโพธิสัตว์ อยู่ทิศตะวันออกของเจดีย์พระบรมธาตุ ฐานพระวิหารแต่เดิมก่อด้วยอิฐดินเผาและปะการังไม่ถือปูน กว้าง 7.8 ม. ยาว 14.3 ม. สันนิษฐานว่าสร้างพร้อมเจดีย์พระบรมธาตุ ภายในวิหารมีพระพุทธรูปปูนปั้นปางสมาธิทรงเครื่องแบบกษัตริย์เข้าใจว่าสร้างสมัยอยุธยา ชาวบ้านเรียกว่า “พระโพธิสัตว์ศรีอริยมตไตรย” (สำนักงานศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏสงขลา, 2543)

กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ เมื่อ วันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2528

พระโพธิสัตว์ศรีอริยมตไตรย วัดเจดีย์งาม

สถาปัตยกรรมภายในวัดเจดีย์งาม

วัดชะแล้

ตั้งอยู่ในพื้นที่ อ.สิงหนคร จ.สงขลา

บันไดนาคทางขึ้นไปยังสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปวัดชะแล้

ลักษณะพระพุทธรูปของวัดชะแล้

เจดีย์บนเขาชะแล้

วัดชัยมงคล

ยกฐานะเป็นพระอารามหลวง เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน พ.ศ. 2528 ตั้งอยู่ด้านหน้าสถานีรถไฟสงขลา ริมถนนเพชรมงคล-ชัยมงคล อ. เมือง จ. สงขลา สร้างขึ้นเป็นวัด พ.ศ. 2384 สมัยรัชกาลที่ 4 ตอนต้น มีชื่อว่า “วัดโคกเสม็ด” ต่อมาจึงเปลี่ยนชื่อเป็นวัดชัยมงคล มีประวัติเล่าว่า เดิมมีพระภิกษุ 2 รูป คือ พระอาจารย์ชัย และ พระอาจารย์เพชร พระนักปฏิบัติกรรมฐาน ชาวกลันตัน ได้เดินทางจาริกมาปักกลดบริเวณนี้ ได้ชักชวนผู้มีจิตศรัทธา สร้างวัดขึ้น 2 วัด ใกล้เคียง กัน แล้วแบ่งกันปกครองรูปละวัด คือ วัดโคกเสม็ด (ชัยมงคล) และวัดโคกขี้หนอน (เพชรมงคล) โบราณสถาน โบราณวัตถุคู่วัด คือ เจดีย์พระบรมธาตุวัดชัยมงคล

เจดีย์พระบรมธาตุวัดชัยมงคล เมื่อ พ.ศ. 2435 พระอาจารย์สอนบาลีในวัดชัยมงคลนามว่า “นะ อิศโร” เดินทางไปลังกาและมีโอกาสรู้จักกับคหบดีผู้หนึ่งซึ่งยินดีถวายพระบรมธาตุให้แก่ท่าน นะ อิศโร เมื่อกลับมาสงขลา ท่านได้สร้างเจดีย์เพื่อบรรจุพระบรมธาตุ เมื่อ พ.ศ. 2436 บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ในวันวิสาขบูชาที่ 29 พฤษภาคม พ.ศ. 2437 แล้วเสร็จใน พ.ศ. 2500 เจดีย์พระบรมธาตุวัดชัยมงคล สร้างแบบทรงลังกา ฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้างยาว ด้านละ 6 ม. สูงจากฐานถึงยอด 16 ม. รอบฐานทั้ง 4 ด้านของเจดีย์ทำเป็นซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปปางต่างๆ ปั้นลายกนก ลงรักปิดทองสวยงาม

เจดีย์พระบรมธาตุวัดชัยมงคล

พระพุทธไสยาสน์ สร้างด้วยปูนปั้น ลงรักปิดทองสวยงาม พุทธลักษณะสวยงามมาก มีความศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่เคารพสักการะของประชาชน

พระพุทธไสยาสน์

สถาปัตยกรรมภายในวัดชัยมงคล

วัดช่างทอง

วัดช่างทอง ตั้งอยู่ ม.5 ต.นาปะขอ อ.เขาสักขณ จ.พัทลุง อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอไปทางทิศเหนือประมาณ 6 กม. วัดนี้เดิมเรียกว่าวัด “ช่างทอง” เป็นวัดโบราณสร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ตามหลักฐานทำเนียบวัดเมืองพัทลุง ของพระครูอริยสังวรณ (เอียด) อดีตเจ้าคณะเมืองพัทลุงระบุว่า สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2385 ตรงกับสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ภายในวัดมีโบราณวัตถุที่สำคัญ ได้แก่

(1) พระอุโบสถ มีลักษณะเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนภายในพบพระพุทธรูปปางมารวิชัย 1 องค์ ศิลปะฝีมือช่างพื้นบ้านสมัยรัตนโกสินทร์ ด้านหน้ามีพระประธาน มีพระพุทธรูปจำหลักหินอ่อนปางมารวิชัยศิลปะแบบพม่า 1 องค์

(2) ศาลาการเปรียญ มีลักษณะเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนค้ำเครื่องบนสร้างด้วยไม้ ภายในมีพระประธานปูนปั้น 3 องค์ ปางมารวิชัยฝีมือช่างพื้นเมือง แต่ที่น่าสนใจที่สุดภายในศาลาการเปรียญหลังนี้ ได้แก่ พระพุทธรูป 2 องค์ ซึ่งนำมาจากวัดสนหาโท (วัดร้าง) ตำบลนาปะขอ เมื่อประมาณ 60 ปี มาแล้ว พระพุทธรูปองค์ที่ 1 ชาวบ้านเรียกว่า “พ่อท่านเต่า” เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย เป็นศิลปะอยุธยาชาวบ้านนับถือว่าเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ พระพุทธรูปองค์ที่ 2 เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัยพระอุทรพลูซึ่งเข้าใจว่าน่าจะเป็นพระสังกัจจายนะ

นอกจากนี้ทางวัดยังเก็บรักษาสุมุข่อย คัมภีร์พระมาลัย พระอภิธรรมไว้หลายฉบับ

วัดดีหลวง

ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ ม.2 บ.ดีหลวง ต.ดีหลวง อ.สทิงพระ จ.สงขลา สร้างเมื่อวันที่ 7 กันยายน พ.ศ. 2505 วัดดีหลวงมีความสำคัญด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของอำเภอสทิงพระ และเกี่ยวข้องกับหลวงปู่ทวดและวัดพะโคะ เนื่องจากเชื่อว่าเป็นวัดที่หลวงปู่ทวดมาบวชเป็นสามเณร ภายในวัดประดิษฐานองค์พระประธานศิลปะสมัยศรีวิชัย มีสถูปของอาจารย์จวง เป็นสมภารองค์แรกของวัดดีหลวงซึ่งมีศักดิ์เป็นหลวงลุงของหลวงปู่ทวด

กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ เมื่อ วันที่ 15 กันยายน พ.ศ. 2540

พระอุโบสถวัดดีหลวง

ลักษณะขององค์พระประธาน ศิลปสมัยศรีวิชัย

วัดตะโหมด

ตั้งอยู่ ม.3 ต.ตะโหมด อ.ตะโหมด จ.พัทลุง เป็นวัดโบราณสร้างขึ้นประมาณ พ.ศ. 2448 ภายในวัดมีโบราณวัตถุที่สำคัญ คือ อุโบสถสร้างด้วยไม้ครั้งปูนสร้างเมื่อ พ.ศ. 2477 ภายในมีพระประธานหล่อด้วยสำริดหนึ่ง 1 องค์ ขนาดหน้าตัก 67 ซม. สูง 108 ซม. พระสมุห์ปาน (พระครูภาเคิม) อดีตเจ้าอาวาสวัดเขียนบางแก้ว ต.จองถนน อ.เขาชัยสน จ.พัทลุง เป็นผู้สร้างไว้ นอกจากนี้ก็มีพระพุทธรูปหล่อสำริดศิลปะพม่าอีก 1 องค์ สร้างเมื่อ พ.ศ. 2443 ขุดพบภายในวัดเหนือ (วัดร้าง) ซึ่งเป็นวัดที่อยู่ทางทิศใต้ของวัดตะโหมด

วัดตีนเมรุศรีสุदारาม

ตั้งอยู่ในเขต ต.บ่อยาง อ.เมือง จ.สงขลา

วัดตีนเมรุศรีสุदारาม

วัดท้ายขอ

เป็นวัดเก่าแก่ของ ต.เกาะขอม อ.เมือง จ.สงขลา ได้รับการประกาศให้เป็นวัดเมื่อ พ.ศ. 2311 เป็นวัดโบราณที่มี สถาปัตยกรรมล้ำค่า ควรค่าแก่การอนุรักษ์และหวงแหน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “กุฏิแบบเรือนไทยป็นหยา” อายุกว่า 200 ปี หลังคาใช้กระเบื้องดินเผาเกาะขอมและกระเบื้องลอนแบบเก่า มีจุดเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ คือ เสาเรือน กุฏิจะไม่ฝังลงในดินแต่จะตั้งอยู่บนดินเสา ซึ่งเป็นที่รองรับเสาอันเป็นลักษณะเฉพาะของบ้านชาวไทยในภาคใต้เท่านั้น นอกจากนั้นวัดท้ายขอ ยังมีโบราณสถานและโบราณวัตถุควรค่าแก่การศึกษาและเรียนรู้ อาทิ บ่อน้ำโบราณ สระน้ำโบราณ โรงเรือน พระสอรูป หอระฆังที่สวยงาม และมีร่องรอยของท่าเรือโบราณ ซึ่งเคยเป็น ศูนย์กลางการคมนาคม ของชาวเกาะขอม ด้านหลังของวัดท้ายขอเป็นที่ตั้งของ เจาเพชรหรือเจ้าวิหาร ซึ่งประดิษฐานเจดีย์ทรงลังกา ที่งดงาม ควรค่าแก่การช่วยกันอนุรักษ์ไว้สืบไป

กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ เมื่อ วันที่ 15 กันยายน พ.ศ. 2540

วัดท้ายขอ

กุฏิแบบเรือนไทยป็นหยาวัดท้ายขอ

วัดทุ่งขุนหลวง

ตั้งอยู่ที่ ต.หารเทา อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอไปทางทิศตะวันตกประมาณ 10 กม.

วัดทุ่งขุนหลวงเป็นวัดเป็นโบราณ แต่ไม่ปรากฏหลักฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยใด คำว่า “ทุ่งขุนหลวง” มีมานานแล้วว่า เมื่อพระเจ้าศรีธรรมโศกราชเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชได้สร้างพระบรมธาตุเจดีย์ขึ้นที่หาดทรายแก้ว หัวเมืองขึ้นพากันนำทรัพย์สมบัติและผู้คนไปช่วยสร้างพระเจดีย์ด้วย ฝ่ายหัวเมืองปัตตานีได้รวบรวมเงินทองโดยให้ขุนหลวงผู้หนึ่ง ซึ่งพระเจ้าศรีธรรมโศกราชส่งไปรับเงินทองเป็นผู้คุมขบวนสมบัติ ในระหว่างหยุดพักแรม ได้มีโจรบุกรปล้นทรัพย์สินแต่ขุนหลวงได้ขนทรัพย์สินทิ้งลงคลอง พวกโจรจึงไม่ได้ทรัพย์สินอะไร ขุนหลวงได้ขนทรัพย์สินขึ้นมาและให้สร้างวัดขึ้นใกล้ๆ กับคลองให้ชื่อว่า วัดทุ่งขุนหลวง

วัดทุ่งขุนหลวง ตามทำเนียบวัดของอำเภอปากพะยูน

วัดนางเหล้า

ตั้งอยู่ที่ อ.สทิงพระ จ.สงขลา

วัดนางเหล้า

วัดบ่อทรัพย์

สันนิษฐานว่าสร้างประมาณ พ.ศ. 2360 สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ตั้งอยู่ ม.2 บ.บ่อเตย ต.หัวเขา อ.สิงหนคร จ.สงขลา โบราณสถานภายในวัดบ่อทรัพย์ประกอบด้วยพระอุโบสถ ซึ่งได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อ พ.ศ. 2400 กุฏิไม้โบราณ บัวเก็บกระดูก และที่สำคัญคือ บ่อน้ำใหญ่บริเวณด้านหน้าวัดซึ่งเรียกว่า “บ่อชัน” เป็นบ่อน้ำที่ซึมซับลงมาจากภูเขาอันเป็นที่มาของชื่อ “วัดบ่อทรัพย์”

วัดบ่อทรัพย์ ได้รับการขุดแต่งและบูรณะ โดยหน่วยศิลปากรที่ 9 สงขลา กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติเมื่อ พ.ศ. 2535

วัดบ่อทรัพย์

โบราณสถานภายในวัดบ่อทรัพย์

วัดป่อหว้า

ตั้งอยู่ในพื้นที่ อ.ควนเนียง จ.สงขลา

วัดป่อหว้า

วัดบางทิง

ตั้งอยู่เลขที่ 22 บ.บางทิง ม.7 ต.บางเหริยง อ.ควนเนียง จ.สงขลา สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย พื้นที่ตั้งวัดเป็นที่ราบ มีคลองล้อมวัดสามด้าน รูปที่ดินมีลักษณะเป็นสามเหลี่ยมปลายแหลม วัดบางทิงสร้างขึ้นนับตั้งแต่ พ.ศ. 2323 ได้รับราชทินนามวิสุงคามสีมาประมาณ พ.ศ. 2444 เขตวิสุงคามสีมา กว้าง 16 ม. ยาว 25 ม. ผูกพัทธสีมาประมาณ พ.ศ. 2465 มีโบราณสถานที่สำคัญ ดังนี้ อุโบสถ ขนาดกว้าง 10 ม. ยาว 18 ม. ศาลาการเปรียญ ขนาดกว้าง 12 ม. ยาว 23 ม. หอสวดมนต์ ขนาดกว้าง 11 ม. ยาว 16 ม. ทรงไทยโบราณ และพระประธานในอุโบสถ 1 องค์ ที่ศาลาการเปรียญ 1 องค์ และพระพุทธรูปอื่นอีก 5 องค์

พระอุโบสถและลักษณะโบราณสถานของวัดบางทิง

วัดบางเหริยง

ตั้งอยู่เลขที่ 127 ถ.ร.พ.ช. ม.3 ต.บางเหริยง อ.ควนเนียง จ.สงขลา สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย พื้นที่ตั้งวัดเป็นที่ราบลุ่ม วัดบางเหริยงสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2310 วัดบางเหริยงได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาประมาณ พ.ศ. 2449 ได้ผูกพัทธสีมาประมาณ พ.ศ. 2458 เขตวิสุงคามสีมากว้าง 7 ม. ยาว 18 ม.

วัดบางเหริยง มีโบราณสถานต่างๆ ดังนี้ อุโบสถ ขนาดกว้าง 9 ม. ยาว 8 ม. สร้างเมื่อ พ.ศ. 2464 โครงสร้างอุโบสถสร้างด้วยคอนกรีต หน้าบันเป็นรูปนาคราชและลายกนกดอกไม้ ใบไม้ทาสี ชุ่มหน้าต่างเป็นปูนปั้นรูปพระราหูและลายกนก เจดีย์สมัยศรีวิชัย ฐานขนาดกว้าง 3 ม. ยาว 3 ม. สูง 7 ม. ศาลาการเปรียญ ขนาดกว้าง 13 ม. ยาว 38 ม. สร้างเมื่อ พ.ศ. 2499 วิหารน้อย ภายในมีจิตรกรรมฝาผนังภาพพุทธประวัติ ประดิษฐานรูปเหมือนของพระครูอาจารย์ ใช้เป็นห้องสมุด และหอพักผู้มาเยือนวัด พระประธานในอุโบสถ พระเพลขนาดกว้าง 1.5 ม. สูง 2 ม. เป็นพระพุทธรูปก่ออิฐถือปูน พระพุทธรูปลงรักปิดทอง ชาวบ้าน เรียกว่า “พ่อท่านนางนก” และซากเรือโบราณทำด้วยไม้ตะเคียนทองหลายลำ

พระอุโบสถและลักษณะโบราณสถานของวัดบางเหริยง

วัดป่าลีโลยก่

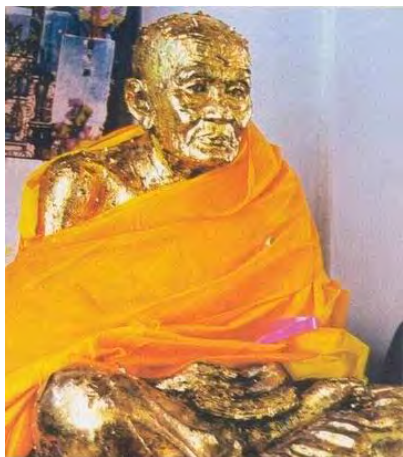
ตั้งอยู่ ม.7 ต.ลำปำ อ.เมือง จ.พัทลุง ชาวบ้านเรียกว่า “วัดป่า” ตามทำเนียบวัดจังหวัดพัทลุงของพระครูอริยสังวร (เอียด) อดีตเจ้าคณะจังหวัดพัทลุงระบุว่าวัดสร้างสมัยอยุธยาตอนปลาย ใน พ.ศ. 2234 ตรงกับสมัยสมเด็จพระเพทราชาแห่งกรุงศรีอยุธยา ต่อมา พ.ศ. 2325 พระมหาช่วยชาวบ้าน บ.น้ำเลือด ต.ท่ามิหรำ อ.เมือง จ.พัทลุง ได้เป็นเจ้าอาวาส พ.ศ. 2528 พม่ายกกองทัพมาตีเมืองชุมพร เมืองไชยา เมืองนครศรีธรรมราชได้แจ้งเมืองพัทลุง พระมหาช่วยได้ทำเครื่องรางของขลังแจกไพร่พล กรมการเมืองได้ยกกำลังไปด้านพม่าที่ตำบลปันเตไม่ทันได้รับพม่าได้ถอยทัพเสียก่อน พระมหาช่วยมีความชอบ โปรดเกล้าฯ ให้ลาสิกขา เป็นพระยาทุกขราษฎร์ ผู้ช่วยราชการเมืองพัทลุง ภายในวัดมีโบราณสถานที่สำคัญ คือ เจดีย์ก่อด้วยอิฐถือปูนฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขาวด้านละ 2 ม. สูงประมาณ 6 ม. แบบย่อมุมไม้สิบสองมีลวดลายปูนปั้นประดับสวยงาม ฐานมีรูปยักษ์ปูนปั้นแบกด้านละ 5 คน อุโบสถตั้งอยู่ภายในกำแพงแก้วเป็นอุโบสถก่อด้วยอิฐถือปูนเครื่องไม้ ภายในมีพระประธานปูนปั้นปางมารวิชัยจำนวน 4 องค์ ด้านหน้าอุโบสถมีทางเข้า 2 ประตู ระบุว่าประตูมีพระพุทธรูปปูนปั้นปางป่าลีโลยก่ 1 องค์ สองข้างมีรูปสิงห์และช้างหมอบแต่ชำรุดมากแล้วรอบอุโบสถมีใบพัทธสีมา จำหลักหินทรายแดงตั้งอยู่บนฐานก่ออิฐถือปูนจำนวน 8 ใบ แต่ละใบมีลวดลายกนกสวยงามมากแต่ละใบมีลวดลายไม่เหมือนกัน เข้าใจว่าเป็นศิลปสมัยอยุธยาตอนปลายหรือสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

วัดพระเกิด (ดู ชุมชนโบราณบ้านพระเกิด)

วัดพะโคะ

ตั้งอยู่บนเขาพะโคะ หรือพิพัทสิงห์ ม.6 ต.ชุมพล อ.สทิงพระ จ.สงขลา มีลักษณะเป็นภูเขาหินกรวดมน บริเวณใกล้เคียงยังมีภูเขาอีก 3 ลูก ได้แก่ เขาควา เขาผี และเขาน้อย โดยเขาควาอยู่ทางทิศเหนือของเขาพะโคะ เขาผีอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเขาพะโคะ และเขาน้อยอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของเขาพะโคะ ในบริเวณดังกล่าวยังเป็นที่ตั้งของชุมชนโบราณเขาควา เป็นชุมชนโบราณสมัยพุทธศตวรรษที่ 12 - 15 จากจำนวนภูเขาทั้ง 4 ลูก นี้มีภูเขา 2 ลูก ที่ได้พบหลักฐานทางโบราณคดีแล้วคือ เขาพะโคะ (ดู **เขาพะโคะ**) และเขาควา (ดู **ถ้ำขุดเขาควา**) เขาทั้ง 2 ลูก อยู่ห่างกันประมาณ 250 ม.

วัดพะโคะ เป็นวัดเก่าแก่ที่มีบทบาททั้งทางศาสนาและการปกครองในแถบสงขลา มีความสำคัญกล่าวคือเป็นวัดจำพรรษาของ สมเด็จพระพะโคะหรือหลวงพ่อดวงเหยียบน้ำทะเลจืด ซึ่งประชาชนให้ความนับถือเป็นอันมาก เล่ากันว่า “วันหนึ่งมีโจรสลัดแล่นเรือเลียบมาตามฝั่ง เห็นสมเด็จพระพะโคะเดินอยู่มีลักษณะแปลกกว่าคนทั้งหลายจึงใคร่จะลองดี โจรสลัดจอดเรือและจับสมเด็จพระพะโคะไป เมื่อเรือแล่นมาได้สักครู่เกิดเหตุเรือแล่นต่อไปไม่ได้ ต้องจอดอยู่หลายวัน จนในที่สุดน้ำจืดหมดลงโจรสลัดเคืองคร้อน สมเด็จพระพะโคะสงสาร จึงเอาเท้าซ้ายแช่ลงไปในน้ำทะเลเกิดเป็นประกายโชติช่วง น้ำทะเลกลายเป็นน้ำจืด โจรสลัดเกิดความเลื่อมใสศรัทธากราบไหว้ขอขมา และนำสมเด็จพระพะโคะขึ้นฝั่ง ตั้งแต่นั้นมาประชาชนจึงพากันไปกราบไหว้บูชากันเป็นจำนวนมาก” บริเวณวัดมีเนื้อกว้างขวาง มีโบราณสถานที่สำคัญตั้งอยู่บนเขา (สำนักงานศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏสงขลา, 2543)

อนุสาวรีย์สมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พะโคะ) และพระพุทธรูปที่ประดิษฐานอยู่ภายในวัด

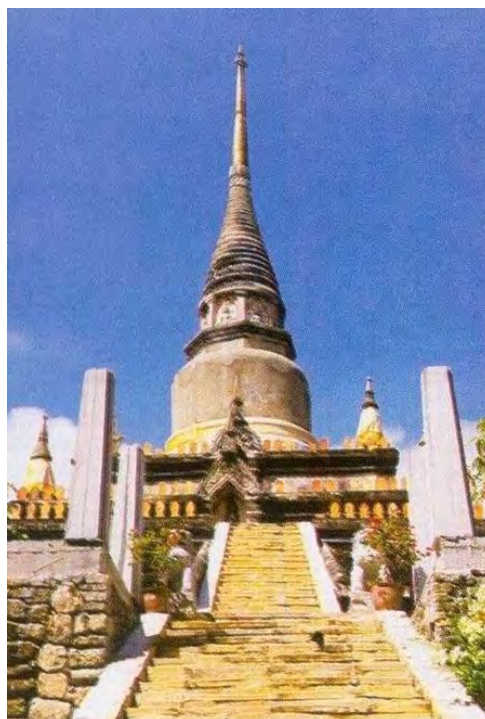
วัดพะโคะ หรือ วัดพระราชนัดดา พงศาวดารเมืองพัทลุงเรียก วัดหลวง เป็นวัดโบราณตั้งแต่สมัยอยุธยา สร้างขึ้นสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ (พ.ศ. 2091 - 2111) ในปี พ.ศ. 2141 สมเด็จพระนเรศวรโปรดเกล้าฯ ให้ยกทัพตีเมืองนครศรีธรรมราชทำให้วัดพะโคะได้รับผลกระทบจากสงครามและโจรสลัดมลายู (อุซงฆตนะ) ยกทัพเรือมาปล้น 2 ครั้ง เผาทำลายพระมาลิกเจดีย์ วิหารพระพุทธบาท และศาสนสถานในวัดถูกทำลายจำนวนมาก ต่อมาสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (สมเด็จพระพะโคะ) ได้บูรณะ พระมาลิกเจดีย์ สูง 1 เส้น 5 วา (สูงกว่าเดิม 5 วา) ได้ขอพระราชทานวัดอุปถัมภ์จากพระเจ้าปราสาททองเพื่อบูรณะวัดให้คงเดิม เมื่อแล้วเสร็จพระเจ้าปราสาททองจึงได้พระราชทานยอดเจดีย์ซึ่งหล่อด้วยเบญจโลหะยาว 3 วา 3 คืบ วัดพะโคะจึงมีความสำคัญสืบมาจนปัจจุบัน

พระพุทธรูปไสยาสน์หรือพระโคตมะ

วัดพะโคะ มีสิ่งน่าสนใจ คือ พระสุวรรณมาลิกเจดีย์ศรีรัตนมหาธาตุ สถาปัตยกรรมภาคใต้แบบลังกา สมัยอยุธยาที่บรรจุพระบรมธาตุ พระพุทธรูปไสยาสน์หรือพระโคตมะ ประดิษฐานในพระวิหารด้านทิศเหนือของเจดีย์ รอยพระพุทธรูปบาท อนุสาวรีย์สมเด็จพระราชินีสุทธานุภาพ (พะโคะ) หรือหลวงพ่อดวงปางมฤคคาวาริก ภาพเขียนเรื่อง ปรีชาธรรม นันทินัน นันทินาชาดก

กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ เมื่อ วันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2528

พระสุวรรณมาลิกเจดีย์ศรีรัตนมหาธาตุ

วัดพังกึ่ง

ตั้งอยู่เลขที่ 87 บ.พังกึ่ง ม.1 ต.ชะรัด อ.กงหรา จ.พัทลุง สังกัดพระสงฆ์มหานิกาย ที่ตั้งวัดเป็นที่เนินสูงกว่าพื้นที่โดยรอบ วัดพังกึ่งสร้างขึ้นเป็นวัดนับตั้งแต่ พ.ศ. 2268 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2484 เขตวิสุงคามสีมาขนาดกว้าง 16 ม. ยาว 28 ม. ได้ผูกพัทธสีมาประมาณ พ.ศ. 2485

วัดพังกึ่ง มีศาสนวัตถุต่างๆ ดังนี้ อุโบสถ ขนาดกว้าง 6 ม. ยาว 16 ม. สร้างเมื่อ พ.ศ. 2500 โครงสร้างแบบคอนกรีตเสริมเหล็ก ศาลาการเปรียญ ขนาดกว้าง 13 ม. ยาว 28 ม. สร้างเมื่อ พ.ศ. 2485 โครงสร้างทำด้วยไม้ และพระประธานในอุโบสถ พระเพลาแก้ว 1.5 ม.

วัดเพชรมงคล

ตั้งอยู่ที่ ต.บ่อยาง อ.เมือง จ.สงขลา

พระอุโบสถและโบราณสถานภายในวัดเพชรมงคล

วัดโพธิญาณวราราม

ตั้งอยู่ที่ ม.4 ต.ควนขนุน อ.เขาชัยสน จ.พัทลุง เดิมชาวบ้าน เรียกว่า “วัดควนขนุน” นอกจากนี้ยังเรียกเป็นชื่ออื่นคือ “วัดควนธยาน” และ “คลองวัด” (คงเป็นเพราะทางทิศเหนือของวัดมีลำน้ำไหลผ่าน) เป็นวัดที่สร้างขึ้นในสมัยอยุธยา ปรากฏในหลักฐานในหนังสือกัลปนาวัดหัวเมืองพัทลุง เมื่อ พ.ศ. 2242 ตรงกับสมัยพระเพทราชาแห่งกรุงศรีอยุธยา ระบุว่า “พื้นที่แถบภูเขาของวัดสทังใหญ่ ตำบลหวนโพธิ์ ทางทิศตะวันตกถึงแม่น้ำวัด (คลองวัด) ทางทิศเหนือของวัดควนธยาน” ในสมัยอยุธยาวัดนี้น่าจะขึ้นกับวัดเขียนบางแก้ว ต.จองถนน อ.เขาชัยสน จ.พัทลุง คณะป่าแก้วหัวเมืองพัทลุง ต่อมาสมัยรัตนโกสินทร์วัดถูกปล่อยทิ้งให้รกร้างเวลานาน พื้นที่วัดกลายเป็นกรรมสิทธิ์ของนายนาคและนางนัม ส่งแสง

ต่อมาราวสมัยรัชกาลที่ 5 ทั้งสองสามีภรรยาได้ถวายที่ดินให้แก่ พระอธิการคล้าย ทิณโณ อดีตเจ้าอาวาสวัดหวนโพธิ์ ท่านจึงสร้างวัดขึ้นใหม่อีกครั้งหนึ่ง ภายในวัดมีโบราณวัตถุที่น่าสนใจ ดังนี้

พระพุทธรูปหล่อสำริด ขุดพบที่กองซากอิฐหน้าศาลาการเปรียญบรรจุอยู่ในหม้อดินเผาจำนวน 12 องค์ ชาวบ้านเรียกว่า “พระสิบสอง” ต่อมาเหลืออยู่ 7 องค์ ส่วนใหญ่ชำรุด ลักษณะเป็นฝีมือช่างพื้นบ้านสมัยอยุธยา

เรือไม้ตะเคียน ขุดพบในคลองวัด เป็นเรือไม้ขนาดเล็กยาว 3 ม. กว้าง 15 ซม. สำหรับนั่งได้ 1 คน นักวิชาการบางคนสันนิษฐานว่าเป็นเรือสำหรับพระสงฆ์นั่งไปบิณฑบาตรในสมัยโบราณ หรือไม้ก็เป็นเรือใช้เก็บน หรือเรือสะเดาะเคราะห์ก็ได้

วัดโพธิ์ปฐมवास

ตั้งอยู่ที่ ต.บ่อทราย อ.เมือง จ.สงขลา พื้นที่โบราณสถานประมาณ 3 งาน 63 ตร.ว. กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ เมื่อ วันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2528

วัดโพธิ์ปฐมवास

วัดภูผาภิมุข

ตั้งอยู่ในพื้นที่ อ.เมือง จ.พัทลุง เป็นวัดสำคัญอีกวัดหนึ่งของจังหวัด ภายในวัดจะมีสถานที่สำคัญหลายแห่ง คือ

พระธาตุเจดีย์ เรียกว่า ธรรมเจดีย์ สร้างโดยพระธรรมเมธาจารย์ เมื่อปี พ.ศ. 2536 ลักษณะเป็นเจดีย์องค์ขาว มีสิงห์ล้อมรอบ เป็นเจดีย์ที่สวยงามมากอีกองค์หนึ่งของภาคใต้

พิพิธภัณฑสถานเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช บูรณะครั้งสุดท้ายเมื่อ พ.ศ. 2542 ภายในมีโบราณวัตถุที่อดีตเจ้าอาวาสวัดภูผาภิมุข ที่มรณภาพไปแล้วได้เก็บรวบรวมไว้ ประกอบด้วยพระพุทธรูป เครื่องลายคราม และเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ จำนวนมากกว่า 10,000 ชิ้น วัดอุโบสถแห่งนี้ล้วนแต่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก

พระธาตุเจดีย์ วัดภูผาภิมุข

วัดมณีมาวาสวิหาร (วัดกลาง)

ตั้งอยู่ที่ ถ.ไทรบุรี อ.เมือง จ.สงขลา ใจกลางเมืองสงขลา เดิมเรียกตามชื่อผู้สร้างว่า วัดยายสิจันทร์ ต่อมาวัดสร้างขนานทางทิศเหนือและทิศใต้ คือ วัดเลียบกับวัดโพธิ์ จึงเรียกวัดนี้ว่า “วัดกลาง” พ.ศ. 2431 สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเปลี่ยนชื่อเป็น วัดมณีมาวาส และ พ.ศ. 2460 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ โปรดเกล้าฯ ให้ยกขึ้นเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี มีชื่อเป็นทางการว่า วัดมณีมาวาสวิหาร (สำนักงานศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏสงขลา, 2543)

พระอุโบสถทรงไทยสมัยรัตนโกสินทร์

วัดมณีมาวาสวิหาร เป็นวัดที่มีความสำคัญยิ่งในจังหวัดสงขลา ฐานะที่เคยใช้เป็นสถานที่ ถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา ประจำปี เป็นวัดสถานที่แรกตั้งโรงเรียนหลวงแห่งแรกของจังหวัดสงขลา คือ โรงเรียนมหาวชิราวุธ ปัจจุบันเป็นที่ตั้ง พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติภัทรศีลสังวร (มณีมาวาส) ซึ่งได้เริ่มกิจการมาตั้งแต่ พ.ศ. 2477 จนกรมศิลปากรได้ยกขึ้นเป็นสาขาพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเมื่อ พ.ศ. 2500 มีศิลปวัตถุและโบราณวัตถุล้ำค่ากว่า 4,884 ชิ้น

จิตรกรรมฝาผนัง ในพระอุโบสถ

ละ

หอไตรพระจอม

ศาลายายี่ดัดตน

ตำรายาในศาลายายี่ดัดตน

จิตรกรรมฝาผนัง ภาพายายี่ดัดตน ในศาลายายี่ดัดตน

วัดมัชฌิมาวาสวรวิหาร มีความสำคัญในด้านโบราณสถานและศิลปกรรมของจังหวัดสงขลา อันได้แก่ พระอุโบสถทรงไทยสมัยรัตนโกสินทร์ ที่ย่อส่วนเลียนแบบพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) ภายในมี จิตรกรรมฝาผนัง งดงามล้ำค่าทั้งทางศาสนา ประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรม เจ้าพระยาวิเชียรคีรี (บุญสังข์) เป็นผู้สร้าง รวมทั้ง ศาลายายี่ดัดตน ที่ภายในจารึก ตำรายา และภาพายายี่ดัดตน ไปถึง 40 ภาพ กับตะหรือเจดีย์แบบจีน สร้างด้วยหินแกรนิต ย่อมุม 6 เหลี่ยม สูง 7 ชั้น ตามคติจีน

จิตรกรรมฝาผนังวัดมัชฌิมาวาสวรวิหาร มีสองแห่ง คือ ที่พระอุโบสถและที่ศาลายายี่ งานจิตรกรรมฝาผนังที่พระอุโบสถ เป็นภาพเขียนสีฝุ่นบนผนังปูน เป็นงานฝีมือช่างหลวงในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นภาพพุทธประวัติ ทศชาติชาดก และเทพชุมนุม ถือว่าเป็นจิตรกรรมที่เด่นและสำคัญยิ่ง องค์ประกอบของภาพมีความงดงาม และบรรจุเรื่องราวไว้สมบูรณ์มาก ทั้งได้สะท้อนภาพของสังคม แสดงให้เห็นวัฒนธรรมการแต่งกาย การละเล่น ประเพณี ความเชื่อ ตลอดจนสภาพชีวิตความเป็นอยู่ในสมัยนั้น งานจิตรกรรมฝาผนังที่ศาลายายี่ เป็นภาพเขียนสีฝุ่นบนผนังปูน เป็นภาพายายี่ดัดตน ภาพเครื่องยาไทย และไฉ้หมูนุชาของจีน

นอกจากนั้นยังมี ศาลาการเปรียญ หอไตรพระจอม วิหาร กุฎ และ ชุ่มประตู่ กับกำแพงที่มีทิวาจุโลกบาล ซึ่งคนทั่วไปเรียกว่า ยักษ์วัดกลาง อยู่ประจำ 4 มุม กำแพงด้วย

กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ เมื่อ วันที่ 21 กรกฎาคม พ.ศ. 2518

วัดมหิตมังคลาราม (วัดหาดใหญ่ใน)

ตั้งอยู่ เลขที่ 134 ม.1 ถ.เพชรเกษม ต.ควนลัง อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา ใกล้สะพานคลองอู่ตะเภา เป็นที่ประดิษฐาน “พระพุทธรูปมหิตมังกล” พระนอนขนาดใหญ่ ที่มีความยาว 35 ม. สูง 15 ม. กว้าง 10 ม. ใหญ่เป็นอันดับสามของโลก ที่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศนิยมไป

วัดหาดใหญ่ใน จัดตั้งเป็นสำนักสงฆ์เมื่อ พ.ศ. 2488 ประกาศจัดตั้งเป็นวัดเมื่อ 18 มิถุนายน พ.ศ. 2490 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2497 สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ทรงรับวัดนี้ในพระราชทานุเคราะห์และพระราชทานนามวัดใหม่ว่า วัดมหิตมังกลาราม พร้อมพระราชทานอนุญาตให้หล่อพระนามาภิไธย ย่อว่า ม.ว.ก. ติดชุมประตูดวัดเมื่อ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2520 วัดนี้มีเนื้อที่ทั้งหมด 22 ไร่ 1 งาน 86 ตร. ม. ในวัดมีโบราณสถานที่สำคัญ คือ

พระพุทธรูปมหิตมังกล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 พระราชทานนามให้ ประวัติการก่อสร้างทำพิธีวางศิลาฤกษ์ เริ่มก่อสร้างเมื่อ 29 สิงหาคม พ.ศ. 2515 องค์พระมีความยาว 35 ม. สูงจากพื้นดินถึงยอดพระเกตุ 15 ม. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถพร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าลูกเธอทั้ง 2 พระองค์ เสด็จมาประกอบพิธียกพระเกตุมาลา เมื่อ 2 กันยายน พ.ศ. 2519 สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายกเสด็จเยี่ยมชมและทรงประกอบพิธีประดิษฐานแผ่นศิลาจารึกไว้ที่พระเขนยพระพุทธรูปมหิตมังกล เมื่อ 30 มีนาคม พ.ศ. 2520 สมเด็จพระโอรสาธิราชและพระวรชายา เสด็จมาประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์ ดำเนินการก่อสร้างวิหารพระพุทธรูปมหิตมังกล เมื่อ 4 กรกฎาคม พ.ศ. 2520 พระวิสุทธิวงศาจารย์ เจ้าคณะใหญ่หนใต้ มาประกอบพิธียกช่อฟ้าพระพุทธรูปมหิตมังกล เมื่อ 29 มิถุนายน พ.ศ. 2529

ภายใต้พระนอน มีห้องที่ยาวพอๆ กับความยาวขององค์พระอยู่ ในห้องนั้นเป็นที่รวบรวมของพระพุทธรูปและวัตถุมงคล ให้นักท่องเที่ยวได้เช่าเพื่อสักการบูชา และบริเวณผนังยังสร้างเป็นช่องเล็กๆ เพื่อเก็บกระดูกของผู้ต้องการ

พระวิหาร เป็นอีกที่หนึ่งซึ่งได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวที่เข้าเยี่ยมชมวัดภายในมีพระพุทธรูปและรูปถ่ายเจ้าอาวาสคนเก่าทั้งยังมีตู้รับบริจาคเพื่อแลกกับของที่ใช้สักการบูชาเป็นอีกสถานที่หนึ่งภายในวัดที่มีความสวยงามมาก

วัดยางงาม

ตั้งอยู่ที่ ม.9 ต.ลำปำ อ.เมือง จ.พัทลุง วัดยางงามสร้างในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เมื่อ พ.ศ. 2348 ผู้สร้างวัดนี้ คือ จอมเพ่งและจอมจำ เข้าใจว่าเป็นกรมการเมืองพัทลุง และเล่ากันว่าได้เกณฑ์นักโทษที่ถูกคุมขังในคุกเมืองพัทลุงมาช่วยสร้างจนสำเร็จ ดังนั้นจอมเพ่งและจอมจำอาจจะเป็นผู้คุมหรือพัศดีก็ได้

ทางเข้าวัดมีต้นยางขนาดใหญ่ปลูกอยู่

พระอุโบสถ วัดยางงาม

หลักฐานทางประวัติศาสตร์ คือ พระอุโบสถ ที่หันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีกำแพงแก้วก่ออิฐถือปูนมีประตูทางเข้า 2 ทาง คือด้านหน้าและด้านหลัง อุโบสถตั้งอยู่บนฐานบัวคว่ำบัวหงาย แต่ในปัจจุบันเป็นฐานเขียง มีบันไดนาคเข้าสู่พระอุโบสถทั้งสองทาง รอบพระอุโบสถมีเสานางเรียงรองรับปีกชายคาจำนวน 22 เสา ขอดหัวเสาประดับลวดลายปูนปั้นรูปกลีบบัว ปลายเสามีคันทวยจำหลักลวดลายกนกกรุณาครุ พระอุโบสถมี 2 ประตู เหนือขอบประตูและหน้าต่างมีลวดลายปูนปั้นประดับ เป็นลายแบบเดียวกับที่วัดวังและวัดวิหารเบิก หน้าบันพระอุโบสถเป็นไม้จำหลักฝีมือท่านธรรมกิจกับจอมเสนีย์ ด้านหน้าจำหลักรูปพระนารายณ์ทรงครุฑ

อีกมุมหนึ่งของพระอุโบสถ วัดยางงาม

ตอนล่างเป็นรูปเทพพนม 2 ข้าง ประกอบด้วยลายกนกก้านแย่งรูปชัชวาลย์และนางเมขลาหล่อแก้ว ด้านหลังเป็นรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ 3 เศียร ตอนล่างเป็นรูปราหูสองข้างประกอบด้วยลายกนกก้านแย่งรูปชัชวาลย์ประดับกระจกลงรักปิดทอง ภายในพระอุโบสถมีพระพุทธรูปปูนปั้นทรงเครื่องใหญ่ปางมารวิชัยเป็นพระประธาน ประดิษฐานอยู่บนฐานชุกชีที่มีลวดลายปูนปั้นลายดอกไม้ มีลายผ้าทิพย์ห้อยลงมา ลักษณะพระพักตร์ พระพุทธรูปคล้ายกับพระพักตร์พระนารายณ์จำหลักที่หน้าบันบนเพดานพระอุโบสถเขียนภาพจิตรกรรมรูปดอกไม้ไม้สลักรูปลายไก่อ่า

พระพุทธรูปหินอ่อน ปางมารวิชัยประทับนั่งขัดสมาธิเพชรเป็นศิลปะแบบพม่า

วัดรัตนาราม

ตั้งอยู่เลขที่ 597 บ.ปากพะยูน อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ตั้งวัดเป็นพื้นราบลาดต่ำมาทางทิศตะวันออก วัดรัตนารามสร้างขึ้นเมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2448 เดิมมีนามว่า “วัดปากพะยูน” บางคนเรียกว่า “วัดบ่อหมาเปะ” ได้พระอธิการสุข มาริเริ่มดำเนินการสร้างวัดนี้ตั้งแต่ พ.ศ. 2440 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาวันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2489 เขตวิสุงคามสีมา ขนาดกว้าง 40 ม. ยาว 80 ม. ได้ผูกพัทธสีมา พ.ศ. 2490 ภายในวัดรัตนารามมีศาสนวัตถุต่างๆ ดังนี้

อุโบสถ ขนาดกว้าง 10 ม. ยาว 21 ม. สร้างเมื่อ พ.ศ. 2503 โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก

ศาลาการเปรียญ ขนาดกว้าง 18.2 ม. ยาว 35.7 ม. สร้างเมื่อ พ.ศ. 2499 โครงสร้างคอนกรีตและไม้เนื้อแข็ง ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัย พระเพลากว้าง 3 ศอก สูง 2 ศอกเศษ สร้างเมื่อ พ.ศ. 2471

หอนั่น ขนาดกว้าง 43 ม. ยาว 49 ม. สร้าง พ.ศ. 2515 เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก

พระประธานในอุโบสถ พระเพลากว้าง 4 ศอก สูง 4 ศอกเศษ เป็นพระพุทธรูปชินราชขัดเงา พร้อมพระสาวก 2 องค์ สร้างเมื่อ พ.ศ. 2498

พระพุทธรูปปางไสยาสน์นาคยาว 20 ม. สูง 20 ม. สร้างเมื่อ พ.ศ. 2516 ประดิษฐานบนยอดเนินควนทางทิศตะวันตกของวัด พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ถวายพระนามว่า “พระพุทธรัตนการ”

วัดรัตนาราม

ตั้งอยู่เลขที่ 506 ม.1 บ.โคกย่านาง อ.บางแก้ว จ.พัทลุง สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ตั้งวัดเป็นที่ราบสูงกว่าบริเวณโดยรอบ วัดรัตนารามประกาศเป็นวัดตั้งแต่ พ.ศ. 2483 แรกเริ่มสร้างวัดเมื่อ พ.ศ. 2479 โดยท่านพระครูศรีรัตนรักษ์จากวัดรัตนาราม อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง ได้นำชาวบ้านมาตัดไม้ไปสร้างอุโบสถของวัดท่าน และได้ถือเอาสถานที่พักอาศัยเป็นที่ตั้งวัด ต่อมา พ.ศ. 2481 ท่านได้ส่งพระเย็น อากโม มาอยู่เพื่อดำเนินการสร้างวัดต่อมาจนแล้วเสร็จ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาวันที่ 3 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2493 เขตวิสุงคามสีมา ขนาดกว้าง 40 ม. ยาว 80 ม. ได้ผูกพัทธสีมาเมื่อวันที่ 17 มิถุนายน พ.ศ. 2493 ต่อมาทางวัดได้เปิดสอนพระปริยัติธรรมตั้งแต่ พ.ศ. 2508 และได้อนุญาตให้ทางจัดตั้งโรงเรียนประถมศึกษาขึ้นภายในวัด ภายในวัดมีศาสนวัตถุต่างๆ ดังนี้

อุโบสถ ขนาดกว้าง 7 ม. ยาว 23 ม. สร้าง พ.ศ. 2536

ศาลาการเปรียญ ขนาดกว้าง 17 ม. ยาว 35 ม. สร้าง พ.ศ. 2501

ศาลาบำเพ็ญกุศลงานศพ ขนาดกว้าง 17 ม. ยาว 20 ม.

พระประธานในอุโบสถ พระเพลากว้าง 69 นิ้ว สูง 72 นิ้ว

พระประธานในศาลาการเปรียญ พระเพลากว้าง 49 นิ้ว สูง 72 นิ้ว

พระพุทธรูปขนาดเล็กสมัยต่างๆ จำนวน 38 องค์

วัดวัง

ตั้งอยู่ที่ ม.4 ต.ลำปำ อ.เมือง จ.พัทลุง พื้นที่ของวัดวังมีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมด้านไม่เท่า ด้านเหนือจดถนนรามศวร์ - อภัยอภิรักษ์ ด้านตะวันออกและตะวันตกจดคูน้ำ ด้านใต้จดคลองน้ำหรือคลองน้ำเชี่ยว

ชื่อและที่มาของคำว่าวัดวังสันนิษฐานว่ามาจาก 2 แนวทาง คือ บริเวณที่ตั้งวัดเป็นวังน้ำลึกที่คลองน้ำเชี่ยวไหลมาบรรจบกับคลองลำปำหรือคลองห้วยวัง จึงเรียกว่า วัดวัง หมายถึงวัดที่ตั้งอยู่ตรงบริเวณห้วยน้ำลึก ที่เรียกว่าวัดวัง อีกแนวทางหนึ่งเป็นวัดที่ตั้งใกล้กับจวนเจ้าเมือง จึงเรียกว่า วัดวัง วัดนี้สร้างในสมัยใดไม่มีข้อยุติ สันนิษฐานว่าสร้างก่อน พ.ศ. 2359 ซึ่งเป็นช่วงสมัยที่พระยาพัทลุง (ขุน) ย้ายที่ทำการเมืองจากบ้านม่วงมาตั้งอยู่ที่บ้านลำปำ ตำบลโคกลุงนั้นในบริเวณใกล้เคียงไม่มีวัดอยู่ก่อนเลย ดังนั้นจึงสร้างวัดนี้ขึ้นมาเพื่อใช้เป็นวัดประจำเมืองประกอบพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาแก่ข้าราชการเมืองพัทลุง และใช้เป็นศูนย์รวมของชุมชน นอกจากนี้อาจใช้การสร้างวัดเพื่อแสดงให้เห็นว่าพระยาพัทลุง (ขุน) ซึ่งเปลี่ยนจากการนับถือศาสนาอิสลามมาเป็นศาสนาพุทธ มีความศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแท้จริง และยังทำให้เกิดความไว้วางใจจากส่วนกลางอีกด้วย การสร้างวัดวังมาสำเร็จบริบูรณ์และทำการฉลองวัดในสมัยรัชกาลที่ 2 โดยมีพระยาพัทลุง (ทองขาว) เป็นเจ้าเมือง หลังจากนั้นเป็นต้นมาวัดวังได้รับการดูแลเอาใจใส่บูรณะปฏิสังขรณ์จากเจ้าเมืองพัทลุงเสมอมา

บริเวณวัดวัง

หลักฐานทางประวัติศาสตร์/โบราณคดีที่สำคัญ

ภายในวัดประกอบด้วยโบราณสถานและโบราณวัตถุมากมาย ที่สำคัญ คือ

พระอุโบสถ หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ตัวพระอุโบสถขนานกับคลองน้ำเชี่ยว ลักษณะเป็นอาคารทรงไทย ด้านหน้ามีมุขเด็จยื่นออกมา มีเสากลม 2 เสา รองรับ ภายในมุขเด็จ มี พระพุทธรูปปูนปั้นปางปาไลไลย์ ด้านข้างมีเสานางเรียง (เสากลม) ก่ออิฐถือปูนด้านละ 7 เสา แต่ละเสาประดับด้วยลายปูนรูปกลีบบัวหงาย หน้าบันพระอุโบสถทั้งสองด้านเป็นไม้จำหลักลวดลายลงรักปิดทอง โดยด้านหลังจำหลักรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ 3 เศียร มีลวดลายกนก ส่วนด้านหน้าจำหลักเป็นรูปพระพายทรงม้า 3 เศียร ประกอบด้วยลายกนกก้านแย่ง และรูปเทพธิดากินรี ส่วนประตูทางเข้าอุโบสถด้านหน้าทั้ง 2 ประตู เป็นลายรดน้ำรูปทวารบาล ต่อมา ขุนอรรถวินุรักษ์ (อรรถ จันทโรจวงศ์) ได้บูรณะใหม่เมื่อปี พ.ศ. 2512 โดยแกะสลักปูนางกินนร บานละ 6 คู่ ลงรักปิดทองในบานประตูด้านขวามือ ส่วนบานประตูด้านซ้ายมือแกะสลักเป็นรูปทวารบาล บานแรกเป็นรูปนางฟ้าหรือเทพธิดาถือดอกไม้อ่อนได้เป็นรูปหนูมานแบก อีกบานเป็นรูปพระนารายณ์ 4 กร ทรงพระยานาคเป็นพาหนะ ตอนล่างเป็น

รูปหนูมานแบก เนื้อขอบประตูทั้งสองเป็นลวดลายปูนปั้นลายดอกไม้ พันธุ์พฤกษาประกอบรูปสัตว์ต่างๆ ลักษณะของลวดลายนี้คล้ายกับวัดวิหารเบิก ส่วนหน้าต่างของพระอุโบสถมีด้านละ 6 บาน แต่เดิมลวดลายบนบานหน้าต่างเป็นลายรดน้ำรูปทวารบาล ต่อมาลบเลือนไปจึงเขียนใหม่ด้วยสีน้ำมัน เนื้อขอบหน้าต่างทั้ง 6 บาน เป็นลวดลายปูนปั้นดอกไม้ใบไม้พันธุ์พฤกษา แต่มีบางช่องหน้าต่างทำเป็นลวดลายหน้ากาลประกอบพันธุ์พฤกษา ภายในพระอุโบสถมีพระประธานปูนปั้นลงรักปิดทองปางมารวิชัย ประดิษฐานบนฐานชุกชีย่อมุมไม้สิบสอง และฐานลายแข่งสิงห์ มีลายผ้าทิพย์ด้านหน้า เป็นศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์ ส่วนฝาผนังพระอุโบสถมีภาพจิตรกรรมฝาผนังเป็นเรื่องราวพุทธประวัติทั้ง 4 ด้าน แต่ได้สอดแทรกวิถีชีวิตของชาวบ้านที่สะท้อนถึงสภาพสังคมในช่วงระยะเวลานั้น เช่น รูปภาพการประกอบอาชีพของชาวบ้าน การชนวัว การแต่งกาย คนต่างถิ่น เช่น จีน ญวน ฝรั่งเศส นอกจากนี้ในที่ผนังตอนในด้านหน้าพระอุโบสถ มีรูปชายแก่นั่งชันเข่า มือขวาจับที่ค้ำหมาก มือซ้ายจับครกค้ำหมาก ด้านขวามือของรูปปั้นทำเป็นรูปไม้เท้า ชาวบ้านเรียกว่า ชายโง่ หรือยายทองคำ เป็นที่นับถือของชาวบ้าน

ใบพัทธสีมา อยู่รอบพระอุโบสถ มีจำนวน 8 ใบ จำหลักจากหินทรายแดง ตั้งอยู่บนฐานสูงแบบย่อมุมไม้สิบสอง มีฐานแข่งสิงห์ และฐานบัวหงายรองรับใบเสมา และมีลวดลายปูนปั้นรูปดอกไม้ ใบไม้ ลายกระจัง ลายกลับบังประดิษฐานอยู่ทั้งด้าน ส่วนที่ตัวใบเสมาประดับลายปูนปั้นรูปดอกไม้ ใบไม้ทั้งสองด้าน เป็นศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์

เจดีย์รอบอุโบสถ เจดีย์ตั้งอยู่รอบอุโบสถมี 8 องค์ เป็นศิลปะสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เจดีย์ทั้ง 8 องค์ มี 3 แบบ คือ ทรงย่อมุมไม้สิบสองจำนวนสององค์ อยู่ทางทิศใต้และทิศเหนือ ทรงกลีบบะเพราจำนวน 1 องค์ อยู่ทางทิศตะวันตก ทรงกลมจำนวน 5 องค์ อยู่ทิศใต้ 1 องค์ ทิศตะวันออก 2 องค์ ทิศเหนือ 1 องค์

วิหารคด ล้อมรอบพระอุโบสถโดยอยู่ห่างจากพระอุโบสถประมาณ 5 ม. หลังคาเป็นเครื่องไม้มุงกระเบื้องเคลือบดินเผา ผนังก่ออิฐถือปูน มีเสากลมลวดลายปูนปั้นกลีบบัวหงาย จำนวน 50 เสา ประตูทางเข้าทั้ง 4 ทิศ มีช่อชุ้มแบบชุ้มทรงยอดเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง มีชุ้มจระนำทั้ง 4 ทิศ แต่เดิมภายในชุ้มแต่ละด้านมียักษ์ถือกระบอง ปัจจุบันไม่มี ภายในวิหารคดประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย จำนวน 108 องค์ ตรงมุมทั้ง 4 ของวิหารคดจะเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่แบบกษัตริย์

เจดีย์องค์ใหญ่ มีความสูง 12 ม. ตั้งอยู่มุมกำแพงวัดด้านตะวันออกเฉียงเหนือก่ออิฐถือปูน เป็นเจดีย์ฐาน 8 เหลี่ยม บนลานกั้นเป็นกำแพงแก้วประดับด้วยกระเบื้องปูลาดเคลือบสีเขียว ต่อจากนั้นเป็นฐานแข่งสิงห์ 4 ชั้น และย่อมุมไม้สิบสอง องค์เจดีย์เป็นแบบระฆังคว่ำหรือทรงลังกา ไม่มีบัลลังก์ แต่มีปล้องไฉน 14 ปล้อง จากนั้นเป็นปลียอดและหยาดน้ำค้าง

โบราณวัตถุ ภายในวัด ได้แก่ ธรรมาสน์ ทำด้วยไม้จำหลักลวดลายดอกไม้พันธุ์พฤกษาลงทอง ตู้พระธรรมลายรดน้ำเป็นทรงตู้สี่เหลี่ยมแบบขาสิงห์ มีลวดลายกนกกันแย่งประกอบรูปสัตว์ต่างๆ โองน้ำศิลปจีนจำนวน 2 ใบ เป็นโองดินเผาทรงสูงเคลือบสีเขียวไม่มีลวดลาย อีกใบเป็นโองดินเผาทรงเตี้ยปากกว้าง เคลือบสีน้ำตาลมีลวดลายรูปนกและต้นไม้ จัดอยู่ในราชวงศ์เชียง

เจดีย์องค์ใหญ่

กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ เมื่อวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2478

วัดวิหารเบิก

ตั้งอยู่ฝั่งตรงข้ามถนนกับวัดวัง ต.ลำปำ อ.เมือง จ.พัทลุง มีคลองน้ำเขียวไหลผ่านทางด้านตะวันตกของวัดสร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นระยะเดียวกับการสร้างวัดวังและวัดยางงาม

พระอุโบสถ เป็นอาคารทรงไทยก่ออิฐถือปูน หันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีกำแพงแก้วก่ออิฐถือปูนล้อมรอบและด้านทิศตะวันออกของกำแพงแก้วทำเป็นซุ้มประตู ที่มุมกำแพงแก้วทั้ง 4 มุม มีรูปยักษ์ปูนปั้นมุมละ 1 คน ตัวพระอุโบสถตั้งอยู่บนฐานสูง ฐานทักษิณหรือฐานพาไล มีเสารองรับน้ำหนักปีกชายคาด้านนอกตัวพระอุโบสถ 16 เสา ประดับลายปูนปั้นรูปกลีบบัวที่หัวเสา เหนือขอบประตูหน้าต่างมีลวดลายปูนปั้นรูปดอกไม้พันธุ์พฤกษาเป็นแบบเดียวกับที่ปรากฏในวัดวังและวัดยางงาม ส่วนบานประตูและหน้าต่างเป็นลายรดน้ำรูปทวารบาลรูปกนิริ รูปกนิกร แต่ในปัจจุบันลบเลือนหมดแล้ว หน้าบันพระอุโบสถเป็นลายปูนปั้น ด้านหน้ารูปพระนารายณ์ทรงครุฑหุศุนาค ประกอบด้วยลายกนกเปลวกันแย่ง ด้านหลังเป็นรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ 3 เศียร ภายในพระอุโบสถมีพระประธานปูนปั้นปางมารวิชัย มีภาพจิตรกรรมฝาผนังทั้ง 4 ด้าน เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติ มีรูปเทพชุมนุมขนาดใหญ่ประทับนั่งพนมมือหันหน้าเข้าสู่พระประธานตอนล่างระหว่างช่องประตูและหน้าต่างเขียนรูปเรื่องทศชาติ จิตรกรรมฝาผนังนี้เขียนโดยหลวงเทพบัณฑิต (สุน) กรรมการเมืองพัทลุงเมื่อปี พ.ศ. 2403

พระพุทธรูปหินอ่อนศิลปพม่า จำหลักด้วยหินประทับนั่งขัดสมาธิเพชร จีวรเป็นริ้ว มีพระเกตุมาลาเป็นรูปเปลวเพลิง

ภาพเขียนประดับมุก ฝีมือช่างชาวญี่ปุ่น เขียนในกระจกเป็นรูปทิวทัศน์ชายทะเล ประดับเปลือกหอยมุก กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ เมื่อ วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2478

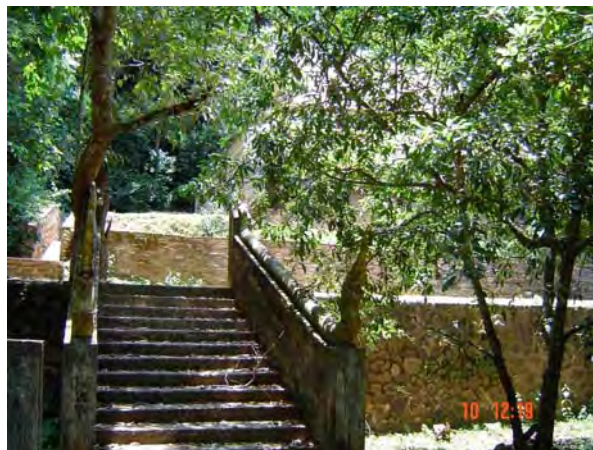

เจดีย์และพระอุโบสถ วัดวิหารเบิก

วัดคีรีวรรณาวาส

ปัจจุบันเป็นวัดร้าง ตั้งอยู่ ม.2 บ.บ่อเตย ต.หัวเขา อ.สิงหนคร จ.สงขลา ตั้งระหว่างวัดบ่อทรัพย์กับ วัดภูผาเบิก โบราณสถานภายในวัดประกอบด้วย พระอุโบสถ ล้อมรอบด้วยกำแพงแก้ว ที่ประตูทางเข้าด้าน ตะวันออกเป็นซุ้มแบบจีน เจดีย์ก่อด้วยอิฐถือปูนตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัสและฐานปัทม์ หอระฆัง อาสน์สงฆ์ กลางลานได้ร่มไม้ กล้วยไม้โบราณ ศาลา และบ่อน้ำที่เก็บอัฐิ (สำนักงานศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏสงขลา, 2543)

กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ เมื่อ วันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2528

พระอุโบสถและบันไดนาคเข้าพระอุโบสถ วัดคีรีวรรณาวาส

วัดสวนทาราม

หรือ “วัดสวนทาราม” หรือ “วัดสวนแก้ว” เป็นวัดร้างตั้งอยู่ ม.2 ต.นาปะขอ อ.บางแก้ว จ.พัทลุง อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอบางแก้วไปทางทิศตะวันออกประมาณ 7 กม. เป็นวัดสมัยกรุงศรีอยุธยาขึ้นกับคณะป่าแก้ว เมืองพัทลุง ในสมัยนั้นมีศูนย์กลางอยู่ที่วัดเขียน ต.จองถนน อ.เขาชัยสน จ.พัทลุง วัดนี้ตามหลักฐานในหนังสือ กัลปนาวัดเมืองพัทลุง เขียนเมื่อ พ.ศ. 2272 สมัยอยุธยาตรงกับสมัยแผ่นดินพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ ได้ระบุไว้ตอนหนึ่งว่า “วัดสวนแก้วมหาศรีประญาเป็นวัด นายพันเทพเป็นนายอนาพยาบาล มีข้าพระเจ็ดห้วงนาง พรหม ห้วงนาง ๑ นางชัยห้วงนาง ๑ นางอ้ายห้วงนาง ๑ นางผ่องห้วงนาง ๑ นางสุกห้วงนาง ๑ นางคงห้วงนาง ๑ นางสุกห้วงนาง ๑”

วัดนี้ได้ร้างไปเมื่อหลายสิบปีมาแล้ว ปัจจุบันบริเวณวัดเป็นปารก ชาวบ้านได้เข้าทำไร่ทำนาและปลูกเรือนอาศัย ซากโบราณวัตถุสถานที่เหลืออยู่ในบริเวณนี้ได้แก่เนินดินอุโบสถกว้างประมาณ 10 ม. ยาวประมาณ 20 ม. และซากพระประธานจำหลักหินทรายแดงปางมารวิชัยหน้าตักกว้าง 1 ม. รวมถึงซากพระพุทธรูปหินทรายแดงอีกหลายองค์ส่วนใหญ่ไม่มีเศียร บางส่วนได้นำไปเก็บรักษาที่ ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง และสถาบันทักษิณคดีศึกษา

วัดตงน้อย

ตั้งอยู่ริมทะเลสาบสงขลาที่ ม.4 ต.หานโพธิ์ อ.เขาชัยสน จ.พัทลุง เดิมชาวบ้าน เรียกว่า “วัดตงเหนือ” เป็นวัดโบราณสร้างขึ้นสมัยกรุงศรีอยุธยา วัดตงน้อยสร้างหลังวัดตงใหญ่ ตามทำเนียบวัดในจังหวัดพัทลุงของพระอริยสังวรณ์ (เอียด) ระบุว่าวัดนี้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2121 ในพงศาวดารเมืองพัทลุงกล่าวว่า “เมื่อเสียเมืองให้แก่โจรสลัดมาลายู (ยูกตนะ) แล้วขุนศรีชนาปลัดเมืองพัทลุงได้สร้างวัดตงน้อยขึ้นที่ริมทะเลสาบวัดหนึ่งโดยมีพระมหาเทพปัญญาเป็นเจ้าอธิการ

วัดตงน้อย มีโบราณสถานที่น่าสนใจ ดังนี้

อุโบสถ หลังเดิมเป็นอาคารไม่มีฝาผนังหลังคามุงด้วยกระเบื้องดินเผา ต่อมาได้ปรักหักพังลง พระอริการ่วง ภทโร ได้สร้างขึ้นใหม่ในพื้นที่เดิมเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน มีขนาดกว้าง 4 ม. ยาว 20 ม. และได้บูรณะพระประธานปูนปั้นปางมารวิชัยซึ่งปรักหักพังขึ้นใหม่ด้วยเมื่อ พ.ศ. 2498 ชาวบ้านเรียกว่า “พระพุทธรูปนิมิตร”

เจดีย์อยู่ด้านหลังอุโบสถ เป็นเจดีย์ก่ออิฐถือปูนได้หักพังลงเหลือแต่ฐาน ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2498 พระอริการ่วง ภทโร ได้รื้อฐานเจดีย์นำมาสร้างอุโบสถจนหมด จนสภาพเจดีย์หมดเหลือแต่เนินดิน

พระพุทธรูปหินทรายแดง ศิลปะสมัยอยุธยา มีจำนวนหลายองค์แต่หักพังชำรุดตามกาลเวลา

สระน้ำ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของอุโบสถ เป็นสระน้ำรูปสี่เหลี่ยมขนาดกว้าง 10 ม. ยาว 20 ม. เป็นสระน้ำโบราณคู่มากับวัด ชาวบ้านได้นำน้ำจากสระในการบริโภคในหน้าแล้ง ปัจจุบันได้รับการขุดลอกใหม่แล้ว

วัดสทังใหญ่

ตั้งอยู่ ม.4 ต.หานโพธิ์ อ.เขาสวน จ.พัทลุง ชาวบ้านนิยม เรียกว่า “วัดทังใต้” วัดสทังใหญ่เป็นวัดโบราณที่มีความสำคัญคู่มากับวัดเขียนบางแก้ว ตามพงศาวดารนางเลื้อยว่า พระยากรุงทอง เจ้าเมืองสทิงพรานสี (อ.สทิงพระ จ.สงขลา) ได้สร้างพระมหาธาตุเจดีย์ขึ้นที่วัดสทังใหญ่ วัดเขียน และวัดจะทังพระ แล้วทำการฉลองพร้อมกัน เมื่อวันพฤหัสบดี เดือน 8 ขึ้น 5 ค่ำ ปีกุน เอกศก แต่ไม่ได้ระบุศักราชไว้ ศาสตราจารย์นำทองคำวรรณ ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาเขมรของกรมศิลปากร ค้นพบได้ตรงกับ พ.ศ. 1542 (จ.ศ. 361) วัดสทังใหญ่มีโบราณสถาน ดังนี้

อุโบสถ เดิมเป็นอาคารไม้ทรงโถงไม่มีฝาผนัง หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินเผา กระเบื้องเชิงชายลายเทพพนม ต่อมาได้ชำรุดหักพังทั้งหมด สมัยที่เป็นวัดร้างชาวบ้านได้ขุดที่หลุมลูกนิมิตตรงกลางอุโบสถพบพระพุทธรูปสำริด และเงินห้วนโมเป็นจำนวนมาก ปัจจุบันได้สร้างอุโบสถใหม่ เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน มีกำแพงแก้วล้อมรอบ บนกำแพงประดับด้วยรูปปั้นยักษ์ 4 ทิศ ภายในมีพระพุทธรูปปางมารวิชัย 1 องค์ สร้างเมื่อ พ.ศ. 2500

พระพุทธรูปจำหลักไม้ ปางห้ามสมุทรสมัยรัตนโกสินทร์ ฝีมือช่างพื้นเมือง มีความสูงจากพระบาทถึงรัศมี 102 ซม. พระพุทธรูปองค์นี้มีชาวบ้านงอก ค้ำบดของถนน จังหวัด พัทลุง ได้ลากอวนพบในทะเลสาบสงขลา

สระน้ำ อยู่ทางทิศเหนือของอุโบสถมีคู่มากับวัด เป็นสระรูปวงกลมมีเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 10 ม.

วิหาร ปัจจุบันไม่ปรากฏเหลือซากปรักหักพังให้ศึกษาได้ แต่ตามหนังสือกลับมาวัดเมืองพัทลุง สมัยอยุธยา ระบุว่าวิหารวัดสทังใหญ่มีขนาดยาว 7 ห้อง มีพระพุทธรูป 7 องค์ พระพุทธรูปองค์ใหญ่ประดิษฐานไว้ตรงกลาง และพระเจดีย์ 2 ข้าง 4 องค์ คือ พระโมคคัลลานะ พระสารีบุตร พระสาวกซ้ายขวา 2 องค์

วัดสีหยัง

ตั้งอยู่ในพื้นที่ ต.บ่อตรุ อ.ระโนด จ.สงขลา เป็นวัดเก่าแก่ตั้งแต่สมัยศรีวิชัย (ดู ชุมชนโบราณสีหยัง – เจดีย์งาม) ภายในวัดมีโบสถ์โบราณให้ชมแม้จะอยู่ในสภาพทรุดโทรมแต่เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญๆ เหมาะสำหรับผู้นิยมชมศิลป์ตามวัด

วัดสีหยัง เดิมมีชื่อว่า วัดศรีกูยงหรือวัดสีกูยง หรือวัดพระครูรองพะโคะ เป็นวัดที่พระราชมนีสามีราม (หลวงพ่อกวด) เมื่อครั้งยังเป็นสามเณรได้เคยมาศึกษาธรรมบทพหุศาสตร์ที่วัดนี้

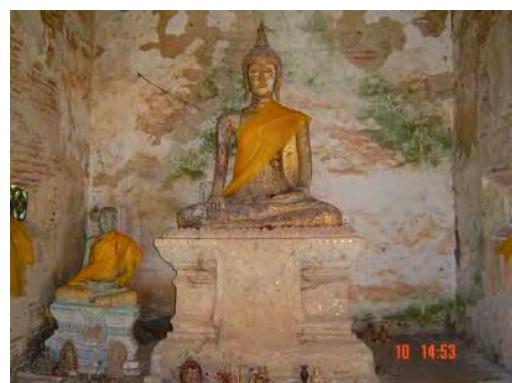
วัดสีหยัง มีโบราณสถานที่น่าสนใจที่สุด คือ ฐานเจดีย์ ก่อสร้างด้วยอิฐดินเผาและปะการังไม่สอปูน การเรียงอิฐไม่เป็นระเบียบ บานเจดีย์เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส สันนิษฐานว่ารูปเจดีย์องค์เดิมคงจะเป็นแบบพระบรมธาตุไชยา ด้านหน้าฐานเจดีย์มีร่องรอยฐานวิหารเป็นเนินดินรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า อาจเป็นวิหารของเดิมคู่เจดีย์หรือสร้างเพิ่มเติมสมัยอยุธยา (สำนักงานศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏสงขลา, 2543)

ร่องรอยเจดีย์ที่เหลือแต่ฐานเจดีย์

วัดสีหยัง มี พระอุโบสถ หลังหนึ่ง ก่ออิฐถือปูนมีบันไดทางด้านหน้าด้านเดียว ด้านข้างมีหน้าต่างด้านละ 2 ช่อง หน้าบันด้านหน้ามีลวดลายปูนปั้น พระประธานปูนปั้นปางมารวิชัย เป็นฝีมือช่างท้องถิ่น อายุมากกว่า 92 ปี มีคูเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขนาดกว้าง 20 ม. ยาว 200 ม. ล้อมรอบวัดทั้ง 4 ด้าน ปัจจุบันดินเงิน

กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็น โบราณสถานแห่งชาติ เมื่อ วันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2528

พระอุโบสถอันเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปวัดสีหยัง

วัดสุนทราวาส

ตั้งอยู่ ต.ปิ่นเต๋อ อ.ควนขนุน จ.พัทลุง สร้างเมื่อประมาณ พ.ศ. 1983 เดิมชาวบ้านเรียกว่า วัดสุนทรา หรือวัดสุนทรา แต่เดิมเรียกวัดขายนา หรือวัดปลายนา

หลักฐานทางประวัติศาสตร์/โบราณคดี คือ พระอุโบสถ เข้าใจว่าเป็นของที่สร้างขึ้นใหม่ใน พ.ศ. 2385 โดยเฉพาะพระอุคมปฏิภมและพระยาพัทลุง (จ้อย) ให้การอุปถัมภ์ ลักษณะเป็นงานศิลปกรรมสมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งมีอิทธิพลของศิลปจีน เป็นฝีมือช่างจีนชื่อ นายเกี๋ นางหลก และพระภิกษุใหม่ บนหลังคาจั่วของพระอุโบสถ มีรูปปั้นสิ่งแบบจีนลอยตัวอยู่บนยอด มีกำแพงแก้วล้อมรอบ ภายในพระอุโบสถมีภาพจิตรกรรมฝาผนังทั้งดงาม ช่องว่างระหว่างหน้าต่างเป็นเรื่องพระเจ้าสิบชาติ ตอนบนเป็นภาพเทพพนม ด้านหน้าพระประธานเป็นภาพพุทธประวัติ ตอนมารผจญ ด้านหลังพระประธานเป็นตอนเสด็จดาวดึงส์

วัดสุวรรณคีรี

เป็นวัดสำคัญคู่บ้านคู่เมืองสงขลาฝั่งท่าแหลมสน ตั้งอยู่ ม.2 ต.หัวเขา อ.สิงหนคร จ.สงขลา สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โดยเจ้าเมืองสงขลาคนใดคนหนึ่ง วัดนี้จึงเป็นวัดประจำตระกูล ณ สงขลา เมื่อเมืองสงขลาท่าแหลมสนย้ายมาตั้งที่ฝั่งตะวันออกที่ ต.บ่อทราย ปัจจุบัน วัดสุวรรณคีรีได้ทรุดโทรมลงระยะหนึ่ง เพิ่งมาได้รับการปฏิสังขรณ์ใหม่ ระหว่าง พ.ศ. 2516 - 2517 วัดสุวรรณคีรี มีสิ่งน่าสนใจ เช่น พระอุโบสถ เจดีย์แบบจีน

วัดสุวรรณคีรี มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์/โบราณคดี คือ พระอุโบสถ ก่ออิฐถือปูน กว้าง 8 ม. ยาว 16 ม. มีบันไดขึ้นลง 4 ทาง มี สิงโตจีนจำหลักหิน ฝาบันไดๆ ละ 2 ตัว ประตูเข้าอุโบสถ 4 ประตู ที่ประตูด้านหน้า 2 ประตู มี ตู๊กตาจีนจำหลักหิน ฝา 2 ตัว หน้าบันทั้งหน้าหลัง มีลวดลายปูนปั้นรูป ดอกไม้ กระจอก กระจงประดับอยู่อย่างสวยงาม ภายในพระอุโบสถมี พระประธานปางมารวิชัย องค์ใหญ่ พระหินอ่อนศิลปะพม่า และพระจำหลักไม้ นอกจากนี้ยังมี ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ที่สวยงาม แต่ภาพได้ลบเลือนไปแล้ว

เจดีย์แบบจีน หรือ ละ ประดิษฐานอยู่หน้าพระอุโบสถ สร้างสมัยรัตนโกสินทร์มีจารึกที่องค์เจดีย์ว่า “เจ้าพระยาสงขลา (บุญสุข ณ สงขลา) เป็นผู้สร้างสำเร็จเมื่อ พ.ศ. 2341”

นอกจากนี้ยังมีโบราณสถานและโบราณวัตถุคู่เมืองสงขลาอีกมาก เช่น หอระฆัง ชุมไบเสมาะ บัวเก็บอัฐิ อนุสาวรีย์สมเด็จพระราชมนูเจ้าคุณเกาะขอม (สมเด็จพระเกาะขอม) กุฏิโบราณ

กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ เมื่อ วันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2528

เจดีย์แบบจีนหรือละ ในวัดสุวรรณคีรี

โบราณสถานและโบราณวัตถุภายในวัดสุวรรณคีรี

วัดสูงเกาะใหญ่

ตั้งอยู่ที่ ม.7 บ.เกาะใหญ่ ต.เกาะใหญ่ อ.กระเสสินธุ์ จ.สงขลา เป็นวัดที่เชื่อว่าเป็นศูนย์กลางของชุมชนโบราณเกาะใหญ่ (ดู ชุมชนโบราณเกาะใหญ่) ในอดีตมีโบราณสถานที่สำคัญ คือพระอุโบสถที่สร้างด้วยหินกรมนิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ เมื่อ วันที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2542

พระอุโบสถสร้างด้วยหินและศาลาการเปรียญวัดสูงเกาะใหญ่

วัดห้วยลึก

ตั้งอยู่เลขที่ 19 ถ.โลกทราย - ปากพะยูน ม.2 บ.ห้วยลึก ต.คอนประคู้ อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ตั้งวัดเป็นที่ราบลุ่ม วัดห้วยลึกสร้างขึ้นเป็นวัดเมื่อ พ.ศ. 2176 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาประมาณ พ.ศ. 2196 เขตวิสุงคามสีมา ขนาดกว้าง 40 ม. ยาว 40 ม. ได้ผูกพัทธสีมาประมาณ พ.ศ. 2455 ที่วัดนี้ได้เปิดสอนพระปริยัติธรรมตั้งแต่ พ.ศ. 2505 เป็นต้นมา วัดห้วยลึกมีศาสนวัตถุต่างๆ ดังนี้

อุโบสถ ขนาดกว้าง 9.50 เมตร ยาว 14.50 เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. 2460

ศาลาการเปรียญ ขนาดกว้าง 16 เมตร ยาว 24 เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. 2466

วัดหัวเตย

ตั้งอยู่เลขที่ 47 ม.2 บ.หัวเตย ต.โลกทราย อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ตั้งวัดเป็นที่ราบลุ่ม แวดล้อมด้วยที่ดินของชาวบ้าน วัดหัวเตยสร้างขึ้นเป็นวัดเมื่อ พ.ศ. 2255 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาประมาณ พ.ศ. 2275 เขตวิสุงคามสีมากว้าง 40 ม. ยาว 40 ม. ได้ผูกพัทธสีมาประมาณ พ.ศ. 2285 วัดหัวเตยมีศาสนวัตถุต่างๆ ดังนี้

อุโบสถ ขนาดกว้าง 9.50 ม. ยาว 14.50 ม. สร้างเมื่อ พ.ศ. 2255

ศาลาการเปรียญ ขนาดกว้าง 10 ม. ยาว 20 ม. สร้างเมื่อ พ.ศ. 2500

วัดหানโพธิ์

ตั้งอยู่เลขที่ 33 ม.2 บ.หานโพธิ์ ต.หานโพธิ์ อ.เขาสวนจ.พัทลุง สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ตั้งวัดเป็นที่ราบสูง ล้อมรอบรอบไปด้วยบ้านเรือนและไร่นาของประชาชน วัดหานโพธิ์สร้างขึ้นเป็นวัดนับตั้งแต่ พ.ศ. 2408 จากความร่วมมือกันสร้างของชาวบ้าน แล้วนิมนต์พระสงฆ์จากวัดต่างๆ มาอยู่จำพรรษา ในระยะแรกๆ นั้นพระสงฆ์จำวัดไม่ค่อยแน่นอนจนถึงปี พ.ศ. 2435 ชาวบ้านจึงได้นิมนต์ พระคล้าย ทุมมทินโน จากวัดควนมะพร้าว มาจำพรรษาและปกครองวัด ท่านได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสเมื่อ พ.ศ. 2441 หลังจากนั้นจึงมีพระสงฆ์อยู่จำพรรษาแน่นอนเป็นประจำ วัดหานโพธิ์ได้รับวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ 25 กันยายน พ.ศ. 2474 เขตวิสุงคามสีมาขนาดกว้าง 40 ม. ยาว 80 ม. ได้ผูกพัทธสีมาประมาณ พ.ศ. 2478 วัดหานโพธิ์มีศาสนวัตถุต่างๆ ดังนี้

อุโบสถ ขนาดกว้าง 7.50 ม. ยาว 21 ม. สร้างเมื่อ พ.ศ. 2526

ศาลาการเปรียญ ขนาดกว้าง 14 ม. ยาว 27 ม. สร้างเมื่อ พ.ศ. 2506

พระประธานในอุโบสถ พระเพลา ขนาดกว้าง 69 นิ้ว สูง 90 นิ้ว

พระพุทธรูปประทับยืน 3 องค์

รูปเหมือนของพระอธิการคล้าย ทุมมทินโน

วัดแหลมจาก

ตั้งอยู่ที่ อ.สิงหนคร จ.สงขลา

พระอุโบสถและโบราณสถานที่สำคัญวัดแหลมจาก

วัดแหลมทราย

ตั้งอยู่ ถ.แหลมทราย อ.เมือง จ.สงขลา ห่างป้อมปากน้ำแหลมทรายไปทางทิศใต้ราว 1 กม. วัดแหลมทรายเดิมมีกุฏิเก่า ครัวโรงฉันข้าว และโรงธรรมเก่า ดังนี้ กุฏิเก่ายกพื้นด้านหน้ามีชานยกขอบจากพื้นดินเล็กน้อย ถัดมาเป็นโรงครัวสำหรับพระฉันข้าวยกพื้นใต้ถุนสูง และโรงธรรมก่ออิฐถือปูนชั้นเดียวด้านหน้าโรงธรรมมีเจดีย์เก่าอยู่ 2 องค์

เมื่อ พ.ศ. 2462 วัดแหลมทรายได้สร้างกุฏิใหม่ทางทิศตะวันตกของวัดขึ้น 1 หลัง 2 ชั้น ทำด้วยไม้ มีมุขด้านหน้า 2 ข้าง และมุขด้านหลังตรงกลาง 1 มุข บันไดโค้งขึ้นชั้น 2 ก่ออิฐถือปูนทั้ง 2 ข้าง สร้างแบบอังกฤษ ต่อมาได้สร้างกุฏิขึ้นมาใหม่ถัดไปทางด้านใต้เป็นกุฏิไม้ชั้นเดียว ยกพื้นมี 6 ห้อง มีระเบียงและบันไดไม้ขึ้นทางด้านหน้า

ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2474 มีการขุดบ่อน้ำสาธารณะขึ้นในวัด ตรงบริเวณหน้ากุฏิ เป็นบ่อคอนกรีตกลม เส้นผ่าศูนย์กลาง 6 ม. ลึก 6 ม. คอนกรีตหนา 15 ซม. เบ้าหล่อทำจากดอกลำไยสานให้เป็นฝืนยาวทำเป็นเบ้าวงกลม ลูกใน และลูกนอก เพื่อเทคอนกรีตเป็นขอบบ่อวงกลมกันทรายพังลงในบ่อ

ใน พ.ศ. 2483 ได้รื้อโรงธรรมแล้วสร้างใหม่เป็นอาคาร 2 ชั้น ชั้นบนทำด้วยไม้ พื้นล่างคอนกรีต การเทพื้นชั้นล่างได้ใช้ไม้ไผ่ผ่าเป็นดอกหนาสานเป็นแผงแทนแผงเหล็กผูก เป็นการประหยัดค่าใช้จ่าย

เนื่องจากวัดแหลมทรายไม่มีอุโบสถ พระต้องไปลงอุโบสถที่วัดไทรงาม ซึ่งอยู่ใกล้กัน จึงขอพระราชทาน วิสคามพัทธสีมา เพื่อสร้างพระอุโบสถ แต่ทางราชการไม่อนุญาตเพราะวัดแหลมทรายมีพื้นที่น้อย พระรัตนโมลีได้ติดต่อขอที่ดินของบ้านพักอัยการจังหวัดสงขลา ซึ่งอยู่ติดกับวัดแหลมทรายเมื่อได้ที่ดินบ้านพักอัยการ ได้ทำเรื่องขอพระราชทานวิสคามพัทธสีมาใหม่ ทางราชการจึงอนุญาตให้สร้างพระอุโบสถ

วัดอุตะเถา

ตั้งอยู่เลขที่ 40 ม.8 บ.อุตะเถา ต.ภูเต่า อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ตั้งวัดเป็นที่ราบสูงติดริมคลองอุตะเถา เป็นวัดที่สร้างขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 2010 เดิมสถานที่ตั้งของวัดเป็นที่จอดเรือสำเภาของพ่อค้า เนื่องจากเป็นวัดเก่าแก่ชาวบ้านจึงเรียกว่า “วัดเก่า” หรือ “วัดอุเถา” ได้รับวิสุงคามสีมาเมื่อ พ.ศ. 2310 วัดอุตะเถามีโบราณวัตถุที่สำคัญ ได้แก่

อุโบสถ ขนาดกว้าง 8 ม. ยาว 10 ม. สร้างเมื่อ พ.ศ. 2400

ศาลาการเปรียญ ขนาดกว้าง 10 ม. สร้างเมื่อ พ.ศ. 2480 โครงสร้างก่ออิฐถือปูน
พระประธานในอุโบสถ

พระอุโบสถและโบราณสถานที่สำคัญวัดอุตะเถา

ศาลหลักเมือง

ศาลหลักเมือง ตั้งอยู่บนถนนนางงาม อ.เมือง จ.สงขลา ชาวสงขลาเรียกว่า “ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองสงขลา” เป็นที่เคารพสักการะของชาวสงขลา และประชาชนผู้นับถือทั่วไป ตัวอาคารศาลเป็นสถาปัตยกรรมแบบจีน สร้างขึ้นมาพร้อมกับการสร้างเมืองสงขลา ทำให้บ้านเรือนในละแวกใกล้เคียงมีรูปทรงแบบสถาปัตยกรรมจีนด้วย บ้านเรือนในละแวกนั้นหลายหลังเป็นอาคารที่สร้างขึ้นมาในสมัยเดียวกับที่สร้างศาลหลักเมือง ทำให้เป็นบ้านเรือนเก่าแก่คูเมืองสงขลา ทุกวันนี้ยังคงมีอยู่แต่ก็มีการเสื่อมโทรมไปตามกาลเวลาโดยไม่มีการตกแต่ง โดยเฉพาะบ้านเรือนบนถนนนครในและนครนอกซึ่งล้วน แล้วแต่เป็นอาคารที่มีอยู่คู่กับเมืองสงขลามานาน

กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ เมื่อ วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2478

ศาลาติลาจารึก

ตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่โรงพยาบาลจิตเวชสงขลาราชนครินทร์ตรงสามแยกเก้าเส้ง ทางไปหาเก้าเส้งและชุมชนเก้าเส้ง ต.บ่อทราย อ.เมือง จ.สงขลา ศาลาติลาจารึก เป็นอาคารขนาดกว้าง 4 ม. ยาว 6 ม. โครงสร้างก่ออิฐถือปูน หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินเผา ภายในศาลามีหลักศิลาที่ทำจากหินแกรนิตจำนวน 3 หลัก แต่ละหลักศิลาได้จารึกประวัติเมืองสงขลาติดละ 1 ภาษา คือ ภาษาจีน ภาษาไทย และภาษามลายู

ศาลาติลาจารึก

หลักศิลาภาษาจีน

หลักศิลาภาษาไทย

หลักศิลาภาษามลายู

ศาลาหลบเสือ

หรือ ศาลาจอม ตั้งอยู่หมู่ที่ 7 บ้านสวนจันทร์ ต.หัวเขา อ.สิงหนคร จ.สงขลา เป็นศาลากลางหน (ทาง) ใช้สำหรับพักแรมกลางคืน มีฝากำบังมิดชิดแข็งแรงสามารถป้องกันสัตว์ร้ายได้ โดยเฉพาะเสือ ศาลาหลบเสือสร้างในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่ปรากฏผู้สร้าง ตั้งอยู่บนเส้นทางเดินโบราณระหว่างหัวเขา – สทิงหม้อ สมัยก่อนบริเวณดังกล่าวเสือชุม ดังประจักษ์พยานรอยเสือข่วนที่ศาลา ถึงกับเจ้าเมืองสงขลาในสมัยนั้นคือ พระยาวิเชียรคีรี (เถี้ยนเส้ง) ได้พาชาวบ้านออกไปล้อมจับเสือและยิงเสือตายจนชาวบ้านเรียกขานกันว่า พระยาสงขลาเสือ (สำนักงานศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏสงขลา, 2545)

กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ เมื่อ วันที่ 22 มกราคม พ.ศ. 2542

ศาลาหลบเสือ หรือศาลาจอม

ห้องภายในศาลา

รอยเสือข่วนที่ด้านข้างศาลา

ภายในห้อง ในศาลา

สถาบันทักษิณคดีศึกษา

เป็นสถานที่รวบรวม และจัดแสดงศิลปวัตถุและโบราณวัตถุ รวมทั้งแสดงวิถีชีวิตของชาวใต้ไว้อย่างเป็นหมวดหมู่ ทั้งหมดอยู่ภายในพิพิธภัณฑสถานวิทยาสถาบันทักษิณฯ มีหอสำหรับชมทิวทัศน์ของเกาะยอและทะเลสาบสงขลา และมีห้องพักไว้บริการสำหรับบริการนักท่องเที่ยว

สถาบันทักษิณคดีศึกษา ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 บ้านอ่าวทราย ต.เกาะยอ อ.เมือง จ.สงขลา บริเวณใกล้เชิงสะพานหินสุวรรณทิวทัศน์ที่ 2 สถาบันตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2521 เพื่อศึกษาเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมของภาคใต้ มีพื้นที่ทั้งหมด 23 ไร่ ลักษณะของอาคารเป็นสถาปัตยกรรมแบบภาคใต้ แบ่งออกเป็น 4 อาคาร โดยแต่ละอาคารจะแบ่งออกเป็นห้องๆ สำหรับแสดงเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และชาติพันธุ์ โบราณวัตถุที่เกิดจากภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่น เครื่องประดับศาสตราวุธที่ใช้กันในภาคใต้ เช่น กริช มีด ขาขร มัดหางไก่ แสดงผ้าทอพื้นเมือง เช่น ผ้าทอ พุมเรียง ผ้าทอปัตตานี ห้องแสดงกระต่ายขูดมะพร้าวรูปทรงต่างๆ ที่มีรูปแบบหาชมได้ยาก ห้องแสดงการละเล่นพื้นเมือง เช่น หนังตะลุง โนรา ลิเกป่า ห้องแสดงวิถีชีวิตชาวใต้ เช่น การแสดง

หน้าสถาบันทักษิณคดีศึกษา

การละเล่นและของเล่นเด็ก เช่น การเล่นซักราว การเล่นว่าว ลูกข่าง ห้องแสดงประเพณีการบวช ห้องแสดงการรักษาพยาบาลแบบโบราณ สถาบันมีห้องพักไว้บริการนักท่องเที่ยว ห้องสัมมนา และร้านขายสินค้าพื้นเมือง เช่น หัตถกรรมกระจูด หัตถกรรมปาหนัน หัตถกรรมย่านลิเภา ผ้าทอเกาะยอ ผลิตภัณฑ์จากเปลือกหอย ผลิตภัณฑ์จากกะลามะพร้าว เครื่องเงิน เป็นต้น จากจุดชมวิวของสถาบันสามารถมองเห็นทัศนียภาพที่สวยงามของทะเลสาบสงขลา

สวนป่าเปรมและสวนสมุนไพร

ตั้งอยู่ในบริเวณเชิงสะพานติณสูลานนท์ ต.พะวง อ.เมือง จ.สงขลา กรมทางหลวงได้สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่ระลึกในการก่อสร้างสะพานติณสูลานนท์ (ดู สะพานติณสูลานนท์) เป็นสวนรวมสมุนไพรนานาชนิดและสถานที่พักผ่อนหย่อนใจแก่ประชาชนทั่วไป บริเวณสวนป่าเปรมและสวนสมุนไพรได้จัดภูมิทัศน์ไว้อย่างสวยงาม นอกจากอาคารสำนักงานแล้วยังได้สร้างอาคารตามแบบบ้านของ ฯพณฯ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ด้วย (ดู พิพิธภัณฑ์พธำมะรงค์) จุดชมวิวของสวนป่าเปรมสามารถมองเห็นทัศนียภาพที่สวยงามของเกาะยอและสะพานติณสูลานนท์ได้อย่างชัดเจน

ปัจจุบัน (พ.ศ. 2547) ศาลปกครองจังหวัดสงขลาได้ของใช้สวนป่าเปรมเป็นอาคารทำการชั่วคราว ส่วนสวนสมุนไพรกรมทางหลวงได้ใช้พื้นที่ส่วนหนึ่งเป็นสำนักงาน

อาคารจำลองแบบบ้านของ ฯพณฯ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ แบบเดียวกับพิพิธภัณฑ์พธำมะรงค์

อาคารสำนักงานสวนป่าเปรม ปัจจุบันใช้เป็นอาคารทำการชั่วคราวศาลปกครอง

สวนสัตว์สงขลา

เป็นสวนสัตว์เปิดอยู่ห่างจากตัวเมืองสงขลาทางทิศใต้ ประมาณ 4 กม.ไปตามถนนสงขลา - นาทวี ตั้งอยู่ ณ บ้านสวนตุล ต.เขารูปช้าง อ.เมือง จ.สงขลา บนเนินเขาหลายๆ ลูก มีถนนลาดยางโดยรอบ บนพื้นที่ 911 ไร่

สวนสัตว์สงขลา มีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์และขยายพันธุ์สัตว์ป่าของไทยคืนสู่ธรรมชาติ มีสัตว์มากมายหลายชนิดและแยกชนิดสัตว์ไว้เป็นหมวดหมู่ ทั้งที่มีถิ่นกำเนิดในประเทศและต่างประเทศ เช่น อูฐ วัวแดง เสือจระเข้ นกชนิดต่างๆ ฯลฯ เป็นแหล่งอนุรักษ์เพาะขยายพันธุ์สัตว์ป่าหายากทางใต้ของไทย นอกเหนือจากสัตว์ป่าชนิดต่างๆ อันควรค่าแก่การศึกษา สวนสัตว์สงขลายังมีจุดเด่นที่นักท่องเที่ยวไม่ควรพลาด คือ มีจุดชมวิวที่สามารถมองเห็นสะพานติณสูลานนท์ ทักษิณภาพของเมืองสงขลา ทะเลสาบตอนล่างและทะเลอ่าวไทย มีร้านอาหารไว้คอยบริการนักท่องเที่ยว ค่าเข้าชม ผู้ใหญ่ 30 บาท เด็ก 10 บาท

ชมเมืองสงขลา จากจุดชมวิวในสวนสัตว์สงขลา

ลานแสดงกลางแจ้ง ภายในสวนสัตว์

สวนแสดงสัตว์เลื้อยคลาน ภายในสวนสัตว์

นักท่องเที่ยวให้อาหาร กระตัง

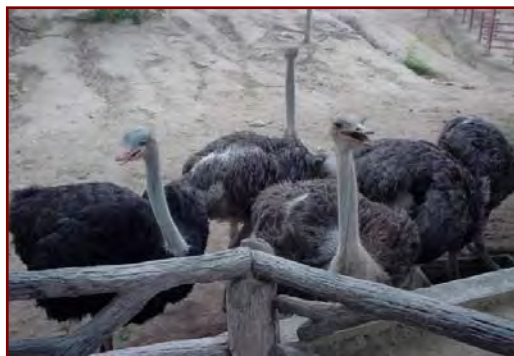
ชมวัวแดงอย่างใกล้ชิด

ชมอูฐได้ ในส่วนของสัตว์ต่างประเทศ

ชมเสือในสวนเสือ

ชมนกกระจอกเทศ ในกลุ่มสัตว์ปีกบินไม่ได้

ชมนกฟลามิงโก

สวนสาธารณะเทศบาลเมืองหาดใหญ่

ตั้งอยู่ริม ถ.กาญจนาภิเษก เส้นทางหาดใหญ่ - สงขลา อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา ห่างจากตัวเมืองหาดใหญ่ ประมาณ 6 กม. เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของชาวหาดใหญ่และบริเวณใกล้เคียง ตลอดจนนักท่องเที่ยวต่างชาติ บริเวณสวนตกแต่งด้วยไม้ดอกไม้ประดับอย่างงดงาม มีศาลากลางน้ำ และสวนสัตว์ มีร้านอาหาร ที่จอดรถกว้างขวาง ไว้คอยบริการ ประชาชนนิยมไปพักผ่อนในยามว่าง และวันสุดสัปดาห์เป็นจำนวนมาก

สะพานติณสูลานนท์ (สะพานช่วงที่ 1 และช่วงที่ 2)

อยู่ในพื้นที่ ต.เกาะยอ อ.เมือง จ.สงขลา เป็นสะพานคอนกรีตอัดแรง 2 สะพาน คือ สะพานด้านเหนือ หรือสะพานช่วงที่ 1 เชื่อมฝั่งทะเลสาบสงขลาที่บ้านเขาเจ็ว ต.สทิงหม้อ อ.สิงหนคร กับเกาะยอที่บ้านอ่าวทราย ความยาว 1,700 ม. และสะพานด้านใต้หรือสะพานช่วงที่ 2 เชื่อมเกาะยอที่บ้านสวนทุเรียนกับฝั่งทะเลสาบสงขลาที่บ้านน้ำกระเจา ตำบลพะวง อำเภอเมือง ความยาว 940 ม. รวมความยาวทั้ง 2 ช่วง เท่ากับ 2,640 ม.

สะพานติณสูลานนท์ เป็นชื่อที่ตั้งขึ้นเพื่อเป็นเกียรติประวัติ กับอดีตนายกรัฐมนตรีคนแรกของจังหวัด สงขลา คือ ฯพณฯ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ องคมนตรีและรัฐบุรุษอาวุโส สะพานติณสูลานนท์ได้เริ่มดำเนินการ สร้างมาตั้งแต่วันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2527 จนถึงวันที่ 25 กันยายน พ.ศ. 2529

สะพานติณสูลานนท์ เป็นสะพานที่ช่วยเพิ่มความเป็นเอกลักษณ์ให้กับทัศนียภาพของทะเลสาบสงขลา และถือเป็นเส้นทางที่ช่วยให้หาดใหญ่เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของภาคใต้

สะพานติณสูลานนท์

หาดเก้าเส้ง (ดู เขาเก้าเส้ง)

หาดทรายแก้ว

ตั้งอยู่ในเขต อ.สิงหนคร จ.สงขลา อยู่บริเวณฝั่งทะเลอ่าวไทยด้านตรงข้ามกับแหลมสนอ่อนหรือบริเวณแหลมสนในอดีต (ดู เมืองสงขลาฝั่งแหลมสน) ห่างจากอำเภอเมืองไปทางทิศเหนือ 7 กม. เป็นชายหาดที่มีความยาวประมาณ 3 กม. มีหาดทรายขาว สะอาด และเป็นส่วนหนึ่งในตำนานอธิบายการเกิดของเกาะหนูและเกาะแมว (ดู เกาะหนูเกาะแมว)

บริเวณหาดทรายแก้วมีที่พัก โรงแรม และกระท่อมแบบคาบาน่า ไว้บริการแก่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศ

หาดม่วงงาม

ตั้งอยู่ที่ อ.สิงหนคร จ.สงขลา

สภาพภูมิทัศน์บริเวณหาดม่วงงาม

หาดมหาราช

ตั้งอยู่ที่ อ.สทิงพระ จ.สงขลา.

สภาพภูมิทัศน์บริเวณหาดมหาราช

หาดสมิหลา

หรือแหลมสมิหลาหรือที่ชาวบ้าน เรียกว่า “แหลมหิน” ตั้งอยู่ที่ ถ.ราชดำเนิน อ.เมือง จ.สงขลา เป็นชายหาดที่มีชื่อเสียงมากที่สุดของจังหวัดสงขลา เป็นหาดทรายขาว ยาว มีรูปปั้นนางเงือกสีทองเป็นสัญลักษณ์ของชายหาดและถือเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญของจังหวัดสงขลา นางเงือกทองได้ถูกสร้างขึ้นตามนิยายปรัมปราของไทยโบราณใน พ.ศ. 2509 ในทำนองหวิม ซึ่งได้หล่อขึ้นด้วยbronzeโดยฝีมือการออกแบบ ปั้น และหล่อโดย อาจารย์ จิตร บัวนุศย์

สภาพภูมิทัศน์บริเวณหาดสมิหลา

หาดแสนสุขลำปำ

อยู่ในเขตเทศบาลเมืองพัทลุง ที่ตั้ง ต.ลำปำ อ.เมือง จ.พัทลุง ห่างจากตัวเมืองพัทลุงไปทางทิศตะวันออกประมาณ 8 กม. อยู่เลยวัดวังไปตามทางหลวงพัทลุง - ลำปำ หมายเลข 4047 ประมาณ 2 กม. เป็นหาดทรายที่มีทิวสนร่มรื่น ริมฝั่งทะเลสาบตอนบน ชื่อว่า “หาดแสนสุขลำปำ” เป็นที่ราบติดฝั่งทะเลสาบตอนบน เป็นบริเวณที่ร่มรื่น อากาศเย็นสบายมองไปด้านหน้าเห็นทิวทัศน์ของทะเลสาบสงขลา มีเกาะใหญ่เกาะน้อย เรียงรายสวยงามมาก หน่วยงานที่รับผิดชอบในพื้นที่ได้พัฒนาสภาพภูมิทัศน์มีการตกแต่งสถานที่อย่างสวยงาม ให้เงาร่มรื่นเหมาะแก่การพักผ่อนหย่อนใจ มีที่จอดรถกว้างขวาง เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวชม สภาพพื้นที่ประกอบด้วยวงเวียนน้ำพุ ศาลากลางน้ำ และเกาะลอย ที่กลางวงเวียนมีรูปปั้นฝูงปลาลำปำ ซึ่งเป็นปลาท้องถิ่นที่อยู่อาศัยบริเวณทะเลสาบตอนบน โดยเฉพาะบริเวณใกล้ ต. ลำปำ มีศาลากลางน้ำชื่อว่า “ศาลาลำปำที่รัก” สำหรับชมทิวทัศน์บริเวณทะเลสาบ และจากบริเวณชายหาด มีสะพานเชื่อมไปยังเกาะลอยหรือเกาะลำปำ ซึ่งเป็นเกาะที่เกิดจากการทับถมของตะกอนจากคลองลำปำ เกาะนี้มีเนื้อที่ประมาณ 4 ไร่ ตรงปากคลองลำปำภายในทะเลสาบดินเลน จนกลายเป็นเกาะกลางน้ำขนาดใหญ่ กรมป่าไม้ได้ปลูกต้นสนไว้เป็นสวนป่า ทำให้ความร่มรื่นเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจได้เป็นอย่างดี เมื่อมองออกไปทางทะเลสาบจะเห็นเกาะสี่เกาะห้า ซึ่งอยู่ทางฝั่งตะวันออก บริเวณชายหาดส่วนนี้บางครั้งก็ใช้เป็นที่จัดงานเทศกาล เช่น งานลอยกระทง งานชักพระ

แหล่งน้ำทะเลพระ

แหล่งน้ำทะเลพระ ตั้งอยู่ที่ อ.เขาชัยสน จ.พัทลุง มีลักษณะเป็นแหล่งน้ำ ที่มีสภาพภูมิทัศน์ร่มรื่น

สภาพภูมิทัศน์ของแหล่งน้ำทะเลพระ

แหลมควายราบ

แหลมควายราบ ตั้งอยู่ในพื้นที่หน่วยพิทักษ์สัตว์ป่าแหลมควายราบ ต.เกาะใหญ่ อ.กระแสสินธุ์ จ.สงขลา ซึ่งอยู่ริม ทะเลสาบสงขลา มีนกน้ำอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก

สภาพภูมิทัศน์ของแหลมควายราบ

แหลมคูลา

แหลมคูลา ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ ต.เกาะใหญ่ อ.กระเส็นรุ จ.สงขลา

สภาพภูมิทัศน์ของแหลมคูลา

แหลมจองถนน

แหลมจองถนน ตั้งอยู่ที่ ต.จองถนน อ.เขาชัยสน จ.พัทลุง มีสภาพเป็นน้ำกร่อยและสามารถมองเห็นทิวทัศน์ เกาะแก่งต่างๆ ที่สวยงามได้ มีหมู่บ้านชาวประมง อยู่บนเนินดิน และลาดชันลงไปยังชายหาดทะเลสาบสงขลา ซึ่งมีทิวทัศน์ที่สวยงาม

สภาพภูมิทัศน์ของแหลมจองถนน

แหลมเจ้า

แหลมเจ้า ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ ต.เกาะใหญ่ อ.กระเส็นรุ้ จ.สงขลา

สภาพภูมิทัศน์ของแหลมเจ้า

แหลมยาง

แหลมยาง ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ ต.เกาะใหญ่ อ.กระเส็นรุ้ จ.สงขลา

สภาพภูมิทัศน์ของแหลมยาง

แหลมสนอ่อน

แหลมสนอ่อน ตั้งอยู่ใน อ.เมือง จ.สงขลา อยู่ทางตอนเหนือของหาดสมิหลา มีทิวสนขนาดใหญ่เรียงรายเป็นแนวยาว บริเวณปลายแหลมสนอ่อนเป็นที่ประดิษฐาน “อนุสาวรีย์กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์” ซึ่งนักท่องเที่ยวและประชาชนในพื้นที่นิยมมากราบไหว้

แหลมสนอ่อนที่ประดิษฐานอนุสาวรีย์กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ซึ่งก่อตั้งโดยกลุ่มไทยอาสาป้องกันชาติในทะเล จังหวัดสงขลา ได้แก่ ผู้ประกอบอาชีพอันเกี่ยวเนื่องกับการปกครอง ร่วมกับกองทัพเรือ สร้างเมื่อ พ.ศ. 2530 เพื่อให้ชาวเรือได้สักการะบูชาก่อนออกไปประกอบอาชีพรอบๆ ในบริเวณอนุสาวรีย์มีที่นั่งพักผ่อนยามเย็นสำหรับประชาชน

อนุสาวรีย์กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์

แหลมสนอ่อน เกิดจากการงอกของพื้นที่ชายฝั่ง มีพันธุ์ไม้สนงอกจากเดิมขึ้นมาเรื่อยๆ ติดต่อกันเป็นแนวสนต้นเล็กๆ ขึ้นต่อๆ ออกมาจึงใช้ชื่อว่าแหลมสนอ่อน แหลมสนอ่อนมีถนนทอดยาวสามารถชมทิวทัศน์อันสวยงามได้ทั้งทะเลสาบตอนล่าง (ปากทะเลสาบสงขลา) และทะเลอ่าวไทย สามารถมองเห็นเกาะหนูได้ใกล้และชัดที่สุด บริเวณแหลมสนอ่อนหน่วยงานที่รับผิดชอบในพื้นที่ได้มีการพัฒนาสภาพภูมิทัศน์มีการตกแต่งสถานที่อย่างสวยงาม มีสวนสนให้เงาร่มรื่นเหมาะแก่การพักผ่อนหย่อนใจ มีที่จอดรถกว้างขวาง เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวชม

แนวต้นไม้ที่ทอดยาวจากแหลมสมิหลา สามารถเห็นได้ชัดเจนจากหาดด้านอ่าวไทย

บริเวณสวนร่มของแหลมสนอ่อน สามารถมองเห็นทะเลทั้ง 2 ทะเล สภาพภูมิทัศน์ของแหลมสนอ่อน

อ่าวทุ่งบัว

ตั้งอยู่ในพื้นที่ ต.เกาะใหญ่ อ.กระแสดินธุ์ จ.สงขลา เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีสภาพธรรมชาติที่สมบูรณ์ โดยเฉพาะพันธุ์สัตว์น้ำและพันธุ์พืช

เนื่องจากอ่าวทุ่งบัวมีหน่วยงานที่รับผิดชอบในพื้นที่ได้มีการจัดกิจกรรมเพื่อปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำลงสู่ทะเลสาบ สงขลาทั้งสัตว์น้ำจืดและน้ำกร่อย ทั้งนี้เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้กับพื้นที่และถือเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวต่อไป

สภาพภูมิทัศน์ของอ่าวทุ่งบัว

อุทยานนกน้ำคูขุด (เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ)

ตั้งอยู่ที่ ม.4 บ.คูขุด ต.คูขุด อ.สทิงพระ จ.สงขลา อุทยานนกน้ำเป็นส่วนหนึ่งของทะเลสาบสงขลา จากการสำรวจของกรมป่าไม้พบว่ามีนกชนิดต่างๆ กว่า 112 ชนิด มีจำนวนมากในช่วงเดือนธันวาคม - เมษายน พื้นที่อุทยานส่วนใหญ่เป็นเกาะ มีเกาะเล็กเกาะน้อยมากมาย และหญ้าทะเลขึ้นเขียวจีเหมือนกับทุ่งหญ้ากลางทะเล นับเป็นธรรมชาติที่มีทัศนียภาพงดงามมาก เกาะเหล่านี้บางเกาะอยู่ในพื้นที่ของ อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง เช่น เกาะนางคำ เกาะญวน เกาะเสือ เกาะหมาก และบางเกาะไม่มีผู้คนอาศัยอยู่ แต่นักท่องเที่ยวยังเดินทางไปเที่ยวชมเป็นจำนวนมาก เนื่องจากมีบรรยากาศเหมาะแก่การพักผ่อนหย่อนใจ เช่น เกาะบรรทม เกาะคำเหยง เกาะกระ และเกาะโคบ ซึ่งเกาะเหล่านี้มีลักษณะภูมิประเทศด้านหนึ่งเป็นหาด อีกด้านเป็นเนินเขาเล็กๆ เหมาะแก่การนั่งดูนก เนื่องจากบริเวณดังกล่าวมีต้นราโพและต้นจากจำนวนมาก จึงเป็นที่อยู่และที่วางไข่ของนกอีโก้ง นอกจากนี้ในพื้นที่เกาะสี่เกาะห้า ยังเป็นเกาะที่มีการทำสัมปทานเก็บรังนกนางแอ่น

เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ

อุทยานนกน้ำคูขุด (เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ) ได้รับการประกาศเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา เมื่อวันที่ 13 เมษายน 2519 มีพื้นที่อยู่ในเขตรับผิดชอบทั้งหมด 227,916 ไร่ (365 ตร.กม.) ครอบคลุมพื้นที่ อ.เมืองสงขลา อ.รัตภูมิ อ.สทิงพระ และ อ.กระเสาะสทิง และพื้นที่ส่วนหนึ่งติดต่อกับ อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง

สภาพภูมิทัศน์ของ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบ

อุทยานนกน้ำทะเลน้อย

ตั้งอยู่ที่ อ.ควนขนุน จ.พัทลุง อุทยานนกน้ำทะเลน้อย อยู่ตอนเหนือสุดของทะเลสาบสงขลา เป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่า มีเนื้อที่ 281,250 ไร่ แบ่งเป็นพื้นน้ำ 17,500 ไร่

อุทยานนกน้ำทะเลน้อย เป็นอุทยานนกน้ำที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ทะเลน้อย มีนกอยู่มากกว่า 150 ชนิด มีจำนวนไม่ต่ำกว่า 100,000 ตัว นกที่มีมาก เช่น นกอีโก้ง นกเป็ดแดง นกกาบบัว นกอีล้ำ นกอีลุ้ม นกนางนวล นางนางแอ่น นกยางเปีย นกกระสาแดง ฯลฯ ซึ่งฤดูกาลท่องเที่ยวที่เหมาะสมสำหรับการดูนก ในเขตอุทยานนกน้ำทะเลน้อย จะอยู่ในช่วงระหว่างเดือนธันวาคมถึงเดือนเมษายน นอกจากนกน้ำแล้วที่นี่ยังมีพันธุ์ไม้หลากหลาย เช่น ย่านลิเภา จูดหนู กก กง ลาโพ บังหลวง บัวสายแดง ฯลฯ

สภาพภูมิทัศน์ของเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย

สัตว์ป่าในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อยมีไม่ต่ำกว่า 250 ชนิด เป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม 13 ชนิด เช่น ลิงแสม เสือปลา และลิงลม เป็นต้น สัตว์เลื้อยคลานอย่างน้อย 25 ชนิด เช่น เต่า ตะพาบน้ำ จิ้งเหลน และงูบางชนิด พวกปลาน้ำจืดพบไม่ต่ำกว่า 45 ชนิด ปลาที่น่าสนใจและพบได้ไม่ยาก เช่น ปลาช่อน ปลากระดี่ ปลาชิว ส่วนปลาที่น่าสนใจแต่พบตัวได้ยากกว่า เช่น ปลาปักเป้าน้ำจืด และ ปลาเสือพ่นน้ำ เป็นต้น นอกนั้นเป็นสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก กุ้ง ปู หอย และสัตว์น้ำอื่นอีกเป็นจำนวนมาก

อุทยานแห่งชาติเขาปู่ - เขาย่า

ที่ทำการอุทยานตั้งอยู่ที่ บ้านโนนวัง ต.เขาปู่ อยู่ห่างจากตัวจังหวัดพัทลุงประมาณ 37 กม. โดยใช้ทางหลวงหมายเลข 41 ไปอำเภอควนขนุน แล้วไปแยกซ้ายเข้าทางหลวงหมายเลข 4164 สู่อำเภอศรีบรรพตเข้าไปประมาณ 17 กม. แล้วแยกซ้ายไปอีก 4 กม. ถึงที่ทำการอุทยานฯ ซึ่งมีสภาพเป็นป่าร่มรื่น มีเนื้อที่รวมทั้งสิ้นประมาณ 433,750 ไร่ หรือ 694 ตารางกิโลเมตรในบริเวณอุทยานฯ มีแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจคือ ถ้ำมัจฉาปลาวาน

อุทยานแห่งชาติเขาปู่ - เขาย่า ตั้งชื่อตามภูเขาที่อยู่ในเขตอุทยาน คือ “เขาปู่” ถือว่าเป็นภูเขาศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่สิงสถิตดวงวิญญาณ “ตาปู่” เป็นเทพกึ่งธรรพ์ เป็นที่นับถือเคารพกราบไหว้ของชาวดำบลเขาปู่และประชาชนทั่วไป

อุทยานแห่งชาติเขาปู่ - เขาย่า ครอบคลุมพื้นที่ อ.ทุ่งสง อ.ชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช อ.รัชฎา อ.ห้วยยอด อ.เมือง อ.นาโยง จ.ตรัง และกิ่ง อ.ศรีนครินทร์ อ.ศรีบรรพต อ.ป่าพะยอม อ.กงหรา จ.พัทลุง ตั้งอยู่ในบริเวณเทือกเขาบรรทัด สลับซับซ้อนปกคลุมด้วยป่าดงดิบชื้นเขียวสะพรั่งทุกฤดูกาล จนได้รับสมญานามว่า “ป่าพรหมจรรย์” อุทยานแห่งชาติเขาปู่ - เขาย่า มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 433,750 ไร่ (694 ตร.กม.) เป็นป่าบริเวณเทือกเขาบรรทัด ซึ่งเป็นป่าต้นสุดท้ายของจังหวัดพัทลุงและมีธรรมชาติที่สวยงาม เช่น น้ำตกหนานปลิว น้ำตกพระยานคร น้ำตกเขาคราม ถ้ำมัจฉาปลาวาน

กองอุทยานแห่งชาติ กรมป่าไม้ ได้กำหนดให้บริเวณนี้เป็นอุทยานแห่งชาติ คือ ต.น้ำตก อ.ทุ่งสง ต.วังอ่าว อ.ชะอวด จ.นครศรีธรรมราช ต.หนองบัว ต.หนองปรือ ต.ท่าจีว ต.เขาปูน ต.ห้วยยอด ต.ปากแจ่ม อ.ห้วยยอด ต.น้ำผุด ต.ช่อง อ.เมืองตรัง จ.ตรัง และ ต.ตะพาน ต.เขาปู่ อ.ศรีบรรพต อ.ควนขนุน ต.บ้านนา กิ่ง อ. ศรีนครินทร์ ต.กงหรา ต.ชะรัด อ.กงหรา จ.พัทลุง ให้เป็นอุทยานแห่งชาติ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ลงวันที่ 27 พฤษภาคม 2527 เป็นอุทยานแห่งชาติที่ 42 ของประเทศ

สภาพภูมิประเทศเป็นเทือกเขาสูงเป็นส่วนหนึ่งของเทือกเขาบรรทัดที่วางตัวตามแนวเหนือ - ใต้ มีภูเขาสูงสลับซับซ้อนมากมายประกอบด้วยภูเขาบรรทัด ภูเขานครศรีธรรมราช เขาปู่ - เขาย่า เขาป่าแห้ว เขาสามร้อยยอด เขาวัดถ้ำ เขาพระยากรุงจีน เขาป่าโง้ง มีเขาหินแท่นเป็นยอดเขาสูงสุด มีความสูงประมาณ 877 เมตรจากระดับทะเลปานกลาง พื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาปู่ - เขาย่า เป็นต้นแม่น้ำตรังและแม่น้ำปากพนัง โดยในฝั่งจังหวัดพัทลุงเป็นแหล่งกำเนิดคลองลาไม คลองไม้เสียบ คลองน้ำใส ซึ่งไหลรวมเป็นคลองชะอวดและแม่น้ำปากพนัง ส่วนในฝั่งจังหวัดตรังเป็นต้นกำเนิดของคลองลำกูรา คลองละมอ ซึ่งเป็นต้นน้ำของแม่น้ำตรัง

พันธุ์ไม้ที่พบ ได้แก่ ตะเคียนทอง หลุมพอ ยาง กระบาก จำปาป่า พิกุล ไข่เขียว นาคบุตร พญาไม้ หลาวชะโอน หมากพิน จค ฯลฯ พืชพื้นล่างได้แก่ ช้างร้องให้ หวาย กล้วยไม้ป่า สมุนไพร และว่านชนิดต่างๆ สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม พบประมาณ 60 ชนิด เช่น เลียงผา สมเสร็จ หมิคน เสือปลา เก้ง กระจงควาย ค่างแว่นถิ่นใต้ ชะมดเปล่งลาย แผลง หมาไม้ หนูผีจิ๋ว อีเห็นลายพาด ค้างคาวปีกถุงเคราดำ ฯลฯ นก พบประมาณ 286 ชนิด อาทิเช่น นกยางไฟหัวสีเทา นกคัคคูสีทองแดง นกบั้งรอกปากแดง นกกะเต็นแดง นกเงือกหัวทอง นกกาฝากสีเลือดหมู ฯลฯ สัตว์เลื้อยคลาน พบประมาณ 67 ชนิด เช่น เต่าจักร ตะพานน้ำ เห่าช้าง คูดู่ ตะกวด งูใบ ฯลฯ สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก ส่าจระเข้ กบหนองมลายู กบชะง่อนหินเมืองใต้ กบเขาลังตอง กบตะนาวศรี กบวัก อึ่งกรายลายจุด อึ่งกรายหัวแหลม อึ่งกรายมลายู คางคกแคระ กบหนอง เขียด บัว เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้. 2542. *มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย. ธนาคารไทยพาณิชย์ กรุงเทพฯ*
ชัยวุฒิ พิชะกุล. 2524. *โบราณวิทยาเมืองพัทลุง. ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง.*
- สำนักงานศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏสงขลา. 2543. *มองสงขลาผ่านโบราณสถาน. หน่วยอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม*
ศิลปกรรมท้องถิ่น จังหวัดสงขลา, สำนักงานศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏสงขลา.
- สำนักงานศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏสงขลา. 2545. *สงขลาเมืองเก่า : จากหัวเขาแดงถึงท่าแหลมสน. หน่วย*
อนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม ศิลปกรรมท้องถิ่น จังหวัดสงขลา, สำนักงานศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏสงขลา.
- ศรีสุพร ช่วงสกุล. 2542. *รายงานการวิจัยการศึกษาแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ในจังหวัดพัทลุง, คณะ*
ศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

หน้าว่าง

4

การมีส่วนร่วมของชุมชน บทบาทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

วิชัย กาญจนสุวรรณ และคณะ*

ในบทนี้ คณะผู้ศึกษาจะวิเคราะห์ และสังเคราะห์ใน 4 เรื่องสำคัญคือ

- (1) คุณภาพชีวิตของประชากร
- (2) การมีส่วนร่วมของประชาชนในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยวิเคราะห์ทั้งรูปแบบ และวิธีการของกลุ่มองค์กรต่างๆ ที่มาจากภาคประชาชน
- (3) บทบาท และทัศนคติต่อการพัฒนากลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในการพัฒนากลุ่มน้ำฯ ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มอาชีพต่างๆ รวมทั้งความขัดแย้งของกลุ่มอาชีพต่างๆ ที่อาจจะส่งผลกระทบต่อการบริหารจัดการกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
- (4) บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และประเด็นด้านกฎหมายในการพัฒนากลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

* วิชัย กาญจนสุวรรณ บุษบง ชัยเจริญวัฒนะ คีสิน กุสสถานภาพ ดุสิตา แก้วสมบุญ และ เทพกร ณ สงขลา
คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

4.1 คุณภาพชีวิตของประชากรในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ในภาพรวมด้านการพัฒนาเศรษฐกิจพบว่า รายได้เฉลี่ยต่อหัวของประชากรใน 3 จังหวัด ในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีอัตราเพิ่มอย่างต่อเนื่อง โดยมูลค่าผลิตภัณฑ์จังหวัด (GPP : Gross provincial product) จะเพิ่มทางด้านภาคอุตสาหกรรมและภาคการบริการ มากกว่าภาคเกษตร สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาประเทศ (ตารางที่ 4.1)

ตารางที่ 4.1 มูลค่าผลิตภัณฑ์จังหวัด ตามราคาประจำปี จำแนกตามสาขาการผลิต พ.ศ. 2537 – 2543

สาขา	ปี พ.ศ.							
	2536	2537	2538	2539	2540	2541	2542	2543
จังหวัดสงขลา								
เกษตรกรรม	18,389	21,100	24,567	25,067	25,012	29,875	26,106	29,737
กสิกรรม	3,883	5,504	8,098	8,236	8,020	8,622	6,332	7,546
ประมง	10,233	10,282	10,587	10,937	10,761	14,853	13,489	15,234
อุตสาหกรรม	2,559	2,820	3,961	5,019	5,193	5,581	5,238	6,152
การบริการ	7,129	8,096	8,983	9,573	10,004	9,560	9,594	10,042
มูลค่าผลิตภัณฑ์จังหวัด	52,619	61,422	72,557	76,945	78,463	83,320	76,643	81,883
มูลค่าผลิตภัณฑ์เฉลี่ยต่อหัว*	43,849	50,387	58,656	61,360	64,782	64,790	58,865	62,174
จังหวัดพัทลุง								
เกษตรกรรม	2,316	3,025	4,242	4,933	4,459	4,649	3,754	4,019
กสิกรรม	1,606	2,142	3,183	3,678	3,273	3,495	2,559	2,937
ประมง	129	143	162	202	162	187	180	166
อุตสาหกรรม	490	419	452	436	439	469	484	561
การบริการ	2,422	2,727	3,002	3,177	3,336	3,203	3,221	3,378
มูลค่าผลิตภัณฑ์จังหวัด	9,655	11,262	13,719	15,456	14,857	15,189	14,240	14,978
มูลค่าผลิตภัณฑ์เฉลี่ยต่อหัว*	20,072	23,079	27,772	30,913	29,362	29,666	27,544	28,694
จังหวัดนครศรีธรรมราช								
เกษตรกรรม	9,345	13,853	19,054	19,733	18,841	21,123	17,346	19,187
กสิกรรม	4,731	6,624	9,432	9,169	8,713	9,257	6,541	7,763
ประมง	2,851	4,942	6,788	7,440	7,098	9,068	8,067	8,708
อุตสาหกรรม	3,528	4,191	4,028	4,016	3,924	3,613	3,901	4,338
การบริการ	7,507	8,486	9,402	10,001	10,519	10,128	10,236	10,797
มูลค่าผลิตภัณฑ์จังหวัด	39,217	47,317	57,219	64,111	66,926	70,973	68,597	73,506
มูลค่าผลิตภัณฑ์เฉลี่ยต่อหัว*	25,666	30,547	36,469	40,372	41,672	43,730	41,828	44,387

ที่มา : สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมภาคใต้ ประจำปี พ.ศ. 2547

หมายเหตุ : 1) GPP ในตาราง 4.1 แสดงไว้เพียงบางสาขา แต่ไม่ครบทุกสาขา

2) * หน่วยเป็น บาท/คน

จากตารางที่ 4.1 พบว่า ทั้ง 3 จังหวัดรายได้หลักของผลิตภัณฑ์จังหวัดมาจากภาคเกษตร โดย จ.สงขลา และ จ.นครศรีธรรมราช มาจากการทำประมง ส่วน จ.พัทลุงมาจากกิจกรรม ทางด้านภาคอุตสาหกรรมมีการเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่องใน จ.สงขลา แต่ใน จ.นครศรีธรรมราช และ จ.พัทลุงมีแนวโน้มลดลง ส่วนภาคการบริการเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่อง ทั้ง 3 จังหวัด

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณารายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปี ในเชิงเปรียบเทียบกับระดับภาค และระดับประเทศ พบว่า รายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีของจังหวัดนครศรีธรรมราชมีลำดับที่ดีขึ้นจากปี พ.ศ. 2536 อยู่ในลำดับที่ 13 ของภาคได้ เฉลี่ยระดับเป็นอันดับที่ 11 ของภาค ส่วนในระดับประเทศ เลื่อนจากอันดับที่ 49 มาอยู่ในอันดับที่ 36 (ตารางที่ 4.2)

ตารางที่ 4.2 รายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปี (ปี พ.ศ. 2536 – 2541)

จังหวัด	รายได้		ลำดับที่ของภาคใต้		ลำดับที่ของประเทศ	
	2536	2541	2536	2541	2536	2541
สงขลา	40,828	→ 65,706	4	→ 5	16	→ 18
พัทลุง	19,299	→ 29,264	14	→ 14	57	→ 57
นครศรีธรรมราช	23,325	→ 44,792	13	→ 11	49	→ 36

ที่มา : สำนักงานสถิติจังหวัดสงขลา, 2538 ; 2544

จากตารางที่ 4.2 พบว่า จ.พัทลุงมีรายได้เฉลี่ยอยู่ในอันดับสุดท้ายของภาคใต้ และอยู่ในลำดับที่ 57 ของประเทศ โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงอันดับระหว่างปี พ.ศ. 2536 – 2541 จ.นครศรีธรรมราชมีรายได้ต่อหัวต่อคนเพิ่มขึ้นจากลำดับที่ 13 ของภาคเป็นลำดับที่ 11 และในระดับประเทศจากลำดับที่ 49 เป็นลำดับที่ 36 ส่วน จ.สงขลา รายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปี ลำดับที่ 5 ของภาค ในปี พ.ศ. 2541 และของประเทศลดลงจากลำดับที่ 16 ในปี พ.ศ. 2536 เป็นลำดับที่ 18 ในปี พ.ศ. 2541

กรณี จ.สงขลา ที่สังคมกำลังเปลี่ยนแปลงจากภาคเกษตรไปสู่ภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น ซึ่งมีผลกระทบต่อวิถีชีวิต เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสุขภาพอนามัยของประชาชน จากตารางที่ 4.3 พบว่าจากปี พ.ศ. 2537 – 2545 ประชากรในเขตเทศบาลเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

ตารางที่ 4.3 ประชากรจังหวัดสงขลาปี พ.ศ. 2537 และ พ.ศ. 2545

อำเภอ	ปี พ.ศ.		จำนวนประชากรที่เปลี่ยนแปลงในช่วง 8 ปี	
	2537	2545	(คน)	ร้อยละ
รวมทั้งจังหวัด	1,144,349	1,271,067	126,718	11.1
อยู่ในเขตเทศบาล	263,929	391,761	127,832	48.4
อยู่นอกเขตเทศบาล	880,420	879,306	-1,114	-0.1
ชุมชนสำคัญในลุ่มน้ำ				
เมืองสงขลา	150,212	163,052	12,840	8.5
หาดใหญ่	285,776	339,725	53,949	18.9
สะเดา	93,560	104,493	10,933	11.7
ระโนด	76,430	74,098	-2,332	-3.1
สทิงพระ	51,109	51,050	-59	-0.1
กระเสสินธุ์	17,716	17,070	-646	-3.6

ที่มา : สำนักงานสถิติจังหวัดสงขลา, 2538 ; 2546

จากตารางที่ 4.3 พบว่า ประชากรในเขตเทศบาล ซึ่งเป็นชุมชนเมืองเพิ่มขึ้นอย่างมาก แต่นอกเขตเทศบาลประชากรลดลง 3 อำเภอหลักที่ประชากรเพิ่มขึ้นคือ อ.หาดใหญ่ อ.เมืองสงขลา และ อ.สะเดา ส่วนสามอำเภอที่มีฐานภาคเกษตรกรรม จำนวนประชากรลดลง คือ อ.ระโนด อ.กระเสสินธุ์ และ อ.สทิงพระ หากพิจารณาตารางที่ 4.4 จะพบว่าอำเภอที่ประชากรเพิ่มมากขึ้น มักจะมีโรงงาน (สถานประกอบการอุตสาหกรรม) เพิ่มมากขึ้น เช่น อ.สะเดา ซึ่งมีอัตราการเพิ่มของโรงงานมากที่สุด ประชากรก็เพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดเจน และหากพิจารณาการเปลี่ยนแปลงของจำนวนคนงานพบว่า คนงานใน อ.สะเดา จ.สงขลา เพิ่มขึ้นมากที่สุด ในระหว่างปี พ.ศ. 2537 – 2545 (ตารางที่ 4.4)

ตารางที่ 4.4 จำนวนโรงงาน และจำนวนคนงานในชุมชนสำคัญของจังหวัดสงขลา

อำเภอ	จำนวนโรงงาน			จำนวนคนงาน		
	ปี พ.ศ.		จำนวนที่ เพิ่มขึ้น	ปี พ.ศ.		จำนวนที่ เพิ่มขึ้น
	2537	2545		2537	2545	
รวมทั้งจังหวัด	1,347	1,737	390	47,249	70,152	22,903
เมืองสงขลา	151	181	30	10,234	13,336	3,102
หาดใหญ่	562	566	4	24,695	27,540	2,845
สะเดา	66	116	50	2,577	9,066	6,489
ระโนด	114	159	45	1,108	2,054	946
สทิงพระ	78	79	1	161	161	0
กระแสสินธุ์	10	18	8	48	84	36

ที่มา : สำนักงานสถิติจังหวัดสงขลา, 2538; 2546

หากพิจารณาสภาพการทำงานพบว่า ใน จ.สงขลา มีลูกจ้างเอกชน และการเป็นนายจ้างเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจนระหว่างปี พ.ศ. 2537 – 2545 ส่วนลูกจ้างรัฐบาลมีจำนวนลดลง (ตารางที่ 4.5)

ตารางที่ 4.5 สภาพการทำงานของประชากรในจังหวัดสงขลาในปี พ.ศ. 2537 – 2545

สภาพการทำงาน	ปี พ.ศ.		จำนวนสภาพการทำงานที่ เปลี่ยนแปลงในช่วง 8 ปี (เพิ่มขึ้น + / ลดลง -)
	2537	2545	
รวมยอด	585,505	725,083	139,578 (+)
นายจ้าง	6,375	25,203	18,828 (+)
ลูกจ้างรัฐบาล	54,992	49,722	5,270 (-)
ลูกจ้างเอกชน	159,169	214,440	55,271 (+)

ที่มา : สำนักงานสถิติจังหวัดสงขลา, 2538; 2546

จากตารางที่ 4.3 – 4.5 พอจะสรุปได้ว่า แนวโน้มการเติบโตของภาคอุตสาหกรรมในจังหวัดสงขลา กระจุยตัวอยู่ใน 3 อำเภอหลักคือ อ.หาดใหญ่ อ.เมืองสงขลา และ อ.สะเดา มีการย้ายแรงงานจากภาคเกษตรกรรม จากอำเภอรอบนอก มาสู่อำเภอที่มีฐานอุตสาหกรรม เพื่อการหางาน และได้ค่าจ้างที่สูงกว่าภาคเกษตรกรรม การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตจากสังคมเกษตรกรรมมาสู่สังคมอุตสาหกรรม ทำให้วิถีชีวิต และสภาพแวดล้อมเปลี่ยนไป ผลการวิจัยของ คำนวณ (2538) มีข้อค้นพบที่น่าสนใจ ตารางที่ 4.6

นอกจากนั้นพบว่า ในสังคมอุตสาหกรรม การช่วยเหลือซึ่งกันและกันจะลดลง โดยเฉพาะการช่วยเหลือในชุมชน เพราะภาระงานที่ต้องมีเวลาทำงานชัดเจน ไม่เหมือนสังคมเกษตรกรรม ที่มีเวลาว่างมากกว่า ตัวอย่างที่ชัดเจนคือ คนจะเข้าวัดน้อยลง วัดจำนวนไม่น้อยไม่มีพระจำวัดอยู่ กลายเป็นวัดร้าง เพราะวิถีชีวิตของคน

เปลี่ยนไป แต่คนในสังคมเมือง หรือสังคมอุตสาหกรรมมีเวลาว่างจะเข้าสู่ศูนย์การค้า หรือการท่องเที่ยวมากกว่า การเข้าวัด ในสังคมเกษตรกรรม หากเสร็จภาระงานประจำวัน มีเวลาว่างจะเข้าวัด และทำบุญ นอกจากนั้นความ สัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างบุคคลลดน้อยลง มีการใช้กฎหมาย สัญญา ในการต่อรองเพื่อรักษาผลประโยชน์ของตนเอง มากขึ้น เช่น ข้อตกลงระหว่างนายจ้าง และลูกจ้าง ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดาของการเปลี่ยนแปลง

ตารางที่ 4.6 ผลกระทบของการเปลี่ยนวิถีชีวิตจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรม

ผลกระทบในด้านบวก	ผลกระทบในด้านลบ
1. การมีรายได้เพิ่มขึ้น เนื่องจากการเข้าไปทำงาน ในโรงงานอุตสาหกรรม ทำให้ได้รับค่าจ้างที่แน่นอน และเหมาะสม เป็นไปตามประกาศของค่าแรงขั้นต่ำ ที่ทางกฎหมายกำหนด	1. ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมทั้งพื้นที่ป่า ภูเขา ลำคลองและทะเล เนื่องจากถูกนำไปใช้เป็นปัจจัยพื้นฐานทางการผลิต อีกทั้งยังขาดการบริหารจัดการเกี่ยวกับการอนุรักษ์ ป่าไม้ และพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้เกิดปัญหาตามมาอีกมากมาย
2. การเกิดขึ้นของโรงงานอุตสาหกรรมภายในจังหวัด ช่วยแก้ไขปัญหการว่างงานของประชาชนให้ลดน้อยลงไปอย่างมาก	2. เกิดความสับสนทางสังคม เนื่องจากวิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงตามสภาพ ของสังคมอย่างรวดเร็ว คนทำงานไปตามบทบาทและหน้าที่ของ ตนเอง และ มุ่งเน้นการผลิตเพื่อขายเป็นสำคัญ จึงทำให้เกิดการ สูญเสียความเป็นตัวของตนเอง มีอิสระน้อยลง เปลี่ยนจากสังคม แบบพึ่งพาเป็นสังคมแบบแข่งขัน
	3. เกิดความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ ระหว่างกลุ่มผู้ใช้งาน ที่ไร้ฝีมือ ได้แก่ กรรมกร กับกลุ่มผู้ใช้งานที่มีฝีมือ เช่น แพทย์ วิศวกร จะเห็นได้ว่า รายได้ระหว่างกลุ่มคนที่มีความแตกต่างกัน มากส่งผล ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีในสังคมแตกต่างกันมากขึ้น
	4. มีความเป็นวัตถุนิยมมากขึ้น

ที่มา: จำนวน, 2538

ในด้านสุขภาพ มีข้อสังเกตที่น่าสนใจดังนี้

(1) อายุเฉลี่ยของคนในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา สูงกว่าระดับเฉลี่ยของประเทศเล็กน้อย โดยคนใน จ.นครศรีธรรมราช มีอายุเฉลี่ยสูงกว่าคนใน จ.สงขลา และ จ.พัทลุง (ตารางที่ 4.7)

(2) มูลเหตุสำคัญของความเสี่ยงต่อสุขภาพของคน จ.สงขลา คือ การติดต่อโรคจากเพศสัมพันธ์ โดย อัตราการติดโรคจากเพศสัมพันธ์สูงสุด อยู่ที่ระดับ 0.67 ต่อประชากร 1,000 คน หากพิจารณาตัวเลขคนป่วยที่เป็นโรคเอดส์ของ จ.สงขลา จะสูงกว่า จ.นครศรีธรรมราช และ จ.พัทลุงอย่างชัดเจน ใน จ.สงขลามีคนป่วยเป็นโรคเอดส์ จำนวน 3,475 คน ในระหว่างปี พ.ศ. 2537 – 2545 ส่วน จ.นครศรีธรรมราช และ จ.พัทลุง มีผู้ป่วยโรคเอดส์ช่วงเดียวกันเพียง 1,737 และ 604 คนตามลำดับ แต่ใน จ. นครศรีธรรมราช ผู้ป่วยโรคเอดส์เฉพาะปี พ.ศ. 2545 เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว (ตารางที่ 4.8)

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาบุคลากรทางแพทย์พบว่า จำนวนประชากรต่อแพทย์ ทันตแพทย์ เกษตรกร และพยาบาลของ จ.สงขลา อยู่ในระดับที่ดีกว่าอีก 2 จังหวัด เพราะความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ และ สถานที่โรงพยาบาลใหญ่ อยู่ใน จ.สงขลา มากกว่าใน จ.พัทลุง และ จ.นครศรีธรรมราช

ตาราง 4.7

ตารางที่ 4.8

(3) ในเรื่องคุณภาพชีวิต ซึ่งพิจารณาเรื่องสุขภาพ การศึกษา การจ้างงาน รายได้ และความเป็นอยู่ของประชากรในสามจังหวัด ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ศึกษาในเชิงเปรียบเทียบพบว่า อายุเฉลี่ย อยู่ในระดับเดียวกับระดับภาค และสูงกว่าระดับประเทศเล็กน้อย โดยอายุเฉลี่ยของคนใน จ.สงขลา จะน้อยกว่า จ.พัทลุง และ จ.นครศรีธรรมราช ซึ่งทำให้มีคำถามว่าการพัฒนาไปสู่ภาคอุตสาหกรรม ทำให้อายุคนยืนยาวจริงหรือไม่ หากพิจารณาอัตราการตายต่อประชากร 100,000 คน จำแนกตามกลุ่มสาเหตุที่สำคัญ และเพศ ในปี พ.ศ. 2544 พบว่าสาเหตุการตายที่สำคัญคือ โรคหัวใจ อุบัติเหตุ มะเร็ง และความดันโลหิตสูง (ตารางที่ 4.9)

จากตารางที่ 4.9 พบว่า ประชากรในจังหวัดสงขลา ผ่านขั้นตอนของการพัฒนาด้านสาธารณสุขระยะที่ 1 ซึ่งเป็นระยะของการแก้ปัญหาการตายของประชากรด้วยโรคติดเชื้อ เช่น วัณโรค ปอดบวม ไข้เลือดออก หวัด ท้องร่วง และไทฟอยด์ เป็นต้น แต่กำลังก้าวไปสู่การพัฒนาระยะที่ 2 ซึ่งเป็นโรคร้ายที่เป็นผลมาจากความมั่งคั่งและการเติบโตทางเศรษฐกิจ เช่น การตายด้วยอุบัติเหตุ โรคมะเร็ง โรคหัวใจ และความดันโลหิตสูง

ยังพิจารณาการแพร่ระบาดของโรคเอดส์ ซึ่งเป็นโรคติดเชื้อที่ระบาดอย่างรวดเร็ว จากปัญหาเพศสัมพันธ์ และความซับซ้อนสับสนของสังคม พบว่าคน จ.สงขลามีความเสี่ยงต่อโรคเอดส์สูงกว่าคนใน จ.พัทลุง และ จ.นครศรีธรรมราช แต่อยู่ในระดับต่ำกว่า จ.กรุงเทพฯ อย่างชัดเจน (ตารางที่ 4.8)

ตารางที่ 4.9 จำนวนและอัตราการตาย ต่อประชากร 100,000 คน ของจังหวัดสงขลา จำแนกตามกลุ่มสาเหตุที่สำคัญ และเพศ พ.ศ. 2544

กลุ่มสาเหตุ	จำนวนการตาย			อัตราต่อประชากร		
	รวม	ชาย	หญิง	เฉลี่ย	ชาย	หญิง
รวม	7,068	4,224	2,844	569.5	690.9	451.7
- โรคหัวใจ	286	160	126	23.0	26.2	20.0
- อุบัติเหตุ และการเป็นพิษ	691	539	152	55.7	88.2	24.1
- มะเร็งทุกชนิด	665	393	272	53.6	64.3	43.2
- ความดันโลหิตสูง และโรคหลอดเลือดในสมอง	366	213	153	29.5	34.8	24.3
- บาดเจ็บจากการฆ่าตัวตาย ถูกฆ่าตายและอื่น ๆ	211	183	28	17.0	29.9	4.4
- โรคเกี่ยวกับตับ และตับอ่อน	105	77	28	8.5	12.6	4.4
- ปอดอักเสบ และโรคอื่นๆ ของปอด	132	78	54	10.6	12.8	8.6
- ไตอักเสบ กลุ่มอาการของไตพิการ	132	71	61	10.6	11.6	9.7
- วัณโรคทุกชนิด	96	74	22	7.7	12.1	3.5
- ไข้เลือดออก	25	15	10	2.0	2.5	1.6
- อื่นๆ	4,359	2,421	1,938	351.2	396.0	307.8

ที่มา: สำนักงานสถิติจังหวัดสงขลา, 2546

ตารางที่ 4.10 แสดงจำนวนประชากรต่อหน่วยของเจ้าหน้าที่ พบว่า จ.นครศรีธรรมราช มีจำนวนประชากรต่อหน่วยของเจ้าหน้าที่ สูงกว่า จ. พัทลุง และ จ. สงขลา ตามลำดับ

ในตารางที่ 4.11 แสดงจำนวนผู้สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และตอนปลาย ใน 3 จังหวัดจะไม่แตกต่างกัน แต่ในระดับการศึกษาระดับปริญญาตรี (อุดมศึกษา) พบว่าร้อยละของประชากรใน จ.สงขลา (ร้อยละ 16.2) ที่สำเร็จการศึกษาระดับนี้สูงกว่าประชากรใน จ. นครศรีธรรมราช (ร้อยละ 11.9) และ จ.พัทลุง (ร้อยละ 8.4) อย่างชัดเจน อาจเนื่องจากสถาบันระดับอุดมศึกษาของรัฐ ในจ.สงขลา มีจำนวนมากกว่าอีก 2 จังหวัด ที่น่าสังเกตคือ จำนวนปีเฉลี่ยที่ประชากรใน 3 จังหวัดบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาอยู่ในโรงเรียน ประมาณ 7 ปีเศษ ต่ำกว่าจำนวนปีเฉลี่ยที่อยู่ในโรงเรียนของประชากรในกรุงเทพฯ ที่มีค่าประมาณ 9.6 ปี

ตารางที่ 4.12 แสดงเรื่องแรงงานพบว่า ประชากรใน จ. สงขลา มีอัตราการว่างงานน้อยที่สุด และผู้ใช้แรงงานที่มีประกันสังคมสูงที่สุดอาจจะเนื่องมาจาก จ. สงขลา มีสถานประกอบการทางด้านอุตสาหกรรมมาก ซึ่งต่างจาก จ.พัทลุง และ จ.นครศรีธรรมราช ที่ฐานเศรษฐกิจเป็นภาคเกษตรกรรม จึงมีการใช้แรงงานไม่เต็มศักยภาพ (Underemployment) ค่อนข้างสูง และมีอัตราว่างงานสูง

ตารางที่ 4.13 แสดงในเรื่องรายได้ของประชากรในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา พบว่า ในช่วงปี พ.ศ. 2541 – 2543 มีรายได้ครัวเรือนลดลง โดยเฉพาะใน จ. สงขลา ที่รายได้ครัวเรือนลดลงถึงร้อยละ 11.68 อาจเนื่องจากวิกฤติเศรษฐกิจของประเทศ ในปี พ.ศ. 2540 แต่เป็นที่น่าสังเกตว่ารายได้เฉลี่ยของครัวเรือนในกรุงเทพฯ มีอัตราเพิ่มขึ้น ขณะที่ทั่วประเทศเปลี่ยนแปลงในระดับที่รายได้ของครัวเรือนลดลง ในเรื่องความยากจน สัดส่วนของประชากรที่ยากจนของ จ. นครศรีธรรมราช จะสูงกว่าใน จ.สงขลา และ จ.พัทลุง ประมาณ 4 เท่าตัว (ร้อยละ 13.6 ; 3.5 และ 3.2 ตามลำดับ)

ในเรื่องหนี้สิน ตัวเลขสถิติในตารางที่ 4.14 แสดงให้เห็นว่า ครัวเรือนใน จ.พัทลุงที่มีหนี้สิน อยู่ในระดับสูงคือ ร้อยละ 68.6 ซึ่งสูงกว่าระดับเฉลี่ยของประเทศ และระดับเฉลี่ยของภาคได้อย่างมาก น่าจะศึกษาวิเคราะห์ว่าทำไมครัวเรือนของจังหวัดพัทลุงมีหนี้สินค่อนข้างสูง และค่าเฉลี่ยของครัวเรือนที่มีหนี้สินก็อยู่ในระดับสูงคือ เฉลี่ยครัวเรือนละ 135,518 บาท

ตารางที่ 4.15 นำเสนอประเด็นสภาพที่อยู่อาศัย ซึ่งพบว่า ร้อยละของครัวเรือนใน จ.นครศรีธรรมราช อาศัยอยู่ในสลัม จำนวนสูงเป็นสองเท่าของครัวเรือนใน จ.สงขลา และ จ.พัทลุง (ร้อยละ 22.9 เปรียบเทียบร้อยละ 11.9 และ 11.8) ซึ่งอยู่ในระดับเดียวกับค่าเฉลี่ยระดับประเทศ และระดับภาค ส่วนสภาพความเป็นอยู่ และอุปกรณ์เครื่องใช้อำนวยความสะดวก ร้อยละของครัวเรือนใน จ.สงขลา มีสิ่งอำนวยความสะดวกสูงกว่าเล็กน้อย แต่ก็ยังอยู่ในระดับเดียวกัน

จากตารางที่ 4.16 แสดงความเป็นอยู่ของครอบครัว ในสามจังหวัดบริเวณพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีลักษณะแตกต่างกันค่อนข้างเด่นชัดคือ เรื่องการหย่าร้าง และความปลอดภัยในชีวิต ที่พบว่าคนใน จ.สงขลา มีอัตราการหย่าร้างสูงกว่าจังหวัดอื่นๆ แต่ยังคงต่ำกว่าระดับการหย่าร้างในกรุงเทพฯ เช่นเดียวกันคืออาชญากรรม การจับกุมผู้ค้ายาเสพติด ในพื้นที่ จ.สงขลา สูงกว่าอีกสองจังหวัด อาจจะเนื่องจากความเป็นชุมชนเมืองใน จ.สงขลา สูงกว่าอีกสองจังหวัด

จากตารางที่ 4.17 แสดงการขนส่ง และการสื่อสารพบว่า ประชากร จ.สงขลา จะมีโอกาสสูงกว่าที่จะมีรถใช้ ที่จะได้ใช้โทรศัพท์ และการเข้าถึงอินเทอร์เน็ต หากเปรียบเทียบกับประชากรของ จ.นครศรีธรรมราช และ จ.พัทลุง แต่ก็ยังน้อยกว่าประชากรของจังหวัดกรุงเทพฯ โดยเฉพาะการเข้าถึงอินเทอร์เน็ต ประชากร จ.พัทลุงจะค่อนข้างเสียเปรียบ

จากตารางที่ 4.18 แสดงว่าการมีส่วนร่วมของประชากรในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา สูงกว่าประชากรในกรุงเทพฯ ไม่ว่าจะเป็นพิจารณาเรื่องการไปใช้สิทธิเลือกตั้ง การรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือสังคม หรือช่วยเหลือพัฒนาท้องถิ่น นอกจากนั้นพบว่า ประชากรใน จ.พัทลุง มีความตื่นตัวทางการเมือง และสังคมสูง หากพิจารณาจากร้อยละของผู้ใช้สิทธิเลือกตั้ง หรือพิจารณาจากจำนวนของการรวมกลุ่มต่อประชากร 100,000 คน ที่อยู่ในระดับสูงกว่าอีกสองจังหวัด

ตารางที่ 10

ตารางที่ 11

ตารางที่ 12

ตารางที่ 13

ตารางที่ 14

ตารางที่ 15

ตารางที่ 16

ตารางที่ 17

ตารางที่ 18

4.2 การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

กฎหมายรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 เอื้อต่อความเป็นประชาธิปไตยที่สามารถเกิดขึ้นได้พร้อมกับการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมที่ยั่งยืน โดยรัฐธรรมนูญกำหนดให้มีการกระจายอำนาจการปกครองให้แก่ท้องถิ่น เพื่อให้ประชาชน องค์กรชุมชน และประชาสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการดูแลชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองให้ดีขึ้น เพื่อการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน และสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนทั้งในฐานะที่เป็นปัจเจกบุคคล กลุ่ม หรือชุมชน โดยมีบทบัญญัติในหลายมาตรา ภายใต้หมวดต่างๆ ที่รับรองสิทธิและส่งเสริม สนับสนุนให้คน และชุมชนมีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจทางการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคม และการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ เช่น มาตรา 46 ในส่วนที่เกี่ยวกับการรับรองสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลและชุมชน ให้ความสำคัญกับการดำรงชีวิตความเป็นตัวตนของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม และการรับรองสิทธิขั้นพื้นฐานของชุมชน โดยกำหนดว่า “บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์เพื่อฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น และของชาติ มีส่วนร่วมในการจัดการ บำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล และยั่งยืน” ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาจึงมีคุณลักษณะพื้นฐาน 3 ประการ คือ (ชาติชาย, 2545)

- เป็นการมีส่วนร่วมเพื่อสร้างสรรค์ความดีงามให้แก่ทุกด้านของชีวิตของประชาชน และชุมชน (Inclusiveness)
- เป็นการมีส่วนร่วมเพื่อความเท่าเทียมกัน (Equity) ของปัจเจกชนและกลุ่มคน ในการมีส่วนให้ (Give) และมีส่วนได้รับประโยชน์ (Take) จากการกระจายทรัพยากรสาธารณะ
- เป็นการมีส่วนร่วมที่ทำให้เกิดความเป็นธรรม (Justice) แก่ปัจเจกชน และกลุ่มคนที่มีสถานภาพแตกต่างกัน ได้มีปฏิสัมพันธ์กันในลักษณะของการแบ่งปัน เกื้อกูล อุ่มชู และเรียนรู้ร่วมกัน

4.2.1 แนวคิด และระบบการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับคนมากกว่าหนึ่งคนที่เข้ามามีความสัมพันธ์ในรูปแบบต่างๆ ทั้งด้านร่วมแสดงความคิดเห็นร่วมตัดสินใจร่วมดำเนินกิจกรรมและร่วมติดตามและประเมินผล เพื่อให้เกิดการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงในสังคมอย่างกว้างขวาง ซึ่งเมื่อวิเคราะห์ระบบการมีส่วนร่วม จำเป็นจะต้องพิจารณาองค์ประกอบที่สำคัญคือ สมาชิกในระบบ หรือคนในพื้นที่ ซึ่งอาจมีความคิด อุดมการณ์ ที่เป็นเอกภาพหรือหลากหลายก็ได้ ด้านพื้นที่และขอบเขตของการมีส่วนร่วม ทั้งลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมืองในพื้นที่ ซึ่งเป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมพื้นฐานของคนในสังคม ด้านกิจกรรมที่ทำร่วมกัน ซึ่งเป็นสิ่งที่ดึงดูดใจให้สมาชิกในสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย อีกทั้งยังทำให้ความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคมเป็นไปด้วยดีเมื่อทุกคนมีสิทธิ หน้าที่และบทบาทเท่าเทียมกัน แต่ในสังคมปัจจุบันที่เกิดขึ้นนั้น แต่ละคนย่อมมีบทบาท และหน้าที่ที่แตกต่างกันออกไป ตามความสามารถและความเหมาะสมของแต่ละบุคคล (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2541)

ปัญหาของนโยบายการพัฒนาประเทศในอดีต ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่เปลี่ยนวิธีการผลิตของคนจากการประกอบอาชีพเพื่อการยังชีพ เป็นการประกอบอาชีพเพื่อการส่งออกแทน อีกทั้งยังมีการปกครองโดยวิธีการรวมศูนย์อำนาจ การวางแผน และการสั่งการจากส่วนกลาง (Top – down) ที่เน้นให้ความสำคัญกับบทบาทของคนภายนอกชุมชน แต่ละเลยศักยภาพ และความสามารถของคนในชุมชน มีผลทำให้การพัฒนาไม่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของคนในชุมชนอย่างแท้จริง ดังนั้น จึงได้มีการเคลื่อนไหวและทบทวนถึงแนวทางการพัฒนาในอดีต โดยได้ข้อสรุปว่าพื้นฐานแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วม เกิดจากการมีมุมมอง ความสนใจ ความสัมพันธ์ ระหว่างสมาชิกในสังคมที่แตกต่างกัน แต่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้ในรูปแบบของหุ้นส่วน (Partnership) โดยให้ทุกภาคส่วนในสังคมทั้งหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชนได้เข้ามาร่วมกันทำงาน โดยเฉพาะคนในชุมชนควรเป็นองค์ประกอบสำคัญในการร่วมวิเคราะห์ทางเลือก วินิจฉัยปัญหา ตัดสินใจเรียนรู้ร่วมกัน และหาทางออกด้วยตนเอง เพื่อให้การทำงานเป็นไปอย่างมีระบบ มีเป้าหมายที่ชัดเจน (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2541)

4.2.2 ระดับและขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชน

แนว (2534) ได้กำหนดระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน ในกิจกรรมการพัฒนาของชุมชนคือ

- (1) การมีส่วนร่วมคิด คือ การเข้าร่วมศึกษา ค้นคว้า ประชุม ปรึกษาหารือเกี่ยวกับปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนาการดำเนินกิจกรรมให้ได้ผลตามวัตถุประสงค์ และสอดคล้องกับความต้องการของคนในชุมชน
- (2) การมีส่วนร่วมตัดสินใจ คือ กระบวนการที่เกิดขึ้นเมื่อผ่านขั้นตอนการร่วมคิดแล้ว จะต้องร่วมในการตัดสินใจเลือกกิจกรรมหรือแนวทางที่เห็นว่าดีที่สุดหรือเหมาะสมที่สุด อีกทั้งยังต้องคำนึงถึงวิธีการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม
- (3) การมีส่วนร่วมปฏิบัติตามกิจกรรม คือ การเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ ตามวิถีทางและแนวทางที่วางเอาไว้เช่น การสนับสนุนด้านทรัพยากร การบริหาร และการประสานขอความร่วมมือ
- (4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล คือ กระบวนการเข้าร่วมในการประเมินผลการทำงานของตนเอง และประเมินผลสถานการณ์ภายนอกด้วย

มนัส และคณะ (2546) ได้กล่าวถึง รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการ กิจกรรมสาธารณะของภาครัฐ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ และเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมมากที่สุด สามารถกระทำได้ใน 5 ระดับ ดังนี้คือ

- (1) การรับรู้ข่าวสาร (Public information) เป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมที่ประชาชนในพื้นที่โครงการและผู้จะได้รับผลกระทบจะต้องได้รับแจ้งให้ทราบถึงรายละเอียดของโครงการที่จะดำเนินการ และผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ทั้งนี้ การได้รับข่าวสารดังกล่าวต้องได้รับก่อนการตัดสินใจดำเนินโครงการ

(2) การปรึกษาหารือ (Public consultation) เป็นรูปแบบของการมีส่วนร่วมในลักษณะของการปรึกษาหารือระหว่างผู้ดำเนินโครงการกับประชาชนที่มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง ทั้งนี้ เพื่อเป็นการรับฟังความคิดเห็น และตรวจสอบข้อมูลเพิ่มเติม นอกจากนี้ ยังเป็นการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการให้ประชาชนได้ทราบ และรับข้อเสนอแนะเพื่อประกอบการตัดสินใจ

(3) การประชุมรับฟังความคิดเห็น (Public meeting) เป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมที่ผู้ดำเนินโครงการกับประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจะได้ทำความเข้าใจร่วมกันด้วยเหตุผล ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนในรูปแบบนี้สามารถทำได้ใน 2 ลักษณะคือ

- การประชุมในระดับชุมชน (Community meeting) ซึ่งจัดประชุมในชุมชนที่จะได้รับผลกระทบจากโครงการโดยดำเนินการส่งผู้แทนเข้าร่วมประชุม

- การประชุมรับฟังความคิดเห็นทางวิชาการ (Public hearing) การประชุมลักษณะนี้จำเป็นสำหรับโครงการขนาดใหญ่ที่มีเรื่องของเทคนิคและวิชาการที่เกี่ยวข้อง การประชุมลักษณะนี้ต้องเปิดกว้างสำหรับสาธารณะ

(4) การมีส่วนร่วมของประชาชนในทางปฏิบัติจริง การดำเนินโครงการซึ่งมักดำเนินการในรูปของคณะกรรมการ จะต้องมีความเห็นของประชาชนร่วมเป็นคณะกรรมการด้วย

(5) การใช้กลไกทางกฎหมาย รูปแบบนี้แม้จะไม่ใช่วิธีการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยตรง แต่เป็นลักษณะของการเรียกร้องสิทธิหรือการใช้สิทธิของประชาชน เมื่อเห็นว่าเกิดความไม่โปร่งใส หรือความไม่เป็นธรรมเกิดขึ้นในการดำเนินโครงการ

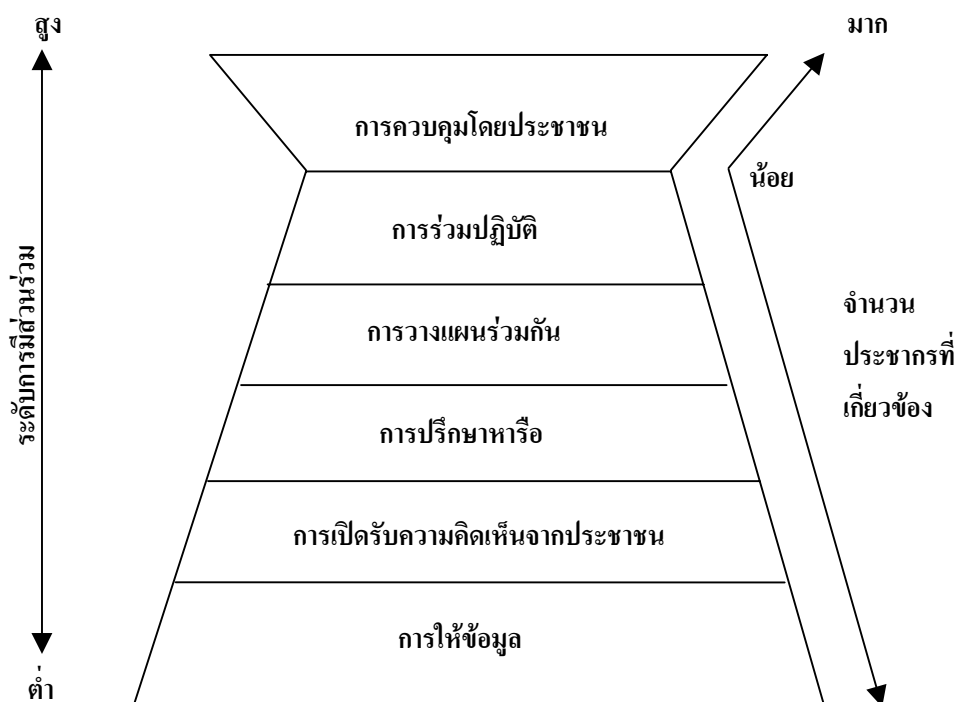
สถาบันพระปกเกล้า (2545b) ได้แบ่งระดับขั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนได้ 6 ระดับ และจำนวนประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในแต่ละระดับจะเป็นภูมิลักษณ์กับระดับของการมีส่วนร่วม กล่าวคือ ถ้าระดับการมีส่วนร่วมต่ำ จำนวนประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมจะมาก และยิ่งระดับการมีส่วนร่วมสูงขึ้นเพียงใด จำนวนประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมก็จะลดลงตามลำดับ ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนเรียงตามลำดับจากต่ำสุดไปหาสูงสุด ได้แก่

- **ระดับการให้ข้อมูล** เป็นวิธีการที่ง่ายที่สุดของการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้วางแผนโครงการและประชาชน เพื่อให้ข้อมูลแก่ประชาชนเกี่ยวกับการตัดสินใจของผู้วางแผนโครงการ หรือกิจกรรมนั้นๆ แต่ไม่เปิดโอกาสให้มีการแสดงความคิดเห็น หรือเข้ามาเกี่ยวข้องใดๆ เช่น การแถลงข่าว การแจกข่าว การแสดงนิทรรศการ การทำหนังสือพิมพ์ให้ข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรม

- **ระดับการเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน** ผู้วางแผนโครงการเชิญชวนให้ประชาชนแสดงความคิดเห็น เพื่อให้ได้ข้อมูลมากขึ้น และเพื่อให้ประเด็นในการประเมินผลชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น การสำรวจการบรรยายให้ประชาชนฟังถึงกิจกรรม แล้วรับข้อคิดเห็น

- **ระดับการปรึกษาหารือ** เป็นการเจรจาอย่างเป็นทางการระหว่างผู้วางแผน และประชาชน เพื่อประเมินความก้าวหน้า หรือระบุประเด็น หรือข้อสงสัยต่างๆ เช่น การจัดประชุม การจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการ การเปิดกว้างรับข้อคิดเห็น

- **ระดับการวางแผนร่วมกัน** เป็นระดับการมีส่วนร่วมที่กว้างขึ้น มีความรับผิดชอบร่วมกันในการวางแผน และผลที่จะเกิดขึ้น ใช้สำหรับประเด็นที่ซับซ้อน และมีข้อโต้แย้งมาก เช่น กลุ่มที่ปรึกษา การเจรจา การมีอนุญาโตตุลาการ การประนีประนอม
- **ระดับการร่วมปฏิบัติ** เป็นระดับขั้นที่ผู้รับผิดชอบโครงการกับประชาชนร่วมกันดำเนินโครงการ เป็นขั้นการนำโครงการไปปฏิบัติร่วมกัน เพื่อให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้
- **ระดับการควบคุมโดยประชาชน** เป็นระดับสูงสุดของการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อแก้ปัญหาข้อขัดแย้งที่มีอยู่ทั้งหมด เช่น การลงประชามติ

ที่มา: สถาบันพระปกเกล้า, 2545b

รูปที่ 4.1 ระดับขั้นการมีส่วนร่วมของประชาชน

การจัดการการมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการที่ดำเนินการอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ประชาชนกลุ่มต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมเรียนรู้ แลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดเห็น ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมตรวจสอบและติดตามการดำเนินกิจกรรมที่อาจส่งผลกระทบต่อประชาชนในพื้นที่ เพื่อให้การดำเนินกิจกรรมมีประสิทธิภาพ ซึ่งการจัดการการมีส่วนร่วมจะต้องดำเนินการภายใต้เงื่อนไขของความเป็นพหุภาคี พหุเกณฑ์ และพหุวัตถุประสงค์ มักจะต้องใช้หลายวิธีการร่วมกันในหลายขั้นตอน ที่ดำเนินการทั้งโดยหน่วยงานของรัฐ ประชาชนในพื้นที่ และองค์กรกลางซึ่งไม่มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง ทั้งนี้แล้วแต่กรณี มักจะมีวัตถุประสงค์ของการจัดการที่แตกต่างกันไป ดังแสดงในตารางที่ 4.19 ดังนี้ (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2541)

ตารางที่ 4.19 ระดับของการมีส่วนร่วม และวิธีการมีส่วนร่วมของประชาชน

ระดับของการมีส่วนร่วม ของประชาชน	วิธีการมีส่วนร่วม ของประชาชน	กลไก / เครื่องมือของ การมีส่วนร่วม
1. การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร	การติดตามข้อมูล ข่าวสาร จากสื่อต่างๆ	การพัฒนาระบบข้อมูล / การประชาสัมพันธ์ / สื่อสาร มวลชนประเภทต่างๆ
2. การเสนอข้อมูลความคิดเห็น	การให้ข้อมูลความคิดเห็นผ่านสื่อต่างๆ ผ่านตัวแทน ผ่านแบบสอบถาม / การสัมภาษณ์	การสำรวจ (ความคิดเห็น) สาธารณะ การสัมภาษณ์ ออกแบบสอบถาม การประเมินผลกระทบทางสังคม
3. การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น	การติดตาม / รับรู้ข้อมูลข่าวสาร ร่วมคิด และเสนอข้อมูล/แลกเปลี่ยน ข้อมูล/ ความคิดเห็นผ่านจดหมายข่าว/ ที่ประชุมหรือคณะกรรมการ	การปรึกษาหารืออย่างไม่เป็นทางการ การประชุมรับฟังความคิดเห็น - การประชุมระดับชุมชน - การประชุมรับฟังความเห็นทางวิชาการ - การประชุมประชาพิจารณ์
4. การเจรจาต่อรอง	การติดตาม / รับรู้ข้อมูลข่าวสาร ร่วมคิด เสนอข้อมูลความคิดเห็น / จัดสรรประโยชน์	การเจรจาต่อรอง
5. การมีส่วนร่วมในการ ตัดสินใจในบางขั้นตอน	การติดตาม/รับรู้ข้อมูลข่าวสาร ร่วมคิด เสนอข้อมูล ความคิดเห็น และร่วมตัดสินใจ ในบางขั้นตอนของกระบวนการ วางแผน/การติดตาม/รับรู้ข้อมูลข่าวสาร ร่วมคิดเสนอข้อมูล ความคิดเห็น และร่วมตัดสินใจ ในบางขั้นตอนของ กระบวนการวางแผน /แต่ละฝ่าย	การประชุมในระดับตัดสินใจ
6. การมีส่วนร่วมในการ ตัดสินใจในทุกขั้นตอน	การติดตาม / รับรู้ข้อมูลข่าวสาร ร่วมคิด ร่วมเสนอข้อมูล ร่วมความคิดเห็น และ ร่วมตัดสินใจในทุกขั้นตอนของ กระบวนการวางแผน/การจัดการผ่านที่ ประชุมหรือคณะทำงาน ระดับนโยบาย / ตัดสินใจเพื่อรักษาผลประโยชน์ใน ระดับที่เหมาะสมของแต่ละฝ่าย	การประชุมในระดับตัดสินใจ

ตารางที่ 4.19 ระดับของการมีส่วนร่วม และวิธีการมีส่วนร่วมของประชาชน (ต่อ)

ระดับของการมีส่วนร่วม ของประชาชน	วิธีการมีส่วนร่วม ของประชาชน	กลไก / เครื่องมือของ การมีส่วนร่วม
7. การมีส่วนร่วมในการ ปฏิบัติการ	การร่วมดำเนินโครงการ กิจกรรมต่างๆ ซึ่งผ่านขั้นตอนที่ได้มีการ ตัดสินใจร่วมกัน เพื่อให้บรรลุประโยชน์ ในระดับที่เหมาะสมของแต่ละฝ่าย	การจัดทำแผนงาน จัดหาทรัพยากร แบ่งงาน และปฏิบัติงานตามแผน
8. การมีส่วนร่วมในการ ประเมินผล	การร่วมติดตาม ตรวจสอบผลการปฏิบัติ การหรือการดำเนินกิจกรรมตามแผนงาน ที่ทุกคนเห็นชอบร่วมกัน เพื่อตรวจสอบ การบรรลุประโยชน์ในระดับที่เหมาะสม ซึ่งแต่ละฝ่ายคาดหวังไว้	การประชุมประเมินผลการปฏิบัติงาน

ที่มา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2541

จากตารางจะเห็นได้ว่าระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกขั้นตอน จะต้องประกอบด้วยวิธีการติดตาม รับรู้ข้อมูลข่าวสารจากสื่อประเภทต่างๆ ก่อนเป็นอันดับแรก จากนั้นบางระดับของการมีส่วนร่วมจึงผ่านวิธีการร่วมคิด เสนอข้อมูลความคิดเห็น ตัดสินใจเพื่อรักษาผลประโยชน์ในระดับที่เหมาะสมของแต่ละฝ่าย

ในประเด็นของการพัฒนาการจัดการสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติในทะเลสาบสงขลาในระยะ 4 – 5 ปีที่ผ่านมา เป็นเรื่องที่หลายฝ่าย ทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และสาธารณชนให้ความสนใจ มีการศึกษาวิจัยการนำข้อมูลออกไปเผยแพร่ และถกเถียงกันอย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะเรื่องราวความเคลื่อนไหวในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับทะเลสาบ โดยได้รับข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ของทางราชการ องค์กรพัฒนาเอกชน และจากคำบอกเล่าของผู้ที่เกี่ยวข้องกับลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ซึ่งประกอบด้วยเหตุการณ์ต่างๆ ที่ประชาชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ในระดับที่แตกต่างกันออกไป ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2493 เป็นต้นมา ดังสรุปในตารางที่ 4.20 และโดยมีกลุ่มองค์กรภาคประชาชนในการมีส่วนร่วม สรุปในตารางที่ 4.21 ข้างล่างนี้

ตารางที่ 4.20 ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นรอบลุ่มน้ำฯ กับการมีส่วนร่วมของประชาชน

ปีที่เกิด	เหตุการณ์ต่างๆ รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน
2493 -2535	● โครงการชลประทาน จำนวน 147 โครงการ กรมชลประทานได้มีการจัดทำโครงการชลประทานประเภทต่างๆ ในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาอย่างต่อเนื่อง ทั้งโครงการประเภทฝาย อ่างเก็บน้ำ การขุดลอกคูคลอง ซึ่งเป็นการสูบน้ำ การระบายน้ำ การทดและส่งน้ำ การเก็บน้ำ การบรรเทาอุทกภัย เป็นโครงการขนาดเล็ก จำนวน 129 โครงการ และโครงการขนาดกลาง จำนวน 18 โครงการ ตัวอย่างโครงการขนาดกลางในจังหวัดสงขลาเช่นโครงการ ป่ากระวะ (พ.ศ. 2493 - 2498) โครงการโรงสูบน้ำระโนด (พ.ศ. 2510-2522) โครงการใน จ.พัทลุง และ จ.นครศรีธรรมราชเช่น โครงการท่าเขียด (พ.ศ. 2507-2515) โครงการควนกูฏ (พ.ศ. 2512-2515) ซึ่งโครงการเหล่านี้ล้วนมีผลกระทบกับการจัดสรรน้ำไปยังส่วนต่างๆ ของลุ่มน้ำ รวมทั้งปริมาณน้ำที่ไหลลงทะเลสาบด้วย	- การให้ / รับรู้ข้อมูลข่าวสาร
2493 – 2498	● การปิดป่ากระวะ กรมชลประทาน ได้จัดทำโครงการปิดป่าคลองที่เชื่อมทะเลสาบกับอ่าวไทยที่ ต.ระวะ อ.ระโนด จ.สงขลา เพื่อให้ชาวนาริมคลองมีน้ำจืดในการทำนา แต่ชาวประมงกล่าวว่าการปิดป่ากระวะเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้กุ้งปลาในทะเลสาบลดน้อยลง เพราะเป็นการตัดเส้นทางของกุ้งปลาที่จะเข้ามาเจริญเติบโตในทะเลสาบ และออกไปวางไข่ในอ่าวไทย	- การให้ / รับรู้ข้อมูลข่าวสาร
2510 – 2521	● โรงสูบน้ำระโนด เริ่มต้นในรัฐบาลของจอมพลถนอม กิตติขจร อนุมัติงบประมาณเบื้องต้น 1.2 ล้านบาท ให้กรมชลประทานเริ่มดำเนินการ หาวิธีเอนำธรรมชาติในทะเลสาบมาสนับสนุนการทำงานในท้องที่ระโนด	- การให้ / รับรู้ข้อมูลข่าวสาร - การเสนอข้อมูลความคิดเห็น

ตารางที่ 4.20 ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นรอบลุ่มน้ำฯ กับการมีส่วนร่วมของประชาชน (ต่อ)

ปีที่เกิด	เหตุการณ์ต่างๆ รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน
	ในปี พ.ศ. 2510-2514 กรมชลประทานได้เริ่มจัดทำแผนโครงการระยะโนดระยะที่ 1 โดยทำการขุดคลองส่งน้ำทำคันกันน้ำ ทำประตูปิด – เปิดน้ำ จัดตั้งเครื่องสูบน้ำขนาดท่อสูบ 1 ม. จำนวน 10 เครื่อง กำลังสูบน้ำเต็มเครื่องละประมาณ 2.2 ลบ.ม./วินาที โดยสูบน้ำจากทะเลสาบตอนบนสุดส่งไปตามคูคลองชลประทานให้เกษตรกรในทุ่งระโนดเพื่อทำนาปรัง ขณะที่ตามคูคลองก็จะมีโรงสูบน้ำขนาดเล็กท่อขนาดเล็กขนาด 8-12 นิ้ว ช่วยสูบน้ำเข้านาช่วงนาข้าวแห้งและฤดูทำนาปรัง ผลจากการสูบน้ำดังกล่าว ส่งผลกระทบต่อคุณภาพน้ำในทะเลสาบคือ ถ้าสูบน้ำจืดออกไปมาก น้ำเค็มจะรุกตัวสูงเข้าไปในทะเลสาบ ส่งผลกับปริมาณและชนิดสัตว์น้ำในแต่ละปี	
2514 – 2547	● โครงการคันกันน้ำเค็มทะเลสาบสงขลา การศึกษาเบื้องต้นสำหรับโครงการนี้เริ่มขึ้นในปี พ.ศ. 2514 ด้วยความช่วยเหลือของรัฐบาลเนเธอร์แลนด์ โดยกลุ่มที่ปรึกษา NEDECO ได้กำหนดแนวคันกันน้ำเค็มไว้ 3 แนวคือบริเวณเกาะใหญ่-แหลมจองถนน (Site A) บริเวณเกาะโคป-ปากพะยูน (Site B) และบริเวณปากรอ - บ้านใต้ (Site C) แต่ยังไม่มีการเลือกแนวที่เหมาะสมที่สุด ในปี พ.ศ. 2527 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติได้ว่าจ้างกลุ่มบริษัทที่ปรึกษา John Taylor & Sons ทำการศึกษาวางแผนหลักและศึกษาความเหมาะสมเบื้องต้น สำหรับโครงการที่มีความสำคัญสูงสุด และพิจารณาสถานที่ซึ่งมีความเหมาะสมที่สุดในการก่อสร้างคันกันน้ำเค็ม 3 แห่งข้างต้น ผลการศึกษาสรุปว่า Site B ไม่เหมาะสม ส่วน Site A และ Site C มีความเหมาะสมกว่า โดย Site A มีแนวโน้มว่าจะเหมาะสมกว่า ต่อมาจึงได้มีการศึกษาเปรียบเทียบในรายละเอียดระหว่าง Site A และ Site C ซึ่งการศึกษาแล้วเสร็จเมื่อปลายปี 2531 และได้ผลสรุปว่าควรเลือก Site A เนื่องจากมีความเหมาะสมกว่า Site C ในเกือบทุกๆ ด้าน	- การให้/รับรู้ข้อมูลข่าวสาร - การเสนอข้อมูลความคิดเห็น - การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น - การเจรจาต่อรอง - การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจบางขั้นตอน

ตารางที่ 4.20 ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นรอบลุ่มน้ำฯ กับการมีส่วนร่วมของประชาชน (ต่อ)

ปีที่เกิด	เหตุการณ์ต่างๆ รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน
	แม้การศึกษาสรุปผลออกมาว่า Site A มีความเหมาะสมมากกว่า แต่ก็มีปัญหาที่สำคัญประการหนึ่งคือ ราษฎรบางส่วนไม่ยอมรับการก่อสร้างคันกั้นน้ำเดิม เนื่องจากเกรงว่าจะได้รับผลกระทบในทางลบ หรือไม่ได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาโครงการดังกล่าว ดังนั้น เมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2536 คณะรัฐมนตรีได้มอบหมายให้กรมชลประทานดำเนินการว่าจ้างกลุ่มที่ปรึกษาเพื่อทำการศึกษาความเหมาะสมและออกแบบโครงการนี้ พร้อมทั้งศึกษาถึงผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมจากโครงการนี้ จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2547) รัฐบาลยังไม่ได้ตัดสินใจว่าจะสร้างหรือเลิกสร้าง เนื่องจากมีความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาวประมงที่คัดค้าน กับกลุ่มชาวนาที่สนับสนุนโครงการ	
2515 – 2547	• การจัดระเบียบเครื่องมือประมงที่ผิดกฎหมาย เริ่มต้นในปี พ.ศ. 2515 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์การเกษตรได้ออกประกาศห้ามใช้เครื่องมืออวนรุนในทะเลสาบสงขลา เพราะเป็นเครื่องมือที่ทำลายสัตว์น้ำวัยอ่อนจำนวนมาก ต่อมาในปี พ.ศ. 2536 ชาวประมงแถบ อ.เขาชัยสน จ.พัทลุง เรียกร้องให้กรมประมงยกเลิกการใช้อวนล้อมในทะเลสาบสงขลา เนื่องจากการใช้อวนที่มีความยาวหลายร้อยเมตร จะทำลายกุ้งปลาเป็นจำนวนมาก กรมประมงได้ประกาศยกเลิกการใช้เครื่องมืออวนล้อมในทะเลสาบตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537 ในเดือนสิงหาคม 2537 กรมประมงมีการกวาดล้างการใช้เครื่องมือประมงผิดกฎหมายในทะเลสาบ จึงมีการออกกวาดจับโปงฟางแถบเกาะยอ และปากอ่าวที่หัวเขาแดง ชาวประมงที่เดือดร้อนจึงชุมนุมประท้วง ปิดสะพานติณสูลานนท์ ทำให้ทางราชการยืดหยุ่น เลิกการกวาดจับ	- การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ - การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ - การเจรจาต่อรอง

ตารางที่ 4.20 ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นรอบลุ่มน้ำฯ กับการมีส่วนร่วมของประชาชน (ต่อ)

ปีที่เกิด	เหตุการณ์ต่างๆ รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน
	ปัจจุบัน (พ.ศ. 2547) ได้มีการค้นคว้าเรื่องนี้อย่างต่อเนื่อง โดยทางคณะทำงานรับฟังความคิดเห็นของประชาชน และผู้มีส่วนได้เสีย กรณีการจัดระเบียบเครื่องมือประมงในทะเลสาบสงขลา ในขณะอนุกรรมการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนและประชาสัมพันธ์ ได้จัดให้มีเวทีการมีส่วนร่วมขึ้น 36 เวที เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างความเข้าใจร่วมกัน มีการวางแผนแบบมีส่วนร่วม (Appreciation Influence Control : AIC) ระหว่างภาครัฐและประชาชน เพื่อให้เกิดการพัฒนาทะเลสาบสงขลาอย่างยั่งยืน โดยเน้นให้ชาวประมงมีส่วนร่วมตัดสินใจในการแก้ปัญหา	
2527 – 2529	• สะพานเกะยอ มีการก่อสร้างสะพานเชื่อมเกาะยอทั้งฝั่งสิงหนคร และฝั่งอำเภอเมืองสงขลา ใช้ชื่อสะพานอย่างเป็นทางการว่าสะพานดินสุลต่านนท์ ซึ่งมีการเปิดใช้ในปี พ.ศ. 2529	- การให้ / รับรู้ข้อมูลข่าวสาร
2531	• ทำเรื่อน้ำลึกสงขลา ในปี พ.ศ. 2531 ได้เปิดดำเนินการทำเรื่อน้ำลึกสงขลา รองรับเรือเดินสมุทรขนาดใหญ่ ซึ่งจำเป็นต้องขุดร่องน้ำที่ปากอ่าว ซึ่งเชื่อมอ่าวไทยกับทะเลสาบ และในระหว่างการดำเนินการจนถึงปัจจุบันก็มีการขุดลอกเป็นระยะๆ ชาวประมงมีความเห็นว่าการขุดร่องน้ำดังกล่าวทำให้น้ำเค็มรุกตัวเข้าสู่ทะเลสาบเร็วขึ้น และทำเรือไปสกัดกั้นการไหลเข้าออกของน้ำ โครงการนี้ไม่ได้มีการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อม และไม่มีการทำประชาพิจารณา (ขณะนั้นยังไม่มีระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการประชาพิจารณา แต่ได้มีประกาศกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม ปี พ.ศ. 2535 ว่าด้วยการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมแล้ว)	- การให้ / รับรู้ข้อมูลข่าวสาร
2531 – 2546	• อุโมงค์ลอดทะเลสาบสงขลา โครงการอุโมงค์ลอดทะเลสาบสงขลาถูกจุดประเด็นขึ้น ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2531 ในยุคที่พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรี โดยสั่งการให้กรมโยธาธิการศึกษาความเป็นไปได้ แต่กระแสนการเมืองที่เปลี่ยนแปลงเมื่อพลเอกเปรมฯ ออกจากตำแหน่งทำให้การศึกษาต้องหยุดลง	- การให้ / รับรู้ข้อมูลข่าวสาร - การเสนอข้อมูลความคิดเห็น - การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น - การเจรจาต่อรอง - การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ บางขั้นตอน

ตารางที่ 4.20 ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นรอบลุ่มน้ำฯ กับการมีส่วนร่วมของประชาชน (ต่อ)

ปีที่เกิด	เหตุการณ์ต่างๆ รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน
	กระทั่งในปี พ.ศ. 2539 ยุคของรัฐบาลบริหารศิลปอาชา ที่ต้องการสร้างผลงานในภาคใต้ โครงการจึงถูกรื้อฟื้นขึ้นใหม่ภายใต้งบประมาณ 4 พันล้านบาท เพื่อสร้างอุโมงค์คู่ขนาน แต่ด้วยข้อจำกัดด้านงบประมาณ จึงจะให้สร้างอุโมงค์เดียวแบบคอนกรีตเสริมเหล็ก และกั้นกลางด้วยผนังคอนกรีตออกเป็น 2 ช่วง แต่ละช่วงมี 2 ช่องจราจร ความยาวอุโมงค์ 650 ม. สำหรับประโยชน์หลักของโครงการที่ระบุไว้คือ ช่วยขจัดปัญหาและข้อจำกัดด้านการเดินทางระหว่าง อ.เมืองสงขลา และ อ.สิงหนคร จากเดิมที่ใช้แพขนานยนต์เป็นหลัก แต่โครงการนี้รัฐบาลได้ตัดสินใจก่อนโดยมิได้ปรึกษากับประชาชนในพื้นที่ และยังประกาศให้สาธารณชนรับรู้ข้อดีของโครงการ โดยพยายามหลีกเลี่ยงพูดถึงข้อเสีย จุดอ่อน หรือผลกระทบทางลบของโครงการ ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้เกิดความขัดแย้งกันระหว่างคนในชุมชนและหน่วยงานที่จัดทำ ผลของความขัดแย้งนี้ทำให้เกิดการร่วมมือกันของกลุ่มนักวิชาการ ทำงานค้นคว้าข้อมูลข้อเท็จจริงทางวิชาการเปรียบเทียบกับอุโมงค์อื่นๆ เพื่อเผยแพร่ให้ประชาชนทราบ และในวันที่ 26 กรกฎาคม 2540 ได้มีการทำประชาพิจารณ์ จากการพิจารณาอย่างรอบด้าน พบว่ามีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหลายด้าน ในที่สุดรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ได้ประกาศยกเลิกโครงการเมื่อปี พ.ศ. 2546 ข้อสังเกตที่น่าสนใจสำหรับโครงการนี้คือความขัดแย้งของโครงการยุติลงด้วยสันติวิธี ด้วยกระบวนการประชาพิจารณ์รับฟังความคิดเห็นสาธารณะ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลประกอบการตัดสินใจของรัฐที่ชัดเจน ถูกต้องตรงตามหลักวิชาการและสภาพความเป็นจริงมากที่สุด	

ตารางที่ 4.20 ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นรอบลุ่มน้ำฯ กับการมีส่วนร่วมของประชาชน (ต่อ)

ปีที่เกิด	เหตุการณ์ต่างๆ รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน
2533 – 2547	• โครงการอ่างเก็บน้ำคลองห้วยช้าง (อันเนื่องมาจากพระราชดำริ) จุดเริ่มต้นจากการที่ประธานสภาตำบลตะโหมด (นายชอบ เพชรหมู) ประธานสภาตำบลคลองใหญ่ (นายหวัง เสถียร) และประธานสภาตำบลแม่ขรี (นายสวัสดิ์ มุสิกะสงค์) ได้มีหนังสือลงวันที่ 6 กรกฎาคม 2533 เรียน ราชเลขาธิการขอพระราชทานสร้างอ่างเก็บน้ำคลองห้วยช้าง โดยให้เหตุผลว่าท้องที่ ต.ตะโหมด ต.คลองใหญ่ ต.แม่ขรี อ.ตะโหมด จ.พัทลุง รวม 25 หมู่บ้าน ประชากร 21,443 คน มีการทำนาทำสวนเป็นอาชีพหลัก แต่การประกอบอาชีพดังกล่าวไม่ได้ผลเต็มที่ เนื่องจากขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร ต่อมาทางราชเลขาธิการได้มีหนังสือเรียน อธิบดีกรมชลประทานและเรียนผู้ว่าราชการจังหวัดพัทลุง แจ้งให้ทราบถึงความประสงค์ของราษฎรที่ต้องการให้ก่อสร้างอ่างเก็บน้ำ ทางสำนักชลประทานที่ 16 ได้ดำเนินการจัดทำรายงานการพิจารณาโครงการเบื้องต้นแล้วเสร็จเมื่อเดือนตุลาคม 2533 แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ รับไว้เป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เมื่อวันที่ 18 เมษายน 2534 อย่างไรก็ตาม โครงการนี้ยังมีข้อขัดแย้งระหว่างประชาชนในพื้นที่ที่มีทั้งผู้สนับสนุนและผู้ต่อต้าน จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2547) โครงการยังรอการตัดสินใจจากรัฐบาล	- การให้ / รับรู้ข้อมูลข่าวสาร - การเสนอข้อมูลความคิดเห็น - การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น - การเจรจาต่อรอง - การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจบางขั้นตอน - การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ
2533 – 2547	• โครงการจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โครงการนี้ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้มอบหมายให้สถาบันการศึกษาในพื้นที่ 3 สถาบันรับผิดชอบ ประกอบด้วย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ และมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา เพื่อจัดทำแผนการบริหารจัดการและการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในลักษณะบูรณาการอย่างเป็นองค์รวม โดยให้ความสำคัญ ทั้งด้านการจัดระบบชุมชนและนิเวศ การสร้างกระบวนการยอมรับ และการมีส่วนร่วมในการ	- การให้ / รับรู้ข้อมูลข่าวสาร - การเสนอข้อมูลความคิดเห็น - การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น - การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจบางขั้นตอน

ตารางที่ 4.20 ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นรอบลุ่มน้ำฯ กับการมีส่วนร่วมของประชาชน (ต่อ)

ปีที่เกิด	เหตุการณ์ต่างๆ รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน
	ปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบริเวณลุ่มน้ำฯ อย่างคุ้มค่า รวมทั้งพัฒนาระบบฐานข้อมูล สร้างโครงข่ายบริการพื้นฐานที่เชื่อมโยงให้มีความสอดคล้อง และสอดคล้องกับเงื่อนไขทางธรรมชาติ วิถีชีวิตชุมชน เพื่อการวางระบบและสร้างกลไกในการบริหารจัดการของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาอย่างยั่งยืน โดยเน้นการรับฟังความคิดเห็นของภาคประชาชน เพื่อให้ประชาชนในลุ่มน้ำมีส่วนร่วมในการกำหนดแผนแม่บทพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบ	
2546 – 2547	โครงการวางแผนและจัดทำแผนผังนโยบายการจัดระเบียบการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการฟื้นฟู และพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาด้วยมาตรการผังเมือง รัฐบาลมีนโยบายพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเพื่อสร้างความอุดมสมบูรณ์ในอดีตกลับคืนมา โดยใช้หลักการทางระบบนิเวศอันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน และการทำงานแบบมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนั้น เพื่อให้มีแนวความคิดต่างๆ สามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้ จึงมีการจัดทำโครงการนี้ขึ้นมา โดยกรมโยธาธิการและผังเมือง ได้ว่าจ้างบริษัทปัญญา คอนซัลแตนท์ จำกัด และบริษัทโมดัส คอนซัลแตนท์ จำกัด ให้ศึกษาและวิเคราะห์พื้นที่ สภาพปัญหา ศักยภาพ ข้อจำกัดและเงื่อนไข ประชากร ระบบชุมชน การใช้ประโยชน์ที่ดิน และปัจจัยที่มีผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน ฯลฯ	- การให้ / รับรู้ข้อมูลข่าวสาร - การเสนอข้อมูลความคิดเห็น - การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

ที่มา: จรินทร์, 2537

นฤทธิ, 2545

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ และมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา, 2546

วิชัย, 2546

แลได้, 2539

ตารางที่ 4.21 องค์กรภาคประชาชนที่มีส่วนสำคัญในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาทะเลสาบสงขลา

ชื่อกลุ่ม / โครงการ	บทบาท หน้าที่ / กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับทะเลสาบสงขลา
1. กลุ่มรักคูซุด	- ร่วมมือกันฟื้นฟูทะเลสาบสงขลา โดยทำหน้าที่เป็นองค์กรภาคประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น - ส่งเสริม สนับสนุนให้ประชาชนในท้องถิ่นมีทางเลือกในการประกอบอาชีพ - ส่งเสริม ฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่น
2. กลุ่มเสชียธรรม	- ส่งเสริมพัฒนาคนและสังคมให้รู้จักการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวมมากกว่าตนเอง - ส่งเสริมความเป็นกัลยาณมิตรระหว่างพระที่ทำงานพัฒนาสังคม
3. โลกสดใสในบ้านเกิด	- รณรงค์เรื่องการรักษาสภาพสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งสร้างความรู้สึกรักและหวงแหนทรัพยากรท้องถิ่นของตนเอง
4. คณะกรรมการฟื้นฟูคลองสำโรง	- ฟื้นฟูคลองให้มีน้ำใสสะอาด - ให้มีแนวคลองชัดเจน
5. ชมรมอนุรักษ์ไถ่เถื่อน	- รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพันธุ์ไถ่ป่า - รณรงค์หยุดไล่ไถ่ป่า และรักษาไถ่ป่าไว้ในที่ที่ปลอดภัย
6. กองทุนรักบ้านเกิด	- สนับสนุนงานพัฒนาสังคม โดยเฉพาะกิจกรรมการฟื้นฟูทะเลสาบสงขลาของนักพัฒนาสังคม องค์กรชาวบ้านกลุ่มพลเมืองเด็ก - ระดมทุนเพื่อพัฒนาชุมชน และสังคม
7. ศูนย์ส่งเสริมพลเมืองเด็ก หรือ ศูนย์ส่งเสริมเยาวชนสมิหลา	- พัฒนาเยาวชนให้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ - สร้างสรรค์งานที่เป็นทางเลือกใหม่ให้เด็ก และเยาวชน - ส่งเสริมให้เด็กเป็น “ผู้ให้” เช่น ให้บริการแก่สังคม เกื้อกูลน้องที่ด้อยโอกาส
8. สงขลาฟอรัม	- เป็นเวทีสนทนา / อภิปรายแสดงความคิดเห็นของคนสงขลา
9. เครือข่ายลุ่มน้ำทะเลสาบ / กลุ่มแลได้เพื่อการฟื้นฟูทะเลสาบสงขลา	- พัฒนาทางเลือกในการฟื้นฟูทะเลสาบ - รณรงค์เผยแพร่ปัญหา / แนวทางแก้ไขปัญหทะเลสาบ - สนับสนุน เสริมสร้างพัฒนากลุ่ม / บุคคล และองค์กรชาวบ้านให้เข้มแข็ง เพื่อเข้ามา มีบทบาทฟื้นฟูทะเลสาบ - สนับสนุนงบประมาณในการดำเนินกิจกรรมและพัฒนากลุ่ม

ตารางที่ 4.21 องค์กรภาคประชาชนที่มีส่วนสำคัญในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาทะเลสาบสงขลา (ต่อ)

ชื่อกลุ่ม / โครงการ	บทบาท หน้าที่ / กิจกรรมที่เกี่ยวกับทะเลสาบสงขลา
10. โครงการพัฒนาชุมชนแออัดภาคใต้	- สนับสนุนการทำ กิจกรรมต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาสาธารณสุขป็นพื้นฐานของชุมชนแออัด - ฟื้นฟูคลองสำโรงในเขตเทศบาล โดยการเก็บขยะ ลอกคลอง สร้างส้วมริมคลอง - จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ - ปรับปรุงศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
11. โครงการหอสมุดเพื่อการฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ	- ส่งเสริมการทำงานของเกษตรกร โดยใช้วิธีการเชิงอนุรักษ์ชุมชน และป่าต้นน้ำ - พัฒนาองค์กรชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรของชุมชน
12. ชมรมรักโลมาทะเลสาบลำปำ	- กระตุ้นให้เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์โลมาในทะเลลำปำให้แก่ประชาชนในท้องถิ่นและคนทั่วไป - สร้างความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในการร่วมมือกันอนุรักษ์โลมา
13. ชมรมประมงอาสาทะเลสาบตอนกลาง	- วางแผนในการฟื้นฟูทะเลสาบสงขลาตอนกลาง - ดึงกองทุนสวัสดิการสนับสนุนการทำงานของกลุ่มชมรมประมงอาสา - เผยแพร่ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมในระดับผู้นำและหน่วยงานราชการ
14. ชมรมอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชายเลนทะเลสาบสงขลา	- สร้างความคิดให้ชาวบ้านรู้จักรักสามัคคี ปลูก และใช้ประโยชน์จากป่าร่วมกัน แลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการใช้ประโยชน์จากป่าร่วมกัน - ปลูกป่าเพื่อให้ชาวบ้านได้ใช้เป็นที่พักบังลม - กำหนดระเบียบการใช้พื้นที่ริมทะเลสาบ และการประกอบอาชีพประมง
15. กลุ่มรักษ์คลองอู่ตะเภา	- แก้ไขปัญหาภาวะต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับคลองอู่ตะเภา - ปลูกฝังให้เยาวชน และชาวบ้านเห็นความสำคัญ และร่วมกันรักษาคลองให้สะอาด
16. กลุ่มรักษ์คลองหอยโข่ง	- รณรงค์สร้างจิตสำนึกต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และร่วมกันแก้ปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อม ในอำเภอเขตอำเภอคลองหอยโข่ง - รณรงค์ให้ความรู้ ข่าวสารทางการเมืองทุกระดับ
17. กลุ่มมวลชนคนคนตรีสงขลา	- กระตุ้นจิตสำนึกของประชาชนให้หวงแหนทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่น - จัดทำโครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและป่าเขาดังกวน
18. สมาพันธ์ครูภาคใต้	- ยกมาตรฐานการประกอบอาชีพครูให้ดีขึ้น - สนับสนุนองค์กรในพื้นที่ เป็นองค์กรหลักในการเคลื่อนไหวการทำกิจกรรมต่างๆ - จัดตั้งองค์กรครู / นักเรียน / ชุมชนเพื่อทำกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ตารางที่ 4.21 องค์กรภาคประชาชนที่มีส่วนสำคัญในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาทะเลสาบสงขลา (ต่อ)

ชื่อกลุ่ม / โครงการ	บทบาท หน้าที่ / กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับทะเลสาบสงขลา
19. คณะทำงานสงขลา ประชาคม	- ส่งเสริมศักยภาพขององค์กรที่สามารถทำหน้าที่เป็นเวทีร่วม - จัดเวทีแลกเปลี่ยนให้ภาคีต่างๆ ในท้องถิ่นได้ปรึกษาเกี่ยวกับประเด็นของทะเลสาบ
20. โครงการพัฒนาชุมชน ประมงขนาดเล็ก จังหวัดสงขลา	- สนับสนุนเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้าน และหาทางเลือกในการจัดการทรัพยากรชายฝั่งอย่างยั่งยืน - ส่งเสริมการผลิตสินค้าปลอดสารเคมีในชุมชนประมง การแปรรูปสัตว์น้ำงานประดิษฐ์จากทะเล - ส่งเสริมการทำปะการังเทียม และเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ เพื่อเพิ่มสัตว์น้ำในอ่าวไทย - สนับสนุนการระดมทุนในชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ในกลุ่มชาวพุทธ กองทุนเขากาดในกลุ่มมุสลิม เป็นต้น
21. เครือข่ายประมงพื้นบ้าน ภาคใต้ (สมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้)	- ส่งเสริมองค์กรชาวบ้านให้มีความเข้มแข็งในการปกป้อง และจัดการทรัพยากรชายฝั่ง - เสริมสร้างให้ชาวประมงพื้นบ้านตระหนักถึงสิทธิชอบธรรมของตนเอง เพื่อมีอำนาจในการต่อรอง - เพิ่มพูนความรู้ภายในชุมชนเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง - วิจัยเชิงปฏิบัติการในระดับชุมชน เพื่อพัฒนาทักษะของผู้นำ และนำข้อมูลที่ได้มาใช้ในการบริหารจัดการทรัพยากรชายฝั่งให้มีความหลากหลายทางชีวภาพ
22. สมาพันธ์ชาวประมงทะเลสาบสงขลา	- ส่งเสริม สนับสนุนให้ชาวประมงพื้นบ้านในทะเลสาบสงขลา ร่วมกันฟื้นฟูทะเลสาบสงขลา - ผลักดันให้รัฐบาลมีนโยบายที่เอื้อต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
23. โครงการพัฒนาอาชีพ ตาลโตนด	- ส่งเสริมอาชีพการทำน้ำตาลโตนด - เสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่องค์กรชาวบ้านในการพัฒนาอาชีพและช่วยเหลือสังคม
24. ศูนย์พิทักษ์ชุมชน บ้านแหลมโพธิ์	- ส่งเสริมการพัฒนากิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม เช่น อนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ป่าชายเลน ขุดลอกคลอง สร้างเขื่อนกันทราย - ส่งเสริมประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยจัดตั้งศูนย์พิทักษ์ชุมชน กลุ่มอนุรักษ์เพลงเรือแหลมโพธิ์ - จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เพื่อพัฒนาการศึกษา และวิชาชีพ

ตารางที่ 4.21 องค์กรภาคประชาชนที่มีส่วนสำคัญในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาทะเลสาบสงขลา (ต่อ)

ชื่อกลุ่ม / โครงการ	บทบาท หน้าที่ / กิจกรรมที่เกี่ยวกับทะเลสาบสงขลา
25. เครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านและพันธมิตร (สมัชชาคนจน / สมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้ 13 จังหวัด)	- การร่วมเสนอแนวทางการแก้ปัญหาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรชายฝั่งในระดับนโยบาย เช่น เรื่องกฎหมายประมง และปัญหาเร่งด่วนที่เกิดขึ้น - สนับสนุนการแลกเปลี่ยนบทเรียน และประสบการณ์การดำเนินงานขององค์กร
26. สมาคมฟื้นฟูหมู่บ้านชนบทสงขลา	- ส่งเสริมการศึกษาค้นคว้า เพื่อพัฒนาชนบทให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น - สนับสนุนการรวมกลุ่มของชาวบ้าน เพื่อแก้ปัญหาดตนเอง - ส่งเสริมกิจกรรมการพัฒนาขององค์กรชาวบ้านในชนบทด้านต่างๆ เช่น กองทุนหมู่บ้านธุรกิจชุมชน การฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม การพัฒนาการเกษตร และปศุสัตว์ สนับสนุนการศึกษาดูงาน การฝึกอบรมของชาวบ้าน และองค์กรชาวบ้าน
27. กลุ่มสงขลาประชาคม	- การสนับสนุนด้านวิชาการ กระบวนการ และการเผยแพร่กิจกรรมสู่สาธารณะ - การส่งเสริมให้เข้าร่วมเวทีการเรียนรู้ หรือการประชุมทั้งในระดับท้องถิ่น และระดับประเทศ
28. ศูนย์ศรีเกียรติพัฒนา และศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม	- การจัดกิจกรรมของชุมชน โดยตระหนักถึงความสำคัญในการพัฒนาอาชีพเพื่อชุมชนได้พึ่งตนเอง โดยใช้กระบวนการคิดแบบมีส่วนร่วมและเป็นองค์กรร่วม - การตระหนักถึงฐานชีวิตด้านต่างๆ เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมความรู้ด้านการเมือง ซึ่งสัมพันธ์กับอาชีพ
29. ชมรมรวบรวมเรื่องเมืองหาดใหญ่	- ประสานกลุ่ม / องค์กรในพื้นที่ - รวบรวมศึกษาอดีตของเมืองหาดใหญ่ และวิเคราะห์ปัญหาในปัจจุบัน
30. กลุ่มสื่อท้องถิ่นเพื่อประชาสังคม	- เผยแพร่ประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่างๆ ที่ทำในท้องถิ่น - ประสานงานกลุ่มสื่อท้องถิ่น เพื่อประชาสังคม (วิทยุภาคประชาชน)
31. ชมรมครอบครัวเดียวกัน	- ก่อตั้งพัฒนาการประชาคมพลเมืองเด็กสงขลา
32. เครือข่ายทอผ้าภาคใต้ และผลิตภัณฑ์ชุมชน	- ประสานงานกับองค์กรชุมชน
32. โครงการบริโศกเพื่อชีวิต	- ประสานงานเรื่องการคุ้มครองผู้บริโภค และสิทธิผู้บริโภค - เป็นวิทยากรเกี่ยวกับผู้บริโภค และการปฏิรูประบบสุขภาพ
34. เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก	- ประสานงานเรื่องการคุ้มครองผู้บริโภค และสิทธิผู้บริโภค - เป็นวิทยากรเกี่ยวกับผู้บริโภค และการปฏิรูประบบสุขภาพ

ตารางที่ 4.21 องค์กรภาคประชาชนที่มีส่วนสำคัญในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาทะเลสาบสงขลา (ต่อ)

ชื่อกลุ่ม / โครงการ	บทบาท หน้าที่ / กิจกรรมที่เกี่ยวกับทะเลสาบสงขลา
35. ตลาดนัดสีเขียว	- ประสานงานเรื่องการคุ้มครองผู้บริโภค และสิทธิผู้บริโภค - เป็นวิทยากรเกี่ยวกับผู้บริโภค และการปฏิรูประบบสุขภาพ
36. ประชาคมทุ่งหวัง	- เป็นวิทยากรกระบวนการ และประสานงานกับองค์กรชุมชน
37. คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนภาคใต้ (กป.อพช.)	- ประสานงานกิจกรรมรณรงค์ด้านนโยบายสาธารณะ - ประสานงานกับองค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรชุมชน
38. กลุ่มนาค	- ประสานงานกลุ่มนักเรียน / สื่อ และกลุ่มสนใจทางการเมือง
39. โครงการมิตรภาพสู่ท้องถิ่น	- ประสานงานเครือข่ายเด็กไทยหัวใจไท - เป็นองค์กรแกนนำในการสร้างจิตสำนึกแห่งความเป็นพลเมือง และการปฏิรูปการเรียนรู้จากห้องเรียนสู่เรื่องจริง - เสริมสร้างศักยภาพเด็กและเยาวชนให้รู้เท่าทันสื่อ
40. กลุ่มเพื่อนสงขลา	- เป็นวิทยากรกระบวนการ
41. ชมรมเพื่อนช่วยเพื่อน	- ประสานงานเครือข่ายบุคคล / กลุ่มที่ทำงานด้านเกษตรกรรมธรรมชาติ / สุขภาพ
42. กลุ่มผู้บริโภคเข้มแข็งสงขลา	- ประสานงานกลุ่มผู้บริโภค
43. กลุ่มต้นกล้าสื่อ	- ประสานงาน และดำเนินงานเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน - การผลิตรายการวิทยุ เพื่อเด็ก และเยาวชน
44. โครงการจัดตั้งสถานีวิทยุเด็กและครอบครัว	- จัดให้มีนักจัดรายการวิทยุสำหรับเด็ก และเยาวชน
45. กลุ่มสบันงา	- ประสานงาน และจัดกิจกรรมด้านสถาปัตยกรรมพื้นบ้าน
46. กลุ่มผู้ใหญ่ใจดี	- ประสานงานกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้แก่เด็ก และเยาวชน จัดให้มีลานน้ำใจในสวน (ทุกวันเสาร์ สัปดาห์ที่ 2 ของเดือน) - การฝึกอบรมการเรียนรู้เทคนิคทางด้านศิลปะ และดนตรี เพื่อสร้างศักยภาพของเด็ก และครอบครัว
47. รายการวิทยุบ้านแลเมือง	- จัดให้มีนักจัดรายการวิทยุ

ตารางที่ 4.21 องค์กรภาคประชาชนที่มีส่วนสำคัญในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเทศบาลสงขลา (ต่อ)

ชื่อกลุ่ม / โครงการ	บทบาท หน้าที่ / กิจกรรมที่เกี่ยวกับเทศบาลสงขลา
48. ชมรมแพทย์ชนบท สงขลา	- วิทยาการเรื่องการปฏิรูประบบสุขภาพ และการกระจายอำนาจ
49. กลุ่มทางเท้า	- ประสานงานกับองค์กรชุมชน
50. เครือข่ายแผนแม่บท ชุมชนพึ่งตนเองภาคใต้	- วางแผนพัฒนาชุมชน โดยประชาชนในพื้นที่ ชุมชนพึ่งตนเองภาคใต้
52. วิทยาลัยวันศุกร์	- เปิดเวทีสาธารณะ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทุกๆ วันศุกร์
53. ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน	- เป็นวิทยาการกระบวนการ
54. สมัชชาจังหวัดสงขลา เพื่อการปฏิรูปการเมือง	- เปิดเวทีสาธารณะ ประเด็นทางการเมือง เพื่อการปฏิรูปการเมือง
55. ประชาคมเขาพระ อ. รัตภูมิ	- เครือข่ายวัฒนธรรมชุมชน และการศึกษาออกโรงเรียน
56. กลุ่มสทิงพระสร้างสรรค์	- เครือข่ายวัฒนธรรมชุมชน
57. ชมรมจักรยานเพื่อชีวิต และสิ่งแวดล้อม	- เครือข่ายครูทำงานเพื่อเด็ก - จัดกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ การขี่จักรยานเปิดตำนานเมืองสงขลา
58. ชมรมคนรักเมือง หาดใหญ่	- จัดให้มีกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ กิจกรรมรณรงค์บนลานเมือง
59. เครือข่ายเด็กไทย หัวใจไท	- จัดกิจกรรมเรียนรู้เกี่ยวกับบ้านเกิดของตนเอง - ประสานกลุ่มเด็ก และเยาวชนทั้งในระบบโรงเรียน นอกโรงเรียน และกลุ่มเด็ก และ เยาวชนในชุมชนชนบทและชุมชนแออัด

ที่มา : พรรณิกา, 2546

ศุภิมา, 2541

ตารางที่ 4.7 สถิติประชากร

จังหวัด	จำนวนประชากร	อายุเฉลี่ย			อัตราการตาย/ ประชากร 1,000 คน	อัตราการตายของทารกแรกเกิด/ ประชากร 1,000 คน
		ชาย	หญิง	เฉลี่ย		
ทั่วประเทศ	62,093,855	68.5	76.1	72.2	6.0	6.5
กรุงเทพฯ	5,703,292	69.6	77.9	73.8	6.8	7.3
ภาคใต้	8,264,613	72.3	80.6	76.3	5.0	6.6
นครศรีธรรมราช	1,525,916	74.8	82.6	78.7	4.4	4.6
สงขลา	1,241,002	69.4	77.6	73.4	5.7	7.0
พัทลุง	503,277	72.0	80.7	76.4	4.5	3.8

ที่มา : http://hdr.undp.org.in/APRI/NHDR_Rgn/Thailand/

หมายเหตุ : ข้อมูลทั้งหมดเป็นสถิติปี พ.ศ. 2544 ยกเว้น “อายุเฉลี่ย” เป็นสถิติ ปี พ.ศ. 2539

ตารางที่ 4.8 สถิติเกี่ยวกับพฤติกรรมเสี่ยงของประชากร

จังหวัด	จำนวนผู้ป่วย โรคเอดส์ทั้งหมด (ปี 2527 - 2545)	จำนวนผู้ป่วยโรค เอดส์ในช่วงเดือน ม.ค.- ก.ย. ปี 2545	อัตราการเป็นโรคเอดส์ / ประชากร 100,000 คน	พฤติกรรมเสี่ยง/สุขภาพ ปี 2544			การติดต่อโรคจากเพศสัมพันธ์ ปี 2544		
				ชาย	หญิง	เฉลี่ย	ตัวอย่าง ที่ตรวจ	จำนวน ที่พบ	อัตราการติดโรค ต่อประชากร 1,000 คน
ทั่วประเทศ	201,268	5,088	8.19	60.5	10.2	35.2	538,816	15,358	0.25
กรุงเทพฯ	21,280	766	13.43	51.7	6.7	28.0	39,900	5,800	1.0
ภาคใต้	70,851	1,289	15.60	64.2	11.3	37.6	108,517	2,065	0.25
นครศรีธรรมราช	1,737	92	6.03	72.3	7.4	40.4	17,627	276	0.18
สงขลา	3,475	25	2.01	47.6	3.5	24.7	28,702	832	0.67
พัทลุง	604	0	0.00	73.3	16.0	45.3	4,177	77	0.15

ที่มา : http://hdrc.undp.org.in/APRI/NHDR_Rgn/Thailand/

ตารางที่ 4.10 จำนวนประชากรต่อหน่วยของเจ้าหน้าที่

จังหวัด	จำนวนประชากร/หน่วยของเจ้าหน้าที่ ปี 2543				
	แพทย์	ทันตแพทย์	เภสัชกร	พยาบาล	เตียงโรงพยาบาล
ทั่วประเทศ	3,433	14,941	9,692	616	454
กรุงเทพฯ	793	3,529	2,551	271	202
ภาคใต้	5,194	22,549	10,575	571	494
นครศรีธรรมราช	8,815	33,890	20,891	957	721
สงขลา	3,086	18,062	9,448	469	352
พัทลุง	7,087	25,159	12,579	668	690

ที่มา : http://hdrc.undp.org.in/APRI/NHDR_Rgn/Thailand/

ตารางที่ 4.11 สถิติการศึกษา

จังหวัด	จำนวนปีเฉลี่ย ที่อยู่ในโรงเรียน ปี พ.ศ. 2544			การศึกษานอกระบบโรงเรียน ปี พ.ศ. 2544				จำนวนผู้สำเร็จการศึกษาในปี พ.ศ. 2544				
	ชาย (ปี)	หญิง (ปี)	เฉลี่ย (ปี)	ชาย (คน)	หญิง (คน)	รวม (คน)	ร้อยละ (%)	ประถม ศึกษา (%)	มัธยมศึกษา ตอนต้น (%)	มัธยมศึกษา ตอนปลาย (%)	อาชีวศึกษา (%)	อุดมศึกษา (%)
ทั่วประเทศ	7.5	7.0	7.3	854,161	1,723,561	2,577,722	5.5	56.7	14.2	8.0	3.7	11.9
กรุงเทพฯ	9.8	9.4	9.6	94,767	157,214	251,982	4.0	36.2	15.5	9.0	7.1	28.3
ภาคใต้	7.4	6.9	7.1	154,031	295,268	449,300	7.7	53.2	15.5	8.8	4.1	10.7
นครศรีธรรมราช	7.6	7.1	7.4	13,198	40,080	53,277	4.7	54.0	15.8	8.8	4.9	11.9
สงขลา	8.0	7.5	7.7	19,950	42,714	62,664	6.6	49.3	15.6	8.1	4.3	16.2
พัทลุง	7.4	6.8	7.1	4,066	8,925	12,991	3.6	60.2	15.2	7.7	4.9	8.4

ที่มา : http://hdrc.undp.org.in/APRI/NHDR_Rgn/Thailand/

ตารางที่ 4.12 สถิติการจ้างงานปี พ.ศ. 2544

	การจ้างงาน						แรงงานที่มี	
	จำนวนแรงงาน ทั้งหมด	จำนวน การว่างงาน	อัตราการว่างงาน	จำนวนการใช้แรงงานไม่เต็มศักยภาพ			จังหวัด	ประกันสังคม
				(Underemployment)				
				ชาย	หญิง	รวม		
ทั่วประเทศ	34,380,032	896,308	2.6	482,032	280,177	762,208	2.3	17.1
กรุงเทพฯ	4,431,011	151,071	3.4	20,767	10,336	31,103	0.7	47.5
ภาคใต้	4,344,089	91,278	2.1	81,478	54,475	135,953	3.2	9.4
นครศรีธรรมราช	828,384	26,620	3.2	13,253	17,611	30,865	3.8	4.2
สงขลา	696,455	11,091	1.6	2,488	457	2,945	0.4	18.7
พัทลุง	297,476	9,925	3.3	13,613	6,643	20,256	7.0	2.1

ที่มา : http://hdrc.undp.org.in/APRI/NHDR_Rgn/Thailand/

ตารางที่ 4.13 สถิติรายได้และรายจ่ายของครัวเรือน

จังหวัด	รายได้/ครัวเรือน (ปี 2543)					ค่าใช้จ่ายต่อครัวเรือน		ร้อยละของ ประชากร ที่ยากจน (ปี 2543)	จำนวน ของคนจน (ปี 2543)	
	รายได้/ครัวเรือน (บาท / เดือน) (ปี 2541)	(บาท / เดือน)			อัตราการ เปลี่ยนแปลงของ รายได้/ครัวเรือน (ปี 2541 – 2543) (%)	(บาท / เดือน)				
		ชาย (หัวหน้า ครอบครัว)	หญิง (หัวหน้า ครอบครัว)	เฉลี่ย รายได้ ต่อครัวเรือน		ปี 2541	ปี 2543			
										อัตราการ เปลี่ยนแปลง
ทั่วประเทศ	12,765	12,416	10,760	11,988	- 6.09	9,275	8,558	- 0.08	14.2	8,891,459
กรุงเทพฯ	25,790	28,392	22,691	26,831	4.04	17,732	17,413	- 0.02	0.3	19,910
ภาคใต้	11,368	11,536	9,275	11,012	- 3.13	8,350	8,055	- 0.04	11.0	922,204
นครศรีธรรมราช	11,029	11,535	7,985	10,675	- 3.21	7,457	7,392	- 0.01	13.6	224,632
สงขลา	14,784	13,663	10,920	13,057	- 11.68	9,906	8,465	- 0.15	3.5	45,853
พัทลุง	11,582	12,481	7,526	11,320	- 2.26	8,167	7,951	- 0.03	3.2	16,548

ที่มา : http://hdc.undp.org.in/APRI/NHDR_Rgn/Thailand/

ตารางที่ 4.14 สถิติรายได้และรายจ่ายของครัวเรือน

จังหวัด	เส้นความยากจน (บาท/คน/เดือน)	รายได้เฉลี่ย /หัว /คน ในปี พ.ศ. 2543 (บาท : เดือน)	รายได้เฉลี่ย /หัว/คน ในปี พ.ศ. 2541 (บาท : เดือน)	อัตราการเปลี่ยนแปลง ของรายได้จาก ปี พ.ศ. 2541 – 2543 (%)	หนี้สินของครัวเรือน (ปี พ.ศ. 2543)	
					ร้อยละครัวเรือน ที่มีหนี้สิน	โดยเฉลี่ย หนี้สิน (บาท)
ทั่วประเทศ	882	3,462	3,448	0.41	56.3	121,569
กรุงเทพฯ	1,101	8,246	7,807	5.63	37.2	363,674
ภาคใต้	841	2,957	2,905	1.77	49.8	108,684
นครศรีธรรมราช	825	2,663	2,687	- 0.87	56.6	96,519
สงขลา	879	3,741	4,202	- 10.98	44.2	83,646
พัทลุง	835	3,277	3,123	4.95	68.6	135,518

ที่มา : http://hdr.undp.org.in/APRI/NHDR_Rgn/Thailand/

ตารางที่ 4.15 สภาพที่อยู่อาศัย และความเป็นอยู่

จังหวัด	สภาพการปลูกสร้างบ้านเรือน (ปี 2543)			ร้อยละครัวเรือน ที่อาศัยอยู่ในสลัม (ปี 2544) (%)	สภาพความเป็นอยู่ (ปี 2543) : ร้อยละของประชากรที่มี						
	สร้างถาวร (%)	จำนวนคน/ หลังคาเรือน	จำนวนคน ในหนึ่งห้องนอน (%)		ความปลอดภัย ในสุขอนามัย	น้ำดื่ม ที่สะอาด (%)	มีไฟฟ้า ในที่พัก (%)	มีโทรศัพท์ ในบ้าน (%)	พัดลม ไฟฟ้า (%)	ตู้เย็น (%)	การปรุงอาหารด้วย ก๊าซ หรือเตาอบ (%)
ทั่วประเทศ	97.5	1.4	2.1	26.9	98.9	98.9	98.3	24.5	92.5	71.5	61.6
กรุงเทพฯ	99.7	1.3	1.8	12.7	100.0	99.8	99.9	65.4	98.4	76.9	76.6
ภาคใต้	97.9	1.4	2.2	24.8	96.6	98.7	97.2	20.3	86.4	73.9	83.7
นครศรีธรรมราช	96.8	1.4	2.2	22.9	96.2	99.9	97.5	17.2	86.7	78.4	83.3
สงขลา	98.9	1.2	1.8	11.7	100.0	99.5	100.0	21.8	96.6	82.5	90.2
พัทลุง	99.3	0.9	1.7	11.8	99.4	100.0	98.6	15.8	85.2	75.9	82.8

ที่มา : http://hdrc.undp.org.in/APRI/NHDR_Rgn/Thailand/

ตารางที่ 4.16 ครอบครัว และชีวิตชุมชน

จังหวัด	ความเป็นอยู่ของครอบครัว								ความปลอดภัย ปี 2544				
	ผู้หญิงเป็น หัวหน้าครอบครัว (ปี 2543)		ผู้อาวุโส เป็น หัวหน้าครอบครัว (ปี 2543)		เด็ก อายุ 15 – 17 ปี (ปี2544)			จำนวนการ หย่าร้าง ใน คนที่	จำนวนคนที่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ (ปี 2544)			รายงาน อาชญากรรม ต่อประชากร 100,000 คน	การจับกุมความ ผิดด้านยาเสพติด ต่อประชากร 100,000 คน
	จำนวน	(%)	จำนวน	(%)	จำนวน คนทำงาน	จำนวน (รวม)	การทำงาน (%)	แต่งงาน 1,000 คน	ชาย (คน)	หญิง (คน)	ร้อยละของ ประชากร	100,000 คน (คน)	100,000 คน (คน)
ทั่วประเทศ	4,160,004	25.9	3,692,535	23.0	724,548	3,353,528	21.6	234	657,769	442,992	1.75	13	438
กรุงเทพฯ	536,836	27.4	238,938	12.2	77,850	391,678	19.9	351	50,145	27,300	1.00	21	1,015
ภาคใต้	488,363	23.2	483,712	23.0	99,196	473,504	20.9	163	76,691	50,901	1.52	23	273
นครศรีธรรมราช	102,992	24.2	116,012	27.3	17,084	95,412	17.9	151	14,142	10,870	1.50	21	254
สงขลา	73,052	22.1	63,770	19.3	15,433	73,701	20.9	193	8,369	1,689	0.75	27.9	223.5
พัทลุง	32,256	23.4	29,150	21.2	6,270	31,287	20.0	173	6,219	6,123	2.35	23.8	86.4

ที่มา : http://hdrc.undp.org.in/APRI/NHDR_Rgn/Thailand/

ตารางที่ 4.17 การขนส่ง และการสื่อสาร

จังหวัด	การขนส่ง (ปี 2544)					การติดต่อสื่อสาร			การเข้าถึงอินเทอร์เน็ต (ปี 2543) (%)		
	จำนวน หมู่บ้าน	ร้อยละของ ประชากรที่ สะดวกเดิน ทางไปอำเภอ	ทะเบียนรถ/ ประชากร 1,000 คน	โทรศัพท์ (ปี 2543) (%)	วิทยุ (ปี 2543) (%)	โทรศัพท์		จำนวนสาย ที่ใช้แล้ว			จำนวนคน/สาย
						(ปี 2545)					
ทั่วประเทศ	66,153	82.3	344	89.3	71.8	7,873,202	6,434,950	10	14.1	5.6	
กรุงเทพฯ	NA	100.0	734	91.6	85.4	3,041,118	2,406,000	2	34.4	16.0	
ภาคใต้	8,000	92.2	398	85.8	67.2	635,926	530,367	16	12.5	4.7	
นครศรีธรรมราช	1,419	84.2	310	88.3	61.3	80,572	68,591	22	15.4	6.1	
สงขลา	940	94.9	502	92.3	72.5	138,759	114,243	11	19.2	7.6	
พัทลุง	635	96.7	384	90.9	70.9	24,345	18,808	27	6.3	2.0	

หมายเหตุ : NA = Not Available

ที่มา : http://hdrc.undp.org.in/APRI/NHDR_Rgn/Thailand/

ตารางที่ 4.18 การมีส่วนร่วม

จังหวัด	การมีส่วนร่วมทางการเมือง (ปี 2544)		การมีส่วนร่วมทางสังคมของในฐานะพลเมือง (ปี 2544)		
	จำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง	ร้อยละของการใช้สิทธิ (%)	จำนวนการรวมกลุ่ม /ประชากร 100,000 คน	การมีส่วนร่วมของครัวเรือน ในกิจกรรมท้องถิ่น (%)	การมีส่วนร่วมของครัวเรือน ในการบริการสังคม (%)
ทั่วประเทศ	42,707,241	69.8	203	88.3	96.0
กรุงเทพฯ	3,900,578	66.7	8	37.8	88.2
ภาคใต้	5,435,714	74.8	102	80.5	93.1
นครศรีธรรมราช	1,040,126	70.1	97	78.4	92.2
สงขลา	824,476	76.9	106	88.9	94.6
พัทลุง	352,058	78.0	149	83.5	89.0

ที่มา : http://hdrc.undp.org.in/APRI/NHDR_Rgn/Thailand/

4.3 บทบาทและทิศต่อการพัฒนากลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการพัฒนากลุ่มน้ำ

ในส่วนนี้จะศึกษาวิเคราะห์กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อการบริหารจัดการกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ทั้งในแง่ของการระบุปัญหา ความต้องการ และแนวทางการจัดสรรทรัพยากรให้แก่กลุ่มต่างๆ และกระบวนการนำเป้าหมายการพัฒนาไปสู่ภาคปฏิบัติ ตลอดจนความขัดแย้งของกลุ่มอาชีพต่างๆ ในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ซึ่งประกอบด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม การปรับเปลี่ยนบทบาทขององค์กร และการบูรณาการความร่วมมือของทุกๆ ฝ่าย

4.3.1 ขอบเขตข้อมูลที่ทำการศึกษา

ในการศึกษาผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อการบริหารจัดการกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา จะเน้นศึกษาข้อมูลเพื่อประกอบพิจารณาการจัดทำแผนแม่บทการพัฒนากลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ทั้งในแง่การก่อตัวของแผนแม่บทฯ (การระบุปัญหา ความต้องการ และแนวทางการจัดสรรการใช้ประโยชน์ทรัพยากรของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย) และกระบวนการนำแผนแม่บทไปปฏิบัติ (การมีส่วนร่วม การปรับเปลี่ยน/ส่งเสริมบทบาทขององค์กร / หน่วยงาน การบูรณาการความร่วมมือของทุกๆ ฝ่าย) การศึกษาดังกล่าวจะเกี่ยวข้องกับการศึกษาบทบาทและทิศของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

- (1) บทบาทของแต่ละองค์กรในด้านต่างๆ ที่มีต่อการบริหารจัดการกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
- (2) ลักษณะการใช้และการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่กลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาของแต่ละกลุ่ม
- (3) ปฏิสัมพันธ์ระหว่างองค์กรในรูปแบบต่างๆ ที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ได้แก่ การให้ความช่วยเหลือแก่กลุ่มอื่น การขอความช่วยเหลือจากกลุ่มอื่น ความขัดแย้ง และ เครือข่าย
- (4) ทิศของแต่ละองค์กรที่มีต่อการพัฒนากลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ได้แก่
 - ปัญหาสิ่งแวดล้อมของทะเลสาบที่เป็นเรื่องเร่งด่วน
 - กลุ่มเป้าหมายที่ต้องช่วยเหลือโดยเร่งด่วน
 - องค์กรที่เหมาะสมต่อการพัฒนากลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
 - บทบาทการพัฒนาพื้นที่ทะเลสาบสงขลาระหว่างภาครัฐกับเอกชน
 - ความคาดหวังต่อการพัฒนากลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
 - ผลเสีย / ผลประโยชน์จากการพัฒนาทะเลสาบที่มีต่อกลุ่มต่าง ๆ
 - การปรับเปลี่ยนบทบาทของหน่วยงาน/องค์กร
- (5) ประเมินสถานภาพการบังคับใช้กฎหมายของหน่วยงานภาครัฐ

4.3.2 วิธีการศึกษา

(1) กำหนดว่าใครบ้างคือ กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อการบริหารจัดการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และในแง่ของการใช้ทรัพยากรแต่ละกลุ่ม แต่ละโซนพื้นที่ ว่ามีปฏิสัมพันธ์ต่อกันอย่างไร โดยศึกษาจากเอกสารต่างๆ

(2) กำหนดพื้นที่และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีความสำคัญ (Key stakeholders) ในพื้นที่นั้นๆ เพื่อวางแผนเก็บรวบรวมข้อมูล

(3) สร้างเครื่องมือรวบรวมข้อมูล โดยใช้วิธีสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างทั้งสัมภาษณ์บุคคล และการสนทนากลุ่ม (Focus group)

(4) รวบรวมข้อมูลภาคสนาม การสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแต่ละราย หรือแต่ละกลุ่ม จะมีเจ้าหน้าที่เก็บข้อมูลอย่างน้อย 2 คน ร่วมกันสัมภาษณ์ พูดคุย และจดบันทึกข้อมูลเชิงลึก ทั้งนี้ ในการเก็บข้อมูลกลุ่มตัวอย่างที่เป็นกลุ่มอาชีพจะเน้นการสัมภาษณ์บุคคลที่ไม่เคยเข้าร่วมเวทีประชุมสัมมนาเรื่องที่เกี่ยวข้องกับปัญหาลุ่มน้ำทะเลสาบ และเป็นกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ใช้ทรัพยากรอย่างแท้จริง

(5) การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล (ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย) การวางแผนเรื่องกลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษานอกจากจะได้จากการศึกษาทบทวนเอกสารแล้ว ในภาคปฏิบัติ ผู้วิจัยจะมีการสอบถามข้อมูลในพื้นที่จากที่ทำการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือผู้อื่นๆ เพื่อค้นหา Stakeholder ที่เป็นผู้สนใจหรือที่มีบทบาทในเรื่องนั้นๆ อย่างแท้จริง เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนประชากรที่สนใจศึกษาให้มากที่สุด โดยเฉพาะการคัดเลือกตัวแทนกลุ่มอาชีพต่างๆ ที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับอาชีพนั้นๆ ได้มากที่สุด

(6) สังเคราะห์ข้อมูล เน้นการวิเคราะห์เนื้อหา (เชิงคุณภาพ) เป็นหลัก

4.3.3 ผลการศึกษาผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (กลุ่มตัวอย่าง) ที่ทำการศึกษา

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาที่ทำการศึกษานำออกเป็น 4 กลุ่มคือ กลุ่มผู้ใช้ทรัพยากร (กลุ่มอาชีพต่างๆ) กลุ่มองค์กรภาคประชาชนที่ทำงานพัฒนาทะเลสาบสงขลา กลุ่มผู้ประกอบการ และหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งในส่วนหนึ่งของหน่วยงานภาครัฐจะแยกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นออกมาพิจารณาต่างหาก เนื่องจากเป็นองค์กรที่มีบทบาทสำคัญในระดับท้องถิ่น ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่ทำการศึกษามีทั้งถูกเลือกแบบเจาะจง (กลุ่ม / บุคคลที่พิจารณาเห็นว่ามีความสำคัญ) และเลือกแบบสุ่ม ได้แก่ บุคคล กลุ่ม/องค์กรประชาชน และหน่วยงานภาครัฐ ดังนี้

(1) **กลุ่มผู้ประกอบการ** หมายถึง โรงงานอุตสาหกรรมหรือการผลิตขนาดใหญ่ เช่น ฟาร์มเลี้ยงกุ้งขนาดใหญ่ที่กระจายอยู่ทั่วพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา แต่ด้วยข้อจำกัดของการศึกษาในที่นี้จึงได้เลือกศึกษาเฉพาะโรงงานอุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นโรงงานแปรรูปยางพาราที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ และเอกชนกำลังให้ความสนใจว่าเป็นแหล่งกักตุนพิษน้ำเสียลงสู่คลองอู่ตะเภา ในที่นี้ได้เลือกศึกษาจำนวน 5 โรงงาน ซึ่งพอที่จะสะท้อนให้เห็นถึงบทบาท และทัศนคติของผู้ประกอบการโดยรวมที่มีต่อการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยเฉพาะกลุ่มโรงงานในโซนพื้นที่ลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภาที่มีกระบวนการผลิตและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่คล้ายคลึงกัน

(2) **กลุ่มผู้ใช้ทรัพยากร** หมายถึง ผู้ที่ประกอบอาชีพโดยเป็นผู้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรโดยตรงในรูปแบบต่างๆ กลุ่มผู้ใช้ทรัพยากรที่ทำการศึกษาแยกตามพื้นที่ (ตารางที่ 4.22)

ตารางที่ 4.22 กลุ่มอาชีพต่างๆ ที่ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

พื้นที่ (อำเภอ/ตำบล)	อาชีพ	จำนวนที่ศึกษา (ราย/กลุ่ม)
1. ต.ลำปำ	- เลี้ยงโคนม	2
2. อ.สติงพระ	- แปรรูปไม้ตาลโดนด	1
	- เรือนำเที่ยว (กูซุด)	1
3. อ.บางกล่ำ อ.ควนเนียง	- ทำนา	2
4. อ.สิงหนคร อ.กระแสสินธุ์	- เลี้ยงผึ้ง	1
	- ประมง	2
	- นากุ้ง	2
5. อ.ระโนด	- เลี้ยงควาย	2
	- ทำนา	2
6. ต.ทะเลน้อย ต.พนาสูง	- กระจูด	2
อ.ควนขนุน	- เรือนำเที่ยว	1
7. อ.เขาชัยสน อ.บางแก้ว	- เลี้ยงวัวพื้นเมือง	2
	- ประมง	1
8. อ.หัวไทร	- ปลูผัก (ไรรานสวนผสม)	2

(3) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทำการสัมภาษณ์ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล และ/หรือนายกองค์การบริหารส่วนตำบล โดยทำการสุ่มองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรอบทะเลสาบสงขลา (ตารางที่ 4.23)

ตารางที่ 4.23 กลุ่มตัวอย่างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

พื้นที่	เทศบาล / องค์การบริหารส่วนตำบล
1. อ.เขาชัยสน	อบต. หานโพธิ์ อบต. จองถนน
2. อ.ควนขนุน	อบต. ทะเลน้อย
3. อ.ชะอวด	อบต. เกร็ง อบต. ขอนหาด
4. อ.ระโนด	อบต. บ้านขาว
5. อ.หัวไทร	อบต. ควนชะลิก
6. อ.สิงหนคร	เทศบาลเมืองสิงหนคร
7. อ.บางกล่ำ	อบต. บ้านหาร
8. อ.ควนเนียง	เทศบาลตำบลควนเนียง
9. อ. สติงพระ	อบต. คลองรี
10. อ.สะเดา	อบต. บ้านพรุ อบต. ปริก เทศบาลตำบลปริก
11. อ.หาดใหญ่	เทศบาลเมืองบ้านพรุ
12. อ.เมืองพัทลุง	อบต. ลำปำ

(4) ภาคประชาชนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา กลุ่มตัวอย่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มนี้ ได้แก่ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรอาสาสมัครและประชาชนสาขาอาชีพต่างๆ ที่สนใจติดตามกิจกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา (ตารางที่ 4.24)

ตารางที่ 4.24 กลุ่มตัวอย่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในสาขาอาชีพต่างๆ

องค์กร / ผู้สนใจ	พื้นที่ดำเนินงาน
1. เขวชนรักษ์บ้านด้านซาเสพติด	อ.สทงพระ
2. สมาพันธ์ประมงทะเลสาบสงขลา	ทะเลสาบสงขลา
3. กลุ่มอนุรักษ์ไก่อเลื้อน	ป่าต้นน้ำ
4. โครงการการจัดการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน	ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
5. ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเฉลิมพระเกียรติตำบลบางเหรียง	อ.ควนเนียง
6. กลุ่มเกษตรชีวภาพ	อ.บางกล่ำ
7. ธรรมชาติเพื่อทะเลสาบสงขลา	ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
8. คณะทำงานองค์กรภาคประชาชน	ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
9. สถานีวิจัยวัดตะโหมด	ป่าต้นน้ำเขาวรรต
10. กลุ่มป่าชุมชนเขาหัวช้าง	ป่าต้นน้ำเขาวรรต
11. กลุ่มอนุรักษ์ภูผาบรรทัด	ป่าต้นน้ำคลองบางแก้ว อ.บางแก้ว
12. เครือข่าย อสม.	ต.ทะเลน้อย
13. ผู้สนใจงานพัฒนาทะเลสาบ	ต.ทะเลน้อย
14. โรงเรียนวัดแหลมจองถนน อ.เขาชัยสน จ.พัทลุง	อ.เขาชัยสน
15. ผู้ใหญ่บ้านควนทะเลมอง ต.ควนชะลิก อ.หัวไทร จ. นครศรีธรรมราช	ต. ควนชะลิก

(5) หน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาครัฐเป็นหน่วยงานของกรมต่างๆ ที่มีหน้าที่การดำเนินงานที่หลากหลาย โดยมีบทบาทเป็นผู้จัดสรร และควบคุมดูแลทรัพยากร (ตารางที่ 4.25)

ตารางที่ 4.25 กลุ่มตัวอย่างของหน่วยงานภาครัฐที่รับผิดชอบในเขตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

หน่วยงาน	สังกัดกรม
1. หน่วยพิทักษ์ป่าควนทะเลมอง อ.หัวไทร จ.นครศรีธรรมราช	กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช
2. เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย	กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช
3. เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา (กุยุด)	กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช
4. ประมงจังหวัดพัทลุง	กรมประมง
5. อำเภอรโนด	กรมการปกครอง
6. ปศุสัตว์จังหวัดสงขลา	กรมปศุสัตว์
7. พัฒนาชุมชนระโนด	กรมพัฒนาชุมชน
8. สหกรณ์การเกษตร อ.ควนเนียง	กรมส่งเสริมสหกรณ์

4.3.4 การพึ่งพาทรัพยากรของกลุ่มอาชีพ

กลุ่มอาชีพที่ทำการศึกษานี้ได้แก่ กลุ่มเลี้ยงโคนม แปรรูปไม้ตาลโตนด เรือนำเที่ยว ทำนา เลี้ยงผึ้ง ประมง นาถ้ำ เลี้ยงควาย กระจูด ปลวกผัก และเลี้ยงวัวพื้นบ้าน พบว่าผู้ใช้ทรัพยากรแต่ละกลุ่มมีลักษณะการพึ่งพาทรัพยากรดังนี้

(1) ผู้มีรายได้อื่นๆ ที่นอกเหนือจากการทำอาชีพหลัก กลุ่มอาชีพที่ทำการศึกษา ได้แก่ทุกกลุ่มอาชีพข้างต้น ที่มีรายได้จากการประกอบอาชีพอื่นๆ อีกทางหนึ่งด้วย

(2) ผู้มีรายได้จากอาชีพหลัก ผู้ที่ทำอาชีพต่างๆ ข้างต้น ยังมีรายได้จากงานอื่นๆ แต่หากเทียบจากรายได้ทั้งหมดของครัวเรือน รายได้ที่มาจากอาชีพหลักข้างต้น คิดเป็นสัดส่วน โดยประมาณ ดังนี้ (ตารางที่ 4.26)

ตารางที่ 4.26 สัดส่วนของรายได้จากอาชีพหลัก

อาชีพ	พื้นที่	ร้อยละของรายได้ต่อรายได้ทั้งหมดของครัวเรือน
1. เลี้ยงโคนม	ต.ลำปำ จ.พัทลุง	70-100
2. ทำนา	อ.หัวไทร	น้อยกว่า 50
3. ประมง	อ.เขาชัยสน	60-80
4. เรือนำเที่ยว	ต.ทะเลน้อย	60-80
5. กระจูด	ต.ทะเลน้อย	60-80
6. กระจูด	ต.เคร็ง	60-80
7. ทำนา	อ.ระโนด	60-80
8. เลี้ยงผึ้ง	อ.กระแสสินธุ์	น้อยกว่า 50
9. เรือนำเที่ยว	อ.สทิงพระ (คูขุด)	60-80
10. ทำนา	อ.บางกล่ำ	น้อยกว่า 50
11. ทำนา	อ.สทิงพระ	60-80
12. เลี้ยงโคนม	ต.ลำปำ	60-80
13. เลี้ยงควาย	อ.ระโนด	60-80
14. นาถ้ำ	อ.สิงหนคร	60-80
15. ประมง	อ.สิงหนคร	น้อยกว่า 35

รายได้จากการทำอาชีพข้างต้น เมื่อเทียบกับรายได้ทั้งหมดของครัวเรือน ส่วนใหญ่อยู่ระหว่างร้อยละ 60 - 80 หรือมากกว่าร้อยละ 50 แต่ไม่ถึง 100 กล่าวได้ว่าแหล่งรายได้ส่วนใหญ่ยังต้องพึ่งพาอาชีพหลัก อย่างไรก็ตาม มีบางอาชีพในบางพื้นที่ที่มีรายได้จากอาชีพหลักน้อยกว่าร้อยละ 50 ของรายได้ทั้งหมด ได้แก่ การทำนาในพื้นที่ อ.หัวไทร การเลี้ยงผึ้งในพื้นที่อำเภอกระแสสินธุ์ การทำนาใน อ.บางกล่ำ และการทำประมงใน อ.สิงหนคร ส่วนอาชีพที่เป็นแหล่งรายได้หลักที่สำคัญของครัวเรือน ได้แก่ การเลี้ยงโคนม ของ ต.ลำปำ อ.เมือง จ.พัทลุง การทำประมง ของ อ.เขาชัยสน เรือนำเที่ยว กระจูด ของ ต.ทะเลน้อย และ ต.เคร็ง การทำนา ของ อ.ระโนด อ.สทิงพระ การเลี้ยงควาย ของ อ.ระโนด และการทำนาถ้ำ ของ อ.สิงหนคร

ข้อสังเกต

การประกอบอาชีพหลักในบางพื้นที่ที่มีรายได้น้อยกว่าร้อยละ 50 ของรายได้ทั้งครัวเรือน ต้องให้ความสำคัญเป็นกลุ่มเป้าหมายของการพัฒนา

(3) แหล่งรายได้อื่นๆ อาชีพหลักข้างต้น มิใช่เป็นแหล่งรายได้เพียงแหล่งเดียวของครัวเรือน กลุ่มอาชีพต่างๆ ยังมีแหล่งรายได้จากงานอื่นๆ ดังนี้

ตารางที่ 4.27 แหล่งรายได้จากอาชีพอื่น

อาชีพ	พื้นที่	แหล่งรายได้จากอาชีพอื่น
1. ประมง	อ.สิงหนคร	เลี้ยงปลากระพงในกระชัง
2. นาเกลือ	อ.สิงหนคร	ทำประมงชายฝั่ง
3. เลี้ยงควาย	อ.ระโนด	ทำประมง ทำนาข้าว
5. ทำนา	อ.ระโนด	ศาลโดนด รับจ้าง
6. ทำนา	อ.บางกล่ำ	ทำสวน ค้าขาย
7. เรือท่องเที่ยว	อ.สทิงพระ (คูขุด)	ทำประมง ทำนา ก่อสร้าง
8. เลี้ยงผึ้ง	อ.กระแสสินธุ์	ทำนา เลี้ยงวัว
9. ทำนา	อ.ระโนด	เลี้ยงสัตว์
10. แปรรูปกระจุค	ต.เครีง	ทำสวนยางพารา
11. กระจุค	ต.ทะเลน้อย	ทำงานก่อสร้าง
12. เรือท่องเที่ยว	ต.ทะเลน้อย	เลี้ยงปลา
13. ประมง	ต.เขาชัยสน	ทำสวนมะม่วงเบา
14. ทำนา	อ.หัวไทร	ปลูกผัก
15. เลี้ยงโคนม	ต.ลำปำ	ทำนา ทำไร่

อาชีพเสริมหรืออาชีพทางเลือกที่ทำกันเฉพาะบางพื้นที่ ได้แก่ การเลี้ยงปลากระพงในพื้นที่ อ.สิงหนคร การแปรรูปศาลโดนดในพื้นที่ อ.สทิงพระ อ.ระโนด การทำสวนยางพารา ในพื้นที่ ต.เครีง การทำสวนมะม่วงเบา ในพื้นที่ อ.เขาชัยสน และการปลูกผักโร่นาสวนผสม ในพื้นที่ อ.หัวไทร อย่างไรก็ตาม มีหลายพื้นที่ที่ไม่ได้ทำอาชีพเสริมในพื้นที่ แต่กลับออกไปทำงานรับจ้างนอกจากพื้นที่ ได้แก่ ต.ทะเลน้อย ของ จ.พัทลุง อ.สทิงพระ และ อ.ระโนด ของ จ.สงขลา พบว่าอาชีพทำนาและประมง เป็นอาชีพหลักของคนในบางพื้นที่เท่านั้น โดยภาพรวมกลุ่มอาชีพต่างๆ ทั้งลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามีการทำประมงและการทำนาเป็นอาชีพรองมากกว่าเป็นอาชีพหลัก

ข้อสังเกต

(ก) พื้นที่ที่ชาวบ้านไม่มีทางเลือกในการประกอบอาชีพอื่นๆ หรืออาชีพเสริม จึงต้องออกไปหางานนอกพื้นที่นั้น ทางหน่วยงานภาครัฐต้องให้ความสำคัญเป็นกลุ่มเป้าหมายในการพัฒนา

(ข) อาชีพทำนาและอาชีพประมง ซึ่งเป็นอาชีพดั้งเดิมของประชากรรอบทะเลสาบ ปัจจุบันเป็นอาชีพหลักของคนในบางพื้นที่ และพิจารณาโดยภาพรวมแล้วมีการทำประมงและทำนาเป็นอาชีพรองมากกว่าเป็นอาชีพหลัก ดังนั้น อาชีพเหล่านี้ควรมีการส่งเสริมให้เป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญอีกต่อไปหรือไม่ หรือควรเน้นส่งเสริมอาชีพเสริมอื่นๆ ให้เป็นแหล่งรายได้หลักแทน ทั้งนี้ เพื่อลดปริมาณการใช้ทรัพยากรที่ต้องใช้ในกิจกรรมประมงและทำนา

(4) ผลกระทบที่เกิดขึ้นหากไม่สามารถประกอบอาชีพที่ทำอยู่ได้อีกต่อไป กรณีหากเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรงจนถึงขั้นไม่สามารถประกอบอาชีพที่ทำอยู่ได้อีกต่อไป จะเกิดผลกระทบอย่างไรบ้าง และจะมีทางเลือกในการประกอบอาชีพอื่นๆ ได้อีกหรือไม่ ซึ่งกลุ่มอาชีพต่างๆ ที่ได้รับผลกระทบมีดังต่อไปนี้ (ตารางที่ 4.28)

ตารางที่ 4.28 ผลกระทบที่เกิดจากการไม่ประกอบอาชีพหลัก

อาชีพ	พื้นที่	ผลกระทบ	ทางเลือกประกอบอาชีพอื่นๆ
1. เลี้ยงโคนม	ด.ลำปำ	- บางครอบครัวประสบปัญหา	บางส่วนจะกลับไปทำประมง
2. ทำนา	อ.หัวไทร	- รายได้น้อยลง	ส่วนใหญ่ไม่มีทางเลือก
3. ประมง	อ.เขาชัยสน	- รายได้น้อยลง - คนในครอบครัวมีงานทำน้อยลง	ทำนา เลี้ยงสัตว์ ทำสวนมะม่วง เนื่องจากมีที่ดินอยู่แล้ว
4. เรือท่องเที่ยว	ด.ทะเลน้อย	- รายได้ลดลง	เลี้ยงปลา
5. กระจูด	ด.ทะเลน้อย	- ต้องซื้อวัตถุดิบ (กระจูด) ราคาสูง	ทำงานก่อสร้าง
6. กระจูด	ด.เคร็ง	- ประชากรในพื้นที่ 60% ต้องลำบาก เนื่องจากเป็นอาชีพหลัก	ทำสวน ทำนา
7. ทำนา	อ.ระโนด	- รายได้ประชากรในพื้นที่ลดลง เกิดปัญหาน้ำเค็ม	เลี้ยงสัตว์ เนื่องจากปลูกสัตว์ให้การส่งเสริม
8. เลี้ยงผึ้ง	อ.กระเส็นนู้	- รายได้ครอบครัวลดลง	ทำนา เนื่องจากพื้นที่ที่มีความเหมาะสม
9. เรือนำเที่ยว	อ.สทิงพระ	- ไม่มีนักท่องเที่ยว รายได้ลดลง	ทำงานก่อสร้าง
10. ทำนา	อ.บางกล่ำ	- รายได้ลดลง และส่งผลกระทบต่อการทำอาชีพอื่นๆ ด้วย	ทำสวน เนื่องจากพื้นที่ที่เหมาะสม
11. ทำนา	อ.สทิงพระ	- รายได้ลดลง ชุมชนไม่มีเงินส่งลูกเรียน	ก่อสร้าง และแปรรูปตาลโดนด
12. นากุ้ง	อ.สิงหนคร	- จะเกิดผลกระทบต่อครอบครัวเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นรายได้หลัก	ทำประมง ตาลโดนด
12. เลี้ยงควาย	อ.ระโนด	- ถูกจำกัดพื้นที่เลี้ยงควาย ทำให้เลี้ยงควายได้น้อยลง คนในชุมชนว่างงานเกิดการอพยพไปทำงานที่อื่น	ค้าขาย เนื่องจากสะดวกกว่าทำอาชีพอื่น
13. นากุ้ง	อ.สิงหนคร	- จะเกิดผลกระทบต่อครอบครัวเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นรายได้หลัก	ทำประมง ตาลโดนด
14. ประมง	อ.สิงหนคร	- เตือดร้อนไม่มาก เนื่องจากไปทำงานโรงงานได้	รับจ้างทั่วไป
15. การเลี้ยงวัวพื้นบ้าน	อ.เขาชัยสน	- รายได้ลดลง	ปลูกผัก

โดยสรุป กลุ่มอาชีพแต่ละกลุ่มมีทางเลือกหรือมีศักยภาพในการอยู่รอดมากขึ้นแตกต่างกันดังนี้⁵

- (1) ในพื้นที่อำเภอหัวไทร หากไม่สามารถทำนาได้อีกต่อไป กลุ่มผู้ทำนาก็ไม่มีทางเลือกไปประกอบอื่นๆ มากนัก เมื่อเทียบกับอาชีพทำนาในพื้นที่อื่นๆ
- (2) ประชากรในพื้นที่อำเภอสิงหนครที่ทำประมง ไม่ได้พึ่งพาทรัพยากรสัตว์น้ำมากนัก เนื่องจากเป็นชุมชนประมงที่อาศัยอยู่ใกล้ชุมชนเมืองที่เป็นแหล่งอุตสาหกรรมจึงสามารถไปทำงานรับจ้างในโรงงานได้ไม่ยากนัก
- (3) บริเวณพื้นที่คาบสมุทรสทิงพระ ทรัพยากรจากคันตาลโดนดจะเป็นทางเลือกในการประกอบอาชีพของประชากรในบริเวณนี้
- (4) มีหลายพื้นที่ที่ประชากรไม่มีทางเลือกในการใช้ทรัพยากรในพื้นที่มากนัก ต้องออกไปทำงานรับจ้าง/ก่อสร้างนอกพื้นที่ได้แก่ ต.ทะเลน้อย ของ จ.พัทลุง และ อ.สทิงพระ ของ จ.สงขลา
- (5) มีหลายพื้นที่ที่ประชากร มีทางเลือกในการประกอบอาชีพ เนื่องจากความเหมาะสมหรือความได้เปรียบในแง่ของทรัพยากรในพื้นที่ ได้แก่ อ.เขาชัยสน ของ จ.พัทลุง ที่สามารถทำนา เลี้ยงสัตว์หรือทำสวนมะม่วงเบา อ.กระแสดินธุ์ ที่ยังมีพื้นที่ที่เหมาะสมในการทำนา และ อ.บางกล่ำ ที่มีพื้นที่ที่เหมาะสมในการทำสวน

4.3.5 ผลการศึกษา

การศึกษายบทบาท และทักษะของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อการพัฒนากลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา จะนำเสนอผลการศึกษา ในหัวข้อต่อไปนี้:

- การพึ่งพาทรัพยากรของกลุ่มอาชีพ
- ทักษะของกลุ่มอาชีพต่อการพัฒนากลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
- บทบาทการบริหารจัดการกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- ทักษะต่อการพัฒนากลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- การบังคับใช้กฎหมายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- บทบาทของหน่วยงานภาครัฐ
- ทักษะของหน่วยงานภาครัฐต่อการพัฒนาทะเลสาบสงขลา
- การบังคับใช้กฎหมายของหน่วยงานภาครัฐ
- บทบาทการพัฒนาทะเลสาบสงขลาของภาคประชาชน
- ทักษะขององค์กรภาคประชาชนต่อการพัฒนากลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
- บทบาทของผู้ประกอบการต่อการพัฒนากลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
- การพึ่งพากลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาของผู้ประกอบการ
- ทักษะของผู้ประกอบการต่อการพัฒนากลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
- ความขัดแย้งของกลุ่มอาชีพต่างๆ ที่ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

⁵ ข้อเสนอแนะประการหนึ่งคือ : พื้นที่ที่ประชากรไม่มีทางเลือกในการประกอบอาชีพอื่นมากนัก ควรให้ความสำคัญเป็นพื้นที่เป้าหมายในการพัฒนาอาชีพ

4.3.5.1 การพึ่งพาทรัพยากรของกลุ่มอาชีพ

(1) ทุกกลุ่มอาชีพที่ทำการศึกษายังมีรายได้จากการประกอบอาชีพอื่นๆ ส่วนใหญ่มีรายได้ของครัวเรือนทั้งหมดจากอาชีพหลัก (อาชีพที่ศึกษา) ประมาณร้อยละ 60-80 หรือมากกว่าร้อยละ 50 แต่ไม่ถึง 100

(2) การทำนาและประมง โดยภาพรวมแล้วแม้ว่ามีการทำนาและประมงอยู่ทั่วไปในพื้นที่รอบทะเลสาบ แต่อาชีพเหล่านี้รายได้ลดลง จะต้องหารายได้จากการประกอบอาชีพอื่นๆ

(3) หากเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมอย่างรุนแรง กลุ่มอาชีพต่างๆ ในแต่ละพื้นที่จะมีศักยภาพในการอยู่รอดแตกต่างกันออกไป ได้แก่

- **พื้นที่ อ.หัวไทร** หากไม่สามารถทำนาได้อีก กลุ่มผู้ทำนาก็ไม่มีทางเลือกในการประกอบอาชีพอื่นมากนัก เมื่อเทียบกับอาชีพทำนาในพื้นที่อื่นๆ

- **พื้นที่ อ.สิงหนคร** ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาทรัพยากรประมงมากนัก เนื่องจากเป็นชุมชนที่อยู่ใกล้แหล่งโรงงานอุตสาหกรรมและสามารถไปทำงานรับจ้างในโรงงานได้ไม่ยากนัก

- **พื้นที่คาบสมุทรสงขลา** อาชีพเกี่ยวกับดินตาลโดนด เป็นอาชีพทางเลือกที่สำคัญของชุมชนบริเวณนี้

(4) กลุ่มอาชีพที่ด้อยโอกาส ไม่มีทางเลือกไปประกอบอาชีพอื่นมากนัก เนื่องจากขาดความรู้ที่จะไปประกอบอาชีพอื่น จึงต้องทำอาชีพดั้งเดิมของชุมชนที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ ได้แก่ ประมง เลี้ยงควาย ทำนา กระจัด ส่วนกลุ่มที่มีโอกาสในการเลือกอาชีพและพึ่งพาตนเองได้ส่วนใหญ่ เป็นอาชีพที่ได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ การเลี้ยงผึ้ง นาุ้ง เลี้ยงโคนม

(5) กลุ่มอาชีพใดที่มีความอ่อนแอ และกลุ่มอาชีพใดที่มีความเข้มแข็ง เมื่อพิจารณาจากความจำเป็นของแต่ละกลุ่มอาชีพในการพึ่งพาหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

- **กลุ่มอาชีพประมง** เป็นอาชีพดั้งเดิมของชุมชนรอบทะเลสาบและมีผู้ประกอบอาชีพนี้เป็นจำนวนมาก แต่มีหน่วยงานหลักที่ช่วยเหลืออาชีพนี้โดยตรงเพียงหน่วยงานเดียวคือ กรมประมง ในขณะที่อาชีพอื่นๆ มีหลายๆ หน่วยงานสนับสนุนส่งเสริม

- **กลุ่มอาชีพทำนา** มีหน่วยงานให้ความช่วยเหลือหลายหน่วยงาน แต่เป็นการช่วยเหลือด้านราคาและปัจจัยการผลิต นับเป็นกลุ่มที่อ่อนแอ เนื่องจากไม่สามารถควบคุมต้นทุนการผลิตและราคาผลผลิตได้

- **กลุ่มเลี้ยงโคนม เลี้ยงผึ้ง เรือนำเที่ยว** ได้รับการพัฒนาส่งเสริมจากหลายๆ หน่วยงาน เป็นกลุ่มที่สามารถดูแลตนเองได้ดีกว่าเมื่อเทียบกับกลุ่มที่มีอาชีพทำนา และอาชีพประมงเป็นอาชีพหลักเพียงอย่างเดียว

- **กลุ่มนาุ้ง** พึ่งพาความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐน้อยที่สุด สำหรับหน่วยงานที่มีบทบาทต่อกิจกรรมนาุ้งมากที่สุด คือ สถาบันการเงิน

4.3.5.2 ทัศนะของกลุ่มอาชีพต่อการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

(1) กลุ่มอาชีพส่วนใหญ่จะประสบปัญหาสิ่งแวดล้อมที่สำคัญคือ ดินเสื่อม และน้ำเสีย สำหรับอาชีพที่ประสบปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมน้อยมาก คือ กลุ่มเลี้ยงควาย และโคนม สำหรับกลุ่มอาชีพส่วนใหญ่เข้าใจว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมดังกล่าวเกิดจากกิจกรรมของกลุ่มอาชีพอื่นๆ

(2) หากได้รับการสนับสนุนจากโครงการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา กลุ่มอาชีพส่วนใหญ่เข้าใจว่าจะเกิดผลดีต่อรายได้ และความสัมพันธ์ที่ดีกับกลุ่มอื่นๆ

(3) กลุ่มอาชีพทุกกลุ่มต้องการให้การพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เน้นทางด้านการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและการสร้างอาชีพ โดยส่วนใหญ่เห็นว่าปัญหาที่ต้องแก้ไขโดยเร่งด่วนในขณะนี้ คือ ปัญหาล้างแควล้อมล้อมโทรม

(4) กลุ่มอาชีพส่วนใหญ่เข้าใจว่า กิจกรรมการประกอบอาชีพของตนเองมิได้ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ยอมรับว่าอาชีพของตนเองได้ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ การที่ส่วนใหญ่เข้าใจว่าอาชีพของตนเองมิได้ก่อให้เกิดปัญหาล้างแควล้อม เนื่องจากยังขาดความเข้าใจในเรื่องปัญหาล้างแควล้อม

(5) กลุ่มอาชีพส่วนใหญ่เข้าใจว่า กิจกรรมของตนเองมิได้ส่งผลกระทบต่ออาชีพอื่น เนื่องจากการแบ่งพื้นที่กันอย่างชัดเจน มีส่วนน้อยเท่านั้นที่เข้าใจ และยอมรับว่าอาชีพของตนเองได้ส่งผลกระทบต่ออาชีพอื่น

(6) กลุ่มอาชีพที่เห็นว่าการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบที่เป็นอยู่เกิดผลเสียมากกว่าผลดี ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มอาชีพที่ได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาของรัฐ ส่วนกลุ่มอาชีพที่เห็นว่าการพัฒนาที่เป็นอยู่เกิดผลดีจะเป็นกลุ่มเป้าหมายการพัฒนาตามโครงการต่างๆ ของรัฐ

(7) กลุ่มอาชีพส่วนใหญ่เห็นว่า หน่วยงานที่เหมาะสมที่สุดในการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบต้องเป็นหน่วยงานระดับชาติ เนื่องจากมีอำนาจสั่งการ และมีงบประมาณจำนวนมาก

(8) ประเด็นใครได้ประโยชน์จากการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามากที่สุด มีความคิดเห็นแตกต่างกันไป 3 ลักษณะคือ (ก) กลุ่มประมงได้รับประโยชน์มากที่สุด (ข) ทุกกลุ่มอาชีพได้รับประโยชน์เท่าๆ กัน และ (ค) หน่วยงานภาครัฐเป็นกลุ่มที่ได้รับประโยชน์มากที่สุด โดยที่ผู้มีทัศนคติดังกล่าวมีจำนวนใกล้เคียงกัน

(9) กลุ่มอาชีพส่วนใหญ่มองว่า กลุ่มที่ได้รับความเดือดร้อนจากการพัฒนาทะเลสาบมากที่สุด คือ กลุ่มอาชีพประมง เนื่องจากปัญหาน้ำเสีย และการทำลายระบบนิเวศน์ ทางด้านกลุ่มอาชีพทำนา ได้รับความเดือดร้อนในเรื่องการใช้น้ำ การบุกรุกของน้ำเค็ม และการไม่ควบคุมพื้นที่ทำนาถุ้ง

(10) กลุ่มอาชีพส่วนใหญ่มองว่า กลุ่มที่รัฐบาลต้องให้ความช่วยเหลือเร่งด่วน คือ กลุ่มอาชีพประมง เนื่องจากเป็นอาชีพดั้งเดิม และเกี่ยวข้องกับคนจำนวนมาก

(11) ความเชื่อมั่นในการพัฒนาทะเลสาบสงขลา กลุ่มอาชีพส่วนใหญ่มองว่าทะเลสาบสงขลาจะเสื่อมโทรมลงกว่าเดิม เนื่องจากยังไม่มีการทำงานของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องอย่างจริงจัง และแม้ว่าจะมีการร่วมมือกันอย่างจริงจังของทุกๆ ฝ่าย แต่ก็ไม่สามารถฟื้นฟูทะเลสาบให้กลับคืนสภาพความอุดมสมบูรณ์เหมือนในอดีตได้

(12) หากต้องการฟื้นฟูทะเลสาบสงขลาให้ดีขึ้นกว่าเดิม หน่วยงาน/องค์กรที่เกี่ยวข้องจะต้องมีการปรับเปลี่ยนบทบาท ดังนี้

- หน่วยงานของรัฐ ต้องทำงานด้วยความโปร่งใส ต้องให้ชุมชนมีส่วนร่วม และเข้ามารับรู้ปัญหาของชุมชนมากขึ้น

- องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต้องมีทรัพยากรทางการบริหารมากขึ้น

- ชุมชนต้องมีจิตสำนึกร่วมมือกันมากขึ้นทั้งระหว่างคนในชุมชน และร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐ

(13) ปัญหาการทำอวนรุน อวนลาก และผลกระทบจากการทำนาถุ้ง กลุ่มอาชีพส่วนใหญ่มองว่าการแก้ไขปัญหาดังกล่าว หน่วยงานที่เหมาะสมที่สุด คือ หน่วยงานระดับชาติ

4.3.5.3 บทบาทการบริหารจัดการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

(1) โดยภาพรวม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมองว่าตนเองมีบทบาทหลักๆ ในเรื่องของการอนุรักษ์ และการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมของชุมชน ส่วนบทบาทด้านการควบคุมดูแล หรือจัดระเบียบการใช้ทรัพยากร มีน้อยมาก ซึ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมองว่าเป็นหน้าที่ของกรมต่างๆ ที่มีหน้าที่โดยตรง

(2) บทบาทด้านการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐเป็นหลัก ทางด้านภาคเอกชนยังมีการสนับสนุนบทบาทดังกล่าวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นน้อยมาก

(3) ในการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีการรักษาสิงแวดล้อม เพื่อประโยชน์ด้านการประกอบอาชีพเป็นหลัก ส่วนการสนับสนุนกลุ่มกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมโดยตรงนั้นยังมีอยู่น้อยมาก

4.3.5.4 ทิศนะต่อการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

(1) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นส่วนใหญ่มองว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อมของทะเลสาบสงขลาในขณะนี้ ผู้ก่อปัญหาหลักคือ โรงงานอุตสาหกรรม และนาุ้ง

(2) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นส่วนใหญ่มองว่า กลุ่มอาชีพประมงคือกลุ่มที่ด้อยโอกาสที่สุด และรัฐต้องให้ความช่วยเหลือโดยตรง ส่วนกลุ่มที่เดือดร้อนรองลงมาคือ กลุ่มอาชีพทำนา

(3) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเกือบทั้งหมดมองว่า ตนเองมีบทบาทในการบริหารจัดการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาไม่มากนัก เมื่อเทียบกับหน่วยงานภาครัฐอื่นๆ โดยมีสาเหตุหลัก คือ ขาดงบประมาณ บุคลากร และไม่ได้มีอำนาจหน้าที่โดยตรงเมื่อเทียบกับหน่วยงานภาครัฐ

(4) ในการบริหารจัดการทะเลสาบสงขลา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นส่วนใหญ่มองว่า หน่วยงานระดับท้องถิ่นไม่สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมองว่าควรให้หน่วยงานระดับชาติเป็นผู้บริหารจัดการ เพราะมีอำนาจสั่งการหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่

(5) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นส่วนใหญ่มองว่า หากยังมีการพัฒนาทะเลสาบสงขลาเช่นปัจจุบันต่อไปในอนาคตทะเลสาบสงขลาจะเสื่อมโทรมลงกว่าเดิม แม้ว่าจะมีการตื่นตัวและร่วมมือกันของทุกๆ ฝ่ายอย่างจริงจังก็เพียงแต่ฟื้นฟูให้ทะเลสาบมีสภาพดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ แต่ไม่สามารถฟื้นฟูให้กลับคืนสภาพดังเช่นอดีตได้

(6) หากต้องการฟื้นฟูทะเลสาบให้ดีขึ้นกว่าเดิม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมองว่า องค์กรต่างๆ ต้องมีการปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ ดังนี้

- ชุมชนต้องสร้างจิตสำนึก กำหนดความต้องการใช้ทรัพยากรร่วมกัน
- หน่วยงานภาครัฐ ต้องทำงานไม่ซ้ำซ้อน มีการทำประชาพิจารณ์ และมีหน่วยงานตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนเพื่อให้ประชาชนติดต่อได้สะดวก
- องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต้องมีการก่อตั้งอาสาสมัครด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มีงบประมาณสนับสนุนที่เพียงพอ

4.3.5.5 การบังคับใช้กฎหมายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

- (1) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นส่วนใหญ่ไม่ทราบว่า มีกฎหมายฉบับใดบ้างที่ให้อำนาจองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการกิจด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- (2) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทุกองค์กรมีการบังคับใช้กฎหมายแบบยืดหยุ่น ประนีประนอมกับผู้ใช้ทรัพยากร
- (3) กฎหมายอื่นๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ พรบ. น้ำน้าไทย พรบ. ประมง พรบ. ป่าไม้ และ พรบ. การชลประทาน หรือมักมีปัญหาความขัดแย้งในการดำเนินงานกับหน่วยงานของกรมป่าไม้ กรมประมง กรมการขนส่งทางน้ำและพาณิชยนาวี และกรมชลประทาน
- (4) การขาดประสิทธิภาพในการใช้กฎหมายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เกิดจากขาดความรู้ในเรื่องกฎหมาย ขาดงบประมาณและบุคลากร ชุมชนไม่ให้ความร่วมมือ เจื่อนใจทางการเมือง ผู้บริหารขาดจิตสำนึก

4.3.5.6 บทบาทของหน่วยงานภาครัฐ

- (1) บทบาทหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง แบ่งได้เป็น 2 ลักษณะคือ มีหน้าที่ในการอนุรักษ์ทรัพยากรโดยตรง และมีหน้าที่พัฒนาเศรษฐกิจ สังคม ของชุมชนโดยตรง แต่ในภาคปฏิบัติ หน่วยงานแต่ละหน่วยงานมองว่าองค์กรของตนเองมีบทบาททั้ง 2 ลักษณะควบคู่กันไป
- (2) บทบาทการบริหารจัดการทะเลสาบสงขลา หน่วยงานส่วนใหญ่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานส่วนกลางเป็นหลัก

4.3.5.7 ทิศนะของหน่วยงานภาครัฐต่อการพัฒนาทะเลสาบสงขลา

- (1) กิจกรรมที่หน่วยงานภาครัฐมองว่า ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมของทะเลสาบมากที่สุดคือ ประมง และนาุ้ง ส่วนกลุ่มอาชีพที่รัฐต้องช่วยเหลือโดยเร่งด่วนที่สุด คือ กลุ่มประมง
- (2) หน่วยงานภาครัฐส่วนใหญ่มองว่า องค์กรของตนเองมีบทบาทในการพัฒนาทะเลสาบสงขลา มากเมื่อเทียบกับองค์กรอื่นๆ เนื่องจากเป็นหน้าที่โดยตรงของหน่วยงาน และสามารถควบคุมหน่วยงานอื่นได้
- (3) หน่วยงานภาครัฐส่วนใหญ่เข้าใจว่ากิจกรรม/ โครงการของหน่วยงานตนเองมิได้ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมของทะเลสาบสงขลา
- (4) หน่วยงานภาครัฐส่วนใหญ่มองว่า หน่วยงานระดับท้องถิ่นมีความเหมาะสมที่สุดในการแก้ไขปัญหาทะเลสาบสงขลา เนื่องจากเป็นหน่วยงานที่ใกล้ชิดกับชุมชนมากที่สุด
- (5) หน่วยงานภาครัฐส่วนใหญ่มองว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อมของทะเลสาบที่ต้งแก้ไขโดยเร่งด่วนที่สุด คือ ปัญหามลพิษจากน้ำเสีย
- (6) หน่วยงานภาครัฐส่วนใหญ่มองว่าในอนาคตทะเลสาบสงขลาจะเสื่อมโทรมมากกว่าเดิม เนื่องจากการพัฒนาที่เป็นอยู่ มิได้ดำเนินการอย่างจริงจัง และแม้ว่าจะมีการร่วมมือกันอย่างจริงจังของทุกฝ่าย ก็ไม่สามารถฟื้นฟูให้ทะเลสาบสงขลากลับคืนดังเช่นอดีตได้

(7) การปรับเปลี่ยนบทบาทขององค์กรเพื่อการฟื้นฟูทะเลสาบสงขลา ในทัศนะของหน่วยงานภาครัฐ เห็นว่า ต้องมีการปรับเปลี่ยนที่สำคัญ คือ

- องค์กรชุมชน ต้องให้ความร่วมมือกับภาครัฐมากขึ้น ใช้ทรัพยากรให้ถูกต้องตามกฎหมาย
- หน่วยงานภาครัฐทำงานเชื่อมโยงกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เผยแพร่ข้อมูลการทำงานให้ประชาชนรับทราบ
- องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นองค์กรหลักในการประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ให้ทำงานร่วมกัน

4.3.5.8 การบังคับใช้กฎหมายของหน่วยงานภาครัฐ

(1) หลายๆ หน่วยงานใช้กฎหมายมากกว่า 1 ฉบับ แต่หน่วยงานระดับพื้นที่ (จังหวัด อำเภอ) ส่วนใหญ่ ดำเนินงานตามนโยบายเป็นหลัก มิได้มีกฎหมายมาบังคับใช้โดยตรง

(2) หน่วยงานที่มีภารกิจด้านการอนุรักษ์โดยตรงมองว่า บทบาทหลักของตนเองคือ การอนุรักษ์ ขณะที่หน่วยงานที่ไม่ได้มีภารกิจด้านนี้โดยตรงมองว่า หน่วยงานของตนมีบทบาทด้านการอนุรักษ์ด้วย

(3) การบังคับใช้กฎหมาย หน่วยงานส่วนใหญ่ใช้กฎหมายแบบยืดหยุ่น

(4) มีหน่วยงานหลายหน่วยงานที่มีข้อจำกัดในการดำเนินงานตามกฎหมาย เนื่องจากมีกฎหมายของหน่วยงานอื่นเป็นอุปสรรค (อำนาจหน้าที่และพื้นที่บังคับใช้กฎหมายซ้ำซ้อน)

(5) หน่วยงานส่วนใหญ่เห็นว่า กฎหมายที่ใช้อยู่เหมาะสมดีอยู่แล้ว มีบางหน่วยงานที่เห็นว่ากฎหมายที่ใช้อยู่ล้าสมัย ได้แก่ ประมงจังหวัด และเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย

(6) ปัญหาที่ทำให้หน่วยงานไม่สามารถบังคับใช้กฎหมายได้อย่างเต็มที่ เกิดจากการขาดงบประมาณ และบุคลากรที่มีประสิทธิภาพ

4.3.5.9 บทบาทการพัฒนาทะเลสาบสงขลาของภาคประชาชน

(1) ขอบเขตความสามารถในการทำงานขององค์กรภาคประชาชน ส่วนใหญ่ทำงานเพื่อสร้างจิตสำนึกเป็นหลัก

(2) องค์กรภาคประชาชนส่วนใหญ่ ได้รับการสนับสนุนการดำเนินงานจากภาคประชาชนด้วยกัน มีองค์กรภาคประชาชนจำนวนน้อยเท่านั้นที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ

(3) กลุ่มเป้าหมายในการทำงานขององค์กรภาคประชาชน แบ่งเป็น 2 ลักษณะคือ องค์กรที่มีกลุ่มเป้าหมายเฉพาะเช่น ชาวประมง หรือกลุ่มผู้द्यโอกาสในพื้นที่อื่นๆ และองค์กรที่มีกลุ่มเป้าหมายทั่วไปที่เป็นประชาชนและเครือข่ายทั้งลุ่มน้ำทะเลสาบ

4.3.5.10 ทิศนะขององค์กรภาคประชาชนต่อการพัฒนาทะเลสาบสงขลา

- (1) องค์กรประชาชนส่วนใหญ่มองว่า บทบาทของตนเองมีบทบาทในการพัฒนาทะเลสาบสงขลาน้อย เมื่อเทียบกับหน่วยงานภาครัฐ องค์กรประชาชนจะทำได้เพียงการรณรงค์ปลุกจิตสำนึก
- (2) ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ต้องแก้ไขโดยเร่งด่วนที่สุด ได้แก่ น้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรม นาุ้ง และชุมชน
- (3) กลุ่มอาชีพที่รัฐต้องช่วยเหลือโดยเร่งด่วน คือ กลุ่มอาชีพประมง
- (4) องค์กรภาคประชาชนส่วนใหญ่มองว่า สามารถทำงานพัฒนาได้ดีกว่าหน่วยงานภาครัฐ เนื่องจากรู้ปัญหาของชุมชนเป็นอย่างดี และมีระบบการทำงานที่คล่องตัว
- (5) เพื่อให้ภาคประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาอย่างจริงจัง ทางองค์กรประชาชนส่วนใหญ่เห็นว่าหน่วยงานภาครัฐต้องสนับสนุนงบประมาณ
- (6) องค์กรประชาชนส่วนใหญ่มองว่าในปัจจุบันภาคประชาชนมีส่วนร่วมต่อการกำหนดแผน / โครงการพัฒนาทะเลสาบสงขลา เนื่องจากได้เป็นเพียงผู้ร่วมงาน (ประชุมสัมมนา) แต่สำหรับการตัดสินใจยังเป็นอำนาจของหน่วยงานภาครัฐ
- (7) หน่วยงานที่เหมาะสมในการบริหารจัดการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาส่วนใหญ่มองว่า ควรเป็นภาคประชาชน เนื่องจากรู้ปัญหาดีกว่าภาครัฐ อย่างไรก็ตาม หน่วยงานทุกระดับต้องร่วมมือกันในการดำเนินการ
- (8) องค์กรภาคประชาชนมองว่า ปัญหาในการทำงานขององค์กรภาคประชาชนที่สำคัญคือ ขาดความร่วมมือของคนในชุมชน และขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ

4.3.5.11 บทบาทของกลุ่มผู้ประกอบการต่อการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

- (1) ในด้านสิ่งแวดล้อม ผู้ประกอบการมองว่า องค์กรของตนเองไม่ได้มีส่วนร่วม หรือมีส่วนเกี่ยวข้องต่อการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาโดยตรง หรือมีน้อยมาก เนื่องจากที่ตั้งของโรงงานอยู่ห่างไกลจากทะเลสาบ
- (2) ในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน ผู้ประกอบการมีบทบาททำให้เกิดการจ้างแรงงานในพื้นที่ที่ผู้ประกอบการไม่มีการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในกิจกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

4.3.5.12 การพึ่งพาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาของผู้ประกอบการ

- (1) ผู้ประกอบการเห็นว่าไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องมากนักในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
- (2) มีโรงงานบางแห่งเท่านั้นที่มีการใช้น้ำจากคลองอู่ตะเภา ซึ่งหากไม่สามารถใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำดังกล่าวได้ การแก้ไขปัญหาของโรงงานคือ การใช้น้ำบาดาล
- (3) เหตุผลสำคัญในการตั้งโรงงานในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา คือ ที่ดินราคาถูก มีโครงสร้างพื้นฐานรองรับ และอยู่ในแหล่งวัตถุดิบ (ยางพารา)

(4) หากเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมรุนแรงในทะเลสาบสงขลา จะไม่ส่งผลกระทบต่อโรงงาน เนื่องจากไม่ได้มีการนำทรัพยากรจากทะเลสาบสงขลาไปใช้ในกิจกรรมของโรงงาน

(5) โรงงานส่วนใหญ่ใช้วัตถุดิบ (ยางพารา) ในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในสัดส่วนที่มากกว่าร้อยละ 50 ในขณะที่วัตถุดิบบางส่วนจะนำมาจากจังหวัดใกล้เคียง

(6) หากต้องย้ายโรงงานไปอยู่นอกเขตพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โรงงานเห็นว่าจะได้รับผลกระทบทั้งทางด้านการผลิต และการตลาด

4.3.5.13 ทักษะของผู้ประกอบการต่อการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

(1) โดยภาพรวมแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างโรงงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นลักษณะที่โรงงานถูกจับตามองในฐานะเป็นผู้ก่อมลพิษ

(2) ปัญหาสิ่งแวดล้อมของทะเลสาบสงขลาที่รุนแรงที่สุด คือปัญหาน้ำเสีย

(3) ในด้านขององค์กรบริหารจัดการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โรงงานมองว่าหน่วยงานระดับจังหวัดและอำเภอ เป็นหน่วยงานที่ไม่มีศักยภาพ เนื่องจากเรื่องลุ่มน้ำทะเลสาบเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องหลายจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหน่วยงานที่ไม่มีศักยภาพเนื่องจากมีอำนาจหน้าที่เฉพาะขอบเขตเล็กๆ และขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ ทางด้านองค์กรพัฒนาเอกชนไม่มีศักยภาพเนื่องจากขาดงบประมาณ องค์กรชุมชนไม่มีศักยภาพเนื่องจากชุมชนยังขาดจิตสำนึกในเรื่องสิ่งแวดล้อม และผู้ประกอบการไม่มีศักยภาพเนื่องจากไม่มีความพร้อม ต้องดูแลตนเองเป็นอันดับแรก ผู้ประกอบการมองว่า หน่วยงานภาครัฐระดับชาติควรมีบทบาทสำคัญ

(4) เป้าหมายหลักของการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ควรเน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม

(5) กลุ่มชาวประมง หรือกลุ่มที่ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชายฝั่ง เป็นกลุ่มที่รัฐบาลต้องให้ความช่วยเหลือโดยเร่งด่วน

(6) การพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาที่ผ่านมา ชาวบ้านที่เป็นผู้ใช้ทรัพยากรในทะเลสาบเป็นผู้ที่ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาทะเลสาบมากที่สุด

(7) กิจกรรมนาุ้ง และน้ำเสียจากครัวเรือน ชุมชน ก่อให้เกิดมลพิษต่อทะเลสาบมากที่สุด

(8) หากยังมีการบริหารจัดการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาอย่างเช่นในปัจจุบัน ในอนาคตทะเลสาบจะเสื่อมโทรมมากขึ้นกว่าเดิม ควรมีการปรับเปลี่ยนบทบาทองค์กรที่สำคัญดังนี้

- ชุมชน ต้องมีจิตสำนึกในการรักษาสภาพสิ่งแวดล้อมให้มากขึ้นกว่าเดิม ต้องมองปัญหาให้เป็นเรื่องของส่วนรวม

- หน่วยงานภาครัฐ ต้องเข้าไปแก้ปัญหาการใช้ทรัพยากรของชุมชนอย่างจริงจัง

- องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรเน้นการกำหนดแผนงานด้านเศรษฐกิจ โครงสร้างพื้นฐาน คุณภาพชีวิต และสิ่งแวดล้อม โดยลดกิจกรรมประเพณี งานรื่นเริงให้น้อยลง เนื่องจากการใช้งบประมาณที่ไม่เกิดประโยชน์ต่อการสร้างจิตสำนึกชุมชน

4.3.5.14 ความขัดแย้งของกลุ่มอาชีพต่างๆ ที่ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ความขัดแย้งของกลุ่มอาชีพต่างๆ ในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาที่มีการใช้ทรัพยากรต่างกัน สามารถวิเคราะห์ได้ 6 กลุ่มอาชีพคือ (1) กลุ่มทำนา กับ กลุ่มชาวประมง (2) กลุ่มประมงพื้นบ้าน (ประมงขนาดเล็ก) กับ กลุ่มประมงพาณิชย์ (อวนรุน อวนลาก) (3) กลุ่มนาุ้ง กับ กลุ่มนาข้าว (4) กลุ่มเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง กับ กลุ่มนายทุนโรงงานอุตสาหกรรม (5) กลุ่มโปงพาง / ไชนึ่ง กับ เรือประมงขนาดใหญ่ และ (6) กลุ่มจับสัตว์น้ำ กับ กลุ่มปลูกกระเจ็ด และกลุ่มทำนาข้าว ดังรายละเอียดต่อไปนี้

(1) **กลุ่มทำนา กับ กลุ่มชาวประมง** เป็นความขัดแย้งขั้นพื้นฐาน เพราะชาวนาต้องการน้ำจืดในการทำนา โดยเฉพาะชาวนาในคาบสมุทรสทิงพระ จึงเสนอให้ปิดปากกระวะ ให้มีการสูบน้ำจากทะเลสาบตอนบน และเสนอให้มีโครงการคั่นกั้นน้ำเค็ม ส่วนชาวประมงโดยเฉพาะทางฝั่งตะวันตก (บริเวณจังหวัดพัทลุง) ต่อต้านโครงการเหล่านี้ มองว่าทำให้ระบบสูบน้ำของทะเลสาบเปลี่ยนแปลงไป ส่งผลกระทบต่อการเจริญเติบโตของสัตว์น้ำ และทำให้สัตว์น้ำลดลง จึงต่อต้านโครงการนี้ พร้อมทั้งเสนอให้เปิดปากกระวะ เป็นต้น

(2) **กลุ่มประมงพื้นบ้าน (ประมงขนาดเล็ก) กับ กลุ่มประมงพาณิชย์ (อวนรุน อวนลาก)** ลักษณะของชาวประมงแถบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเกือบทั้งหมดเป็นคนในพื้นที่ซึ่งมีการตั้งถิ่นฐานกระจัดกระจายอยู่บริเวณโดยรอบ ทั้งบริเวณที่ราบลุ่ม และตามเกาะบางเกาะในทะเลสาบ โดยเฉพาะใน จ.พัทลุง และ จ.สงขลา เป็นสำคัญ สถาบันวิจัยและเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งรายงานว่า ในปี พ.ศ. 2538 มีชุมชนประมงรอบทะเลสาบสงขลา รวมทั้งสิ้น 152 หมู่บ้าน โดยมีครัวเรือนชาวประมงทั้งสิ้น 8,010 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 10.48 ของชุมชนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาทั้งหมด ไม่รวมพรุควนเคร็ง โดยมีการกระจายตัวดังต่อไปนี้ (อังสุณีย์ และคณะ, 2539)

- ชุมชนประมงรอบทะเลสาบตอนบน มีชุมชนที่ทำการประมง 9 หมู่บ้านใน 2 ตำบลของ อ.ควนขนุน คือ ต.พนางตุง และ ต.ทะเลน้อย โดยมีครัวเรือนที่ทำการประมงรวมทั้งสิ้น 941 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 68.2 ของครัวเรือนทั้งหมด

- ชุมชนประมงรอบทะเลสาบตอนกลาง ประกอบด้วยหมู่บ้านที่ทำการประมงทั้งหมดจำนวน 102 หมู่บ้าน กระจายตัวอยู่ในอำเภอต่างๆ ของจังหวัดสงขลา 4 อำเภอ ได้แก่ อ.กระแสสินธุ์ อ.สทิงพระ อ.ระโนด และ อ.สิงหนคร อยู่ในเขต จ.พัทลุง 4 อำเภอ ได้แก่ อ.ปากพะยูน อ.เขาชัยสน อ.บางแก้ว และ อ.เมืองพัทลุง โดยมีครัวเรือนทำประมงทั้งสิ้น 4,575 ครัวเรือน ร้อยละ 32.2 ของครัวเรือนทั้งหมด

- ชุมชนประมงรอบทะเลสาบตอนล่าง ประกอบด้วยหมู่บ้านที่ทำการประมงรวมทั้งสิ้นจำนวน 47 หมู่บ้าน ใน 11 ตำบล กระจายตัวอยู่ในอำเภอต่างๆ 5 อำเภอของ จ.สงขลา ได้แก่ อ.หาดใหญ่ อ.สิงหนคร อ.บางกล่ำ อ.ควนเนียง และ อ.เมืองสงขลา มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 2,490 ครัวเรือน

สำหรับการทำประมงในทะเลสาบสงขลาที่มีความแตกต่างกันตามสภาพพื้นที่และสภาพด้านทรัพยากร ความเข้มข้นของการทำประมงมีความแตกต่างกันระหว่างบริเวณต่างๆ ของลุ่มน้ำ กล่าวคือ ทะเลสาบตอนล่างเป็นบริเวณที่มีการทำประมงเข้มข้นที่สุด ส่วนในเขตทะเลสาบตอนกลาง และทะเลสาบตอนบนมีความเข้มข้นน้อยกว่า บริเวณทะเลสาบตอนล่าง ในขณะที่บริเวณพรุควนเคร็ง การทำประมงจะทำได้ในฤดูน้ำหลาก และมีการขุดบ่อล่อปลาเพื่อวิดบ่อจับปลาในฤดูแล้ง ยิ่งเมื่อพิจารณาการลดน้อยของป่าชายเลนที่ลดลงอย่างรวดเร็ว ระหว่าง

ปี พ.ศ. 2528 – 2543 ทำให้ชาวประมงประสบปัญหาในการจับสัตว์น้ำซึ่งทำให้รายได้ของชาวประมงลดลงมาอย่างมาก จนหลายครัวเรือนเลิกประกอบอาชีพการประมง

ชุมชนประมงในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา นับแต่อดีตคนในชุมชนไม่ได้มีอาชีพการประมงเพียงอย่างเดียว ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติในทะเลสาบ และพื้นที่โดยรอบทำให้ประชาชนในท้องถิ่นมีอาชีพที่หลากหลายตามฐานทรัพยากรในท้องถิ่นที่มีอยู่ เช่น เผาถ่าน สานกระชูด เย็บจาก ทำน้ำตาลโตนด เลี้ยงสัตว์ ทำเครื่องปั้นดินเผา ทำสวนและทำนา (นฤทธิ, 2545) การทำประมงส่วนมากจะทำการยังชีพ หรือบริโภคในครัวเรือนเป็นสำคัญ ยกเว้นชุมชนประมงที่ทำการประมงเป็นหลักมาตั้งแต่ดั้งเดิม เนื่องจากการเข้าถึงฐานทรัพยากรอื่นๆ ในท้องถิ่นมีอยู่จำกัด ได้แก่ ชุมชนหัวเขา ดังนั้น จึงสามารถแบ่งชาวประมงในทะเลสาบสงขลาออกเป็น 4 กลุ่ม คือ

(ก) กลุ่มที่มีอาชีพทำการประมงเพียงอย่างเดียว โดยแต่ละครอบครัวมีเครื่องมือประมงหลายชนิดร่วมกัน กลุ่มนี้เป็นชาวประมงที่อาศัยในทะเลสาบตอนกลาง และบริเวณทะเลสาบตอนล่าง ส่วนใหญ่เป็นคนมุสลิม

(ข) กลุ่มที่ทำการประมงเป็นอาชีพหลัก และมีอาชีพรองโดยเป็นลูกจ้างทั่วไปและเลี้ยงปลาในกระชัง

(ค) กลุ่มที่ทำการประมงร่วมกับอาชีพอื่น เช่น หัตถกรรม ทำสวน พบที่ทะเลน้อยและพรวนเคร็ง

(ง) กลุ่มชาวประมงที่ทำการประมงเป็นอาชีพรอง โดยมีอาชีพหลักคือ การทำนา ค้าขาย พบมากที่ อ.ระโนด ดังแสดงในตารางที่ 4.29

ตารางที่ 4.29 ประเภทของกลุ่มชาวประมง

ประเภทของการทำประมง	บริเวณของทะเลสาบที่ทำการประมง
ทำประมงอย่างเดียว	ทะเลสาบสงขลา
ทำประมงและเลี้ยงสัตว์	ทั่วไปในทะเลสาบ
ทำประมง ทำการเกษตรและหัตถกรรม	ทะเลน้อย พรวนเคร็ง อำเภอสิงหนคร
ทำนาและทำการประมง	บริเวณ อ.ระโนด

ที่มา: อังสุณี และคณะ, 2539

สมบูรณ์ และคณะ, 2539

จากการศึกษาของอังสุณี และคณะ (2539) ซึ่งศึกษาครอบคลุมทะเลสาบสงขลาทั้ง 3 บริเวณคือ ทะเลสาบตอนบน ทะเลสาบตอนกลาง และทะเลสาบตอนล่างพบว่า ครัวเรือนที่ทำการประมงอย่างเดียวมีรายได้จากการประมงอยู่ระหว่าง 4,500 – 7,000 บาท / เดือน ครอบครัวที่ทำประมงเป็นอาชีพหลัก แต่มีอาชีพอื่นเป็นอาชีพรองมีรายได้จากการประมงอยู่ระหว่าง 3,000 – 5,000 บาท / เดือน

ในพื้นที่พรวนเคร็ง จากการศึกษานี้ของอาแว และคณะ (2546) พบว่าครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในบริเวณพรวนเคร็งส่วนใหญ่ทำประมงเป็นอาชีพรอง มีรายได้จากการประมงเฉลี่ย 4,272 บาท / ปี โดยครัวเรือนใน อ.ระโนด มีรายได้จากการประมงสูงสุด 9,530 บาท / ปี ตามด้วยครัวเรือนใน อ.ควนขนุน 8,586 บาท / ปี อ.ชะอวด 1,105 บาท / ปี ส่วน อ.หัวไทร มีรายได้น้อยที่สุดเฉลี่ยเพียง 53 บาท / ปี ทั้งนี้ ชาวประมงใน อ.ระโนด และ อ.ควนขนุน ส่วนมากใช้พื้นที่ทะเลสาบตอนบน และทะเลสาบตอนกลางเป็นแหล่งประมงด้วย

สำหรับ กรณีตัวอย่างประเภทของชาวประมงในปัจจุบันนี้มีหลายประเภทด้วยกัน แต่ในที่นี้จะกล่าวถึง กลุ่มชาวประมงที่มีความขัดแย้งกันในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ได้แก่ กลุ่มชาวประมงพื้นบ้าน หรือชาวประมงขนาดเล็กกับกลุ่มประมงพาณิชย์ (อวนรุน อวนลาก) ซึ่งกลุ่มชาวประมงพื้นบ้านนั้นเป็นกลุ่มคนที่ดำรงชีวิตและทำมาหากินด้วยการทำประมงชายฝั่งทะเล และตามลำคลองต่างๆ โดยใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำที่เรียบง่าย ไม่ซับซ้อน และเลือกจับสัตว์น้ำเฉพาะอย่าง เช่น แห เบ็ด ลอบ ไซ เป็นต้น อีกทั้งชาวประมงพื้นบ้านยังมีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการประมง ทะเล และลำคลองอย่างลึกซึ้ง สามารถจำแนกชาวประมงพื้นบ้านได้ 3 ประเภท คือ (กองเลขาอนุกรรมการสมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้, 2545)

(ก) ชาวประมงพื้นบ้านที่ไม่มีเรือและเครื่องยนต์ จะใช้ความสามารถของตัวเอง และเครื่องมือจับสัตว์น้ำแบบง่ายๆ ทำการประมงอยู่ริมฝั่งทะเล และแนวป่าชายเลน

(ข) ชาวประมงพื้นบ้านที่มีเรือ แต่ไม่มีเครื่องยนต์ จะจับสัตว์น้ำอยู่ตามแนวป่าชายเลน ใช้เครื่องมือแบบง่าย ๆ

(ค) ชาวประมงพื้นบ้านที่มีเรือและเครื่องยนต์ ขนาดความยาวเรือไม่เกิน 10 ม. ออกจับสัตว์น้ำห่างจากฝั่งไม่เกิน 7 กม.

การทำประมงพื้นบ้าน ส่วนใหญ่ใช้แรงงานในครอบครัว และเป็นการทำประมงเพื่อยังชีพเป็นหลัก เป็นเศรษฐกิจครอบครัวที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อประกันการบริโภคไม่ใช่กำไร ซึ่งแตกต่างจากการทำประมงพาณิชย์ที่มีการบุกรุกเข้ามาแย่งพื้นที่ทำกินของชาวประมงพื้นบ้านในเขตชายฝั่งที่ทรัพยากรสัตว์น้ำยังคงสมบูรณ์ เป็นการทำประมงเพื่อแสวงหากำไรโดยใช้เครื่องมือประมงประเภททำลายล้างทรัพยากรมากขึ้นเรื่อยๆ นับตั้งแต่การใช้ระเบิด ยาเบื่อ โพงพาง อวนรุน อวนลาก เรือปั่นไฟปลากะตัก เป็นต้น สถานการณ์ดังกล่าวทำให้ชุมชนชาวประมงพื้นบ้านตกอยู่ในสภาพอ่อนแอ แต่ละครอบครัวมีหนี้สินจากการประกอบอาชีพที่ใช้ต้นทุนสูงแต่ได้ผลผลิตต่ำ ภาวะหนี้สินมีผลให้ชาวประมงส่วนมากได้รับความเดือดร้อน ประสบกับปัญหาล้มละลายกลายสภาพมาเป็นแรงงานรับจ้างในเรือประมงพาณิชย์ หรือรับจ้างทำงานในเมือง และต่างประเทศมากขึ้น

ดังนั้น ปัญหาความขัดแย้งระหว่างประมงพื้นบ้าน กับประมงพาณิชย์เป็นกรณีพิพาทซึ่งจะเกิดความรุนแรงมากขึ้น เมื่อเกิดแรงหนุนจากกระแสการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งทะเลเกิดขึ้นในภาคใต้ จนกลายมาเป็นการเรียกร้องและผลักดันให้รัฐหันมาสนใจในปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น ปัญหาความขัดแย้งนี้พอวิเคราะห์ได้ว่าอาจเกิดจากปัจจัยดังนี้

(ก) กลไกอำนาจหน้าที่ของข้าราชการที่เปิดทางให้เกิดการกระทำความผิดกฎหมายของเรืออวนลากที่สามารถใช้วนตาถี่เกินที่กำหนดไว้ได้ และยังไม่ปล่อยให้เรืออวนลากเข้ามาทำการประมงในเขตกฎหมายหวงห้ามได้ อีกทั้งมีการตั้งข้อสังเกตว่าการที่มีการปล่อยให้เรืออวนลากสามารถกระทำผิดได้ เพราะเจ้าหน้าที่บางส่วนสามารถใช้เป็นโอกาสให้กับตนเอง และพรรคพวกสำหรับริดไถได้

(ข) ฐานทรัพยากรสัตว์น้ำในท้องถิ่น หรือชุมชนเสื่อมโทรมมากขึ้น ซึ่งเกิดขึ้นพร้อมกับการที่ชาวบ้านถูกทำลายเครื่องมือประมงจากอวนลาก ทำให้ชาวบ้านเกิดแรงกดดันมากจากการถูกรบกวนจากอวนลาก จึงเริ่มมี

กระแสดำเนินการที่จะขัดขวางต่อต้านการทำลายของเรืออวนลาก สถานการณ์ปัญหาจึงทำให้เกิดภาพความขัดแย้งที่เด่นชัดยิ่งขึ้น

(ค) ความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรชุมชนตนเอง สามารถสร้างพลังอำนาจการต่อรองในระดับกว้างได้ ซึ่งส่วนหนึ่งมาจากการพยายามแก้ไขปัญหาคัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างชาวบ้านกับประมงพาณิชย์ที่ชัดเจน และส่งผลให้ทางราชการต้องรีบแก้ปัญหาในระดับแผนปฏิบัติการให้ได้

ในการศึกษาการแก้ไขปัญหาคัดแย้งระหว่างชาวประมงพื้นบ้านกับชาวประมงพาณิชย์มี 2 ระดับ คือ (สุนันทา, 2544)

(ก) การเรียนรู้ปัญหาด้วยตนเอง ชาวบ้านจะใช้วิธีการแบบตรงไปตรงมากับเรืออวนลากที่ทำผิดกฎหมาย เช่น ว่ากล่าวดักเตือน การร้องเรียนเรียกค่าเสียหายเครื่องมือที่ถูกทำลาย การขอร้องห้ามปราม

(ข) การแก้ปัญหาพร้อมกับกลุ่มสังคม เป็นการแก้ปัญหของชาวบ้านหรือกลุ่มแกนนำร่วมกับกลุ่มคนข้างนอกที่เข้ามาสัมพันธ์ด้วยทั้งโดยตรง และทางอ้อม เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน หรือเอ็นจีโอ ข้าราชการหน่วยงานราชการที่รับผิดชอบในพื้นที่ท้องถื่น นักวิชาการ นักเรียนนักศึกษา นักธุรกิจ และสื่อมวลชน เป็นต้น เป็นอีกก้าวหนึ่งของพัฒนาการทำงานของชุมชนที่ต้องการแก้ปัญหานี้ให้หมดไปในพื้นที่ เช่น การทำเขตอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งของชุมชน การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ การผลักดันแนวเขตอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งหรือเขตการทำประมงพื้นบ้าน เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้เป็นกิจกรรมโดยตรงของชุมชนที่จัดการแก้ปัญหาเรืออวนลาก นอกจากนั้นหมู่บ้านทุกหมู่บ้านยังคงมีกิจกรรมหนุนเสริมกระบวนการทำงานด้านนี้ที่เป็นกิจกรรมการอนุรักษ์ หรือการจัดการทรัพยากรชายฝั่งอีกหลายกิจกรรม เพื่อให้องค์กรชุมชน / องค์กรผู้นำมีความเข้มแข็ง และมีส่วนร่วมของชาวบ้านในพื้นที่ให้มากขึ้น เพื่อที่ชุมชนจะสามารถทำงานได้ในระยะยาวอย่างต่อเนื่อง เช่น การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มอาชีพเสริม กลุ่มเยาวชนและกลุ่มสตรี เป็นต้น

จากข้อมูลของกรมประมง มีอวนลากแผ่นตะเฆ่ในจังหวัดสงขลา ในปี พ.ศ. 2540 จำนวน 703 ลำ (สุนันทา, 2544) ซึ่งจำนวนนี้รวมพื้นที่อำเภอไทย และในทะเลสาบสงขลา แต่จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน อวนลากที่มีอยู่เฉพาะในทะเลสาบสงขลาในปัจจุบัน ประมาณ 100-150 ลำ (เจียร, 2546)

(3) กลุ่มนาุ้ง กับ กลุ่มนาข้าว อาชีพการทำนาข้าว และการทำนาุ้ง เป็นกลุ่มอาชีพที่มีความสำคัญ โดยพื้นที่ทำนาข้าวในเขตลุ่มน้ำ ได้แก่ บริเวณพื้นที่ราบส่วนกลางของจังหวัดพัทลุง และบริเวณคาบสมุทรสทิงพระ ซึ่งถือได้ว่าเป็นแหล่งอยู่อาศัยของประชาชนในภาคใต้ตอนล่าง เนื่องจากอาชีพนี้ทำรายได้ให้กับคนในพื้นที่เป็นอย่างมาก แต่จากข้อมูลของกรมพัฒนาที่ดินระหว่างปี พ.ศ. 2525 - 2543 ชี้ให้เห็นว่าพื้นที่นาได้ลดลง กล่าวคือจากที่มีอยู่ 1,303,703 ไร่ ลดลงเป็น 1,026,303 ไร่ หรือลดลงประมาณ 21.3%

เมื่อศึกษาข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดินโดยแยกย่อยพื้นที่ลุ่มน้ำย่อยของทะเลสาบสงขลาในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2528 และ พ.ศ. 2543 ของกรมพัฒนาที่ดิน พบว่าพื้นที่นาข้าวในเขตลุ่มน้ำย่อยคลองอู่ตะเภาลดลงมากที่สุดถึงประมาณ 75% ลุ่มน้ำย่อยทุ่งระโนดลดลงมากกว่า 50% ลุ่มน้ำย่อยคลองป่าบอน จ.พัทลุง ลดลงประมาณ 40% และลุ่มน้ำย่อยคลองท่าชีในเขต อ.ตะโหมด อ.เขาชัยสน อ.บางแก้ว จ.พัทลุง และลุ่มน้ำย่อยคลองรัตภูมิ จ. สงขลา

ลดลงประมาณ 25% นอกนั้นจะลดลงอยู่ในช่วง 10 - 20% ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าข้อมูลในระหว่างปีดังกล่าวมีพื้นที่นาเพิ่มขึ้นในแต่ละลุ่มน้ำย่อยต่างๆ อีกด้วยกล่าวคือ มีพื้นที่นาเพิ่มขึ้นในพื้นที่ลุ่มน้ำย่อยคลองท่าเขียวในเขต อ.ตะโหมด อ.เขาชัยสน อ.บางแก้ว จ.พัทลุง และลุ่มน้ำย่อยคลองป่าบอน จ.พัทลุง มากกว่า 75% และ ลุ่มน้ำย่อยคลองนาท่อมกับลุ่มน้ำย่อยคลองรัตภูมิ จ. สงขลา เพิ่มขึ้นมากกว่า 40% ส่วนในลุ่มน้ำย่อยอื่นๆ ก็มีการเพิ่มขึ้นทุกลุ่มน้ำอยู่ในระหว่าง 10-25% แสดงให้เห็นว่าในช่วงเวลา 15 ปี มีการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งพื้นที่การทำนา ซึ่งอาจจะเป็นไปได้ว่าสภาพพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงอาจจะเนื่องมาจากการพัฒนาระบบชลประทาน ปัญหาของการเกิดน้ำท่วมหรือแล้ง และการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในการทำนาไปเป็นอย่างอื่น เช่น นาทุ่ง สวนยางพารา ไม้ผล ไร่นา สวนผสม เขตอุตสาหกรรม และที่อยู่อาศัย เป็นต้น ดังจะเห็นได้ว่าพื้นที่ที่มีการพัฒนาระบบชลประทาน จะมีพื้นที่นาเพิ่มขึ้นมากกว่าที่จะลดลงในเขตลุ่มน้ำย่อยของคลองอุตะเกา เนื่องจากการขยายเขตที่อยู่อาศัย อุตสาหกรรมและทำนาทุ่ง ในเขตลุ่มน้ำย่อยฝั่งตะวันออก ในเขต อ.ระโนด ที่มีการเปลี่ยนนาข้าวเป็นนาทุ่ง และปัญหาเรื่องการขาดแคลนน้ำในการทำนา

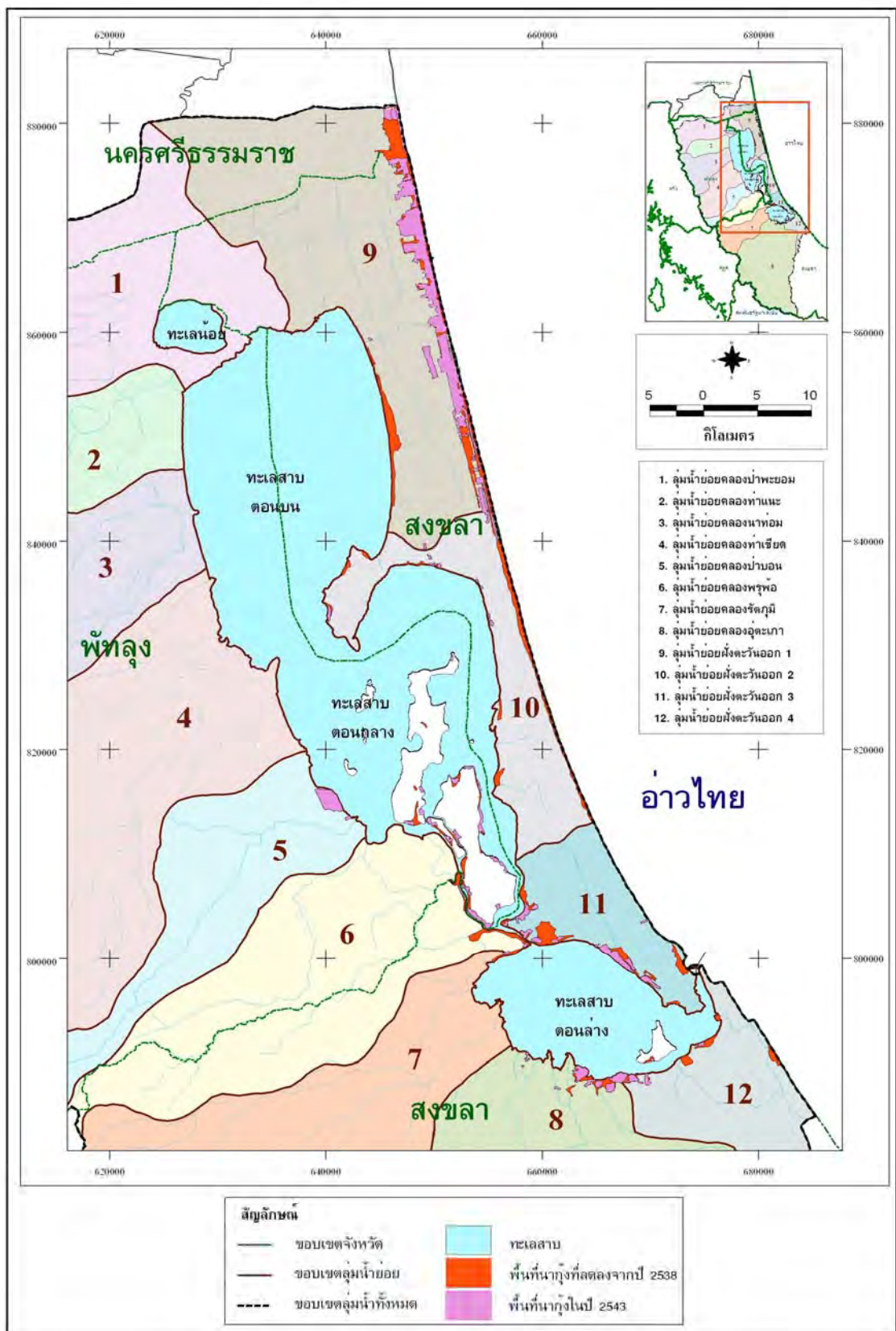
สำหรับประเด็นปัญหาการใช้ประโยชน์ที่ดินในการทำนาของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีความเชื่อมโยงกับการใช้ทรัพยากรน้ำเป็นอย่างมาก การทำนาจำเป็นจะต้องมีการใช้น้ำมาก การขาดแคลนน้ำจัดในปัจจุบันเป็นปัญหาสำคัญที่ทุกฝ่ายรับรู้ และยังหาแนวทางในการแก้ไขที่ยั่งยืนหาบทสรุปไม่ได้ การทำนาในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามีปัญหาทั้งการขาดแคลนน้ำในช่วงก่อนเก็บเกี่ยวข้าวนาปี และในช่วงฤดูแล้งของการทำนาปรัง และปัญหาการเกิดน้ำท่วมในฤดูฝน ทำให้ระบบการทำนาในบางพื้นที่ต้องเปลี่ยนไปเป็นการทำนาหลังน้ำท่วม และทำได้เพียงฤดูเดียว ดังนั้นจะเห็นได้ว่า พื้นที่การทำนากำลังมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง ทำให้ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำในอนาคต

ทางด้านอาชีพการทำนาทุ่ง ก็นับว่าเป็นอาชีพที่มีความสำคัญในบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเช่นเดียวกับอาชีพนาข้าว อาชีพนี้ได้เริ่มต้นขึ้นเมื่อปี 2530 และมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในพื้นที่ อ.ระโนด และ อ.หัวไทร โดยในปี 2534 มีพื้นที่นาทุ่งประมาณ 15,000 ไร่ ขยายเป็น 27,000 ไร่ และในขณะเดียวกันพื้นที่เลี้ยงกุ้งก็ยังเพิ่มขึ้นตามแนวชายฝั่งอ่าวไทย และรอบทะเลสาบสงขลาในเขตลุ่มน้ำย่อยฝั่งตะวันออก ลุ่มน้ำย่อยคลองอุตะเกา ลุ่มน้ำย่อยคลองรัตภูมิ ลุ่มน้ำย่อยคลองพรุพ้อ และลุ่มน้ำย่อยคลองป่าบอน เป็นต้น (รูปที่ 4.2)

สำหรับพื้นที่ที่ใช้ในการทำนาทุ่งเปลี่ยนมาจากพื้นที่นาข้าว ที่ลุ่ม และป่าชายเลน จากการศึกษาของ มุมตัส (2545) พบว่าการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินเพื่อการเลี้ยงกุ้งระหว่างปี 2533 ถึงปี 2542 ในจังหวัดสงขลา มีการเปลี่ยนแปลงจากนาข้าวสูงสุด จำนวน 19,328 ไร่ ซึ่งพื้นที่นาข้าวที่มีการเปลี่ยนแปลงเป็นนาทุ่งสูงที่สุดอยู่ในพื้นที่อำเภอระโนดสูงถึง 17,041 ไร่ จึงทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาวนาข้าว และนาทุ่งในเรื่องของการใช้ทรัพยากรน้ำ ไม่สามารถใช้น้ำร่วมกันได้ เพราะชาวนาทุ่งต้องการใช้น้ำเค็ม ส่วนชาวนาข้าวต้องการใช้น้ำจืดในการทำนาหาลิน ด้วยเหตุนี้ทั้ง 2 อาชีพจึงมีความขัดแย้งกัน เนื่องจากฝ่ายของชาวนากล่าวว่าน้ำที่ใช้ในการทำนาหาลินมีความเค็มสูงขึ้น โดยมีสาเหตุมาจากสองทางคือ น้ำในทะเลอ่าวไทยหนุนในช่วงหน้าแล้งของเดือนเมษายน ถึงเดือนมิถุนายนของทุกปี และเกิดจากการปล่อยน้ำของการทำนาทุ่งลงสู่คลองระโนดไหลลงสู่ทะเลสาบตอนกลาง ซึ่งเป็นทะเลน้ำจืดที่สำคัญต่อการทำอาชีพนาข้าว ส่งผลให้เกิดปัญหาเรื่องน้ำเสีย ดินเสื่อม

ปัญหาเหล่านี้จึงเป็นที่มาของการเรียกร้องให้มีการกำหนดโซนการเลี้ยงกุ้งให้ชัดเจน เพื่อป้องกันการบุกรุกของน้ำเค็มเข้ามาในพื้นที่นาข้าว อีกทั้งมีการกันเขื่อน หรือประตูน้ำเพื่อปิดกั้นน้ำเค็มและให้มีน้ำจืดไว้ใช้ในการทำนา แต่ทางด้านกลุ่มอาชีพชาวนากุ้งกลับไม่คิดว่าเป็นเช่นนั้นเสมอไป โดยกล่าวว่ากลุ่มอาชีพของตนมีการบำบัดน้ำเสีย หรือเลี้ยงแบบระบบปิดที่มีระบบบ่อกักน้ำก่อนจะปล่อยสู่ทะเลสาบ แต่ทางด้านชาวนาเองต่างหากที่มีการใช้ปุ๋ยเคมีและสารพิษ (ปราบหอยปู) ในการทำนา ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้ระบายลงสู่ทะเลสาบ ส่งผลให้น้ำเสียเป็นอย่างมาก

การแก้ปัญหาคัดแย้งของกลุ่มอาชีพทั้งสองกลุ่มนี้ ทั้งกลุ่มนาข้าว และกลุ่มนากุ้งจะต้องหันหน้ามาทำความเข้าใจตกลงกันว่าสาเหตุที่แท้จริงมาจากอะไร เพื่อเป็นการยุติธรรมทั้งสองฝ่ายควรมีการจัดโซนการทำนาข้าวและนากุ้งให้ชัดเจน ส่วนพื้นที่นากุ้งที่รกร้างจะต้องมีการนำมาฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ ซึ่งการดำเนินงานของทั้งสองฝ่ายนั้นจะต้องมีหน่วยงานของรัฐเป็นตัวกลางในการประสานความร่วมมือ แต่ที่ผ่านมามหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาดอนเมืองในฐานะผู้ดูแลกฎหมายยังแก้ไขปัญหาได้ไม่ดีพอ ขาดความชัดเจนของ 2 กลุ่มอาชีพนี้จึงเกิดขึ้นบ่อยๆ

รูปที่ 4.3 พื้นที่นาุ้งที่ลดลง ในบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ระหว่างปี พ.ศ. 2538 – 2543

(4) กลุ่มเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง กับ กลุ่มนายทุนโรงงานอุตสาหกรรม กลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีความหลากหลายของพันธุ์สัตว์น้ำสูง เนื่องจากสภาพพื้นที่ที่มีความหลากหลาย ตั้งแต่พื้นที่พรุ ลำคลอง ในขณะที่ในทะเลสาบสงขลา มีลักษณะของน้ำแตกต่างกันไปทั้งน้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม จากการสำรวจพบสัตว์น้ำจำพวกปลาในทะเลสาบสงขลา ทั้งปลาน้ำกร่อย และปลาน้ำจืดมากกว่า 700 ชนิด (วิเศษ และสิริ, 2528) นอกจากนี้ ยังมีรายงานว่า มีสัตว์น้ำบางชนิดได้สูญพันธุ์ไปจากกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาแล้ว เช่น ปลาดุกลำพัน ปลาคูม (เริงชัย, 2530) ปลาหางโคะ ปลาคันหนาว ปลาคะลุมพุก (ปิยาภรณ์, 2535) เป็นต้น ซึ่งชนิดของสัตว์น้ำในแต่ละบริเวณเปลี่ยนแปลงตามสภาพความเค็มของน้ำ วงจรชีวิต และความสามารถทนอยู่ในความเค็มได้กว้างหรือแคบเพียงใด นอกจากนี้ ประชากรสัตว์น้ำที่จับได้ในแต่ละเดือนจะมีการเปลี่ยนแปลงสูงในบริเวณทะเลสาบตอนล่าง ทะเลสาบตอนกลาง และทะเลสาบตอนบน ตามลำดับ

ปัจจุบัน การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง เช่น การทำนากุ้ง การเลี้ยงปลาในกระชัง เป็นอาชีพหนึ่งที่มีความสนใจจากเกษตรกร เนื่องจากผลผลิตสัตว์น้ำเป็นอาหารโปรตีนที่มีคุณค่าต่อร่างกาย และเพื่อทดแทนปริมาณสัตว์น้ำที่ถูกจับจากการประมงทะเล ซึ่งในปัจจุบันมีจำนวนลดลงอย่างมาก การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจึงเป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยเพิ่มพูนทรัพยากรสัตว์น้ำ และลดแรงกดดันจากการเพิ่มประชากรต่อปริมาณการใช้ทรัพยากรสัตว์น้ำในธรรมชาติ การเลี้ยงสัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลา มีหลายรูปแบบ เช่น

- **การเลี้ยงปลาในกระชัง** มีการเลี้ยงปลาในกระชังหลายชนิด ชนิดที่นิยมเลี้ยงมากที่สุด คือ ปลากระพงขาว ปัจจุบัน (พ.ศ. 2547) มีจำนวน 343 กระชัง

- **การเลี้ยงปลากระพงขาวในกระชัง** ปัจจุบัน (พ.ศ. 2547) มีจำนวน 5,199 กระชัง รวม 1,433 ราย มีผลผลิตประมาณ 910 เมตริกตัน มูลค่าประมาณ 82 ล้านบาท แหล่งเลี้ยงที่สำคัญได้แก่ บริเวณเกาะยอ ในเขต อ.เมือง ใน อ.สิงหนคร และ อ.ควนเนียง

- **การเลี้ยงกุ้งกุลาดำ** มีผู้เลี้ยงกุ้งทะเลในเขตจังหวัดสงขลาจำนวน 2,287 ราย พื้นที่ 20,764 ไร่ มีผลผลิต 13,705 เมตริกตัน มูลค่า 3,791 ล้านบาท แหล่งเพาะเลี้ยงที่สำคัญได้แก่ อ.ระโนด อ.เมือง อ.จะนะ อ.เทพา อ.หาดใหญ่ อ.ควนเนียง อ.สิงหนคร อ.สทิงพระ และ อ.กระแสสินธุ์ นอกจากนี้ยังพบว่า มีการเลี้ยงใน จ.พัทลุง บริเวณ อ.ปากพะยูน และ อ.เขาชัยสน อีกด้วย

- **การเลี้ยงปลาน้ำจืดในบ่อดิน บ่อเลี้ยงปลาน้ำจืดในจังหวัดสงขลา** ปัจจุบัน (พ.ศ. 2547) มีจำนวน 9,100 บ่อ ผู้เลี้ยง 6,011 ราย พบในเขต อ.ควนขนุน จ.พัทลุง อ.ชะอวด และ อ.หัวไทร จ.นครศรีธรรมราช อีกเล็กน้อย แต่ไม่สามารถประมาณผลผลิตและมูลค่าที่ชัดเจน นอกจากนี้ ยังมีการเพาะเลี้ยงจระเข้ ใน จ.สงขลา ทั้งหมด 65 ราย จำนวนจระเข้ 4,097 ตัว โดยอำเภอเมืองมีผู้เลี้ยง 6 ราย อ.ระโนด มีผู้เลี้ยง 14 ราย และ อ.นาทวี มีผู้เลี้ยง 9 ราย (สมบุญ และคณะ, 2539)

การแพร่กระจายของพื้นที่เลี้ยงสัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลาขึ้นอยู่กับความเค็มของน้ำเป็นปัจจัยหลัก ไม่ว่าจะเป็นการเลี้ยงกุ้ง การเลี้ยงปลาในกระชังและการเลี้ยงปลาในบ่อดินก็ตาม สำหรับการกระจายของพื้นที่เลี้ยงกุ้งนั้น ส่วนใหญ่เป็นกุ้งกุลาดำ พบได้มากในบริเวณชายฝั่งทะเลสาบสงขลาตอนล่าง และตอนในของเขต อ.สิงหนคร อ.หาดใหญ่ อ.บางกล่ำ อ.สทิงพระ อ.กระแสสินธุ์ และ อ.ควนเนียง จ.สงขลา นอกจากนี้ ยังพบมากที่ อ.ปากพะยูน บริเวณชายฝั่งเกาะนางคำ เกาะหมาก และเกาะแก่ง ใน อ.เขาชัยสน จ.พัทลุง

ส่วนพื้นที่การเลี้ยงปลาในกระชังพบมากในจังหวัดสงขลาเช่นกัน ทั้งนี้เพราะชนิดของปลาที่เลี้ยงส่วนใหญ่เป็นปลาน้ำกร่อย โดยพบมากในเขต อ.สิงหนคร บริเวณเกาะยอ บ้านหัวเขา หาดแก้ว ใน อ.ควนเนียง บริเวณคลองปากกรอ และคลองหลวง นอกจากนี้ยังพบที่จังหวัดพัทลุงอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งทั้งหมดอยู่ในเขต อ.ปากพะยูน (ภาสกร และชงยุทธ, 2542)

ทางด้านการเลี้ยงปลาน้ำจืดในบ่อดินพบในสัดส่วนที่น้อยมาก รายงานจากการศึกษาของสมบูรณ์ และคณะ (พ.ศ. 2539) พบว่ามีการเลี้ยงปลาดุกอยู่ที่ใช้ลูกปลาจากแหล่งธรรมชาติ และปลาน้ำจืดหรือปลาดุกอุยรัสเซีย ใน ต.ทะเลน้อย และ ต.พนางตุง ของ อ.ควนขนุน จ.พัทลุง ต.ควนเค็ร และ ต.ควนชะลิก อ.ชะอวด ต.แหลม อ.หัวไทร จ.นครศรีธรรมราช นอกจากปลาดุกแล้วยังมีการเลี้ยงปลาชนิดอื่นอีกเล็กน้อยเช่น ปลาสลิด และปลาหมอ

ปัจจัยสำคัญที่จะทำให้อาชีพการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำประสบความสำเร็จคือคุณภาพน้ำ แต่ในปัจจุบันพบว่าคุณภาพน้ำบริเวณปากคลองเสื่อมโทรมลง เช่น ปากคลองพะวง และปากคลองอู่ตะเภา ในบริเวณ อ.หาดใหญ่ ปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่ออาชีพการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำคือ การระบายของเสียประเภทน้ำทิ้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งของเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมที่มีการปล่อยลงสู่ลำคลองหรือทะเลโดยไม่มีการบำบัดก่อน

ทางด้านโรงงานอุตสาหกรรมต่างๆ ใน จ.สงขลา ซึ่งมีจำนวนมากประมาณ 1,761 โรงงาน (สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดสงขลา, 2546) โดยกระจายอยู่ในอำเภอต่างๆ ของจังหวัดสงขลา ซึ่งแหล่งที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมเหล่านี้อยู่กันอย่างกระจายไม่มีรูปแบบที่ชัดเจน ส่วนมากมักจะเกาะติดชุมชน เช่น โรงงานซ่อมรถยนต์ โรงกลึง โรงงานทำประตูเหล็กหน้าต่างเหล็ก เป็นต้น โรงงานเหล่านี้มีผลกระทบต่อชุมชนในระดับต่ำ ส่วนโรงงานทำปลากระป๋อง ถู่มือยาง และห้องเย็นนั้น มีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมในระดับรุนแรง ซึ่งมีจุดประสงค์อยู่ใกล้แหล่งชุมชน เพราะความต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกด้านสาธารณูปโภค การคมนาคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความปลอดภัย ตลอดจนความสะดวกในการดำเนินธุรกิจ ดังนั้นแหล่งที่ตั้งโรงงานส่วนใหญ่จะอยู่ในเขต อ.เมือง และ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา โรงงานเหล่านี้จะปล่อยน้ำทิ้งลงสู่คลองสำคัญๆ 4 แห่ง คือ คลองอู่ตะเภา คลองเคย คลองน้ำน้อย และคลองพะวง รวมทั้งไหลลงสู่ทะเลสาบสงขลาทั้งทางตรงและทางอ้อม

ปัญหาผลกระทบจากน้ำทิ้งจากโรงงานอุตสาหกรรมใน อ.หาดใหญ่ และ อ.เมืองสงขลา ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งกับกลุ่มอาชีพอื่นๆ ด้วย เช่น กลุ่มอาชีพเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง ซึ่งมีความขัดแย้งกันในเรื่องของคุณภาพน้ำที่มีมลพิษสูง เนื่องจากโรงงานอุตสาหกรรมส่วนใหญ่บริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเป็นโรงงานประเภทใช้ปลา กุ้ง เป็นวัตถุดิบหลัก และมีค่าบีโอดีสูงมาก ดังนั้น หากปล่อยลงสู่แหล่งน้ำใดๆ จะก่อให้เกิดปัญหาได้ โดยเฉพาะปัญหาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำบริเวณชายฝั่ง ถึงแม้ว่าโรงงานอุตสาหกรรมเหล่านี้จะมีระบบบำบัดน้ำทิ้งเกือบทั้งหมด แต่บางแห่งใช้การไม่ได้ หรือไม่ก็มีเจตนาจะไม่ใช้เพื่อประหยัดค่าไฟฟ้า ดังนั้น ทางหน่วยงานภาครัฐจะต้องมีการควบคุมให้โรงงานมีและรักษาระบบบำบัดน้ำทิ้งให้อยู่ในสภาพที่ใช้การได้ อีกทั้งเป็นศูนย์กลางในการประสานความร่วมมือทั้งจากภาคเอกชน และภาคประชาชนในการทำความเข้าใจถึงสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาในแต่ละกลุ่ม เพื่อลดความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้น

(5) กลุ่มโพงพาง / ไซนั้ง กับ เรือประมงขนาดใหญ่ ทะเลสาบสงขลาประกอบด้วยทะเลสาบ 4 ส่วน เชื่อมต่อกัน ได้แก่ ทะเลน้อย ทะเลสาบตอนบน ทะเลสาบตอนกลาง และทะเลสาบตอนล่าง โดยทะเลสาบทั้งสี่ส่วน เชื่อมต่อกันโดยลำคลอง สภาพความเค็มของน้ำจึงผันแปรเปลี่ยนแปลงไปตามฤดูกาล และตามความห่างไกลจาก ปากทะเลสาบ ทะเลสาบจึงมีความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรสัตว์น้ำนานาชนิด ทั้งที่เป็นสัตว์น้ำเค็ม สัตว์น้ำกร่อย และสัตว์น้ำจืด ราษฎรที่อาศัยบริเวณชายฝั่งโดยรอบส่วนใหญ่จึงประกอบอาชีพการประมง ปัจจุบันพบว่าชาวประมง จึงมุ่งทำการจับสัตว์น้ำเพื่อการค้ามากขึ้น จำนวนเรือและเครื่องมือประมงต่างๆ เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก เครื่องมือที่ใช้ทำการประมงในบริเวณนี้มีมากมายหลายชนิด ได้แก่ โพงพาง ไซนั้ง อวนลอย เบ็ดราว จันดักปู เป็นต้น เครื่องมือ เหล่านี้จะเลือกใช้ตามความเหมาะสมกับสภาพท้องที่ๆ แตกต่างกัน ไป คือ

- บริเวณทะเลสาบสงขลาตอนล่างจะพบเครื่องมือประมงประเภทไซนั้ง (ลอยขึ้น / โม่หน้า ตื่น) บาม โม่ระ โพงพาง อวนรุน อวนทับตลิ่ง กัดสามชั้น ข่ายหรือกัด อวนปลากระพงขาว แนด แห และกรำ เป็นต้น บริเวณนี้เป็นพื้นที่ที่มีการใช้เครื่องมือประมงหลากหลายที่สุด ส่วนเครื่องมือประมงบางชนิดพบว่า ใช้เฉพาะบริเวณบริเวณปากทะเลสาบสงขลาเป็นส่วนใหญ่ เช่น อวนทับตลิ่ง บาม โพงพาง และอวนปลากระพงขาว
- บริเวณทะเลสาบตอนกลางจะพบเครื่องมือประมงประเภทไซนั้ง โม่ระ กัดสามชั้น อวนล้อมขนาดเล็ก ไซ (ไซนอน) เบ็ดราว เบ็ดตรง ลันปลาไหล และยุค เป็นต้น
- บริเวณพรุควนเคร็งพบเครื่องมือประมงประเภท กัด (ข่าย) เปือก และไซ (ไซนอน) อวนล้อม ขนาดเล็ก ลันปลาไหล เบ็ดตรง แห และขอยใหญ่ เป็นต้น โดยขอยใหญ่มักจะพบใช้ตามลำคลองต่างๆ ที่เชื่อมต่อกับพรุ และทะเลสาบสงขลา นอกจากนี้ยังพบว่ามีการขุดบ่อล่อปลาขนาดต่างๆ ทั่วๆ ไปในพื้นที่พรุ ซึ่งบ่อล่อปลานี้เป็น วิธีการจับปลารูปแบบหนึ่งที่ทำมาตั้งแต่ดั้งเดิม

รายละเอียดพื้นที่และชนิดสัตว์น้ำที่จับโดยเครื่องมือชนิดต่างๆ แสดงไว้ในตารางที่ 4.30

ตารางที่ 4.30 เครื่องมือประมงในทะเลสาบสงขลา

ชนิดเครื่องมือ	พื้นที่ทำการประมง	ชนิดสัตว์น้ำที่จับได้
1 บาม	ปากทะเลสาบสงขลา	ปลากระบอก
2 โพงพาง	ทะเลสาบตอนล่าง – ปากอ	กุ้งทะเล ปลาขนาดเล็ก
3 ไซนั่ง (ลอบยื่น โปะน้ำคั้น)	ทะเลสาบตอนล่างและ อ.ปากพะยูน	กุ้งทะเล ปลาขนาดเล็ก
4 โม่ระ	ทะเลสาบตอนล่างและ อ.ปากพะยูน	กุ้งทะเล ปลาขนาดเล็ก
5 ข่าย (กัด)	ทั่วทั้งทะเลสาบสงขลา พรุควนเคร็ง	ปลาเศรษฐกิจราคาสูง
6 อวนรุน	ทะเลสาบตอนล่าง อ.รัตภูมิ จ.สงขลา	กุ้งทะเลขนาดเล็ก
7 กัดสามชั้น	ทะเลสาบตอนล่าง และตอนกลาง	กุ้งทะเลขนาดใหญ่
8 อวนทับตลิ่ง	ปากทะเลสาบสงขลา	ปลาขนาดใหญ่ราคาสูง ปลากระบอก
9 อวนล้อมขนาดเล็ก (อวนสามคน)	ทะเลสาบตอนบน ทะเลน้อย พรุควนเคร็ง	ปลาขนาดเล็ก ส่วนใหญ่เป็นปลาน้ำจืด
10 ไซ (ไซนอน)	ทะเลสาบตอนบน ทะเลน้อย พรุควนเคร็ง	กุ้งก้ามกราม
11 เบ็ดราว	ทะเลสาบตอนบน ทะเลน้อย	กุ้งก้ามกราม
12 เบ็ดธง	ทะเลสาบตอนบน ทะเลน้อย พรุควนเคร็ง	ปลาช่อน ปลาเนื้ออ่อน
13 อวนปลากระพง	ปากทะเลสาบสงขลา ทะเลสาบตอนบน	ปลากระพงขาว
14 แห	ทะเลสาบตอนล่าง ทะเลสาบตอนบน พรุควนเคร็ง	กุ้งก้ามกราม ปลาตะกรับ ปลากระบอก
15 แเนด	ชายฝั่งของทะเลสาบตอนล่าง และอำเภอปากพะยูน	กุ้งฝอย กุ้งขนาดเล็ก
16 ลันปลาไหล	ทะเลน้อย พรุควนเคร็ง	ปลาไหลน้ำจืด
17 หลุด	ทะเลสาบตอนบน ทะเลน้อย	ปลาน้ำจืด
18 กร้า	ทะเลสาบตอนล่าง	ปลาตะกรับ ปลาตุ๊กทะเล
19 ขอ (ขอขันช่อ)	คลองต่างๆ รอบทะเลสาบ และในพรุควนเคร็ง	ปลาน้ำจืด
20 อวนล้อมใหญ่ (ความยาว 1,500 ม.)	ทะเลสาบตอนบน	กุ้งก้ามกราม ปลากระดี่ทะเล (ปัจจุบันไม่มีการทำการ ประมงด้วยอุปกรณ์นี้แล้ว)

ที่มา: ไพโรจน์, 2542; อังสุณีย์ และคณะ, 2539

นอกจากนี้ ยังมีรายงานการลักลอบจับปลาด้วยวิธีการที่ผิดกฎหมายในพื้นที่พรุ โดยการใช้เครื่องมือช้อนปลา และขานเบือปลา และมีการนำเครื่องมือบางชนิดที่ทางราชการไม่อนุญาตให้ใช้ในบางท้องที่ เช่น โพงพาง และไชนั่ง ซึ่งเป็นเครื่องมือที่มีช่องตาขนาดเล็ก และเป็นเครื่องมือที่ทำลายพันธุ์สัตว์น้ำเป็นจำนวนมาก แต่ก็ยังมีคนลักลอบที่จะนำไปใช้โดยกึ่งกันอยู่บริเวณปากร่องทะเลสาบสงขลาเป็นจำนวนมาก ซึ่งเครื่องมือประมงจำนวนมากในทะเลเหล่านั้นย่อมส่งผลกระทบให้เกิดความขัดแย้งกับกลุ่มอาชีพเรือประมงขนาดใหญ่ ในเรื่องของการเดินเรือในน่านน้ำบริเวณทะเลสาบตอนล่าง โดยเฉพาะปากอ่าว จึงส่งผลให้เรือวิ่งชนเครื่องมือประมงของชาวบ้าน เกิดปัญหาขัดแย้งบ่อยครั้ง

สำหรับการแก้ปัญหาความขัดแย้งของกลุ่มอาชีพทั้งสองกลุ่มนี้ ทั้งกลุ่มใช้เครื่องมือโพงพาง / ไชนั่ง และกลุ่มเรือประมงขนาดใหญ่ ควรมีหน่วยงานของภาครัฐ ได้แก่ กรมการขนส่งทางน้ำและพาณิชยนาวี เป็นตัวกลางในการประสานความร่วมมือแก้ไขปัญห โดยมีการจัดระเบียบเครื่องมือประมง จำกัดพื้นที่หรือแบ่งเขตพื้นที่ให้ชัดเจน ไม่รบกวนเครื่องที่ไใช้เดินเรือ เพื่อให้กลุ่มเรือประมงขนาดใหญ่สามารถที่จะเดินเรือได้สะดวกมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันกลุ่มโพงพาง / ไชนั่ง ก็จะได้รับความสะดวกเหลือจากทางกรมประมงด้วยเช่นกัน โดยอาจจะมีการชดเชยค่าเสียหายจากการรื้อถอน หรือมีการส่งเสริมอาชีพอื่นแทนการจับสัตว์น้ำ

(6) **กลุ่มจับสัตว์น้ำ กับ กลุ่มปลูกกระเจ็ด และกลุ่มทำนาข้าว** ตลอดเวลาหลายปีที่ผ่านมา มีข่าวการทำลายสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นมากมาย จนต้องมีการปลูกกระแฉี่ให้ประชาชนเกิดความตื่นตัวในการอนุรักษ์ธรรมชาติกันมากขึ้น หากย้อนกลับไปมองถึงวิถีชีวิตและการประกอบอาชีพของชาวบ้าน จะพบว่าชาวบ้านคือกลุ่มคนที่ปรับตัวเองให้เข้ากับธรรมชาติได้มากกว่าคนในเมืองใหญ่ กรณีตัวอย่างของชาวประมงพื้นบ้านคือตัวอย่างที่ได้สะท้อนให้เห็นถึงการดำเนินชีวิตและการเข้าถึงธรรมชาติอย่างแท้จริง เพราะพวกเขาเพียงเข้าไปใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติโดยการใช้เครื่องมือประมงเข้าไปจับสัตว์น้ำ ซึ่งถือเป็นรายได้หลักเพื่อการยังชีพ มีการใช้แรงงานครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ การเลือกใช้เครื่องมือประมงก็ขึ้นอยู่กับที่ตั้งถิ่นฐานของชุมชน และแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ โดยชาวประมงพื้นบ้านใช้เครื่องมือประมงหลายชนิดร่วมกันในการจับสัตว์น้ำ แต่เป็นการจับสัตว์น้ำแบบไม่ทำลายล้าง เพราะเครื่องมือประมงมีลักษณะจำกัดที่ต้องทำการประมงเฉพาะประเภทของสัตว์น้ำชนิดใดชนิดหนึ่งเท่านั้น และจับสัตว์น้ำได้เฉพาะในฤดูกาลที่มีสัตว์น้ำประเภทนั้นๆ ชุกชุม แต่ปัจจุบันกลับพบว่า การจับสัตว์น้ำในทะเลสาบสงขลามีปัญหา เนื่องจากน้ำในทะเลสาบสงขลาปริมาณน้อยลง และจำนวนสัตว์น้ำก็ลดจำนวนลง เพราะมีการใช้เครื่องมือประมงทำลายล้างในการจับสัตว์น้ำมากขึ้น

ทางด้านกลุ่มปลูกกระเจ็ดจะพบมากบริเวณหลายพื้นที่ตอนเหนือของทะเลสาบ เช่น อ.ชะอวด จ.นครศรีธรรมราช และชุมชนทะเลน้อย อ.ควนขนุน จ.พัทลุง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะทางกายภาพเหมาะแก่การทำนากระเจ็ด ปัจจุบัน (พ.ศ. 2547) ชาวบ้านชุมชนทะเลน้อยได้หันมาทำผลิตภัณฑ์จากกระเจ็ดเป็นอาชีพหลัก เนื่องจากการทำนาทำไร่ และประมง ได้ผลผลิตไม่เพียงพอต่อความต้องการ เพราะดินขาดความอุดมสมบูรณ์ และการจัดการระบบชลประทานไม่ดี แต่เมื่อคนหันมาทำนากระเจ็ดกันมากขึ้น ก็เกิดปัญหาดมมา เนื่องจากระบบนิเวศเปลี่ยนไป สภาพดินเสื่อมโทรม ป่าพรุแห้ง ไม่มีน้ำขัง ไฟไหม้ป่าพรุ ทำให้ไม่สามารถทำนากระเจ็ดได้ดีหรือเพียงพอ จึงต้องสั่งซื้อจาก ต.ตะเคร็ง อ.ชะอวด ซึ่งถือเป็นการเพิ่มต้นทุนการผลิตอีกด้านหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อกลุ่มอาชีพทำนากระเจ็ดเป็นอย่างมาก

ส่วนกลุ่มอาชีพทำนาข้าว นั้น ขณะนี้กำลังประสบกับปัญหาการขาดการจ้ดระบบชลประทานที่ดี ขาดน้ำ สภาพดินเปรี้ยวและมีโรคระบาดและศัตรูพืชที่ทำลายผลผลิต เมื่อมีการกำจัดแมลงและศัตรูพืชที่ยังทำให้เกิด

น้ำเสีย ส่งผลให้ผลผลิตจากการทำนาลดน้อยลง ทำให้ชาวนาส่วนหนึ่งหันไปประกอบอาชีพประมงแทน ผลที่ตามมาคือปริมาณของเรือประมงมีจำนวนมากขึ้น แต่สัตว์น้ำมีจำนวนลดน้อยลง

ปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งในเขตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา คือ การเพิ่มขึ้นของพื้นที่ปลูกยางพารา ซึ่งมีความสัมพันธ์กับการลดลงของพื้นที่ป่า (รูปที่ 4.3 และรูปที่ 4.4) การลดลงของพื้นที่ป่า ซึ่งประกอบด้วยป่าดิบชื้น ป่าชายหาด และป่าพรุ ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เพราะป่าเป็นแหล่งกักเก็บน้ำ และช่วยสร้างความหลากหลายทางชีวภาพ สาเหตุการบุกรุกพื้นที่ป่ามาจากการขาดแคลนที่ดินทำกิน การส่งเสริมปลูกยางพาราเพราะยางราคาดี และการขาดความตระหนักถึงความสำคัญของป่า โดยเฉพาะในพื้นที่ชุ่มน้ำ เช่น ป่าพรุ และป่าชายหาด จากการสำรวจ พบว่ามีการบุกรุกป่าพรุและป่าชายหาดทั้งโดยชาวบ้านและหน่วยงานราชการอยู่ทั่วไปในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ทั้งสามจังหวัด

การแก้ไขปัญหาคัดแย้งของกลุ่มอาชีพทั้งสามกลุ่มนี้ สามารถแก้ไขได้โดยที่ทั้งสามกลุ่มจะต้องทำความเข้าใจถึงปัญหาที่กลุ่มของตนเองกำลังประสบอยู่ว่าเกิดจากสาเหตุอะไร จากนั้นจะต้องมาทำความเข้าใจร่วมกัน โดยหน่วยงานของรัฐอาจจะช่วยเจรจาไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง

4.3.6 ข้อเสนอแนะประเด็นสำคัญต่อการบริหารจัดการทะเลสาบสงขลา

การบริหารจัดการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาให้ประสบความสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น ควรคำนึงถึงข้อเสนอแนะที่สำคัญในการบริหารจัดการที่สำคัญ 3 ประเด็นคือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มอาชีพ การแก้ไขปัญหาคัดแย้ง และองค์กรและการจัดการ

(1) การพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มอาชีพ

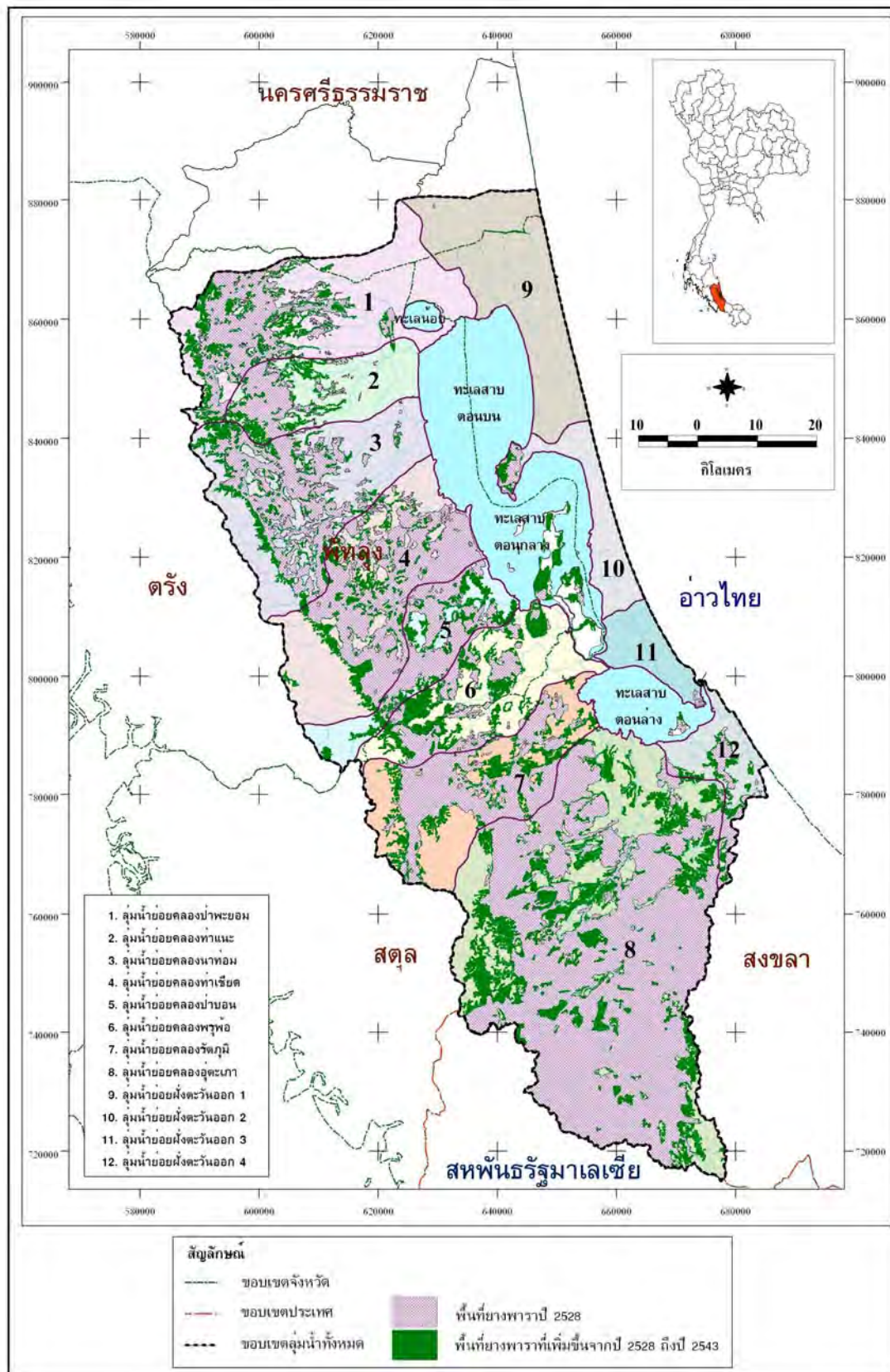
- ควรมีการส่งเสริมให้กลุ่มอาชีพทำนา และประมง มีอาชีพอื่นๆ เป็นอาชีพทางเลือกมากขึ้น ทั้งนี้ นอกจากเป็นการยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจของคนกลุ่มนี้แล้ว ยังเป็นการลดปริมาณการใช้ทรัพยากรและความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรได้อีกทางหนึ่งด้วย

- ควรให้ความสำคัญต่อการพัฒนาพื้นที่ที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ขาดทางเลือกในการประกอบอาชีพอื่นๆ และต้องออกไปหางานทำนอกพื้นที่ตามฤดูกาล

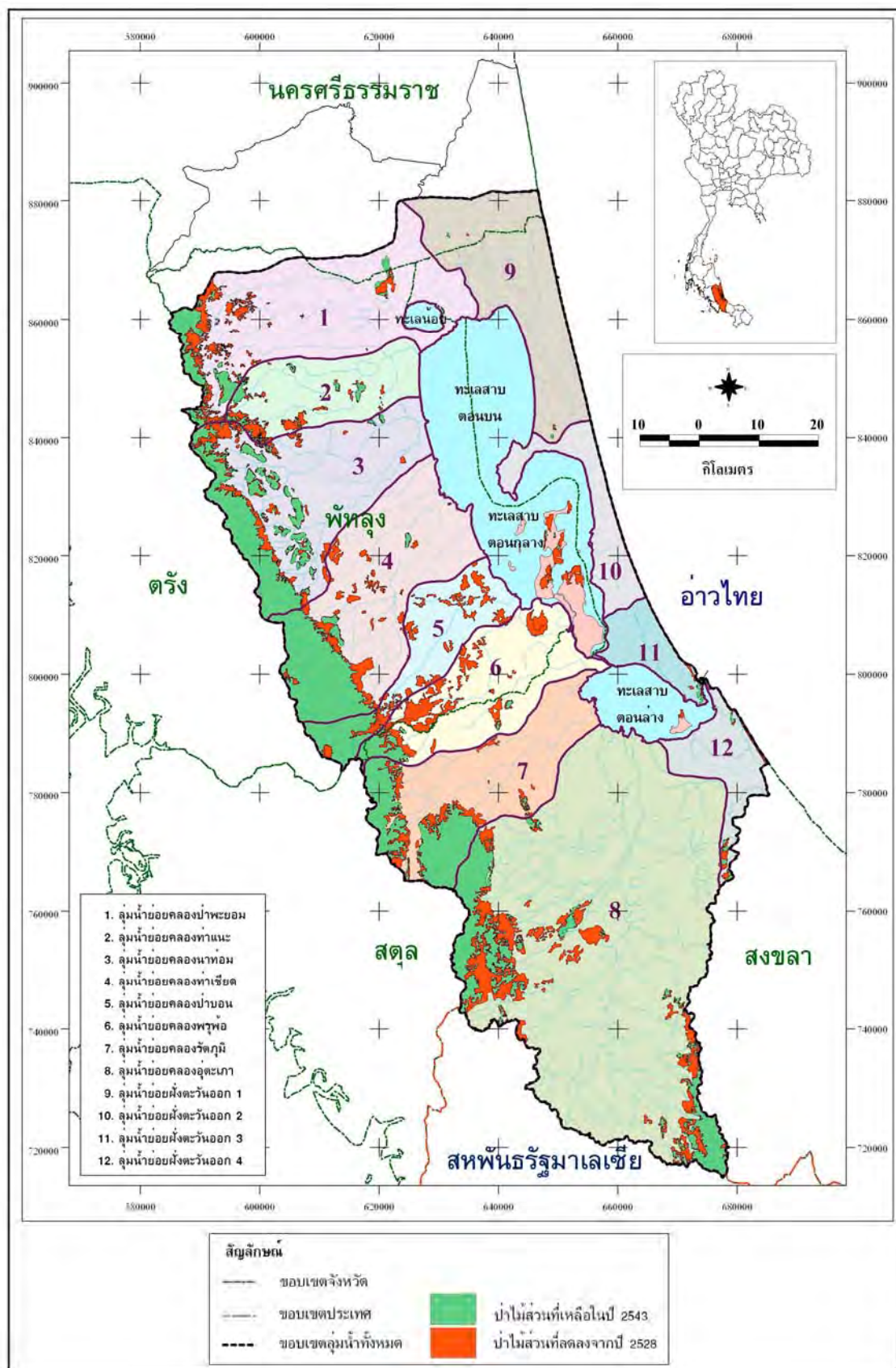
- พื้นที่ที่ชาวบ้านสามารถใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นเป็นอาชีพเสริม (เช่น อาชีพตลาดโดนด) ควรได้รับการพัฒนาให้เป็นอาชีพหลักที่มั่นคงของคนในพื้นที่ ทั้งนี้เพื่อเป็นการลดการเคลื่อนย้ายแรงงาน และลดการใช้ทรัพยากรอื่นๆ ที่มีมากเกินไป โดยเฉพาะการทำประมง การใช้ที่ดิน การใช้น้ำเพื่อการเกษตร

- มีหลายพื้นที่ที่กลุ่มอาชีพมีความอ่อนแอในเรื่องของการรวมกลุ่ม การส่งเสริมอาชีพของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเน้นการรวมกลุ่มกันภายใน และมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายกับกลุ่มอาชีพในพื้นที่อื่นๆ ที่มีการรวมตัวกันอย่างเข้มแข็งอยู่แล้ว

- สำหรับกลุ่มอาชีพที่ด้อยโอกาส จะต้องเพิ่มจำนวนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาทำงานร่วมกันหลายๆ ฝ่าย

รูปที่ 4.3 พื้นที่ยางพาราที่เพิ่มขึ้นในเขตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เปรียบเทียบระหว่างปี 2528 - 2543

รูปที่ 4.4 พื้นที่ป่าที่ลดลงในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เปรียบเทียบระหว่างปี 2528 - 2543

(2) การแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง

- กลุ่มอาชีพต่างๆ ควรมีการทำความเข้าใจร่วมกันในเรื่องผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากกิจกรรมของแต่ละกลุ่ม และหาวิธีแก้ไขปัญหาร่วมกัน
- การจัดสรรทรัพยากร (โครงการของรัฐ) ให้แก่กลุ่มต่างๆ ควรมีการชี้แจงให้ทุกๆ ฝ่ายเกิดความเข้าใจร่วมกัน เพื่อไม่ให้เกิดความรู้สึกว่ากลุ่มใดกลุ่มหนึ่งได้รับความสนใจจากรัฐมากกว่ากลุ่มอื่นๆ
- การดำเนินงานโครงการของรัฐ ผู้ที่ได้รับประโยชน์จากโครงการมักตระหนักถึงประโยชน์จากโครงการเพียงด้านเดียว โครงการพัฒนาต่างๆ ที่เกิดขึ้น ควรเน้นการสร้างทำความเข้าใจผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม มิใช่เพียงรอรับประโยชน์จากโครงการเพียงอย่างเดียว และยังเป็นการลดปัญหาความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่างๆ ในเรื่องการก่อปัญหาสิ่งแวดล้อมอีกทางหนึ่งด้วย

(3) องค์กรและการจัดการ

- กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียควรมีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบองค์กรที่เหมาะสม ในการบริหารจัดการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และการทำงานขององค์กรมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการยอมรับร่วมกัน และส่งผลโดยตรงต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของทุกๆ ฝ่ายในการพัฒนาทะเลสาบสงขลา
- การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน หน่วยงานของรัฐบาลควรเป็นผู้ที่สนับสนุนงบประมาณให้แก่องค์กรประชาชนที่ทำงานด้านการพัฒนาทะเลสาบสงขลา หรืออย่างน้อยต้องมีการดำเนินงานร่วมกับองค์กรประชาชน และควรมีการกระจายทรัพยากรทางด้านงบประมาณให้มากขึ้น โดยการต้องพยายามส่งเสริมองค์กรภาคประชาชนที่ยังไม่มีบทบาทมากนัก หรือยังไม่เป็นที่รู้จักในวงการพัฒนาให้มีบทบาทมากยิ่งขึ้น
- ควรพัฒนาศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งในเรื่องความรู้ด้านกฎหมาย และการจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เป็นองค์กรประสานงานที่เป็นที่ยอมรับและทำงานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐอื่นได้มากยิ่งขึ้น

4.4 บทบาทขององค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นและประเด็นด้านกฎหมาย ในการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

4.4.1 องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ในส่วนนี้จะกล่าวถึงรูปแบบ อำนาจการบริหารส่วนท้องถิ่น การจัดองค์กร บทบาทในการบริหารจัดการ ทรัพยากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการทรัพยากรของ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

(1) รูปแบบการบริหารส่วนท้องถิ่น ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามี 3 รูปแบบ แต่ละรูปแบบมีบทบาทและอำนาจหน้าที่ที่สำคัญ ดังนี้

- องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) ตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการส่วนจังหวัด พ.ศ. 2498 ระบุว่า อบจ. เป็นราชการส่วนท้องถิ่นที่บริหารราชการครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมดของแต่ละจังหวัด แต่ไม่คลุมถึงเขตเทศบาลซึ่งมีกฎหมายเป็นการเฉพาะอยู่แล้ว

ตามพระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนจังหวัด พ.ศ. 2540 ระบุว่า โครงสร้างการบริหารของ อบจ. ประกอบด้วย สภา อบจ. และนายก อบจ. โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดกำกับดูแลการปฏิบัติราชการขององค์การบริหารส่วนจังหวัดให้เป็นไปตามกฎหมาย กฎระเบียบข้อบังคับของทางราชการ

งานที่ อบจ. รับผิดชอบในส่วนของการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่

คุ้มครอง ดูแล และบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จัดให้มีน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค และการเกษตร บำบัดน้ำเสีย การวางผังเมือง จัดการศึกษา ทำนุบำรุงศาสนา ศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น และส่งเสริมการท่องเที่ยว ซึ่งการบริหารงานเหล่านี้ อบจ. จะมีรายได้มาจากการเก็บภาษีจากประชาชนในพื้นที่ เช่น ภาษีบำรุงท้องที่ ภาษีโรงเรือนและที่ดิน ภาษีป้ายและค่าธรรมเนียมต่างๆ นอกจากนี้ อบจ. ยังได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาล เช่น เงินอุดหนุนโครงการทางหลวงท้องถิ่น

• **เทศบาล** ตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 ระบุว่า เทศบาล เป็นราชการส่วนท้องถิ่น ที่ตั้งขึ้นเพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่น โดยเฉพาะในเขตเมืองมีส่วนร่วมในการปกครองตนเอง โดยให้มีสภาเทศบาล ซึ่งมาจากการเลือกตั้งเป็นองค์กรที่ตราเทศบัญญัติ และควบคุมการบริหารงานของคณะเทศมนตรี อย่างไรก็ดี อำนาจหน้าที่ของเทศบาลค่อนข้างจำกัด ดังจะเห็นได้ว่า พระราชบัญญัติเทศบาลมิได้กำหนดว่าเทศบาลมีอำนาจในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแต่อย่างใด เพียงแต่กำหนดให้ทำหน้าที่รักษาความสะอาด กำจัดขยะ และบำรุงรักษาทางบกและทางน้ำเท่านั้น (คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539)

- **องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.)** ตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 ระบุว่าการจัดตั้ง อบต. เป็นไปตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 โดยยกฐานะสภาตำบลที่มีรายได้ โดยไม่รวมเงินอุดหนุนในปีงบประมาณที่ล่วงมาติดต่อกันสามปีเฉลี่ย ไม่ต่ำกว่าปีละหนึ่งแสนห้าหมื่นบาทเป็น อบต. โดยโครงสร้างการบริหารงานของ อบต. จะมีสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งสมาชิกได้รับเลือกตั้งจากรายการในแต่ละหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 2 คน ซึ่งสมาชิก อบต. จะเลือก

บุคคลขึ้นเป็นคณะกรรมการบริหาร อบต. ประกอบด้วย ประธานกรรมการบริหาร กรรมการบริหาร และปลัด อบต. (ชาชีวัฒน์ และคณะ, 2544)

บทบาทหน้าที่ที่สำคัญของ อบต. ตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและ อบต. พ.ศ. 2537 ตามมาตรา 67 และ 68 ได้กำหนดให้ อบต. มีหน้าที่ด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ที่ตนเองรับผิดชอบอยู่ พร้อมทั้งมีแนวปฏิบัติดังนี้คือ การรณรงค์ปลูกป่า จัดเก็บขยะมูลฝอยในสถานที่ท่องเที่ยว เช่น น้ำตก ให้ความรู้เรื่องมลภาวะอากาศเป็นพิษ น้ำเป็นพิษ ให้ความรู้ในเรื่องป่าไม้ ป่าชายเลน ฯลฯ

โดยสรุปองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้ง 3 รูปแบบ มีบทบาทด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ ดังตารางที่ 4.31

ตารางที่ 4.31 บทบาทหน้าที่ด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	บทบาทหน้าที่ด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
1. อบจ.	- คุ้มครองดูแลและบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จัดให้มีน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค และการเกษตร การวางผังเมือง จัดการศึกษา ทำนุบำรุงศาสนา ศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น และส่งเสริมการท่องเที่ยว
2. เทศบาล	- รักษาความสะอาด กำจัดขยะ และบำรุงรักษาทางบกและทางน้ำ
3. อบต.	- การรณรงค์ปลูกป่า จัดเก็บขยะมูลฝอยในสถานที่ท่องเที่ยว เช่น น้ำตก ให้ความรู้เรื่องมลภาวะอากาศเป็นพิษ น้ำเป็นพิษ ให้ความรู้ในเรื่องป่าไม้ และป่าชายเลน

จากการเปรียบเทียบบทบาทหน้าที่ด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้ง 3 รูปแบบ จะเห็นได้ว่า อบจ. และอบต. มีบทบาทหน้าที่ดังกล่าวมากกว่าเทศบาล กล่าวคือ เทศบาลจะเน้นการกำจัดขยะ และรักษาความสะอาดทางบกทางน้ำ ซึ่งเป็นลักษณะงานประจำ ขณะที่ อบจ. และ อบต. นอกจากจะทำงานในลักษณะเดียวกับเทศบาลแล้ว ยังมีบทบาทด้านการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น โดยเฉพาะงานด้านเฝ้าระวังป้องกัน และสร้างจิตสำนึก สำหรับงานด้านการศึกษาวิจัยเพื่อจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมนั้น ทางองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทดังกล่าวอยู่น้อยมาก เนื่องจากขาดบุคลากรที่มีความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมและงบประมาณ ดังนั้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมักจัดทำโครงการด้านรักษาสิ่งแวดล้อมเพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้า และมุ่งตอบสนองนโยบายที่รัฐบาลกำหนด เพื่อขอรับเงินสนับสนุน อันได้แก่ ปัญหาขยะและของเสีย ปัญหามลพิษทางน้ำ ทางเสียง และทางอากาศ มากกว่าการจัดโครงการที่เน้นแก้ปัญหาเชิงรุกที่จะป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อมในเขตพื้นที่ของตนเอง

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีระดับชั้นแตกต่างกัน โดยใช้เกณฑ์งบประมาณในการจัดแบ่งซึ่งฐานะต่ำสุดเริ่มตั้งแต่ อบต. ชั้น 5 จนถึงระดับสูงสุดคือ เทศบาลนคร ซึ่งฐานะที่แตกต่างกันนี้เกี่ยวข้องโดยตรงกับศักยภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรของแต่ละองค์กร

กรณีของการบริหารจัดการด้านทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมรอบพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา จำนวนและระดับชั้นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีประเด็นที่สำคัญดังนี้

(ก) การกระจายตัวการปกครองในรูปแบบของเทศบาลที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นในพื้นที่รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเกี่ยวข้องโดยตรงกับปัญหาน้ำเสียจากชุมชน และมลพิษชุมชนเมือง

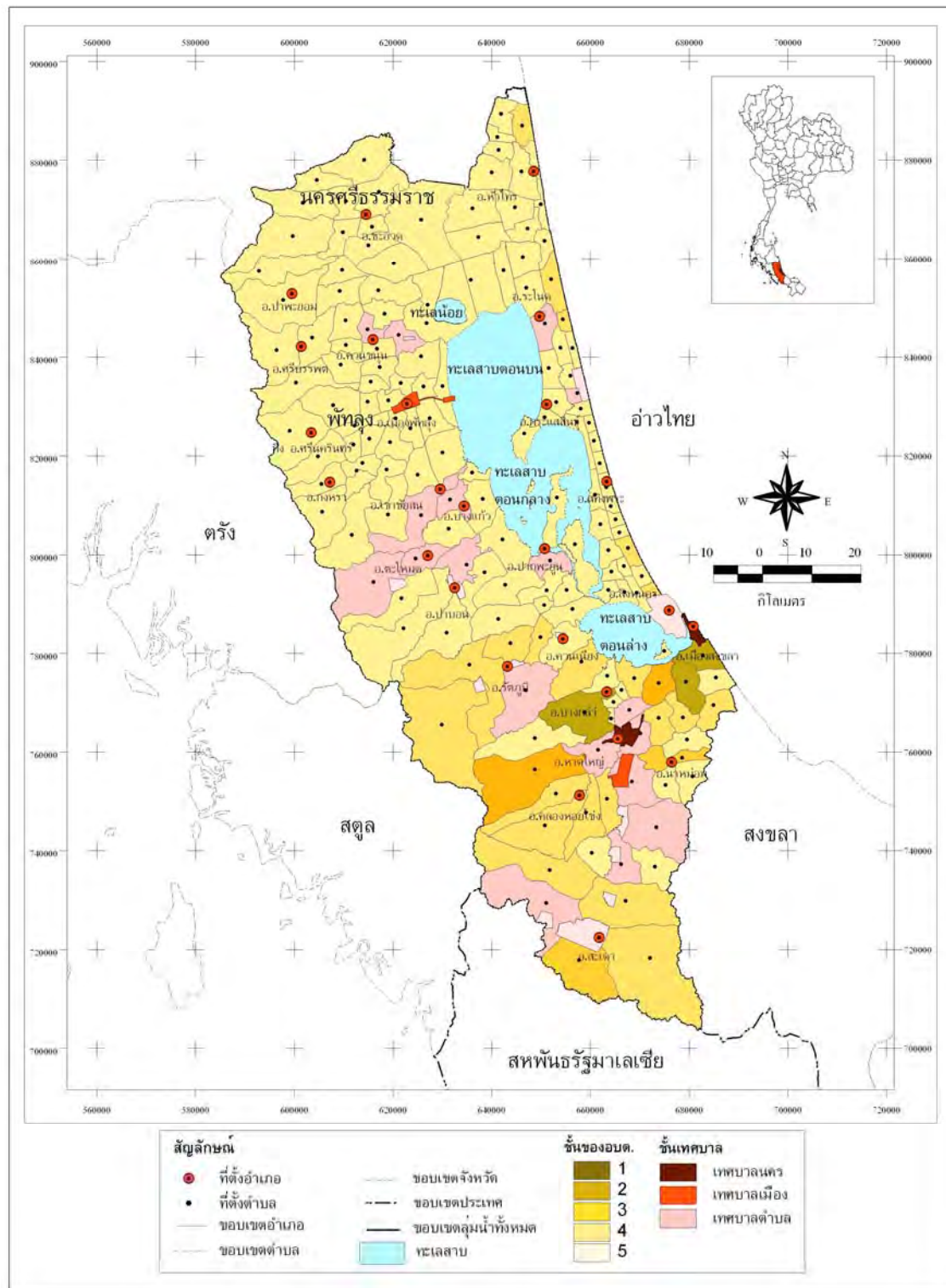
(ข) จำนวน อบต. ที่มีมากเกินไป จะส่งผลกระทบต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมในพื้นที่รอบลุ่มน้ำทะเลสาบ ทั้งนี้เนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในแต่ละพื้นที่ของเทศบาลและ อบต. มีความเชื่อมโยงเป็นระบบนิเวศ ขณะที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละพื้นที่มีลักษณะการดำเนินงานแบบต่างคนต่างทำ จำนวนและระดับชั้นของ อบต. ในพื้นที่รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา (ข้อมูลปี 2543) มีลักษณะดังตารางที่ 4.32 และรูปที่ 4.5 ซึ่งแสดงให้เห็นว่า จำนวนของ อบต. ที่อยู่รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาทั้งหมดทั้งสิ้น 164 แห่ง ส่วนใหญ่เป็น อบต. ระดับชั้น 5 จำนวน 129 แห่ง (79%) กล่าวได้ว่าหากพิจารณาฐานะทางการคลังขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ระดับชั้น) ทว่าพื้นที่รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา องค์กรเหล่านี้ มีศักยภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระดับต่ำ

ตารางที่ 4.32 จำนวนและระดับชั้นของ อบต. ในพื้นที่รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

จังหวัด	จำนวน อบต.	ระดับชั้นของ อบต.				
		1	2	3	4	5
สงขลา	78	6	3	3	22	44
พัทลุง	64	-	-	-	-	64
นครศรีธรรมราช	22	-	-	-	1	21
รวม	164	6	3	3	23	129

ที่มา: www.thailocaladmin.go.th/AB InfoSystem/Select Org.

(2) บทบาทในการบริหารจัดการทรัพยากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สามารถดูได้จากแผนงาน/โครงการของแต่ละองค์กรว่า แต่ละองค์กรได้มีการจัดสรรงบประมาณด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมมากน้อยเพียงใด และการดำเนินงานด้านนี้มีลักษณะอย่างไร จากการศึกษาแผนงานของ อบต. และเทศบาล จำนวน 12 แห่งที่กระจายตัวทั่วทุกโซนพื้นที่รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา พอที่จะเห็นถึงภาพรวมของบทบาทในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ตารางที่ 4.33 แสดงร้อยละของงบประมาณในแต่ละปี ด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของแต่ละองค์กร

ที่มา: www.thailocaladmin.go.th/AB InfoSystem/Select Org.

รูปที่ 4.5 ระดับชั้นของ อบต. ในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ตารางที่ 4.33 ร้อยละของงบประมาณด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขององค์กรในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

องค์กร	ร้อยละของงบประมาณ ในแต่ละปี
อบต. บ้านพรุ	2.38
อบต. คลองรี	3.26
อบต. ปริก	-
อบต. ทะเลน้อย	3.46
อบต. บ้านหาร	21.81
อบต. ลำปำ	3.77
อบต. เกร็ง	-
อบต. ขอนหาด	6.26
เทศบาลตำบลระโนด	0.52
เทศบาลตำบลนาสีทอง	12.18
เทศบาลตำบลพะตง	0.74
เทศบาลนครสงขลา	6.31

ที่มา: แผนพัฒนาอบต. บ้านพรุ อบต. คลองรี อบต. ปริก อบต. ทะเลน้อย อบต. บ้านหาร อบต. ลำปำ อบต. เกร็ง อบต. ขอนหาด เทศบาลตำบลระโนด เทศบาลตำบลนาสีทอง เทศบาลตำบลพะตง เทศบาลนครสงขลา ประจำปี พ.ศ. 2547

ในภาพรวมจะเห็นได้ว่าสัดส่วนของงบประมาณในแต่ละปีขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท. เทศบาล) ได้ให้ความสำคัญกับแผนงาน/โครงการด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมน้อยมาก และในขณะเดียวกันองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นบางแห่งก็ไม่ได้มีการจัดสรรงบประมาณสำหรับโครงการด้านการบริหารทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเลย อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตว่างบประมาณด้านนี้ของแต่ละองค์กรจะเน้นหนักไปในด้านการแก้ไขปัญหาขยะมูลฝอย แม้ว่าบางองค์กรจะมีงบประมาณในด้านสิ่งแวดล้อมในสัดส่วนที่มากกว่าองค์กรอื่น เช่น อปท. บ้านหาร (21.81%) และเทศบาลตำบลนาสีทอง (12.18%) ซึ่งงบประมาณส่วนนี้มุ่งเน้นแก้ไขปัญหาด้านขยะเป็นหลัก

• ลักษณะการดำเนินงานบริหารจัดการด้านสิ่งแวดล้อมของแต่ละองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งประกอบด้วยโครงการ / กิจกรรมในลักษณะต่างๆ (ตารางที่ 4.34) ดังนี้ (กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2543)

- (ก) แผนงานด้านบำบัดและฟื้นฟูด้านสิ่งแวดล้อม เช่น
 - โครงการบูรณะและฟื้นฟูสภาพแวดล้อม แหล่งศิลปกรรมเสื่อมโทรม
 - โครงการรักษาและฟื้นฟูชายหาดบ้านเรา
- (ข) แผนงานด้านเฝ้าระวังและป้องกัน เช่น
 - โครงการติดตามตรวจสอบสิ่งแวดล้อม ศิลปกรรมในท้องถิ่น
- (ค) แผนงานด้านสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม เช่น
 - โครงการรณรงค์และประชาสัมพันธ์ด้านแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติของภาคใต้
 - โครงการเผยแพร่ความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม
 - โครงการสัมมนาสัญจรเรื่องแหล่งศิลปกรรมอันควรอนุรักษ์ในท้องถิ่นภาคใต้
- (ง) แผนงานด้านศึกษาวิจัยเพื่อการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม เช่น
 - โครงการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
 - โครงการศึกษาขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวของแหล่งธรรมชาติและโบราณสถาน
 - โครงการสำรวจและจัดทำฐานข้อมูลแหล่งธรรมชาติและศิลปกรรมจังหวัด/ท้องถิ่น

ตารางที่ 4.34 ลักษณะการดำเนินงานบริหารจัดการด้านสิ่งแวดล้อมของแต่ละองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
ซึ่งประกอบด้วยโครงการ / กิจกรรมในลักษณะต่างๆ

ชื่อองค์กร	ลักษณะการดำเนินงาน			
	งานบำบัดฟื้นฟู	งานเฝ้าระวังป้องกัน	งานสร้างจิตสำนึก	งานการศึกษาวิจัย
อบต. บ้านพรุ	✓	✓	-	-
อบต. คลองรี	✓	✓	✓	-
อบต. ปริก	-	-	-	-
อบต. ทะเลน้อย	✓	✓	-	-
อบต. บ้านหาร	✓	✓	✓	-
อบต. ลำปำ	-	✓	✓	-
อบต. เกร็ง	✓	✓	✓	-
อบต. ขอนหาด	✓	✓	✓	-
เทศบาลตำบลระโนด	✓	✓	✓	-
เทศบาลตำบลนาสีทอง	✓	✓	✓	-
เทศบาลตำบลพะตง	✓	-	✓	-
เทศบาลนครสงขลา	✓	✓	✓	✓

ที่มา: แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลของจังหวัดสงขลา, 2547

แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลของจังหวัดพัทลุง, 2547

แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลของจังหวัดนครศรีธรรมราช, 2547

จากตารางที่ 4.34 จะเห็นว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้งในรูปแบบของเทศบาล และ อบต. ต่างให้ความสำคัญกับโครงการ/แผนงานการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในลักษณะของงานด้านการบำบัดฟื้นฟู งานด้านเฝ้าระวังป้องกัน และงานด้านสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม ส่วนงานด้านการศึกษาวิจัยเพื่อการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมนั้น ทางเทศบาลตำบล และ อบต. ไม่ได้มีการกำหนดแผนงาน / โครงการเอาไว้ จะมีเพียงเทศบาลนครสงขลาเท่านั้น ที่ให้ความสำคัญกับการดำเนินงานในลักษณะของการศึกษาวิจัย เพื่อการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น

- ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์การบริหารส่วนตำบล ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา (ตารางที่ 4.35)

ตารางที่ 4.35 ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์การบริหารส่วนตำบล

ชื่อองค์กร	จุดเน้นของทรัพยากร						
	ป่าไม้ ถูกทำลาย	ขยะและ ของเสีย	บุกรุกที่ สาธารณะ	ทรัพยากร ถูกทำลาย	ดินเสื่อม สภาพ	น้ำ เสีย	อื่นๆ
จ. สงขลา							
• อ. เมืองสงขลา							
1. อบต. เขารูปช้าง	-	✓	-	✓	-	✓	-
2. อบต. พะวง	-	✓	✓	-	-	-	✓
3. อบต. เกาะยอ	✓	✓	-	✓	✓	✓	✓
4. อบต. เกาะเต๊ว	✓	✓	-	-	✓	✓	-
• อ. สิงหนคร							
1. อบต. ชิงโค	-	✓	✓	✓	-	✓	-
2. อบต. ป่าขาด	✓	✓	-	✓	✓	✓	-
3. อบต. ดอนทราย	✓	-	✓	✓	-	-	-
4. อบต. ทำนบ	✓	-	-	✓	-	✓	-
5. อบต. ปากรือ	-	-	-	✓	-	-	✓
6. อบต. ม่วงงาม	-	✓	✓	✓	-	-	✓
7. อบต. ชะแล้	✓	✓	✓	✓	-	-	✓
8. อบต. รำแดง	✓	-	-	✓	-	✓	-
9. อบต. บางเขียด	-	✓	✓	-	-	✓	-
10. อบต. วัดขนุน	-	✓	-	✓	-	✓	✓
• อ. กระแสสินธุ์							
1. อบต. เกาะใหญ่	-	-	-	✓	-	-	✓
2. อบต. เขิงแส	-	✓	✓	-	✓	✓	✓
3. อบต. กระแสสินธุ์	-	-	-	✓	-	-	✓
4. อบต. โรง	✓	✓	-	-	-	-	✓

ตารางที่ 4.35 ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์การบริหารส่วนตำบล (ต่อ)

ชื่อองค์กร	จุดเน้นของทรัพยากร						
	ป่าไม้ ถูกทำลาย	ขยะและ ของเสีย	บุกรุกที่ สาธารณะ	ทรัพยากร ถูกทำลาย	ดินเสื่อม สภาพ	น้ำ เสีย	อื่นๆ
จ. สงขลา							
• อ. สทิงพระ							
1. อบต. อุซูด	✓	✓	✓	-	-	-	✓
2. อบต. ชุมพล	-	✓	-	-	-	-	-
3. อบต. กระดังงา	-	✓	-	✓	✓	✓	-
4. อบต. คลองรี	✓	✓	✓	-	-	✓	✓
5. อบต. บ่อแดง	-	✓	-	-	-	✓	✓
6. อบต. วัดจันทร์	✓	-	-	-	✓	✓	-
7. อบต. สนามชัย	-	✓	-	-	-	-	✓
8. อบต. คีหลวง	-	-	-	✓	-	-	✓
9. อบต. จะทิ้งพระ	✓	-	✓	✓	✓	✓	-
• อ. ระโนด							
1. อบต. ระโนด	-	✓	✓	-	-	✓	✓
2. อบต. วัดสน	-	-	-	✓	-	-	✓
3. อบต. ตะเคียน	-	-	-	✓	✓	✓	-
• อ. นาหม่อม							
1. อบต. พิจิตร	-	✓	-	✓	-	✓	✓
2. อบต. หุ้งขมิ้น	-	✓	-	✓	-	✓	✓
3. อบต. คลองหรั่ง	-	✓	✓	✓	-	-	✓
• อ. บางกล่ำ							
1. อบต. บ้านหาร	-	✓	-	✓	-	✓	-
• อ. ควนเนียง							
1. อบต. รัตภูมิ	-	-	✓	-	-	✓	-
2. อบต. ควนโส	-	✓	-	✓	-	✓	✓
3. อบต. ห้วยลึก	✓	✓	-	✓	✓	-	-
• อ. รัตภูมิ							
1. อบต. เขาพระ	✓	✓	✓	✓	-	✓	-
2. อบต. อุหาใต้	-	✓	-	✓	-	✓	✓
3. อบต. กำแพงเพชร	-	✓	-	-	-	✓	-

ตารางที่ 4.35 ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์การบริหารส่วนตำบล (ต่อ)

ชื่อองค์กร	จุดเน้นของทรัพยากร						
	ป่าไม้ ถูกทำลาย	ขยะและ ของเสีย	บุกรุกที่ สาธารณะ	ทรัพยากร ถูกทำลาย	ดินเสื่อม สภาพ	น้ำ เสีย	อื่นๆ
จ. สงขลา (ต่อ)							
• อ. หาดใหญ่							
1. อบต. หุ่นดำเสา	-	✓	-	✓	-	-	✓
2. อบต. บ้านพรุ	-	✓	-	✓	-	✓	✓
3. อบต. ท่าช้าง	-	-	-	✓	✓	✓	-
• อ. คลองหอยโข่ง							
1. อบต. คลองहरา	-	✓	-	-	-	-	✓
2. อบต. หุ่นลาน	-	✓	-	-	✓	✓	-
3. อบต. โคกม่วง	✓	-	✓	✓	-	-	-
4. อบต. คลองหอยโข่ง	✓	-	-	✓	-	-	✓
จ. พัทลุง							
• อ. กงหรา							
1. อบต. กงหรา	✓	✓	-	✓	-	-	✓
2. อบต. คลองเฉลิม	✓	✓	-	✓	-	-	✓
3. อบต. สมหวัง	✓	✓	-	-	-	-	✓
4. อบต. ชะวีร์	✓	✓	✓	✓	-	-	✓
• อ. ปากพะยูน							
1. อบต. ปากพะยูน	-	✓	-	✓	-	✓	✓
2. อบต. เกาะหมาก	✓	✓	✓	-	✓	✓	-
3. อบต. ฝาละมี	✓	✓	-	✓	-	-	✓
4. อบต. หารเทา	-	✓	-	✓	-	✓	-
5. อบต. เกาะนางคำ	✓	-	-	-	✓	✓	-
• อ. ป่าพะยอม							
1. อบต. ลานข่อย	✓	✓	-	-	✓	-	-
2. อบต. ป่าพะยอม	-	✓	-	✓	-	✓	✓
3. อบต. เกาะเต่า	✓	-	✓	✓	✓	-	✓

ตารางที่ 4.35 ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมขององค์การบริหารส่วนตำบล (ต่อ)

ชื่อองค์กร	จุดเน้นของทรัพยากร						
	ป่าไม้ ถูกทำลาย	ขยะและ ของเสีย	บุกรุกที่ สาธารณะ	ทรัพยากร ถูกทำลาย	ดินเสื่อม สภาพ	น้ำ เสีย	อื่นๆ
จ. พัทลุง (ต่อ)							
• อ. เขาชัยสน							
1. อบต. จองถนน	✓	✓	-	✓	-	✓	✓
2. อบต. โศภม่วง	-	✓	-	✓	-	✓	✓
3. อบต. ควนขนุน	✓	✓	-	✓	-	-	✓
4. อบต. หานโพธิ์	✓	-	-	✓	-	-	✓
• อ. ควนขนุน							
1. อบต. แหลมโตนด	✓	-	-	✓	✓	✓	-
2. อบต. ชะมวง	✓	-	-	-	✓	✓	✓
3. อบต. ปันแต	✓	✓	-	✓	-	-	✓
4. อบต. นาขยาด	-	✓	-	✓	-	✓	✓
5. อบต. พนางตุง	-	✓	-	✓	✓	✓	✓
6. อบต. พนมวังก์	-	-	-	✓	-	-	✓
• อ. ศรีบรรพต							
1. อบต. ตะแพน	✓	✓	-	✓	-	-	✓
2. อบต. เขาย่า	-	✓	✓	✓	-	✓	-
3. อบต. เขาปู่	✓	✓	-	✓	-	✓	✓
• กิ่ง อ. ศรีนครินทร์							
1. อบต. ชุมพล	-	✓	-	✓	-	-	✓
2. อบต. บ้านนา	✓	-	-	-	✓	✓	✓
จ. นครศรีธรรมราช							
• อ. ชะอวด							
1. อบต. เกร็ง	✓	✓	-	✓	-	✓	-
2. อบต. ขอนหาด	✓	✓	✓	-	✓	✓	-
3. อบต. เกาะขันธุ์	✓	-	-	✓	✓	-	✓

ที่มา : แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบล ประจำปี 2547 ของจังหวัดสงขลา

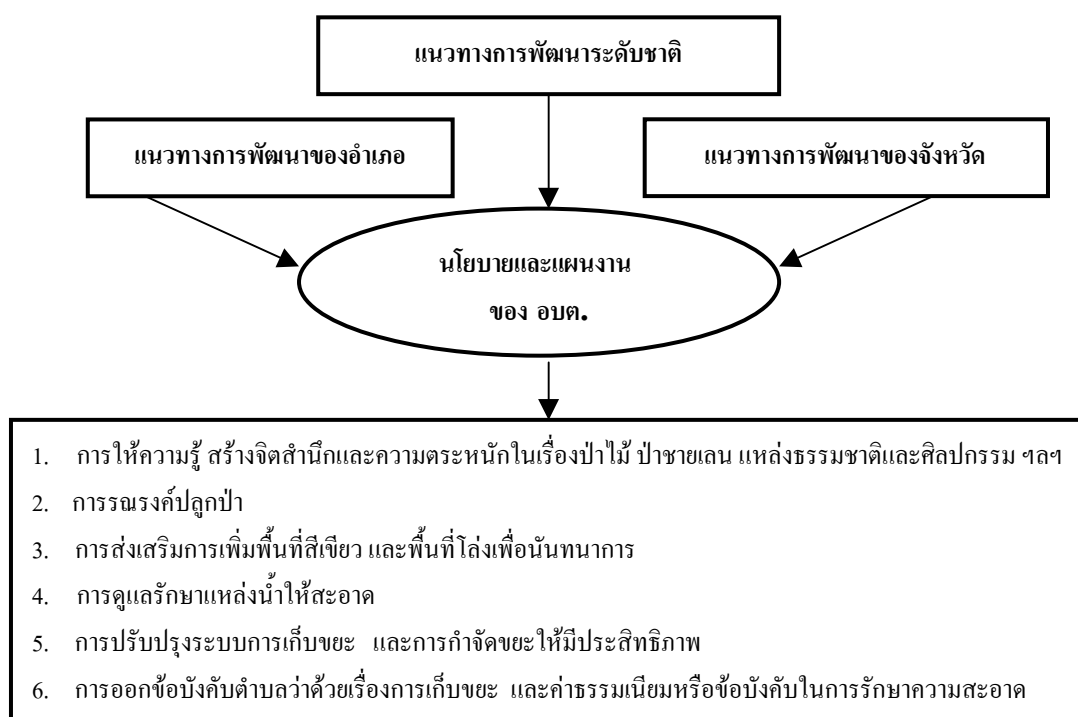
แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบล ประจำปี 2547 ของจังหวัดพัทลุง

แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบล ประจำปี 2547 ของจังหวัดนครศรีธรรมราช

จากตารางที่ 4.35 สามารถสรุปได้ว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในรูปแบบองค์การบริหารส่วนตำบล จะมีปัญหาเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางด้านขยะ/ของเสีย และด้านทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายในระดับที่ใกล้เคียงกัน ส่วนปัญหาทางด้านน้ำเสีย ด้านดินเสื่อมสภาพ ด้านป่าไม้ถูกทำลาย และด้านการบุกรุกที่สาธารณะจะมีปัญหาลดหล่นกันลงมา แต่ในขณะเดียวกันปัญหาด้านอื่นๆ ก็ถือเป็นปัญหาที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรให้ความสำคัญในการดำเนินการแก้ไขปัญหาพร้อมกับปัญหาหลักๆ ดังที่กล่าวมาข้างต้น เช่น ปัญหาทางด้านขาดการฝึกอบรมให้ความรู้ การสร้างจิตสำนึกแก่ประชาชนเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านขาดการส่งเสริมสนับสนุนแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เป็นต้น

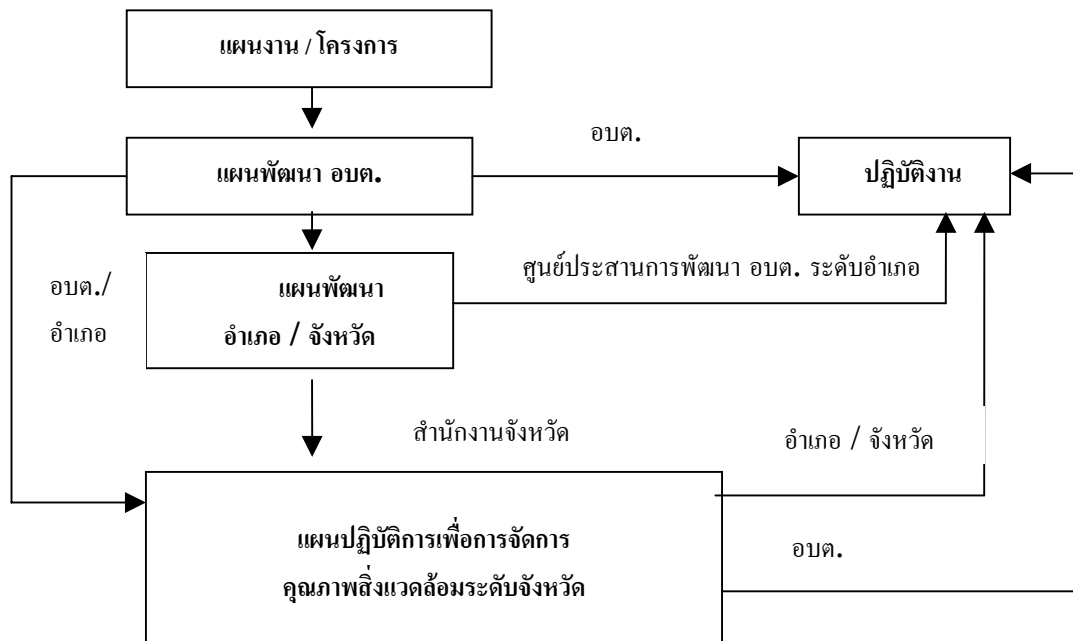
พระราชบัญญัติส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 กำหนดให้มืองค์กรจัดทำแผนปฏิบัติการส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมระดับจังหวัด ในกระบวนการจัดทำแผนปฏิบัติการนี้เป็นเรื่องของการแปลงนโยบายเรื่องสิ่งแวดล้อมระดับชาติสู่ภาคปฏิบัติ โดยมีลักษณะที่สำคัญคือ

(ก) การกำหนดนโยบายและแผนงานในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาของอำเภอ / จังหวัด และแนวทางการพัฒนาระดับชาติด้วย รูปที่ 4.6 (กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2543)

รูปที่ 4.6 การกำหนดนโยบายและแผนงานในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

(ข) ในการจัดทำแผนงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แต่ละท้องถิ่นได้ส่งนโยบายแผนงานเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมไปยังคณะกรรมการจัดทำแผนระดับอำเภอ / จังหวัด เพื่อจัดทำเป็นแผนปฏิบัติการเพื่อจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมระดับจังหวัด ดังรูปที่ 4.7 (กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2543)

รูปที่ 4.7 การจัดทำแผนงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

โดยสรุปกล่าวได้ว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมิได้มีอิสระและอำนาจหน้าที่เพียงพอในการกำหนดแผนงาน/โครงการและจัดการเกี่ยวกับปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็สามารถเป็นต้นเรื่องที่จะแจ้งให้หน่วยงานในระดับภูมิภาค ซึ่งได้แก่ จังหวัด และอำเภอ ดำเนินการหรือส่งเรื่องผ่านไปยังหน่วยงานในระดับส่วนกลางเพื่อการตัดสินใจต่อไปได้

4.4.2 ปัญหา และอุปสรรคในการดำเนินงานทางด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จากการศึกษาบทบาทด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นข้างต้น พบว่ามีแผนงาน/โครงการด้านนี้น้อยมาก เมื่อเทียบกับแผนงาน/โครงการด้านอื่นๆ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขาดงบประมาณ ซึ่งรัฐบาลกลางมิได้กระจายอำนาจทางการคลังมาอย่างเพียงพอที่ทำให้ท้องถิ่นพึ่งตนเองได้ นอกจากนี้ องค์กรส่วนท้องถิ่นยังมีข้อจำกัดด้านการบริหารจัดการอีกหลายๆ อย่างได้แก่ (กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2543)

(1) **ปัญหาการขาดนโยบายและแผนงาน** นโยบายหรือแผนงานในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม ชัดเจน และสามารถนำไปปฏิบัติได้นั้นเป็นสิ่งสำคัญที่จะละเลยเสียมิได้ เพราะจะทำให้การดำเนินงานพัฒนาและ / หรืออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบรรลุผลตามที่ได้ตั้งเป้าหมายเอาไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ถ้าท้องถิ่นไม่มีนโยบายและแผนของตนเอง ควรพิจารณา นโยบายและแผนในระดับชาติ หรือในระดับจังหวัด โดยอาจปรับให้สอดคล้องกับปัญหา และความพร้อมของท้องถิ่น หรือประกาศเป็นนโยบายและแผนของท้องถิ่นก็ได้

(2) **ปัญหาการขาดอำนาจตามกฎหมาย** มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำนวนไม่น้อยที่ระบุว่ายังขาดอำนาจตามกฎหมาย จึงไม่สามารถดำเนินการจัดการสิ่งแวดล้อมในระดับท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่แท้ที่จริงแล้วองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น อบต. มีอำนาจตามกฎหมายพอสมควร เพียงแต่บางอย่างไม่เข้าช้อนกับอำนาจที่หน่วยงานอื่นๆ มีอยู่ ดังนั้น อบต. ควรพิจารณากำหนดแนวปฏิบัติตามหน้าที่ในส่วนที่ อบต. รับผิดชอบและอบต. อาจทำได้ เพื่อใช้เป็นกรอบและแนวทางแก่เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ นอกจากนั้น อบต. ควรทบทวน ทำความเข้าใจรายละเอียดของกฎหมายและข้อบังคับต่างๆ ของกระทรวง ทบวง กรมอื่นๆ ที่อาจจะเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่

(3) **ปัญหาขาดแคลนงบประมาณ** องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมักประสบกับปัญหารายได้ของท้องถิ่นไม่เพียงพอ หรือได้รับการอุดหนุนงบประมาณจากภาครัฐน้อย ไม่เพียงพอแก่ความต้องการของท้องถิ่น อีกทั้งงบประมาณส่วนมากมักทุ่มให้กับการลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่ โดยไม่ให้ความสำคัญกับแผนงาน / โครงการด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น สามารถพึ่งตนเองด้วยการใช้งบประมาณที่มี หรือได้รับการอุดหนุนอย่างจำกัด ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ โดยการดำเนินการปรับปรุงวิธีการจัดสรรงบประมาณ ให้ความสำคัญหรือจัดสัดส่วนงบประมาณของท้องถิ่นสำหรับโครงการ/กิจกรรมด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประมาณ 1-10 % แทนการให้สัดส่วนงบประมาณทั้งหมดไปกับโครงการด้านโครงสร้างพื้นฐานเพียงอย่างเดียว หรืออาจร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นข้างเคียงที่มีปัญหาเหมือนกัน โดยจัดทำโครงการที่จะแก้ไขปัญหาาร่วมกัน สำหรับงบประมาณใช้วิธีร่วมกันจ่าย อันเป็นการบูรณาการโครงการซึ่งจะช่วยประหยัดงบประมาณได้

(4) **ปัญหาขาดหน่วยงานและบุคลากรรับผิดชอบ** โครงสร้างการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่แตกต่างกัน เช่น อบต. ชั้น 1 จะมีหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านสิ่งแวดล้อมครบทั้งฝ่ายโยธาและฝ่ายสาธารณสุข ในขณะที่ อบต. ชั้น 4 หรือ ชั้น 5 อาจมีฝ่ายที่จัดการเกี่ยวกับเรื่องสิ่งแวดล้อมไม่ครบหรือไม่เลย ดังนั้นจึงเกิดปัญหาขาดหน่วยงาน และบุคลากรที่รับผิดชอบ อย่างไรก็ดีตาม อบต. สามารถขอความร่วมมือจากหน่วยงานอื่นเพื่อแก้ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดขึ้นในพื้นที่รับผิดชอบของ อบต. ซึ่ง อบต. ถูกจัดเป็นหน่วยงานแรกที่จะต้องดูแลรับผิดชอบได้ โดยเฉพาะ ปัญหาเฉพาะด้านบางเรื่อง เช่น เรื่องที่ดิน หน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรง คือ กรมที่ดิน กรมพัฒนาที่ดิน ปัญหาเกี่ยวกับแหล่งน้ำ หน่วยงานที่รับผิดชอบคือ กรมชลประทาน เป็นต้น อบต. สามารถจะทำหน้าที่ในการประสานงานเพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับอำเภอหรือจังหวัดของกรมต่างๆ เข้ามารับทราบปัญหาในพื้นที่ และกำหนดแนวทางการแก้ไขต่อไป

ทางด้านบุคลากร ของ อบต. สามารถประสานกับสถาบันการศึกษาที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ให้ช่วยทำหน้าที่สร้างบุคลากรให้โดยตรง หรือประสานงานกับหน่วยงานที่รับผิดชอบในระดับจังหวัด เช่น สาธารณสุขจังหวัด หรือ องค์การบริหารส่วนจังหวัดให้การสนับสนุนในการพัฒนาคนเข้ามาช่วย อย่างไรก็ตาม จะต้องไม่ลืมบุคลากรที่มีอยู่ใน อบต. จำนวนไม่น้อยที่มีความศักยภาพที่จะพัฒนาให้มีความสามารถมากขึ้น เพื่อสนับสนุนการทำงานในระยะยาว

(5) **ปัญหาบุคลากรขาดความรู้และประสบการณ์** การบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะ อบต. ซึ่งเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เล็กที่สุด จะมีปัญหาหลายเรื่อง รวมทั้งปัญหาขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในเรื่องของการดูแลอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

อบต. ควรตั้งคนที่เป็นแกนนำ ในการประสานงานเรื่องนี้โดยตรงขึ้นมารับผิดชอบ เนื่องจาก อบต. น่าจะทำงานเกี่ยวกับเรื่องสิ่งแวดล้อมได้ดีที่สุด และมีความพร้อมที่จะเสียสละเวลา พุ่มพวงกาย แรงใจ ในการแลกเปลี่ยนความรู้กับองค์กรอื่นๆ ทั้งจากกลุ่ม อบต. ในพื้นที่ใกล้เคียง หรือขอความรู้จากหน่วยงานที่รับผิดชอบเรื่องนี้โดยตรง

โดยสรุป ในอนาคตอันใกล้นี้ หากรัฐบาลได้มีการกระจายอำนาจด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมากขึ้น โดยการโอนภารกิจจากส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ตามแผนแม่บทการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (นันทวัฒน์, 2544) จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการเตรียมความพร้อมด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติขององค์กรท้องถิ่น โดยเฉพาะในเรื่องของนโยบายและแผนงาน อำนาจตามกฎหมาย งบประมาณ หน่วยงานและบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในด้านดังกล่าว

4.4.3 ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาบทบาทด้านการบริหารจัดการทรัพยากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

(1) จากการกระจายตัวขององค์องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีจำนวนมากทั่วพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา องค์กรเหล่านี้ควรมีการประสานงานร่วมกันระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้อง ผู้ที่ได้รับประโยชน์ และผู้เสียประโยชน์ ด้วยการวางแผนและการบริหารจัดการอย่างผสมผสาน แสวงหาจุดร่วมหรือจุดประนีประนอม เพื่อให้เกิดประโยชน์และการเปลี่ยนแปลงที่ต้องการร่วมกัน อีกทั้งการดำเนินงานจะเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น เรื่องการดูแลลุ่มน้ำย่อยคลองอู่ตะเภาตอนบน ซึ่งมีคณะทำงานจากหลายหน่วยงานที่ร่วมกันจัดทำแผนปฏิบัติงานกระบวนกรมีส่วนร่วม และประชาสัมพันธ์ การติดตามตรวจสอบการจัดการสิ่งแวดล้อม

(2) การยกฐานะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แบ่งเป็น อบต. ชั้น 1 - ชั้น 5 เทศบาลตำบล เทศบาลเมือง และเทศบาลนคร สำหรับการจัดประเภทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในลักษณะนี้ใช้งบประมาณที่แต่ละท้องถิ่นจัดเก็บได้และจำนวนประชากรเป็นเกณฑ์ ในขณะที่เดียวกันรูปแบบองค์กรที่แตกต่างกันนี้จะส่งผลให้อำนาจในการจัดเก็บรายได้แตกต่างกันด้วย เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในรูปแบบของเทศบาลตำบล กฎหมายจะเปิดช่องทางให้สามารถจัดเก็บรายได้ได้มากกว่าเมื่อเทียบกับ อบต. เป็นต้น

ในกรณีของการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา การใช้เกณฑ์ดังกล่าวในการยกฐานะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอาจไม่เหมาะสม อันเนื่องมาจากแต่ละพื้นที่ในความรับผิดชอบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมี

สถานภาพทางด้านทรัพยากรที่แตกต่างกัน เช่น บางพื้นที่เป็นเพียง อบต. ชั้น 5 แต่ในพื้นที่ดังกล่าวมีแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญต่อระบบนิเวศของกลุ่มน้ำ แต่องค์กรดังกล่าวขาดศักยภาพในการบริหารจัดการเนื่องจากขาดแคลนงบประมาณในการดูแลรักษา ดังนั้น ทางภาครัฐบาลควรสนับสนุนงบประมาณให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยใช้เกณฑ์ของปัญหาทรัพยากรเป็นหลัก แทนที่จะใช้ระดับชั้นเป็นเกณฑ์ในการสนับสนุนงบประมาณดังที่เป็นอยู่ เช่น เทศบาลนคร จะได้รับงบประมาณประเภทเงินอุดหนุนในสัดส่วนที่มากเมื่อเทียบกับเทศบาลเมือง เทศบาลตำบล และ อบต. ตามลำดับ

(3) งบประมาณด้านการส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้รับการจัดสรรจากหน่วยงานของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ กองทุนสิ่งแวดล้อม และสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สผ.) ที่จัดสรรไปให้ส่วนท้องถิ่นต่างๆ ควรมีการปรับเปลี่ยนใหม่ โดยให้งบประมาณดังกล่าวลงไปให้จังหวัดโดยตรง (คณะกรรมการจัดทำแผนปฏิบัติการสิ่งแวดล้อมระดับจังหวัด) เพื่อให้จังหวัดสามารถใช้งบประมาณด้านนี้ตรงกับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นนั้นๆ ได้โดยตรง

(4) งบประมาณด้านนี้ควรมีการจัดสรรลงมาที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยตรง แต่สิ่งสำคัญควรพิจารณาว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความสามารถ หรือความพร้อมในการทำงานทางด้านบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมมากน้อยเพียงใด

(5) ควรส่งเสริมให้องค์การบริหารส่วนจังหวัด เข้ามามีบทบาทให้มากขึ้นในการวางแผนแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมในแต่ละจังหวัด โดยประสานร่วมมือกับองค์กรบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล และองค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อทำแผนแก้ปัญหาของพื้นที่ที่มีพื้นที่ร่วมกัน โดยประสานร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนภูมิภาค และหน่วยงานส่วนกลางที่เกี่ยวข้อง

4.4.4 กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

(1) **ปัญหาของการบังคับใช้กฎหมายโดยทั่วไป** จากการประชุมสัมมนาเพื่อระดมความคิดเห็นจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในหลายครั้ง หลายพื้นที่พบว่า ประเด็นด้านกฎหมายมักจะถูกกล่าวถึงจากภาคประชาชนเสมอว่า ให้มีการบังคับใช้กฎหมายต่อผู้ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ขณะที่ผู้เกี่ยวข้องภาครัฐก็มักจะไม่ได้อธิบายถึงปัญหาอุปสรรค ที่ไม่สามารถบังคับใช้กฎหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากมีเงื่อนไขที่ซับซ้อนซึ่งภาคประชาชนเข้าใจได้ยาก

จากการศึกษาปัญหาการบริหารจัดการลุ่มน้ำทะเลสาบพบว่า ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นล้วนสืบเนื่องมาจากปัญหา ด้านกฎหมาย ที่สำคัญได้แก่

- กฎหมายที่มีอยู่ทำให้บทบาทของหน่วยงานภาครัฐมีความซ้ำซ้อน ส่งผลให้เกิดความล่าช้าในการแก้ไขปัญหา เช่น ปัญหาเขื่อน/โพรงทาง ถือว่าเป็นหน้าที่ของกรมการขนส่งทางน้ำและพาณิชยนาวีก็ได้ หากพิจารณาว่าเครื่องมือประมงดังกล่าวกีดขวางการสัญจรทางน้ำ หรือจะเป็นหน้าที่ของกรมประมงก็ได้ หากพิจารณาว่าเครื่องมือประมงดังกล่าวทำลายทรัพยากรสัตว์น้ำ และความล่าช้าดังกล่าวส่งผลให้ปัญหาขยายพื้นที่กว้างออกไป จนถึงจุดที่ยากต่อการแก้ไข

- กฎหมายมีข้อจำกัดที่ไม่สามารถให้หน่วยงานที่รับผิดชอบนำกฎหมายมาใช้บังคับได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น ขาดงบประมาณ บุคลากร เงื่อนไขทางการเมือง ปัญหามวลชน ตลอดจนปัญหาด้านวัฒนธรรมของชุมชน เป็นต้น
- กฎหมายที่มีอยู่มีลักษณะของการกำหนดให้หน่วยงานทำงานอย่างเป็นเอกเทศ เช่นกรณีของทรัพยากรประมงที่ได้รับผลกระทบจากกิจกรรมต่างๆ นอกพื้นที่ผืนน้ำ เช่น กิจกรรมในพื้นที่ป่าต้นน้ำ และกิจกรรมการใช้ประโยชน์ที่ดิน ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้อยู่ภายใต้กฎหมายป่าไม้ และกฎหมายที่ดิน ส่งผลให้หน่วยงานของกรมประมงไม่สามารถดูแลรักษาทรัพยากรประมงได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากไม่มีอำนาจในการดูแลควบคุมกิจกรรมการใช้ประโยชน์ที่ดินให้เหมาะสม ไม่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรสัตว์น้ำ
- มีกฎหมายหลายฉบับที่ล้าหลังหรือมีช่องโหว่ ไม่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง เช่น บทลงโทษที่น้อยเกินไปจึงไม่สามารถทำให้ผู้กระทำผิดเกรงกลัวได้
- กฎหมายที่มีอยู่ ไม่เปิดโอกาสให้ท้องถิ่นบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้เองอย่างมีประสิทธิภาพได้ หน้าที่หลักในเรื่องนี้ยังเป็นอำนาจของหน่วยงานระดับกรม เช่น กรมป่าไม้ กรมประมง กรมที่ดิน กรมชลประทาน เป็นต้น นอกจากนี้ โครงสร้างของระบบราชการที่ส่งผลให้หน่วยงานเหล่านี้แก้ปัญหาล่าช้า และไม่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

จึงกล่าวได้ว่าการแก้ไขปัญหากลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาจะไม่ประสบความสำเร็จ หากไม่ให้ความสำคัญต่อโครงสร้างของกฎหมายว่าเป็นปัญหาหนึ่งที่ต้องมีการปรับเปลี่ยน เพื่อให้สามารถนำแผนพัฒนากลุ่มน้ำทะเลสาบไปสู่ภาคปฏิบัติให้ประสบความสำเร็จตามอุดมการณ์ของการพัฒนาได้

การทบทวนกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการพื้นที่กลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อศึกษาภาพรวมของจำนวนกฎหมายที่เกี่ยวข้อง แนวคิดเกี่ยวกับผลกระทบที่เกิดจากการใช้กฎหมายฉบับต่างๆ และปัญหาการใช้กฎหมายของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดการกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

(2) **ภาพรวมกฎหมายที่เกี่ยวข้อง** การบริหารจัดการพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องจำนวนมาก สามารถแบ่งประเภทของกฎหมายเหล่านี้ได้เป็นหลายกลุ่มซึ่งขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์การนำไปใช้ประโยชน์ ในที่นี้ได้แบ่งวัตถุประสงค์ของกฎหมายเป็นกลุ่มต่างๆ เพื่อให้เห็นภาพโครงสร้างการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบ ได้แก่ กฎหมายเกี่ยวกับการส่งเสริมการมีส่วนร่วม การจัดทำแผน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การใช้ประโยชน์ทรัพยากร และการควบคุมคุณภาพสิ่งแวดล้อมตารางที่ 4.36

ตารางที่ 4.36 กฎหมายสำคัญเกี่ยวกับการกระจายอำนาจ/ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

กฎหมาย	การกระจายอำนาจ/ส่งเสริมการมีส่วนร่วม
1. พ.ร.บ. ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535	กำหนดสิทธิและหน้าที่ของบุคคล ได้แก่ สิทธิในการได้รับข้อมูลข่าวสารจากทางราชการ สิทธิในการได้รับคำชี้แจงหรือคำทดแทนจากรัฐกรณีที่ได้รับความเสียหายจากการแพร่กระจายของมลพิษที่เกิดจากโครงการของรัฐ การให้องค์กรเอกชนที่มีฐานะเป็นนิติบุคคลมีสิทธิขอจดทะเบียนเป็นองค์กรเอกชนเพื่อรับความช่วยเหลือ หรือสนับสนุนจากทางราชการในการดำเนินกิจกรรมด้านการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม
2. พ.ร.บ. เทศบาล พ.ศ. 2496 พ.ร.บ. องค์การบริหารส่วนจังหวัด พ.ศ. 2540 พ.ร.บ. องค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537	ให้อำนาจกับองค์กรท้องถิ่นเป็นผู้บริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นของตนเอง
3. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540	กำหนดสิทธิในการอนุรักษ์หรือฟื้นฟู การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบำรุงรักษา และใช้ประโยชน์ทรัพยากรท้องถิ่น สิทธิชุมชนในการมีส่วนร่วมกับรัฐบาล และการส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม และสิทธิในการรับข้อมูลข่าวสารจากรัฐในการดำเนินงานโครงการที่อาจจะกระทบต่อคุณภาพชีวิต
4. พ.ร.บ. กำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542	กำหนดหน้าที่ในการจัดระบบการบริหารสาธารณะ และเน้นให้อำนาจหน้าที่ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
5. แผนแม่บทการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	กระจายอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบด้วยการถ่ายโอนภารกิจจากส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง กำหนดขอบเขต และระยะเวลาการถ่ายโอน

ข้อสังเกต

(ก) อำนาจในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของ อบต. โดยเฉพาะ อบต. ที่อยู่ในเขตพื้นที่ที่กฎหมายกำหนดให้เป็นเขตพื้นที่ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย และเขตป่าสงวนแห่งชาติ จะเห็นได้ว่าอำนาจในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จะเป็นของหน่วยงานของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก นอกจากนั้น อบต. อื่นๆ ที่ไม่ได้อยู่ในเขตพื้นที่ดังกล่าวก็ไม่มีความสามารถในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติมากนัก เนื่องจากไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ในเรื่องของงบประมาณ อีกทั้งยังขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องนี้ การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ของ อบต. ในทางปฏิบัติคือ การจัดทำแผนงาน/โครงการเพื่อขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะหน่วยงานระดับกรมที่เกี่ยวข้อง ซึ่งในทางปฏิบัติมิได้ช่วยให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันเนื่องมาจากความล่าช้าในการอนุมัติโครงการและความไม่สอดคล้องระหว่างแผนงานของหน่วยงานระดับกรมกับความต้องการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

(ข) การมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ ปัจจุบัน การตื่นตัวของภาคประชาชนในเรื่องของการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ได้ขยายกว้างออกไปทั่วพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยเฉพาะการเคลื่อนไหวของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย กลุ่มอาชีพต่างๆ มีข้อสังเกตว่า จากการตื่นตัวดังกล่าวของภาคประชาชน เกิดขึ้นจากความเข้าใจกฎหมายรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 และ พ.ร.บ. ส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 อย่างสำคัญหรือไม่ แต่เท่าที่ปรากฏพบว่า มีการตื่นตัวดังกล่าวของภาคประชาชนน่าจะเกิดจากบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนหลายๆ องค์กรที่เข้าไปทำงานชุมชนในหลายๆ พื้นที่ ประมาณ 10 ปีที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน ขณะเดียวกันในช่วงเวลาที่ผ่านมามีหน่วยงานภาครัฐหลายๆ หน่วยงาน เข้าไปดำเนินงานกิจกรรม/โครงการตลอดจนสถาบันการศึกษาต่างๆ ที่เข้าไปศึกษาวิจัยด้านกลไกการมีส่วนร่วม ซึ่งสังเกตได้ว่าจะมีการจัดเวทีประชุมสัมมนาที่เน้นการมีส่วนร่วมจากทุกๆ ฝ่ายเกิดขึ้นบ่อยครั้ง

(ค) แผนแม่บทการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่กล่าวมา ซึ่งได้จัดทำเรียบร้อยแล้ว ที่กำหนดให้มีการโอนภารกิจด้านการบริหารจัดการทรัพยากรฯ จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีข้อสังเกตว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความพร้อมดังกล่าวมาน้อยเพียงใดในการจัดทำแผนพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ควรให้ความสำคัญการพัฒนาศักยภาพ เพื่อเตรียมความพร้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือไม่อย่างไร

(ง) ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา กลไกที่สำคัญที่สนับสนุนให้กฎหมายด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้มีผลในทางปฏิบัติ เท่าที่ปรากฏ ได้แก่ บทบาทการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งในการจัดทำแผนพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ควรมีการสนับสนุนกลไกดังกล่าวอย่างไรบ้าง

(3) กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมคุณภาพสิ่งแวดล้อม ปัญหาคุณภาพสิ่งแวดล้อมของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาที่มีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกล่าวถึงกันมากเป็นอันดับต้นๆ คือ ปัญหาคุณภาพน้ำ ที่เกิดจากการถ่ายเทของเสียจากกระบวนการผลิตทั้งจากกิจกรรมการใช้ประโยชน์ที่ดิน (การเกษตร) สถานประกอบการ และชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา มีกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ (ตารางที่ 4.37 – 4.38)

ตารางที่ 4.37 กฎหมายเกี่ยวกับการควบคุมและการจัดการมลพิษทางน้ำ

กฎหมาย	การกระจายอำนาจ/ส่งเสริมการมีส่วนร่วม
1. พ.ร.บ. การชลประทานหลวง พ.ศ. 2485	ห้ามมิให้มีการทิ้งมูลฝอย ชากสัตว์ ชากพืช เถ้าถ่าน หรือสิ่งปฏิกูลลงในทางน้ำชลประทานหรือทำให้เป็นอันตรายแก่การเพาะปลูกหรือการบริโภค การปล่อยน้ำซึ่งทำให้เกิดเป็นมลพิษแก่ธรรมชาติลงในทางน้ำ
2. พ.ร.บ. เติมน้ำในน่านน้ำไทย พ.ศ. 2456 แก้ไขใหม่โดย พ.ร.บ. เติมน้ำในน่านน้ำไทย (ฉบับที่ 14) พ.ศ. 2535	ห้ามมิให้มีการเททิ้งหิน กรวด ดิน โคลน อับเฉา สิ่งของปฏิกูลใดๆ รวมทั้งน้ำมันและเคมีภัณฑ์ลงในแม่น้ำ ลำคลอง บึง อ่างเก็บน้ำ ทะเลสาบ ห้ามมิให้ผู้ใดเททิ้ง น้ำมันและเคมีภัณฑ์ หรือสิ่งใดๆ ลงในแม่น้ำลำคลอง บึง อ่างเก็บน้ำ หรือทะเลสาบที่ประชาชนใช้ร่วมกัน
3. พ.ร.บ. รักษาคลอง พ.ศ. 2526	ห้ามเททิ้ง หรือสิ่งใดๆ หรือระบาย หรือทำให้น้ำโสโครกลงในคลอง ประปา คลองรับน้ำ คลองขังน้ำ ห้ามซักผ้า ล้างสิ่งใดๆ หรืออาบน้ำในเขตคลองประปา ห้ามเพาะปลูกพืชในเขตคลองประปา คลองรับน้ำ หรือเขตหวงห้าม
4. พ.ร.บ. การสาธารณสุข พ.ศ. 2535	ได้ระบุบ่อเกิดของเหตุอันก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อยู่อาศัยในบริเวณใกล้เคียง หรือผู้ที่ต้องประสบกับเหตุนี้
5. พ.ร.บ. โรงงาน พ.ศ. 2535	กำหนดมาตรการและวิธีการควบคุม การปล่อยของเสีย และมลพิษหรือสิ่งใดๆ ที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งเกิดจากการประกอบกิจกรรมของโรงงาน
6. พ.ร.บ. โรงงาน พ.ศ. 2535	กำหนดมาตรการและวิธีการควบคุม การปล่อยของเสีย และมลพิษหรือสิ่งใดๆ ที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งเกิดจากการประกอบกิจกรรมของโรงงาน
7. ประมวลกฎหมายอาญา	ได้กำหนดโทษสำหรับผู้เฝ้าสิ่งที่มีอันตรายต่อสุขภาพเจือลงในแหล่งน้ำที่จัดไว้ให้ประชาชนบริโภค ผู้ที่ทำให้ท่อระบายน้ำขัดข้อง ผู้ที่ทำให้แหล่งน้ำที่ใช้ในการบริโภคสกปรก

ตารางที่ 4.38 การจัดการขยะ

กฎหมาย	การกระจายอำนาจ/ส่งเสริมการมีส่วนร่วม
1. พ.ร.บ. การสาธารณสุข พ.ศ. 2535	ให้อำนาจแก่ราชการส่วนท้องถิ่นในการดำเนินงาน เรื่องขยะมูลฝอย
2. พ.ร.บ. รักษาความสะอาด พ.ศ. 2535	ได้กำหนดเรื่องการรักษาความสะอาดและห้ามทิ้งขยะมูลฝอย โดยให้เป็นอำนาจของราชการส่วนท้องถิ่น
3. พ.ร.บ. องค์การบริหารส่วนจังหวัด พ.ศ. 2540	กำหนดให้ อบ.จ. มีหน้าที่ดำเนินการภายในเขตองค์การบริหารส่วนจังหวัด เกี่ยวกับการคุ้มครองดูแล บำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
4. พ.ร.บ. เทศบาล พ.ศ. 2496	กำหนดให้เป็นหน้าที่ของเทศบาลในการรักษาความสะอาดของถนน ทางเดิน และที่สาธารณะ
5. พ.ร.บ. สถาปนาและ อบต. พ.ศ. 2537	ให้อำนาจในการดำเนินการรักษาความสะอาดในที่สาธารณะภายในตำบล

ข้อสังเกต

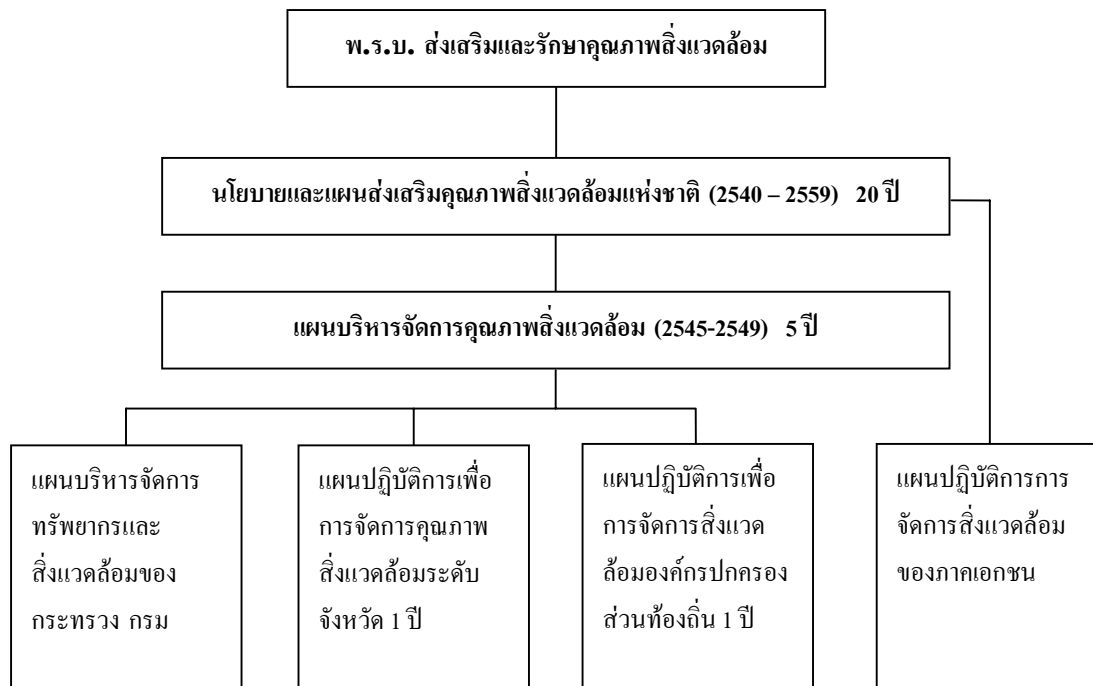
(ก) กฎหมายหลายฉบับล้าสมัยในเรื่องบทลงโทษ เช่น พ.ร.บ. ชลประทานหลวง พ.ศ. 2485 โดยเฉพาะในเรื่องของค่าปรับ

(ข) ในทางปฏิบัติ การเททิ้งของเสียลงสู่ทะเลสาบสงขลาปรากฏอยู่ทั่วไป แต่ปัญหานี้ไม่มีหน่วยงานที่เป็นเจ้าภาพเข้ามาแก้ไขอย่างจริงจัง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า มีกฎหมายหลายฉบับ และหลายหน่วยงาน กำหนดห้ามมิให้มีการเททิ้งของเสียหรือสิ่งใดๆ ที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพน้ำ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและใช้กฎหมายคนละฉบับ เช่น กรมชลประทาน กรมประมง กรมการขนส่งทางน้ำและพาณิชยนาวี กรมโยธาธิการและผังเมือง คณะกรรมการควบคุมการจัดสรรที่ดิน กรมควบคุมมลพิษ กรมทรัพยากรธรณี กรมโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งหน่วยงานเหล่านี้อาจจะละเลยในการปฏิบัติหน้าที่หรือแก้ไขปัญหาล่าช้า เนื่องจากความไม่ชัดเจนว่าปัญหาในพื้นที่นั้นๆ เป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของหน่วยงานใด นอกจากนั้น แต่ละหน่วยงานอาจจะมีมาตรฐานการระบุปัญหามลพิษที่แตกต่างกัน

(ค) ในเขตพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กฎหมายกำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีหน้าที่ดูแลรักษาความสะอาดในเขตพื้นที่ของตนเองที่มีลักษณะเป็นงานประจำ ได้แก่ การรักษาความสะอาดของถนน ทางเดิน เป็นต้น แต่บทบาทการบริหารจัดการที่นอกเหนือไปกว่านี้เป็นหน้าที่ของหน่วยงานอื่นๆ โดยเฉพาะการบริหารจัดการเชิงรุก ได้แก่ โครงการด้านการป้องกัน และการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ดังกรณีตัวอย่างการศึกษา อบต. ในพื้นที่ลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภา ซึ่งบริเวณนี้เป็นแหล่งที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรม ประเภทการแปรรูปยางพารา ซึ่งทาง อบต. ไม่สามารถเข้าไปตรวจสอบการปล่อยของเสียของโรงงานดังกล่าวได้โดยตรง แต่เรื่องนี้จะเป็หน้าที่ของหน่วยงานของกรมควบคุมมลพิษ ซึ่งในทางปฏิบัติการทำงานเป็นไปอย่างล่าช้า อีกทั้งผู้ประกอบการมักจะทราบล่วงหน้าว่าหน่วยงานราชการจะเข้ามาตรวจสอบเมื่อไร

(ง) กฎหมายอื่นๆ อาจส่งผลให้การจัดการสิ่งแวดล้อมของรัฐบาลท้องถิ่นเกิดความยุ่งยาก เช่น พ.ร.บ. การชลประทานหลวง พ.ศ. 2485 พ.ร.บ. รักษาคลองประปา พ.ศ. 2526 พ.ร.บ. จัดวางการรถไฟและทางหลวง พ.ศ. 2494 พ.ร.บ. ทางหลวง 2535 ซึ่งหากกิจกรรมหรือพื้นที่ดังกล่าวอยู่ในเขตพื้นที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แต่อยู่ในความรับผิดชอบดูแลของหน่วยงานอื่น เช่น ในกรณีปัญหาขยะ น้ำเน่าเสีย เกิดขึ้นของชุมชนหนาแน่นที่อยู่ในเขตพื้นที่ของการรถไฟ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่สามารถเข้าไปบริหารจัดการในพื้นที่ดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวอยู่ในอำนาจของการรถไฟ เป็นต้น

(4) กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำแผนด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม องค์กรที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดทำแผนด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมและ กระบวนการแปลงนโยบายสิ่งแวดล้อมสู่ภาคปฏิบัติ กฎหมายที่มีความสำคัญคือ พ.ร.บ. ส่งเสริมและรักษาคุณภาพ สิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ดังนี้ (รูปที่ 4.8)

รูปที่ 4.8 พ.ร.บ. ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 และนโยบาย และแผนที่เกี่ยวข้อง

ข้อสังเกต

ในการจัดทำแผนการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมของแต่ละหน่วยงานเป็นเรื่องของการแปลงนโยบายระดับชาติไปสู่ภาคปฏิบัติ กล่าวคือ การจัดทำแผนฯ ของแต่ละหน่วยงานไม่ได้เป็นอิสระจากกัน แต่แผนของแต่ละหน่วยงานจะต้องสอดคล้อง หรือสนับสนุนกรอบนโยบายสิ่งแวดล้อมระดับชาติ โดยมี พ.ร.บ ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ 2535 ที่กำหนดให้องค์กรรับผิดชอบในการจัดทำแผนฯ เป็น 2 ระดับคือ ระดับชาติ และระดับจังหวัด ทั้งนี้ ในการจัดทำแผนฯ ที่อยู่ภายใต้กรอบของกระบวนการแปลงนโยบายสิ่งแวดล้อมระดับชาติลงสู่ภาคปฏิบัติ และการกำหนดองค์กรรับผิดชอบในการจัดทำแผนฯ ให้เป็นหน้าที่ของจังหวัด ในทางปฏิบัติมีข้อสังเกตที่สำคัญคือ

(ก) พื้นฐานสภาพปัญหาและความต้องการด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของแต่ละพื้นที่ โดยเฉพาะแต่ละเขตของตำบล มีความแตกต่างกัน แต่ท้องถิ่นเหล่านี้ไม่สามารถจัดทำแผนฯ ได้ตรงตามความต้องการของพื้นที่มากนัก เนื่องจากหน่วยงานระดับนโยบายได้มีการกำหนดประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อม และจัดลำดับความสำคัญของปัญหาเพื่อเป็นกรอบสำหรับให้หน่วยงานระดับพื้นที่กำหนดโครงการขึ้นมา

(ข) การจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมระดับจังหวัด จะต้องอยู่ภายใต้กรอบประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อมที่หน่วยงานหรือคณะกรรมการระดับชาติกำหนดไว้เป็นนโยบายแล้ว จังหวัดเองไม่มีงบประมาณที่นำมาใช้จัดสรรให้หน่วยงานองค์กรต่างๆ ภายในจังหวัด เพื่อนำไปใช้บริหารจัดการตามที่เสนอโครงการขึ้นมา งบประมาณส่วนใหญ่ที่สนับสนุนการดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการเป็นหน้าที่ของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (กองทุนสิ่งแวดล้อม และสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม) และกล่าวได้ว่าในทางปฏิบัตินั้นแผนปฏิบัติการระดับจังหวัดยังไม่สามารถตอบสนองความต้องการในการจัดการของท้องถิ่นต่างๆ ที่มีความหลากหลายได้มากนัก เนื่องจากจุดเน้นของการจัดทำแผนปฏิบัติการระดับจังหวัด เป็นเรื่องของการนำนโยบายสิ่งแวดล้อมระดับชาติมาสู่ภาคปฏิบัติในพื้นที่

(ค) หากมีแผนแม่บทพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา การจัดทำแผนปฏิบัติการระดับจังหวัด จะต้องอยู่ภายใต้กรอบการพัฒนาตามแผนแม่บทฯ หรือนโยบายระดับชาติตามโครงสร้างที่กล่าวมาข้างต้น

(ง) นอกจากแผนปฏิบัติการเพื่อการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมในระดับจังหวัด ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาแล้ว ยังมีแผนพัฒนาจังหวัดที่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของจังหวัด ซึ่งจะต้องเกี่ยวข้องกับการพัฒนาอาชีพ และคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบโดยตรง

(5) กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ มีข้อสังเกตที่สำคัญประการหนึ่งเกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะกฎหมายที่สำคัญของหน่วยงาน กรมประมง กรมป่าไม้ กรมชลประทาน และกรมการขนส่งทางน้ำและพาณิชยนาวี กฎหมายของหน่วยงานเหล่านี้มีเนื้อหาสาระที่มุ่งเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการจัดการเพื่อการใช้ประโยชน์ หากแยกพิจารณาเนื้อหาสาระสำคัญของกฎหมายเหล่านี้ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ (ตารางที่ 4.39 – 4.40)

ตารางที่ 4.39 กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ

การใช้ประโยชน์	กฎหมาย	สาระสำคัญ
1. การใช้ประโยชน์ทรัพยากรน้ำและสัตว์น้ำ	พ.ร.บ. การประมง พ.ศ. 2490	กำหนดพื้นที่การใช้ทรัพยากรระเบียบวิธีการจับสัตว์น้ำ และการดูแลรักษาแหล่งน้ำ
2. การใช้ประโยชน์เพื่อการเกษตร	ประมวลกฎหมายที่ดิน	กำหนดสิทธิของเอกชนในที่ดินการออกหนังสือแสดงสิทธิในที่ดิน
	พ.ร.บ. ป่าไม้ พ.ศ. 2484	เปิดช่องทางให้เอกชนใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าได้เฉพาะในเขตที่มีการจำแนกไว้เป็นประเภทเกษตรกรรม
	พ.ร.บ. ป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507	ให้เอกชนเข้าทำประโยชน์ในลักษณะต่างๆ เช่น การเก็บของป่า การทำไม้ การเพาะปลูก รวมถึงการอยู่อาศัย
	พ.ร.บ. การชลประทานราษฎร์ พ.ศ. 2482	การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำ เพื่อการเพาะปลูก และเกษตรกรรม
3. การใช้ประโยชน์ในการคมนาคม	พ.ร.บ. เคนเรือในน่านน้ำไทย พ.ศ. 2456 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535	ควบคุมดูแลและดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อมิให้ส่งผลกระทบต่อการใช้ประโยชน์น้ำ

ตารางที่ 4.40 กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

กฎหมาย	สาระสำคัญ
1. พ.ร.บ. การประมง พ.ศ. 2490	กำหนดกติกาเพื่อให้ผู้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรสัตว์น้ำปฏิบัติหรือห้ามปฏิบัติที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และคุ้มครองสัตว์น้ำ
2. พ.ร.บ. อุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504	บังคับใช้เฉพาะพื้นที่ที่เป็นเขตอุทยานแห่งชาติ
3. พ.ร.บ. สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535	มุ่งที่จะคุ้มครอง และอนุรักษ์พันธุ์ของสัตว์ป่าทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็นสัตว์บก สัตว์น้ำ สัตว์ปีก และแมลง

ข้อสังเกต

(ก) สร้างของกฎหมายที่เปิดช่องทางให้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร มีความเหมาะสมต่อศักยภาพที่เป็นอยู่ของทะเลสาบสงขลาหรือไม่ มีทรัพยากรใดบ้างที่กฎหมายเปิดช่องทางให้ใช้ประโยชน์มากเกินไป เช่น กิจกรรมการทำนาเกลือ การทำประมง เป็นต้น

(ข) การอนุรักษ์ เป็นเรื่องของการรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้อยู่ในสภาพสมบูรณ์ กฎหมายเช่นนี้ในพื้นที่ศึกษาก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรค่อนข้างมากในพื้นที่ศึกษา ได้แก่ พ.ร.บ. ป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507

(ค) กฎหมายสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์ การอนุรักษ์ และผลกระทบด้านความขัดแย้ง ได้แก่ (ตารางที่ 4.41)

ตารางที่ 4.41 กฎหมายสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์ การอนุรักษ์ และผลกระทบด้านความขัดแย้ง

กฎหมาย	การใช้ประโยชน์ จากทรัพยากร	การอนุรักษ์	ความขัดแย้ง
พ.ร.บ. ป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507	น้อย	มากเกินไป	มาก
พ.ร.บ. การประมง พ.ศ. 2490	มาก	เหมาะสม	ปานกลาง
พ.ร.บ. การชลประทานราษฎร พ.ศ. 2482	มาก	น้อย	น้อย
พ.ร.บ. สภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2542	มาก	เหมาะสม	น้อย
พ.ร.บ. การเดินเรือในน่านน้ำไทย พ.ศ. 2456 (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535)	มาก	น้อย	ปานกลาง

(6) กฎหมายที่ส่งผลให้การบริหารจัดการลุ่มน้ำทะเลสาบเกิดความยุ่งยาก จากภาพรวมจำนวนกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ในแง่ของการบังคับใช้กฎหมาย โดยพิจารณากฎหมายที่สำคัญซึ่งกฎหมายแต่ละฉบับ ได้ส่งผลต่อการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในลักษณะต่างๆ ที่สำคัญ ได้แก่ (ตารางที่ 4.42)

ตารางที่ 4.42 กฎหมายที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

กลุ่มของกฎหมาย	กฎหมาย	ปัญหาของกฎหมาย
1. กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้และสัตว์ป่า	พ.ร.บ. ป่าไม้ พ.ศ. 2484	กฎหมายได้เปิดโอกาสให้ส่วนราชการเข้าไปควบคุมจัดการป่าไม้ทุกชนิดโดยตราพระราชกฤษฎีกากำหนดชนิดของป่าหวงห้าม แต่การกำหนดของป่าหวงห้ามดังกล่าว จะต้องอยู่ในความหมายของป่าด้วย ซึ่งมีได้ครอบคลุมพันธุ์พืชและสัตว์ทุกชนิด ด้วยเหตุนี้จึงไม่สามารถใช้ พ.ร.บ. ป่าไม้ เพื่อคุ้มครองความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ป่าได้ นอกจากนี้ยังมีได้ศึกษาอย่างจริงจังว่าการเก็บของป่าชนิดหนึ่งในปริมาณจำนวนหนึ่ง จะส่งผลกระทบต่อความสมดุลของระบบนิเวศอย่างไร
	พ.ร.บ. สวนป่า พ.ศ. 2535	1. การทำสวนป่า มักปลูกไม้มีค่าทางเศรษฐกิจ ประเภทและขนาดเดียวกันในพื้นที่แต่ละแปลงทำให้ขาดความหลากหลายของพันธุ์ไม้ รวมทั้งสัตว์ต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในสวนป่าเมื่อเทียบกับป่าธรรมชาติ และบางครั้งอาจปลูกพันธุ์ไม้ที่สัตว์ หรือแมลงในท้องถิ่นไม่สามารถอยู่ได้ 2. ก่อให้เกิดความขัดแย้งทางสังคมกับประชาชนบางกลุ่ม โดยเฉพาะกรณีที่ดินรัชทายาทใหญ่ขออนุญาตทางราชการทำสวนป่าในพื้นที่ขนาดใหญ่ในบริเวณป่าสงวนแห่งชาติที่มีราษฎรบุกรุกเข้าไปถือครองทำมาหากินมาก่อนโดยมิชอบด้วยกฎหมาย จึงทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างประชาชนกับรัฐ เพราะราษฎรเห็นว่าไม่ได้รับความเป็นธรรมที่รัฐนำพื้นที่ป่าสงวนไปให้นายทุนแสวงหาผลประโยชน์
	พ.ร.บ. ป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507	1. ราษฎรจำนวนไม่น้อยในอดีต ที่บุกรุกป่าสงวนแห่งชาติส่วนใหญ่เป็นผู้มีฐานะยากจนที่ต้องการที่ทำกิน และบางส่วนได้รับการสนับสนุนจากทางราชการให้ครอบครองพื้นที่ป่า เพื่อป้องกันภัยจากกองกำลังฝ่ายตรงข้ามกับรัฐบาลในอดีต ดังนั้น การบังคับให้ราษฎรดังกล่าวปฏิบัติตาม พ.ร.บ. ป่าสงวนแห่งชาติ ในอดีตที่ผ่านมาเป็นเรื่องที่ยากมาก และนักการเมืองมักยินยอมตามข้อเรียกร้องดังกล่าวเพื่อรักษาสถานะเสียงของตน

ตารางที่ 4.42 กฎหมายที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ต่อ)

กลุ่มของกฎหมาย	กฎหมาย	ปัญหาของกฎหมาย
	พ.ร.บ. อุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504	2. เมื่อรัฐบาลไม่สามารถผลักดันรายได้ออกจากเขตป่าสงวนได้ รัฐบาลได้เปลี่ยนยุทธวิธีในการแก้ปัญหา ด้วยการออกเอกสารสิทธิทำกิน (สทก.) รับรองว่ารายได้อาศัยอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติมีสิทธิทำประโยชน์ในพื้นที่นั้นต่อไปตามเงื่อนไขที่ทางราชการกำหนด ด้วยการแก้ไข พ.ร.บ. ป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2528 เพื่อรองรับการออก สทก. ให้ถูกต้องตามกฎหมาย แต่ปัญหายังเกิดขึ้นว่าการออก สทก. จะสามารถแก้ไขปัญหการบุกรุกป่าสงวนแห่งชาติได้หรือไม่ หรือเป็นการส่งเสริมให้มีการบุกรุกป่าเพิ่มขึ้น เพราะรายได้อาจเข้าไว้ว่าเมื่อบุกรุกป่าเพิ่มขึ้นรัฐก็อาจแก้ไขกฎหมาย เพื่อรองรับสิทธิของรายได้อีกไป การมีรายได้อาจเป็นกลุ่มได้ครอบครองที่ดินในเขตอุทยานแห่งชาติ เป็นปัญหาล้าสมัยกับกรณีที่ดินป่าสงวนแห่งชาติ คือส่วนหนึ่งเกิดจากการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติทับซ้อนที่ดินทำกินของราษฎร เพราะมิได้ทำการสำรวจพื้นที่ก่อนการประกาศ ซึ่งบางครั้งเจ้าหน้าที่ตั้งใจไม่ทำการสำรวจก่อนเนื่องจากจะทำให้การประกาศล่าช้าออกไป ไม่สามารถสกัดกั้นการบุกรุกของราษฎรได้ และความขัดแย้งยังเกิดจากการกำหนดแนวเขตไม่ชัดเจน โดยเกิดจากแผนที่กำหนดแนวเขตอาจมีความไม่ละเอียดเพียงพอ
2. กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรดิน	กฎหมายที่ระบุการได้มาซึ่งสิทธิในที่ดิน	แม้ว่าประมวลกฎหมายที่ดิน จะเป็นกฎหมายหลักเกี่ยวกับการได้สิทธิที่ดินของเอกชน แต่เอกชนยังได้สิทธิที่ดินจากกฎหมายอื่นๆ ด้วย ได้แก่ พ.ร.บ. ป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 พ.ร.บ. จัดที่ดินเพื่อการครองชีพ พ.ร.บ. จัดรูปที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 และจากการที่มีกฎหมายหลายฉบับเปิดช่องทางให้เอกชนได้มีสิทธิในที่ดิน ส่วนหนึ่งส่งผลให้มีการบุกรุกพื้นที่ป่า ที่ดินที่สงวน เพื่อเข้าครอบครองทำประโยชน์ โดยคาดหวังว่าจะได้มาซึ่งสิทธิที่ดินนั้นต่อไปในอนาคต

ตารางที่ 4.42 กฎหมายที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ต่อ)

กลุ่มของกฎหมาย	กฎหมาย	ปัญหาของกฎหมาย
	กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมการใช้ที่ดิน	พ.ร.บ. ผังเมือง พ.ศ. 2518 มีบทบัญญัติที่ให้การควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดิน แต่การบังคับใช้กฎหมายฉบับนี้ในทางปฏิบัติมักเน้นการพัฒนาเมืองเป็นหลัก มิได้ใช้ในการพัฒนาชนบท นอกจากนี้ วัตถุประสงค์ในการวางผังเมืองอาจมิใช่วัตถุประสงค์เดียวกับการจำแนกชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ ตลอดจนข้อเสนอแนะและมาตรการใช้ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำตามที่กำหนดไว้ในมติคณะรัฐมนตรี
	กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ดิน	กฎหมายที่เกี่ยวข้องโดยตรงคือ พ.ร.บ.พัฒนาที่ดิน พ.ศ. 2526 แต่ในทางปฏิบัติคณะกรรมการพัฒนาที่ดินและกรมพัฒนาที่ดินมิได้มีอำนาจที่จะกำหนดให้เอกชนและหน่วยงานราชการปฏิบัติตามได้ เพื่อให้การใช้ประโยชน์ที่ดินสอดคล้องกับหลักการอนุรักษ์ดินและน้ำ ทั้งนี้ งานของคณะกรรมการพัฒนาที่ดิน และกรมพัฒนาที่ดินมีลักษณะเป็นงานวิชาการโดยที่หน่วยงานอื่นๆ หรือเอกชนจะนำไปปฏิบัติหรือไม่ก็ได้
3. กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรน้ำ	ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์	กำหนดให้น้ำเป็นสินค้าสาธารณะที่ทุกคนใช้ร่วมกันได้ เหมือนกับอากาศ แต่ในปัจจุบันก่อให้เกิดความขัดแย้ง เนื่องจากประชากรเพิ่มมากขึ้น ความต้องการใช้น้ำจึงเพิ่มขึ้นตามไปด้วย
	พ.ร.บ.ชลประทานราษฎร์ พ.ศ. 2482	มิได้ควบคุมการใช้ประโยชน์อย่างอื่น นอกจากการใช้น้ำเพื่อการเพาะปลูก และมีได้สนใจว่าการใช้น้ำในที่ดินแต่ละแปลงเป็นการเพาะปลูกพืชชนิดใด จะต้องใช้น้ำมากน้อยเพียงใด
	พ.ร.บ.น้ำบาดาล พ.ศ. 2520	ใช้บังคับเฉพาะน้ำที่อยู่ลึกจากผิวดิน มีความลึกไม่น้อยกว่า 10 ม. จึงมีปัญหาว่าการใช้น้ำใต้ดินที่อยู่เหนือบริเวณนั้นขึ้นมาจนถึงผิวดินจะอยู่ในการบังคับของกฎหมายใด นอกจากนั้นกฎหมายนี้ยังมิได้ใช้บังคับกับหน่วยงานภาครัฐที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการจัดหา น้ำ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเจาะน้ำบาดาลและการใช้น้ำบาดาล
	พ.ร.บ.ชลประทานหลวง พ.ศ. 2485	เน้นการป้องกันปัญหามลพิษทางน้ำ แต่มิได้ครอบคลุมการทำให้อุณหภูมิน้ำเปลี่ยนแปลง

ตารางที่ 4.42 กฎหมายที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ต่อ)

กลุ่มของกฎหมาย	กฎหมาย	ปัญหาของกฎหมาย
	พ.ร.บ. โรงงาน พ.ศ. 2535	ในทางปฏิบัติแม้ว่าโรงงานในท้องที่ทั้งหมดจะปฏิบัติตามมาตรฐานน้ำทิ้งทุกอย่าง แต่แหล่งน้ำก็ยังมีคุณภาพไม่ตรงตามมาตรฐาน ทั้งนี้เนื่องจากมีโรงงานหนาแน่นเกินไป
	พ.ร.บ. ควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522	ช่องโหว่ของกฎหมายฉบับนี้ มีการควบคุมระบบระบายน้ำทิ้งและบำบัดน้ำเสียเฉพาะอาคารสูงหรืออาคารใหญ่พิเศษเท่านั้น ในขณะที่มีอาคารอีกจำนวนมากมิได้เข้าข่ายลักษณะดังกล่าว
4. กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับ ทรัพยากรประมง	พ.ร.บ. ประมง พ.ศ. 2490	ทรัพยากรประมงมักจะได้รับผลกระทบจากการใช้ทรัพยากรอื่นๆ เช่น ป่าไม้ ดิน แต่ในทางปฏิบัติการใช้กฎหมายดังกล่าวมักจะเป็นการดำเนินงานแบบแยกส่วน กล่าวคือ กฎหมายเหล่านี้ไม่สามารถอนุรักษ์ทรัพยากรประมงได้ หากทรัพยากรส่วนอื่นๆ ในพื้นที่ลุ่มน้ำมีการใช้โดยขาดจิตสำนึก
5. กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับ สิ่งแวดล้อมทั่วไป	พ.ร.บ. ส่งเสริมและรักษา คุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่ง ชาติ พ.ศ. 2535	การจัดทำแผนปฏิบัติการ เพื่อการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมในระดับจังหวัด ประชาชนในท้องถิ่นมิได้มีส่วนร่วมในกระบวนการนี้มากนัก เพราะการจัดทำแผนฯจะเป็นหน้าที่ของส่วนราชการ โดยที่สำนักงานจังหวัดเป็นหน่วยงานที่ประเมินสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมต่างๆ พร้อมทั้งเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาคณะกรรมการพัฒนาจังหวัด เพื่อให้ความเห็นชอบแล้วหน่วยงานต่างๆ ในจังหวัดจัดทำวางแผนปฏิบัติการตามแนวทางนั้น

(7) ปัญหาด้านกฎหมายกรณีเครื่องมือประมง: โพงพาง/ไชนั่ง ปัจจุบัน (พ.ศ. 2547) เครื่องมือประมงประเภทโพงพางและไชนั่งที่มีอยู่จำนวนมากในเขตพื้นที่จังหวัดสงขลา เป็นปัญหาที่หลายๆ ฝ่ายระบุว่าทำลายทรัพยากรสัตว์น้ำ ทำให้ทะเลสาบตื้นเขิน และกีดขวางการสัญจรทางน้ำ กรณีปัญหาไชนั่งและโพงพางแก้ไขได้ยาก เนื่องจากที่ผ่านมาได้ปล่อยปละละเลย จนกระทั่งเครื่องมือชนิดนี้ได้เพิ่มจำนวนมากขึ้น กลายเป็นปัญหาที่ภาครัฐแก้ไขได้ยาก เนื่องจากเงื่อนไขด้านมวลชน สำหรับกลไกด้านองค์กรและกฎหมายที่ไม่สามารถควบคุมเครื่องมือประมงประเภทโพงพางและไชนั่งได้มีลักษณะสำคัญ คือ

- กฎหมายที่มีอยู่ ทำให้บทบาทของหน่วยงานภาครัฐมีความซ้ำซ้อน ไม่มีหน่วยงานใดเป็นผู้รับผิดชอบปัญหาเรื่องโพงพางและไชนั่งโดยตรง ความซ้ำซ้อนในเรื่องอำนาจหน้าที่ของหน่วยงาน ทำให้การแก้ไขปัญหาล่าช้า ส่งผลให้เครื่องมือประมงประเภทนี้เพิ่มจำนวนมากขึ้น จนยากแก่การแก้ไข โดยมีกฎหมายสำคัญที่เกี่ยวข้องได้แก่

- พ.ร.บ. การประมง พ.ศ. 2490 ซึ่งให้อำนาจกรมประมงในการกำหนดการจัดระเบียบและวิธีการจับสัตว์น้ำ

- พ.ร.บ. เติมน้ำในน่านน้ำไทย พ.ศ. 2535 ซึ่งให้อำนาจกรมการขนส่งทางน้ำและพาณิชยนาวีในการควบคุมดูแล และดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับน่านน้ำ เพื่อมิให้ส่งผลกระทบต่อการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำ

- ประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. 2497 ซึ่งให้อำนาจกรมที่ดินดูแลรักษา คุ้มครอง ป้องกันการใช้ประโยชน์ในที่ดิน โดย “ที่ดิน” หมายถึง พื้นที่ทั่วไป และรวมถึงภูเขา ห้วย หนอง คลอง บึง ลำน้ำ ทะเลสาบ เกาะ และที่ชายทะเล

- กฎหมายที่ใช้อยู่ โดยเฉพาะกฎหมายของกรมเจ้าท่าและกรมประมง มิได้ทำให้ผู้กระทำความผิดรู้สึกเกรงกลัว เนื่องจากมีบทลงโทษที่น้อยเกินไป

- เนื่องจากการแก้ปัญหาเรื่องโพงพางและไชนั่งเป็นปัญหาด้านมวลชน ดังนั้นหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งจะไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้เพียงฝ่ายเดียว การแก้ไขปัญหาแต่ละครั้ง จึงจำเป็นต้องมีการร่วมมือหลายๆ หน่วยงาน ในการตัดสินใจ อีกทั้งต้องได้รับความเห็นชอบจากหน่วยงานระดับชาติ หรือระดับรัฐบาลด้วย

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. 2543. *คู่มือเสริมสร้างประสิทธิภาพการดำเนินงานจัดการสิ่งแวดล้อม* (อบต. ในภาคใต้).
- กองเลขานุการสมัชชาประชาชนประจำพื้นบ้านภาคใต้. 2545. *สมัชชาประชาชนประจำพื้นบ้านภาคใต้ องค์การประชาชนระดับรากหญ้าและข้อเสนอทางนโยบายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่ง*. กรุงเทพฯ: โครงการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้.
- คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2539. *โครงการศึกษาวิจัยรูปแบบองค์การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ลุ่มน้ำของประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- คำนวน นวลสนอง. 2538. วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปอันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรมในภาคใต้: ศึกษากรณีจังหวัดสงขลา. สงขลา: สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- จิรินทร์ ทองเกษม. 2537. *วัตถุประสงค์ ขอบเขตงาน และลักษณะของโครงการ*. (เอกสารประกอบการประชุมสัมมนาฯ โครงการค้นคืนน้ำเค็มทะเลสาบสงขลา วันที่ 29 มีนาคม 2537)
- เจียร ไชยวรรณ (ผู้นำชุมชนในเขตตำบลคูเต่า) สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 26 ตุลาคม 2546.
- ชาชีวัฒน์ ศรีแก้ว และคณะ. 2544. พระราชบัญญัติสภาตำบลและ อบต. พ.ศ. 2537 (แก้ไขเพิ่มเติมถึงปัจจุบัน) และระเบียบการปฏิบัติงานของ อบต. กรุงเทพฯ: พัฒนาศึกษา. (ล่าสุดเปลี่ยนชื่อตำแหน่ง “ประธานกรรมการบริหาร” เป็น “นายก อบต.”)
- ชาติชาย ณ เชียงใหม่. 2545. *การกระจายอำนาจและการปกครองท้องถิ่นในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: บรรณานุกรม.
- นฤฤทธิ์ ดวงสุวรรณ. 2545. *คนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา: ชีวิตที่อยู่ในท่ามกลางกระแสความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ: เพ็ญฟ้า พรินต์ติ้ง จำกัด.
- นันทวัฒน์ บรรณานันท์. 2544. *การปกครองส่วนท้องถิ่นกับการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ: บริษัท โรงพิมพ์เดือนตุลา จำกัด.
- แนว โสคติพันธ์. 2534. “การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาชุมชนของประชาชนในชนบท: ศึกษาเฉพาะกรณีในเขตพื้นที่จังหวัดสงขลา”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. (สำเนา)
- ปิยาภรณ์ มนทะจิตร. 2535. *หลายชีวิตในทะเลสาบสงขลา*. สารคดี 8, 89(ก.ค. 2535), 72 – 99.
แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลเขาปูช้าง	จังหวัดสงขลา	ประจำปี พ.ศ. 2547
แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลพะวง	จังหวัดสงขลา	ประจำปี พ.ศ. 2547
แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอ	จังหวัดสงขลา	ประจำปี พ.ศ. 2547
แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะเต่า	จังหวัดสงขลา	ประจำปี พ.ศ. 2547
แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลชิงโค	จังหวัดสงขลา	ประจำปี พ.ศ. 2547
แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลป่าขาด	จังหวัดสงขลา	ประจำปี พ.ศ. 2547
แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลคอนทราย	จังหวัดสงขลา	ประจำปี พ.ศ. 2547
แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลท่ายาง	จังหวัดสงขลา	ประจำปี พ.ศ. 2547

[illegible]

แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลคลองहरา	จังหวัดสงขลา	ประจำปี พ.ศ. 2547
แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลโคกม่วง	จังหวัดสงขลา	ประจำปี พ.ศ. 2547
แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลคลองหอยโข่ง	จังหวัดสงขลา	ประจำปี พ.ศ. 2547
แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลหงา	จังหวัดพัทลุง	ประจำปี พ.ศ. 2547
แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลคลองเฉลิม	จังหวัดพัทลุง	ประจำปี พ.ศ. 2547
แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลสมหวัง	จังหวัดพัทลุง	ประจำปี พ.ศ. 2547
แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลชะรัด	จังหวัดพัทลุง	ประจำปี พ.ศ. 2547
แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลปากพะยูน	จังหวัดพัทลุง	ประจำปี พ.ศ. 2547
แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมาก	จังหวัดพัทลุง	ประจำปี พ.ศ. 2547
แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลฝาละมี	จังหวัดพัทลุง	ประจำปี พ.ศ. 2547
แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลหารเทา	จังหวัดพัทลุง	ประจำปี พ.ศ. 2547
แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะนางคำ	จังหวัดพัทลุง	ประจำปี พ.ศ. 2547
แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลลานข่อย	จังหวัดพัทลุง	ประจำปี พ.ศ. 2547
แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลป่าพะยอม	จังหวัดพัทลุง	ประจำปี พ.ศ. 2547
แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะเต่า	จังหวัดพัทลุง	ประจำปี พ.ศ. 2547
แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลจองถนน	จังหวัดพัทลุง	ประจำปี พ.ศ. 2547
แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลโคกม่วง	จังหวัดพัทลุง	ประจำปี พ.ศ. 2547
แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลควนขนุน	จังหวัดพัทลุง	ประจำปี พ.ศ. 2547
แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลหานโพธิ์	จังหวัดพัทลุง	ประจำปี พ.ศ. 2547
แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลแหลมโดนด	จังหวัดพัทลุง	ประจำปี พ.ศ. 2547
แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลชะมวง	จังหวัดพัทลุง	ประจำปี พ.ศ. 2547
แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลปิ่นแต	จังหวัดพัทลุง	ประจำปี พ.ศ. 2547
แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลนาขยาด	จังหวัดพัทลุง	ประจำปี พ.ศ. 2547
แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลพนางดุง	จังหวัดพัทลุง	ประจำปี พ.ศ. 2547
แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลพนมวังค์	จังหวัดพัทลุง	ประจำปี พ.ศ. 2547
แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลตะแพน	จังหวัดพัทลุง	ประจำปี พ.ศ. 2547
แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลเขาข่า	จังหวัดพัทลุง	ประจำปี พ.ศ. 2547
แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลเขาปู่	จังหวัดพัทลุง	ประจำปี พ.ศ. 2547
แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลชุมพล	จังหวัดพัทลุง	ประจำปี พ.ศ. 2547
แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านนา	จังหวัดพัทลุง	ประจำปี พ.ศ. 2547
แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลเคร็ง	จังหวัดนครศรีธรรมราช	ประจำปี พ.ศ. 2547
แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลขนหาด	จังหวัดนครศรีธรรมราช	ประจำปี พ.ศ. 2547
แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะขันธุ์	จังหวัดนครศรีธรรมราช	ประจำปี พ.ศ. 2547

พรรณีภา โสติดพันธ์ และคณะทำงานสงขลาฟอรั่ม. 2546. *สงขลาประชาคม พ.ศ. 2534 – 2544 เครือข่ายพลเมือง*

สงขลาและประชาคมพลเมืองเด็ก. สงขลา.

- ไพโรจน์ สิริมนตาภรณ์. 2542. การสำรวจชนิดและความชุกชุมของปลาตู้ใส *Phallostethidae* ในบริเวณป่าชายเลนคลองพะวง ทะเลสาบสงขลา. สงขลา: สถาบันวิจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง.
- ภาสกร ถมพลกรัง และยงยุทธ ปรีดาลัมพะบุตร. 2542. การสำรวจพื้นที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำและสภาวะคุณภาพน้ำในบริเวณทะเลสาบสงขลาและบริเวณใกล้เคียงโดยใช้ภาพถ่ายดาวเทียมและระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์. สงขลา: สถาบันการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง.
- มนัส สุวรรณ เอกกมล สายจันทร์ และไพสิฐ พาณิชย์กุล. 2546. การตรวจสอบขององค์กรภาคประชาชนในระบบการบริหารงานและกิจการสาธารณะของท้องถิ่น. เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. 2541. โครงการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่องการจัดการแบบมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. สงขลา. : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่.
- มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ และมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา. 2546. โครงการจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา: รายงานความก้าวหน้า. สงขลา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่.
- มุนต์ส ราฮามัน. 2545. การประยุกต์ใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์และรีโมทเซนซิงเพื่อศึกษาและวิเคราะห์ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินต่อการเสื่อมโทรมของทรัพยากรที่ดินในจังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- เริงชัย ดันสกุล. 2530. นิเวศวิทยาของทะเลสาบสงขลา. ว. วิทยาศาสตร์ 41, 12 (ธ.ค. 2530), 690 – 701.
- วิชัย กาญจนสุวรรณ. 2546. โครงการก่อสร้างอุโมงค์ลอดทะเลสาบสงขลา: บทเรียนการแก้ปัญหาความขัดแย้งของชาวสงขลาโดยสันติวิธี. สงขลา: เครือข่ายศึกษาการจัดการความขัดแย้งแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. (เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง ปัญหาภาคใต้แก้ไขได้ด้วยสันติวิธี).
- วิเศษ ชมเดชน และสิริ ทุกข์วินาศ. 2528. สภาวะการประมงในทะเลสาบสงขลา. ว. การประมง 38, 2 (มี.ค. 2528), 11 – 15.
- แลได้. 2539. “เหตุการณ์สำคัญเกี่ยวกับทะเลสาบสงขลา 2493 – 2539” 29 (สิงหาคม 2539), 7-9.
- สุลิมา น วงศ์สุภาพ. 2541. “การจัดการแบบมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา : ข้อพิจารณาจากอดีตสู่ปัจจุบัน” ใน โครงการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง การจัดการแบบมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. สงขลา : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- สถาบันพระปกเกล้า. 2545b. การกระจายอำนาจและการปกครองท้องถิ่นในประเทศไทย. กรุงเทพฯ.
- สมบุญ เจริญจิระตระกูล อาแว มะแต ปราโมทย์ แก้ววงศ์ศรี และ ปริญญ์ บัณฑิต. 2539. การวางแผนเพื่อการจัดการทรัพยากรในพรุควนเคร็ง:การวิเคราะห์ความต้องการฝึกอบรมเพื่อการจัดการทรัพยากรที่ยั่งยืน. หาดใหญ่: โครงการพื้นที่ชุ่มน้ำนานาชาติ. (Wetlands International)
- สุนันทา นิลเพชร. 2544. “อวนลาก” ภาพสะท้อนวิกฤตทะเลไทย: แก้ไขโดยองค์กรชุมชน. กรุงเทพฯ: บริษัทเพื่อฟ้าพรินดี จำกัด.
- สำนักงานสถิติจังหวัดสงขลา ประจำปี พ.ศ. 2538. สมุดรายนามสถิติจังหวัด. สงขลา.
- สำนักงานสถิติจังหวัดสงขลา ประจำปี พ.ศ. 2544. สมุดรายนามสถิติจังหวัด. สงขลา.

สำนักงานสถิติจังหวัดสงขลา ประจำปี พ.ศ. 2546. สมุดรายนสถิติจังหวัด. สงขลา.

สำนักงานสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคใต้ ประจำปี พ.ศ. 2547.

สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดสงขลา. 2546. ทำเนียบโรงงานอุตสาหกรรมจังหวัดสงขลา พ.ศ. 2546. สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดสงขลา.

อังสุณี ชูณหปราณ จุฬารักษ์ รัตนไชย และอาภรณ์ มีชูพันธ์. 2539. ประเมินผลการจับสัตว์น้ำจากทะเลสาบสงขลา ปี 2537 – 2538. สงขลา: สถาบันเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง.

อาแว มะแสด สมบูรณ์ เจริญจิตรระกูล คันทรส พวงแก้ว และ ปริญญ์ บัณฑิต. 2546. บทบาทหญิงชายในการพัฒนาอาชีพที่เชื่อมโยงกับทรัพยากรธรรมชาติในพรุควนเคร็ง. หาดใหญ่: องค์การบริหารพื้นที่ชุ่มน้ำนานาชาติ สำนักงานประเทศไทย.

http://hdrc.undp.org.in/APRI/NHDR_Rgn/Thailand/

www.thailocaladmin.go.th/AB InfoSystem/Select Org.

หน้าว่าง

5

กลไกในการบริหารจัดการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

วิชัย กาญจนสุวรรณ และคณะ*

การบริหารจัดการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เป็นประเด็นที่มีการอภิปรายกันบ่อยครั้งในเวทีต่างๆ ประเด็นที่กล่าวถึงได้แก่ การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการเข้าร่วมบริหารจัดการ ซึ่งอาจจะพูดถึงสัดส่วน หรือองค์ประกอบของคณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ที่รัฐบาลแต่ละชุดจะแต่งตั้งให้ตัวแทนจากหน่วยงานราชการต่างๆ เป็นกรรมการโดยตำแหน่ง ในสัดส่วนที่ค่อนข้างมาก ทำให้ภาคประชาชนรู้สึกว่าการเป็นตัวแทนไม่ได้ช่วยแก้ปัญหามากนัก บางคนพูดถึงประสิทธิภาพของการบริหารแบบคณะกรรมการฯ ที่เน้นการประสานงานประสานแผน เพื่อแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า ขาดการทำงานในเชิงรุก และแก้ปัญหายังเป็นระบบ หลายคนเสนอให้มีหน่วยงานหลักรับผิดชอบเกี่ยวกับการบริหารจัดการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ก่อนที่จะวิเคราะห์หารูปแบบที่เหมาะสมของการบริหารจัดการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน และแก้ไขปัญหาได้ คณะผู้ศึกษาจะทบทวน วิเคราะห์ และสังเคราะห์ในประเด็นต่างๆ แบ่งออกเป็น 5 ประเด็นคือ:

1. การศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
2. รูปแบบการบริหารองค์กรในลุ่มน้ำ
3. การบริหารจัดการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในปัจจุบัน (2547)
4. แนวทางในการปรับปรุงการบริหารจัดการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
5. ข้อเสนอแนะในการปรับเปลี่ยนกลไกการบริหารจัดการ

* วิชัย กาญจนสุวรรณ นุชบง ชัยเจริญวัฒนะ คีสิน กุศลสถานภาพ ดุสิตา แก้วสมบุญ และ เทพกร ฌ สงขลา
คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

5.1 การศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ในการศึกษาวิจัย เพื่อทำความเข้าใจการบริหารจัดการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีงานวิจัยที่สำคัญ 2 เรื่องคือ:

(1) รายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษาการวางแผนจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างผสมผสานแบบยึดพื้นที่ กรณีศึกษาจังหวัดภูเก็ต กระบี่ และพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (2540) เสนอต่อสำนักนโยบายและแผน สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย สนับสนุนโดยสถาบันดำรงราชานุภาพ สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย

(2) รายงานการศึกษาเรื่อง โครงการการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาของ DANCED และสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม (The EmSong Project) โดยเฉพาะ Technical Background Report No 11 (1999)

รายงานการวิจัยของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (2540) ได้วิเคราะห์การจัดตั้งองค์กรในรูปคณะกรรมการและคณะอนุกรรมการเพื่อทำหน้าที่จัดการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ซึ่งเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534 ที่รัฐบาลได้จัดตั้ง คณะกรรมการกำกับการแก้ปัญหาและประสานการใช้ประโยชน์ทรัพยากรน้ำในทะเลสาบสงขลา ประกอบด้วยข้าราชการระดับสูงจากกระทรวงกลาโหม กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา และผู้ว่าราชการจังหวัดพัทลุง โดยมีอำนาจหน้าที่ดังนี้คือ:

- วางกรอบนโยบายแก้ปัญหาการใช้ประโยชน์ทรัพยากรน้ำในทะเลสาบสงขลา
- กำหนดวิธีการบริหารสิ่งแวดล้อม และการใช้ทรัพยากรให้ได้ประโยชน์สูงสุด
- พิจารณาหาข้อยุติต่อปัญหาข้อขัดแย้งระหว่างประชาชนผู้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำในทะเลสาบสงขลา

สงขลา

- แต่งตั้งคณะอนุกรรมการเพื่อช่วยเหลือปฏิบัติหน้าที่ตามความเหมาะสม

ในปี พ.ศ. 2535 รัฐบาลได้แต่งตั้ง คณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และคณะกรรมการดังกล่าวได้แต่งตั้งคณะอนุกรรมการขึ้นมาสนับสนุนการปฏิบัติหน้าที่ 2 คณะคือ:

- คณะอนุกรรมการเฉพาะกิจพิจารณาทบทวนแผนหลักการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา (พ.ศ. 2536)
- คณะอนุกรรมการเพื่อแก้ไขความเสื่อมโทรมของทะเลสาบสงขลา (พ.ศ. 2537)

คณะกรรมการ และคณะอนุกรรมการส่วนใหญ่เป็นข้าราชการระดับสูง และระดับกลางจากส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาโครงสร้างองค์กรที่ทำหน้าที่โดยตรงในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งอยู่ในรูปของคณะกรรมการและคณะอนุกรรมการที่จัดตั้งขึ้นมา โดยอ้างถึงหลักการวางแผนการจัดการแบบยึดพื้นที่ พบว่ายังมีจุดอ่อนที่สำคัญดังนี้:

• ปัญหาองค์กรไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอในการปฏิบัติงาน เพราะหน่วยงานระดับกรมจะเป็นผู้ดูแลเป็นหลัก ซึ่งการบริหารแบบรวมศูนย์อำนาจ ทำให้เกิดปัญหาที่สำคัญดังนี้:

- ข้าราชการระดับสูงที่มาจากหลายกรม/กระทรวงไม่มีเวลาที่จะทุ่มเทให้กับการดำเนินงานตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย

- หน่วยงานปฏิบัติอาจเลือกปฏิบัติตามนโยบายของต้นสังกัด แทนที่จะยึดถือตามมติของคณะกรรมการ

- กรรมการส่วนใหญ่เป็นคนนอกพื้นที่ ไม่มีความผูกพันกับพื้นที่อย่างลึกซึ้ง

- ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ ทำให้แผนงาน/โครงการไม่ได้รับการยอมรับ

• องค์ประกอบของคณะกรรมการ และคณะอนุกรรมการส่วนใหญ่เป็นผู้แทนของส่วนราชการ ทำให้บทบาทในการนำเสนอปัญหา และตัดสินใจแก้ปัญหา มีน้อย

• การปฏิบัติงานอยู่ในสภาพของการบริหารจัดการแบบแยกส่วน ทำให้ขาดเอกภาพ ไม่สอดคล้องกัน แม้ว่าจะพยายามบูรณาการโครงการต่างๆ มากขึ้น

• ขาดคณะทำงานที่สามารถรับผิดชอบงานได้เต็มที่ ทำให้ไม่มีการวางแผนอย่างเป็นระบบ

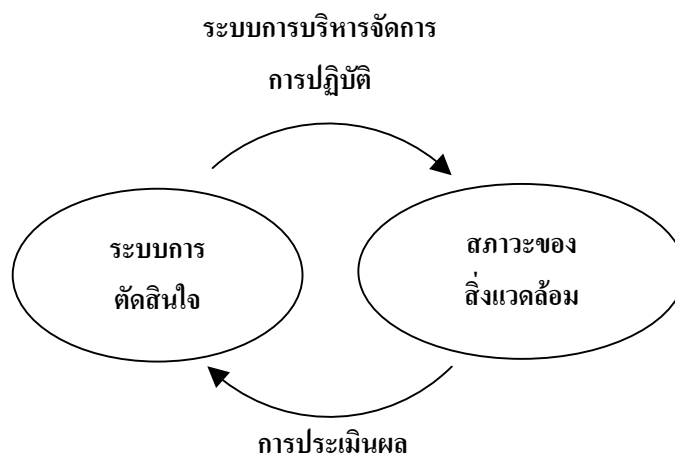
รายงานการวิจัยของ DANCED (1999) โครงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ได้วิจารณ์การบริหารแบบคณะกรรมการว่ามีจุดอ่อนดังนี้:

• การบริหารแบบคณะกรรมการจะเน้นการตั้งรับปัญหามากกว่ารุก และป้องกันปัญหา

• คณะกรรมการไม่ได้บริหารงบประมาณ จึงต้องประสานงานกับกรมต่างๆ ในลักษณะขอความร่วมมือ ซึ่งทำให้ไม่ทันการณ์ต่อการแก้ปัญหา

• คณะกรรมการที่ประกอบด้วยข้าราชการส่วนใหญ่ ทำให้ตัวแทนภาคประชาชนรู้สึกว่ามีบทบาทอำนาจการตัดสินใจน้อย เป็นเพียงตราขางให้ความชอบธรรมแก่หน่วยงานของภาครัฐ

คณะผู้ศึกษาของ DANCED ได้เสนอให้เปลี่ยนจากการบริหารแบบคณะกรรมการ (Management by Committees) มาเป็นการบริหารแบบชี้เป้าหมาย (Management by Objectives) โดยสนับสนุนให้สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 16 เป็นสำนักงานเลขานุการที่เข้มแข็งที่ต้องตระหนักถึงการตัดสินใจ (Decision-making) การปฏิบัติ (Implementation) และการควบคุมประเมินผล (Monitoring) อย่างเป็นระบบ ดังนี้ (รูปที่ 5.1)

ที่มา: ปรับปรุงจาก EmSong Project, Technical Background Report No 11 (1999)

รูปที่ 5.1 ความสัมพันธ์ระหว่างการตัดสินใจ การนำนโยบายไปปฏิบัติและการประเมินผล กับสถานะของสิ่งแวดล้อม

โดยสรุป งานวิจัยทั้ง 2 เรื่อง วิเคราะห์รูปแบบการบริหารจัดการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาตรงกันว่า การบริหารจัดการแบบคณะกรรมการที่มีข้าราชการเป็นหลัก ไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอในการแก้ปัญหา เพราะมีการรวมศูนย์อำนาจมากเกินไป คณะกรรมการไม่ได้บริหารงบประมาณ และการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนยังมีน้อย

5.2 รูปแบบการบริหารองค์กรในลุ่มน้ำ

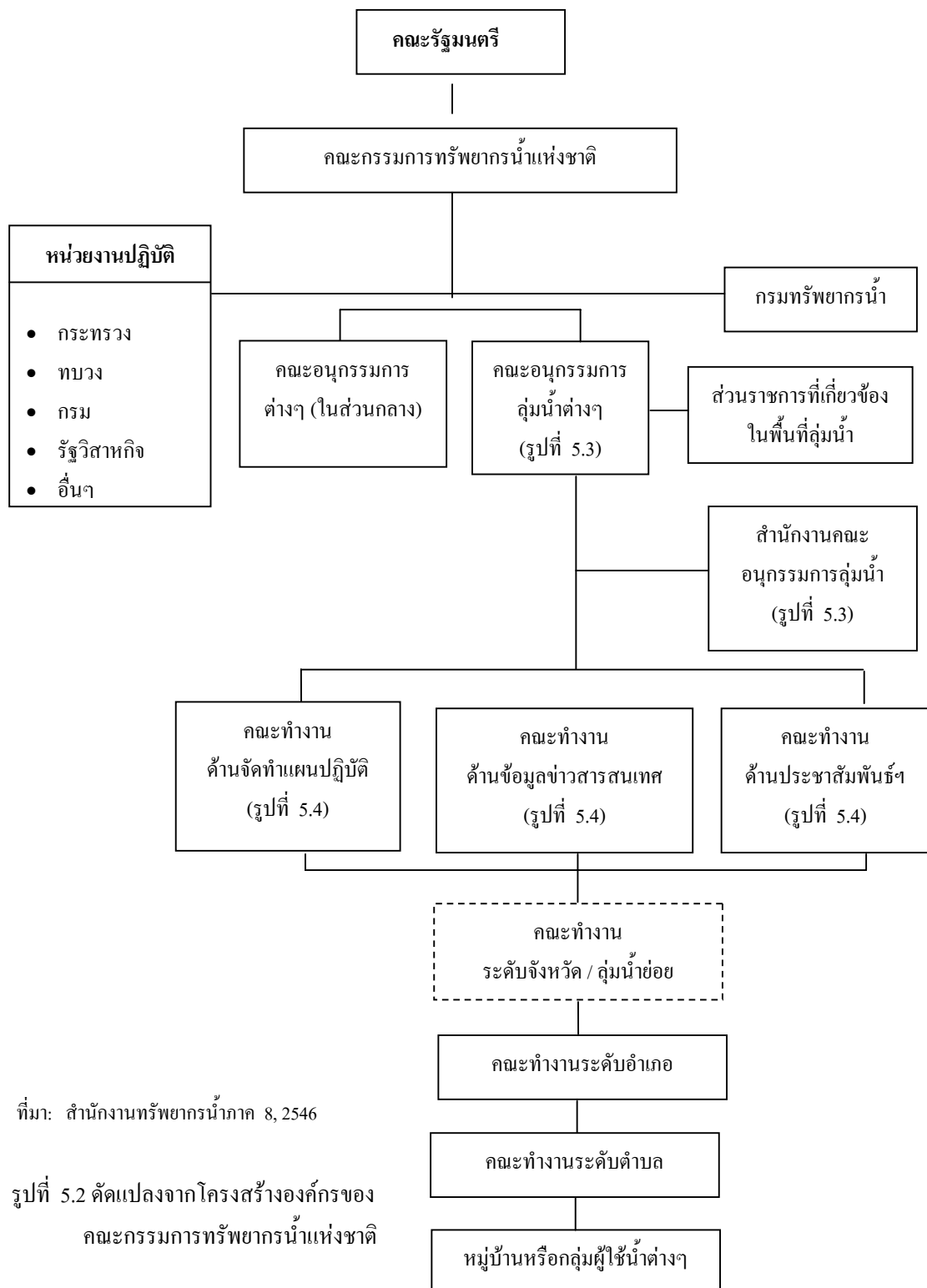
คณะผู้ศึกษาได้วิเคราะห์รูปแบบการบริหารลุ่มน้ำที่สำคัญ ทั้งในประเทศไทย และต่างประเทศ ดังนี้

(1) รูปแบบการบริหารองค์กรลุ่มน้ำในประเทศไทย

แนวทางที่สำคัญในการบริหารจัดการลุ่มน้ำในประเทศไทย คือ **I** แนวทางของคณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ และ **II** แนวทางบริหารลุ่มน้ำแบบเครือข่ายแม่น้ำปิง

I การบริหารลุ่มน้ำตามแนวทางของคณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ

คณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ เป็นกลไกที่สำคัญที่บริหารจัดการน้ำของประเทศที่แบ่งออกเป็น 25 ลุ่มน้ำ ทั่วประเทศ โดยถือว่าลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเป็นลุ่มน้ำหนึ่ง โครงสร้างการบริหารและอำนาจหน้าที่มีดังต่อไปนี้ (รูปที่ 5.2)

- **คณะกรรมการลุ่มน้ำ** คือ กลุ่มบุคคลที่ทำงานหรืออาศัยอยู่ในแต่ละลุ่มน้ำ ทั้งข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ ผู้แทนองค์กรที่เกี่ยวข้อง ผู้แทนกลุ่มผู้ใช้น้ำ ผู้นำท้องถิ่น ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ มีผลงานหรือประสบการณ์ที่เกี่ยวกับทรัพยากรน้ำ และได้รับการแต่งตั้งตามคำสั่งคณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (กทช.) ให้เป็นอนุกรรมการลุ่มน้ำ คณะอนุกรรมการลุ่มน้ำในแต่ละลุ่มน้ำทำหน้าที่ในการกำหนดนโยบาย วางแผน ประสานแผนเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำในลุ่มน้ำซึ่งครอบคลุมถึงการพัฒนา การใช้ประโยชน์ การอนุรักษ์น้ำ ในลุ่มน้ำ การจัดสรรน้ำภายในลุ่มน้ำ การป้องกันและแก้ไขปัญหา น้ำท่วม น้ำขาดแคลน และการป้องกันและแก้ไขมลพิษทางน้ำ

(ก) **บทบาทอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการลุ่มน้ำ** เป็นไปตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการบริหารทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ข้อ 5 ให้เพิ่มความต่อไปนี ข้อ 7/1 ของหมวดที่ 2 คณะกรรมการแห่งระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการบริหารทรัพยากรน้ำแห่งชาติ พ.ศ. 2532 “ข้อ 7/1 ให้คณะกรรมการลุ่มน้ำมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(1) เสนอความเห็นต่อ กทช. เกี่ยวกับการกำหนดนโยบาย แผนงาน โครงการ และแนวทาง แก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนา การใช้ การอนุรักษ์ และการดำเนินการอื่นใด ที่จำเป็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ รวมทั้งการดำเนินการใดๆ ของหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ลุ่มน้ำ

(2) จัดทำแผนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำ

(3) ประสานการจัดทำแผนปฏิบัติการของส่วนราชการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ลุ่มน้ำให้เป็นไปตามแผนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำตาม (2)

(4) พิจารณาจัดลำดับความสำคัญ พร้อมกำหนดปริมาณการใช้น้ำ และมาตรการเพื่อให้การจัดสรรน้ำดำเนินไปโดยความเหมาะสม เป็นธรรม และมีประสิทธิภาพ

(5) ติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงานของหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำ

(6) ขอเอกสารข้อมูลและข้อเท็จจริงต่างๆ เกี่ยวกับทรัพยากรน้ำเพื่อรวบรวมสถิติข้อมูล ความคิดเห็น ข้อเสนอแนะต่างๆ เกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ การพัฒนาและอนุรักษ์แหล่งน้ำ การป้องกัน แก้ไขการขาดแคลนน้ำ ปัญหาน้ำท่วม และการดูแลแก้ไขปัญหาคุณภาพน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำ

(7) ประนีประนอม ไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้ง และแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่เกิดขึ้นในพื้นที่ลุ่มน้ำ

(8) ประสานการปฏิบัติงานเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำกับคณะกรรมการลุ่มน้ำอื่นที่เกี่ยวข้อง

(9) เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ รับฟังความเห็นและทำความเข้าใจกับประชาชนให้ได้รับทราบ และมีความเข้าใจในผลงานหรือวิธีการดำเนินการต่างๆ ของคณะกรรมการลุ่มน้ำ

(10) แต่งตั้งคณะทำงานเพื่อดำเนินการตามที่คณะกรรมการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามอบหมาย

(11) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่ กทช. มอบหมาย

(ข) องค์ประกอบของคณะกรรมการลุ่มน้ำ

- ผู้แทนส่วนราชการ
- ผู้แทนกลุ่มผู้ใช้น้ำ
- ผู้แทน NGO นักวิชาการ และผู้ทรงคุณวุฒิ

(ค) คณะอนุกรรมการลุ่มน้ำ ประกอบด้วย

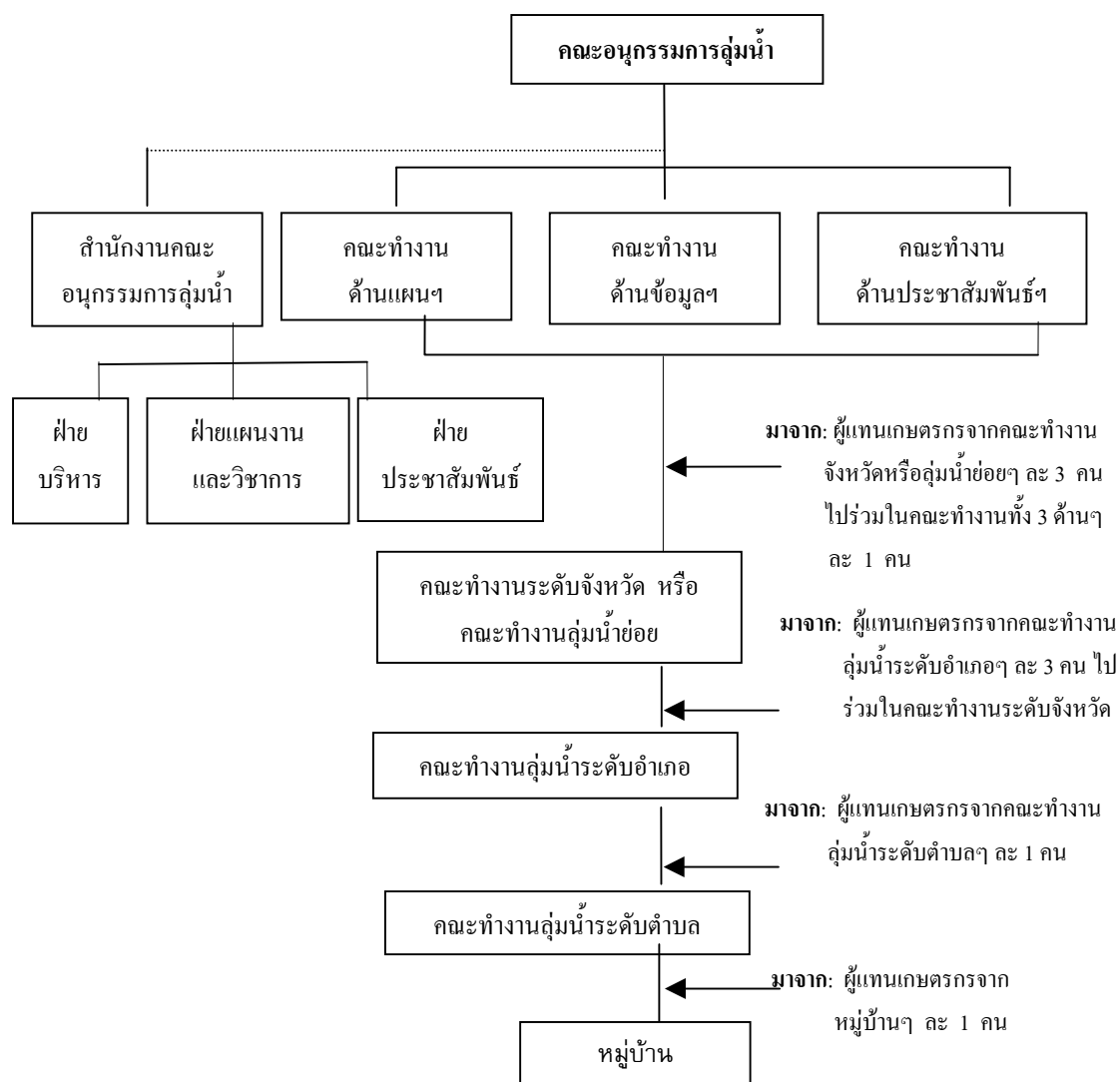
- ผู้ว่าราชการจังหวัด ทุกจังหวัดในพื้นที่ลุ่มน้ำ
- ผู้แทนกรมทรัพยากรน้ำ (ผู้อำนวยการสำนักงานทรัพยากรน้ำภาค)
- ผู้แทนกรมทรัพยากรน้ำบาดาล
- ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัด ทุกจังหวัดในพื้นที่ลุ่มน้ำ
- ผู้แทนกรมชลประทาน
- ผู้แทนกรมป่าไม้
- ผู้แทนกรมประชาสัมพันธ์
- ผู้แทนกรมการขนส่งทางน้ำและพาณิชยนาวี
- ผู้แทนกรมโยธาธิการและผังเมือง
- ผู้แทนกรมการพัฒนาชุมชน
- ผู้แทนกรมอุทยานสัตว์ป่าและพันธุ์พืช
- ผู้แทนกรมโรงงานอุตสาหกรรม
- ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- ผู้แทนธุรกิจโรงแรม/การท่องเที่ยว
- ผู้แทนหอการค้า
- ผู้แทนเกษตรกรผู้ใช้น้ำ
- ผู้แทนนักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิ
- ผู้แทนองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO)
- ผู้แทนการประปาส่วนภูมิภาค
- ผู้อำนวยการส่วนประสานและบริหารจัดการลุ่มน้ำ

หมายเหตุ: จำนวนคณะอนุกรรมการลุ่มน้ำ และหน่วยงานใดที่จะเข้ามาเป็นคณะอนุกรรมการลุ่มน้ำขึ้นอยู่กับมติของผู้ที่เข้าร่วมสัมมนาในการกำหนดกรอบโครงสร้างของคณะอนุกรรมการ และความเหมาะสมของสภาพปัญหาของแต่ละพื้นที่ลุ่มน้ำ (รูปที่ 5.3)

- รูปแบบการจัดตั้งคณะกรรมการลุ่มน้ำ

(ก) องค์ประกอบ

- ตัวแทนส่วนราชการ
- ตัวแทนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
 - (ก) เกษตรกร/กลุ่มผู้ใช้น้ำ/ลุ่มน้ำย่อย
 - (ข) ผู้ใช้น้ำด้านอื่น
 - (ค) องค์กรท้องถิ่น
- ผู้แทน NGO นักวิชาการ และผู้ทรงคุณวุฒิ

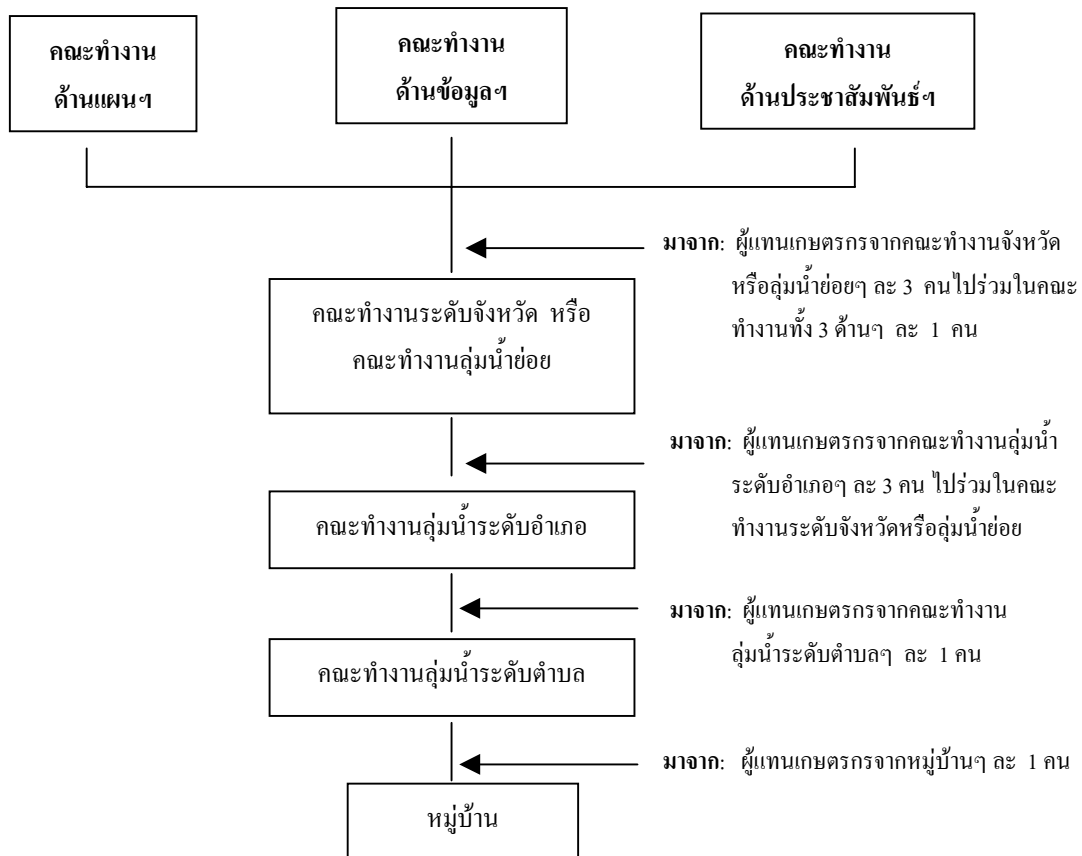

ที่มา : สำนักงานทรัพยากรน้ำภาค 8, 2546

รูปที่ 5.3 โครงสร้างคณะกรรมการลุ่มน้ำตามแนวทางของคณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ

- **คณะกรรมการ** คือ กลุ่มบุคคลคณะหนึ่งที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นตัวแทนในระดับต่างๆ เพื่อคัดเลือกให้เป็นคณะกรรมการลุ่มน้ำฯ แต่แบ่งแยกออกเป็นคณะกรรมการเพื่อทำหน้าที่เฉพาะด้านสนองนโยบายและแผนงานของคณะกรรมการลุ่มน้ำฯ ในแต่ละลุ่มน้ำประกอบด้วยคณะกรรมการระดับลุ่มน้ำ 3 ด้าน คือ (รูปที่ 5.4)

- (ก) คณะทำงานด้านแผนปฏิบัติการ
 - (ข) คณะทำงานด้านข้อมูลสารสนเทศ
 - (ค) คณะทำงานด้านประชาสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมของประชาชน
- นอกจากคณะกรรมการระดับลุ่มน้ำแล้ว ยังมีคณะกรรมการระดับพื้นที่คือ
- (ก) คณะทำงานลุ่มน้ำระดับจังหวัด/ลุ่มน้ำย่อย
 - (ข) คณะทำงานลุ่มน้ำระดับอำเภอ
 - (ค) คณะทำงานลุ่มน้ำระดับตำบล

ที่มา: สำนักงานทรัพยากรน้ำภาค 8, 2546

รูปที่ 5.4 รูปแบบการจัดตั้งคณะกรรมการลุ่มน้ำตามแนวทางของคณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ

- บทบาทอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการแต่ละด้าน

(ก) คณะทำงานด้านแผนปฏิบัติการ

- จัดทำนโยบายและแผนหลักในการบริหารจัดการกลุ่มน้ำและเสนอคณะกรรมการกลุ่มน้ำ
- จัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามนโยบายและแผนหลักที่กำหนด
- ศึกษาและแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและสิ่งแวดล้อม
- เสนอแนวทางแก้ไขปัญหาคัดแย้งเกี่ยวกับเรื่องน้ำ
- ปฏิบัติงานอื่นตามที่คณะกรรมการกลุ่มน้ำมอบหมาย

(ข) คณะทำงานด้านข้อมูลสารสนเทศ

- จัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อดำเนินการด้านข้อมูลสารสนเทศในพื้นที่กลุ่มน้ำ
- รวบรวม และจัดระบบข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรน้ำ เช่น ปริมาณน้ำฝน ปริมาณน้ำท่า ปริมาณน้ำใต้ดิน รวมทั้ง การใช้น้ำของภาคต่างๆ เช่น การเกษตร อุปโภค บริโภค อุตสาหกรรม คมนาคม ฯลฯ
- รวบรวมและจัดระบบข้อมูลด้านเศรษฐกิจ และสังคม ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ
- จัดทำระบบสารสนเทศทรัพยากรน้ำเผยแพร่ทางสื่อต่างๆ โดยรวมทั้งระบบ
- ปฏิบัติงานอื่นตามที่คณะกรรมการกลุ่มน้ำมอบหมาย

(ค) คณะทำงานด้านประชาสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมของประชาชน

- จัดทำแผนปฏิบัติการประชาสัมพันธ์และรณรงค์ เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่กลุ่มน้ำได้รับข้อมูล ข่าวสารและมีส่วนร่วมในกิจกรรมของคณะกรรมการ
- ชี้แจงทำความเข้าใจกับประชาชนหรือกลุ่มคนในพื้นที่กลุ่มน้ำ เมื่อเกิดปัญหาหรือข้อขัดแย้งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรน้ำ
- เผยแพร่ข่าวสาร ความเคลื่อนไหว และกิจกรรมต่างๆ ของคณะกรรมการกลุ่มน้ำ
- เสริมสร้างความเข้าใจอันดีให้กับประชาชนและกลุ่มบุคคลต่างๆ ในพื้นที่กลุ่มน้ำในการดำเนินการตามแผนงานและ กิจกรรมของคณะกรรมการกลุ่มน้ำ
- ให้ความรู้และความเข้าใจในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับทรัพยากรน้ำ การบริหารจัดการน้ำ การใช้น้ำ การพัฒนา และการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ
- รวบรวม รับฟังความคิดเห็นของประชาชนในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับน้ำ และการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่กลุ่มน้ำ
- ปฏิบัติงานอื่นตามที่คณะกรรมการกลุ่มน้ำมอบหมาย

คณะกรรมการด้านแผนปฏิบัติการ ด้านข้อมูลสารสนเทศ และด้านประชาสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมของประชาชนประกอบด้วย

- (1) ผู้แทนจากส่วนราชการ จำนวนขึ้นอยู่กับงานที่รับผิดชอบ
- (2) ผู้แทนนักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิ
- (3) ผู้แทนองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO)
- (4) ผู้แทนจากเกษตรกรที่เป็นคณะกรรมการระดับจังหวัด หรือระดับอำเภอ จังหวัดหรืออำเภอละ 3 คน เพื่อเป็นคณะกรรมการ 3 ด้าน

(4.1) คณะทำงานลุ่มน้ำระดับจังหวัด/ลุ่มน้ำสาขา มีหน้าที่

- รวบรวมข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรน้ำ และทรัพยากรอื่นที่เกี่ยวข้อง และโครงการพัฒนาแหล่งน้ำที่ก่อสร้างแล้ว
- นำเสนอความต้องการแผนงานโครงการพัฒนาแหล่งน้ำ ภายในจังหวัด หรือลุ่มน้ำย่อย ต่อคณะกรรมการบริหารจัดการลุ่มน้ำ
- ประสานการจัดทำแผนปฏิบัติการของส่วนราชการต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อการพัฒนาและอนุรักษ์แหล่งน้ำ การจัดสรรน้ำ การฟื้นฟูสภาพดินน้ำ การป้องกันแก้ไขปัญหาอุทกภัย ภัยแล้ง และปัญหาคูณภาพน้ำ เพื่อจัดทำแผนปฏิบัติการของจังหวัดหรือลุ่มน้ำย่อย
- ประชาสัมพันธ์เผยแพร่ความรู้ ข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรน้ำและการดำเนินงานของคณะกรรมการบริหารจัดการลุ่มน้ำ ให้ประชาชนในจังหวัดหรือพื้นที่ลุ่มน้ำได้รับรู้รับทราบ เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง
- ประนีประนอม ไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้ง และแก้ไขปัญหาข้อพิพาทเกี่ยวกับการดำเนินการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่เกิดขึ้นในจังหวัด หรือพื้นที่ลุ่มน้ำย่อย
- ติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงานของหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรน้ำในจังหวัดหรือพื้นที่ลุ่มน้ำย่อย และรายงานให้คณะกรรมการลุ่มน้ำทราบ
- ปฏิบัติงานอื่นใดตามที่คณะกรรมการลุ่มน้ำมอบหมาย

คณะกรรมการลุ่มน้ำระดับจังหวัด ประกอบด้วย

- ผู้ว่าราชการจังหวัด หรือรองผู้ว่าราชการจังหวัด
- พัฒนาการจังหวัด
- เกษตรจังหวัด
- สำนักงานจังหวัด
- สาธารณสุขจังหวัด
- ประชาสัมพันธ์จังหวัด
- องค์กรพัฒนาเอกชน
- ผู้แทนกลุ่มผู้ใช้น้ำภาคธุรกิจ

- ผู้ทรงคุณวุฒิ
- ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- ผู้แทนกรมชลประทาน
- ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัด
- ผู้แทนจากทรัพยากรน้ำจังหวัด ทำหน้าที่เลขานุการ
- ผู้แทนเกษตรกรจากคณะทำงานลุ่มน้ำระดับอำเภอ ละ 1 คน
- ฯลฯ (เป็นอำนาจของผู้ว่าราชการจังหวัดที่จะแต่งตั้ง)

(4.2) คณะทำงานลุ่มน้ำระดับอำเภอ มีหน้าที่

- รวบรวมจัดทำและพิจารณาเสนอแผนงาน/โครงการของ ดำเนินการรวบรวมข้อมูลต่างๆ ของระดับอำเภอ
- ประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ข่าวสารให้ประชาชนในระดับอำเภอทราบ
- ชี้แจง ทำความเข้าใจเกี่ยวกับนโยบาย แนวทางการปฏิบัติของรัฐบาลให้ประชาชน
- ใกล้เคียงข้อขัดแย้งและการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำที่เกิดขึ้นในระดับพื้นที่
- ประสานการดำเนินงานให้สามารถปฏิบัติการได้ตามแผน
- ปฏิบัติงานอื่นๆ ตามที่คณะทำงานระดับจังหวัดหรือลุ่มน้ำย่อยมอบหมาย

คณะทำงานลุ่มน้ำย่อยระดับอำเภอ ประกอบด้วย

- ผู้แทนเกษตรกรจากคณะทำงานระดับตำบล ตำบลละ 1 คน
- นายอำเภอ
- เกษตรอำเภอ/พัฒนาการอำเภอ
- ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- ผู้แทนจากทรัพยากรน้ำจังหวัด/สำนักงานทรัพยากรน้ำภาค ทำหน้าที่เลขานุการ
- ปลัดอำเภอที่รับผิดชอบงานด้านแผน
- ผู้ทรงคุณวุฒิในระดับอำเภอ เช่น ครู อดีตข้าราชการ อาจารย์ ที่เป็นที่ยอมรับของอำเภอ
- ผู้แทนใช้น้ำภาคธุรกิจ อุตสาหกรรม
- ฯลฯ (เป็นอำนาจของผู้ว่าราชการจังหวัดที่จะแต่งตั้ง)

(4.3) คณะทำงานลุ่มน้ำระดับตำบล มีหน้าที่

- รวบรวมจัดทำและพิจารณาเสนอแผนงานของตำบลให้กับคณะทำงานลุ่มน้ำระดับอำเภอ
- ดำเนินการรวบรวมข้อมูลต่างๆ ของระดับตำบล
- ประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารให้ประชาชนในระดับตำบลทราบ
- ชี้แจง ทำความเข้าใจเกี่ยวกับนโยบาย แนวทางการปฏิบัติของรัฐบาลให้ประชาชน

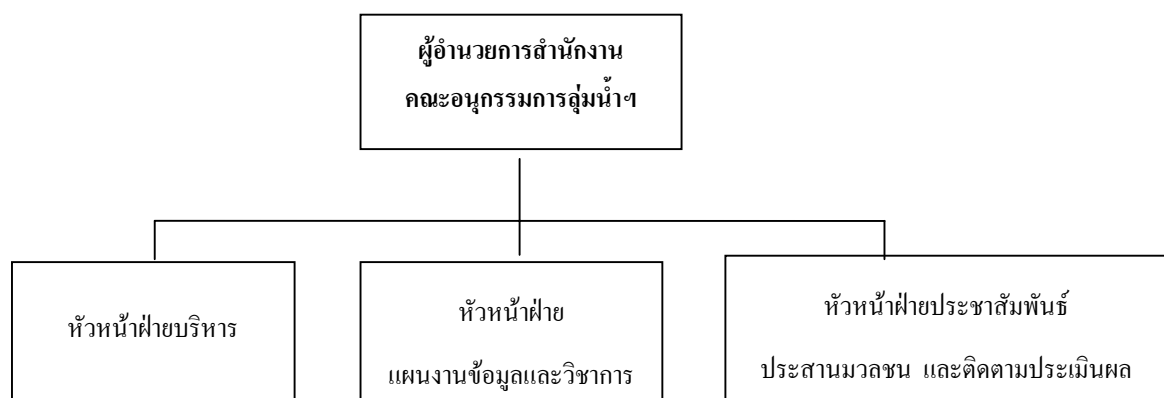
- ไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้งการแก้ไขปัญหเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำที่เกิดขึ้นในระดับพื้นที่
- ประสานการดำเนินงานให้สามารถปฏิบัติการได้ตามแผน
- ปฏิบัติงานอื่นๆ ตามที่คณะทำงานระดับอำเภอมอบหมาย

คณะทำงานลุ่มน้ำระดับตำบล ประกอบด้วย

- ผู้แทนเกษตรกรหมู่บ้านละ 1 คน
- กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน
- ประธาน อบต.
- พัฒนาการตำบล
- เกษตรตำบล
- ปลัดอำเภอที่รับผิดชอบในตำบลนั้น
- ผู้ทรงคุณวุฒิในระดับตำบล เช่น ครู หรือพระ ซึ่งเป็นที่ยอมรับของตำบล

• สำนักงานคณะกรรมการลุ่มน้ำ เป็นหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นในระดับลุ่มน้ำ เพื่อทำหน้าที่ด้านอำนวยการ ธุรการ จัดการประชุม สัมมนา ฝึกอบรม จัดทำแผนปฏิบัติการ ประชาสัมพันธ์ จัดเก็บข้อมูล และเป็นเลขานุการให้คณะกรรมการและคณะทำงานทั้ง 3 ด้าน เจ้าหน้าที่ในสำนักงานคณะกรรมการลุ่มน้ำจะเป็นข้าราชการและเจ้าหน้าที่ของส่วนประสาน และบริหารจัดการลุ่มน้ำของลุ่มน้ำนั้นๆ สำนักงานคณะกรรมการบริหารจัดการลุ่มน้ำ แบ่งเป็น 3 ฝ่ายคือ: (รูปที่ 5.5)

- ฝ่ายบริหาร ประกอบด้วย งานเลขานุการ งานสารบรรณ งานการเงิน และบัญชี งานบริหารทั่วไป และงานอื่นๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย
- ฝ่ายแผนงานข้อมูลและวิชาการ ประกอบด้วยแผนงานและงบประมาณ งานข้อมูล และงานวิชาการ
- ฝ่ายประชาสัมพันธ์ ประสานมวลชน และติดตามประเมินผล ประกอบด้วยงานประชาสัมพันธ์ งานประสานความเข้าใจมวลชน และประสานการปฏิบัติการติดตามประเมินผล

ที่มา : สำนักงานทรัพยากรน้ำภาค 8, 2546

รูปที่ 5.5 โครงสร้างสำนักงานคณะกรรมการลุ่มน้ำตามแนวทางของคณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ

ผู้อำนวยการสำนักงานคณะกรรมการบริหารจัดการลุ่มน้ำและหัวหน้าฝ่ายต่างๆ จะได้รับการแต่งตั้งจากประธานคณะกรรมการลุ่มน้ำ

แนวทางนี้ได้รับการพิจารณาว่า มุ่งเน้นปัญหาเรื่องน้ำเป็นหลัก จนละเลยปัญหาอื่นๆ เช่น การประมง การฟื้นฟูป่า และการพัฒนาอื่นๆ แต่มีข้อดีที่พยายามจัดตั้งคณะกรรมการลุ่มน้ำย่อย จนถึงระดับตำบลและหมู่บ้าน

II การบริหารลุ่มน้ำแบบเครือข่ายแม่น้ำปิง

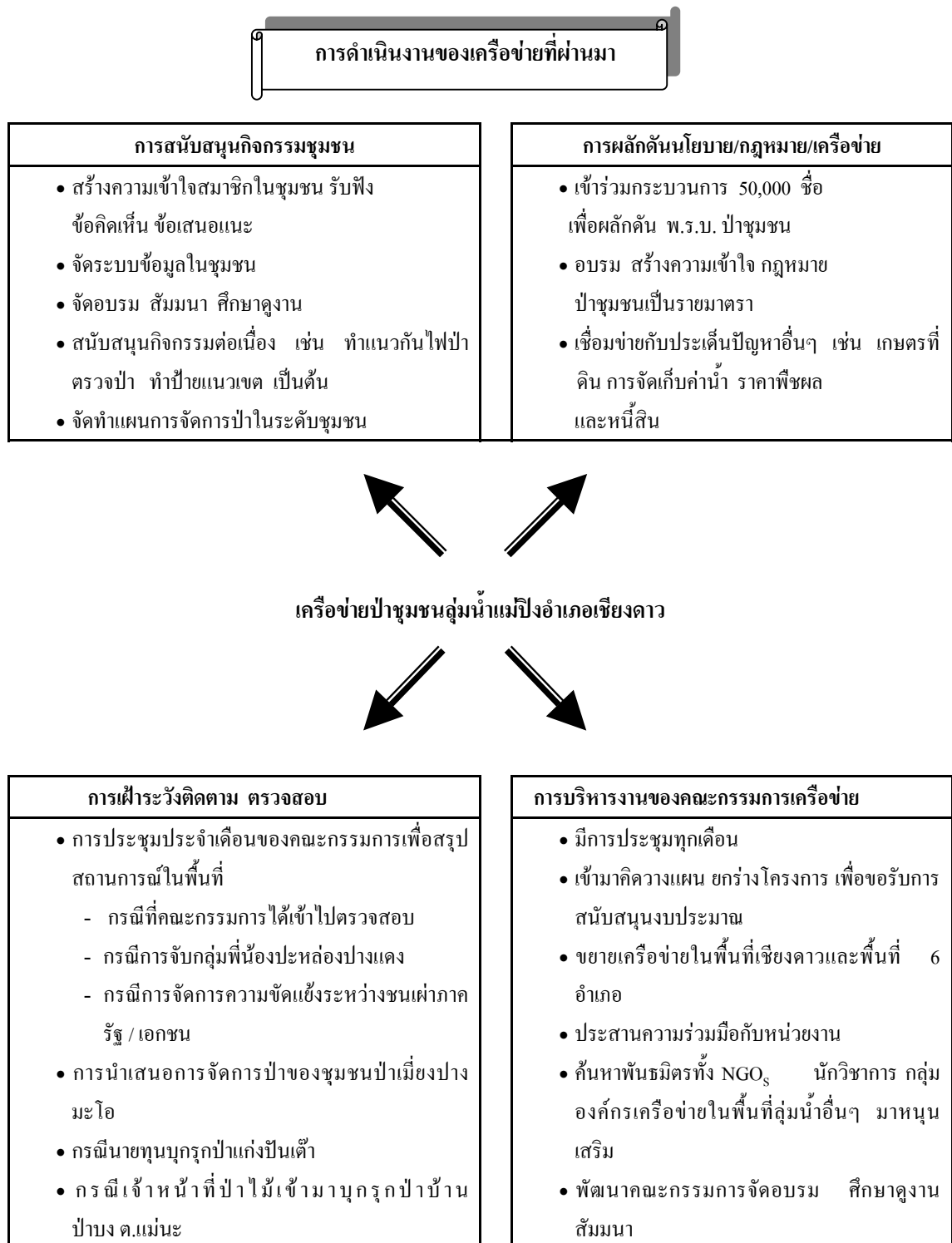
การบริหารแบบเครือข่ายที่มีชุมชนเป็นหลัก กรณีลุ่มแม่น้ำปิง อำเภอเชิงดาวจังหวัดเชียงใหม่ ที่ชาวบ้าน 54 หมู่บ้าน ใน 7 ตำบล รวมพื้นที่ 380,000 ไร่ ร่วมกันดูแลรักษาป่าและแม่น้ำ เป็นตัวอย่างการมีส่วนร่วมที่น่าสนใจมาก มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ 3 ประการคือ: (นิคม, 2546)

(1) ให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ในการดูแลรักษาป่า ฟื้นฟูสภาพป่า ทั้งในบริเวณพื้นที่ป่าชุมชน และพื้นที่ป่าอื่นๆ เพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระของหน่วยงานราชการ และป้องกันการบุกรุกตัดไม้ทำลายป่า โดยเฉพาะที่เกิดจากกลุ่มคนข้างนอก

(2) เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์จากป่าร่วมกันอย่างยั่งยืน ซึ่งพื้นที่ป่าชุมชนแต่ละแห่งนั้นมีการบริหารจัดการด้วยคณะกรรมการป่าชุมชนตั้งแต่ระดับหมู่บ้าน ตำบล และเครือข่ายลุ่มน้ำ โดยคณะกรรมการจะทำหน้าที่ในการวางกฎระเบียบ ควบคุมการใช้ประโยชน์และติดตามตรวจสอบ ตลอดจนการสร้างความเข้าใจให้กับสมาชิกในเรื่องที่เกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน

(3) เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันที่จะเชื่อมโยงฐานทรัพยากรดิน น้ำ ป่า และความหลากหลายทางชีวภาพ ความสมดุลของระบบนิเวศ โดยเฉพาะความเป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำ กับชุมชนท้องถิ่นที่มีทั้งบริบทของจารีตประเพณี วัฒนธรรม และองค์ความรู้ดั้งเดิม กับวิถีชีวิตที่จะต้องพึ่งพาอาศัยป่า การรักษาป่าต้นน้ำ เพื่อให้มีน้ำหล่อเลี้ยงเมืองฝาย ให้สามารถทำการเพาะปลูกได้ตามฤดูกาล และการรักษาป่าต้นน้ำให้เชื่อมโยงกับกิจกรรมการอนุรักษ์ฟื้นฟูสายน้ำแม่ปิง และการทำแหล่งอนุรักษ์พันธุ์ปลาให้เป็นแหล่งอาหารของชาวบ้านด้วยการตระหนักถึงการใช้ประโยชน์จากป่า เพื่อบรรเทาและแก้ไขปัญหาคาความยากจนให้กับชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนการใช้ป่าชุมชนเป็นฐานขององค์ความรู้ในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อคณะครู เด็กนักเรียนได้ร่วมกันเรียนรู้ต่อไป

เครือข่ายป่าชุมชนลุ่มน้ำแม่ปิง เป็นองค์กรชาวบ้านที่มีการบริหารจัดการ โดยคณะกรรมการบริหารเครือข่ายจำนวน 24 คน และคณะทำงานระดับตำบล เพื่อลงไปสนับสนุนกิจกรรมการจัดการป่าในระดับชุมชน/หมู่บ้าน

รูปที่ 5.6 เครือข่ายป่าชุมชนลุ่มน้ำแม่ปิง อำเภอเชียงดาว

นิคม (2546) ผู้ประสานงานมูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าภาคเหนือ ได้สรุปผลการดำเนินงานเครือข่ายป่าชุมชนต้นน้ำแม่ปิง อำเภอเชียงดาว ไว้ดังต่อไปนี้

(1) เกิดการเรียนรู้ร่วมกันทั้งชุมชนท้องถิ่นที่มีการจัดการป่า องค์กรพัฒนาเอกชน เจ้าหน้าที่ของรัฐ ได้เรียนรู้จากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจริงกับทรัพยากรธรรมชาติ และเรียนรู้ในบทบาทหน้าที่ของแต่ละกลุ่มคน หน่วยงาน ในการที่จะหนุนเสริม ผลักดัน ประสานความร่วมมือการทำงาน ทำให้พัฒนาการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่อำเภอเชียงดาว ดำเนินไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่มีตัวแทนชุมชนที่เป็นผู้นำในระดับท้องถิ่น ทั้งคนไทยพื้นราบและชุมชนชาวไทยภูเขา (ถ้านัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต. กรรมการหมู่บ้าน กลุ่มสตรีแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน พระสงฆ์ และครู เป็นต้น)

(2) ก่อให้เกิดความเข้มแข็งในการบริหารจัดการป่าในระดับหนึ่ง เพราะที่ผ่านมามีการดำเนินงานของเครือข่ายฯ เป็นลักษณะการดำเนินงานแบบพี่แบบน้อง ช่วยเหลือ หนุนเสริมซึ่งกันและกัน หมู่บ้านที่เข้มแข็งเข้าไปหนุนเสริม ช่วยหมู่บ้านที่อ่อนแอ ให้เกิดการรวมกลุ่มการจัดการป่า และเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการป่าชุมชนร่วมกัน

(3) ทำให้เกิดพลังที่จะผลักดันทางนโยบาย และกฎหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระราชบัญญัติป่าชุมชน เช่น ที่ผ่านมามีเดือนธันวาคมของทุกปี ทางเครือข่ายป่าชุมชนจะมีการจัดงานป่าชุมชนเทิดพระเกียรติ โดยนำเอาตัวแทนกลุ่มชุมชนที่เป็นสมาชิกป่า มาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน และนำเสนอประเด็นปัญหา เสนอกฎหมาย ร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชนผ่านผู้แทนของชุมชน ทั้ง สจ. สส. และ สว. เพื่อให้การสนับสนุนในร่างดังกล่าว นอกจากนี้ ยังเป็นการเผยแพร่กิจกรรมของเครือข่ายให้กับสาธารณะชน ชุมชนท้องถิ่นที่อยู่ในกลุ่มเทศบาล กลุ่มคนภายนอก เข้ามาสนับสนุนกิจกรรม และเข้ามามีบทบาทร่วม ผลงานของเครือข่าย ให้ได้เรียนรู้ถึงคุณค่าความสำคัญของการดูแลรักษาป่าต้นน้ำ

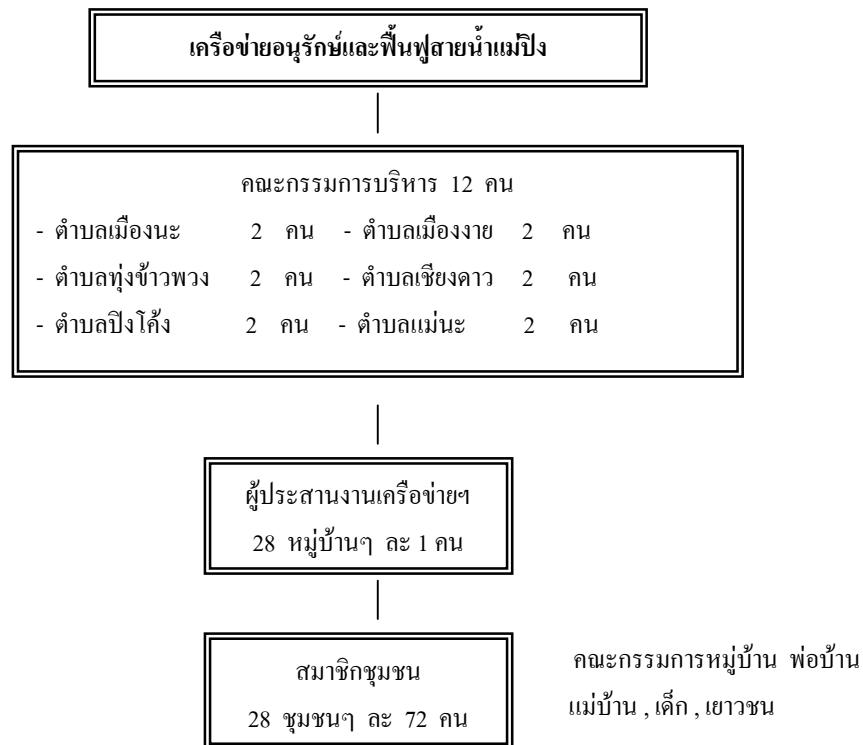
(4) การเป็นเครือข่ายฯ องค์กรท้องถิ่น สามารถที่เข้าไปเชื่อมกับกลุ่ม องค์กรอื่นๆ ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำใกล้เคียง คือ ลุ่มน้ำแม่แตง ลุ่มน้ำแม่งัด และลุ่มน้ำแม่ฝาง/ กรรมการ มีตัวแทนของแต่ละลุ่มน้ำเข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน หรือเครือข่ายฯ ไปเสริมสร้างแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับสภาพปัญหาสถานการณ์ในแต่ละพื้นที่ของลุ่มน้ำนั้นๆ

(5) การผลักดันแผนการจัดการป่าของแต่ละหมู่บ้าน ตำบล และแผนการจัดการป่าในระดับอำเภอ เข้าสู่แผนการพัฒนาขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ใน 6 อบต. ของอำเภอเชียงดาว โดยแผนการจัดการป่าดังกล่าว ได้ผ่านการพูดคุย จัดเวทีร่วมกันระหว่างคณะกรรมการบริหารเครือข่าย ตัวแทนชุมชนของแต่ละหมู่บ้าน สมาชิก อบต. ปลัด อบต. มีการวิเคราะห์ข้อมูลสภาพปัญหา มีการคิด และวางแผนร่วมกัน จนทำให้เกิดเป็นแผนการจัดการป่าดังกล่าว

(6) การนำเอาเครือข่ายป่าชุมชนต้นน้ำแม่ปิงไปเชื่อมกับเครือข่ายอื่นๆ ในลักษณะของขอบเขตพื้นที่ลุ่มน้ำ เช่น การจัดการน้ำระบบเหมืองฝาย เกษตรทางเลือก องค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิม พืชอาหาร ความหลากหลายทรัพยากรชีวภาพ ที่นำไปสู่การจัดการลุ่มน้ำทั้งระบบ ก่อให้เกิดความมั่นคงทางด้านอาหาร และทรัพยากรให้กับชุมชนได้

(7) เครือข่ายป่าชุมชนต้นน้ำแม่ปิง อำเภอเชียงดาว ถือได้ว่าเป็นองค์กรท้องถิ่นที่มีความเข้มแข็งในระดับหนึ่ง มีการเข้าร่วมกระบวนการเรียกร้อง ผลักดันในเชิงนโยบาย ทั้งกฎหมายป่าชุมชน หรือแม้กระทั่งการเป็นแกนหลักสำคัญในการร่วมคัดค้านกองทุนป่าเขตร้อนที่ผ่านมา

• **เครือข่ายอนุรักษ์และฟื้นฟูสาหร่ายน้ำแม่ปิง** เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่ 28 หมู่บ้าน รวมตัวกันดูแลรักษาอนุรักษ์ และฟื้นฟูสาหร่ายน้ำแม่ปิง หนุนเสริมให้ชุมชนได้จัดทำแหล่งอนุรักษ์พันธุ์ปลา มีโครงสร้างบริหารดังรูปที่ 5.7

ที่มา: นิคม, 2546

รูปที่ 5.7 เครือข่ายอนุรักษ์และฟื้นฟูสาหร่ายน้ำแม่ปิง

- **ผลการดำเนินงานที่สำคัญ มีดังนี้**
 - (1) การประชุม เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดของกลุ่มคนที่มาจากหลายเผ่าพันธุ์ หลายความคิด
 - (2) จัดให้มีการเรียนรู้ถึงผลกระทบ/ผลเสีย ที่จะตามมาหลังจากทำลายทรัพยากรป่าไม้ สาหร่ายน้ำแม่ปิง
 - (3) จัดให้มีการแต่งตั้งผู้รับผิดชอบดูแลทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นของตน เช่น มีคณะกรรมการในหมู่บ้านดูแลเกี่ยวกับเรื่องป่าไม้ อนุรักษ์สัตว์น้ำในหมู่บ้าน การอนุรักษ์สาหร่ายน้ำปิง และเก็บข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้น โดยนำมาปรึกษาหารือกัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอีกครั้งหนึ่ง เพื่อจะได้ทราบสาเหตุของปัญหาและแก้ไขกันไป

(4) มีการตั้งกฎระเบียบขึ้น ซึ่งเป็นการตกลงกันในกลุ่มชาวบ้าน โดยผู้นำหมู่บ้านเป็นผู้ประสานงาน และสร้างความเข้าใจแก่ลูกบ้าน ซึ่งโดยส่วนใหญ่การที่จะให้ชาวบ้านเกิดความสำนึกเอง คงแทบจะไม่มี จึงต้องมีการบังคับกันโดยตั้งกฎระเบียบ ข้อปฏิบัติกัน

(5) เข้าร่วมเวทีระดับภาค นโยบาย นำเสนอกิจกรรม รายงานสถานการณ์ปัญหาเพื่อเชื่อมโยงเครือข่ายในระดับภูมิภาค โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถานการณ์ปัญหาที่เกิดจากโครงการพัฒนาของรัฐ เช่น การก่อสร้างฝายคอนกรีตทดแทนฝายเดิม กฎหมายนโยบายการจัดการทรัพยากรน้ำ เป็นต้น

(2) รูปแบบการบริหารองค์กรในลุ่มน้ำของต่างประเทศ

คณะผู้ศึกษาจะวิเคราะห์รูปแบบการบริหารลุ่มน้ำที่สำคัญๆ ของ ก) ประเทศสหรัฐอเมริกา ข) ประเทศออสเตรเลีย และ ค) ประเทศญี่ปุ่น โดยสังเขป เพื่อเป็นแนวทางในการทำความเข้าใจการบริหารจัดการของต่างประเทศ

(ก) กรณีประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศสหรัฐอเมริกามีรูปแบบการบริหารลุ่มน้ำ 2 กรณีที่น่าสนใจคือ กรณีการบริหารลุ่มน้ำเทนเนสซี และกรณีบริหารลุ่มน้ำดีลาเว

(1) การบริหารลุ่มน้ำเทนเนสซี องค์กรหลักที่บริหารลุ่มน้ำเทนเนสซี คือ Tennessee Valley Authority (TVA) โดยรัฐสภาของประเทศสหรัฐอเมริกาได้ผ่านเป็นพระราชบัญญัติในปี พ.ศ. 2476

- เป้าหมายขององค์กร ในระยะแรกเริ่ม TVA มีการะ 4 ด้านดังนี้คือ:

(1) ปรับปรุงการเดินเรือ และอำนวยความสะดวกปัญหาน้ำท่วมในลุ่มน้ำ

Tennessee และ Mississippi

(2) เพื่อฟื้นฟูป่า และการใช้ที่ดินให้เหมาะสม

(3) เพื่อพัฒนาด้านการเกษตรกรรม และอุตสาหกรรม

(4) เพื่อป้องกันประเทศ โดยดูแลรับผิดชอบ 80,000 ตารางไมล์ ใน 7 มลรัฐ ในระยะต่อมา พยายามใช้วิธีการจัดการทรัพยากรแบบบูรณาการ (Integrated resource management) โดยมุ่งภารกิจที่หลอมรวมเป็นหนึ่งเดียวของการพัฒนาได้แก่ ควบคุมน้ำท่วม การเดินเรือในแม่น้ำ พลังงานไฟฟ้า คุณภาพน้ำ การใช้ประโยชน์ในการพักผ่อนท่องเที่ยว และการใช้ที่ดิน เป็นต้น

- องค์ประกอบ องค์กร TVA ประกอบด้วยคณะกรรมการ 3 ท่าน ที่แต่งตั้งโดยตรงจากประธานาธิบดี โดยคำแนะนำและความเห็นชอบของวุฒิสภา ประธานาธิบดีเลือก 1 ท่าน เป็นประธานคณะกรรมการ (Chairman) อีก 2 ท่าน เป็นผู้อำนวยการ (Director) โดยมีวาระการดำรงตำแหน่งท่านละ 9 ปี โดยคณะกรรมการทั้ง 3 ท่าน ต้องไม่มีผลประโยชน์ทางธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของ TVA

คณะกรรมการได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการบริหาร TVA จำนวน 17 คน โดยแบ่งตามภาระหน้าที่ขององค์กร คณะกรรมการมีอำนาจในการจัดการ เพื่อหาเจ้าหน้าที่ บุคลากรมาปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร โดยองค์กร TVA เป็นองค์กรนิติบุคคลที่มีอำนาจในนามตัวแทนของประเทศในการออก

พันธบัตร (Bonds) ได้ไม่เกิน 30 ล้านดอลลาร์ต่อครั้ง เพื่อจัดซื้อที่ดินในการสร้างเขื่อน พัฒนาเส้นทางเดินเรือ สร้างโรงงานไฟฟ้า และประโยชน์อื่นๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร นอกจากนี้ ยังมีอำนาจในการบังคับใช้กฎหมาย โดยประสานงานกับรัฐบาลกลาง รัฐบาลมลรัฐ และรัฐบาลท้องถิ่นตามความเหมาะสม

(2) **การบริหารลุ่มน้ำดีลาแว** องค์กรหลักที่บริหารลุ่มน้ำดีลาแวคือ Delaware River Basin Commission (DRBC) ของประเทศสหรัฐอเมริกา

- **เป้าหมายขององค์กร** คณะกรรมการลุ่มน้ำ Delaware ได้จัดตั้งขึ้นโดยความร่วมมือของมลรัฐ Delaware มลรัฐ New York (รวมเมือง New York ด้วย) มลรัฐ New Jersey และมลรัฐ Pennsylvania และรัฐบาลกลางของสหรัฐอเมริกา เพื่อวางแผนพัฒนา และอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำในลุ่มน้ำ Delaware โดยจัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2504 (ค.ศ. 1961) เหตุที่จัดตั้งมาจากคำสั่งของศาลสูงสหรัฐอเมริกา ที่ให้แต่ละรัฐต้องร่วมกันบริหารจัดการน้ำอย่างสมดุล และเป็นธรรมต่อกัน

คณะกรรมการลุ่มน้ำฯ มีหน้าที่ความรับผิดชอบในการกำหนดนโยบาย โครงการ และแผนงานเกี่ยวกับการพัฒนาลุ่มน้ำ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

- (1) กำหนดมาตรฐานของการวางแผน ออกแบบ และการปฏิบัติการในลุ่มน้ำ
- (2) สนับสนุนทุนทรัพย์ในการวิจัยเรื่องทรัพยากรน้ำ และข้อมูลที่เกี่ยวข้อง
- (3) ริเริ่มโครงการเพื่อแก้ปัญหาน้ำท่วม การจัดสรรน้ำ การใช้พลังงาน และการควบคุมมลพิษ
- (4) ปฏิบัติตามข้อตกลง ในการดูแลน้ำบาดาลให้ได้ระดับ เพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำ
- (5) เปรียบเทียบเรื่องเงินทุนสนับสนุนในโครงการสร้างเขื่อน หรือโครงการอื่นๆ
- (6) วางแผน ออกแบบ ก่อสร้าง ปรับปรุง พัฒนาโครงการต่างๆ ให้เกิดประโยชน์ร่วมในหมู่สมาชิกทั้ง 4 มลรัฐ
- (7) ออกข้อบังคับเกี่ยวกับเรื่องจัดการน้ำ หรือประเด็นที่เกี่ยวข้อง

โดยให้กรรมการชุดนี้มีอำนาจในการเป็นเจ้าของ หรือขายทรัพย์สิน หรือออกพันธบัตร เพื่อเป็นทุนในการสนับสนุนโครงการต่างๆ และมีอำนาจในการบังคับใช้กฎหมายตามที่กำหนด

- **องค์ประกอบ** คณะกรรมการ ประกอบด้วย ผู้ว่าการมลรัฐทั้ง 4 มลรัฐ อดีตผู้เคยดำรงตำแหน่งบริหารระดับสูง (Ex-officio) 1 ท่าน และกรรมการอีก 1 ท่าน ที่แต่งตั้งโดยประธานาธิบดีของสหรัฐอเมริกา กรรมการทำงานโดยไม่มีค่าตอบแทน

กล่าวโดยสรุป กรรมการลุ่มน้ำ Delaware เป็นกรรมการที่ร่วมมือกัน 4 มลรัฐ มีรัฐบาลกลางเข้าร่วมด้วยเพื่อให้การบริหารพัฒนาในเขตลุ่มน้ำมีประสิทธิภาพและเป็นธรรมแก่ทุกมลรัฐในการแก้ปัญหาาร่วมกัน จึงกำหนดให้ผู้ว่าการแต่ละมลรัฐเป็นกรรมการ โดยตำแหน่ง ซึ่งเหมาะสมกับประเทศสหรัฐอเมริกาที่

มีการบริหารงานแบบสหพันธรัฐ ที่ให้อำนาจแก่รัฐก่อนข้างสูง ฉะนั้นหากจะพัฒนาใดๆ ในเขตลุ่มน้ำที่มีพื้นที่อยู่หลายๆ มลรัฐ จะต้องร่วมมือร่วมใจกันรับผิดชอบ และแบ่งปันผลประโยชน์ให้เป็นธรรม โดยมีคณะกรรมการที่ประธานาธิบดีแต่งตั้งโดยตรงเป็นผู้รับผิดชอบหลัก

(ข) **กรณีประเทศออสเตรเลีย** ตัวอย่างการบริหารลุ่มน้ำ The Murray-Darling Basin Commission (MDBC) ของประเทศออสเตรเลียมีรูปแบบการบริหารดังนี้

- **เป้าหมายขององค์กร** กรรมการลุ่มน้ำ Murray-Darling ของประเทศออสเตรเลีย เป็นองค์กรบริหารที่ขึ้นตรงต่อคณะมนตรี (Ministerial Council) ของ Murray-Darling Basin โดยมีหน้าที่รับผิดชอบดังนี้

(1) บริหารจัดการลุ่มน้ำ Murray และ ทะเลสาบ Menindee ที่อยู่ในลุ่มน้ำ Darling ตอนล่าง

(2) ให้ข้อเสนอแนะต่อคณะมนตรีของลุ่มน้ำ Murray-Darling ในเรื่องการใช้ทรัพยากรน้ำ ที่ดิน และทรัพยากรสิ่งแวดล้อมในลุ่มน้ำ

(3) ให้ข้อเสนอแนะต่อคณะมนตรีในการวางแผนบริหารพัฒนาลุ่มน้ำ โดยคำนึงถึงความเสมอภาค ประสิทธิภาพ และการพัฒนาอย่างยั่งยืน

(4) ประสานงานกับหน่วยปฏิบัติการ เพื่อผลักดันนโยบาย หรือการตัดสินใจของคณะมนตรีให้ประสบความสำเร็จ ซึ่งต้องประสานงานกับหน่วยงานราชการของแต่ละมลรัฐ

- **องค์กรรับผิดชอบ** กรรมการลุ่มน้ำ Murray-Darling เป็นองค์กรที่บริหารงานอย่างเป็นอิสระ (Autonomous organization) เทียบเท่าหน่วยงานของรัฐ ขึ้นตรงต่อคณะมนตรีตามข้อตกลงลุ่มน้ำ Murray-Darling

- **องค์ประกอบ** กรรมการลุ่มน้ำ Murray-Darling ประกอบด้วย ประธานที่เป็นอิสระ และคณะกรรมการที่เป็นตัวแทนของแต่ละมลรัฐๆละ 2 คน โดยมาจากรัฐบาลกลาง (Commonwealth) มลรัฐ New South Wales มลรัฐ Victoria มลรัฐ South Australia และ มลรัฐ Queensland และตัวแทนจาก Australian Capital Territory (ACT) จำนวน 1 คน โดยคณะกรรมการส่วนใหญ่เป็นหัวหน้าฝ่ายบริหาร หรือข้าราชการระดับสูงของแต่ละมลรัฐ ส่วนตัวแทนจาก ACT มีสิทธิเพียงเข้าประชุม ไม่มีสิทธิในการตัดสินใจ (Non-voting) นอกจากนั้น ยังมีประธานคณะกรรมการที่ปรึกษาชุมชน (Chairperson of the Community Advisory Committee) เข้าร่วมประชุมกับกรรมการด้วย แต่ละปีจะประชุมไม่น้อยกว่า 4 ครั้ง หมุนเวียนกันไปตามมลรัฐต่างๆ คณะกรรมการ MDBC ทำงานภายใต้ข้อเสนอแนะของกรรมการของกรรมการ (Commission committee) และ กรรมการโครงการต่างๆ (Project boards)

- **กรรมการของกรรมการ** ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญด้านต่างๆ จากหน่วยงานของแต่ละมลรัฐ และจากหน่วยงานที่ทำงานร่วมกัน รวมถึงตัวแทนที่ปรึกษาชุมชน โดยมีคณะกรรมการที่สำคัญ ดังนี้

(1) ด้านบริหารทรัพยากรธรรมชาติ มีคณะกรรมการที่สำคัญคือ กรรมการนโยบายน้ำ (Water Policy Committee) คณะทำงานวางแผนพัฒนาลุ่มน้ำอย่างยั่งยืน (Basin Sustainable Plan Working Group) และกรรมการนโยบายบริหารจัดการลุ่มน้ำแบบบูรณาการ (Integrated Catchment Management Policy Committee)

(2) ด้านธุรกรรมเกี่ยวกับน้ำในแม่น้ำ Murray (River Murray Water Business) ซึ่งมีคณะกรรมการที่ปรึกษาดูแล และแนะนำต่อกรรมการ โดยเฉพาะการปรับปรุงโครงสร้างขั้นพื้นฐานในเขตลุ่มน้ำ

(3) ด้านงบประมาณและการเงิน มีคณะกรรมการที่ปรึกษาทางการเงินเสนอแนะต่อกรรมการ

- กรรมการโครงการ (Project boards) คณะทำงาน ที่สำคัญคือ:

- (1) คณะทำงานทางด้านสินทรัพย์ (Asset Management Advisory Panel)
- (2) คณะทำงานทางด้านชลประทาน (Basin Irrigation & Salinity Mapping Working Group)
- (3) คณะทำงานทางด้านชุมชน (Community Reference Panel for Environmental Flow)
- (4) คณะทำงานเรื่องปลา (Fish Working Group)
- (5) คณะทำงานเรื่องน้ำบาดาล (Groundwater Technical Reference Group)
- (6) กรรมการโครงการให้ความรู้เรื่องแม่น้ำ (Rivers Program Knowledge Committee)
- (7) คณะทำงานด้านปฏิบัติการ และบำรุงรักษา (Operations and Maintenance Working Group)
- (8) คณะทำงานตรวจสอบปริมาณและคุณภาพน้ำ (Water Audit Working Group)

เนื่องจากกรรมการ Murray–Darling ต้องประกอบด้วยกันหลายมลรัฐ หลายหน่วยงาน หลายคณะกรรมการ และหลายคณะทำงาน จึงต้องมีสำนักงานของกรรมการ (Commission Office) เพื่อสนับสนุนการทำงานแก่คณะกรรมการ โดยสำนักงานแบ่งออก 4 กลุ่มงานสำคัญคืองาน River Murray Water งานด้านทรัพยากรธรรมชาติ งานด้านเลขานุการ และงานด้านหน่วยบริหารจัดการบริษัทในเรื่องงบประมาณและบริหารงานบุคคล (Corporate unit)

โดยสรุป เนื่องจากประเทศออสเตรเลียบริหารแบบกระจายอำนาจ ให้อำนาจแต่ละมลรัฐสูง ฉะนั้น การบริหารลุ่มน้ำที่มีพื้นที่อยู่หลายมลรัฐ จึงต้องมีคณะมนตรีที่เป็นตัวแทนของแต่ละมลรัฐมาร่วมรับผิดชอบ เพื่อให้การบริหารงานมีเอกภาพ และมีประสิทธิภาพ จึงมีคณะกรรมการ และคณะทำงานที่ทำงานสนับสนุนหลายชุด โดยมีสำนักงานของกรรมการเป็นองค์กรหลักที่จะสนับสนุนการทำงานของกรรมการลุ่มน้ำ Murray–Darling

(ค) **กรณีประเทศญี่ปุ่น** กรณีบริหารทะเล Saroma ของญี่ปุ่น⁶ โดยใช้เครือข่ายของกลุ่มอาชีพประมงเป็นหลัก มีเรื่องที่น่าสนใจไม่น้อย

Lake Saroma เป็นทะเลสาบใหญ่อันดับสามของประเทศญี่ปุ่น อยู่บนเกาะ Hokkaido ใกล้ทะเล Okhotsk โดยมีพื้นที่ลุ่มน้ำ 618 ตร.กม. พื้นที่ผิวน้ำ 150 ตร.กม. ความยาวของชายฝั่ง 8,204 กม. ความลึกเฉลี่ย 8.7 ม. มีชาวประมง 441 ครัวเรือน อาศัยอยู่รอบทะเลสาบ

การบริหารของ Lake Saroma มีการบริหารแบบคณะกรรมการที่เป็นตัวแทนของเครือข่ายการประมง 3 เครือข่าย ที่มีผลผลิตกุ้ง หอย ปลา และเม่นทะเล (Sea urchin) เป็นผลผลิตหลัก โดยรัฐบาลได้ออกกฎหมายในปี ค.ศ.1949 (พ.ศ. 2492) เรียกว่า Fishery Cooperation Law ที่ให้ชาวประมงมีอำนาจหน้าที่ในการบริหารจัดการทรัพยากรประมงในเขตของตนเองผ่านเครือข่ายแบบสหกรณ์ และสหภาพ โดยมีคณะกรรมการที่เรียกว่า Aquaculture Cooperation of Saroma Lake เป็นองค์กรที่ดูแลเรื่องสิทธิในการทำประมงของชาวประมง ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดสิทธิในการทำประมงว่าแต่ละครัวเรือนจะมีสิทธิในการจับกุ้ง หรือหอยได้เท่าไร เช่น การกำหนดให้มีเครื่องมือเลี้ยงหอย Scallops ไม่เกิน 15,000 หน่วย และการเลี้ยงหอยนางรม (Oysters) ไม่เกิน 100,000 แนว (Line) การเพาะเลี้ยงสาหร่ายทะเลไม่เกิน 12,960 ตารางเมตร เป็นต้น โดยมีองค์กรสนับสนุนการทำงานแบบเครือข่าย/สหกรณ์การประมงที่เรียกว่า The Committee for Supportive the Environmental Conservation of Saroma Lake โดยคณะกรรมการชุดนี้ ประกอบด้วยนักวิทยาศาสตร์ ที่จะมุ่งพัฒนาการใช้ประโยชน์ใน Saroma Lake มีความยั่งยืน อีกทั้งเป็นที่ปรึกษาทางเทคนิค และการวิจัยเรื่องต่างๆ ให้แก่เครือข่าย/สหกรณ์ชาวประมง

ผลของการทำงานร่วมกันระหว่างกลุ่มวิชาการ (นักวิทยาศาสตร์) และชาวประมงที่ผ่านระบบสหกรณ์ และเครือข่าย ทำให้รายได้ และความเป็นอยู่ของชาวประมงดีขึ้นมาก รายได้เพิ่มขึ้นเป็นลำดับ อีกทั้งสามารถแก้ไขปัญหาความยากจนได้ ภายใต้การนำของ Mr. Takatoshi Ando ซึ่งเป็นประธานคนแรกของ Hokkaido Federation Fishermen's Trust Association

5.3 การบริหารลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในปัจจุบัน (2547)

(1) พัฒนาการการบริหารลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ในช่วงแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520 – 2524) รัฐบาลได้ให้ความสำคัญต่อปัญหาของทะเลสาบสงขลา โดยมติของคณะรัฐมนตรี วันที่ 26 มกราคม 2520 แต่งตั้งคณะกรรมการบริหารและพัฒนาสิ่งแวดล้อมทะเลสาบสงขลา โดยมีปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี เป็นประธาน นับว่าเป็นกรมการชุดแรกที่ดูแลการแก้ปัญหา และพัฒนาทะเลสาบสงขลา ในปี พ.ศ. 2524 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ได้จัดตั้งโครงการศึกษาเพื่อพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และระหว่างปี พ.ศ. 2526–2528 ได้มีการว่าจ้างบริษัทที่ปรึกษา John Taylor & Son (JTS) ให้ศึกษา

⁶ เก็บความจากคำบรรยายของ Mr. Kimihiko Maekawa เจ้าหน้าที่วิจัยของ Saroma Lake ในวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2547 ณ ทะเลน้อย ในโอกาสสวนพื้นที่ชุ่มน้ำโลก และจาก www.ilec.or.jp/database/asi.

และกำหนดแผนหลักในการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยเสนอของบประมาณสนับสนุนจากองค์การสหประชาชาติ (UNDP) และเงินกู้จากธนาคารพัฒนาแห่งเอเชีย (ADB) ในช่วงนี้คณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีเลขาธิการสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นประธาน

ผลการศึกษาของ JTS ได้เสนอแนะต่อรัฐบาล ให้ดำเนินโครงการที่สำคัญคือ การสร้างคันกั้นน้ำเค็มทะเลสาบสงขลา โครงการอ่างเก็บน้ำคลองสะเดา โครงการผันน้ำจากคลองละงู โครงการทำเรื่อน้ำลึกสงขลา และโครงการก่อสร้างท่าเรือประมงสงขลา (ท่าสะพาน) เป็นต้น

ในปี พ.ศ. 2530 คณะรัฐมนตรีอนุมัติให้มีการสร้างเขื่อนกั้นน้ำเค็มทะเลสาบสงขลา อ่างเก็บน้ำคลองสะเดา และศูนย์ข้อมูลทะเลสาบสงขลา แต่โครงการสร้างเขื่อนกั้นน้ำเค็มได้รับการคัดค้านอย่างมาก จึงให้ชะลอโครงการไป

ในปี พ.ศ. 2534 รัฐบาลได้จัดตั้ง คณะกรรมการกำกับการแก้ปัญหาและประสานการใช้ประโยชน์ทรัพยากรน้ำในทะเลสาบสงขลา ประกอบด้วยข้าราชการระดับสูงจากส่วนราชการต่างๆ เช่น รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหม และกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ แม่ทัพภาคที่ 4 อธิบดีกรมประมง อธิบดีกรมชลประทาน เลขาธิการคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลาและพัทลุง อธิการบดีมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ รองเลขาธิการสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร และผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาภาคใต้ ทั้งนี้โดยมีอำนาจหน้าที่ดังนี้คือ:

- (1) วางกรอบนโยบายแก้ปัญหาการใช้ประโยชน์ทรัพยากรน้ำในทะเลสาบสงขลา
- (2) กำหนดวิธีการบริหารสิ่งแวดล้อมและการใช้ทรัพยากรให้ได้ประโยชน์สูงสุด
- (3) พิจารณาหาข้อยุติต่อปัญหาข้อขัดแย้งระหว่างประชาชนผู้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำในทะเลสาบสงขลา
- (4) แต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อช่วยเหลือปฏิบัติหน้าที่ตามความเหมาะสม
- (5) เชิญบุคคลที่เกี่ยวข้องมาชี้แจง ขอเอกสารหลักฐาน หรือขอความเห็นส่วนบุคคล ส่วนราชการ หรือหน่วยงานต่างๆ เพื่อประโยชน์ในการพิจารณาของคณะกรรมการ

ในปี พ.ศ. 2535 รัฐบาลได้แต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ประกอบด้วยข้าราชการระดับสูงจากส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม เลขาธิการสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม อธิการบดีมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ อธิบดีกรมป่าไม้ อธิบดีกรมควบคุมมลพิษ อธิบดีกรมชลประทาน อธิบดีกรมพัฒนาที่ดิน และอธิบดีกรมประมง ผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา ผู้ว่าราชการจังหวัดพัทลุง และผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราช แม่ทัพภาคที่ 4 ผู้ทรงคุณวุฒิจากส่วนกลาง รองเลขาธิการสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม และผู้อำนวยการกองประสานการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้โดยมีอำนาจหน้าที่คือ:

- (1) กำหนดนโยบายและประสานการดำเนินงาน เพื่อแก้ไขความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

- (2) พิจารณาและให้ข้อเสนอแนะต่อผลการศึกษาแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เพื่อให้การแก้ไขปัญหาเป็นไปอย่างเป็นระบบ และมีประสิทธิภาพ

(3) ให้มีอำนาจในการตัดสินใจแก้ไขปัญหา โดยไม่ขัดต่อนโยบายของรัฐบาลและพิจารณาหาข้อยุติความขัดแย้งระหว่างประชาชนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

(4) มีอำนาจแต่งตั้งคณะกรรมการเฉพาะด้าน เพื่อช่วยเหลือปฏิบัติหน้าที่ได้ตามความจำเป็น

ในเดือนกรกฎาคม 2536 รัฐบาลภายใต้การนำของ นายชวน หลีกภัย ได้แต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนา **ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา** คณะกรรมการชุดนี้มีปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม เป็นประธาน

ในเดือนธันวาคม 2538 รัฐบาลภายใต้การนำของ นายบรรหาร ศิลปอาชา ได้แต่งตั้ง **คณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา** โดยมีปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม เป็นประธาน กรรมการมี 21 คน เป็นตัวแทนของหน่วยงานราชการ เป็นผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 2 คน คณะกรรมการชุดนี้ได้แต่งตั้งคณะอนุกรรมการ เพื่อแก้ไขความเสื่อมโทรมของทะเลสาบสงขลา เมื่อวันที่ 3 กรกฎาคม 2539 โดยมีรองปลัดกระทรวงมหาดไทย ฝ่ายบริหาร เป็นประธานอนุกรรมการ โดยกรรมการทั้งหมด 30 คน เป็นตัวแทนของหน่วยงานราชการ คณะกรรมการชุดนี้ยังไม่ได้แก้ปัญหาอีกหลายอย่าง ก็มีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาล โดยพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรี แต่ไม่ทันตั้งคณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ก็มีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลอีกครั้ง โดยนายชวน หลีกภัย ขึ้นมารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง

ประเด็นที่น่าสนใจ คือในปี พ.ศ. 2538 รัฐบาลไทยได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรความร่วมมือ เพื่อการพัฒนาสิ่งแวดล้อมของรัฐบาลเดนมาร์ก Danish Cooperation Environment Development (DANCED) จัดทำโครงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา (Environment Management for the Songkhla Lake Basin : EmSong Project) โดยได้เสนอ 25 แผนปฏิบัติการ เพื่อฟื้นฟูลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ในเดือนธันวาคม 2545 คณะรัฐมนตรีภายใต้การนำของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี ได้มีมติเห็นชอบการแต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยมีรองนายกรัฐมนตรี พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ เป็นประธาน คณะกรรมการประกอบด้วย ผู้แทนส่วนราชการ จำนวน 14 คน ผู้แทนนักวิชาการ และประชาชนในพื้นที่ จำนวน 3 คน และปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นเลขานุการ แต่ต่อมาได้เพิ่มเติมกรรมการ ทั้งหน่วยงานราชการ ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้แทนภาคประชาชนในพื้นที่ รวมกรรมการทั้งหมดเป็น 39 คน โดยเป็นข้าราชการประจำ จำนวน 22 คน ข้าราชการการเมือง จำนวน 4 คน ผู้แทนภาคประชาชน จำนวน 9 คน และผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 4 คน คณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ยังได้แต่งตั้งคณะอนุกรรมการ 3 คณะคือ:

- (1) คณะอนุกรรมการติดตามและประเมินผล
- (2) คณะอนุกรรมการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนและประชาสัมพันธ์
- (3) คณะอนุกรรมการด้านการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

โดยสรุป แนวคิดการบริหารจัดการแบบคณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ได้มีมาอย่างต่อเนื่อง โดยรัฐบาลชุดนี้ได้มีการปรับเปลี่ยนที่สำคัญคือ:

(1) การเปลี่ยนแปลงประธานคณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา จากข้าราชการประจำ (ปลัดกระทรวง) มาเป็นข้าราชการการเมือง (รองนายกรัฐมนตรี) ทำให้การประสานแผนกับหน่วยงานต่างๆ มีศักยภาพมากขึ้น

(2) การเปลี่ยนการทำแผนงบประมาณทะเลสาบสงขลา ตั้งแต่ปีงบประมาณ พ.ศ. 2537 มาเป็นแผนงบประมาณบูรณาการทำให้หน่วยงานต่างๆ ให้ความสำคัญมากขึ้น

(3) การเพิ่มตัวแทนของภาคประชาชนให้เป็นกรรมการมากขึ้น จากอดีตการแต่งตั้งกรรมการ จะไม่มีตัวแทนของภาคประชาชนเป็นกรรมการ ปัจจุบันมีสัดส่วนถึงหนึ่งในสาม แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาทะเลสาบสงขลามากขึ้น

(2) ปัญหาการบริหารงานลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

จากการวิเคราะห์กลไกการบริหารงานลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในปัจจุบัน (2547) พบปัญหาสำคัญ 5 ประการดังนี้คือ:

1. ประสิทธิภาพของคณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ประธานคณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา (พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ) ได้ตระหนักถึงปัญหา ประสิทธิภาพของคณะกรรมการฯ จึงได้มีหนังสือถึงนายกรัฐมนตรี เรื่องการปรับปรุงองค์ประกอบและอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ลงวันที่ 17 เมษายน 2546 เพื่อให้คณะกรรมการชุดนี้ ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยมีสาระสำคัญ 2 ประการ คือ ประการแรก เพิ่มองค์ประกอบตัวแทนคณะกรรมการจากผู้ทรงคุณวุฒิในพื้นที่ และจากภาคประชาชนให้มากขึ้น จากจำนวน 3 คน เป็นจำนวน 13 คน เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่มากขึ้น ประการที่สอง อำนาจหน้าที่เดิมของคณะกรรมการฯ ไม่มีความชัดเจนเพียงพอที่จะดำเนินการแก้ไขปัญหาพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาได้ ดังนั้นได้มีการกำหนดหน้าที่ใหม่ ให้มีความเหมาะสมชัดเจนยิ่งขึ้น โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกชั้นตอน ซึ่งจะทำให้การฟื้นฟูสภาพทะเลสาบสงขลาเกิดจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกระดับ

ศาสตราจารย์ สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ได้ทำจดหมายถึงประธานคณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ลงวันที่ 15 มีนาคม 2547 ซึ่งวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการฯ ไว้ที่น่าสนใจว่า “คณะกรรมการชุดนี้ยังไม่ได้ทำหน้าที่หลัก คือการเสนอแผนนโยบายและทิศทางการอนุรักษ์ฟื้นฟูให้เป็นเนื้อหาสาระและรูปธรรม ซึ่งเป็นของคณะกรรมการโดยตรง ส่วนใหญ่จะนำเรื่องที่หน่วยราชการต่างๆ ต่างฝ่ายต่างกำหนดไว้ และส่วนหนึ่งเคยได้รับอนุมัติไว้ก่อนแล้ว บ้างก็รื้อฟื้นเรื่องเก่า เพื่อผลักดันให้ได้งบประมาณตามแนวคิดเดิม”

ผู้ศึกษา ได้สัมภาษณ์กรรมการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาที่มาจากภาคประชาชนและผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อตรวจสอบผลว่า ในส่วนที่ศาสตราจารย์สุทธิวงศ์ ได้วิเคราะห์ไว้เป็นอย่างไร จากการสัมภาษณ์พบว่า กรรมการที่มาจากภาคประชาชนและผู้ทรงคุณวุฒิ มีความรู้ดีกว่า กรรมการภาครัฐพยายามหาความชอบธรรมเพื่อผลักดันโครงการที่กรมต่างๆ เสนอเข้ามา โดยไม่ฟังเสียงของกรรมการภาคประชาชน ตัวอย่างเช่น กรณีที่กรรมการภาคประชาชนขอให้ชะลอโครงการวางแผนนโยบายการจัดระเบียบการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการฟื้นฟูและพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาด้วยมาตรการผังเมืองที่เสนอโดยกรมโยธาธิการและผังเมือง จำนวนงบประมาณ 48 ล้านบาท โดยมติที่ประชุมเมื่อวันที่ 4 มีนาคม 2547 ได้สรุปว่า “เห็นควรให้กรมโยธาธิการและ

ผังเมืองปรับปรุงรายละเอียดโครงการ” แต่หลังจากนั้นได้มีการเซ็นสัญญาอนุมัติโครงการ โดยคณะกรรมการไม่ได้รับทราบ ทำให้กรรมการภาคประชาชนเห็นว่าข้อเท็จจริงของภาคประชาชนไม่มีความหมาย

ปัญหาประสิทธิภาพของคณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาที่ควรปรับปรุงอีก 2 เรื่องคือการกำหนดวันประชุม และการให้บุคคลภายนอกเข้าร่วมสังเกตการณ์ในการประชุม ปัญหาการกำหนดวันประชุม มักจะถูกท้วงติงว่า กระชั้นชิด กรรมการบางท่านเพิ่งได้รับหนังสือเชิญ หรือยังไม่ได้รับเอกสาร แต่ส่วนนี้ก็เห็นใจฝ่ายเลขานุการ เพราะประธานคณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเป็นข้าราชการการเมือง ที่หากมีการกิจเร่งด่วนอาจจะต้องเลื่อนการประชุม นอกจากนั้น เมื่อมีการปรับคณะรัฐมนตรีแต่ละครั้ง อาจจะต้องเปลี่ยนคนที่ประธาน ทำให้จัดการประชุมไม่ได้ กล่าวคือ ประธานคณะกรรมการฯ ได้มีการเปลี่ยนแปลง ถึง 3 คน ในรอบ 2 ปี จากพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ เป็นนายวันมูหะมัดนอร์ มะทา และเป็น ร.ต.อ.ปุระชัย เปี่ยมสมบูรณ์ ซึ่งหลังจากการเลือกตั้งในวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2548 จะมีการเปลี่ยนประธานอีก ทำให้ขาดความต่อเนื่องในการดูแล

ในส่วนเรื่องให้บุคคลภายนอกเข้าร่วมสังเกตการณ์ในการประชุม อาจเกิดความสับสนในแนวคิดของการมีส่วนร่วม เพราะการประชุมที่มีคนภายนอกที่มีใช้กรรมการ มานั่งสังเกตการประชุมนับร้อยคน และประธานยังเปิดโอกาสให้บุคคลภายนอกร่วมแสดงความคิดเห็นได้ด้วย ทำให้คณะกรรมการหลายท่านไม่กล้าแสดงความคิดเห็นอย่างเสรี ทำให้การระดมความคิดเห็นจากคณะกรรมการในเรื่องต่างๆ ไม่ได้ผลเท่าที่ควร คณะผู้ศึกษาวิเคราะห์ว่า การประชุมของคณะกรรมการฯ ไม่ควรให้บุคคลภายนอกเข้าร่วมประชุม แต่ควรมีเวทีอย่างอื่นที่จะให้บุคคลภายนอกเข้าร่วม เช่น เวทีของคณะอนุกรรมการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนและการประชาสัมพันธ์ เป็นต้น

โดยสรุป ปัญหาประสิทธิภาพของคณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาที่มีข้อควรปรับปรุงดังนี้:

- 1) เพื่อให้การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนมีประสิทธิภาพ ควรกำหนดวิธีการที่ได้มาของกรรมการภาคประชาชน แบบเครือข่ายกลุ่มอาชีพ เพื่อให้เป็นตัวแทนภาคประชาชนอย่างแท้จริง
- 2) องค์ประกอบของคณะกรรมการ ไม่ควรให้มีตัวแทนของฝ่ายราชการมากเกินไป กรรมการจำนวน 39 คน เป็นตัวแทนฝ่ายราชการถึง 26 คน ผู้ทรงคุณวุฒิและภาคประชาชนเพียง 13 คน ทำให้ขาดความสมดุล น่าจะลดจำนวนตัวแทนของฝ่ายราชการลงมา คณะกรรมการที่ประชุมแล้วระดมความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่ โดยหลักการไม่ควรเกิน 20 คน
- 3) การประชุมไม่ควรให้บุคคลภายนอกเข้าร่วมประชุม หรือร่วมแสดงความคิดเห็น เพื่อให้คณะกรรมการมีอิสระในการแสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่
- 4) หากเป็นไปได้ รัฐบาลไม่ควรเปลี่ยนประธานกรรมการ บ่อยครั้ง เนื่องจากทำให้งานขาดความต่อเนื่อง เพราะประธานคนใหม่ต้องใช้เวลาพอสมควรในการศึกษาติดตามงานที่ผ่านมาแล้ว

2. ประสิทธิภาพของคณะอนุกรรมการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนและประชาสัมพันธ์ มติที่ประชุมคณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ครั้งที่ 2/2546 เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2546 เห็นชอบให้มีการแต่งตั้งคณะอนุกรรมการ เพื่อส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน การประชาสัมพันธ์ และสร้างจิตสำนึกให้แก่ราษฎรในพื้นที่ เพื่อให้การดำเนินงานฟื้นฟู อนุรักษ์ และพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

คณะกรรมการประกอบด้วยตัวแทนภาครัฐ นักวิชาการและผู้นำองค์กรต่างๆ จำนวน 52 คน ปัญหาสำคัญของคณะกรรมการชุดนี้ คือ ความเป็นเอกภาพ (Unity) ของกรรมการ เนื่องจากมีกรรมการถึง 52 คน และมีการแต่งตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษาของประธานอนุกรรมการอีกนับร้อยคน ในการประชุมครั้งที่ 3/2546 เมื่อวันที่ 23 สิงหาคม 2546 ณ ศาลากลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช อนุกรรมการหลายท่านได้แสดงความห่วงใยว่า ที่ปรึกษามีจำนวนมาก กรรมการมีจำนวนมาก หากดำเนินการไม่รัดกุม จะทำให้ขาดความเป็นเอกภาพในการแก้ปัญหา นอกจากนี้ การประชุมแต่ละครั้งจะมีกรรมการนับสิบ ขาดประชุม บางคนเป็นกรรมการแต่ไม่เคยเข้าประชุมเลย ปัญหานี้น่าจะแก้ไขได้ไม่ยาก ด้วยการลดจำนวนกรรมการลงมา คัดเลือกคนที่มุ่งมั่นตั้งใจทำงาน โดยถามความสมัครใจคนที่จะมาเป็นกรรมการก่อนที่จะ แต่งตั้งหรืออาจจะประชุมกำหนดบทบาทหน้าที่ของ คณะอนุกรรมการให้ชัดเจน คณะอนุกรรมการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนและประชาสัมพันธ์ พยายาม แก้ไขปัญหานี้โดยตั้งศูนย์ประสานงานของคณะกรรมการ ที่สถาบันทักษิณคดีศึกษามหาวิทยาลัย โดยให้นายศิริพล สัจจะพันธ์ และนายสนั่น ลิ้มวิวัฒน์กุล เป็นผู้ประสานงาน แต่ก็ยังประสบปัญหาในเรื่องการใช้จ่ายงบประมาณกล่าวคือ ตั้งงบประมาณไว้แล้ว เบิกจ่ายไม่ได้ ทำให้ศูนย์ประสานงานที่กล่าวมาต้องยกเลิกไป

3. ปัญหาการบริหารงบประมาณ แต่ละปีรัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณตาม ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ ที่จำแนกไปตามกระทรวงต่างๆ นอกจากนั้น รัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณแก่แผนงานที่สำคัญ ปีละประมาณ 10-20 แผนงาน เป็นแผนงบประมาณเชิง บูรณาการ แผนงบประมาณเพื่อการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเป็นแผนบูรณาการตั้งแต่ปีงบประมาณ 2547 โดยคณะรัฐมนตรีมีมติเมื่อวันที่ 17 มิถุนายน 2546 เห็นชอบให้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นหน่วยงานหลักรับผิดชอบการจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

อย่างไรก็ตาม แผนงบประมาณในเชิงบูรณาการ มีการเปลี่ยนแปลงแต่ละปี ทำให้ผู้รับผิดชอบไม่มั่นใจว่างบประมาณในส่วนของการที่เกี่ยวข้องกับทะเลสาบสงขลาจะเป็นแผนงบประมาณเชิงบูรณาการใน ปีงบประมาณต่อไปหรือไม่ ตัวอย่างเช่น ในปีงบประมาณ 2549 คณะรัฐมนตรีมีมติเมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน 2547 เห็นชอบให้มีการจัดทำแผนงบประมาณในเชิงบูรณาการ พ.ศ. 2549 แต่มติคณะรัฐมนตรีไม่ได้ระบุให้ชัดเจนว่าแผนงบประมาณเชิงบูรณาการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาอยู่ด้วย เลขาธิการรัฐมนตรีจึงมีหนังสือถึงผู้อำนวยการสำนักงานงบประมาณ ขอให้ไขมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน 2547 เนื่องจากมติคณะรัฐมนตรีมีความคลาดเคลื่อน (เอกสารลงวันที่ 8 ธันวาคม 2547) กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่เป็นหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบ การจัดทำแผนงบประมาณเชิงบูรณาการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ต้องเร่งรีบในการดำเนินการ เพื่อให้ทันปฏิทินและขั้นตอนการจัดทำแผนงบประมาณเชิงบูรณาการ ซึ่งในกระบวนการจัดทำงบประมาณ จะต้องเสนอให้คณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาให้ความเห็นชอบ และจัดส่งค่าของงบประมาณให้สำนักงานงบประมาณต่อไป

ในการประชุมคณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ครั้งที่ 1/2548 วันที่ 7 มกราคม 2548 ไม่ได้พิจารณาแผนงบประมาณเชิงบูรณาการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา พิจารณา เพราะที่ประชุมยังไม่เห็นชอบกับแผนแม่บทการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ที่เป็นกรอบใหญ่ของแผนงบประมาณในบูรณาการ เหตุผลสำคัญที่ประธานคณะกรรมการ (ร. ต. อ. ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์) กล่าวถึงคือ ไม่ต้องการให้มีข้อครหา เพราะใกล้ที่จะมีการเลือกตั้งในวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2548

โดยหลักการ แผนงบประมาณเชิงบูรณาการ เป็นแผนงานที่รัฐบาลให้ความสำคัญ ที่หน่วยงานต่างๆ ต้องทำเพื่อการสนองตอบนโยบายของทางรัฐบาล แต่ปัญหาสำคัญที่ควรปรับปรุง 2 ประการ คือ ประการแรก รัฐบาลต้องกำหนดให้ชัดเจนว่า การพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาจะใช้แผนงบประมาณเชิงบูรณาการ เพื่อให้หน่วยงานที่รับผิดชอบได้เตรียมการจัดทำงบประมาณได้ ประการที่สอง เงินงบประมาณของหน่วยงานต่างๆ ที่จัดทำแผนบูรณาการเพื่อตอบสนองนโยบายของรัฐบาล ควรแยกออกมาต่างหาก ไม่ควรที่จะถูกปิดกั้นโดยแผนงบประมาณของหน่วยงานนั้นๆ เพราะแต่ละหน่วยงานก็มีภารกิจที่ต้องทำด้วยการแก้ไขปัญหาตามอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานอยู่แล้ว หากกำหนดแผนงบประมาณไว้ เมื่อเสนองบประมาณแผนงานบูรณาการไว้มาก จะทำให้ภารกิจของหน่วยงานตนเองไม่บรรลุผล

4. ปัญหาการแต่งตั้งคณะกรรมการ การแต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ที่หลายๆ ภาคีร่วมเป็นกรรมการ มีปัญหาที่รับรู้กันในวงการสื่อมวลชน หลังมีคำสั่งแต่งตั้ง มักมีการวิจารณ์ว่าทำไมบางคนไม่ได้รับการแต่งตั้ง หรือได้รับการแต่งตั้ง ตัวอย่างเช่น หนังสือพิมพ์รายสัปดาห์โพกัสภาคใต้ ฉบับที่ 278 วันที่ 26 เมษายน 2546 พาดหัวข่าว “จิว” หนุนขาด สผ. ถอดชื่อ “วีระ” โดยเนื้อหาพูดถึงการที่นายวีระ มุสิกพงศ์ ผู้ช่วยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ไม่ได้รับการแต่งตั้งเป็นกรรมการ เพราะความขัดแย้ง 2 กลุ่ม การเมืองในพรรคไทยรักไทย ระหว่างกลุ่มที่มาจากสายพรรคความหวังใหม่เดิม กับกลุ่มที่มาจากสายนายประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์

ปัญหาการแต่งตั้งกรรมการที่เป็นตัวแทนภาคประชาชนในพื้นที่ ก็มีปัญหาด້ายๆ กับตัวแทนของข้าราชการการเมือง ในตัวแทนภาคประชาชนก็มีการกล่าวหาว่าคนนั้นมาจากสายของคนนี้ ซึ่งไม่เป็นผลดีต่อการทำงาน เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะไม่มีการจัดตั้งเครือข่ายอาชีพที่ชัดเจน ตัวแทนภาคประชาชน จึงขาดองค์กระดึบล่างสนับสนุน ตัวอย่างเช่น การแต่งตั้งผู้แทนประชาชนในพื้นที่ของกรรมการชุดนี้ จำนวน 9 คน ทั้ง 9 คน เป็นผู้นำของชุมชนที่ไม่ได้มีฐานอาชีพว่าเป็นตัวแทนของกลุ่มอาชีพใดที่ชัดเจน บางคนเป็นผู้ใหญ่บ้านที่สนใจงานพัฒนา บางคนเป็นอาจารย์ใหญ่ บางคนทำงานองค์กรอาสาสมัครประชาชน บางคนทำงานองค์กรพัฒนาเอกชน บางคนเป็นนักการเมืองท้องถิ่นที่ประสานงานกับฝ่ายต่างๆ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ตัวแทนผู้ประกอบการ ไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยว อุตสาหกรรม หอการค้า หรือนักธุรกิจ ไม่ได้เป็นตัวแทน ทั้งๆ ที่กิจกรรมของการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีผลกระทบต่ออาชีพที่เขาทำอยู่

การแต่งตั้งบุคคลที่ไม่ได้สังกัดกลุ่ม หรือองค์กรใดที่ชัดเจน หากมองอย่างผิวเผิน อาจคิดได้บุคคลนั้นเขาจะสามารถปัญหาของส่วนรวมได้ดี เพราะไม่ติดผลประโยชน์ของกลุ่ม แต่หากวิเคราะห์ให้ลึกซึ้งๆ จะพบว่า กรรมการภาคประชาชนบางคนไม่มั่นใจในสถานะของตนเองว่าเป็นตัวแทนของกลุ่มหรือไม่ พูดเสนอความคิดเห็นก็เป็นความเห็นส่วนตัวเท่านั้น ไม่ได้มีข้อผูกมัดที่จะต้องไปชี้แจงต่อกลุ่มที่ตนเองสังกัดอย่างไร เพราะการรวมกลุ่มหลวมๆ ไม่ได้เสนอตัวแทนให้ชัดเจนว่า ใครจะเป็นตัวแทนในคณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา หากมีการพัฒนากลุ่มอาชีพอย่างเป็นระบบ และเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย คนที่ได้รับการแต่งตั้งจะต้องไปประชุมพบปะกับสมาชิก เวลาให้ข้อคิดเห็นในที่ประชุมก็เป็นการพูดแทนในกลุ่มอาชีพของตนเองได้ ซึ่งจะทำให้ปัญหาต่างๆ ที่นำเสนอได้รับการแก้ไขได้ดีกว่าคนที่ไม่ได้สังกัดกลุ่ม/องค์กร เนื่องจากรู้ปัญหาต่างๆ ในกลุ่มอาชีพตนเองดี ตัวอย่างเช่นเครือข่ายชาวประมงทะเลสาบสงขลา ที่ได้จัดเวทีรับฟังความคิดเห็นของชาวประมงรอบทะเลสาบ 36 เวที พร้อมทั้งคัดเลือกตัวแทนของเครือข่าย มาร่วมพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา หากได้ผู้นำของชาวประมง ที่มีฐานของเครือข่ายเชื่อมโยงเป็นระบบ การได้เป็นกรรมการของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา จะทำให้มีบทบาทสำคัญ ที่จะแสดงความคิด

เห็นแทนผู้ทำอาชีพการประมง หากกลุ่มเครือข่ายอื่นๆ ได้มีการจัดตั้งเช่นกลุ่มประมง จะทำให้ได้กรรมการภาคประชาชนมีศักยภาพ และเป็นตัวแทนของกลุ่มอาชีพที่ชัดเจนมากขึ้น

5. การขาดหน่วยงานหลักรับผิดชอบการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา การพัฒนาที่จะก่อให้เกิดผลอย่างจริงจังต้องมียุทธศาสตร์รับผิดชอบเพื่อดูแลและแก้ไขปัญหาอย่างต่อเนื่อง หากโครงสร้างการบริหารจัดการการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาจะพบว่า คณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เป็นคณะกรรมการหลักดูแล โดยมีคณะกรรมการอีก 3 ชุด ช่วยคณะกรรมการ และมีสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นฝ่ายเลขานุการ การทำงานแบบคณะกรรมการมักจะเน้นการประสานงานและประสานแผนงานต่างๆ เพื่อให้หน่วยงานต่างๆ ดำเนินการ ซึ่งการบริหารแบบนี้ได้กระทำมาก่อนรัฐบาลชุดนี้ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534 ที่รัฐบาลได้จัดตั้งคณะกรรมการกำกับการแก้ไขปัญหาและประสานการใช้ประโยชน์ทรัพยากรน้ำในทะเลสาบสงขลา และปี พ.ศ. 2535 ที่รัฐบาลได้แต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา กล่าวคือ คณะกรรมการจะปรับเปลี่ยนไปตามมติของรัฐบาลแต่ละชุด ซึ่งทำให้งานพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาขาดความต่อเนื่อง ปัญหาต่างๆ จึงไม่ได้รับการแก้ไขเท่าที่ควร

5.4 แนวทางการปรับปรุงการบริหารจัดการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

การจัดตั้งระบบและกลไกในการบริหารจัดการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ภายใต้โครงสร้างใหม่มีแนวคิดพื้นฐานดังนี้:

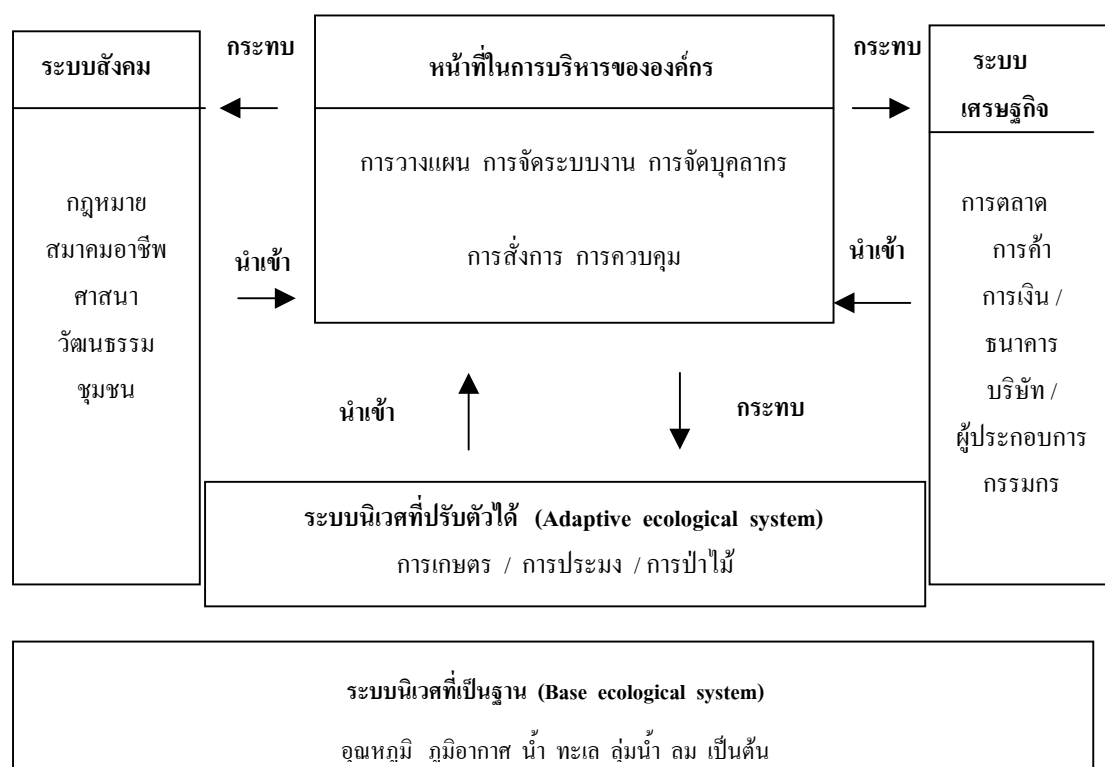
- (ก) การนำเสนออยู่ภายใต้โครงสร้างการบริหารที่อาจมีการปรับเปลี่ยนได้ในอนาคต
- (ข) องค์กรที่นำเสนอจะใช้พื้นที่ลุ่มน้ำ เป็นกรอบทางชีวกายภาพในการวางแผน โดยคำนึงถึงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบและกระบวนการต่างๆ ที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ
- (ค) กลไกหรือองค์กรที่นำเสนอจะต้องมีกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง และมีลักษณะเชิงยุทธศาสตร์ (Strategic/Adaptive) สามารถปรับตัว และพลิกแพลง เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ในแผน
- (ง) มีช่องทางที่สามารถนำข้อมูลจากภายนอก รวมทั้งข้อบกพร่องภายในองค์กรเข้าสู่การประชุมร่วมกัน เพื่อปรับเปลี่ยนกระบวนการทำงาน
- (จ) การบริหารจัดการจะต้องให้ความสำคัญกับการกระจายอำนาจให้คน หรือองค์กรในพื้นที่ได้มีส่วนร่วมในการบริหาร โดยเฉพาะตัวแทนจากกลุ่มต่างๆ ในพื้นที่ซึ่งมีส่วนได้ส่วนเสียในรูปแบบต่างๆ กัน
- (ฉ) การประสานงานจะเป็นกลไกที่มีความสำคัญในองค์กร โดยเฉพาะในระดับที่สูงกว่า โดยมีการนำหลายหน่วยงานมารวมกันเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดเห็น มีการจัดระบบวงจรการทำงานที่จะต้องพึ่งพาซึ่งกันและกัน
- (ช) โครงสร้างขององค์กรควรสอดคล้องกับนโยบายของรัฐ โดยเฉพาะด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- (ซ) รูปแบบขององค์กรจะต้องสอดคล้องกับกฎหมาย และระเบียบหลักๆ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์ และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน

(ฉ) ข้อมูลและการใช้ข้อมูลข่าวสารอย่างเป็นระบบผ่านเทคโนโลยีสมัยใหม่ และมีระบบข้อมูลข่าวสารที่ทันสมัยเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการในอนาคต

แนวคิดในการปรับปรุงระบบและกลไกการบริหารใหม่ ต้องตระหนักถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างองค์กรบริหารกับระบบนิเวศวิทยา ทั้งทางสังคมและทางธรรมชาติ (รูปที่ 5.2)

คณะผู้ศึกษาเรื่องกลไกการบริหารจัดการทะเลสาบสงขลา ขอเสนอเกณฑ์ในการปรับปรุงการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยยึดหลักสำคัญ 6 ประการคือ:

- (1) หลักประสิทธิภาพ กล่าวคือ ใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ใช้งบประมาณน้อย แต่เกิดผลงานมาก
- (2) หลักการมีส่วนร่วม และมีศักยภาพในการประสานงาน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ภาคราชการ ต้องร่วมรับผิดชอบให้ประชาชนในพื้นที่ร่วมคิด ร่วมดำเนินการ และร่วมประเมินโครงการต่างๆ
- (3) หลักการปรับตัวและพัฒนาต่อเนื่อง การบริหารที่มีประสิทธิภาพต้องมีความสามารถในการปรับตัว/องค์กร และมีการพัฒนาการบริหารอย่างต่อเนื่อง
- (4) หลักระบบข้อมูลทันสมัยทันเหตุการณ์ ต้องมีการปรับปรุงระบบฐานข้อมูล โดยนำข้อมูลภายนอกมาใช้ในการบริหารจัดการ โดยเฉพาะในการวิเคราะห์โครงการและติดตามประเมินผล
- (5) หลักความสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลและกฎหมายที่มีอยู่
- (6) หลักความสอดคล้องกับการกระจายอำนาจให้ท้องถิ่น

ที่มา: ปรับปรุงจาก The International Council for Local Environmental Initiatives, 1994

รูปที่ 5.8 ปฏิสัมพันธ์ระหว่างองค์กรกับสิ่งแวดล้อม

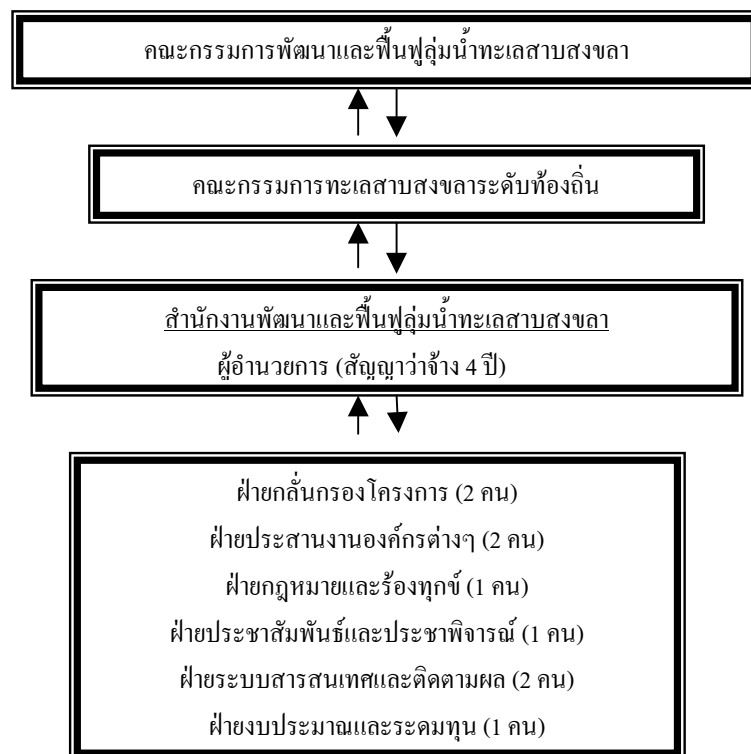
จากแนวคิดระบบการบริหารจัดการที่ปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม แนวทางในการปรับปรุงระบบและกลไกในการบริหารทะเลสาบสงขลา ต้องมีองค์กรที่มีอำนาจ (Authority) หน้าที่ความรับผิดชอบที่สมดุล (Responsibility and Equity) มีเอกภาพ (Unity) และมีประสิทธิภาพในการแก้ปัญหา (Efficiency) โดยร่วมกันผนึกกำลังกับภาคประชาชนและทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาทั้งเชิงพื้นที่และภารกิจ (Area Function Participation; AFP) ในทุกขั้นตอน เพราะประชาชนจะเป็นผู้ได้รับทั้งประโยชน์ และผลกระทบ จากการพัฒนาโดยตรง

แนวทางเบื้องต้นในการปรับปรุงระบบและกลไกการบริหารจัดการ และพัฒนาทะเลสาบสงขลา มี 3 แนวทาง

- (1) แนวทางที่เสนอโดยมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
- (2) แนวทางที่เสนอโดยคณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ
- (3) แนวทางที่เสนอโดยชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

5.4.1 แนวทางที่ 1 : แผนภาพที่เสนอโดยมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

แนวทางนี้เสนอโดยมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เมื่อปี พ.ศ. 2540 โดยมีโครงสร้างการบริหาร และแนวคิดทั่วไปดังต่อไปนี้ (รูปที่ 5.9)

ที่มา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2540

รูปที่ 5.9 โครงสร้างการบริหารของสำนักงานพัฒนาและฟื้นฟูลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาตามแนวทางที่ 1

ลักษณะการบริหารของสำนักงานพัฒนาและฟื้นฟูทะเลสาบสงขลา(สพส.) คล้ายๆ กับการบริหารของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) โดยมีคณะกรรมการนโยบายกองทุนสนับสนุนการวิจัย เป็นผู้ดูแลทางนโยบาย ส่วน สพส. จะมีคณะกรรมการพัฒนาและฟื้นฟูลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เป็นผู้ดูแล และกำหนดนโยบาย รัฐบาลสนับสนุน โดยจัดตั้งกองทุนขึ้นมาก่อนหนึ่ง ในระยะแรกๆ เพื่อให้การบริหารได้อย่างมีประสิทธิภาพ ให้ผู้อำนวยการมาจากการว่าจ้าง อัตราเงินเดือนสูงเหมาะสมกับหน้าที่ความรับผิดชอบ และระเบียบปฏิบัติจะคล่องตัวกว่าระบบราชการ โดยกำหนดให้มีการกึ่งที่แน่ชัด มีการประเมินผลงานเป็นระยะๆ

อำนาจหน้าที่และองค์ประกอบของโครงสร้างตามแนวทางที่ 1

(1) คณะกรรมการพัฒนาและฟื้นฟูลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

• **อำนาจหน้าที่** ให้ สพส. เป็นสำนักงานกลางในการพัฒนาและฟื้นฟูลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยองค์กรชุมชนที่เป็นสมาชิกมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและหลักเกณฑ์ในการดำเนินงาน มีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้:

- กำหนดนโยบายเพื่อการพัฒนา ฟื้นฟู อนุรักษ์และแก้ไขความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยยึดหลักการพัฒนาแบบบูรณาการที่เน้นคนและองค์กรชุมชนเป็นศูนย์กลาง
- ประสาน และจัดทำแผนพัฒนาทะเลสาบสงขลาอย่างเป็นระบบ โดยเน้นการประสานงานกับหน่วยงานของรัฐ เอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน และสถาบันการศึกษา
- พัฒนาชุมชนท้องถิ่นและองค์กรชาวบ้านบริเวณรอบๆ ทะเลสาบสงขลาให้เข้มแข็ง ช่วยเหลือตัวเองได้
- ควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดิน และทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ บริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยยึดหลักการพัฒนาแบบสมดุลและยั่งยืน

• **องค์ประกอบ** ให้มีคณะกรรมการคณะหนึ่งเรียกว่า “คณะกรรมการพัฒนาและฟื้นฟูลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา” ประกอบด้วยรองนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน ปลัดกระทรวงมหาดไทย ปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม ปลัดกระทรวงเกษตร และสหกรณ์ ตัวแทนสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ผู้แทนองค์กรชุมชนชาวประมง ผู้แทนองค์กรชุมชนชาวนา (ในบริเวณพื้นที่ทะเลสาบ) ผู้แทนองค์กรชุมชนชาวสวนยาง ผู้แทนองค์กรพัฒนาเอกชนภาคใต้ ผู้แทนองค์กรเอกชน ตัวแทนกรมโยธาธิการและผังเมือง เลขาธิการสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม ตัวแทนสถาบันการศึกษาในพื้นที่ และกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิไม่เกินสองคนเป็นกรรมการ ให้ผู้อำนวยการเป็นกรรมการ และเลขานุการ กรรมการซึ่งเป็นผู้แทนองค์กรต่างๆ ให้มาจากการเลือกตั้ง ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด โดยมีองค์ประกอบเป็นแบบพหุภาคี ดังนี้

- หน่วยงานราชการ	6	คน
- ตัวแทนนักวิชาการ	3	คน

- ผู้แทนชาวบ้าน 3 คน
- ผู้แทนองค์กรเอกชน 1 คน
- ผู้แทนองค์กรพัฒนาเอกชน 1 คน

(2) คณะกรรมการทะเลสาบสงขลาระดับท้องถิ่น

• อำนาจหน้าที่

- ประสานงาน และประสานแผนพัฒนา และฟื้นฟูทะเลสาบอย่างเป็นระบบ กับหน่วยงานของรัฐ เอกชน สถาบันการศึกษา สำนักงานพัฒนาและฟื้นฟูทะเลสาบสงขลา และคณะกรรมการพัฒนาและฟื้นฟูลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ในการแก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรม และฟื้นฟูทะเลสาบสงขลา

- พิจารณาโครงการต่างๆ ที่จะแก้ปัญหาดูแลทะเลสาบอย่างเป็นระบบแบบผสมผสานแบบยึดพื้นที่

- ติดตามประเมินผลโครงการต่างๆ ที่อนุมัติ
- กำกับดูแลการทำงานของสำนักงานจัดการทะเลสาบสงขลา

• องค์ประกอบ

ให้คณะกรรมการระดับท้องถิ่นประกอบด้วย ผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา ผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้ว่าราชการจังหวัดพัทลุง ผู้แทนองค์กรชุมชนท้องถิ่นจากอำเภอต่างๆ ที่มีพื้นที่ติดบริเวณทะเลสาบ อำเภอละ 1 คน ผู้แทนหอการค้า ผู้แทนสภาอุตสาหกรรม ผู้แทนองค์กรพัฒนาเอกชน ไม่เกิน 2 คน ตัวแทนกรมประมง ตัวแทนกรมป่าไม้ ตัวแทนกรมพัฒนาชุมชน ตัวแทนกรมเร่งรัดพัฒนาชนบท ผู้อำนวยการสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคใต้ ผู้ทรงคุณวุฒิท้องถิ่น ไม่เกิน 2 คน ตัวแทนมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ โดยให้ผู้อำนวยการสำนักงานเป็นกรรมการและเลขานุการ (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2540)

ให้ประธานกรรมการ เป็นผู้แต่งตั้งประธานกรรมการระดับท้องถิ่น โดยคำแนะนำของคณะกรรมการระดับท้องถิ่น โดยมีองค์ประกอบเป็นแบบพหุภาคี ดังนี้

- หน่วยราชการ 8 คน
- ตัวแทนฝ่ายนักวิชาการ 3 คน
- ตัวแทนองค์กรชาวบ้าน 15 คน (อำเภอละ 1 คน)
- ผู้แทนองค์กรเอกชน 2 คน
- ผู้แทนองค์กรพัฒนาเอกชน 2 คน

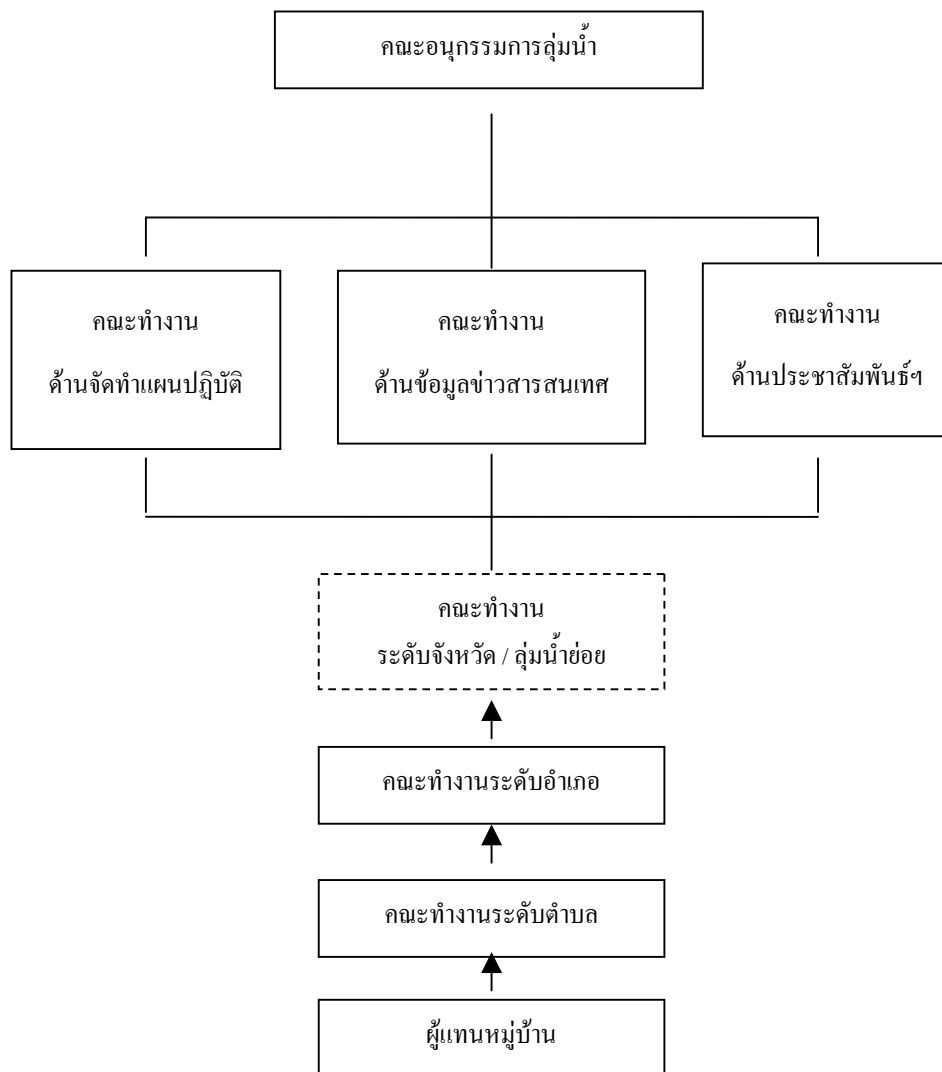
(3) สำนักงานพัฒนาและฟื้นฟูลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เป็นองค์กรที่รับผิดชอบดูแลเรื่องทะเลสาบสงขลาทั้งหมด โดยมีผู้อำนวยการมาจากการว่าจ้างเป็นคนควบคุมดูแล โดยมีภารกิจหลักคือ กลั่นกรองโครงการที่ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงานราชการ องค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรเอกชนต่างๆ เสนอเข้ามา เพื่อให้คณะกรรมการทะเลสาบสงขลาระดับท้องถิ่นพิจารณา โดยประสานงานกับองค์กรต่างๆ เพื่อผลักดันให้โครงการต่างๆ ที่เสนอเข้ามาดำเนินไปด้วยดีมีประสิทธิภาพ อาจเสนอให้มีระบบสารสนเทศและติดตามผล เพื่อ

ประเมินผลโครงการต่างๆ เป็นระยะ นอกจากนั้น อาจจะมีฝ่ายกฎหมายและร้องทุกข์ ฝ่ายประชาสัมพันธ์และประชาสัมพันธ์ และฝ่ายงบประมาณ และระดมทุน รวมจำนวนพนักงานของสำนักงานประมาณ 10 คน ในระยะเริ่มต้น รัฐบาลอาจจะเสนอเงินกองทุนขึ้นมาก่อนหนึ่งที่มีการบริหารคล่องตัว โดยให้ผู้จัดการมาจากการว่าจ้างแบบเอกชน เงินเดือนสูงกว่าราชการ ระเบียบการใช้จ่ายคล่องตัวกว่า ทำให้แก้ปัญหาที่มีประสิทธิภาพ นอกจากเงินกองทุนที่รัฐบาลสนับสนุนให้ก่อนหนึ่ง กองทุนของสำนักงานพัฒนาและฟื้นฟูลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา (สพส.) อาจจะได้รับเงินจากเงินร่วมทุนจากองค์กรชุมชน เงินและทรัพย์สินที่มีผู้อุทิศให้ เงินค่าธรรมเนียมและค่าบริการ และเงินงบประมาณว่าด้วยการพัฒนาชนบทและกระจายความเจริญ ไปสู่ส่วนภูมิภาค

โดยสรุป แนวทางนี้พยายามให้มีสำนักงานพัฒนาและฟื้นฟูทะเลสาบสงขลา เป็นองค์กรหลักรับผิดชอบการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยการดูแลทางนโยบายต่อคณะกรรมการพัฒนาและฟื้นฟูลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และพิจารณาโครงการประสานแบบต่างๆ ผ่านคณะกรรมการทะเลสาบสงขลาในระดับท้องถิ่น แต่ในปี พ.ศ. 2546 รัฐบาลได้ปฏิรูประบบราชการ หน่วยงานที่เสนอไว้หลายหน่วยงานมีการเปลี่ยนแปลง เช่น ได้มีการยกเลิกตำแหน่งปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม และได้มีการยุบกรมเร่งรัดพัฒนาชนบท หากนำแนวคิดนี้มาใช้ อาจจะต้องทบทวนตัวตนของหน่วยงานต่างๆ ให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลง

5.4.2 แนวทางที่ 2 แผนภาพที่เสนอโดยตามแนวคิดของคณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ

เป็นแนวทางที่ถือว่าลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเป็นหนึ่งใน 25 ลุ่มน้ำของประเทศที่บริหารโดยคณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (ดังที่ได้อธิบายไว้ก่อนหน้านี้ในหัวข้อ I แต่จะขอนำมากล่าวซ้ำอีกในที่นี้เพื่อความสมบูรณ์ของเนื้อหา) โดยมีโครงสร้างการบริหารและอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้ (รูปที่ 5.10)

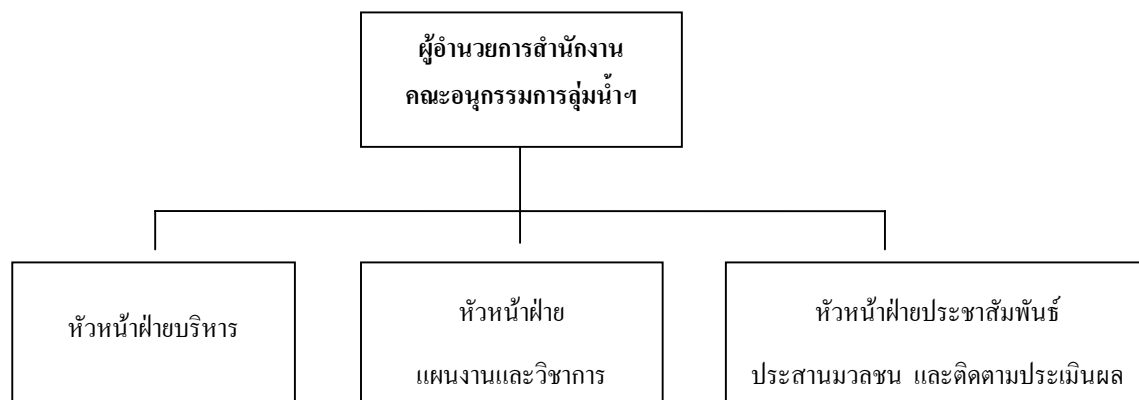
ที่มา: กรมทรัพยากรน้ำ สำนักส่งเสริมและประสานมวลชน ส่วนส่งเสริมและประสานมวลชน

รูปที่ 5.10 พังโครงสร้างองค์กรของคณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (ตามแนวทางที่ 2)

คณะกรรมการลุ่มน้ำ คือ กลุ่มบุคคลที่ทำงานหรืออาศัยอยู่ในแต่ละลุ่มน้ำ ทั้งข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ ผู้แทนองค์กรที่เกี่ยวข้อง ผู้แทนกลุ่มผู้ใช้น้ำ ผู้นำท้องถิ่น ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ มีผลงานหรือประสบการณ์ที่เกี่ยวกับทรัพยากรน้ำ และได้รับการแต่งตั้งตามคำสั่งคณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (กทช.) ให้เป็นอนุกรรมการลุ่มน้ำ คณะอนุกรรมการลุ่มน้ำในแต่ละลุ่มน้ำทำหน้าที่ในการกำหนดนโยบาย วางแผน ประสานแผนเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำในลุ่มน้ำซึ่งครอบคลุมถึงการพัฒนา การใช้ประโยชน์ การอนุรักษ์น้ำในลุ่มน้ำ การจัดสรรน้ำภายในลุ่มน้ำ การป้องกันและแก้ไขปัญหาน้ำท่วม น้ำขาดแคลน และการป้องกันและแก้ไขมลพิษทางน้ำ

สำนักงานคณะกรรมการลุ่มน้ำ เป็นหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นในระดับลุ่มน้ำเพื่อทำหน้าที่ด้านอำนวยการ ธุรการ จัดการประชุม สัมมนา ฝึกอบรม จัดทำแผนปฏิบัติการ ประชาสัมพันธ์ จัดเก็บข้อมูล และเป็นเลขานุการให้คณะกรรมการและคณะทำงานทั้ง 3 ด้าน เจ้าหน้าที่ในสำนักงานคณะกรรมการลุ่มน้ำจะเป็นข้าราชการและเจ้าหน้าที่ของส่วนประสานและบริหารจัดการลุ่มน้ำของลุ่มน้ำนั้นๆ สำนักงานคณะกรรมการบริหารจัดการลุ่มน้ำ แบ่งเป็น 3 ฝ่ายคือ (รูปที่ 5.11)

- ฝ่ายบริหาร ประกอบด้วย งานเลขานุการ งานสารบรรณ งานการเงินและบัญชี งานบริหารทั่วไป และงานอื่นๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย
- ฝ่ายแผนงานข้อมูลและวิชาการ ประกอบด้วยแผนงานและงบประมาณ งานข้อมูล และงานวิชาการ
- ฝ่ายประชาสัมพันธ์ ประสานมวลชน และติดตามประเมินผล ประกอบด้วยงานประชาสัมพันธ์ งานประสานความเข้าใจมวลชน และประสานการปฏิบัติการติดตามประเมินผล

ที่มา : สำนักงานทรัพยากรน้ำภาค 8 , 2546

รูปที่ 5.11 โครงสร้างสำนักงานคณะกรรมการลุ่มน้ำตามแนวทางที่ 2

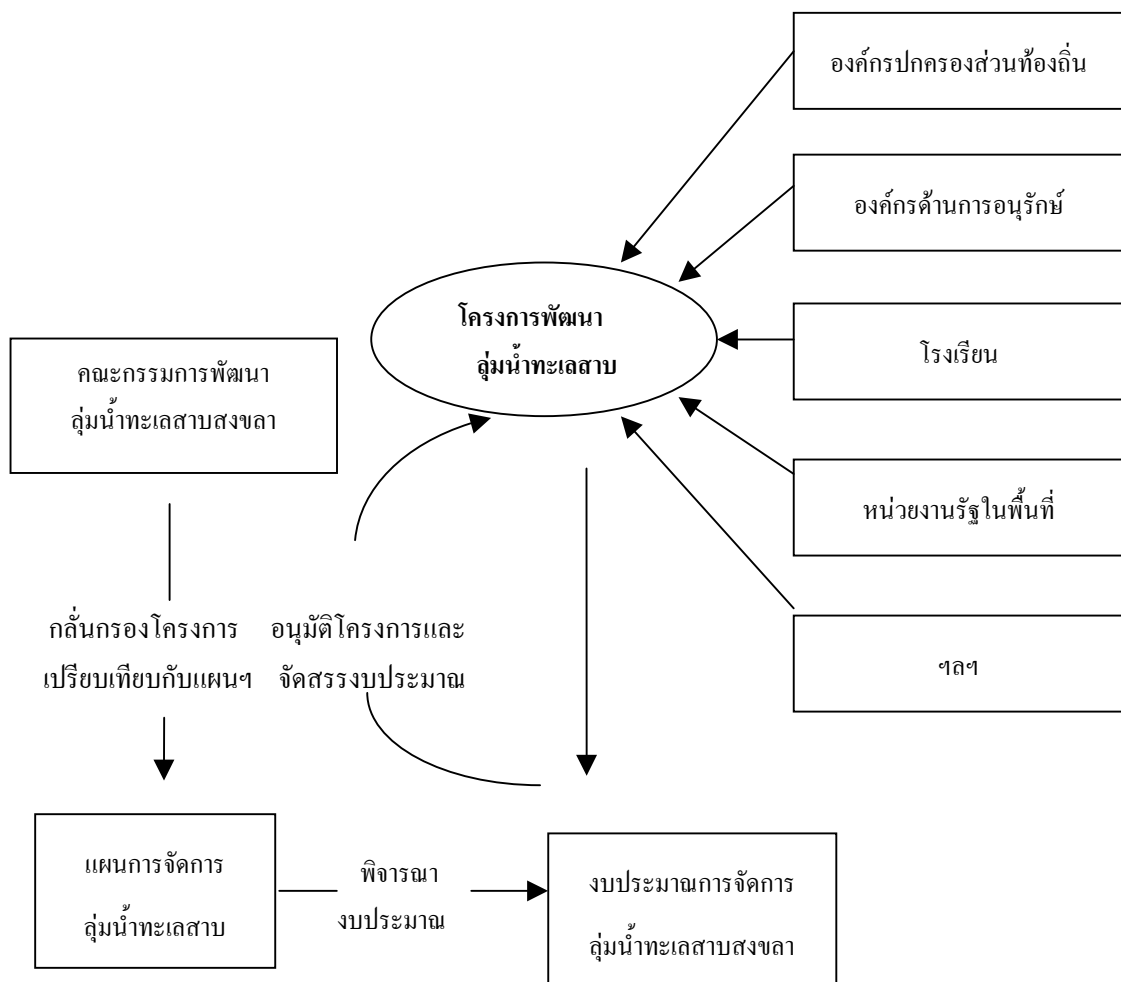
5.4.3 แนวทางที่ 3 แผนภาพที่เสนอโดยชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

เป็นแนวทางที่องค์กรชุมชนในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ได้เสนอในเวทีรับฟังความคิดเห็น ได้รวบรวมจากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้นำของชุมชนในที่ประชุมที่มีการอภิปรายถึงเรื่องการบริหารจัดการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยหลักคิดที่สำคัญคือ (รูปที่ 5.12):

- (1) ต้องให้กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นตัวแทนในคณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยใช้ระบบสรรหาหรือกระบวนการคัดเลือก ที่เครือข่ายของชุมชนให้การยอมรับ จึงต้องมีการลงทะเลเบียนกลุ่ม องค์กรต่างๆ ในเขตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาให้เป็นสมาชิก/เครือข่ายของแต่ละองค์กรย่อย เช่น เครือข่ายประมงพื้นบ้าน

เครือข่ายผู้ประกอบการอุตสาหกรรม เครือข่ายผู้ทำนา เครือข่ายผู้เลี้ยงกุ้ง เครือข่ายผู้ทำการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ เครือข่ายกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นต้น

(2) ตัวแทนคณะกรรมการไม่ควรมีมากเกินไป เพียง 20 คน น่าจะเพียงพอเพื่อให้การบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีหน้าที่สำคัญคือ กลั่นกรองและอนุมัติโครงการเกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา บริหารจัดสรรงบประมาณให้เป็นไปตามแผนการจัดการลุ่มน้ำทะเลสาบ

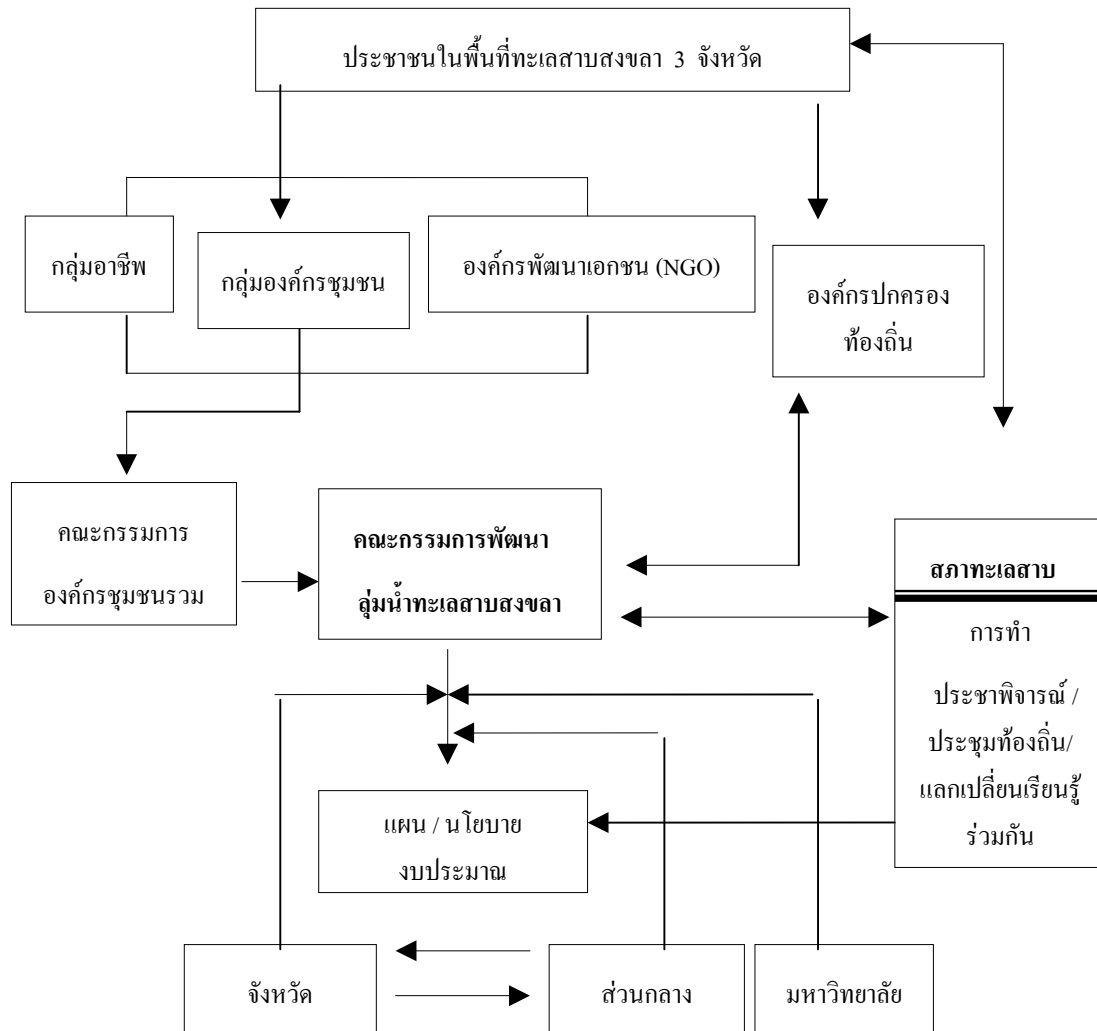

รูปที่ 5.12 ความสัมพันธ์ระหว่างคณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลากับ องค์กรต่างๆ ตามแนวทางที่ 3

(3) เพื่อให้องค์กรมีประสิทธิภาพในการบริหาร และมีความโปร่งใสในการบริหารจัดการ ต้องให้ คณะกรรมการมีความรับผิดชอบกับประชาชนในพื้นที่ทะเลสาบสงขลา 3 จังหวัด โดยประชาชนมีช่องทางทำงาน ร่วมกับคณะกรรมการผ่านเครือข่ายที่ตนเองสังกัด พร้อมทั้งเข้าร่วมในเวทีเปิดที่เรียกว่า “สภาทะเลสาบ” ซึ่งจะมี กิจกรรมที่สำคัญในแต่ละปีคือ (รูปที่ 5.13)

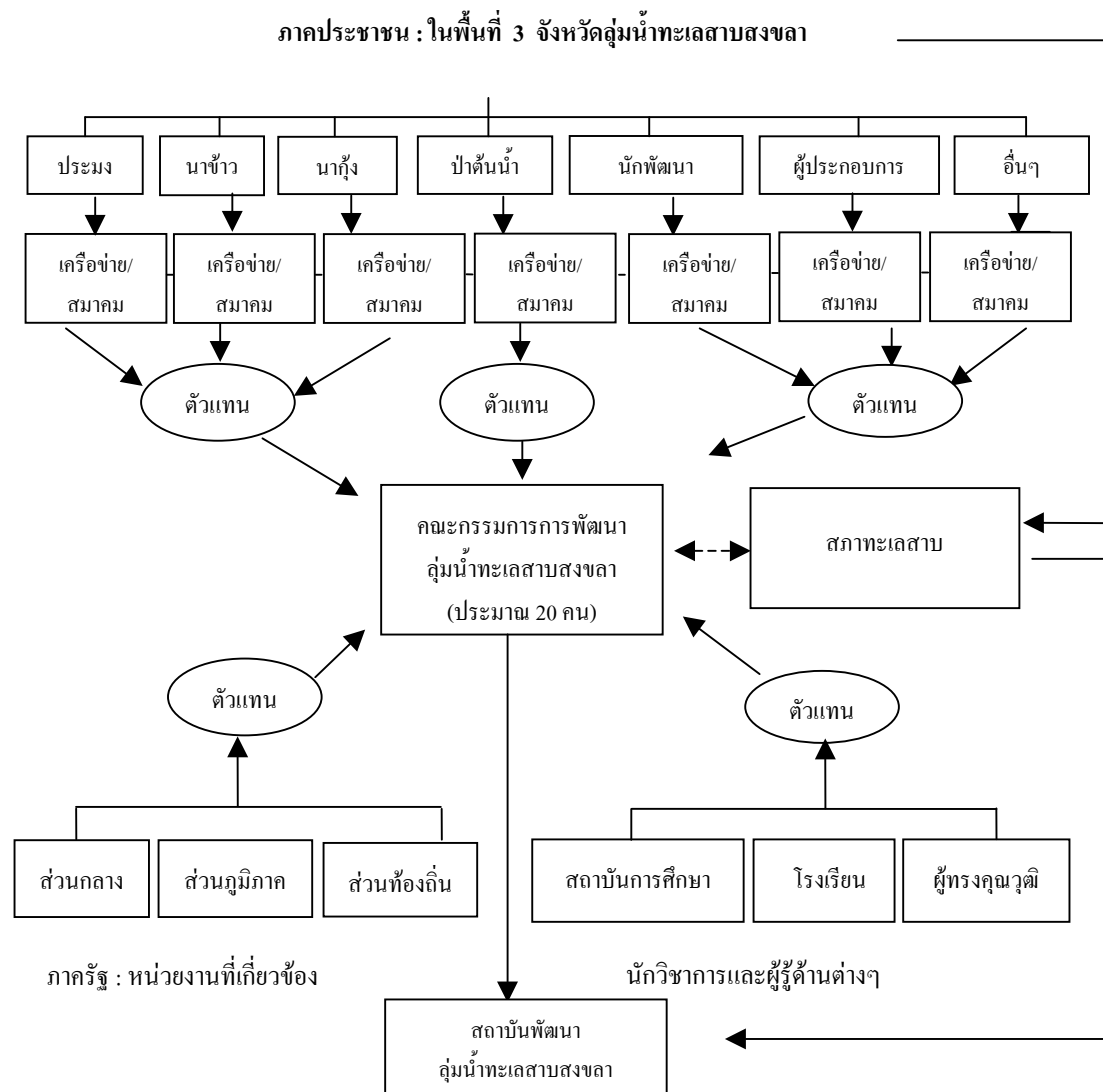
- ประชุมใหญ่ประจำปี ให้องค์กร/เครือข่ายทั้งหมด รายงานผลการดำเนินงานกิจกรรมต่างๆ ใน ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในหนึ่งปีที่ผ่านมา เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และควบคุมการทำงานขององค์กร หน่วยงานต่าง ๆ

- สภาพทะเลสาบอาจจะมีการประชุมแก้ปัญหาในท้องถิ่น หรือทำการประชาพิจารณาเรื่องที่มีความขัดแย้งกันในพื้นที่ อาจจะเนื่องจากผลกระทบจากโครงการใหญ่ในการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

รูปที่ 5.13 ปฏิสัมพันธ์ขององค์กร หน่วยงานต่างๆ กับการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม
ในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาตามแนวทางที่ 3

(4) ตัวแทนภาครัฐจะถูกลดจำนวนลงมา อาจจะเหลือกระทรวงละ 1 คน เพื่อประสานกับกรมต่างๆ ภายในกระทรวงในการทำโครงการต่างๆ เพื่อพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา (รูปที่ 5.14 และรูปที่ 5.15) และเพื่อให้คณะกรรมการฯ ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ควรจัดตั้งสถาบันพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เป็นองค์กรหลักดูแลเรื่องทะเลสาบ ภายใต้การกำกับของคณะกรรมการฯ (รูปที่ 5.16)

รูปที่ 5.14 องค์ประกอบของคณะกรรมการจัดการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาตามแนวทางที่ 3

จากรูปที่ 5.14 สภาทะเลสาบสงขลา จะเป็นตัวเชื่อมการทำงานระหว่างคณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา กับประชาชนในพื้นที่ 3 จังหวัด โดยผ่านการประสานงานของสถาบันพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ที่ประสานผ่านเครือข่าย องค์กรชุมชน เครือข่ายอาชีพต่างๆ เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ อย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง ที่จะต้องมีการจัดประชุมใหญ่ ให้สมาชิก/องค์กร ในเครือข่ายพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มาพบปะ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และแสดงความคิดเห็นต่อโครงการต่างๆ ที่ทำกิจกรรมในลุ่มน้ำทะเลสาบ ผู้เข้าร่วมประชุมควรจะสังกัดกลุ่ม/องค์กร/เครือข่ายต่างๆ ที่คาดว่าจะมีประมาณ 1,000 คน (องค์กร) โดยขึ้นทะเบียนไว้กับสถาบันพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

การได้มาของ ประธานสภาทะเลสาบ อาจจะให้องค์กรที่เป็นสมาชิกเสนอชื่อ โดยคัดให้เหลือ 3 ชื่อ แล้วเสนอให้คณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาแต่งตั้ง โดยมีวาระไม่ควรเกิน 3 ปี การเปิดประชุมสภาทะเลสาบ น่าจะมี 2 เรื่องสำคัญ เรื่องแรกคือ การประชุมใหญ่ประจำปี เพื่อให้องค์กรต่างๆ มาร่วมแสดงความคิดเห็นต่อการพัฒนาในรอบ 1 ปีที่ผ่านมา เรื่องที่สองคือ การเปิดประชุม เพื่อทำประชาพิจารณ์เรื่องใดเรื่องหนึ่ง ตามที่คณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเห็นสมควร

ภาคประชาชน หมายถึง กลุ่มผลประโยชน์ (ผู้ใช้ทรัพยากร) และกลุ่มนักพัฒนา (องค์กรชุมชน เครือข่ายสิ่งแวดล้อม องค์กรพัฒนาเอกชน ผู้สนใจงานพัฒนา)

แต่ละกลุ่มผลประโยชน์ จะมีองค์กรเครือข่ายเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตนเอง เช่น สมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้าน หรือกลุ่มผลประโยชน์ใดที่ยังไม่มีองค์กรเครือข่ายที่ชัดเจน จะต้องสร้างขึ้นมาให้ชัดเจน กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ กลุ่มผลประโยชน์จะมีองค์กรของตนเองที่ทำหน้าที่แทนหรือเป็นตัวแทนของประชาชนกลุ่มผลประโยชน์นั้นๆ อาจจะอยู่ในรูปของสมาคม สมาพันธ์ เครือข่าย ชมรมฯ เป็นต้น และเป็นองค์กรที่ได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการเพื่อมิให้ประชาชนสับสนว่าองค์กรใดหรือคนกลุ่มใดที่จะเป็นตัวแทนของตนเองอย่างแท้จริง และสามารถนำเสนอปัญหาและความต้องการต่อองค์กรเครือข่ายได้โดยตรง

องค์กรเครือข่ายของแต่ละกลุ่มผลประโยชน์ จะเลือกตัวแทนเข้าเป็นคณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำ ตัวอย่างเช่น ตัวแทนอาชีพประมง ทำนา นากุ้ง สวนยาง ป่าต้นน้ำ นักพัฒนาเอกชน และผู้ประกอบการ

วัตถุประสงค์หลักของการจัดองค์กรลักษณะนี้คือ

- ต้องการให้ปัญหาและความต้องการของแต่ละกลุ่มผลประโยชน์ มีองค์กรเครือข่ายหรือกลุ่มตัวแทนของกลุ่มผลประโยชน์นั้นๆ เป็นตัวแทนเพื่อผลักดันให้ปัญหาและความต้องการได้รับการแก้ไข/ตอบสนอง
- ต้องการให้ตัวแทนที่เข้าเป็นคณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เป็นตัวแทนในการตัดสินใจแทนองค์กรเครือข่าย โดยนัยนี้ คณะกรรมการแต่ละคนจะถูกควบคุมการตัดสินใจหรือรับผิดชอบโดยตรงต่อองค์กรเครือข่ายของพวกเขา และองค์กรเครือข่ายจะต้องรับผิดชอบหรือต้องตอบสนองความต้องการของประชาชนกลุ่มนั้นๆ อีกทอดหนึ่ง

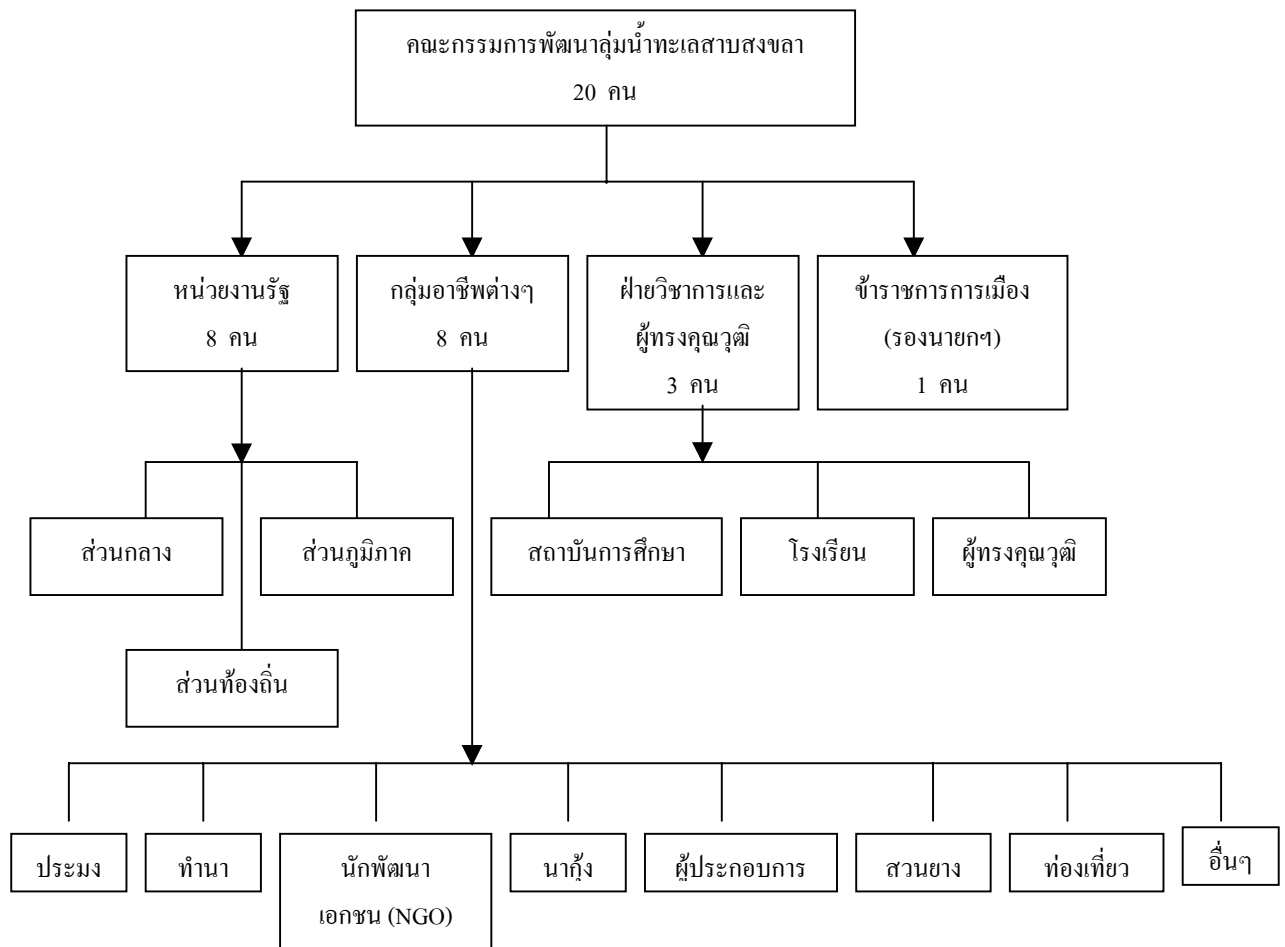
หน่วยงานภาครัฐฯ ที่เข้ามาเป็นคณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำฯ จะต้องเป็นหน่วยงานหลักทั้งด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรและการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และให้มีบทบาทหน้าที่คือ:

- (1) นำนโยบายของคณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ไปสู่ภาคปฏิบัติ/นำไปกำหนดเป็นแผนงาน/โครงการของหน่วยงาน
- (2) เสนอแนะการแก้ไขปัญหา
- (3) นำนโยบายของหน่วยงานที่ถูกกำหนดจากส่วนกลางที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทะเลสาบให้คณะกรรมการภาคประชาชนพิจารณาตรวจสอบ และให้ความเห็นชอบ (Approve)

องค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชมรมอนุรักษ์ องค์กรอาสาสมัครต่างๆ หน่วยงานในพื้นที่ เป็นต้น สามารถของบประมาณโดยตรงจาก

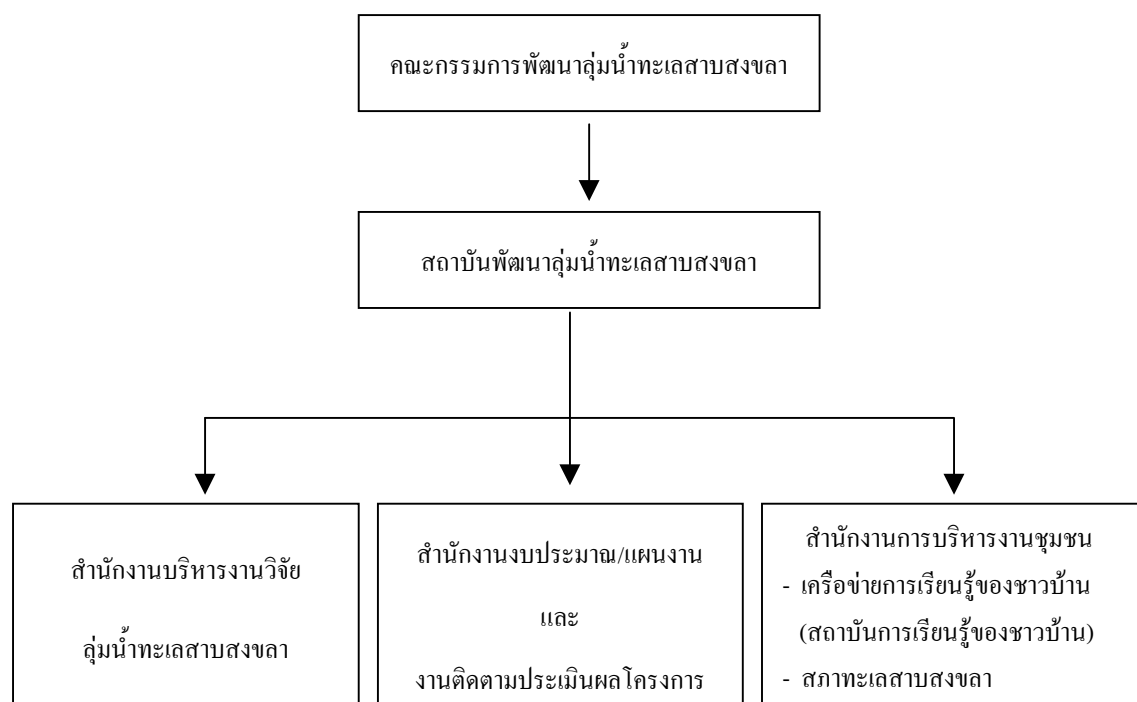
คณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ภายใต้กรอบแผนจัดการลุ่มน้ำฯ โดยคณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำฯ ทำหน้าที่กลั่นกรองอนุมัติโครงการที่เสนอเข้ามา ส่วนรัฐบาลกลางต้องสนับสนุนงบประมาณตามแผนแม่บทการพัฒนาลุ่มน้ำฯ โดยคณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำฯ เป็นผู้บริหารจัดการงบประมาณให้เป็นไปตามแผน

หน่วยงานภาครัฐที่สำคัญส่วนกลางคือ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และกระทรวงมหาดไทย เป็นต้น ส่วนภูมิภาคคือ ผู้ว่าราชการจังหวัด 3 จังหวัด และส่วนท้องถิ่น น่าจะเป็นตัวแทนขององค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล และองค์การบริหารส่วนจังหวัด

รูปที่ 5.15 ที่มาของกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

สถาบันพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เป็นองค์กรในกำกับของรัฐบาล อยู่ภายใต้การดูแลของคณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีหน้าที่หลักคือ ประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ในการกลั่นกรองโครงการที่ฝ่ายต่างๆ เสนอมา เพื่อให้คณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาพิจารณาติดตามประเมินผลโครงการ พร้อมทั้งบริหารงานวิจัย และงานชุมชน เพื่อให้เกิดพลังขับเคลื่อนในการแก้ปัญหา โดยมีสำนักงาน 3 สำนัก ขึ้นตรงกับสถาบันพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา คือ สำนักงานบริหารงานวิจัยลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา สำนักงานประมาณ/แผนงานและงานติดตามประเมินผลและสำนักงานการบริหารงานชุมชน (รูปที่ 5.16)

รูปที่ 5.16 การทำงานของคณะกรรมการและสถาบันพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

อำนาจหน้าที่ของสถาบันพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ควรมีหน้าที่ดังต่อไปนี้:

- (1) จัดทำ และเสนอกลยุทธ์ตามกรอบแผนแม่บทพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา แก่คณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
- (2) กำหนดแผนปฏิบัติการ เพื่อให้แผนแม่บทบรรลุผล โดยเน้นการประสานงานกับหน่วยงานของภาครัฐ เอกชน และชุมชน
- (3) พิจารณา กลั่นกรองโครงการต่างๆ ที่จะแก้ไขปัญหาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา อย่างเป็นระบบ และบูรณาการ เพื่อเสนอต่อคณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
- (4) ให้คำแนะนำ เสนอแนะ และร่วมแก้ปัญหา เพื่อการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาให้เกิดความยั่งยืน
- (5) เสนอต่อคณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เพื่อจัดสรรงบประมาณสำหรับการบริหารของสถาบัน
- (6) ติดตามและประเมินผลการบริหาร ทั้งงานบริหารงบประมาณ งานบริหารการวิจัย และงานบริหารชุมชน
- (7) จัดให้มีการประชุมใหญ่ขององค์กรต่างๆ ที่ร่วมทำโครงการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา อย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง

สถาบันที่จัดตั้งขึ้น ให้เป็นองค์กรนิติบุคคล ภายใต้การกำกับของคณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยรัฐบาลอาจจะพิจารณาจัดสรรเงินกองทุน เพื่อพัฒนาทะเลสาบสงขลาตามแผนแม่บทตามความจำเป็นและเหมาะสม และอาจจะหาเงินร่วมทุนจากองค์กรชุมชน เครือข่ายองค์กรชุมชน หรือเงินและทรัพย์สินที่มีผู้อุทิศให้

สำนักงานบริหารงานวิจัย เพื่อให้มีองค์ความรู้ และข้อมูลทางวิชาการที่ถูกต้อง ทันสมัย และครอบคลุม เพื่อไปเสริมในการดำเนินงานตามแผนแม่บทพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และในการตัดสินใจต่างๆ ของคณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา จำเป็นอย่างยิ่งต้องมีหน่วยงานศึกษาวิจัยลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาอย่างต่อเนื่อง โดยประสานงานกับนักวิชาการ สถาบันการศึกษาต่างๆ เข้าร่วมวิจัย มีเครือข่ายพันธมิตรที่มีความสามารถร่วมกันทำวิจัยในประเด็นต่างๆ มิติต่างๆ ในระยะเริ่มต้น หาผู้ชำนาญเฉพาะทาง 3-4 คน เช่น นักนิเวศวิทยา นักอุทกวิทยา เป็นต้น พร้อมด้วยผู้ช่วยด้านเทคนิค ตามความเหมาะสม

สำนักงานการบริหารงานชุมชน เป็นหน่วยงานหลักของสถาบัน ที่ทำหน้าที่สำคัญ 2 ประการ ประการแรก ประสานกับเครือข่ายชุมชน เครือข่ายอาชีพ และองค์กรชาวบ้าน เพื่อให้ร่วมศึกษาวิจัย ปฏิบัติการที่ชาวบ้านนำไปแก้ไขปัญหาคได้เลย (Action Research) โดยผ่านองค์กรเรียนรู้ชุมชนที่สำนักงานได้ประสานและจัดตั้งขึ้น โดยอาจจะเป็นอาศรม พิพิธภัณฑ์ หรือองค์กรเรียนรู้ต่างๆ ประการที่สอง มีหน้าที่หลักที่จะเตรียมงาน ประชาพิจารณ์ และงานสภาทะเลสาบสงขลา งานประชาพิจารณ์จะจัดขึ้นเมื่อมีโครงการใหญ่ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน เพื่อให้ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียพิจารณาโครงการอย่างรอบด้าน จะทำให้กรรมการตัดสินใจโครงการต่างๆ ได้ดีขึ้น เช่น การจะสร้างเขื่อนที่ อ. ตะโหมด จ. พัทลุง เป็นต้น ส่วนงานสภาทะเลสาบสงขลา เป็นการเปิดเวทีประชุมใหญ่แต่ละปี ให้องค์กรต่างๆ ที่มีกิจกรรมพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเข้าร่วมประชุมสัมมนา เพื่อให้เกิดพลังแห่งการเรียนรู้ร่วมกันว่าทำไมบางโครงการจึงล้มเหลว ทำไมบางโครงการจึงประสบความสำเร็จ สภาทะเลสาบสงขลา จะเกิดผลกระทบต่อพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ดังต่อไปนี้

(1) เป็นการประเมินผลโครงการต่างๆ ในที่สาธารณะ ที่หน่วยงาน องค์กรต่างๆ ร่วมทำกิจกรรม ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานของภาครัฐ เอกชน หรือองค์กรพัฒนาเอกชน ต้องทำรายงานสรุปผลการดำเนินงาน ไม่ว่าจะเป็นการปลูกป่า การฟื้นฟูป่าชายเลน ป่าพรุ หรือล้าคลอง ผลจากการทำโครงการได้รับผลอย่างไร หากรายงานไม่ถูกต้องประชาชนในพื้นที่จะได้ท้วงติง เป็นลักษณะการควบคุมทางสังคม (Social Control) ซึ่งส่งผลให้การใช้จ่ายงบประมาณคุ้มค่า

(2) เป็นการเปิดเวทีเรียนรู้ร่วมกันของประชาชน และเจ้าหน้าที่ของรัฐ รวมตลอดถึงคณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ทำให้เกิดพลังขับเคลื่อนของภาคสังคม (Social Mobilization) ที่ส่งผลให้ปัจเจกชนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาตระหนัก และเกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ และหวงแหนทะเลสาบ

การประชุมสภาทะเลสาบสงขลา ควรมีการถ่ายทอดทางวิทยุ โทรทัศน์ และประชาสัมพันธ์ตามสื่อต่างๆ เพื่อให้ประชาชนได้รับรู้ และเข้าร่วมมากๆ หากกำหนดวัน เวลาที่ชัดเจนแต่ละปี และมีกิจกรรมที่น่าสนใจ จะดึงดูดให้ประชาชนมาร่วมงานได้มาก

จากการวิเคราะห์ปัญหาการบริหารงานในปัจจุบันและเสนอแนะรูปแบบการบริหารที่ควรจะเป็นในอนาคต 3 รูปแบบ เพื่อพัฒนาการบริหารให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น คณะผู้ศึกษาได้สรุปไว้ตามตารางที่ 5.1 ซึ่งเป็นข้อเสนอแนะเบื้องต้นที่เห็นว่าการบริหารแบบเครือข่ายน่าจะเหมาะสมกว่ารูปแบบอื่นๆ

ตารางที่ 5.1 เปรียบเทียบแนวทางการบริหารจัดการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

แนวทาง	ข้อดี	ข้อเสีย
แนวทางที่ 1 เสนอโดย มหาวิทยาลัยสงขลา นครินทร์	1. มีหน่วยงานหลักรับผิดชอบในการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา คือ สำนักงานพัฒนาและฟื้นฟูลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา 2. มีการแยกกรรมการเป็น 2 ชุด โดยกรรมการระดับชาติกำหนดนโยบาย และเน้นการประสานงานระดับกรม ส่วนกรรมการทะเลสาบสงขลาระดับท้องถิ่นจะมีหน้าที่พิจารณาโครงการต่างๆ และติดตามประเมินผล พร้อมทั้งกำกับดูแลการทำงานของสำนักงานพัฒนา และฟื้นฟูลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา 3. สำนักงานพัฒนาและฟื้นฟูลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเป็นองค์กรในกำกับของรัฐบาล มีการบริหารที่คล่องตัว ใช้กำลังคนประมาณ 10 คน โดยมีหน้าที่หลักคือ กลั่นกรองโครงการที่ฝ่ายต่างๆ เสนอเข้ามา	1. ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ไม่ได้ร่วมเป็นกรรมการพัฒนาและฟื้นฟูลุ่มน้ำทะเลสาบ ขาดกลุ่มอาชีพที่สำคัญคือผู้ประกอบการภาคอุตสาหกรรม พาณิชยกรรม และการท่องเที่ยว 2. บทบาทของกรรมการระดับท้องถิ่นขาดภารกิจหลักที่ต้องประสานแผนพัฒนากับภาคประชาชน 3. การคัดเลือกตัวแทนจากอำเภอต่างๆ เป็นกรรมการทะเลสาบสงขลาระดับท้องถิ่นที่ยึดเขตการปกครอง มากกว่ากลุ่มอาชีพในพื้นที่ลุ่มน้ำ น่าจะไม่สามารถแก้ไขปัญหากลุ่มอาชีพต่างๆ ได้ 4. รูปแบบนี้เสนอเมื่อยังไม่มีกรอบระบบราชการ หากนำไปใช้ต้องทบทวนหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เช่น ตำแหน่งปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม ได้ถูกยกเลิกไปแล้ว เป็นต้น

ตารางที่ 5.1 เปรียบเทียบแนวทางการบริหารจัดการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา (ต่อ)

แนวทาง	ข้อดี	ข้อเสีย
แนวทางที่ 2 ตามแนวคิดของคณะ กรรมการทรัพยากร น้ำแห่งชาติ	1. มีส่วนร่วมของประชาชนตั้งแต่ระดับหมู่บ้าน ตำบล และอำเภอ โดยมีสายการบังคับบัญชาอย่างเป็นระบบ พร้อมทั้งให้ความสำคัญ ต่อการจัดทำแผนปฏิบัติการ ข้อมูลสารสนเทศ และการประชาสัมพันธ์ โดยมีคณะทำงานในทุกระดับ 2. บริหารจัดการรูปแบบเดียวกัน ทั้ง 25 ลุ่มน้ำ โดยถือว่าลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเป็นหนึ่งลุ่มน้ำ มีกฎหมายรองรับเรียบร้อยแล้ว 3. มีสำนักงานคณะกรรมการลุ่มน้ำที่รับผิดชอบแต่ละลุ่มน้ำ	1. แนวทางนี้มุ่งบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ แต่ปัญหาของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาที่มีขอบเขตกว้างขวาง เช่น เรื่องการประมง การฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ป่าชายเลน และป่าพรุ การฟื้นฟูบูรณะศิลปวัฒนธรรม เป็นต้น หากใช้แนวทางที่ 2 เรื่องสำคัญอีกหลายๆ ด้านจะไม่ได้รับการพิจารณา 2. การคัดเลือกตัวแทนของอนุกรรมการลุ่มน้ำแบบการบริหารราชการแผ่นดิน ที่มีสายการบังคับบัญชาหลายระดับ ตั้งแต่ระดับจังหวัดถึงระดับหมู่บ้าน โดยไม่ได้พิจารณากลุ่มอาชีพต่างๆ เข้าไปร่วมอย่างเหมาะสม ทำให้การบริหารจัดการ อิงอยู่กับหน่วยงานภาครัฐ เช่น คณะอนุกรรมการลุ่มน้ำประกอบด้วย ตัวแทนราชการ 15 คน ตัวแทนภาคประชาชนเพียง 3 คน เป็นต้น
แนวทางที่ 3 แนวคิดขององค์กร ชุมชนในลุ่มน้ำทะเล สาบสงขลา	1. มีสถาบันพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เป็นองค์กรหลักดูแลลุ่มน้ำทะเลสาบ โดยทำงานร่วมกับภาคีต่างๆ พร้อมทั้งมีสถาบันวิจัย ฐานข้อมูลสารสนเทศ และเครือข่ายการเรียนรู้ของชาวบ้านสนับสนุน 2. คณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีองค์ประกอบที่ได้สัดส่วนระหว่างภาคประชาชน นักวิชาการ/ผู้รู้ด้านต่างๆ และหน่วยงานภาครัฐ ที่มีจำนวนไม่มากเกินไป (ประมาณ 20 คน) โดยภาคประชาชนเป็นตัวแทนของเครือข่ายอาชีพ เลือกตัวแทนเข้ามาเป็นกรรมการ ทำให้การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนดีขึ้น	1. ต้องใช้เวลาในการบริหารจัดการพัฒนาเครือข่ายกลุ่มอาชีพต่างๆ และยกร่างเป็นพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งสถาบันพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา 2. ต้องพิจารณาอำนาจหน้าที่ของสถาบันพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาอย่างรอบคอบว่าจะไปลดทอนอำนาจของกรมต่างๆ หรือไม่ เพราะแต่ละกรมก็มีอำนาจหน้าที่เฉพาะด้าน มิฉะนั้นจะมีปัญหาการบริหารงาน ที่เกิดอำนาจทับซ้อน

ตารางที่ 5.1 เปรียบเทียบแนวทางการบริหารจัดการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา (ต่อ)

แนวทาง	ข้อดี	ข้อเสีย
	3. มีสภาพทะเลสาบเป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ขององค์กรต่างๆ ที่ร่วมกันทำงาน ร่วมปรึกษาหารือ และประเมินผลโครงการต่างๆ ที่จัดเวทีขึ้นปีละ 1 ครั้ง	
<u>แนวทางปัจจุบัน</u>	1. มีรองนายกรัฐมนตรี เป็นประธาน คณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ทำให้การขับเคลื่อนเพื่อให้หน่วยงานต่างๆ ร่วมกันแก้ปัญหา มีศักยภาพ โดยเฉพาะการประสานงานกับกระทรวง และกรมต่างๆ 2. การบริหารงานงบประมาณ ที่รัฐบาลจัดสรรงบประมาณการพัฒนาทะเลสาบสงขลา ตามแผนงบประมาณในเชิงบูรณาการ ทำให้หน่วยงานต่างๆ ให้ความสำคัญ	1. องค์ประกอบของคณะกรรมการพัฒนาทะเลสาบสงขลา มีตัวแทนของฝ่ายราชการมากเกินไป (ตัวแทนราชการถึง 26 คน ภาคประชาชน และผู้ทรงคุณวุฒิเพียง 13 คน) 2. อนุกรรมการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน และประชาสังคม ขาดเอกภาพ และขาดประสิทธิภาพ เพราะขาดองค์กร หรือสำนักงานสนับสนุน 3. ขาดหน่วยงานหลัก ที่ดูแลลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เพราะสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีหน้าที่เพียงประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 4. เงินงบประมาณของหน่วยงานต่างๆ ที่จัดทำแผนบูรณาการ เพื่อตอบสนองนโยบายของรัฐบาล ถูกปิดกั้นโดยแผนงบประมาณของหน่วยงานนั้นๆ

5.5 ข้อเสนอแนะในการปรับเปลี่ยนกลไกการบริหารในปัจจุบัน

หากคณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีความประสงค์ที่จะบริหารองค์กรลุ่มน้ำในทะเลสาบสงขลาแบบเครือข่าย (รูปแบบที่ 3) ที่ให้กลุ่มอาชีพที่มีส่วนได้ส่วนเสียมีบทบาทร่วมกันรับผิดชอบในการวางแผนและกำหนดนโยบาย ก็ควรจะมีการดำเนินการดังต่อไปนี้

(1) ควรจะมีการแต่งตั้งคณะกรรมการ เพื่อพิจารณาปรับเปลี่ยนองค์กรในปัจจุบัน โดยให้เป็นคณะทำงาน 5-6 คน เพื่อศึกษาพัฒนาเครือข่ายต่างๆ เช่น เครือข่ายชาวประมง ที่ได้จัดเวที และคัดเลือกตัวแทนกลุ่มไปแล้ว ในการคัดเลือกตัวแทนเครือข่ายต่างๆ ซึ่งอาจจะต้องใช้เวลาประมาณ 1 ปี เพื่อให้ได้ตัวแทนที่แท้จริงมานั่งในคณะกรรมการ

(2) ควรขอร่างเป็นพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งองค์กร/สถาบันพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยการขอร่างพระราชกฤษฎีกา ควรจะพิจารณากฎหมายที่สำคัญหลายฉบับดังนี้:

2.1 กฎหมายรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน (พ.ศ. 2540) ที่เน้นให้มีการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่ยั่งยืน กำหนดให้มีการกระจายอำนาจการปกครองให้แก่ท้องถิ่น เพื่อให้ประชาชน องค์กรชุมชน มีส่วนร่วมในการจัดการดูแลชีวิต ความเป็นอยู่ของตนเองให้ดีขึ้น โดยเฉพาะมาตราที่ 46 ที่กำหนดให้ “บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษ์ และฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ หรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น และของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล และยั่งยืน ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ”

2.2 พ.ร.บ. ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 กำหนดสิทธิและหน้าที่ของบุคคล ได้แก่ สิทธิในการได้รับค่าชดเชย หรือค่าทดแทนจากรัฐ กรณีที่ได้รับความเสียหายจากการแพร่กระจายของมลพิษที่เกิดจากโครงการของรัฐ การให้องค์กรเอกชนที่มีฐานะเป็นนิติบุคคล มีสิทธิขอจดทะเบียนเป็นองค์กรเอกชน เพื่อรับความช่วยเหลือ หรือสนับสนุนจากทางราชการในการดำเนินกิจกรรมด้านการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม

2.2 พ.ร.บ. กำหนดแผนงาน และขั้นตอนกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 กำหนดหน้าที่ในการจัดระบบบริการสาธารณะ และเน้นให้อำนาจหน้าที่ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม เป็นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

2.3 พ.ร.บ. ที่เกี่ยวข้องกับที่ดิน ป่าไม้ และสัตว์ป่า เช่น พ.ร.บ. ป่าไม้ พ.ศ. 2484 พ.ร.บ. อุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 พ.ร.บ. ป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 พ.ร.บ. ผังเมือง พ.ศ. 2518 พ.ร.บ. พัฒนาที่ดิน พ.ศ. 2526 และ พ.ร.บ. สวนป่า พ.ศ. 2535

2.4 พ.ร.บ. ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรน้ำ และทรัพยากรประมง เช่น พ.ร.บ. ชลประทานหลวง พ.ศ. 2485 พ.ร.บ. น้ำบาดาล พ.ศ. 2520 พ.ร.บ. ประมง พ.ศ. 2490 พ.ร.บ. โรงงาน พ.ศ. 2535 และ พ.ร.บ. เดินเรือในน่านน้ำไทย พ.ศ. 2535

(3) คณะกรรมการที่ได้รับการแต่งตั้ง ควรพิจารณาแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบราชการไทย (พ.ศ. 2546-2550) โดยแผนยุทธศาสตร์ดังกล่าว ได้กำหนดให้มีการปรับปรุงโครงสร้างการบริหารราชการแผ่นดิน เพื่อให้มีขีดสมรรถนะ และความยืดหยุ่นคล่องตัวสูง โดยมีมาตรการที่สำคัญดังนี้ บูรณาการระหว่างกระทรวงต่างๆ

บูรณาการภายในกระทรวงเดียวกัน พัฒนารูปแบบการจัดโครงสร้างภายในส่วนราชการให้มีความยืดหยุ่นปรับเปลี่ยนให้หน่วยงานในส่วนกลางมีขนาดเล็กลง และพัฒนารูปแบบการบริหารราชการส่วนภูมิภาค

(4) คณะอนุกรรมการฯ ควรจะพิจารณารูปแบบการบริหารของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) ที่ดูแลเกาะช้าง เกาะเสม็ด และพื้นที่พิเศษเชิงใหม่ Night Safari ที่จัดตั้งเป็นองค์กรอิสระภายใต้การกำกับของรัฐบาล ที่มีการบริหารคล่องตัว โดย มีผู้อำนวยการ มีบทบาทขับเคลื่อนการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพ ภายใต้การกำกับดูแลของคณะกรรมการ

(5) หลังจากยกร่างพระราชกฤษฎีกาแล้ว ควรจะเปิดเวทีประชาพิจารณ์รับฟังความคิดเห็นจากประชาชน โดยเฉพาะจากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียช่วยพิจารณา เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ และนำเสนอให้รัฐบาลดำเนินการต่อไป

อย่างไรก็ตาม ในช่วงนี้ (พ.ศ. 2547) รัฐบาลกำลังปฏิรูประบบราชการที่เน้นการบริหารงานแบบบูรณาการ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, 2547) โดยเฉพาะระดับจังหวัดที่พยายามเพิ่มอำนาจให้ผู้ว่าราชการจังหวัด ให้มีศักยภาพในการแก้ไขปัญหาต่างๆ รัฐบาลได้กำหนดนโยบายให้กรมต่างๆ มอบอำนาจให้ผู้ว่าราชการจังหวัดมากขึ้น ทั้งทางอำนาจการบริหารงานบุคคล และงบประมาณ กล่าวคือ ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นหัวหน้าฝ่ายบริหารของการบริหารราชการส่วนภูมิภาคที่มีเอกภาพ และมีศักยภาพในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ของจังหวัด ตามยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศที่รัฐบาลได้กำหนดนโยบายไว้ หากเป็นเช่นนี้ ตัวแทนของหน่วยงานภาครัฐในคณะกรรมการพัฒนากลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในระดับจังหวัดจะประกอบด้วย ผู้ว่าราชการจังหวัดทั้ง 3 จังหวัด ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาจังหวัด ซึ่งสอดคล้องกับรูปแบบที่ 1 และรูปแบบที่ 3 คล้ายๆ แนวทางการบริหารกลุ่มน้ำ Murray-Darling ของประเทศออสเตรเลีย และการบริหารกลุ่มน้ำ Delaware River ของประเทศสหรัฐอเมริกา

กล่าวโดยสรุป รูปแบบและกลไกการบริหารที่ควรเป็น ทั้ง 3 รูปแบบนั้น ขึ้นอยู่กับเจตนารมณ์ของรัฐบาล และคณะกรรมการพัฒนากลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาว่าจะเห็นชอบในรูปแบบใด แต่ในคณะผู้ศึกษาได้วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร ศึกษารูปแบบการบริหารขององค์กรต่างๆ และลงพื้นที่แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้นำชุมชน และได้พบว่า การบริหารในรูปแบบที่ 3 น่าจะเหมาะสมที่สุด เพราะประชาชนในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาได้มีการพัฒนาการเรียนรู้ และมีการจัดตั้งองค์กรเป็นเครือข่ายที่ค่อนข้างจะเข้มแข็ง ซึ่งในรูปแบบที่ 3 ได้เน้นให้ความสำคัญกับองค์กรภาคประชาชนเข้ามามีบทบาท และมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาให้มีการพัฒนาอย่างบูรณาการ และยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- นิคม พุทธา. 2546. ระบอบประชาธิปไตยกับการแก้ไขปัญหาคความยากจน กรณีศึกษา “องค์กรชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงตอนบน กับการจัดการป่าชุมชนและสายน้ำแม่ปิง” อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่, การประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้า ครั้งที่ 5 เรื่อง “ประชาธิปไตยกับการบรรเทาความยากจน”. กรุงเทพฯ: บริษัท ไฟนเน็กซ์ จำกัด.
- มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. 2540. รายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษาการวางแผนจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างผสมผสานแบบยึดพื้นที่ กรณีศึกษาจังหวัดภูเก็ต กระบี่ และพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. สงขลา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ หาดใหญ่.
- สำนักงานทรัพยากรน้ำภาค 8. 2546. คู่มือการสัมมนารับฟังความคิดเห็นเพื่อกำหนดกรอบโครงสร้างองค์กรลุ่มน้ำ. หาดใหญ่: สงขลา.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. 2547. สรุปหลักการสำคัญในการปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน.
- Maekawa, K. สรุปจากคำบรรยายเนื่องในวันพื้นที่ชุ่มน้ำโลก ณ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย, 2 กุมภาพันธ์ 2547
- The EmSong Project., Technical Background Report No 11. Songkhla: Prince of Songkhla University. 1999.
- The International Council for Local Environmental Initiatives, Local Agenda 21, Hat -Yai, Thailand, 1994, P22.

คณะกรรมการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

1	รองนายกรัฐมนตรี (ศาสตราจารย์ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์)	ประธานกรรมการ
2	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	รองประธานกรรมการ
3	รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย	รองประธานกรรมการ
4	ผู้ช่วยรัฐมนตรีประจำกระทรวงมหาดไทย (นายวีระ มุสิกพงศ์)	กรรมการ
5	ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี	กรรมการ
6	ปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา	กรรมการ
7	ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์	กรรมการ
8	ปลัดกระทรวงมหาดไทย	กรรมการ
9	ปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี	กรรมการ
10	เลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ	กรรมการ
11	ผู้อำนวยการสำนักงานงบประมาณ	กรรมการ
12	ผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราช	กรรมการ
13	ผู้ว่าราชการจังหวัดพัทลุง	กรรมการ
14	ผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา	กรรมการ
15	อธิบดีกรมชลประทาน	กรรมการ
16	อธิบดีกรมประมง	กรรมการ
17	อธิบดีกรมป่าไม้	กรรมการ
18	อธิบดีกรมควบคุมมลพิษ	กรรมการ
19	อธิบดีกรมทรัพยากรน้ำ	กรรมการ
20	อธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช	กรรมการ
21	อธิบดีกรมโยธาธิการและผังเมือง	กรรมการ
22	ผู้ว่าการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย	กรรมการ
23	ผู้อำนวยการสำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ	กรรมการ
24	นายสุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์	กรรมการ
25	นายเรวัชย์ ดันสกุล	กรรมการ
26	นายสมศักดิ์ บรมธนรัตน์	กรรมการ
27	นายจำนงค์ แรกพินิจ	กรรมการ
28	นายสมบูรณ์ จิตสารอาภรณ์	กรรมการ
29	จำไทโกเมศร์ ทองบุญชู	กรรมการ
30	นายณฤทธิ์ ดวงสุวรรณ	กรรมการ
31	นางพิกุล บุรีภักดี	กรรมการ
32	นายนิทัศน์ แก้วศรี	กรรมการ
33	นายชาญชัย สันสาคร	กรรมการ
34	นายหมัดแสละ เสนีลิหมิน	กรรมการ
35	นายประยูร ชูทอง	กรรมการ
36	นายเกษม ยอดแก้ว	กรรมการ
37	นายเกรียงกมล เลหาไพโรจน์	กรรมการ
38	นายเชิดชอ เชื้อสมบูรณ์	กรรมการ
39	ปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	กรรมการและเลขานุการ
40	เลขาธิการสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
41	อธิบดีกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

คณะกรรมการกำกับโครงการจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

1	ปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	ประธานกรรมการ
2	นายชาติรี ช่วยประสิทธิ์ รองปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	รองประธานกรรมการ
3	นายสุภวิทย์ เปี่ยมพงศ์สานต์ ผู้ตรวจราชการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	กรรมการ
4	ผู้แทนกระทรวงมหาดไทย	กรรมการ
5	ผู้แทนสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี	กรรมการ
6	ผู้แทนสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ	กรรมการ
7	ผู้แทนกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช	กรรมการ
8	ผู้แทนกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง	กรรมการ
9	ผู้แทนกรมทรัพยากรน้ำ	กรรมการ
10	ผู้แทนกรมควบคุมมลพิษ	กรรมการ
11	ผู้แทนกรมพัฒนาที่ดิน	กรรมการ
12	ผู้แทนกรมประมง	กรรมการ
13	นายเรวัชชัย ต้นสกุล	กรรมการ
14	นายสมศักดิ์ บรมธนรัตน์	กรรมการ
15	นายประยูร ชูทอง	กรรมการ
16	นางพิกุล บุรีภักดี	กรรมการ
17	นายเกษมสันต์ จินฉนวนโส รองเลขาธิการสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	กรรมการและเลขานุการ
18	ผู้อำนวยการกองประสานการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

คณะผู้ศึกษา

หัวหน้าโครงการ	ฉัตรไชย รัตนไชย วิชัย กาญจนสุวรรณ
บรรณาธิการ	วิวัฒน์ สุทธิวิภากร ฉัตรไชย รัตนไชย
องค์การ สถาบัน และกฎหมาย	วิชัย กาญจนสุวรรณ บุญบง ชัยเจริญวัฒนะ กิติน กุศลสถานภาพ จาริต ดิงศักดิ์ ดุสิตา แก้วสมบุญ เทพกร ณ สงขลา
กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน	อารี รังสิโยกฤษณ์ สุเทพ ทิพย์ธารา
ประชาสัมพันธ์	จรรยา หนูทอง เอกชัย อิศระทะ ภานุมาศ นนทพันธ์ ชากริต โกชะเรือง ปิยะโชติ อินทรวาส เอกชัย ถาวรวงศ์ บรรจง ทองสร้าง
ข้อมูลสารสนเทศทางภูมิศาสตร์	รุจ ศุภวิไล ศักดิ์ชาย คงนคร ณัฐพล ศรีสุธาสินี นาคยา จิงเจริญธรรม รัตนา ทองย้อย สุวรรณา นิลรัตน์ อริสา สุวรรณรัตน์
การอนุรักษ์ฟื้นฟูบูรณะสภาพแวดล้อม และ ทรัพยากรธรรมชาติ	นพรัตน์ บำรุงรักษ์ ชาญชัย ธนาวุฒิ ช่อทิพย์ ปุรินทวรกุล จรัส สิริติวงศ์ วชิระ เหล็กนิ่ม พิสุทธิศักดิ์ ทรงเดชไกรวุฒิ
การประมงและการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ	อาแว มะแส กังวาลย์ จันทโรทัย ไพโรจน์ สิริมนตากรณ์

คณะผู้ศึกษา (ต่อ)

การวางระบบบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ	วินัย เลียงเจริญสิทธิ์ เพ็ญใจ สมพงษ์ชัยกุล ปราโมทย์ ไชยสุกร สุเมธ ไชยประพัทธ์ พนาลี ชีวภิดาการ นุกุล อินทระสังขา ธนดล ธรรมรุจิรัตน์ ศรัญญา วานิชะพงศ์ ธวัช สีนวล พล เจริญรัตน์ สามารถ อ่อนแป้น สุนัน ผาสุก
ระบบชลประทาน	เลอศักดิ์ ธีวตระกูลไพบูลย์ กัมปนาท ภักดีกุล รศุ สืบสหาการ ไพศาล วรรณเกื้อ วิชัย เจริญศิลป์พานิช ลิมปัสัย ปรัชญาสิทธิกุล
การใช้ที่ดิน	วิเชียร จาญพจน์ อภิรักษ์ กำนัลรัตน์ นิภา หลีระพันธ์ ศักดิ์ดา โชโต
ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และภูมิปัญญาชาวบ้าน	ก้านวณ นวลสนอง ชัยวุฒิ พิชะกุล ดุสิต รักรัยทอง สมพร ชุมทอง เฉลิมรัฐ ขนอม
การส่งเสริมและการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว	ปาริชาติ วิสุทธิสมาจาร กำพล มีสวัสดิ์ อภิรมย์ พรหมจรรยา อรสา คงทอง
เลขานุการ	อารี สุวรรณวงศ์ วาสนา เสรีวัฒนาชัย สินีนานู พวงมณี จุฑารัตน์ บุญรัตน์